SCHIŢE, NUVELE, POVESTIRI

Vol. I

de Edgar Allan Poe

PRIMELE SCRIERI ÎN PROZĂ 1826-1831

Un vis[1]

în româneşte de Liviu Cotrău

Cîteva seri mai tîrziu m-am întins în pat ca să dorm şi, cum în ultimii ani căpătasem obiceiul ca înainte de-a închide ochii şi de-a mă abandona mrejelor somnului să zăbovesc niţel asupra unor pasaje din Scriptură, am procedat întocmai şi în împrejurarea de faţă. Din întîmplare privirea mi-a căzut pe locul unde harul poetic întipărise chinurile cele din urmă ale Domnului Naturii[2]. Somnul îmi fu tulburat de astfel de gînduri, precum şi de scenele ce-au urmat morţii sale.

Există cu siguranţă ceva tainic şi de neînţeles în felul în care se înlănţuie adeseori zborurile nestrunite ale imaginaţiei, dar răspunsul la aceasta stă mai degrabă în puterea fiziologului decît a „visătorului" neîncercat.

Se făcea că sînt un fariseu care se întoarce la scena morţii. Fusesem martor atunci cînd palmele Celui răstignit pe cruce fură străpunse de cuiele ascuţite - cel mai sumbru spectacol pe care l-a trăit vreodată omenirea. Am auzit geamătul surd răscolindu-i adîncul sufletului în clipa în care fierul nemilos luneca scrîşnind pe lîngă oasele sale. M-am dat înapoi cîţiva paşi de la locul execuţiei şi m-am întors să-l privesc pe duşmanul meu cel mai înverşunat. Nazariteanul nu era încă mort: viaţa mai pîlpîia încă în învelişul de lut, ca şi cînd s-ar fi temut să o ia singură spre calea morţii. Mi s-a părut că văd broboanele reci care apar pe sprîncenele muribunzilor - boabe mari pe sprîncenele sale. Vedeam cum îi tremură fiecare muşchi: ochiul care începuse să-şi piardă strălucirea, privirea oarbă a cadavrului. I-am auzit gîlgîitul înfundat din gîtlej. O clipă - şi lanţul vieţii avea să fie rupt, o verigă avea să se piardă în eternitate.

M-am întors şi m-am plimbat apatic o vreme, pînă cînd am ajuns în inima Ierusalimului. La mică depărtare se înălţau semeţe turnurile Templului; cupola sa aurie răsfrîngea raze la fel de orbitoare ca sursa de la

[1] A DREAM - (Philadelphia Saturday Evening Post, 13 aug. 1831). La apariţie, nuvela era semnată „P". Primul care o atribuie lui Poe este editorul american Killis Campbell (Modern Language Notes, XXXII, 271, mai 1917). Iată argumentele sale: „Ca atmosferă şi stil, povestea nu e diferită de unele dintre nuvelele de groază ale tînărului Poe; în plus, prietenul lui Poe, L.A. Wilmer, era pe atunci redactor al revistei Post şi, probabil că tot prin mijlocirea lui, două din poeziile lui Poe, Sonet: Către ştiinţă şi versurile La Elena, fuseseră tipărite cu puţin timp înainte în aceeaşi revistă (The Mind of Poe and Other Studies, New York, Russell & Russell (1933), 1962, p. 210).

[2] *Domnului Naturii.* În *Pinakidia,* nr. 59 (în *Southern Literary Messenger,* aug. 1836, p. 577), Poe citează o epistolă din *Lexiconul* lui Suidas (autor bizantin din sec. al X-lea), în care se pomeneşte de o eclipsă totală în anul Crucificării, care-l face pe Dionisie („Areopagitul") să spună: „Fie că zămislitorul naturii suferă, fie că e alături de cei care suferă".

care emanau. Plimbîndu-mi privirea peste holdele întinse şi peste munţii falnici ce străjuiau această podoabă a Răsăritului, un sentiment de negrăită mîndrie mi s-a furişat în suflet, în dreapta mea se profila Muntele Măslinilor acoperit de arbuşti şi viţă-de-vie, iar hăt-departe, cît cuprindea privirea omenească, se zăreau alţi munţi, încălecaţi unii peste alţii. La stînga erau cîmpiile mănoase ale Iudeii. Văzînd Kedronul[3], pîrîiaşul ce zorea printre pajişti spre lacul îndepărtat, m-am minunat nespus de tabloul luminos al vieţii omeneşti. Auzeam glasul vesel al frumoasei fecioare care aduna spice în miriştea pierdută în zare. Şi amestecat cu ecourile muntelui ajungea pînă la mine fluieratul subţire al păstorului ce-şi chema mioara rătăcită de turmă. O frumuseţe fără seamăn părea să fi cuprins natura însufleţită.

Dar „în sufletul meu curînd avu loc o schimbare”[4]; am simţit cum deodată mă pătrunde un fior rece. Instinctiv mi-am îndreptat privirea către soare şi am zărit o mînă trăgînd încet peste el un zăbranic. Am căutat stelele, dar toate încetaseră să mai strălucească, fiindcă aceeaşi mînă le acoperise cu straiele morţii. Lumina argintie a lunii nu se mai oglindea în valurile leneşe ale Mării Moarte, iar mulţimea norodului se porni să cînte răguşit prohodul cetăţilor din Cîmpie; şi ea îşi ascunse chipul, ca şi cînd s-ar fi temut să privească la cele ce se petreceau pe pămînt. Am auzit un geamăt înăbuşit cînd duhul întunericului îşi desfăcu aripile deasupra unei lumi înmărmurite[5].

O disperare fără margini mă cuprinse atunci. Simţeam cum şuvoiul vieţii se îndrepta încet către obîrşie la gîndul înfricoşător că ziua Judecăţii de Apoi sosise.

Deodată m-am trezit în faţa Templului. Vălul ce-i ascundea tainele de privirea profană era sfîşiat acum. M-am uitat înăuntru pentru o clipă: preotul stătea înaintea altarului şi săvîrşea sacrificiul izbăvitor.

Focul ce avea să se hrănească din trupul ciopîrţit al victimei licări pentru o clipă pe pereţii din fund, apoi se pierdu în bezna adîncă.

Preotul se întoarse să-l aprindă din nou de la flacăra vie a unei lumînări, dar şi aceasta pierise. Domnea o tăcere ca-n mormînt.

M-am întors şi m-am repezit în stradă. Strada era pustie. Nici un zgomot nu tulbura tăcerea, afară de lătratul cîinilor vagabonzi care se înfruptau din hoitul ars pe jumătate din Valea Hinom[6]. Am zărit o lumină la o fereastră îndepărtată şi m-am îndreptat într-acolo. Am privit înăuntru prin uşa deschisă. O văduvă pregătea ultimele firimituri pe care le mai găsise prin casă pentru copilaşul ei muribund.

Izbutise să aprindă un foc plăpînd, şi am văzut cu cîtă durere în

[3] Vezi Pinakidia, nr. 17 (p. 575), pentru un comentariu la *kedron,* al cărui sens este, opinează autorul, acela de „întuneric”, de la ebraicul *kiddar* (negru), şi nu din grecescul *kedron* (de cedru).

[4] *„în sufletul... schimbare.”* Citat din Byron, *Visul,* strofa a III-a, v. 1, poem îndrăgit de Poe şi de contemporanii săi. Virgil Teodorescu tălmăceşte: „Dar visu-şi schimbă cursul” (în Byron, *Poezia,* I, Editura Univers, Bucureşti, 1985, p. 196).

[5] O eclipsă a avut într-adevăr loc la 12 febr. 1831.

[6] *Valea Hinom.* La sud-vest de vechea cetate a Ierusalimului.

suflet urmărea flacăra ce se stingea laolaltă cu speranţele ei.

Întunericul învăluia universul. Natura jelea, căci murise părintele ei. Pământul se îmbrăcase în veşmîntul tristeţii, iar cerul purta haine de doliu. Acum rătăceam fără noimă, dar nu-mi păsa încotro mergeam.

Dintr-o dată, la răsărit se făcu lumină. O coloană de foc despică în două întunericul, aşa cum despică o torţă întunecimea unei hrube, strălucinînd bezna din jurul meu. In uriaşul aer al văzduhului de necuprins apăru o spărtură spre care mi-am îndreptat ochii uimiţi.

Departe în pustietatea spaţiului, la o distanţă ce nu putea fi măsurată decît „pe linia paralelă a eternităţii”[7], totuşi înspăimîntător de clar şi desluşit se ivi bărbatul pe care-l îmbrăcasem în falsa purpură a regalităţii. Acum purta toga Regelui regilor. Şedea pe tronul său, dar nu era unul alb. în cer era jale căci, după ce toţi îngerii se prosternaseră înaintea lui am văzut cum cununa de nepieritoare amarante, care trebuia să-i înconjoare creştetul, fu schimbată cu una de chipreşi.

M-am întors să văd unde nimerisem. Venisem la mormîntul monarhului Israelului. Mă uitam tremurînd, cînd am văzut că grunzii de pe oasele putrede ale cine ştie cărui tiran încep să se mişte. Priveam locul unde fusese îngropat ultimul monarh, întreaga splendoare a cortegiului funerar, cînd lespedea sculptată porni să se clatine. Curînd fu dată deoparte şi din ea se ivi stăpînul mormîntului[8]. Era o apariţie hidoasă, nepămînteană, cum nici Dante n-a reuşit vreodată să născocească în zborurile cele mai avîntate ale înspăimîntatei lui închipuiri. Nu aveam putere să mă mişc, căci teroarea îmi paralizase voinţa. Arătarea se apropie de mine. Am zărit viermele mormîntului încolăcindu-se printre pletele încîlcite care acopereau ici-colo craniul putred. Oasele pîrîiau cînd erau strînse la încheieturi, căci carnea de pe ele pierise. Am ascultat oribila melodie tot timpul cît a ţinut această parodie a sărmanului sfîrşit omenesc. Se îndreptă spre mine şi cînd trecu pe lîngă mine îmi suflă drept în faţă duhoarea umedă şi rece a lăcaşului îngust şi singuratic. Spărtura din văzduh se închise, iar eu m-am trezit scuturat de spasme.

[7] „linia paralelă a eternităţii”. Citat neidentificat.

[8] *....mormîntului. Cf. Matei,* XXVII, 51-53: „Şi îndată perdeaua dinlăuntrul Templului s-a rupt în două, de sus pînă jos, pămîntul s-a cutremurat, stîncile s-au despicat, mormintele s-au deschis şi multe trupuri ale sfinţilor care muriseră au înviat. Ei au ieşit din morminte, după învierea lui, au intrat în sfînta cetate, şi s-au arătat multora”. Ultimul rege al Israelului a fost Osea (732-724 î.Hr.); *cf.* 2 *Împăraţi,* 15: 30-31 şi 17: l-23.

POVESTIRI ALE CENACLULUI *IN FOLIO* 1831-1835

Cenaclul *In Folio*

Introducere la volumul Povestiri ale Cenaclului *In Folio*, rămas în proiect

în româneşte de Liviu Cotrău

E o urzeală machiavellică
Dar nu orice nară o adulmecă.

Butler[1]

Cenaclul *In Folio,* cu regret trebuie s-o spun, nu-i decît o clică de nătărăi, iar membrii săi sînt pe cit de bolnăvicioşi, pe atît de idioţi. Sînt convins de altfel că scopul lor nemărturisit este acela de a aboli Literatura, de a submina Presa şi de a răsturna guvernul Substantivelor şi al Pronumelor. în rîndurile de faţă nu fac decît să exprim în mod public propriile mele opinii.

Cu toate acestea, cam cu o săptămînă în urmă, cînd am devenit membrul acestei societăţi diabolice, nimeni altul nu nutrea faţă de ea mai profunde sentimente de admiraţie şi respect. De ce simţămintele mele s-au schimbat, va reieşi foarte lămurit din cele ce urmează. Dar pînă atunci voi încerca să-mi apăr propria reputaţie, precum şi onoarea Literelor. Descopăr, consultînd arhivele, că Cenaclul *In Folio* a fost înfiinţat ca atare în ziua... anul... îmi place să încep cu începutul[2] şi am o slăbiciune pentru date. O clauză din statutul adoptat la acea vreme cerea ca membrii organizaţiei să fie inteligenţi şi eruditi, obiectivele declarate ale Cenaclului fiind instruirea societăţii şi amuzamentul personal, în acest din urmă scop se ţine lunar cîte o şedinţă la locuinţa unuia din membrii Cenaclului, unde fiecare trebuie să vină cu o „scurtă povestire" originală, pe care autorul respectiv o citeşte în faţa auditoriului adunat la o cină foarte tîrzie, stropită cu vin. Se nasc desigur nenumărate rivalităţi, cu atît mai mult cu cît

---

[1] în orig. There is a MACHIAVILIAN PLOT I Tho'ev'ry Nare olfact is not! - Samuel Butler, Hudibras, Partea I, Canto I, vv. 741-742. Poe ortografiază Machiavelian.

[2] *Cf.* „prostia de-a nu începe cu începutul - de-a ignora povaţa uriaşului Moulineau către prietenul său Ram [Berbecul]", în Poe, *Marginalia,* nr. 191 *(Graham's,* ian. 1848, p. 191). în nuvela *Le Belier (Berbecul)* a contelui Anthony Hamilton *(OEuvres,* Paris, 1812, voi. II, p. 153), uriaşul Moulineau spune: *Belier, mon amie* [...] şi *tu voulois commencer par* la *commencement tu me ferais plaisir"* („Belier, dragul meu... Mi-ar face deosebită plăcere dacă ai vrea să începi cu începutul".)

autorul „celei mai bune bucăţi” este numit preşedintele *pro tem*[3] al Cenaclului, titlu ce oferă o sumedenie de avantaje, cu cheltuială puţină, şi care este valabil pînă cînd beneficiarul său este înlocuit de un *morceau*[4] superior. Dimpotrivă, autorul povestirii ce-i declarată drept cea mai proastă este obligat să asigure mîncarea şi băutura la următoarea şedinţă a Cenaclului. S-a descoperit că e o excelentă metodă de-a mai împrospăta din cînd în cînd compoziţia organizaţiei cu cîte un membru nou în locul nefericitului care, trebuind să suporte două-trei asemenea sindrofii una după alta, de bună seamă va declina atît „onoarea supremă”, cît şi calitatea de membru al societăţii. Numărul membrilor Cenaclului este limitat la unsprezece din multe şi bine întemeiate motive, pe care nu-i nevoie să le pomenesc, căci ele sar neîndoielnic în ochi oricărei persoane inteligente. Unul din ele însă este acela că de întîi aprilie în anul 350 înainte de Potop, se zice că s-ar fi zărit exact unsprezece pete pe soare. Se va vedea că în această grăbită prezentare a Cenaclului am reuşit pînă acum să-mi stăpînesc indignarea şi să vorbesc cu multă sinceritate şi nepărtinire. *Expose-ul* pe care intenţionez să-l fac va fi îndeajuns pus în lumină de un simplu detaliu privind dezbaterile ce-au avut loc în seara zilei de marţi, săptămîna trecută, prilej pentru mine de a-mi face debutul ca membru al Cenaclului, fiind proaspăt ales în locul distinsului Augustus Diabolicus[5], demisionat.

La ora cinci după-amiaza, m-am dus, conform înţelegerii, la reşedinţa dlui Rouge-et-Noir[6], care o admiră pe lady Morgan şi a cărui povestire fusese stigmatizată la şedinţa din luna trecută. Am găsit lumea deja aşezată la masă în sufragerie şi trebuie să mărturisesc că jarul strălucitor din cămin, aspectul agreabil al locuinţei, meniul excelent, precum şi cuvenita încredere în propriile mele însuşiri au avut darul să-mi inspire în aceste momente numeroase cugetări plăcute. Am fost primit cu multă simpatie, iar în timpul cinei mă felicitam că reuşisem să devin membrul unei societăţi atît de înţelepte.

Membrii, în general vorbind, erau bărbaţi întru totul remarcabili.

---

[3] în termen (lat. în orig.).

[4] Exemplar (fr. în orig.).

[5] în orig. *Augustus Scratchaway.* Calambur: engl. *to scratch away* = a şterge, a radia, iar *Scratchaway* = Satana.

[6] *Rouge-et-Noire*. Roşu şi negru (fr. în orig.). După A. Hammond (op. cit., p. 30), personajul reprezintă „o caricatură a lui [Nathaniel R] Willis”, care a scris o recenzie delirantă la romanul Book of Boudoir (Cartea alcovului) al celebrei pe atunci scriitoare irlandeze lady Morgan Sydney (1783 7-1859).
Claude Richard (*Edgar Allan Poe - Journaliste et critique*, p. 243) opinează pentru scriitorul William Gwynn, care era şi el irlandez şi, asemenea perso-najelor lui lady Morgan, întrebuinţa numeroase expresii franţuzeşti. Apoi, e vorba de gazda Cenaclului In Folio; or, se ştie că după desfiinţarea Cenaclului delfic din Baltimore, o serie de întruniri au avut loc la Tusculum, reşedinţa lui
Gwynn - poreclită „*Gwynn's folly*” („Nebunia lui Gwynn”). Cum *Rouge-et-Noire* e naratorul schiţei *Duc de L’Omelette* - povestea unui cartofor -, numele său trimite la un vechi joc de cărţi, în care bancherul dă pe rînd cîte o carte fiecărui jucător, după ce îl întreabă în prealabil ce culoare a ales: roşu sau negru.

Era, în primul rînd, dl Hăţ[7], preşedintele în exerciţiu, un om îngrozitor de slab şi cu nas de şoim, care înainte vreme lucrase la *Down-East Review.*

Apoi era dl Convolvulus Gondola[8], un tînăr gentleman care călătorise cam multişor.

Apoi era De Rerum Natura[9], Esq., care purta o nemaipomenită pereche de ochelari verzi.

Apoi era un bărbat foarte scund, cu redingotă şi cu ochi foarte negri[10].

Apoi era dl Solomon Derivă[11], care semăna leit cu un peşte.

Apoi era dl Horribile Dictu[12], cu gene albe, care absolvise la Gottingen.

Apoi era dl Blackwood Blackwood, care scrisese cîteva articole pentru reviste străine[13].

---

[7] *Dl Hăţ* (în orig. *Mr. Snap)* a fost identificat cu John Neal, redactor-şef la revista *Yankee* din Portland, membru eminent al *Cenaclului delfic* şi autor al romanului *The Down Easters (Cei din Mâine),* de unde, probabil, *Down-East Review (Gazeta de Mâine).* Naraţiunea ce i se atribuie a suscitat unele controverse. T.O. Mabbott opinează pentru *Vedetism,* care ar fi o satiră la adresa lui N.P. Willis, despre care John Neal a scris depreciativ. Claude Richard *(Poe and the Yankee Hero,* cit. *supra)* demonstrează convingător că piesa „dlui Haţ" este *Raising the Wind.*

[8] *Convolvulus Gondola.* Este naratorul nuvelei *Vizionarul* (reintitulată *Intîlnire, infra),* „tînărul gentleman care călătorise cam multişor" fiind, probabil, Lordul Byron. Un personaj numit Miss Heîen Convolvulus apare în romanul Tbo *Handsome forAnything (Prea chipeş pentru a izbuti ceva)* al lui Bulwer-Lytton.

[9] *De Rerum Natura.* Aluzie la poemul filozofic *Despre natura lucrurilor* al lui Lucreţiu. Personajul este autorul nuvelei *Afacere pierdută* (versiunea Timpurie a lui *Bon-Bon).* In articolul „A Few Words on Etiquette" („Cîteva cuvinte despre etichetă") din *Godey's Lady's Book* (aug. 1846), Poe atribuie ochelarii verzi studenţilor în teologie.

[10] In opinia lui T.O. Mabbott, *„bărbatul foarte scund, cu redingotă şi cu ochi foarte negri"* e tocmai potrivit ca să povestească *Umbră - O parabolă.* A. Hammond *(op. cit.,* p. 28) sugerează că ar fi vorba de Poe însuşi în rolul de proaspăt membru al Cenaclului, iar naraţiunea sa - *Siope* (varianta timpurie a *Tăcerii - O fabulă) -* ar fi o „reprezentare deliberat exagerată a propriei sale lumi poetice, redată în imagini care îngroaşă simbolismul său caracteristic".

[11] *Dl Solomon Derivă* (în orig. *Seadrift)* e, în opinia majorităţii comentatorilor, autorul *Manuscrisului găsit într-o sticlă.* Ultima frază a *Introducerii* şi faptul că *Manuscrisul* figura cert ca prima povestire a ciclului *In Folio* sugerează că naratorii ei ar fi, de fapt, dl Haţ. De reţinut ironia conţinută în referinţa la „sticlă".

[12] *Horribile Dictu* - oribil spre a fi povestit (lat. în orig.). Citatul latin e atribuit istoricului Florus *(Compendiu,* Cartea I, cap. XVI, 12.); *cf. Crimele din Rue Morgue, infra.* Personajul lui Poe a studiat la Gbttingen, fiind deci în măsură să istorisească despre nobilii germani din *Metzengernstein.*

[13] în opinia lui T.O. Mabbott, *dl Blackwood Blackwood* e naratorul povestirii *Respiraţie pierdută,* care în *Southern Literary Messenger* (sept. 1835) era subintitulată *A Tale a* [sic] *la* Blackwood *(O poveste à la* Blackwood adică o bucată în genul cultivat de revista britanică *Blackwood's Edinburgh Magazine,* condusă de William Blackwood (1776-1834).

Apoi era *gazda,* dl Rouge-et-Noir, care o admira pe lady Morgan[14].

Apoi era un gentleman voinic[15], care-l admira pe sir Walter Scott.

Apoi era Chronologos Chronologie[16], care-l admira pe Horace Smith, şi care avea un nas foarte lung ce umblase prin Orientul Mijlociu.

După ce masa fu golită, dl Hat îmi zise:

- Domnule, socot că nu-i nevoie să-ţi dau lămuriri cît priveşte regulamentul Cenaclului nostru. Cred că ştii că scopul nostru este acela de a instrui societatea şi de a ne amuza şi noi. Astă-seară însă ne-am propus să ne ocupăm doar de al doilea aspect, drept care te vom invita să-ţi aduci la rîndul dumitale contribuţia. Dar pînă atunci voi începe cu operaţiunile.

Aici dl Hăţ, împingînd sticla la o parte, scoase la iveală un manuscris pe care-l citi după cum urmează[17]:

NOTA

POVESTIRI ALE CENACLULUI IN FOLIO (TALES OF THE FOLIO CLUB)

„Poe" - notează Vincent Buranelli - „şi-a început cariera de nuvelist într-un mod convenţional. Urmînd pilda lui Boccaccio *în Decameronul* şi a lui Chaucer în *Povestirile din Canterbury,* pentru a menţiona doar exemplele clasice, el concepe un grup de oameni adunaţi pentru a se distra, povestindu-şi pe rînd cîte o istorioară. El numeşte acest grup „Cenaclul *In Folio",* iar poveştile lor „Povestiri ale Cenaclului *In Folio".* Descrierea membrilor Cenaclului vădeşte intenţia sa de a utiliza unele dintre mijloacele la modă în genul nuvelistic şi de a le parodia.... Poe, deja cunoscut marelui public ca un poet eteric şi romantic, apare acum ca umorist, ca un scriitor de parodii burleşti la adresa unor personalităţi şi forme literare. Din păcate, *Povestiri ale Cenaclului* In Folio n-au fost publicate niciodată; şi, întrucît nu ne-a parvenit nici o listă de titluri, experţii au fost nevoiţi să cearnă cu grijă materialul înainte de a decide care dintre scrierile sale ar trebui să fie incluse sub acest titlu. Iniţial, ar fi

---

[14] Vezi nota 6, *supra.* Lady Sydney Morgan locuia, ca şi ducele din schiţă, la Chaussee dAntin (N.P. Willis, „Pencillings by the Way" [„însemnări ocazionale"], în *New York Mirror,* 30 iul. 1832).

[15] *„Un gentleman voinic, care-l admira pe sir Walter Scott"* a povestit probabil *Epimanes,* o nuvelă în genul romanelor istorice ale celebrului scriitor scoţian. Personajul satirizat e, în opinia lui William Whipple („Poe's Political Satire", în *University of Texas Studies in English,* XXXV, 1956, pp. 81-95), preşedintele Statelor Unite, Andrew Jackson. Bittner *(op. cit.,* p. 290) atribuie admiratorului lui Scott nuvela *Regele Ciumă,* iar *Epimanes* lui Chronologos Chronologie.

[16] *Chronologos Chronologie* trebuie să fi scris *O poveste din Ierusalim,* bazată pe romanul *Zillah* al lui Horace Smith (vezi notele la *O poveste din Ierusalim, infra),* unde există o referinţă la vechiul sistem de datare a „anilor lumii", care plasează geneza lumii în anul 4004 î.Hr.

[17] Naratorului, care-şi trece sub tăcere numele, i s-ar putea atribui *Siope,* intitulată mai tîrziu *Tăcere,* schiţa fiind, conform subtitlului, *în maniera autobiografilor psihologici Bulwer-Lytton şi Thomas De Quincey.*

trebuit să fie unsprezece, după numărul membrilor Cenaclului. După ce a început să publice povestirile separat, Poe a adăugat altele - în total şapte-sprezece...” (Vincent Buranelli, *Edgar Allan Poe,* College & University Press, New Haven, Conn., 1961, pp. 67-68).

Tales of the Folio Club e titlul pe care Poe l-a dat, în 1833, unui volum ce urma să cuprindă povestirile scrise de el pînă la acea dată, dar, în forma sa iniţială, acest volum n-a fost tipărit niciodată, în pofida unor anunţuri optimiste.

În numărul său din 4 iun. 1831, recent înfiinţata revistă *Saturday Courier* din Philadelphia anunţa: „De îndată ce vor fi făcute pregătirile necesare, se va acorda un premiu de o sută de dolari celei mai bune povestiri americane”, în iulie era tipărit regulamentul concursului, fixîndu-se ca termen de predare a manuscriselor data de 1 decembrie. Pentru Poe, poetul eliminat de la Academia

West Point şi refugiat în căminul ospitalier din Baltimore al mătuşii sale, Maria Clemm, acest concurs avea să fie poate cel mai însemnat eveniment din viaţa sa. Deşi pierde premiul, Poe îşi vede răsplătite eforturile prin tipărirea de către aceeaşi revistă, în cursul anului 1832, a cinci dintre povestirile sale.

E puţin probabil ca Poe să fi primit vreo recompensă (povestirile au fost tipărite anonim), dar stimulentul a fost de alt ordin: tînărul poet, care cu un an înainte fusese silit la expediente pentru a-şi putea publica versurile *(Poeme,* 1831), primea acum recunoaşterea publică a talentului său. Tînărul scriitor, înţelegînd uriaşa forţă a presei, întrevederea posibilitatea de a trăi din scris (proza era mai bine retribuită şi mai uşor de plasat decît poezia) şi de a-şi face un nume pe scena literară a Americii.

Pînă la 4 mai 1833, Poe alcătuise deja planul unui volum cu titlul *Eleven Tales ofthe Arabesque (Unsprezece povestiri arăbeşti),* plan pe care îl detaliază în scrisoarea adresată revistei *New England Magazine,* însoţită de povestirea *Epimanes* (mai tîrziu *O dihanie cit patru).* „Ea *[Epimanes]*'' - scrie Poe - „aparţine unui ciclu de povestiri similare pe care m-am gîndit să-l public sub titlul *Unsprezece povestiri arăbeşti.* Ele sînt citite de unsprezece membri ai unui cenaclu literar, fiind urmate de comentarii pe marginea fiecărei bucăţi.

Aceste comentarii se vor o parodie a criticii. Mai presus de toate s-a urmărit originalitatea.” Parodiile n-au apărut niciodată şi probabil nici n-au fost scrise.

Redactorii din Boston nu s-au arătat interesaţi de oferta lui Poe. încurajările însă au venit din altă parte.

La 15 iun. 1933, revista *Baltimore Saturday Visiter* anunţă un concurs de proză şi de poezie. Poe trimite poezia *Coliseum* şi *Povestiri ale Cenaclului* In Folio (6 bucăţi), într-o caligrafie măruntă şi îngrijită. în numărul din 4 aug.

Visiter publică următoarea notă editorială: „Dl Edgar A. Poe ne-a oferit spre lectură cîteva povestiri în manuscris. Dacă n-am spune decît că, într-adevăr, le-am citit, ar fi deja un compliment, căci rareori se întîmplă ca

manuscrise de acest fel să fie citite de altcineva decît autorul lor. Dar am putea adăuga că am citit aceste povestiri cuvînt de cuvînt şi cu mare plăcere; iar cît priveşte originalitatea, bogăţia de imagini şi puritatea stilului, puţini autori americani - în opinia noastră - au realizat ceva asemănător. Cu permisiunea dlui Poe, vom prezenta cititorilor noştri cîteva dintre aceste povestiri".

Manuscris găsit într-o sticlă cîştigă premiul de 50 dolari. Poe se bucură nu atît de bani, cit de articolul elogios pe marginea întregului volum.

Dar în pofida elogiilor, nici un editor nu se încumetă să-i publice povestirile, acestea numărînd acum şaptesprezece, „iniţial scrise în ideea de a ilustra o operă mai cuprinzătoare asupra «facultăţilor imaginative»". *(Scrisoare către Harrison Hali,* în *Letters,* vol. I, p. 103). Cel dintîi volum de povestiri al lui Poe - *Tales ofthe Grotesque and Arabesque (Povestiri groteşti şi arăbeşti)* - va apărea abia in toamna lui 1839 cu anul de publicare 1840.

Imaginarul Cenaclu *In Folio* va fi avut drept model *The Tuesday Club (Clubul de marţi)*,* o societate literară din sec. al XVIII-lea, care funcţionase în oraşul Annapolis (statul Maryland), şi *Delphian Club (Cenaclul delfic),* activ între 1816 şi 1825. Tinerii se adunau ca să discute despre politică, artă şi literatură, în tradiţia cafenelelor londoneze, încropind Jocuri de cuvinte, versuri satirice şi ode comemorative" (vezi John C. French, „Poe's Literary Baltimore", în *Maryland Historical Magazine,* XXXII, iun. 1937, p. 109). Poe constată însă că aceste spirite - arbitrii gustului estetic din oraşul Bajtimore - erau lipsite de talent şi originalitate. Introducerea la *Povestiri ale Cenaclului*

In Folio e de fapt o parodie la adresa *Cenaclului delfic* şi, în sens mai larg, la adresa literaturii practicate de cenaclurile literare.

Lista povestirilor *In Folio* a suscitat numeroase controverse. Iată, în rezumat, opinia editorului T.O. Mabbott. Cinci dintre ele - *Metzengernstein, Duc de L'Omelette, O poveste din Ierusalim, Respiraţie pierdută* şi *Afacere pierdută* - au apărut în 1832 în *Philadelphia Saturday Courier.* Alte trei - *Manuscris găsit într-o sticlă, Vizionarul* (reintitulată *Intîlnire)* şi *Epimanes* - au fost publicate sau trimise spre a fi publicate în 1833. Coala de manuscris care însoţea volumul *Povestiri ale Cenaclului* In Folio reprezintă finalul povestirii *Tăcere.* Numărul din aug. 1835 al revistei *Southern Literary Messenger* confirmă faptul că *Vedetism* făcea parte din acest ciclu. Cea de-a unsprezecea e *Umbră.*

Dintre cele adăugate de Poe ulterior, Mabbott opinează pentru *Berenice, Morella, Hans Pfaall* şi *Regele Ciumă**.* James Southall Wilson *(American Mercury,* oct. 1931) şi Arthur Hobson Quinn *(Edgar Allan Poe: A Criticai Biography,* New York & London, 1941, pp. 745-46) adaugă *Mistificare,* prima nuvelă tipărită după despărţirea lui Poe de revista *Southern Literary Messenger.*

J.S. Wilson *(ibid.)* şi William Bittner *(Poe. A Biography,* Boston & Toronto, 1962, p. 290) pledează şi pentru schiţa *De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mîna în eşarfă,* a cărei primă tipărire a rămas

nedescoperită. Paternitatea ultimelor două bucăţi este contestată de Mabbott.

Claude Richard („Poe and the Yankee Hero”, în *Mississippi Quarterly,* XXI, 1968, pp. 93-109) şi Alexander Hammond („A Reconstruction of Poe's 1833 *Tales of the Folio Club”,* în *Poe Newsletter,* V, dec. 1972, pp. 26-27) argumentează că povestirea „dlui Haţ” (v. nota 7, *infra)* nu e *Vedetism,* ci *Raising the Wind***,* varianta timpurie a nuvelei *Diddling: One of the Exact Sciences (Escrocheria: una dintre ştiinţele exacte).*

E greu de definit genul căruia îi aparţine ciclul *In Folio,* căci în fiecare dintre aceste povestiri găsim satiră, parodie, pastişă, imitaţie ironică. Poe însuşi a căutat un cuvînt potrivit pentru a le descrie şi n-a găsit unul mai bun decît *Jialf banter, half satire”* - „jumătate glumă, jumătate satiră” (scrisoarea din 11 febr. 1836, în *Letters,* vol. I, p. 84). Ele s-ar putea numi „pastişe ironice” (Claude Richard, *Edgar Poe - Journaliste et critique,* 1974, p. 268).

„A izola *Povestirile Cenaclului* In Folio de Introducerea lor înseamnă a-l condamna pe cititor la o lectură plină de contrasensuri cît priveşte semnificaţia acestor povestiri, intenţiile şi gusturile precoce ale lui Poe. înseamnă a-l condamna să ia în serios nişte povestiri, în aparenţă fantastice sau extravagante, a căror intenţie critică sau parodică este revelată în *Introducere”* (Claude Kichard, *ibid,,* p. 260).

Metzengernstein

în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas

Pestis eram vivus - moriens tua mors ero.

Martin Luther[18]

Groaza şi fatalitatea au stăpînit în toate timpurile. Pentru ce să datez, deci, întîmplările pe care vreau să vi le povestesc? E de ajuns să vă spun că, în vremurile despre care vorbesc, dăinuia în ţinuturile Ungariei o puternică, deşi tăinuită, credinţă în doctrina metempsihozei.

Asupra doctrinei în sine - adică asupra falsităţii sau posibilităţii adevărului ei - n-aş voi să mă pronunţ. Susţin, totuşi, că mare parte din neîncrederea noastră (după cum o spune La Bruyere, referindu-se la toate nefericirile noastre) *„vient de ne pouvoir etre seuls”[19].*

Existau însă în superstiţiile[20] ungureşti cîteva lucruri care ţineau direct de absurditate. Ei, ungurii, se deosebeau mult de maeştrii din

Orient. Astfel, „sufletul” - spun ei - şi acum dau cuvîntul unui subtil si inteligent cunoscător parizian - „ne demeure qu'une seule fois dans un corps sensibile: au reste - un cheval, un chien, un homme meme, n'est que la ressemblance peu tangible de ces animaux”[21].

Familiile Berlifitzing[22] şi Metzengernstein erau vrăjmaşe de veacuri întregi. Niciodată două case atît de ilustre n-au fost înveninate de o duşmănie atît de cruntă. Pricina acestei vrăjmăşii va trebui, pare-se, căutată într-o veche profeţie - „Un nume glorios va cunoaşte o cumplită prăbuşire, atunci cînd, ca un călăreţ suit pe cal, natura pieritoare a familiei Metzengernstein va învinge nemurirea familiei Berlifitzing”.

Desigur, cuvintele în sine aveau prea puţin înţeles, sau chiar nici unul. Dar pricini mărunte au dus - şi nu de prea multă vreme - la urmări bogate în evenimente. Cele două case, care aveau domenii învecinate,

---

[18] „Cît eram viu am fost ciumă - murind voi fi moartea ta” (lat. în orig.). Fragment dintr-un hexametru adresat Papei de către reformatorul Martin Luther.

[19] „Provine din faptul că nu putem fi singuri” (fr. în orig.). Din La Bruyere, *Caracterele,* secţ. 99: „Despre om”. Nota de subsol apare pentru prima oară în ediţia Griswold (1850): cea dintîi propoziţie e citată din Isaac D'Israeli, *Curiosities of Literature (Curiozităţi literare),* cap. „Metempsihoză”, sursa fiind *L'An 2440 (Anul 2440),* cap. al XTX-lea: „Le Temple” („Templul”), 1770, de scriitorul francez Louis-Sebastien Mercier. *Ethan Allen* (1739-1789), în fruntea unui detaşament de *„Green Mountain boys”,* a organizat rezistenţa populaţiei din New Hampshire împotriva autorităţii New York-ului. E autorul lucrării *Reason, the Only Oracle of Man* (Raţiunea, unicul oracol al omului), 1784.

[20] în versiunea *A,* după *superstition* urmează *„The Roman term was* religie” („termenul latinesc era *religio”) - cf.* nuvela *Scrisoarea furată,* în E.A. Poe, - *Scrieri alese,* E.L.U, Bucureşti, 1969, p. 405.

[21] „Nu sălăşluieşte decît o singură dată într-un corp sensibil: în rest - un cal, un cîine, chiar un om nu e decît asemănarea puţin tangibilă a acestor animale” (fr. în orig.). Inteligentul cunoscător a rămas necunoscut.

[22] *Berlifitzing,* adică „pui de urs”; nume, pare-se, inventat.

exercitau de multă vreme o influenţă rivală în treburile unui guvern frămîntat. Pe deasupra, după cum se ştie, vecinii apropiaţi sînt rareori prieteni, şi membrii familiei Berlifitzing puteau privi de la înaltele contraforturi ale castelului lor drept în ferestrele palatului Metzengernstein. Măreţia seniorială pe care o vedeau acolo nu era cîtuşi de puţin menită să potolească simţămintele irascibile ale Berlifitzingilor, [Mercier, în *L'an deux miile quatre cent quarante* (Anul două mii patru sute patruzeci), susţine cu seriozitate doctrina metempsihozei, iar I. D'Israeli afirmă că „nici un sistem nu este atît de simplu şi de accesibil înţelegerii". Se spune că şi colonelul Ethan Allen, „fiul Muntelui Verde", ar fi fost un serios adept al metempsihozei], mai puţin bogaţi şi de obîrşie mai tîrzie. Nu e, deci, de mirare că profeţia, oricît de lipsită de înţeles ar fi părut, a izbutit să genereze şi să întreţină discordia dintre două familii sortite vrăjmăşiei prin toate impulsurile unei pizme ereditare. Profeţia părea că lasă să se înţeleagă, dacă într-adevăr lăsa ceva să se înţeleagă, triumful final al familiei mai puternice, ceea ce nu putea, firește, să nu întreţină cele mai amare resentimente în rîndurile familiei mai slabe şi mai puţin influente.

Wilhelm, conte Berlifitzing, deşi coborîtor dintr-o nobilă spiţă, era la vremea povestirii noastre un bătrîn schilod şi destul de pierit, singura lui energie găsindu-si expresia într-o îndîrjită şi înveterată aversiune faţă de familia rivalului său, ca şi într-o afecţiune atît de pătimaşă faţă de cai şi de vînătoare, încît nici beteşugurile, nici vîrsta înaintată, nici slăbiciunea minţii nu-l puteau împiedica să caute zilnic aventurile şi primejdiile vînătorii.

Frederick, baron Metzengerstein, era dimpotrivă încă nevîrstnic.

Tatăl său, ministrul G., murise de tînăr, iar maică-sa, Doamna Maria, îl urmase curînd. Frederick împlinise abia optsprezece ani. La oraş, vîrsta de optsprezece ani nu durează prea mult, dar într-o pustietate - în imensitatea pustietăţii acelui vechi domeniu - pendulul vibrează cu un înţeles mai profund[23].

Datorită unor împrejurări legate de felul cum fusese administrat domeniul, tînărul baron intră în stăpînirea întinselor sale proprietăţi chiar de la moartea tatălui său. Rareori vreun nobil din Ungaria a mai posedat asemenea domenii. Avea castele nenumărate. Cel mai mare ca splendoare

[23] în versurile A, *B, C, D,* urmează pasajul: „Preafrumoasa doamnă Maria! Cum de-a murit? Şi încă de oftică! Dar iată un sfîrşit pe care mi l-aş dori şi mie. Aş vrea ca toţi cei pe care îi iubesc să moară de o boală atît de blîndă. Ah, cît de frumos! Să te desparţi în floarea vîrstei, întreaga inimă numai patimă, întreaga închipuire numai foc, cu amintirea acelor fericite zile, în amurgul anului, şi să fii îngropat pentru vecie sub vegetaţia luxuriantă, autumnală.
Aşa a murit doamna Maria. Tînărul Baron, orfan, stătea lîngă sicriul mamei sale. îşi puse mîna pe fruntea ei senină. Nici un tremur nu înfiora trupul delicat al bărbatului, nici un oftat nu răzbătu din pieptul său gingaş, nici o cută nu înflori pe buzele-i solemne. Din copilărie crunt, îndărătnic şi năvalnic, el ajunsese acum la această vîrstă după o viaţă de nesocotinţă, desfrînare şi viciu, căci în calea tuturor îndemnurilor sfinte şi a amintirilor dragi se ridicase de multă vreme o oprelişte".

şi întindere era Palatul Metzengernstein. Hotarele pămînturilor sale nu fuseseră niciodată statornicite cu precizie, dar ca să înconjori parcul Cel mai mare trebuia să umbli vreo cincizeci de mile.

Nu era greu de presupus ce soartă va avea uriaşa moştenire în mîinile unui proprietar atît de tînăr, cu o fire bine cunoscută. Şi într-adevăr, în numai trei zile, moştenitorul îl întrecu chiar şi pe Irod în dezmăţ[24], depăşind cu mult aşteptările celor mai înflăcăraţi ciraci ai săi. Orgii ruşinoase, nelegiuiri sfruntate, cruzimi nemaiauzite dădură curînd vasalilor săj să înţeleagă că nici cea mai servilă supunere din partea lor, şi nici un scrupul de conştiinţă din partea lui nu îi vor putea apăra de ghearele necruţătoare ale acestui mic Caligula[25]. în noaptea celei de-a patra zile, grajdurile castelului Berlifitzing fură cuprinse de flăcări, şi toţi vecinii adăugară focul lungului şir al fărădelegilor şi grozăviilor făptuite de baron.

Dar în timpul zarvei pricinuite de această întîmplare, tînărul nobil şedea, părînd cufundat în gînduri, într-o încăpere vasfă şi pustie de la catul de sus al palatului Metzengernstein. Tapiţeria bogată, deşi ponosită, atîrnînd mohorîtă pe pereţi, reprezenta figurile fantastice şi maiestuoase ale atîtor iluştri strămoşi. Ici - preoţi înveşmântaţi în odăjdii bogate şi înalţi demnitari, stînd nestînjeniţi în faţa autocratului şi'suveranului, se împotriveau dorinţelor unui rege efemer sau opuneau supremaţia papală sceptrului rebel al vrăjmaşului. Colo - staturile înalte şi întunecate ale prinţilor Metzengernstein, călări pe cai voinici, călcînd în picioare leşurile duşmanilor căzuţi, făceau să tresară, prin expresia lor viguroasă, inimile cele mai neînfricate. Iar dincolo - feţe albe cu expresii voluptuoase, ale unor domniţe din vremuri apuse, plutind parcă pe unda unui dans ireal, în acordurile unor melodii imaginare.

Şi în timp ce baronul asculta - sau se prefăcea că ascultă - vuietul tot mai puternic ce se ridica dinspre grajdurile familiei Berlifitzing, ori poate că plănuia o ispravă nouă, mai hotărîtă, mai îndrăzneaţă - ochii îi căzură fără voie pe un colţ al tapiseriei, unde se vedea imaginea unui cal uriaş, de o culoarea nefirească, ce aparţinuse unui strămoş maur al rivalului său. Calul se afla în prim-planul desenului, nemişcat ca o statuie - în timp ce, mai în fund, stăpînul său învins cădea sub pumnalul unui Metzengernstein.

Dîndu-şi seama ce anume cercetau, fără voie, ochii săi, pe buzele lui Frederick flutură o expresie diabolică. Nu-si întoarse însă privirea. Nu putea să înţeleagă neliniştea copleşitoare care părea că i se aşterne ca un giulgiu peste simţuri. Cu greu îşi putea împăca simţămintele nelămurite, ca de vis, cu certitudinea că era treaz. Şi cu cît privea mai mult, cu atît vraja îl absorbea - cu atît i se părea cu neputinţă să-şi mai ia vreodată

---

[24] în orig. *„the heir out-heroded Herod".* O expresie favorită a lui Poe *(cf. William Wilson* şi *Masca Morţii Roşii),* din *Hamlet,* Act. III, Se. 16, v. 16; „să fii mai Irod decît Irod", în traducerea lui Leon Leviţchi şi Dan Duţescu (W. Shakespeare, *Opere,* 5, Editura Univers, Bucureşti, 1986, p. 375). E vorba de Irod Antipas, rege al Iudeii (40-4 î.Hr.), renumit pentru cruzime şi despotism.

[25] Tînărul împărat roman *Gaius Caesar Caligula,* la fel ca Metzengernstein, era probabil nebun şi iubea caii (Suetoniu, *Vieţile celor doisprezece Cezari,* „Gaius", cap. 55).

privirea de la tapiseria ce-l vrăjea. Dar cum vuietul de afară părea să crească şi mai mult, îşi întoarse cu o sforţare silită privirea către strălucirea roşiatică a luminii ce pătrundea prin ferestre, venind de la grajdurile în flăcări.

După o clipă însă, după o singură clipă, privirea i se întoarse din nou, mecanic, asupra tapiseriei de pe perete. Dar, spre uimirea şi groaza sa de nespus, capul uriaşului cal îşi schimbase între timp poziţia.

Grumazul animalului, pînă atunci aplecat, cu durere parcă, spre trupul prăbuşit al stăpînului, era acum întins drept spre baron. Ochii, a căror privire nu se vedea înainte, aveau acum o expresie omenească, hotărîtă, strălucind totodată de un roşu aprins, neobişnuit; iar gura deschisă a calului întărîtat lăsa să i se vadă toţi dinţii, sepulcrali şi dezgustători.

Încremenit de spaimă, tînărul baron se îndreptă spre uşă. Cînd o deschise, un fulger de lumină roşie străbătu camera, adunîndu-se într-o imagine cu un contur precis, pe tapiseria care parcă prinsese viaţă; şi baronul se înfiora oprindu-se o clipă în prag - văzînd că imaginea lua exact înfăţişarea şi umplea precis conturul ucigaşului neînduplecat si triumfător al maurului Berlifitzing.

Pentru a-şi uşura apăsarea inimii, baronul se grăbi să iasă afară, în faţa intrării principale a palatului, dădu peste trei grăjdari, care cu multă greutate, primejduindu-şi viaţa, abia izbuteau să înfrîneze salturile şi zbuciumul unui cal gigantic, roşu ca focul.

- Al cui e calul? Unde l-aţi găsit? întrebă tînărul baron cu o voce iritată şi răguşită, văzînd că misteriosul cal din camera tapisată semăna leit cu furibundul animal din faţa lui.

- Este al înălţimii voastre, stăpîne, răspunse unul dintre grăjdari.

Nimeni altul, cel puţin, nu-l cere. L-am prins pe cînd ieşea în goană, fumegînd şi înspumat de furie, din grajdurile în flăcări ale castelului

Berlifitzing. Ne-am gîndit la început că face parte din herghelia de cai străini a bătrînului conte, şi l-am dus acolo, ca pe un cal de pripas.

Dar băieţii de la grajd spun că n-au nici un drept asupra lui, ceea ce mi se pare cam ciudat, deoarece se vede cît de colo că abia a scăpat din flăcări.

- Literele W.V.B. sînt, de asemenea, foarte desluşit însemnate cu fierul roşu pe frunte[26], îl întrerupse al doilea grăjdar; am crezut, fireşte, că sînt iniţialele lui Wilhelm Von Berlifitzing - dar toţi din castel spun sus şi tare că nu cunosc calul.

- Foarte ciudat! vorbi tînărul baron cu un aer gînditor şi parcă fără să-şi dea seama de înţelesul cuvintelor sale. După cum aţi spus, pare să fie un cal fără seamăn - o adevărată minune, deşi, cum prea bine aţi văzut, e nărăvaş şi greu de stăpînit; oricum, al meu să fie. Şi adăugă după

[26] *Cf. Facerea,* 14:15: „Domnul a zis: «Nicidecum; ci dacă va omorî cineva pe Cain, Cain va fi răzbunat de şapte ori». Şi Domnul a hotărît un semn pentru Cain, ca oricine îl va găsi, să nu-l omoare”.

o pauză: Poate că un călăreţ ca Frederick de Metzengernstein va putea să îmblînzească chiar şi un diavol din grajdurile lui Berlifitzing.

- Vă înşelaţi, stăpîne; calul, după cum mi se pare că v-am mai spus, *nu* este din grajdurile contelui. Dacă ar fi fost aşa, ne cunoaştem prea bine datoria ca să fi îndrăznit a-l aduce în faţa unui nobil din familia dumneavoastră.

- Adevărat! grăi sec baronul, chiar în clipa cînd, venind din palat, apăru grăbit un valet cu faţa aprinsă, îi şopti stăpînului său că din tapiseria unei anume încăperi, pe care o numi pe dată, dispăruse pe neaşteptate o bucată şi nu pregetă să descrie amănunţit care anume; dar, întrucît vorbea destul de încet, pînă la urechea grăjdarilor nu ajunse nimic care să *le* mulţumească curiozitatea aţîţată.

Ascultîndu-l, tînărul baron Frederick părea cuprins de o mulţime de emoţii, îşi recapătă însă repede stăpînirea de sine şi pe chip i se aşternu o expresie hotărîtă de răutate, cînd porunci ca încăperea de unde dispăruse tapiseria să fie încuiată imediat, iar cheia să-i fie dată lui.

- Aţi auzit că bătrînul Berlifitzing, vestitul vînător, şi-a găsit o moarte cumplită? îi zise baronului unul dintre vasalii săi, în timp ce, după plecarea valetului, calul cel uriaş care devenise acum al baronului se cabra şi sălta cu o furie înzecită pe aleea ce se întindea de la palat pînă la grajdurile Metzengernstein.

- Nu! rosti baronul întorcîndu-se brusc către cel care vorbise. A murit, spui?

- E adevărul-adevărat, stăpîne; şi pentru un nobil din familia dumneavoastră nu cred să fie o veste prea neplăcută.

Un zîmbet scurt trecu pe faţa baronului.

- Cum a murit?

- Luptîndu-se într-un chip nesăbuit să-şi salveze caii favoriţi din herghelia de vînătoare, şi-a găsit groaznicul sfîrşit în flăcări.

- A-ş-a-a! exclamă baronul, ca şi cum ar fi fost pătruns încetul cu încetul de adevărul unei idei cutremurătoare.

- Aşa! repetă vasalul.

- Cumplit! zise calm tînărul şi se întoarse liniştit în palat.

Din ziua aceea, se putu vedea o schimbare vădită în purtările desfrînatului baron Frederick Von Metzengernstein. într-adevăr, felul său de a fi dezamăgea toate aşteptările şi înşela manevrele multor mame, în timp ce obiceiurile şi manierele sale aveau şi mai puţin de a face decît înainte cu viaţa nobililor din împrejurimi. Nu mai era văzut niciodată dincolo de hotarele moşiilor sale şi, în această întinsă lume a lui, nu avea nici un prieten - doar dacă s-ar fi putut spune că neobişnuitul cal, impetuos, roşu ca focul, pe care de atunci îl călărea mereu, avea vreun misterios drept la titlul de prieten.

O vreme destul de îndelungată invitaţiile vecinilor săi nu conteniră.

„Va onora baronul serbarea noastră cu prezenţa lui?”, „Va binevoi baronul să poftească la vînătoarea de mistreţi?”

„Metzengernstein nu vînează”, „Metzengernstein nu va lua parte” erau răspunsurile trufaşe şi laconice.

Fireşte, asemenea jigniri repetate nu puteau fi răbdate de o nobilime mîndră. Invitaţiile deveniră tot mai rare şi mai puţin cordiale; cu timpul, încetară cu totul. Văduva nefericitului conte Berlifitzing a fost chiar auzită exprimîndu-şi dorinţa „ca baronul să fie acasă cînd nu va dori să fie acasă, deoarece dispreţuieşte societatea egalilor săi; şi să fie călare cînd va dori să fie călare, deoarece preferă societatea unui cal”.

Numai că era doar o răbufnire neghioabă a unei duşmănii ereditare şi dovedea cît de lipsite de noimă pot fi spusele noastre cînd vrem să ne arătăm deosebit de energici.

Oamenii mai înţelegători era de părere că tînărul nobil se schimbase datorită durerii fireşti ce-o încearcă un fiu la pierderea timpurie a părinţilor săi, uitînd însă de purtarea-i plină de cruzime şi de dispreţ din scurta perioadă de după moartea tatălui său. Mai erau unii care socoteau că baronul avea o idee prea exagerată despre importanţa şi rangul său. Iar alţii (printre care poate fi menţionat şi medicul familiei) nu şovăiau să vorbească despre o melancolie morbidă şi o boală ereditară, în timp ce mulţimea punea în circulaţie zvonuri întunecate şi echivoce.

Intr-adevăr, ataşamentul cam îndărătnic al baronului faţă de calul de curînd căpătat - şi care părea să crească o dată cu fiecare nouă manifestare a înclinaţiilor feroce şi demonice ale animalului - deveni în cele din urmă, în ochii tuturor oamenilor de bun-simţ, o pasiune nefirească, respingătoare, în strălucirea amiezii ori în ceasurile adormite ale nopţii, bolnav ori sănătos, pe vreme bună sau rea – tînărul Metzengernstein părea ţintuit în şaua uriaşului cal, ale cărui porniri neîmblînzite se potriveau atît de bine cu propria-i fire.

Mai erau, de asemenea, unele împrejurări care, adăugate ultimelor întîmplări, puneau într-o lumină supranaturală, sinistră, maniile călăreţului şi însuşirile deosebite ale calului. Distanţa pe care o sărea dintr-un singur salt fusese măsurată cu grijă, dovedindu-se că întrecea, cu o diferenţă uluitoare, presupunerile făcute de cele mai îndrăzneţe închipuiri. Şi-apoi, baronul nu dăduse nici un *nume* ciudatului animal, deşi toţi ceilalţi cai din herghelia sa purtau cîte unul. Avea un grajd aparte, la o oarecare depărtare de celelalte; cît despre îngrijirea lui şi celelalte treburi din grajd, n-ar fi lăsat pentru nimic în lume pe nimeni altul să le facă, nici un picior străin necutezînd a călca în grajdul anume rînduit. Şi mai era ceva. Deşi cei trei grăjdari, care prinseseră calul pe cînd fugea de flăcările focului de la Berlifitzing, îl opriseră în loc cu ajutorul unor frîie cu laţ - totuşi nici unul dintre ei nu s-ar fî putut lăuda că izbutise, fie în timpul acelei lupte primejdioase, fie după aceea, să-l fi atins vreodată cu mîna. Oricîte manifestări de inteligenţă deosebită ar avea un cal nobil şi focos, ele n-ar putea aţîţa o curiozitate excesivă; dar unele împrejurări se impuneau cu tărie pînă şi celor mai sceptici şi mai nepăsători. Se povesteşte că s-a întîmplat ca o mulţime întreagă de curioşi adunată în jur să se dea înapoi

îngrozită în faţa aspectului hotărît şi impresionant şi a trăsăturilor sale teribile - şi atunci, chiar şi tînărul Metzengernstein pălea şi dădea înapoi din faţa privirii stranii, pătrunzătoare, aproape omeneşti a calului.

Printre oamenii baronului nu se afla, totuşi, nici unul care să se îndoiască de sinceritatea puternicei dragoste pe care i-o arăta calului tînărul baron, datorită marilor sale însuşiri; nimeni în afară de un paj mărunţel, pocit şi nebăgat în seamă, a cărui sluţenie sărea în ochii tuturor şi pe părerile căruia nu punea nimeni preţ, şi acest paj (dacă, fireşte, părerile lui merită cîtuşi de puţin a fi amintite) avea neruşinarea *să* afirme că stăpînul său nu se urca niciodată în şa fără să nu-l scuture un tremur de neînţeles, aproape imperceptibil; şi că, ori de cîte ori se întorcea din lungile şi obisnuitele-i plimbări, o expresie de răutate triumfătoare îi schimonosea fiecare muşchi al feţei.

Într-o noapte cu furtună, Metzengernstein se trezi dintr-un somn greu; în clipa următoare se repezi ca nebun din camera sa şi, încălecînd în grabă, o luă în galop către desişul pădurii. Era ceva destul de obişnuit, aşa că nimeni din casă nu-şi făcea griji; trecură cîteva ore şi tocmai cînd slujitorii îi aşteptau cu nerăbdare întoarcerea, deodată mîndrele şi masivele clădiri ale palatului Metzengernstein trosniră şi se cutremurară din temelii, pradă flăcărilor necruţătoare care-şi trimiteau înspre cer limbile lungi, gălbui.

Cînd flăcările au răbufnit, focul cuprinsese aproape întregul palat, încît orice efort de a salva vreo parte a lui ar fi fost cu totul zadarnic; oamenii de prin împrejurimi, încremeniţi, stăteau fără grai înjur, într-o uluială mută, prostiţi de întinderea focului. Şi deodată, un fapt nou şi înspăimîntător atrase luarea-aminte a mulţimii, căci e lucru dovedit că simţămintele gloatei sînt mai puternic răscolite la vederea chinurilor omeneşti, decît de cele mai înfricoşătoare spectacole ale materiei neînsufleţite.

De-a lungul întinsei alei de stejari bătrîni care ducea din pădure pînă la intrarea principală a palatului Metzengernstein, un cal purtînd pe el un călăreţ cu capul descoperit şi cu hainele în neorînduială se apropia în galop, mai cumplit decît Demonul Furtunii[27].

Călăreţul era dus, fără putinţă de îndoială, împotriva voinţei lui - groaza ce i se aşternuse pe chip, sforţările disperate ale trupului erau mărturia unei lupte supraomeneşti; dar nici un sunet, în afară de un singur ţipăt, nu scăpă de pe buzele sale însîngerate, pe care din cînd în cînd şi le muşca, în culmea terorii. O clipă încă - tropotul copitelor răsună pătrunzător acoperind vuietul flăcărilor şi şuierul vîntului - o clipă încă, şi trecînd dintr-un singur salt peste poartă şi peste gardul viu de lîngă ea, calul o porni în sus, pe scările aproape prăbuşite ale palatului, şi dispăru, împreună cu călăreţ, în haosul vîrtejului de foc[28].

Pe dată, furia furtunii se potoli şi se aşternu o linişte totală. O

[27] în orig. *"Demon of the Tempest",* dar în versiunea *A* apare „Azrael", îngerul morţii la mahomedani - *cf. Politian,* în E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 177; Poe, *Revelaţie mesmerică.*

[28] Asemenea făpturi demonice nu pier decît prin foc.

flacără albă mai învăluia ca un giulgiu clădirea, ca apoi să se prelingă în depărtări, în zarea liniştită, răspîndind o lumină supranaturală; în timp ce, deasupra palatului, plutea un nor greu de fum, avînd forma desluşită, gigantică a unui... *cal.*

NOTA

METZENGERNSTEIN

(A; Philadelphia Saturday Courier, 14 ian. 1832; B: Southern Literary Messenger, ian. 1836; C: copia Duane după B cu revizuiri manuscrise, 1839; D: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; E: Works, 1850. PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Nuvela - „o capodoperă minoră" (T.O. Mabbott) - a fost tipărită cu cîteva zile înainte ca Poe să împlinească vîrsta de douăzeci şi trei de ani. La a doua sa apariţie, era subintitulată *O poveste imitată după germani* (vezi Prefaţa la *Povestiri groteşti şi arăbeşti, infra).* Dintre sursele de inspiraţie cele mai însemnate par a fi nuvela lui Richard Dana, *The Buccaneer (Corsarul),* apărută în volumul *The Buccaneer, and Other Poems (Corsarul şi alte poeme),* 1827, şi *Castelul din Otranto* (1764), romanul gotic al lui Horace Walpole, retipărit în 1811 cu o prefaţă a lui sir Walter Scott, tot atît de importantă pentru Poe ca romanul însuşi. O a treia sursă ar putea fi romanul *VLvian Grey* (1826) de Benjamin Disraeli, o carte îndrăgită de Poe.

Metzengernstein face parte din ciclul de povestiri trimise de autpr pentru concursul revistei *Saturday Courier* (iun. 1831). Cum termenul de înscriere era 1 dec, ea trebuie să fi fost compusă înainte de această dată. Deşi n-a luat premiul, nuvela a fost publicată în *Courier* la o săptămînă după bucata cîştigătoare, fiind astfel prima proză tipărită, chiar dacă nu şi scrisă, a lui Poe.

Numele de „Metzengernstein" nu e atestat, dar vocabulele din care.e alcătuit (germ. *metzen* = a măcelări; *Ger* = lance; *Stein* = piatră) sugerează uri personaj fioros. - Tălmăciri: In franceză: Charles Baudelaire, *Metzengernstein,* în *Le Pays,* 17 sept. 1854, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857 (4 ediţii). în româneşte: Alexandru Macedonski, *Metzengernstein,* în *Revista independenta,* anul IX, 1887, nov., pp. 50-54; Barbu Constantinescu, *Metzengernstein,* în Edgar Allan Poe, *Nuvele extraordinare,* Editura Librăriei Socec & Co., 1910, pp. 206-223.

Duc de L’Omelette

în româneşte de Liviu Cotrău

Deodată pătrunse într-o climă mai rece.

Cowper[29]

Keats pieri din pricina unui pamflet[30]. Cine a murit de „Andromacă”?[31]

Suflete mîrşave! - De L’Omelette se sfîrşi din cauza unui ortolan.

L'histoire en est breve[32]. Duh al lui Apicius[33], fereşte-mă de cele rele!

O colivie de aur ducea măruntul călător înaripat, melancolic şi îndrăgostit lulea, din ţărişoara lui, îndepărtatul Peru, către Chaussee

D'Antin[34]. De la La Bellissima, stăpîna lui de stirpe împărătească, pînă la Duc de L’Omelette, preafericita zburătoare avea să treacă prin mîinile a şase nobili cavaleri ai imperiului.

În acea seară Ducele urma să cineze singur, în tihna biroului său acesta se-ntinse ca să-şi dezmorţească oasele pe o sofa - faimoasa sofa de Cadet[35] - pentru care nu pregetase să-şi sacrifice lealitatea bătîndu-l pe

---

[29] Din poemul *The Task (Îndatorirea),* Cartea I, v. 337, al poetului englez William Cowper (1731-1800).

[30] Pe seama lui *John Keats* (1795-1821, poet romantic englez, a fost lansat zvonul, printre colportori fiind şi Byron, cum că ar fi murit de inimă rea în urma articolului denigrator al lui John Wilson Croker *(Quarterly Review,* apr. 1818), la adresa poemului său *Endymion.*

[31] Poe a preluat nota direct din articolul lui Isaac D’Israeli despre „Tragic Actors” („Actori tragici”), apărut în lucrarea acestuia intitulată *The Curiosities of Literature (Curiozităţi literare).* D’Israeli scrie: „Montfleury, actor francez [...] a murit în timp ce se ostenea să-l joace pe Oreste în *Andromaca* lui Racine.
Autorul lui *Parnasse Reforme* îl pune să se exprime în felul următor în lumea umbrelor: - M-am zbătut de o mie de ori să zugrăvesc mai multe pasiuni decît a pictat sau a imaginat vreodată Le Brun, drept care a trebuit să mă scălîmbăi în fel şi chip ca să redau toate aceste stări sufleteşti. Aşadar, celui care doreşte să afle cum am murit să nu-i spuneţi că pricina ar fi fost frigurile, dropica sau podagra, ci să-i spuneţi c-am murit de *Andromaca*!”
In versiunile mai vechi ale nuvelei *(B, C, D),* Poe a preluat textul în tălmăcirea engleză a lui D’Israeli, pentru a-l substitui mai tîrziu cu propria sa traducere în franceză.

[32] Povestea sa e scurtă (fr. în orig.).

[33] *Marcus Gavius Apicius,* celebru gurmand de pe vremea împăratului Tiberiu. Risipindu-şi întreaga avere pe mâncărurile cele mai scumpe, s-a sinucis (Seneca, *Dialoguri,* XII, 8-11).

[34] *Chaussee d’Antin.* Stradă mondenă în Paris, pomenită în *The Book of the Boudoir (Cartea alcovului),* New York, 1829, de romanciera irlandeza lady Sydney Morgan.

[35] *sofa de Cadet.* Aluzie obscură.

rege la licitaţie.

Îşi îngroapă faţa în pernă. Orologiul bate! Neputîndu-şi stăpîni simţămintele, înălţimea sa Ducele înghite o măslină[36], în această clipă uşa se deschide uşor în acordurile unei melodii suave, şi iată! cea mai delicioasă pasăre din lume se află dinaintea celui mai înamorat bărbat!

Dar ce spaimă cumplită întunecă acum privirea Ducelui?

- Horreur! - chien! - Baptiste! - l'oiseau \ ah, bon Dieu! cet oiseau modeste que tu as deshabille de ses plumes, et que tu as servi sans papier![37] Orice vorbă-i de prisos: Ducele dădu ortul popii într-un acces de dezgust.

- Ha! ha! ha! exclamă înălţimea sa Ducele a treia zi după deces.

- He! he! he! îi răspunse încet diavolul, ridicîndu-se cu un aer de *hauteur*[38]*.*

- Cum? Glumeşti pesemne, replică de L'Omelette. Am păcătuit - *c'est vrais*[39] - dar, dragul meu, judecă şi dumneata! Nu cumva ai de gînd să traduci în faptă aceste ameninţări barbare?

- De ce nu? grăi Maiestatea sa. Haide, domnul meu, dezbracă-te!

- Să mă dezbrac! - pe onoarea mea că eşti nostim! Nu, domnule, nu mă dezbrac. Cine eşti dumneata, rogu-te, ca la ordinul dumitale, eu, Montfleury. Autorul lui *Parnasse Reforme* îl face să vorbească în Infern:*"L'homme donc qui voudrait sauoir ce dont Je suis mort, qu'il ne demande pas s'il fut de fievre au de podagre ou d'autre chose, mais qu'il entende, que ce fut de l'Andromache".*

Ducele de L'Omelette, Prinţ de Foie-Gras, tocmai ajuns la maturitate, autorul *Mazurchiadei*[40] şi membru al Academiei, să mă despart de cei mai frumoşi nădragi croiţi vreodată de Bourdon[41] şi de cea mai

---

[36] . Satiră străvezie la adresa poetului N.P. Willis, care, în 1829, ridiculizase poezia *Tărîm de vis* a lui Poe, dar care, mai tîrziu, îi va fi prieten. în 1829, la vîrsta de 23 de ani, Willis a înfiinţat revista *American Monthly Magazine* la Boston. Spre oroarea criticilor tradiţionalişti, Willis, incorigibilposeur, îşi informa cititorii că scrie la un birou din lemn de trandafir, într-o odaie cu perdele roşii, cu camelii mereu proaspete pe masă, înconjurat de atenţiile unui valet francez, îşi invita cititorii să-şi imagineze că stau întinşi pe o *dormeuse,* cu o sticlă de Rudesheimer şi un platou de măsline în faţa lor. (Kenneth L. Daughrity, „Poe's Quiz on Willis", în *American Literature,* mart. 1933).

[37] Oroare! cîine! Baptiste! pasărea - oh, Dumnezeule! ai jumulit de pene această umilă orătanie şi-ai servit-o fără şervet! (fr. în orig.). Ortolanul care trecea drept o delicatesă, se servea înfăşurat în şervet.

[38] Trufie (fr. în orig.).

[39] E adevărat (fr. în orig.).

[40] în secolul al XVIII-lea, şi chiar mai tîrziu, zeci de titluri de poeme se terminau cu sufixul *-ada* (e.g. *Dunciada* lui Alexander Pope); opera Ducelui se referă probabil la *mazurca,* dans naţional polonez.

[41] Intre 1831 şi 1836, locuia la Paris un croitor cu acest nume, pe bdul St. Denis, nr. 7 (comunicare a lui Madeline Delpierre, *apud* Mabbott).

elegantă *robe-de-chambre*[42] ieşită din atelierul lui Rombert[43], ca să nu zic nimic de desfăcutul pletelor - ca să nu mai pomenesc de scosul mănuşilor?

- Cine sînt eu? Ah, adevărat! Sînt Belzebut, Prinţul Muştelor[44].

Adineauri te-am recuperat dintr-un sicriu de palisandru cu încrustaţii de fildeş. Puseseşi îmbălsămat într-un chip foarte ciudat, gata de livrare.

Belial[45], Inspectorul Cimitirelor, te-a trimis. Nădragii despre care spui c-ar fi lucraţi de Bourdon sînt, pe legea mea, nişte izmene de olandă nemaipomenite, iar *robe-de-chambre* de pe tine un linţoliu mare cît casa!

- Domnule! replică Ducele, nu accept să mă insulţi fără să-ţi capeţi pedeapsa! Domnule! cu cel dintîi prilej voi răzbuna această insultă!

Domnule! vei mai auzi de mine! Pînă atunci, *au revoir!* Şi Ducele dădu să iasă cu o plecăciune în faţa Satanicei Prezenţe, dar fu întrerupt şi adus înapoi de un domn care aştepta. La asta înălţimea sa Ducele îşi frecă ochii, căscă, dădu din umeri, reflectă. Satisfăcut că-l recunoscuse aruncă în jur o privire de soim.

Încăperea era superbă. Chiar şi De L'Omelette o declară *bien comme il faut*[46]*.* Nu atît lungimea ori lăţimea cît, ah, înălţimea ei te înfricoşa.

Nu se vedea nici un acoperiş - absolut nici unul - ci un nor dens, roşu-aprins, rotindu-se întruna. Ridicînd ochii, înălţimea sa Ducele simţi că i se-nvîrteşte creierul. De sus atîrna un lanţ dintr-un metal necunoscut, de culoarea sîngelui, al cărui capăt se pierdea, precum oraşul Boston, *parmi les nues.* De celălalt capăt se bălăngănea un felinar uriaş. Ducele ştia că felinarul e din rubin, dar lumina ce izvora din el era atît de intensă, atît de tăcută, atît de cumplită; o lumină cum

Persia n-a adorat niciodată, cum gheberii n-au imaginat vreodată, cum nici un musulman n-a visat cîndva, pe cînd, îmbătat de opiu, se-ndrepta clătinîndu-se spre aşternutul de maci, cu spatele către flori şi cu faţa către zeul Apollo. Ducele îngăimă nişte vorbe neînţelese, fără îndoială aprobatoare.

Colţurile încăperii erau rotunjite în nise. Trei dintre ele erau pline cu statui de proporţii gigantice. Statuile aveau un soi de frumuseţe grecească şi o sluţenie egipteană în acelaşi timp, *tout ensemble* fiind franţuzesc, în a patra nişă statuia era acoperită cu un văl; aceasta nu era deloc gigantică,

---

[42] Capot (fr. în orig.).
[43] Croitor neidentificat.
[44] *Belzebut.* Prinţul Demonilor *(cf. Matei,* XII, 24). *Baal-Zebub* era zeul protector al cetăţii filistene Ecron, dar sensul cuvîntului e obscur: *Baal* e titulatura comună a numeroşi zei semitici, iar *Zebal* e interpretat etimologic contradictoriu, fie ca „domn" sau „prinţ", fie ca „muscă" (Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală,* Albatros, Bucureşti, 1983, p. 100); *Cf.* 2 *Împăraţi,* I, 2: „...Duceţi-vă şi întrebaţi pe Baal-Zebub, dumnezeul Ecronului, ca să ştiu dacă mă voi vindeca de boala aceasta"; *Cf. Poveste din Ierusalim, infra,* şi William Golding, *Împăratul muştelor.*
[45] Zeu palest, arhaic, stăpîn al lumii subterane (Kernbach, *op. cit.,* p. 100).
[46] Cît se poate de plăcută (fr. în orig.).

ci se termina cu o gleznă subţire şi un picior încălţat în sandală. De L’Omelette îşi apăsă mîna pe inimă, închise ochii, apoi, ridicîndu-şi-i, o surprinse pe Maiestatea sa Satanică roşind.

Dar picturile! Kupris! Astarte! Aştoret! - o mie şi toate la fel!

Chiar şi Rafae1 le-a văzut! Da, Rafael *a* fost pe-aici; n-a pictat el? si n-a fost pe urmă blestemat? Picturile! Picturile! Ah, cîtă splendoare!

Ah, cîtă iubire! Cine oare din cei care au privit aceste minunăţii interzise să mai aibă ochi pentru ramele de aur superb meşteşugite care împodobeau ca nişte aştri pereţii de hiacint şi porfir?

Dar Ducele simte că-l ia cu leşin. Nu-l ameţeşte toată această bogăţie, cum aţi fi îndemnaţi să credeţi, nici parfumul îmbătător al nenumăratelor cădelniţe. *C'est vrai que de toutes ces choses il a pense beaucoup, mais*!

Ducele De L’Omelette e cuprins de teroare, căci priveliştea stranie care răzbate prin singura fereastră, fără perdele, priviţi! oglindeşte cel mai groaznic dintre toate focurile!

Le pauvre Duc! Nu înceta să-şi închipuie că melodiile triumfale, voluptuoase, nesfîrşite, care pătrundeau în salon, filtrate şi transmutate de alchimia geamurilor fermecate, nu erau decît tînguirile şi ţipetele celor damnaţi şi fără speranţe! Iar acolo! acolo! Pe canapeaua aceea! cine ar putea fi *el? - petit-maître* - nu, Divinitatea - care şedea ca şi cînd ar fi fost sculptată în marmură, *et qui sourit,* cu chipul palid, *si amerement*?

Mais il faut agir - adică un franţuz nu leşină cu una cu două, mai ales că înălţimea sa Ducele urăşte scenele. De L’Omelette şi-a revenit.

Pe masa sînt nişte florete, cîteva pumnale. Ducele studiase cu B...; *il avait tue ses six hommes.* Acum, deci, *il peut s'echapper.* Măsoară două pumnale şi cu inimitabilă graţie îi oferă Maiestăţii sale să aleagă.

Horreur! Maiestatea sa nu se pricepe la scrimă!

Mais il joue! - Ce idee fericită! -, dar înălţimea sa Ducele avusese întotdeauna o memorie excelentă. Studiase din scoarţă în scoarţă *Diable,* cartea abatelui Gaultier. Stă scris acolo *que le Diable n'osepas refuser un jeu d'ecarte.*

Dar şansele! - şansele! Adevărat, disperate, dar cu nimic mai disperate decît ale Ducelui. Şi-apoi fusese şi el părtaş la taină, nu? Nu-l răsfoise el pe Pere Le Brun? Nu era el membru al Clubului Vingt-un?

- Si je perds, zise el, je serai deux fois perdu - voi fi de două ori blestemat - voila tout! (La asta înălţimea sa Ducele ridică din umeri.) Si je gagne, je reviendrai a mes ortolans que les cartes soient preparees!

Înălţimea sa Ducele era numai ochi şi urechi. Maiestatea sa numai speranţă. Orice spectator s-ar fi gîndit la Francis şi Charles, înălţimea - sa se gîndea la joc. Maiestatea sa nu se gîndea, făcea cărţile. Ducele tăie.

Cărţile sînt făcute. Atuul e întors cu faţa în sus. Este regele! Nu, este regina. Maiestatea sa înjură straiele ei bărbăteşti. De L’Omelette îşi duce mîna la inimă.

Amîndoi joacă. Ducele socoteşte. Mîna-i servită. Maiestatea sa socoteşte din greu, surîde şi bea vin. Ducele strecoară o carte.

- *C'est a vous a faire,* grăi Maiestatea sa, tăind. Înălţimea sa Ducele se înclină, împărţi cărţile şi se ridică de la masă *en presentant le Roi.*

Maiestatea sa părea necăjită.

Dacă Alexandru n-ar fi fost Alexandru, ar fi fost Diogene; iar Ducele îl asigură pe adversarul său, pe cînd îşi lua rămas-bun, que s'il eut pas été De L'Omelette. Il n'aurait point d'objections d'etre le Diable.

NOTA

DUC DE L'OMELETTE (THE DUC DE L'OMELETTE)

(A: Philadelphia Saturday Courier, 3 mart. 1832; B: Southern Literary Messenger, febr. 1836; C: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; D: PHANTASY-PIECES, 1842; E: Broadway Journal, 11 oct. 1845; F: Works, 1850)

„E una dintre cele mai izbutite piese umoristice ale lui Poe [...], o armonioasă îmbinare de elemente decorative şi groteşti" (T.O. Mabbott).

Unele detalii - ideile fiziognomonice ale lui Le Brun şi moartea lui Montfleury pe scenă - sînt luate din *Curiozităţi literare* de Isaac D'Israeli, altele - efectul mortal al ortolanului - din romanul *The Young Duke (Tînărul Duce)* al fiului său, Benjamin Disraeli. Descrierea palatului „infernal" datorează ceva romanului *Vathek* (1786) de William Beckford.

Schiţa a fost scrisă probabil în 1831 şi trimisă aproape imediat revistei *Saturday Courier.* Franceza Ducelui, în această primă versiune, e jalnică: *l'histoire en est brieve, c'est a vous a faire, ii n'aurait point d'objection d'etre le diable* etc, lipsa accentelor, a apostrofurilor, precum şi alte greşeli flagrante surprind, avînd în vedere franceza excelentă a lui Poe.

În versiunea trimisă revistei *Southern Literary Messenger,* autorul nu numai că nu îndreaptă greşelile, dar introduce altele noi. Accentele, omise în

Philadelphia Courier, „...sînt distribuite acum după hazard, iar dacă *deshabille, pense, tue, Ecarte, â, preparees* şi-au recăpătat unele dintre accente, *etait, etre, presentant, amerement* - greşeli elementare - au rămas ca atare. [...] Poe nu dă dovadă de neglijenţă, ci caută să reproducă mania stilistică a lui Willis din *Editor's Table (Masa editorului),* care-şi împăna textele cu tot felul de galicisme, cu un dispreţ suveran pentru ortografie sau proprietatea termenilor" (Claude Richard, *op. cit.,* pp. 249-50).

T.O. Mabbott reproduce textul ediţiei Griswold (1850), unde o parte dintre aceste greşeli au fost îndreptate. Tălmăcirea de faţă s-a făcut după acest text.

În revista *Messenger,* schiţa era atribuită lui „Edgar A. Poe"; în *Broadway Journal* era semnată „Littleton Barry", prima oara cînd Poe uzează de acest pseudonim (vezi *Respiraţie pierdută, Regele Ciumă-, Mistificare, De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mîna în eşarfă).*

Tălmăciri în româneşte: Ion Dragu şi Radu Drăgescu, *Ducele de omletă,* în Edgar Poe, *Fantezii Humoristice,* Editura „Adevărul", Biblioteca „Dimineaţa", nr. 9, 1924, pp. 40-46.

O poveste din Ierusalim

în româneşte de Liviu Cotrău

Intonsos rigidam in frontem ascendere canos

Passus erat...

Lucan, De Catone[47]

...*un* coşmar *oripilant*?[48]

Traducere

- Să ne grăbim spre ziduri, zise Abel-Phittim[49] către Buzi-Ben-Levi[50] şi Simeon Fariseul[51] în ziua a zecea a lunii Tamuz, în anul lumii 3941[52], să ne grăbim sub zidurile de lîngă poarta lui Beniamin, din cetatea lui

David[53], care se înalţă deasupra taberei netăiaţilor împrejur, căci o dată cu răsăritul soarelui e ultimul ceas al celei de-a patra veghi, iar idolatrii, ca să-mplinească promisiunea lui Pompei[54], trebuie că ne aşteaptă cu mieii de sacrificiu[55].

Simeon, Abel-Phittim şi Buzi-Ben-Levi erau *gizbarim*[56]*,* adică perceptori de ofrande din oraşul sfînt al Ierusalimului.

---

[47] Poe modifică pasajul „Despre Cato" din Lucan, *Pharsalia,* Cartea a II-a, 375-376, substituindu-l pe *descendere* cu *ascendere.* Textul original se traduce: „el şi-a lăsat părul cărunt şi netăiat să-i cadă pe fruntea rigidă"; în răstălmăcirea lui Poe, „părul i se face măciucă". Unul dintre editorii lui Poe, nepricepînd gluma, a corectat pasajul!

[48] Tălmăcire după Charles Baudelaire. In orig., *a bristly bore:* calambur bazat pe omofonia dintre cuvintele englezeşti *bore* (individ plictisitor) şi *boar* (vier).

[49] în primele două versiuni, personajul se numea *Abel-Shittim,* însemnînd, în ebraică, „crîng cu salcîmi"; rebotezat - *pudoris causa* - *Abel Phittim* (engl. *shit* = fecale). *Cf. Numeri,* 33:49: „Au tăbărît lîngă Iordan, de la Betlesimot pînă la Abel-Sitim, în cîmpia Moabului".

[50] *Buzi,* derivat din Buz („dispreţ"), a fost tatăl profetului Ezechiel; aici, Buzi - „fiul lui Levi" - e levit, adică preot, asemenea protagonistului din romanul lui Horace Smith.

[51] Fariseii constituiau gruparea fanatică a cultului mozaic.

[52] La evrei, anul sacru se compune din 12 luni a cîte 29 şi, respectiv, 30 de zile alternativ. Prima lună - „a lui Nisan" - începe cu echinoxul de primăvară, „luna lui Tammuz" - a zecea - cuprinde perioada dintre 16 iunie şi 16 iulie; „ziua a zecea" nu pare să aibă vreo semnificaţie anume. *Anul lumii* (lat. în orig.) 3941 corespunde lui 65-64 î.Hr.; găsim acest sistem de datare şi în nuvela *O dihanie cit patru, infra,* 7. *Poarta lui Beniamin. Cf Ieremia,* 37.

[53] „Împăratul stătea la poarta lui Beniamin". *Cetatea lui David,* nume frecvent folosit pentru Ierusalim, multă vreme desemnase vechiul cartier unde regele David îşi stabilise capitala.

[54] *Pompei.* Rival al lui Cezar; a invadat Iudeea, înlocuindu-l pe regele Aristobul cu Hyrcan al II-lea.

[55] *Cf. Exodul,* 29: 38-39: „Iată ce să jertfeşti pe altar; doi miei de un an, în fiecare zi, necurmat... Un miel să-l jertfeşti dimineaţa, iar celălalt miel seara".

[56] *Gizbarim.* în *Zillah* (vol. I, p. 44) apare forma *Gizbarin,* dar Poe foloseşte corect pluralul.

- Adevărat, răspunse Fariseul, să ne grăbim, fiindcă dărnicia-i un lucru rar la păgîni, nestatornicia fiind dintotdeauna un atribut al adoratorilor lui Baal[57].

- Că sînt necredincioşi şi trădători, e tot atît de adevărat ca

Pentateuhul[58], zise Buzi-Ben-Levi, dar numai faţă de neamul lui

Adonai[59]. Cînd oare s-au dovedit ammoniţii[60] potrivnici propriilor lor interese? Nu-mi pare a fi o dovadă de mare generozitate că ne. dau miei pentru altarul Domnului în schimbul celor treizeci de *sicii*[61] de argint pe fiece cap de vită!

- Uiţi însă, Ben-Levi, răspunse Abel-Phittim, că romanul Pompei, care a împresurat în chip nelegiuit cetatea Prea-înaltului, n-are de unde şti că mieii cumpăraţi pentru altar nu sînt jertfiţi pentru hrana trupului, ci întru cinstirea spiritului.

- Atunci, pe cele cinci colţuri ale bărbii mele[62], strigă Fariseul, care ţinea de secta zdrelitorilor (o mînă de credincioşi al căror obicei de a-şi lovi şi zdreli picioarele de caldarîm era de multă vreme o ţepuşă şi un reproş la adresa discipolilor mai puţin zeloşi - o oprelişte zdravănă în calea mărşăluitorilor mai puţin luminaţi[63]), pe cele cinci colţuri din barba pe care, ca preot, nu mi-e dat s-o rad, am trăit să vedem ziua în care parvenitul idolatru şi hulitor din Roma ne învinuieşte c-am fi întinat cu poftele cărnii prinoasele sfinte ale altarului? Am trăit să vedem ziua în care...?

- Să nu cercetăm pricinile fîlisteanului, întrerupse Abel-Phittim, căci astăzi profităm pentru prima oară de zgîrcenia ori generozitatea lui, ci să purcedem degrabă spre ziduri ca să nu lipsim de ofrande altarul al cărui foc nu poate fi stins de ploile cerului şi ai cărui stîlpi de fum nu-i poate dărîma nici o furtună[64].

Partea oraşului spre care se grăbeau acum bravii noştri perceptori şi care purta numele arhitectului său, regele David, era socotită drept cea mai întărită zonă a Ierusalimului, fiind aşezată pe muntele înalt şi abrupt al

---

[57] Vezi nota 17 la *Duc de L'Omlette.*

[58] Primele cinci cărţi ale Bibliei, atribuite lui Moise.

[59] *Adonai.* (Domnul; Stăpînul): divinitate ebraică tîrzie, înlocuind onomastic, dar nu şi cultural, pe Yahweh (Kernbach, *op. cit.,* p. 29).

[60] Popor al lui Ammon (Soarele).

[61] Monede evreieşti.

[62] *Cf. Leviticul,* 21: 5: „Preoţii să nu-şi facă un loc pleşuv în cap, pentru un mort, să nu-şi radă colţurile bărbii şi să nu-şi facă tăieturi în carne".

[63] *Cf. Zillah* (voi. IV, p. 144): *fariseul zdrelitor,* astfel numit, întrucît se ţinea deoparte şi umbla căindu-se amarnic, călcîiul de la un picior atingînd degetul mare de la celălalt picior, şi tălpile nefiind desprinse de pe pămînt, degetele i se zdreleau de pietre"; pentru *un spin de carne,* vezi A *doua Epistolă a lui Pavel către Corinteni,* 12: 7: „Şi ca să nu mă umflu de mîndrie, din pricina strălucirii acestor descoperiri, mi-a fost pus un ţepuş în carne..."; pentru *o oprelişte zdravănă,* vezi *Leviticul,* 19:14: „...şi să nu pui înaintea unui orb nimic care să-l poată face să cadă...".

[64] *Cf. Exodul,* 13: 22: „Stîlpul de nor nu se depărta dinaintea poporului în timpul zilei, nici stîlpul de foc în timpul nopţii".

Sionului[65]. Aici, şanţul lat, adînc şi circular, tăiat chiar în stîncă, era apărat de un zid-foarte gros, ridicat pe marginea interioară a şanţului. Acest perete era întrerupt la intervale regulate de turnuri pătrate din marmură albă, cel mai mic măsurînd şaizeci de coţi în înălţime, iar cel mai înalt o sută douăzeci. Dar în apropiere de poarta lui Beniamin zidul nu se mai înălţa nicidecum deasupra canalului; dimpotrivă, între nivelul şanţului şi baza peretului se ridica perpendicular o stîncă de două sute cincizeci de coţi, care ţinea de muntele rîpos Moriah[66]. Drept urmare, cînd Simeon şi tovarăşii săi au ajuns în vîrful foişorului numit Adoni-Bezec[67], cel mai înalt dintre toate turnurile dimprejurul Ierusalimului şi locul obişnuit al schimbului de mesaje cu armata asediatoare, aceştia putură vedea dedesubtul lor tabăra duşmanului de pe o înălţime care întrecea cu multe picioare piramida lui Keops şi cu alte cîteva templul lui Belus[68].

- Adevărat, suspină Fariseul, privind ameţit în prăpastie, netăiaţii împrejur sînt ca nisipul de pe ţărmul mării, ca lăcustele din pustie[69].

Valea Regelui a devenit acum valea lui Adumim[70].

- Totuşi, adăugă Ben-Levi, nu-mi poţi arăta unul, măcar unul dintre filisteni, - de la *Aleph* la *Tău* - din deşert pînă la fortificaţii - care să pară mai mare ca litera *Iota*![71]

- - Coborîţi coşul cu siclii de argint! zbieră de jos un soldat roman cu o voce aspră şi răguşită ce părea să descindă din tărîmurile lui Pluto.

Coborîţi coşul cu moneda aia blestemată în care şi-a rupt falca un nobil roman pe cînd încerca să-i pronunţe numele! Aşa vă arătaţi voi recunoştinţa faţă de stăpînul nostru, Pompei, care în bunătatea lui a binevoit să-şi plece urechea la jeluirile voastre idolatre? Zeul Phoebus[72], zeul adevărat, a purces la drum acum un ceas, şi nu trebuia voi să fiţi pe metereze o dată cu răsăritul soarelui? *Aedopol*![73] Nu cumva credeţi că noi, cuceritorii lumii, n-avem nimic mai bun de făcut decît să zăbovim la uşa

[65] *Cf Psalmii,* 2:6: „Totuşi, Eu am uns pe împăratul Meu pe Sion, muntele Meu cel sfînt”.
[66] *Muntele Moriah* („ales de Domnul”), pe care se înalţă Templul.
[67] *Adoni-Bezec* („fulgerul Domnului”). Rege al Bezecului, luat în captivitate după cucerirea Canaanului; *cf. Judecătorii,* 1: 5-7: „Au găsit pe Adoni-Bezec la Bezec; au pornit lupta împotriva lui, şi au bătut pe Cananiţi şi Fereziţi...”.
[68] *Templul lui Belus* din Babilon era printre cele mai impunătoare monumente ale Antichităţii.
[69] *Cf. Facerea,* 22:17: „...te voi binecuvânta foarte mult şi-ţi voi înmulţi foarte mult sămînţa, şi anume: ca stelele cerului şi ca nisipul de pe ţărmul marii”. *Cf. Matei,* 3:4: „El se hrănea cu lăcuste şi miere sălbatică”.
[70] *Valea lui Adumim. Cf. Iosua,* 15:7: „...suia mai departe la Debir,... şi se îndrepta spre miazănoapte înspre Ghilgal, care este în faţa suişului Adumim la miazăzi de pîrîu”.
[71] După legenda talmudică, Dumnezeu a creat lumea cu ajutorul a două litere: *he* (cea pămînteană) şi *iota* (cea de apoi). Cum în alfabetul ebraic fiecărei litere îi corespunde o valoare numerică, *iota* este echivalent cu 10, simbolizînd pe cei zece sefiroţi ai tradiţiei, fiind în acelaşi timp şi cea mai mică literă. *Aleph* e prima literă a alfabetului, iar *tau* ultima.
[72] Soarele (lat. în orig.).
[73] *Aedopol.* Imprecaţie des întîlnită la Plaut şi Terenţiu.

fiecărei cuşti ca să ne tîrguim cu cîinii pămîntului? Coborîţi coşul, v-am zis, şi băgaţi de seamă ca flufuraşii să fie curaţi şi potriviţi la cîntar!

- *El Elohim*![74] strigă Fariseul pe cînd vorbele răguşite ale sutaşului răsunau în văgăunile prăpastiei, stingîndu-se în dreptul templului.

El Elohim! Cine-i zeul Phoebus? Pe cine a invocat hulitorul? Tu, Buzi-Ben-Levi, care eşti citit în legile păgînilor şi care ai călătorit printre cei care se închină acestor terafimi![75] O fi Nergal cel despre care vorbeşte idolatrul? Sau Aşima? Sau Nibhaz? Sau Tartac? Sau

Adramalec? Sau Anamalec? Sau Sucot-Benot? Sau Dagon? Sau Belial?

Sau Baal-Perit? Sau Baal-Peor? Sau Baal-Zebub?[76]

- Cu adevărat nici unul. Dar bagă de seamă să nu-ţi alunece frînghia prea iute printre degete, căci de se-agaţă coşul de vreun colţ de stîncă se vor prăpădi sfintele obiecte ale sanctuarului.

Cu ajutorul unui scripete cam rudimentar, coşul, plin ochi, fu coborît acum cu grijă în mijlocul soldaţilor. Din foişorul lor ameţitor credincioşii putură să-i vadă pe romani repezindu-se asupra lui, dar înălţimea uriaşă şi negura care se lăsase îi împiedicau să distingă clar operaţiunile celor de jos.

O jumătate de ceas se scursese deja.

- O să-ntîrziem, suspină Fariseul cînd la expirarea termenului se uită în prăpastie. O să-ntîrziem! Vom fi daţi afară din slujbă de *katholim*![77]

- De-acum înainte, răspunse Abel-Phittim, de-acum înainte n-o să ne mai ospătăm din grăsimea ţării[78], n-o să ne mai parfumăm bărbile cu tămîie şi nici n-o să ne mai învelim coapsele cu pînza fină din

Templu!

- *Raca*![79] înjură Ben-Levi. *Raca!* Vor să ne fure banii sau, Sfinte

---

[74] *Elohim, Yahweh, Schdai, Adonai,* în liturgia ebraică, diversele nume ale lui Dumnezeu, fiecare corespunzînd unui principiu esenţial. *El Elohim,* deşi are înţelesul de „zei", e întrebuinţat cu sens de singular în textul ebraic al *Facerii.*

[75] *Terafimi.* Zei-lari cu formă omenească, protectori ai căminelor.

[76] Primii şapte sînt menţionaţi în 2 *Împăraţi,* 17:30-31, ceilalţi în *Zillah,* voi. II. *Nergal,* zeul oamenilor din Cut; *Aşima,* al oamenilor din Hamat *(cf O dihanie cît patru, infra); Nibhaz* şi *Tartac,* ai celor din Ava; în cinstea lui *Andramalec* şi *Anamalec,* oamenii din Sefarvaim îşi aruncau copiii în foc; *Sucot-Benot,* identificată cu Iştar (Venus), era adorată la Babilon; *Dagon,* jumătate om, jumătate peşte, era divinitatea apelor la filisteni; *Belial* („nimicnicia") apare şi în *Duc de L'Omelette, supra; Baal-Perit,* mai frecvent *Baal-Berit,* era venerat de israeliţii din Sihem, după moartea lui Ghedeon (vezi *Judecătorii,* 8:33 şi 9:4); *Baal-Peor* era adorat de moabiţi (vezi *Numeri,* 25:3); pentru *Baal-Zebub,* vezi nota 17 la *Duc de L'Omelette.*

[77] Catolici (ebr. în orig).

[78] *Cf. Facerea,* 40:18: „...Eu vă voi da ce este mai bun în ţara Egiptului, şi veţi mînca grăsimea ţării".

[79] *Cf. Matei,* 5:22: „Dar Eu vă spun că orişicine se mînie pe fratele său, va cădea sub pedeapsa judecăţii; şi oricine va zice fratelui său «Prostule!» va cădea sub

Moise! nu cumva cîntăresc siclii din tabernacol?

- În sfîrşit au dat semnalul! ţipă Fariseul Au dat semnalul! Trage, Abel-Phittim, şi tu, Buzi-Ben-Levi, trage şi tu! Căci, adevărat, ori că filistenii mai ţin încă de coş, ori Domnul le-a îmbunat inimile de-au pus în el o vită din cale-afară de grea! Perceptorii trăgeau din răsputeri în vreme ce povara lor se ridica legănîndu-se greoaie prin ceaţa tot mai densă.

* * *

- *Booshoh he*![80] - cînd la împlinirea unui ceas la capătul frînghiei apăru un obiect nedesluşit. *Booshoh he*! fu exclamaţia care ţîşni de pe buzele lui Ben-Levi.

- *Booshoh he!* - Ruşine! - e vreun berbec din desişurile de lîngă En-Ghedi[81], şi-i gloduros ca Valea Iosafat![82]

- E cel dintîi născut al turmei[83], grăi Abel-Phittim. îl recunosc după behăit şi după curbura fragedă a picioarelor. Ochii-i sînt mai frumoşi decît nestematele Pieptarului[84], iar carnea-i este ca mierea de Hebron[85].

- E-un viţel îngrăşat în păşunile din Basan[86], zise Fariseul. Paginii s-au purtat foarte bine cu noi. Să ne unim glasurile într-un psalm şi să le aducem mulţumiri! Să cîntăm din trîmbiţă şi psalterion, din harfă şi bucin, din sistru şi sachebut![87]

Numai cînd coşul fu la cîţiva paşi de perceptori acestora le ajunse la urechi un grohăit surd care trăda un *porc* de neobişnuită mărime.

- *El Emanu*! gemură tustrei încet cu ochii înălţaţi spre cer; şi dînd drumul frînghiei, porcul cel gras, lăsat singur, se prăvăli cu capul în jos printre filisteni.

- El Emanu! Domnul fie cu noi! E carnea nenumibilă![88]

---

pedeapsa Soborului; iar oricine-i va zice: «Nebunule» va cădea sub pedeapsa focului gheenei".

[80] Ruşine! (ebr. în orig.).

[81] *En-Ghedi* („al copilului"). *Cf.* 1 *Samuel,* 24:1: „Cînd s-a întors Saul de la urmărirea Filistenilor, au venit şi i-au spus: «Iată că David este în pustia En-Ghedi»".

[82] *Valea Iosafat. Cf. Ioel,* 3:2: „...voi strînge pe toate neamurile şi le voi pogorî în valea Iosafat"

[83] *Cf. Facerea*: „Abel a adus şi el o jertfă de mîncare din oile întîi născute ale turmei lui şi din grăsimea lor".

[84] Pentru cele 12 nestemate ale Pieptarului Marelui Preot, vezi *Exodul,* 28: 15 şi urm.

[85] *Hebron.* La miazăzi de Canaan.

[86] *Basan. Cf. Psalmii,* 22:12: „O mulţime de tauri sînt împrejurul meu, nişte tauri din Basan mă înconjoară".

[87] *Cf. Psalmii,* 98:6 şi 90:4.

[88] *Cf. Zillah,* voi. III; „EZ *Emanul* Dumnezeu fie cu noi!" Cu ocazia ceremoniilor de purificare *(Suoveraurilia),* romanii sacrificau, pe lîngă berbeci, şi tauri, şi porci, dar la evrei porcul figurează printre „dobitoacele necurate", vezi *Deuteronom,* 14:8: „Să nu mîncaţi porcul, care are copita despicată, dar nu rumegă: să-l priviţi ca necurat. Să nu mîncaţi din carnea lor, şi să nu vă atingeţi de trupurile lor

NOTA

O POVESTE DIN IERUSALIM *(A TALE OF JERUSALEM)*

(A: Philadelphia Saturday Courier, 9 iun. 1832; B: Southern Literary Messenger, apr. 1836; C: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; D: Broadway Journal, 20 sept. 1845; E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul) Schiţa face parte din ciclul povestirilor In Folio, fiind o parodie a romanului Zillah, a Tale of the Holy City (Zillah, o poveste despre Cetatea Sftntă), în 3 volume (1828), al lui Horace Smith, pentru care autor, mai tîrziu, Poe va nutri o sinceră admiraţie, numindu-l într-o recenzie din Graham's Magazine (aug. 1841) „poate cel mai erudit dintre toţi romancierii englezi, şi fără îndoială unul dintre cei mai buni". Acţiunea din Zillah e plasată în anul 37 î.Hr., cînd Irod, ajutat de Marc Antoniu, îl răstoarnă pe regele Aristobul. Eroina, Zillah, e fiica Marelui Preot care, asemenea celorlalte personaje evreieşti din roman, citează Biblia la tot pasul. Poe s-a folosit de versiunea King James a* Bibliei, dar sursa sa principală rămîne Zillah.

Episodul central din schiţa lui Poe figurează în vol. I al romanului lui H. Smith, unde doica eroinei, evocînd asediul Ierusalimului de către ostile lui Pompei (65 î.Hr.), spune: „Cînd Cetatea Sfîntă era împresurată, nu cu mulţi ani în urmă, oamenii coborau de pe metereze, în fiece zi, un coş cu banii trebuincioşi pentru mieii de sacrificiu din ziua respectivă, miei pe care îi trăgeau în sus în acelaşi coş. Dar întrucît un israelit, care vorbea greceşte, i-a informat pe asediatori că atîta vreme cît se făceau sacrificii cetatea nu putea fi luată, păgînii nemernici au pus în coş un porc în locul jertfei obişnuite, şi de atunci am început să-i blestemăm pe toţi cei care vorbesc greceşte".

După Mabbott, sursa antică o constituie *Talmudul (Hebraic Literature: Translations from the Talmud, Midrashim and Kabbala,* cu o introducere de Maurice H. Harris, 1901, pp. 203-204).

După cum am amintit, naratorul acestei schiţe e Chronologos Chronologie, mare admirator al lui Horace Smith, şi care, fireşte, narează în maniera maestrului său.

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, *Un Evenement ă Jerusalem,* în *Revue frangaise,* 20 mart. 1849, reed. în *Histoires grotesques et serieuses,* Michel Levy, Paris, 1865. In româneşte: Ion Luca Caragiale, *O întîmplare la Ierusalim.* O versiune în ebraica modernă a dat Ben-Zion Yedidiah în antologia *Gaheleth-Ha-Esh (Cărbuni aprinşi),* Tel-Aviv, 1950.

---

moarte".

Respiraţie pierdută

în româneşte de Liviu Cotrău

O poveste ce nici nu seamănă, nici nu

se deosebeşte de stilul „Blackwood”

Ah, nu respira etc.

Melodiile lui Moore[89]

Pînă şi cel mai cumplit ghinion trebuie să se plece în cele din urmă în faţa neostoitului curaj al filozofiei - tot astfel şi cea mai îndărătnică fortăreaţă dinaintea vigilenţei necurmate a duşmanului. Salmanasar, stă scris în cărţile sfinte, a zăbovit trei ani încheiaţi la porţile Samariei; şi-aceasta a căzut. Sardanapal - vezi Diodor - a rezistat şapte în Ninive, dar în zadar. Troia a pierit la capătul celui de-al patrulea lustru, iar Azotos, cum declară pe onoarea sa de gentleman Aristeas, într-un tîrziu şi-a deschis porţile lui Psammetihos, după ce le ţinuse ferecate aproape un sfert de veac[90].

- Afurisite! Caţo! Scorpie! i-am ţipat nevesti-mii în dimineaţa imediat următoare nunţii noastre. Zgripţuroaico! Cotoroanţo! încrezuto! Tîrfo!

Chintesenţă ipocrită a tot ce-i abominabil! Tu... tu... aici, ridicîndu-mă pe vîrfuri am apucat-o de gît şi cu gura lipită de urechea ei eram pregătit să lansez un nou şi sugestiv epitet de ocară, care, odată ieşit pe gură, negreşit avea s-o convingă de micimea ei, cînd, spre mirarea şi cumplita mea oroare, m-am trezit că-mi *pierdusem respiraţia.*

În conversaţia uzuală se aud destul de frecvent expresii ca „mi s-a tăiat răsuflarea”, „mi-am pierdut respiraţia”, dar nu mi-aş fi închipuit niciodată că o nenorocire precum aceea pe care o voi relata acum ar putea să i se întîmple cuiva *bona fide* şi de-adevăratelea. Imaginaţi-vă - fireşte, dacă vă dă mîna - repet, imaginaţi-vă surpriza - consternarea - disperarea mea!

Dar îngerul meu păzitor nu m-a lăsat niciodată de izbelişte. Chiar şi în cele mai nestăpînite crize de furie reuşesc să-mi păstrez simţul măsurii *et le chemin des passions me conduit* - cum zice lordul Edouard în *Julie - ă*

---

[89] Începutul poeziei *Oh! breathe not his name (Oh! nu-i rosti numele),* din volumul *Irish Melodies (Cîntece irlandeze)* de Thomas Moore (1779-1852).

[90] Despre cucerirea Samariei, vezi *Biblia,* 2 *împăraţi,* 17:3-6; despre căderea cetăţii Ninive, vezi Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică,* Cartea a Ii-a, cap. XXV-XXVII, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1981, pp. 154-56; despre sfîrşitul Troiei, vezi Homer, *Odiseea*; despre căderea cetăţii Azotos, vezi Herodot, *Istorii,* Cartea a Ii-a, § CLVII (Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, voi. I, p. 203): „Psammetihos a domnit peste Egipt cincizeci şi patru de ani, dintre care vreme de douăzeci şi nouă de ani a stat cu ostile lîngă Azotos, un mare oraş din Syria pe care l-a împresurat pînă l-a cucerit”. Sursa lui Herodot e poetul semilegendar Aristeas din Proconnesos *(op. cit.,* pp. 316-17).

la philosophîe veritable[91]*.*

Întrucît nu-mi dădeam seama cît eram de afectat de această întîmplare, am hotărît să ascund cu orice preţ nevesti-mii accidentul pînă cînd aveam să mă lămuresc singur de gravitatea nemaiauzitei mele nenorociri. Zis şi făcut, în locul chipului buhăit şi congestionat mi-am compus iute o expresie de blîndeţe vicleană şi cochetă, am mîngîiat-o pe nevastă-mea pe un obraz, am sărutat-o pe celălalt şi fără să scot o vorbă (Eriniilor! Credeţi c-aş fi putut?) am ieşit pe uşă în *pas de zephyr*[92]*,* lăsînd-o zăpăcită de caraghioslîcurile mele.

Priviţi-mă deci în odaia mea proprie, la adăpost, o pildă înfricoşătoare despre urmările nefaste ale irascibilităţii - viu cu însuşirile morţilor - mort cu propensiunile celor vii - o anomalie pe faţa acestui pămînt - foarte calm, dar fără respiraţie.

Da! Fără respiraţie. Nu glumesc cînd afirm că nu mai respiram deloc. N-aş fi putut clinti cu respiraţia nici măcar o pană de gîscă, chiar să fi fost o chestiune de viaţă sau de moarte; nici să aburesc o oglindă nu eram în stare. Jalnică soartă! Totuşi m-am simţit oarecum uşurat după cea dintîi răbufnire copleşitoare a suferinţei. După o serie de încercări am descoperit că organul vorbirii pe care din pricina neputinţei de-a conversa cu nevastă-mea îl crezusem vătămat de-a binelea, era de fapt doar în parte afectat. Am mai descoperit că dacă în timpul ciudatei mele crize îmi coboram vocea pînă la un sunet adînc, gutural, puteam să-i comunic în continuare sentimentele mele, căci acest timbru (gutural) al vocii depindea, am aflat, nu de curentul de aer, ci de o anume sforţare spasmodică a muşchilor gîtului[93].

Trîntindu-mă pe un scaun, am rămas o bucată de vreme adîncit în gînduri, care, bineînţeles, nu erau cîtuşi de puţin încurajatoare, în sufletul meu se cuibăriseră mii de vedenii tulburi şi deznădăjduite[94] - chiar şi fantoma sinuciderii îmi trecu prin minte; dar există în firea omenească o trăsătură perversă care respinge ceea ce-i evident şi la îndemînă pentru ceea ce-i îndepărtat şi echivoc. Astfel, la gîndul sinuciderii m-am cutremurat ca în faţa celei mai flagrante enormităţi[95], în tot acest răstimp

---

[91] Şi drumul pasiunilor m-a condus... la adevărata filozofie (fr. în orig.). Poe citează, probabil din memorie, din Jean-Jacques Rousseau, *Julie ou La Nouvelle Heloise (Julie sau noua Eloiză),* Partea a Ii-a, Scrisoarea a 3-a,*„Jle mylord Edouard ă Julie”,* § 2. Iată textul original: *„...j'ai acquis un grande experience a mes depens, et c'est le chemin des passions qui m'a conduit a la philosophie”.* („...am adunat o mare experienţă în contul meu şi drumul pasiunilor a fost acela care m-a îndrumat către filozofie.”)

[92] Pas de zefir (fr. în orig.). *Cf. Dracul în clopotniţă, infra.*

[93] În *O pierdere indiscutabilă* urmează pasajul: „aşa şi cu neamul broaştelor etc.; vezi dizertaţia lui Hippocrate”. Celebrul medic grec (sec. al V-lea î.Hr.) opina că toate bolile erau pricinuite de gazele eliberate în corp de hrana nedigerată; Poe are în vedere probabil opera sa *Despre gaze, ape şi locuri.*

[94] În *O pierdere indiscutabilă* urmează: „Auzisem de Peter Schlemil *[sic],* dar înainte nu crezusem niciodată în păţania lui”. Peter Schlemihl, eroul romanţului lui Adelbert von Chamisso, şi-a vîndut propria umbră diavolului.

[95] În O *pierdere indiscutabilă* urmează: „Apoi, prin singura crăpătură din geam pătrunseră în odaie cele patru vînturi ale Cerului - şi, precum foalele lui Hefaistos,

motanul tărcat torcea pătimaş pe covor, iar ogarul gras şuiera zgomotos sub masă, amîndoi făcînd mare caz de forţa plămînilor lor, fireşte, numai ca să-şi bată joc de incapacitatea mea pulmonară.

Copleşit de tumultul speranţelor vagi şi al temerilor am auzit într-un tîrziu paşii nevestei mele coborînd scările. Fiind sigur acum de absenţa ei m-am reîntors cu inima bătîndu-mi năvalnic în piept la scena dezastrului meu.

Închizînd cu grijă uşa pe dinăuntru am pornit să cercetez odaia de-a fir-a-păr. Nu era exclus, socoteam eu, ca în vreun ungher tainic, în vreun dulap sau sertar, să găsesc obiectul pierdut al căutărilor mele.

Putea fi o formă vaporoasă sau chiar una tangibilă. Majoritatea filozofilor sînt încă destul de nefilozofici în multe dintre problemele filozofiei.

Totuşi în *Mandeville* William Godwin spune că „lucrurile invizibile sînt singurele realităţi”[96], şi toată lumea este de acord că-i aşa. Oricare cititor atent va avea o clipă de ezitare înainte de-a acuza de exagerare asemenea afirmaţii. Anaxagora, să ne amintim, susţinuse că zăpada este neagră[97], lucru de care m-am convins şi eu pînă la urmă.

Mi-am continuat cercetările vreme îndelungată şi cu rîvnă, dar jalnica răsplată a strădaniilor şi perseverenţei mele se dovedi a fi doar nişte dinţi falşi, o pereche de coapse, un ochi[98] şi un teanc de *billets-doux*[99] adresate nevestei mele de dl Sufluplus[100]. Se cuvine să amintesc aici că această dovadă de afecţiune pentru dl S din partea nevestei mele nu m-a durut prea tare. Faptul că dna Sufiuminus admira un bărbat atît de diferit de mine nu era decît un rău firesc şi necesar.

Sînt înzestrat, cum bine se ştie, cu un fizic robust şi voinic, fiind totodată cam scund de statură. Să nu ne mirăm atunci că în ochii dnei Sufiuminus, cunoştinţa mea, care, vorba proverbului, era înaltă şi slabă ca un ciur, se bucura de toată consideraţia. Dar să revin.

Strădaniile mele, cum spuneam adineauri, se dovediră zadarnice.

Am cercetat dulap după dulap, sertar după sertar, ungher după

începură să urle de mama focului -...”. Pentru „foalele lui Hefaistos”, vezi Homer, *Iliada,* Cartea a XVIII-a, v. 474, şi Vergilius, *Eneida,* Cartea a VUI-a, v. 414 şi urm.

[96] William Godwin, *Mandeville* (1817), voi. III, cap. 3, § 8.

[97] în al său *Dictionnaire historique et critique* (ediţia I, Amsterdam, 1696), Pierre Bayle îl acuză pe filozoful grec (sec. al V-lea) de a fi susţinut că zăpada e neagră, deşi Anaxagoras afirmase doar că zăpada conţine ceva ce o transformă în apă neagră; în ediţia lui Adrien Beuchot (Paris, 1820, voi. II, p. 21), pe care a consultat-o Poe, în dreptul filozofului stă scris: *Jl disait que la neige est noire”* (El susţinea că zăpada e neagră), afirmaţie pe care Poe o va relua în articolul „Tennyson *vs.* Youngfellow” (în *Alexander's Weekly Messenger,* 12 febr. 1840) şi în recenzia la romanul *Barnaby Rudge* al lui Charles Dickens (în *Graham's Magazine,* febr. 1812).

[98] Pentru mijloacele artificiale de înfrumuseţare, vezi Poe, *Ochelarii* şi *Omul făcut bucăţi, infra.*

[99] Bileţele de amor (fr. în orig.).

[100] în orig. *Windenough,* adică „aer destul”.

ungher, dar fără nici un rezultat. La un moment dat am fost convins de reuşită, cînd, tot cotrobăind într-o trusă de toaletă am răsturnat din greşeală o sticluţă cu „uleiul arhanghelilor”, produs de Grandjean[101], pe care îmi permit să-l recomand ca un parfum deosebit de plăcut.

Cu inima grea m-am reîntors în odaia mea cu gînd să născocesc vreo metodă prin care să înşel perspicacitatea soţiei mele, pînă cînd aveam să sfîrşesc pregătirile necesare în vederea plecării din ţară, căci hotărîsem deja acest lucru, într-un mediu străin, fiind necunoscut, aveam mai multe şanse să-mi ascund cumplita nenorocire - nenorocire care m-ar fi înstrăinat mai abitir decît cerşitul de afecţiunea mulţimii şi ar fi atras asupra bietului de mine binemeritatul oprobriu al oamenilor virtuoşi şi fericiţi. N-am stat mult pe gînduri. Avînd o minte sprintenă am învăţat pe de rost întreaga tragedie *Metamora[102].* Din fericire mi-am amintit că pentru scandarea acestei piese, sau cel puţin a pasajelor care revin eroului principal, modulaţiile vocii - tocmai ce-mi lipsea mie - erau complet inutile, căci pretutindeni trebuia să domnească acelaşi sunet gutural, adînc şi monoton[103].

Cîtva timp am făcut repetiţii la hotarul unei mlaştini destul de frecventate, dar asta n-are nici o legătură cu cazul similar al lui Demostene[104], întrucît era vorba de o iniţiativă de-a mea absolut conştientă, înarmat astfel pînă-n dinţi am decis s-o fac pe nevastă-mea să creadă că din senin am prins gust de actorie, lucru care mi-a reuşit de minune, căci la fiece întrebare sau observaţie de-a ei îi răspundeam pe un ton răguşit şi sepulcral cu cîte un pasaj din tragedia mai sus-pomenită, cu atît mai mult cu cît fiecare pasaj - asta am remarcat curînd cu nemaipomenită satisfacţie - se potrivea perfect cu oricare subiect de discuţie. Să nu se deducă totuşi că în timp ce declamam aceste pasaje stăteam cumva de pomană; dimpotrivă, mă uitam cruciş, îmi dezveleam dantura, îmi scuturam genunchii, îmi tîrşîiam picioarele, făceam tot soiul de giumbuşlucuri care mai de care mai năzdrăvane - adică întreg arsenalul unui actor popular şi îndrăgit. Bineînţeles că s-au gîndit să mă pună în cămaşa de forţă, dar, slavă Domnului! nici o clipă n-au bănuit că mi-aş fi pierdut respiraţia.

---

[101] *Auguste Grandjean,* „Uleiuri de păr, Barclay nr. 1”, figurează în *New York Directory,* 1844; *cf.* Poe, *îngerul bizarului.* In *O pierdere indiscutabilă,* acest articol de cosmetică e substituit cu „extractul dublu, serafic şi ultraparfumat al Raiului, sau smirna arhanghelilor”, produs al firmei Hewitt. Un anume B.R. Hewitt ţinea într-adevăr o drogherie pe Passyunk Road în Philadelphia, dar mai probabil că aluzia e la John H. Hewitt, poet şi editor din Baltimore, care luase în derîdere poemul *Al Aaraaf* al lui Poe. Mărcile pentru uleiuri de păr aveau de regulă nume sforăitoare.

[102] *Metamora.* Piesă a dramaturgului John Augustus Stone (1800-1834), jucată în Philadelphia la 22 ian. 1880. în O *pierdere indiscutabilă* e pomenită şi piesa *Miantinomoh,* după romanul lui Fenimore Cooper, jucată la teatrul Bowery din New York la 12 nov. 1830.

[103] Despre efectul monotoniei, vezi *Corbul* (în E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, pp. 137-140) *şi Filozofia compoziţiei.*

[104] Pentru exerciţiile lui Demostene la ţărmul mării, vezi Quintilian, *Arta oratorică,* Cartea a Xl-a, cap. 3, § 53.

În cele din urmă, făcînd ordine în afacerile mele, în zori de zi mi-am ocupat locul în diligenta cu destinaţia..., dînd de înţeles cunoştinţelor mele că treburi de cea mai mare însemnătate necesitau grabnica mea prezenţă în acel oraş.

Trăsura era umplută pînă la refuz, dar la lumina palidă a dimineţii nu se puteau distinge chipurile tovarăşilor mei de călătorie. Fără să opun mare rezistenţă am consimţit să şed între doi gentlemeni de dimensiuni colosale, pînă cînd un al treilea şi mai corpolent, scuzîndu-se pentru îndrăzneală, se trînti cît era de lung peste trupul meu şi, întrucît adormi imediat, protestele mele guturale fură înecate într-un sforăit ce-ar fi făcut să roşească chiar şi victimele care urlau în pîntecele taurului lui Phalaris[105]. Din fericire starea aparatului meu respirator excludea din capul locului eventualitatea unei sufocări.

Dar cum se crăpa tot mai tare de ziuă şi ajungînd noi la marginea oraşului, călăul meu se sculă şi, ajustîndu-şi gulerul cămăşii, îmi mulţumi pentru amabilitate în modul cel mai prietenos. Văzînd însă c-am rămas nemişcat (toate oasele îmi erau dislocate, iar capul răsucit într-o parte), temerile sale se accentuară. Trezindu-i pe ceilalţi călători le comunică pe un ton foarte categoric părerea sa cum că în timpul nopţii, în locul tovarăşului viu şi responsabil, li se vîrîse în trăsură un mort; şi ca să adeverească cele spuse de dînsul mă pocni peste ochiul drept.

După aceea toţi, unul după altul (erau nouă la număr), socotiră de datoria lor să mă tragă de urechi. Un tînăr medic stagiar, lipind de gura mea o oglinjoară şi văzînd că nu respiram, întări afirmaţia călăului meu, iar întreaga adunare dădu glas hotărîrii de-a nu mai tolera pe viitor asemenea poveri şi cît priveşte momentul prezent de-a nu purcede mai departe cu un asemenea stîrv.

Drept urmare am fost zvîrlit din diligentă în dreptul hanului Cioroiul (pe lîngă care aceasta tocmai trecea), nefiindu-mi vătămate decît braţele, zdrobite de roata stingă din spate. Trebuie să recunosc însă că surugiul nu uită să arunce după mine cel mai greu dintre cuferele mele, care din nefericire mă nimeri exact în creştet, producîndu-mi o fractură pe cît de interesantă, pe atît de extraordinară.

Hangiul de la Cioroiul, om primitor, văzînd că lucrurile din cufăr îl răsplăteau îndeajuns pentru niscaiva cheltuieli mărunte, trimise de îndată după un doctor - o cunoştinţă de-a sa, în a cărui grijă mă dădu în schimbul unui bon şi unei chitanţe în valoare de zece dolari.

Cumpărătorul mă duse la el acasă şi se apucă în grabă de lucru. Dar pe cînd îmi tăia urechile descoperi urme de viaţă. Imediat sună clopoţelul şi trimise după farmacistul din colţ, cu care voia să se consulte în acest caz neprevăzut, în eventualitatea că bănuielile sale cum că aş fi viu se adevereau în cele din urmă nu pierdu prilejul în acest răstimp să-mi facă o incizie în stomac şi să-mi scoată o parte din măruntaie pentru o disecţie în

---

[105] *Phalaris.* Tiran din Agrigent (Sicilia), care a trăit în veacul al VI-lea î.Hr. Perillus i-a construit un taur din bronz în care erau arşi de vii condamnaţii la moarte, ţipetele acestora imitînd parcă răgetele animalului. Prima victimă a acestei invenţii diabolice fu însuşi Perillus.

interesul său personal.

Farmacistul fu de părere că eram mort de-a binelea. Eu m-am străduit însă să combat această părere izbind din picioare şi zbătîndu-mă cît mă ţineau puterile, zvîrcolindu-mă ca un şarpe, căci intervenţia doctorului mă readusese în simţiri într-o oarecare măsură. Dar acest lucru fu atribuit efectelor noii baterii galvanice cu care farmacistul, fără doar şi poate un om învăţat, făcu o serie de experienţe curioase ce-mi treziră un interes deosebit, mai ales că aveam şi eu o parte de contribuţie. Totuşi, era un veşnic izvor de suferinţă pentru mine faptul că, deşi făcusem cîteva încercări de-a conversa, organul vorbirii îmi era atît de compromis, încît nu-mi puteam nici măcar deschide gura, darămite să răspund ingenioaselor, dar şi fantezistelor teorii pe care, în alte condiţii, familiaritatea cu patologia hipocratică mi-ar fi îngăduit să le combat cu vehemenţă.

Incapabili de-a ajunge la o concluzie, doctorii mă reţinură pentru un examen ulterior. Am fost dus într-o mansardă; nevasta chirurgului îmi făcu rost de nişte izmene şi ciorapi, după care însuşi chirurgul îmi prinse mîinile cu o sfoară şi-mi legă bărbia cu o batistă, după care zăvorî uşa pe din afară, grăbindu-se la masă, iar pe mine lăsîndu-mă pradă tăcerii şi cugetării.

Acum am descoperit cu nemaipomenită încîntare că dacă nu mi-ar fi fost legată gura cu batista, aş fi putut vorbi. Consolîndu-mă cu acest gînd, am început să repet în minte unele pasaje din *Omniprezenţa Divinităţii*[106]*,* conform obiceiului pe care-l aveam înainte de culcare, cînd mă pomenesc deodată cu două pisici flămînde şi turbate ce intraseră printr-o gaură din perete că execută un salt â *la Catalani*[107]*,* poposind amîndouă, una în faţa celeilalte, pe obrajii mei unde încep să-şi dispute în chipul cel mai necuviincios nasul meu amărît.

Dar aşa cum pierderea urechilor se dovedi a fi mijlocul prin care

Magul Mige-Gush al Persiei s-a suit pe tronul lui Cyrus şi cum tăierea nasului i-a permis lui Zopyrus să ajungă stăpînul Babilonului[108], tot aşa dispariţia cîtorva uncii din obrazul meu se dovedi salvarea trupului meu. Răscolit de durere şi fierbînd de indignare, dintr-o singură sforţare am făcut să plesnească legăturile şi bandajul de la gură. Traversînd odaia am aruncat o privire dispreţuitoare celor două beligerante, după care, deschizînd lucarna, spre marea lor dezamăgire şi oroare, mi-am dat drumul pe fereastră cu multă dexteritate.

---

[106] în orig., *The Omnipresence ofthe Deity.* Poem (1828) al poetului englez Robert Montgomery (1807-1855), reeditat de opt ori în tot atîţia ani.

[107] *Angelique Catalani* (1779-1849), celebră cîntăreaţă italiană de operă; a murit de holeră la Paris.

[108] Magul persan, numit mai tîrziu „Pseudo-Smerdis”, şi-a pierdut urechile, salvîndu-şi însă capul, drept pedeapsă pentru o serioasă ofensă adusă în timpul domniei lui Cyrus; ajunge apoi să uzurpe tronul, după ce-l ucide pe Smerdis, fiul cel mai mare al lui Cyrus, din porunca fratelui său Cambyses (vezi Herodot, *op. cit.,* pp. 237 şi 252-257).

Tîlharul W...[109], cu care aduc nespus la înfăţişare, trecea chiar în acest moment pe-acolo în drumul său de la temniţă către spînzurătoarea ce fusese montată undeva la marginea oraşului în vederea execuţiei sale. Din pricina grelei lui infirmităţi, precum şi a îndelungatei sale suferinţe, i se îngăduise să rămînă dezlegat, îmbrăcat în veşmîntul obişnuit al osînditului la moarte - unul foarte asemănător cu al meu -, acesta zăcea cît era de lung pe fundul căruţei călăului (căruţă care în clipa căderii mele se afla tocmai sub ferestrele locuinţei chirurgului), fără alţi paznici decît vizitiul adormit şi doi recruţi din Regimentul 6 infanterie, amîndoi beţi turtă.

Ghinionul făcu să nimeresc drept în picioare în vehiculul cu pricina. W..., flăcău ager la minte, îşi dădu imediat seama de situaţie. Sărind în picioare, se strecură prin spatele căruţei şi într-o clipeală din ochi[110] se făcu nevăzut după colţul unei ulicioare. Recruţii, treziţi de zarvă, nu pricepură prea bine natura acestei tranzacţii, dar văzînd ei un om, copia fidelă a criminalului, stînd în picioare înaintea lor, fură de părere că nemernicul (adică W...) era pus pe fugă (aşa s-au exprimat) şi comunicîndu-şi unul altuia acest gînd, după ce mai traseră fiecare cîte o duşcă, mă doborîră cu patul muschetelor.

Nu trecu mult timp şi ajunserăm la destinaţie. Bineînţeles că nu se putea rosti nimic în favoarea mea. îmi era scris să fiu spînzurat. M-am resemnat cu un sentiment pe jumătate de stupoare, pe jumătate de revoltă. Fiind un pic cam cinic, nutream sentimente cîineşti[111]. Totuşi călăul îmi potrivi frînghia în jurul gîtului. Scăunelul căzu.

Mă abţin să zugrăvesc senzaţiile pe care le-am trăit în ştreang, deşi, aici, nu încape îndoială că aş putea vorbi la obiect, pe lîngă faptul că despre asta nu s-a mai spus nimic serios. De fapt, ca să poţi scrie despre aşa ceva este necesar să fi fost spînzurat[112]. Fiecare autor ar trebui să se restrîngă la propria sa experienţă de viaţă. Marc Antoniu, de pildă, a compus un tratat despre beţie[113].

Ar trebui însă să pomenesc faptul că de murit n-am murit. E drept că trupul mi se bălăngănea, dar nici pomeneală să mi se taie respiraţia; şi de nu m-ar fi deranjat nodul frînghiei chiar sub urechea stingă (parcă simţeam apăsarea unui pat de puşcă), îndrăznesc să afirm că n-aş fi avut de ce să mă plîng. Cît priveşte smucitura ce o suferi gîtul meu în urma răsturnării scăunelului, ea se dovedi nici mai mult, nici mai puţin decît o îndreptare a dislocării cu care mă blagoslovise gentlemanul cel gras din

---

[109] *Tîlharul* W.... E vorba de George Wilson, închis pentru jaf, dar, în urma recursului, achitat - eveniment comentat în revista *Saturday Evening Post* (16 ian. 1841). James Porter, complicele său, a fost spînzurat la 2 iul. 1830, în oraşul Philadelphia.

[110] *Cf.* 1 *Corinteni,* 15: 52: „...într-o clipă, într-o clipeală din ochi...".

[111] Din pricina atitudinii lor dispreţuitoare, agresive, filozofii erau numiţi cinici (de la gr. xuov = cîine).

[112] Eseul *On the Inconveniences of Being Hanged (Despre neplăcerile spînzurării)* al scriitorului englez Charles Lamb (1775-1834) relatează păţaniile unui condamnat la moarte, graţiat şi salvat din ştreang în ultima clipă.

[113] Lucrarea *De Ebrietate Sua (Despre beţia sa)* a lui Marc Antoniu e pomenită de Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală,* Cartea a XlV-a, cap. 28.

trăsură.

Totuşi, din pricini bine întemeiate mi-am dat întreaga silinţă să fiu pe placul mulţimii. Din cîte s-a spus, convulsiile mele fură extraordinare. Spasmele mele cu greu ar fi putut fi întrecute. Lumea bisa. Cîţiva gentlemeni îşi pierdură cunoştinţa, iar o grămadă de cucoane fură duse acasă cu accese de isterie. Pinxit nu pierdu ocazia să retuşeze, după un crochiu la faţa locului, admirabila sa pînză *Marsias jupuit de viu*[114]*.*

După ce oferisem suficiente momente de distracţie, oamenii socotiră de cuviinţă să mă elibereze din ştreang, cu atît mai mult cu cît între timp adevăratul răufăcător fusese prins din nou şi recunoscut - lucru pe care n-am avut norocul să-l aflu atunci.

Bineînţeles că lumea s-a arătat foarte înduioşată de soarta mea şi, cum nimeni n-a reclamat cadavrul meu, s-a poruncit să fiu îngropat într-un cavou public.

Am fost depus aici după perioada cuvenită. După plecarea ţîrcovnicului am rămas singur. Versul

Moartea-i un tovarăş de treabă şi ospitalier din *Nemulţumirea* lui Marston mi se păru în acea clipă o minciună sfruntată[115].

Dar am dat la o parte capacul sicriului şi-am ieşit afară, încăperea era îngrozitor de lugubră şi de umedă, ceea ce mă umplu de *ennui.* Ca să mă-nviorez niţel am început să mă plimb printre nenumăratele coşciuge dimprejur. Le-am dat jos unul după altul şi, deschizîndu-le, m-am adîncit în tot soiul de speculaţii în legătură cu morţii dinlăuntru.

- Ăsta - monologăm eu, răsturnînd un cadavru planturos, buhăit şi rotund - ăsta, orice s-ar spune, a fost un om nefericit, un ghinionist.

I-a fost scris să se clatine pe picioare nu să umble drept, să treacă prin viaţă nu ca o fiinţă umană, ci ca un elefant - nu ca un om, ci ca un rinocer.

Strădaniile nu i-au fost decît trudă zadarnică, iar mişcările de rotaţie un eşec total. Vrînd să facă un pas înainte a avut neşansa să facă doi la dreapta şi alţi trei la stînga. învăţătura lui se restrîngea doar la poezia lui Crabbe[116]. Nici nu i-ar fi trecut prin minte cît de frumoasă putea fi o *pirouette. Pas de papillon*[117] nu era pentru el decît o abstracţiune. Nu s-a urcat niciodată pe creasta unei coline. Nu s-a suit în nici o clopotniţă ca să vadă splendorile metropolei[118]. Căldura i-a fost un duşman de moarte, în

[114] Lat. *pinxit* = „el a pictat"; Marsyas - satirul frigian pedepsit de Apollo pentru îndrăzneala de a-l fi provocat pe zeu la o întrecere cu flautul. Jupuirea lui Marsyas reprezintă subiectul unei pînze de Rafael.

[115] în orig., *Death's a good fellow and keeps open house.* Versul nu e din comedia *The Malcontent (Nemulţumiţii),* ci din tragedia *Antonio and Mellida* (Partea I, Act. III, Se. 2, vv. 194-195) a dramaturgului englez John Marston (1575?-1634).

[116] Joc de cuvinte: numele poetului englez *George Crabbe* (1745-1832) e omofon cu engl. *crab* = crab.

[117] Piruetă şi, respectiv, pas de fluture (fr. în orig.).

[118] Pentru contemplarea panoramei dintr-o clopotniţă, vezi *Cum se scrie un articol pentru revista* Blackwood, *infra.*

zilele de caniculă suferea ca un cîine[119]. Atunci visa numai flăcări şi moarte prin sufocare - munţi încălecaţi unii peste ceilalţi - Pelion peste Ossa[120]. Într-un cuvînt, n-avea aer! I se părea cu totul deplasat să cînte la instrumente de suflat. El a fost inventatorul evantaielor automate, al trombelor de aerisire şi al ventilatoarelor. El a fost patronul lui Du Pont, meşterul de foaie, şi a avut parte de-o moarte jalnică, încercînd să fumeze trabuc. Cazul său mi-a trezit o vie curiozitate - soarta lui, o sinceră compasiune.

- Dar iată - am zis - iată - şi înciudat am tras din locaşul său o arătare ciudată, înaltă şi deşirată, a cărei înfăţişare deosebită m-a întîmpinat cu un aer de nedorită familiaritate - iată un nenorocit nedemn de mila semenilor săi. Astfel zicînd, şi ca să am o imagine mai clară a individului, l-am prins de nas cu degetul mare şi cu cel arătător şi făcîndu-l să şadă jos, l-am ţinut aşa, la o depărtare de-un braţ, în timp ce-mi continuam monologul.

- Nedemn - am repetat - de mila semenilor săi. într-adevăr, cui i-ar trece prin minte să jelească o umbră? Pasămite nu s-a bucurat el de toate binefacerile vieţii? El a fost promotorul impozantelor monumente, maşinilor de fabricat alice, paratrăsnetelor, plopilor piramidali.

Tratatul său despre *Umbre şi fantasme* l-a făcut nemuritor. A îngrijit cu remarcabilă iscusinţă ultima ediţie din *South despre oase[121].* S-a dus de timpuriu la colegiu, unde a studiat pneumatica. Apoi s-a întors acasă, a început să turuie vrute şi nevrute şi să cînte la corn. A fost patronul cimpoaielor. Căpitanul Barclay[122], care mergea contra Timpului, a refuzat să meargă contra *lui.* Vîntosu şi Suflutot[123] erau autorii săi preferaţi, iar Fîsîilă[124], artistul său preferat. A murit încărcat de glorie pe cînd inhala gaz - *levique flatu corrumpitur,* precum *fama pudicitiae* din Hieronymus[125]. A

---

[119] în orig., *In the dog-days his days have been the days of a dog.* Joc de cuvinte: engl. *dog-days* = zăpuşeală (subst. compus din *dog* = cîine şi *day* = zi).

[120] *Pelion peste Ossa. Cf.* Homer, *Odiseea,* Cîntul al Xl-lea, vv. 410-422.

[121] în orig. *South on the Bones;* titlul tratatului A *Short Description of the Bones (O scurtă descriere a oaselor),* 1825, de John Flint South.

[122] *Barclay.* în 1809, căpitanul scoţian Robert Barclay-Allardyce a parcurs o mie de mile în tot atîtea ceasuri.

[123] în orig., *Windham and Allbreath.* Aluzie poate la William Windham (1750-1810), om de stat britanic, al cărui volum *Life and Speeches (Viaţa şi discursurile)* fusese recenzat *în American Quarterly Review* (sept. 1833). Al doilea nume pare inventat. Reale sau fictive, aceste nume (inclusiv *Windenough* şi *Lackobreath)* sînt jocuri de cuvinte gravitînd în jurul polisemiei unor termeni ca *wind* = vînt şi *breath* = respiraţie.

[124] în orig. *Phiz* - pseudonimul ilustratorului englez Hablot Knight Browne (1815-1882), colaborator al lui Charles Dickens. în engl., *Phiz* e omofon cu *fizz* = fîsîit.

[125] *Tenera res in feminis fama pudicitiae, et quasi flos pulcherrimus cito ad levem marcescit auram, levique flatu corrumpitur, maxime etc.* — Hieronymus ad Salvinam. Nota de subsol: „Printre femei, reputaţia de-a fi modestă e un lucru delicat şi, precum o floare minunată, dacă-i scoasă la aer, chiar şi o simplă adiere o vatămă rău". Acest text latin apare în *Scrisoarea a 79-a a Sfintului Ieronim către Salvina;* vezi *Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis presbyteri opera omnia* (Opera completă a prezbiteriului Sfîntul Eusebiu Ieronim din Stridon)*,* Paris, 1842, voi. I, col. 730, şi *Patrologia latina* (tipărită între 1840 şi 1868) a teologului

fost indubitabil un...

- Cum îţi *permiţi?* - cum... *îţi...* permiţi? - interveni obiectul mustrărilor mele căscînd gura după aer, după ce izbutise cu un efort disperat să-şi smulgă bandajul din jurul fălcilor - cum *îţi permiţi,* dle Sufluminus, să mă pişti de nas cu atîta cruzime? Nu vezi cum m-au legat la gură? Fiindcă *trebuie* să ştii - dacă nu cumva ştii deja - cît prisos de aer trebuie să elimin! Dar dacă *nu* ştii, aşază-te şi te vei convinge. In situaţia mea este într-adevăr o mare uşurare să-mi pot deschide gura - să fiu în stare să mă întind la vorbă - să fiu în stare să discut cu o persoană ca dumneata, care nu se simte datoare să întrerupă întruna firul discursului unui gentleman, întreruperile sînt enervante şi ele ar trebui - nu încape îndoială - abolite - nu crezi? - nu zici nimic, rogu-te? - e destul să vorbească o singură persoană o dată. Termin de îndată, după care poţi începe dumneata. Sire, cum dracu' ai ajuns în locul ăsta? - nici o vorbă, te implor - eu însumi mă aflu aici cam de multişor - accident groaznic! - ai auzit de el, presupun - cumplită nenorocire! - plimbîndu-mă pe sub ferestrele dumitale - nu cu mult timp în urmă - cînd erai mort după teatru - oribilă întîmplare - ai auzit expresia „a-ţi recăpăta respiraţia", eh? - ţine-ţi gura, îţi spun! - am recăpătat-o pe-a altuia! a mea a fost întotdeauna prea multă - l-am întîlnit pe Gură-Spartă la colţul străzii - n-am apucat să scot un cuvînt - să strecor o vorbuliţă - lovit în consecinţă de boala copiilor - Gură-Spartă s-a făcut nevăzut - să-i ia naiba pe toţi idioţii! - m-au luat drept mort şi m-au pus în locul ăsta - frumoasă ispravă din partea dumnealor! - am auzit tot ce-ai spus despre mine - fiece cuvînt o minciună - groaznică! - nemaiauzită! - revoltătoare! - oribilă! - incomprehensibilă! - *et cetera - et cetera - et cetera - et cetera* - Mi-e cu neputinţă să descriu uimirea pe care mi-a produs-o acest discurs atît de neaşteptat, nici bucuria ce m-a năpădit încetul cu încetul la gîndul că respiraţia pe care acest gentleman (l-am recunoscut imediat pe vecinul meu Sufluplus) şi-o recăpătase într-un chip atît de norocos era de fapt tocmai expiraţia pe care o rătăcisem eu în cearta cu nevastă-mea.

Timpul, locul şi împrejurările alungau orice umbră de îndoială. Totuşi n-am slăbit imediat degetele încleştate pe proboscida dlui S - cel puţin nu în răstimpul lung în care inventatorul plopilor piramidali continua să mă îndatoreze cu explicaţiile sale.

În această privinţă eram mînat de acea obişnuită prudenţă ce fusese dintotdeauna însuşirea mea de bază. Am reflectat asupra faptului că în calea supravieţuirii mele mai stăteau numeroase obstacole, care, numai cu mari eforturi din partea mea, puteau fi depăşite. O mulţime de persoane, socoteam eu, sînt tentate să aprecieze bunurile aflate în posesia lor - oricît ar fi ele de neînsemnate pentru proprietarul respectiv, oricît de stingheritoare sau chinuitoare - în directă proporţie cu avantajele pe care alţii le-ar avea de pe urma lor sau ei înşişi, renunţînd la ele. Cazul acesta nu era oare valabil şi pentru dl Sufluplus?

Arătîndu-mi nerăbdarea de-a obţine respiraţia de care el era atît de dornic să scape în momentul de faţă, nu mă expuneam oare capriciilor

---

francez Jacques-Paul Migne.

zgîrceniei sale? Există tot soiul de canalii pe lumea asta, mi-am amintit cu un oftat, care nu-şi fac scrupule din a scoate profituri necinstite chiar şi pe seama celui mai apropiat vecin, şi (remarca asta e din Epictet[126] tocmai în momentele în care oamenii sînt mai nerăbdători să scape de povara nenorocirilor proprii, se simt cel mai puţin dispuşi să-i scutească pe ceilalţi de ele.

După reflecţii de acest gen şi ţinîndu-l încă de nas pe dl S, am socotit de cuviinţă să-mi potrivesc răspunsul.

- Monstrule! am început pe un ton de profundă indignare, monstrule, idiot cu-ndoită respiraţie! - îndrăzneşti *tu,* cel pe care Cerul a binevoit să-l oropsească cu o dublă respiraţie, drept pedeapsă pentru samavolniciile sale, - repet, îndrăzneşti *tu* să mi te-adresezi ca unui vechi cunoscut? - mint, într-adevăr! şi-mi ţin gura, de bună seamă! - frumos discurs, pe onoarea mea, în faţa unui gentleman cu o singură respiraţie! - şi culmea, asta cînd îmi stă în putere să te mîntui de nenorocirea ce s-a abătut în chip meritat asupra dumitale - să iau asupra mea prisosul nefericitei dumitale respiraţii.

Întocmai ca Brutus m-am oprit în aşteptarea unui răspuns[127], pe care dl Sufluplus l-a revărsat de îndată asupra mea ca un uragan.

Urmară proteste după proteste, scuze peste scuze. Nu era condiţie cu care să nu fie de acord şi n-a fost una pe care eu să n-o exploatez la maximum.

Ajungînd în cele din urmă la un acord, cunoştinţa mea îmi restitui respiraţia, în schimbul căreia (după ce-am examinat-o cu atenţie) i-am dat o chitanţă.

Sînt conştient că mulţi îmi vor reproşa faptul că vorbesc într-un chip atît de evaziv despre o tranzacţie atît de imaterială. Lumea va socoti că ar fi trebuit să pătrund mai adînc în dedesubturile unei întîmplări care - şi-acest lucru e perfect adevărat - ar putea arunca o lumină nouă asupra unei ramuri dintre cele mai interesante ale filozofiei naturale.

Regret că nu pot răspunde la toate acestea. Tot ce pot face este să răspund cu o aluzie. Au existat *împrejurări* - dar socotesc că-i mai sănătos să dezvălui cît mai puţin posibil despre o afacere atît de delicată - repet, *atît de delicată* şi într-un moment în care sînt implicate interesele unei a treia persoane al cărei veninos resentiment n-aş dori cîtuşi de puţin să-l trezesc în clipa de faţă.

După acest tîrg necesar n-a durat mult pînă ce-am reuşit să scăpăm din bezna mormîntului. Forţa reunită a glasurilor noastre reînviate se făcu

---

[126] Referinţă la fragmentul 22 din ediţia Upton (1741, voi. I, p. 781) a operei lui Epictet, pasaj respins de unii editori moderni. Iată-l în tălmăcirea lui T.W. Higginson: *Jn prosperity it is very easy to find a friend; in adversity, nothing is so difficult".* („La belşug, e foarte uşor de găsit un prieten; la nevoie, nimic nu e mai greu.")

[127] *Cf.* „Mă opresc, să primesc răspunsul", (trad. Tudor Vianu) - vezi discursul lui Brutus în *Iuliu Cezar,* Act. III, Se. 2, v. 37, în W. Shakespeare, *Opere,* 5, Editura Univers, Bucureşti, 1986, p. 51.

simţită curînd. Foarfeci, redactorul-şef al gazetei liberale, republică tratatul despre „natura şi originea zgomotelor subterane”. A urmat un răspuns - o replică - o refutare - şi o justificare în coloanele unei gazete democrate. Controversa nu s-a lămurit pînă ce n-a fost deschis cavoul, apariţia dlui Sufluplus şi a mea dovedind că ambele părţi greşiseră flagrant.

Nu pot încheia aceste însemnări pe marginea unor întîmplări extrem de ciudate, dintr-o viaţă mereu plină de evenimente, fără să atrag din nou atenţia asupra meritelor acelei imparţiale filozofii care reprezintă o stavilă de neclintit împotriva unor săgeţi ale nenorocirii ce nu pot fi nici zărite, nici simţite, nici pe deplin înţelese, într-adevăr, în spiritul acestei înţelepciuni, printre vechii evrei exista credinţa cum că porţile

Raiului se vor deschide inevitabil păcătosului sau sfîntului care, înzestrat cu plămîni puternici şi neţărmurită încredere, va răcni cuvîntul *Amin!*

Şi tot în spiritul acestei înţelepciuni, cînd Atena a fost decimată dş-o ciumă cumplită şi toate strădaniile de-a o curma s-au dovedit zadarnice, Epimenides, după cum relatează Laertius în a doua sa carte despre acest filozof, a sfătuit lumea să înalţe un templu şi un altar adevăratului Dumnezeu[128].

LYTTLETON BAERY[129]

NOTA

RESPIRAŢIE PIERDUTĂ *(LOSS OF BREATH)*

(A: Southern Literary Messenger, sept. 1835; *B:* copia Duane după A cu modificări manuscrise, 1939; *C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque,* 1840; *D: Broadway Journal,* 3 ian. 1846; *E: Works,* 1856; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul) în ediţia Mabbott este reprodusă şi o versiune timpurie - *A Decided Loss (O pierdere indiscutabilă) -,* apărută la 10 nov. 1832, *în Philadelphia Saturday Courier.* Intrucît a doua versiune încorporează şi dezvoltă majoritatea paragrafelor celei dintîi, ediţia noastră a reţinut doar pe aceasta din urmă, semnalînd diferenţele în aparatul de note.

În prima sa formă, era una din cele cinci proze înscrise de Poe la concursul de proză al revistei *Saturday Courier* din Philadelphia, iun. 1831. Poe a lucrat la

[128] Inscripţia grecească era, în transliterare, *„to prostekonti theo”,* însemnînd „adevăratului Dumnezeu”, consemnată de Diogenes Laertios în *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor,* Cartea I, cap. „Epimenide”, § 3. în ediţia Editurii Academiei, Bucureşti, 1963, p.151, pasajul e tradus astfel de către Cl. Balmuş: „«Epimenide, nu nimfelor, ci lui Zeus înalţă templul»...”.

[129] Iscălitura e probabil o combinaţie a două pseudonime: „Barry Cornwall” - al compozitorului Bryan Waller Proctor, amintit în cîteva rînduri de Poe, şi „Mary Littleton” - numele cu care îşi semnase John P. Kennedy romanul *Horse-Shoe Robinson (Robinson Potcoavă).* Cinci dintre povestirile lui Poe tipărite în *Broadway Journal* poartă semnătura „Littleton Barry”: *Duc de L'Omelette, Regele Ciumă, Mistificare, De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mîna în eşarfă* şi *Respiraţie pierdută,* aceasta din urmă fiind singura care păstrează semnătura (ortografiată „Lyttleton Barry”) în ediţia lui Griswold (1850).

această satiră adresată „extravaganţelor din revista *Blackwood”* (vezi scrisoarea din 11 febr. 1836 către J.P. Kennedy, în *Letters,* vol. I, p. 84) cu o rîvnă demnă de o cauză mai bună. Versiunea, mult lărgită, din 1833 făcea parte din volumul *Povestiri ale Cenaclului* In Folio, versiune ce avea să fie mai apoi tipărită în *Southern Literary Messenger* şi în volumul *Povestiri groteşti şi arăbeşti.* Curînd după 1840, autorul o revizuieşte din nou, eliminînd aproape o treime din conţinutul ei, deşi, chiar şi în această formă, ea este aproape dublă faţă de O *pierdere indiscutabilă.*

Povestirea parodiază Jargonul inept al metafizicii germane” (G.E. Woodberry, *The Life of Edgar Allan Poe,* Boston & New York, 1909, vol. 1, p. 130). într-o notă de subsol din cuprinsul *Povestirilor groteşti şi arăbeşti,* Poe arată că ţinta sa era transcendentalismul lui Friedrich W. J. von Schelling.

O sursă de inspiraţie sigură este romanul *Peter Schlemihl* (1813) de poetul şi botanistul german Adelbert von Chamisso (1781-1838), extrem de popular în acea vreme. Eroul său e pomenit în toate versiunile povestirii lui Poe. E, de asemenea, probabil ca Poe să fi cunoscut păţaniile doctorului Pangloss din *Candide* (1795) al lui Voltaire, care e la fel de rău spînzurat, încît bisturiul chirurgului îl readuce în simţiri (vezi cap. 6 şi 28).

Walter F. Taylor *(Sewanee Review,* iulie-septembrie 1934) crede că Poe parodiază propria sa pasiune pentru tema îngropării de viu.

În *Broadway Journal* povestirea e semnată „Littleton Barry”.

Afacere pierdută

în româneşte de Liviu Cotrău

Un filozof păgîn, dorind a se-nfrupta din struguri,
deschidea gura, vrînd astfel s-arate că strugurii sînt
făcuţi ca să-i înghiţi şi gura s-o deschizi.

Cum vă place[130]

La Veneţia[131], în anul..., pe strada..., trăia Pedro Garcia, de profesie metafizician. Cît priveşte anul şi strada, motive de natură sacră şi strict personală mă împiedică să fiu mai explicit. Judecind după capacităţile sale intelectuale, eroul nostru era sub toate aspectele un gigant.

Nici în privinţa circumferinţei trupului n-avea pricini de nemulţumire; dar în înălţime *nec plus ultra* filozofului erau abia patru picioare şi cinci ţoli.

Pedro se trăgea dintr-o familie de nobili florentini[132], ceea ce nu-l împiedica totuşi ca în perioadele cînd cazanul revoluţionar dădea în clocot (perioade în care, vorba lui Machiavelli[133], drojdia se aşază întotdeauna deasupra) să privească aproape cu nepăsare cum întinsele-i moşii îi alunecă uşor printre degete. Indiscutabil Pedro Garcia se dedase din fragedă tinereţe celor mai absconse îndeletniciri. Făcuse studii la Padova, Milano şi Gottingen. El este - dar ce să mai lungesc vorba - el este cel căruia Kant[134] îi datorează în bună parte metafizica sa. Mă aflu în posesia unor documente care dovedesc fără tăgadă cele spuse de mine.

Teoriile prietenului meu nu erau pe înţelesul tuturor, deşi nu erau cîtuşi de puţin greu de pătruns. Desigur că nu era platonician - nici, strict vorbind, aristotelian, şi nici nu reconcilia, precum Leibnitz[135], lucruri ireconciliabile. Mai presus de toate era pedronist. Era ionic şi italic[136]. Raţiona *a priori* şi a *posteriori.* Ideile sale erau înnăscute sau dimpotrivă.

---

[130] W. Shakespeare, *Cum vă place,* Act. V, Se. 1, vv. 36 şi urm., în tălmăcirea lui Virgil Teodorescu, Shakespeare, *Opere,* 5, Editura Univers, Bucureşti, 1986, p.186. Acest pasaj figurează în cele două pagini manuscrise cu citate din Shakespeare, pe care Poe şi le-a notat pe la 1830.

[131] Veneţia e cadrul unei alte proze de tinereţe, *Vizionarul* (reintitulată *Intîlnire). Afacere pierdută* e plasată în sec. al XVIII-lea, căci referinţa de la sfîrşitul nuvelei sugerează că Volaire ar fi încă în viaţă.

[132] Pedro Garcia pare a fi nume de plebeu spaniol, impropriu pentru un nobil florentin.

[133] *Niccold Machiavelli* (1469-1527), om de stat florentin şi autor de tratate politice. Citat neidentificat.

[134] *Immanuel Kant* (1724-1804), celebru filozof german, adesea contestat de Poe.

[135] *Gottfried Wilhelm Leibnitz* (1646-1716), filozof şi matematician german.

[136] Şcoala ionică includea filozofii materialişti Thales, Anaximandru şi Heraclit. Din cea italiană sau eleată făcea parte Parmenide.

Credea în Gheorghe din Trapezunt, credea în Visarion[137].

Despre celelalte preferinţe ale sale a rămas puţin. Se zice însă că-l prefera pe Catul[138] lui Homer, Sauterne în loc de Medoc[139].

Dar chiar şi această filozofie atotcuprinzătoare se dovedi neputincioasă în faţa săgeţilor otrăvite ale calomniei şi batjocurii. La Veneţia nu lipseau răutăcioşi care să dea de înţeles că teoriile anumitor persoane erau departe de puritatea Academiei sau de profunzimea Lyceum-ului[140].

Orologiul cel mare al catedralei Sân Marco bătuse deja miezul nopţii, dar cu toate acestea eroul nostru nu se băgase încă în pat. Şedea singur în odaia îngustă ce-i servea drept birou, întremat după mizeria şi agitaţia din timpul zilei. Nu dau prea mare importanţă unor fleacuri ce nu ţin de demnitatea unei naraţiuni serioase, căci altminteri aş putea zăbovi aici, urmînd pilda romancierului, asupra îmbrăcămintei sau asupra unor mărunţişuri legate de aspectul său exterior. As putea spune că patricianul nostru purta părul tăiat scurt şi pieptănat lins pe frunte; că pe creştet avea o tichie ţuguiată viorie şi cu pompon; că surtucul de finet verde nu era croit după moda nobilimii veneţiene din acele timpuri, căci avea mînecile tăiate mai adînc decît îngăduia portul, iar manşetele erau tivite, cum se obişnuia în acea epocă barbară, nu cu mătase colorată, ci cu o superbă piele roşie de Maroc; că stiletul ce-l purta la brîu era o adevărată capodoperă meşterită în atelierul lui *Pan Ispan* din Damasc, făurarul iataganelor pentru *effendi*[141]; că papucii săi, de un roşu aprins şi cu ciudatele filigrane, ar fi putut fi luaţi drept originari din Japonia, dacă n-ar fi fost perfecta arcuire a vîrfurilor lor şi faptul că Baptista, cîrpaciul spaniol de pe Rialto, susţinea contrariul; că pantalonii erau cusuţi dintr-o stofă albă, asemănătoare cu satinul, si pe care lumea o numea *azur*; că haina, mai precis halatul albastru ca seninul cerului, ce aducea cu oroarea poreclită „roba de dimineaţă”, îi flutura pe umeri ca o negură, halat împînzit cu nenumărate petice cîrmîzii şi galbene; şi că întreg acest ansamblu i-a dat prilej Benvenutei, improvizatoarea, să rostească faimoasele ei cuvinte, cum că „papagalul de pe o anumită catedrală[142] seamănă leit cu Pedro metafizicianul”.

Toate aceste lucruri şi multe altele le-aş fi însemnat cu deamănuntul dacă eram romancier. Dar mulţumită Sfîntului Urfino[143] orice mă puteţi socoti, numai asta nu! încît nu-mi rămîne decît să spun: „Tacă-ţi

---

[137] *Gheorghe din Trapezunt* (1396-1486) şi *Visurion Vasile* (1403-1472), umanişti bizantini refugiaţi în Italia după căderea Constantinopolului.

[138] *Caius Valerius Catullus* (84-54 î.Hr.), poet elegiac latin.

[139] Celebre podgorii din sudul Franţei; *Sauternes* produce vinuri albe, *Medoc,* vinuri roşii.

[140] E vorba de cele două şcoli întemeiate la Atena de Platon şi, respectiv, Aristotel.

[141] *Pan Ispan* - nume pe jumătate grecesc, pe jumătate persan (de la Ispahan) al unui celebru făuritor de iatagane din cel mai bun oţel de Damasc. *Effendi* - titlu de politeţe la turci, adăugat numelui propriu. Poe îl întrebuinţează cu sensul său vechi de titlu nobiliar.

[142] Catedrala din oraşul Irvine (Scoţia), unde Poe urmase o vreme şcoala.

[143] Nume fictiv.

fleanca!”

Odaia în care şedea eroul nostru era de-o stranie frumuseţe. Podeaua era acoperită cu o rogojină (căci era vară) de un galben sclipitor, împletită din trestiile rare şi preţioase ale Siamului[144]. Jur-împrejur din tavan atîrnau bogate tapiserii din mătase rubinie. Tavanul, din lemn de stejar bine lustruit, se arcuia într-un fel de cupolă cu o sumedenie de ornamente şi încrustaţii, ale cărei unghiuri se rotunjeau într-o masă densă de umbră. Din întunericul tavanului se ivea un lanţ subţire de aur cu nenumăratele inele, de care era agăţat un fantastic candelabru arăbesc din argint pur. O uşă grea, neagră, cu lambriuri ciudate, deschizîndu-se către interior, era zăvorîtă, cum era obiceiul în acele timpuri, cu un drug de bronz. O singură fereastră, imensă, zăbrelită şi în formă de arc, dădea spre apele Adriaticii.

Puţinul mobilier din odaie consta mai ales într-o mulţime de cărţi splendid legate şi ornamentate, care zăceau risipite, după un tîlc anume, pe măsuţe, pe podea şi pe cele cîteva canapele luxoase semănînd întru totul cu sofalele lui Mahomet[145].

Afară era beznă, şi furtună. Ploaia cădea în rafale, iar unii orăşeni somnoroşi, abia treziţi din vise despre potop, începură să privească marea dezlănţuită care mugea şi spumega ca şi cînd ar fi cerut să fie admisă între falnicele turnuri şi în palatele de marmură. Cine ar fi bănuit pasiuni atît de răscolitoare în acea întindere calmă ce lenevea cît era ziua de lungă? Lîngă o etajeră de alabastru, care tremura sub greutatea tomurilor masive, şedea eroul povestirii noastre.

Nu-i păsa deloc de candelabrul stins pe jumătate care se legăna în bătaia curenţilor de aer şi care zornăia deasupra capului său şi nici nu auzea mugetul valurilor. Un manuscris gros ce urma să fie tipărit a doua zi primea ultimele retuşuri ale autorului său. Regret că însemnarea noastră n-a păstrat nimic din această operă valoroasă, operă care a pierit neîndoielnic din pricina vreunei urzeli ecleziastice. Dar am izbutit să aflu titlul ei: *O expunere exhaustivă asupra unor lucruri de neexpus, motto-ul* fiind luat dintr-un distih de Puici, în fericita tălmăcire a unui scriitor satiric modern:

Fraţilor, vin de departe să vă spun
Că-n locul ăsta tot omul e nebun.[146]*.*

Furat de îndeletnicirea sa, şi cum vijelia de afară se înteţise, devenind ameninţătoare, Pedro nu observă că volumul cu coperte negre, pe care i se odihnea palma stîngă, fu străbătut pieziş de-un fulger albastru cu o iuţeală ce nu prevestea nimic bun.

- Nu mă grăbesc, *signor* Pedro, şopti în odaie un glas subţire.

---

[144] *Trestiile... Siamului,* adică bambus.

[145] *Sofalele lui Mahomet.* Probabil sofalele Profetului sau ale vreunui sultan turc. Posibil să conţină un sens ironic.

[146] Cuplet probabil inventat de Poe, căci sursa invocată - poemul epic *Morgante Maggiore (Morgante Uriaşul)* al poetului italian Luigi Puici (1432-1484) - nu oferă echivalent în acest sens.

- Necuratul! exclamă eroul nostru, sărind ca ars în picioare şi răsturnînd suportul de alabastru. Apoi privi în jur mirat.

- Foarte adevărat! răspunse calm vocea.

- Foarte adevărat! Ce-i foarte adevărat? Cum ai nimerit aici? ţipă metafizicianul cînd ochii îi căzură pe o mogîldeaţă cu trăsături neobişnuit de subţiri, care se lăfăia pe sofaua din fundul odăii.

- Ziceam, continuă arătarea, fără să răspundă la întrebările lui

Pedro, ziceam că nu mă grăbesc, întrucît afacerea pentru care mi-am permis să te deranjez nu-i chiar atît de urgentă, aşa că pot aştepta pînă ce-ţi închei expunerea.

- Expunerea? De unde ştii *dumneata* că scriu o expunere? Pentru Dumnezeu!

- Taci! ripostă arătarea pe un ton reţinut, dar energic. Apoi, ridicîndu-se de pe sofa, făcu un pas către eroul nostru, moment în care candelabrul arăbesc îşi încetă ca prin minune bălăngănitul spasmodic.

Uimirea de care era cuprins filozoful nu-l împiedică însă să cerceteze iute straiele şi înfăţişarea musafirului, deşi trăsăturile acestei apariţii insolite erau adumbrite de faldurile largi şi întunecate ale unei togi romane. Deasupra urechii stîngi purta, după obiceiul scribilor din zilele noastre, un instrument ce aducea cu *stylus-ul* anticilor, iar sub braţul sting îi atîrna o traistă roşie, făcută dintr-un material fosforescent, complet necunoscut eroului nostru. Patricianul mai reţinu un amănunt misterios din îmbrăcămintea străinului. Toga, fiind descheiată la gît, lăsa să i se vadă o cravată minunat înnodată şi un guler scrobit, cum se purtau prin anul 1832. Dar toate aceste lucruri nu reuşiră să-i stîrnească lui Pedro prea mult interes, căci ochiul său de anticar se oprise pe *sandalele* intrusului, al căror model semăna perfect cu acela purtat înainte de Potop, model descris cu acurateţe ştiinţifică în *Ptolemaiada* rabinului Vathek[147].

Cercetînd arhivele din Veneţia am aflat că „Garcia metafizicianul" era un bărbat pe cît de mărunt, pe atît de bătăios. Ca dovadă, cînd musafirul său îşi trase scaunul lîngă fereastra largă şi boltită ce dădea spre mare, eroul nostru îi urmă exemplul în tăcere.

- Deşteaptă carte ai scris, Pedro, grăi oaspetele, bătîndu-l pe umăr cu un aer de cunoscător.

Pedro făcu ochii mari.

- Este o operă care-mi merge drept la inimă, adăugă musafirul. Presupun că-l ştiai pe Confucius[148].

Uimirea eroului nostru spori.

[147] *Vathek.* Numele unui calif - eroul romanului eponim al lui William Beckford. E însă puţin probabil ca un învăţat evreu să poarte acest nume; nu există operă cu titlul *Ptolemaiada,* dar Poe face aluzie probabil la regele Ptolemeu al II-lea Filadelful, care comandase traducerea în greceşte a Vechiului Testament *(Septuaginta).*

[148] Singura referinţă a lui Poe la filozoful chinez *Confucius (K'ung Fu-tzu)* (551-479 î.Hr.).

- O adunătură de nătărăi, astăzi, ai cuvîntul meu. Filozofia a devenit o aiureală. *O, nous estin autos,* cum foarte bine a observat careva, însemnînd *auyos*[149]*.* Dar, la drept vorbind, nicicînd n-a fost cu nimic mai bună. Treaba este, Garcia (aici glasul străinului se prefăcu în şoaptă), că lumea n-are habar de aceste lucruri. Teoria dumitale e mai aproape de adevăr decît oricare alta dintre cîte cunosc eu. *îmi place* teoria dumitale, *signor* Pedro, şi am bătut cale lungă ca să-ţi spun asta.

Ochii filozofului scînteiau. Scotoci repede prin maldărul de hîrtii de pe podea după manuscrisul pe care-l rătăcise. Dînd de el, scoase din bufetul de fildeş un clondir cu un vin excelent de Sauternes şi le puse pe amîndouă lîngă cărţoiul cu coperte negre pe măsuţa de alabastru.

Apoi se aşeză din nou lîngă străin.

Dacă cititorul ar dori să ştie aici de ce eroul nostru s-a ostenit să pună pe masă un semn atît de rău-prevestitor cum era cartea cu coperte negre, îi voi răspunde că Pedro Garcia nu era deloc un ageamiu. Nimeni nu l-a acuzat vreodată de nepricepere. Căci el şi-a dat seama repede că atotcunoscătorul său amic nu era altul decît Maria sa Augustă şi Necurată.

Ei bine, chiar dacă unele persoane mai ilustre si-au pierdut cumpătul în împrejurări mai banale decît aceasta, chiar dacă încercările Providenţei

(cum a fost apariţia păianjenului, şobolanului sau vraciului) au dovedit că Pedro Garcia nu se comportă întotdeauna ca un filozof, frica de

Necuratul nu i-a tulburat nici măcar o dată imaginaţia. Ca să spun adevărul, el s-a simţit mai curînd onorat de vizita acestui gentleman, pe care-l respecta nespus. Se bucura la gîndul că va petrece un ceas plăcut şi era mîndru că reuşise să-i procure musafirului său o carte pe măsura gustului şi realizărilor sale literare, - Dar *trebuie* să-ţi mărturisesc, amice, continuă musafirul, fără să observe pregătirile lui Pedro, trebuie să-ţi mărturisesc că în unele privinţe greşeşti. Greşeşti, adică eşti pe dinafară, cum obişnuia să zică escrocul ăla de Sanconiathon[150] - ha! ha! ha! - *bietul* Sanconiathon!

- Rogu-te, sire, ce vîrstă spui că ai? se interesă metafizicianul, sfredelindu-l cu privirea.

- Vîrstă? Sire? Eh? Oh! O nimica toată. Cum ziceam, ai nişte noţiuni

[149] Textul grecesc conţine două erori pricinuite de tipograf care, văzînd o transliterare în alfabet latin şi probabil neştiind greceşte, a luat drept apostrof spiritul aspru de pe o, iar pe y (gamma) l-a confundat cuy. *Ho nous estin autos* [o vouţ eotiv auToq] înseamnă „Cugetul este el însuşi” [pe drept cuvînt o aiureală], dar prin înlocuirea lui *autos* cu *augos* [şi nu *auyos*!] sensul său devine „Cugetul este o străfulgerare (auroră)”. Calamburul apare într-o formă mai elaborată în *Bon-Bon.*

[150] *Sanchuniathon.* Presupus autor al unui tratat asupra vechii religii feniciene (incluzînd cultul lui Baal), opera sa fiind cunoscută doar din fragmentele traduse de Philo Byblos şi citate de Eusebiu din Cesareea, autor al celebrei *Istorii a bisericii creştine.* Multă vreme socotite fanteziste, afirmaţiile lui Sanchuniathon au fost în parte confirmate de descoperirile arheologice efectuate în secolul nostru la Ras Samra, în nordul Siriei.

foarte *outré*[151] în cartea aia a dumitale. La urma urmelor ce înseamnă toată escrocheria aia despre suflet? Rogu-te, sire, spune-mi ce este sufletul?

- Sufletul, răspunse Pedro, citînd din manuscris, este neîndoielnic...

- Nu, sire!

- Indubitabil...

- Nu, sire!

- Evident...

- Nu, sire!

- Şi dincolo de orice îndoială...

- Nu, sire! Sufletul nu este aşa ceva.

- Atunci, ce *este*?

- Ce nu-i nici aici, nici acolo, *signor* Pedro, răspunse îngîndurat musafirul. Am gustat - vreau să zic am cunoscut cîteva suflete foarte rele şi altele destul de bunicele.

Străinul îşi linse buzele şi, lăsînd fără voie să-i scape mîna pe volumul cel negru, fu apucat de un acces furibund de tuse, la care eroul nostru, scoţînd carneţelul, insera următoarea însemnare:

N.B. - Divorum inferorum cachinnatio sternutamentis mortalium verisimillima est[152].

Străinul purcese mai departe:

- A fost sufletul lui Cratinus - pasabil! Aristofan - savuros! Platon - perfect! Nu Platonul *dumitale,* ci Platon, poetul comic. Platonul dumitale ar fi întors pe dos şi stomacul lui Cerber... Pfui! Apoi - ia să văd - au fost Catul, Naso, Plaut şi Quinti[153] - *dragul* meu Quinti, cum îi ziceam cînd îmi cînta *saeculare*[154] ca să mă distreze, în vreme ce eu, vesel nevoie mare, îl prăjeam înfipt într-o furculiţă. Dar romanilor ăstora le lipseşte orice aromă; un grec mai grăsuţ valorează cît o duzină din ei şi în plus se şi păstrează mai bine, ceea ce nu se poate spune despre un cvirit[155]. Terenţiu[156] însă a fost o excepţie - consistent ca un eschimos şi zemos ca un german. Numai cînd îmi amintesc de cîinele ăsta şi-mi lasă gura apă. Dar hai să gustăm un

---

[151] Exagerate (fr. în orig.).

[152] *N.B. -...est. Nota bene* - Rîsul puterilor infernale aduce cu strănutatul muritorilor (lat. în orig.).

[153] *Cratinus* (sec. al V-lea î.Hr.) şi *Aristofan* (455-387 î.Hr.), dramaturgi elini; *Platon* (428-389 î.Hr.), poet comic atenian, autorul a 30 de comedii, din care n-au rămas decît fragmente; *Catul* (vezi nota 9, *supra)*; *Publius Ovidius Naso* (43-16 î.Hr.), poet latin; *Plaut* (227-187 î.Hr.), poet comic latin; *Quintus Horatius Flaccus* (64-8 î.Hr.), autor al celebrelor *Satire şi ode.*

[154] *Carmen saeculure,* cîntec profan (lat. în orig.).

[155] Vechea denumire, arhaică dar păstrată pînă în epoca post-clasică a cetăţenilor romani.

[156] *Publius Terentius Afer* (194-159 î.Hr.), poet comic latin, reprezentant al comediei palliate.

pic din vinul dumitale de Sauternes.

Eroul nostru luase între timp hotărîrea să nu se mai mire de nimic[157], mulţumindu-se doar să umple paharul musafirului său. I se păru însă că aude un zgomot ciudat în odaie, ca şi cînd cineva ar fi dat din coadă; se făcu că nu bagă în seamă acest lucru, ci îi trase un picior dulăului ce dormita sub scaunul său, cerîndu-i să stea liniştit. Străinul urmă din nou.

- Dacă am o anume slăbiciune, *signor* Pedro, repet, dacă am într-adevăr o slăbiciune, apoi este pentru filozofie. Totuşi, dă-mi voie să-ţi spun, sire, nu orice diav... vreau să zic nu orice gentleman ştie să-şi aleagă cum trebuie filozoful. Găliganii nu sînt deloc buni şi chiar şi cei mai gustoşi, dacă nu-i cureţi cu grijă, devin cam amari din pricina fierii.

- Curăţaţi?

- Vreau să zic scoşi de pe oase.

- Ce crezi despre doctori?

- Nici să nu aud de ei! Aici străinul scoase o rîgîială năprasnică.

Ugh! N-am gustat decît unul, pe canalia aia - ugh! - de Hipocrate.

Putea a mastică - (ugh! ugh!) - m-am chinuit grozav cu nemernicul - am prins un guturai straşnic pe cînd îl spălam în Styx[158] - şi, capac la toate, m-a umplut şi de holeră.

- Banditul! Şarlatanul! exclamă Pedro, vărsînd o lacrimă. Apoi, apucînd o nouă butelie de Sauternes, dădu repede pe gît trei înghiţituri.

Străinul îi urmă pilda.

- La urma urmelor, *signor* Pedro, zise el, dacă un diav... vreau să zic, dacă un gentleman vrea să trăiască, el trebuie să aibă unul sau două talente în plus faţă de ceilalţi, iar în cazul nostru un obraz rumen e o dovadă de diplomaţie.

- Cum vine asta?

- Hm, uneori sîntem cam strîmtoraţi cu proviziile. Se cade să ştii că într-o climă secetoasă ca a noastră adesea este cu neputinţă să ţii un suflet în viaţă mai mult de două-trei ceasuri. Iar după ce crapă, dacă nu-l pui imediat la sărat (sufletul în saramură nu-i de nici o scofală), începe să se-mpută - mă-nţelegi? - eh? Cînd sufletele ne sînt încredinţate după tipic, există întotdeauna pericolul ca acestea să intre în putrefacţie.

- Sfinte Doamne! Şi cum vă descurcaţi?

Aici candelabrul arăbesc prinse să se clatine cu înteţită violenţă, încît musafirul era cît pe ce să sară de pe scaun, dar cu un suspin uşor îşi redobîndi calmul. Apoi, cu glas scăzut i se adresă eroului nostru:

- Pedro Garcia, pentru ultima oară îţi spun că nu se cade să

[157] în orig. *Nil admirări* (lat.), din Horatius, *Epistola a VI-a,* vol. I, vezi *Opera omnia,* voi. 2, Editura Univers, Bucureşti, 1980, p. 202.
[158] Rîu al Infernului.

blestemăm.

Pedro dădu pe gît încă o duşcă, iar musafirul purcese din nou.

- Păi, există într-adevăr mai multe moduri de a o scoate la capăt.

Majoritatea dintre noi mor de foame. Unii se mulţumesc cu saramură.

Cît despre mine, eu îmi cumpăr sufletele *vivente corpore*[159], fiindcă am constatat că astfel se păstrează mult mai bine.

- Dar trupul, sire dragă, trupul! ţipă filozoful, căci vinul i se cam urcase la cap. întinse mîna după o nouă sticlă.

- Trupul! Păi, care trup? Oh! oh! înţeleg. Află că nu chiar tot trupul are de suferit din această afacere, în viaţa mea am încheiat o groază de asemenea tranzacţii, şi nici una dintre părţi nu s-a plîns vreodată. Aşa au fost Cain, şi Nimrod, şi Nero, şi Caligula, şi Dionisiu, si Pisistrat, şi evreul[160], şi... şi alţi o mie, toţi oameni tare cumsecade în felul lor, care în ultima parte a vieţii lor habar n-aveau ce este sufletul.

Iar aceşti oameni erau o podoabă a societăţii, întrebi de ce nu se află printre ei V..., pe care-l cunoşti la fel de bine ca mine? Să nu fie întreg la minte şi la trup? Dar cine scrie epigrame mai ascuţite? Cine are minte mai sprintenă? Cine? Dar am contractul lui în dosar. Astfel zicînd, scoase din traista fosforescentă un dosar cu clape de cornalină, iar din dosar un teanc de hîrtii. Pe cîteva dintre ele Pedro desluşi următoarele slove: MACHIA, MAZA, RICHEL, şi numele DOMIŢIAN şi ELISABETA[161]. Dintre aceste hîrtii alese o bucată îngustă de pergament de pe care citi cu glas tare textul următor:

Avînd în vedere unele însuşiri ale minţii, pe care ar fi de prisos să le amintesc aici, şi avînd în vedere mai ales suma de una mie ludovici de aur, subsemnatul, în etate de un an şi o lună, prin prezenta şi începînd cu această dată, donez purtătorului acestui document toate drepturile, titlurile şi bunurile aparţinătoare umbrei ce se cheamă „sufletul meu”, încheiat la Paris, în ziua de... din..., în anul Domnului..., FRANCOIS MARIE AROUET[162].

---

[159] În corp viu (lat. în orig.).

[160] *Cain şi Nimrod.* Potrivit legendelor *Vechiului Testament,* Cain, fiul lui Adam, l-ar fi ucis pe fratele său Abel, iar Nimrod, feciorul lui Cuş, ar fi fost cel dintîi bărbat „puternic pe pămînt” şi „viteaz vînător înaintea Domnului”. *Nero şi Caligula,* împăraţi romani de la începutul erei noastre, vestiţi pentru cruzime şi”despotism. *Dionis cel Bătrîn,* tiran al Siracuzei (406-367 î.Hr.); *Pisistrate* (600?-527 î.Hr.), tiran al Atenei (560-552 î.Hr.). *Evreul*: probabil Irod cel Mare, regele Iudeii (40-4 î.Hr.).

[161] *MACHIA, MAZA, RICHEL.* E vorba de *Machiavelli* (vezi nota 4, *supra.)*; de *Mazarin* (1602-1661), care a înăbuşit mişcările de protest împotriva absolutismului regal în Franţa; şi de *Richelieu* (1581-1642), om de stat francez, care a executat numeroşi protestanţi. *DOMIŢIAN,* împărat roman (84-96 d.Hr.), renumit pentru cruzimea sa; *ELISABETA I,* regină a Angliei (1558-1603); apare în această tristă companie poate pentru faptul că a condamnat-o la moarte pe Maria, regina Scoţiei, rivala sa la domnie.

[162] Numele lui Voltaire (1694-1778), celebru scriitor francez.

- Deştept băiatul, reluă străinul, dar s-a înşelat în ce priveşte sufletul. Sufletul - o umbră! Ce enormitate, *signor* Pedro! Ia gîndeşte-te la o tocăniţă de umbră!

- Ia gîndeşte-te la o tocăniţă de u-m-b-r-ă! repetă eroul nostru, al cărui cuget se pătrundea încetul cu încetul de o lumină glorioasă. Să fiu al dracului! continuă el, Dom'le - hm! - să fiu al dracului! *(sughiţînd)* dac-aş vrea să fiu un asemenea tontălău! Sufletul *meu,* dom'le - să fiu al dracului! - da, sire, sufletul meu!

- Sufletul tău, *signor* Pedro?

- Da, sire, sufletul ăsta al meu nu e - nu e o umbră, să fiu al dracului!

- Mi-ar părea rău să cred, *signor* Pedro...

- Da, sire, sufletul *meu* este rezervat în mod special pentru... o mîncare înăbuşită, fîr-aş al dracului!

- Ha?

- O iahnie...

- Eh?

- Un ostropel...

- Ah!

- Sau *(sughiţînd)* un cotlet - şi gata facem tîrgul.

- Nici nu mă gîndesc, zise străinul calm, ridicîndu-se de pe scaun.

Pedro holbă ochii.

- Deocamdată nu duc lipsă de nimic...

- Eh?

- N-am la mine bani gheaţă...

- Ce?

- Urît din partea mea...

- Hm!

- Să profit de...

- Sire!

- Situaţia dumitale delicată.

Aici musafirul făcu o plecăciune şi se retrase cum şi pe unde filozoful nostru n-ar putea stabili cu precizie. Dar în efortul bine concertat de a slobozi o sticlă după nemernic lanţul subţire ce atîrna din plafon fu retezat, iar metafizicianul se prăbuşi sub greutatea candelabrului.

NOTA

AFACERE PIERDUTA (THE BARGAIN LOST)

(A: Philadelphia Saturday Courier, 1 dec. 1832; facsimilată de Grier

Varner în Edgar Allan Poe and the Philadelphia Saturday Courier, 1933, pp. 50-63)

A cincea proză a lui Poe tipărită în revista *Saturday Courier.* Probabil nemulţumit de ea, autorul va reveni asupra ei în 1835, dînd o variantă aproape în întregime diferită: *Bon-Bon.*

Afacere pierdută e o anecdotă cu substrat filozofic. La această dată Poe nutrea un dispreţ suveran faţă de speculaţia metafizică (vezi *Scrisoare către dl* -, în E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 54), care proceda cu *„apriori şi a posteriori”,* „idei înnăscute, sau dimpotrivă”, ceea ce el numeşte aici „pedronism”, iar în altă parte „mistificare”.

Versiunea a doua e întrucîtva îndulcită, căci Poe şi-a dat seama că înţepăturile la adresa lui Kant sau Leibnitz nu spuneau mare lucru cititorilor unui mensual din anii 1830. în consecinţă, Pedro, metafizicianul, va deveni Bon-Bon, birtaşul normand, iar *Afacere pierdută,* o farsă culinară şi demonologică.

Aluzia la Voltaire, deşi pare sarcastică, e dimpotrivă flatantă, căci diavolul, personaj de altfel simpatic şi bufon în opera lui Poe, e un diavol bun şi cinstit, care nu se lasă sedus de ambiguităţile modei: sufletului indigest al filozofilor şi metafizicienilor verbioşi (Kant, Leibnitz, Platon şi Aristotel), el preferă deliciile sufletelor comice (Platon, „poetul comic” de la sfîrşitul sec. al V-lea, Aristofan, al cărui suflet e „savuros” etc.) sau lirice.

Ideea că diavolul e amator de suflete omeneşti Poe o va fi putut întîlni fie în Cîntul 34 al *Infernului* dantesc, fie în secţiunea despre „Reforma Iadului” din tălmăcirea de către William Elliot a *Viziunilor lui Quevedo* (Philadelphia, 1831), unde, la p. 176, stă scris: „Lucifer e nebun după acest fel de mîncare, iar expresia «lua-m-ar dracul», adesea întrebuinţată de către croitori, nu-i cîtuşi de puţin deplasată, căci pe mulţi îi şi ia”.

Bon-Bon

în româneşte de Ion Vinea

Quand un bon vin meuble mon estomac,
Je suis plus savant que Balzac,
Plus sage que Pibrac;
Mon bras seul faisant l'attaque
De la nation Cossaque,
Le mettroit au sac;
De Charon je passerois le lac,
En dormant dans son bac;
J'irois au fier Eac,
Sans que mon cceur fit tic ni tac,
Presenter du tabac.

Vodevil franţuzesc[163]

Că Pierre Bon-Bon era un birtaş cu însuşiri deosebite, socot că nimeni dintre cei care se perindau prin micul lui *cafe* din fundătura Le

Febvre, la Rouen, în timpul domniei lui..., n-ar putea s-o tăgăduiască.

Că Pierre Bon-Bon era la fel de priceput şi în filozofia epocii sale este, după părerea mea, şi mai greu de tăgăduit. E mai presus de orice îndoială că pateul lui de ficat era fără de prihană. Dar ce condei ar putea preamări cum se cuvine eseurile lui *sur la Nature,* cugetările lui *sur l'Âme,* observaţiile lui sur *l'Esprit?*[164]*.* Dacă omletele lui, dacă fripturile lui

---

[163] Vin bun cînd umple-al meu stomac, /Mă simt mai cult decît Balzac, /Mai înţelept decît Pibrac; /C-un singur braţ plec la atac /In contra neamului cazac,/Şi tot ce-i jefui bag în sac; /Eu trec prin al lui Caron lac, /Dormind adînc în al său bac; /Şi-ajung la trufaşul Eac /Cu-o inimă fără de tic-tac, /Să-i dau o priză de tabac - trad. Ion Vinea.

Poe a găsit, pare-se, acest text în Bielfeld, *Erudition Universelle* (Cartea a Ii-a, cap. VII, secţ. 29), în comentariul despre versificaţie. *Jean-Louis Guez de Balzac* (1597-1654); *Guy du Faur, Seigneur de Pibrac* (1529-1584), scriitor şi magistrat francez, prieten cu poetul Ronsard; *Caron,* luntraşul Infernului; *Eac,* rege legendar din Aegina, unul dintre cei trei judecători ai Infernului.

In versiunea *A* figura ca *motto: „«Notre Gulliver» dit le Lord Bolingbroke - «a de telles fables»“.* („Lordul Bolingbroke zise: «Gulliver al nostru ştie atîtea basme».”) - în Voltaire, *La Bible enfin explique {Biblia în sfirşit explicata),* 1776, în ediţia lui Beuchot, 1829, XLIX, 259. Versiunile *B, C* şi *D* nu au *motto.*

[164] Despre Natură; despre Suflet; despre Spirit (fr. în orig.).

împănate erau nepreţuite, care scriitor din vremea aceea n-ar fi dat pe o singură idee de-a lui Bon-Bon de două ori mai mult decît pe tot maldărul de idei al tuturor celorlalţi cărturari la un loc? Bon-Bon scotocise prin biblioteci pe care nimeni nu le mai cercetase... citise mai mult decît şi-ar putea închipui cineva care ştie ce înseamnă a citi... înţelesese mai multe decît ar fi socotit cineva că-i poate fi dat să înţeleagă... Şi, cu toate acestea, în timp ce lui îi mergea de minune, oraşul Rouen nu ducea lipsă de autori care susţineau că „în scrierile sale nu se găsea nimic din puritatea Academiei, nici din profunzimea Lyceum-ului”[165], cu toate că - luaţi bine seama! - învăţăturile lui nefiind cîtuşi de puţin pe înţelesul tuturor, nu se poate spune totuşi că erau greu de înţeles. Şi cred că tocmai pentru că erau atît de clare, multă lume ajunsese să le găsească obscure. Lui Bon-Bon şi nu altuia - dar asta rămîne între noi -, lui Bon-Bon îi datorează în bună parte marele Kant[166] metafizica lui. Desigur că Bon-Bon nu era un platonician şi nici, la drept vorbind, un aristotelian; şi nu-şi pierdea, ca modernul Leibniz[167], timpul preţios, care putea fi folosit pentru a născoci vreun nou fel de casseé[168] sau pentru a analiza, *facili gradu*[169]*, o* senzaţie, în încercări uşuratice de a bate apa în piuă într-o controversă filozofică. Nicidecum!

Bon-Bon era ironic. Bon-Bon mai era şi italic[170]. El raţiona a *priori,* raţiona şi *aposteriori.* Ideile lui erau înnăscute, sau dimpotrivă. Credea în Gheorghe din Trapezunt, credea în Bessarion[171]. Bon-Bon era pur şi simplu un bonbonist.

Am vorbit despre filozof în calitatea lui de birtaş. N-as voi totuşi ca vreun prieten de-al meu să-şi închipuie că, îndeplinindu-şi îndatoririle ereditare în această îndeletnicire, i-ar fi lipsit eroului nostru adevărata preţuire a măreţiei şi a însemnătăţii ei. Departe de aşa ceva. Era cu neputinţă de spus cu care latură a profesiei sale se mîndrea mai mult.

După părerea lui, puterile spiritului sînt în strînsă legătură cu capacitatea stomacului. Mă îndoiesc într-adevăr că se deosebea prea mult de chinezi, care susţineau că sufletul e în pîntece. In orice caz socotea că grecii aveau dreptate cînd foloseau acelaşi cuvînt pentru minte şi diafragmă*. Nu vreau să strecor prin aceasta o învinuire de lăcomie sau orice altă învinuire gravă în sarcina metafizicianului. Dacă Pierre

Bon-Bon avea şi el cusururile sale - care om de seamă nu are cu miile? - dacă Pierre Bon-Bon, precum zic, avea cusururile sale, erau cusururi de foarte mică însemnătate, greşeli care, fireşte, la alte firi au fost adesea privite mai degrabă ca virtuţi, Cît priveşte una dintre amintitele slăbiciuni, nici n-aş fi pomenit-o în această povestire de n-ar fi jucat un rol precumpănitor, de n-ar fi ieşit atît de mult în *alto rilievo*[172] pe fondul

[165] Vezi *Afacere pierdută,* nota 11.
[166] Vezi *Afacere pierdută,* nota 5.
[167] Vezi *Afacere pierdută,* nota 6.
[168] Tocană (fr. în orig.).
[169] Cu pas uşor (lat. în orig.).
[170] Vezi *Afacere pierdută,* nota 7.
[171] Vezi *Afacere pierdută,* nota 8.
[172] în relief (it. în orig.).

statornic al caracterului său. Niciodată nu putea îngădui să piardă prilejul de a face un tîrg. Nu fiindcă ar fi fost zgîrcit, o, nu! Nu era cîtuşi de puţin nevoie, pentru mulţumirea filozofului, ca tîrgul să fie în folosul său. Era de ajuns să încheie un tîrg, orice fel de tîrg, în orice condiţii şi în orice împrejurări, ca zile întregi după aceea un zîmbet de biruinţă să-i lumineze chipul şi o clipire din ochi, plină de înţeles, să facă dovada înţelepciunii lui.

N-ar fi de mirare ca o meteahnă atît de ciudată cum este aceea pe care tocmai am pomenit-o să atragă orişicînd atenţia oamenilor şi să dea de vorbit. Fireşte că în epoca povestirii noastre mai de mirare ar fi fost dacă această ciudăţenie *n-ar fi* atras atenţia. Merse vestea curînd că în împrejurări de acest fel surîsul lui Bon-Bon părea cu totul deosebit de schima veselă şi sinceră cu care făcea haz de propriile sale glume sau îşi întâmpina cunoscuţii. S-au zvonit lucruri tulburătoare; s-au înşirat poveşti despre tîrguri primejdioase, încheiate în pripă şi însoţite de remuşcări tîrzii. Şi se dădură ca pildă anumite însuşiri de neînţeles, şi dorinţe nelămurite, şi unele apucături nefireşti, folosite de capul tuturor răutăţilor întru împlinirea scopurilor sale înţelepte.

Filozoful avea alte slăbiciuni, dar care abia sînt vrednice de luat în seamă. Aşa, de pildă, prea puţini sînt oamenii înzestraţi cu o nemai-pomenită adîncime de gîndire şi care să nu aibă în acelaşi timp şi înclinare spre băutură. Şi dacă adîncimea de gîndire e doar pricinuită şi stimulată de această înclinare, sau e mai degrabă dovedită prin ea, iată un lucru gingaş şi greu de hotărît. După cîte am aflat, Bon-Bon nu socotea că problema ar fi vrednică de o cercetare amănunţită; nici eu, de altfel. Lăsîndu-se totuşi în voia unei tendinţe atît de clasice, nu e de crezut că birtaşul să fi pierdut din vedere acel discernămînt bazat pe intuiţie, care de obicei caracteriza omletele şi eseurile sale deopotrivă, în singurătatea lui sortise vinului de Bourgogne un ceas anume, iar pentru vinul Cotes du Rhone erau hărăzite alte clipe prielnice. Pentru el Sauternes-ul era faţă de Medoc ceea ce era Catul faţă de Homer[173].

Sorbea dintr-un pahar de St. Peray jucîndu-se cu un silogism, dar descurca o întreagă argumentare cu Clos-Vougeot şi nimicea o teorie cu un puhoi de Chambertin[174]. Bine-ar fi fost dacă acelaşi simţ ascuţit al cuviinţei l-ar fi călăuzit şi în acea înclinare, pomenită mai sus, de a încheia tîrguri, dar nu era cazul cîtuşi de puţin. La drept vorbind, această latură a spiritului filozofului Bon-Bon începu să ia în cele din urmă un caracter mistic, intens şi straniu şi părea înrîurit cu putere de drăcoveniile autorilor lui germani preferaţi.

A intra în micul lui *cafe* din fundătura Le Febvre însemna, în acel răstimp al povestirii noastre, a intra în sanctuarul unui om de geniu.

Nu se găsea în tot Rouenul un *sous-cuisinier*[175] care să nu-ţi fi putut

[173] Vezi *Afacere pierdută,* nota 10. întocmai ca Pedro Garcia din *Afacere pierdută,* Bon-Bon preferă poezia facilă şi vinul dulce; *Sauternes* e dulce, *Medoc* terapeutic, precum îndrăgostitul Catul vizavi de sublimul Homer. Proprietăţile curative ale Medocului sînt invocate, ironic, în *Balerca de Amontillado.* Pentru *Catul,* vezi *Afacere pierdută,* nota 9.

[174] Faimoase podgorii din estul Franţei.

[175] Ajutor de bucătar (fr. în orig.).

spune că Bon-Bon era un om de geniu. Pînă şi pisica ştia acest lucru şi se ferea să dea din coadă în faţa omului de geniu. Zăvodul lui uriaş cunoştea faptul, şi cînd se apropia stăpînul îşi trăda sentimentul de inferioritate printr-o purtare smerită, pleoştind urechile şi lăsînd să-i atîrne falca de jos, care nu era tocmai nevrednică de un cîine. E adevărat totuşi că mare parte din respectul acesta ar fi putut fi pus pe seama înfăţişării metafizicianului. Trebuie să spun că o înfăţişare deosebită se bucură de un mare prestigiu chiar şi în faţa unui dobitoc, şi recunosc fără şovăire că mai ales felul cum arăta birtaşul părea menit să impresioneze închipuirea patrupezilor. Există o ciudată atmosferă de măreţie în jurul celor mari cînd sînt mici - dacă-mi îngăduiţi o expresie cam în doi peri -, o măreţie care în toate timpurile se datorează nu doar aspectului fizic. Cu toate că Bon-Bon era înalt numai de trei picioare şi avea un căpşor cît se poate de mic, ar fi fost cu neputinţă să vezi pîntecele lui rotund fără a încerca un sentiment de grandoare, care aproape că atingea sublimul. Cîini şi oameni deopotrivă trebuie să fi văzut în dimensiunile acestuia un simbol al cunoştinţelor sale, iar în imensitatea trupului, un lăcaş potrivit pentru sufletul său nemuritor.

Aici, dacă mi-ar face plăcere, aş putea să vorbesc mai pe larg despre îmbrăcămintea şi alte mici amănunte ale înfăţişării metafizicianului.

Aş putea spune că părul eroului nostru era tuns scurt, pieptănat lins pe frunte şi acoperit cu o tichie de flanelă albă, ţuguiată şi cu ciucuri, că surtucul lui verde ca mazărea nu era croit la fel cu cele purtate de mai toţi birtaşii vremii; că mînecile erau mai largi decît îngăduiau legile modei, că manşetele n-aveau căptuşeală de postav de aceeaşi calitate şi culoare cu surtucul, aşa cum se obişnuia în acele vremuri înapoiate, ci erau împodobite fistichiu cu o catifea pestriţă, genoveză; că se încălţa cu papuci de un roşu strălucitor de purpură, cu filigrane ciudate şi care ar fi putut să fie lucraţi în Japonia de n-ar fi fost vîrfurile lor ascuţite şi gingaşe şi nuanţele sclipitoare ale chenarelor şi broderiilor; că pantalonii erau dintr-o ţesătură galbenă, mătăsoasă, numită *aimable,* că veşmîntul său albastru ca cerul, semănînd ca formă cu un halat, bogat împodobit peste tot locul cu desene stacojii, îi flutura cu trufie pe umeri, ca o ceaţă a dimineţii şi că întregul său port i-a inspirat Benevenutei, improvizatoarea din Florenţa, faimoasele cuvinte: „Anevoie ai fi putut spune dacă Pierre Bon-Bon era cu adevărat o pasăre-a-paradisului ori mai degrabă un adevărat paradis al perfecţiunii”. Aş putea, zic eu, să vorbesc pe larg despre toate aceste lucruri dacă mi-ar fi pe plac; dar mă opresc; amănuntele ce privesc numai persoana eroului pot fi lăsate autorilor de romane istorice, care sînt mai prejos de înălţimea morală a faptului în sine.

Am spus că „a intra în cafeneaua din fundătura Le Febvre însemna a intra în sanctuarul unui om de geniu”; dar numai omul de geniu era în stare să preţuiască aşa cum se cuvine harul acestui sanctuar. O emblemă, înfăţişînd un uriaş volum *in folio,* se legăna în faţa intrării.

Pe o parte a cărţii era zugrăvită o sticlă, pe cealaltă un pateu. Pe copertă era înscris cu litere mari titlul: *OEuvres de Bon-Bon.* În chipul acesta îndoita îndeletnicire a proprietarului era figurată cu o deosebită

gingăşie.

De îndată ce treceai pragul, aveai dinaintea ochilor întreg interiorul casei. Care-ul era alcătuit dintr-o veche încăpere bătrînească, lungă şi joasă. Într-un colt se afla patul metafizicianului. O draperie şi un polog *à la Grecque* îi dădeau o înfăţişare din care nu lipsea nici confortul, nici clasicismul, în ungherul dimpotrivă se găseau laolaltă, înfrăţite întru totul, uneltele de bucătărie şi biblioteca. Pe bufet se odihnea în tihnă o farfurie cu lucrări de polemică. Ici o tavă încărcată cu cele mai noi tratate de etică, dincolo o oală cu diferite culegeri, format *induodecimo.*

Cărţi nemţeşti de morală zăceau pe grătar; alături de Eusebiu[176] puteai găsi o furculiţă de prăjit. Platon se răsfăţa în voie într-o tigaie şi manuscrisele contemporane stăteau înfipte în frigare.

În *afară* de acestea, se poate spune despre cote-ul lui Bon-Bon că se deosebea prea puţin de birturile obişnuite din vremea lui. în faţa uşii se căsca o vatră uriaşă. La dreapta vetrei, un bufet deschis lăsa să se vadă o straşnică înşiruire de sticle etichetate.

Aici, într-un miez de noapte, în aspra iarnă a anului..., Pierre Bon-Bon, după ce ascultă cîtva timp comentariile vecinilor în privinţa ciudatului său năravi, Pierre Bon-Bon, zic, după ce îi dădu pe toţi afară, încuie uşa după ei cu o înjurătură şi se cuibări întărîtat în fundul unui fotoliu de piele, lîngă un foc de vreascuri ce ardeau cu flăcări mari.

Era una dintre acele nopţi de spaimă, cum nu se pomenesc decît una sau două într-un veac întreg. Ningea cumplit şi casa se cutremura din temelii sub răbufnirile vîntului, care, năpustindu-se prin crăpăturile zidurilor şi revărsîndu-se năprasnic prin horn, zgîlţîia îngrozitor draperia de la patul filozofului şi strica rînduiala calupurilor pentru pateuri şi a hîrtiilor sale. Afară, emblema uriaşă se bălăngănea în bătaia furtunii, scîrţîia cobind a rău şi încheieturile ei de stejar tare scoteau un sunet jalnic.

Metafizicianul nu era în toane bune, zic, cînd îşi trăsese jilţul la locul obişnuit lîngă foc. O mulţime de întîmplări ciudate, petrecute în timpul zilei, îi tulburaseră seninătatea cugetării, Incercînd să facă *ceufs à la Princesse*[177] nimerise din păcate o omletă *à la Reine*[178]*;* răsturnînd o tocană, fusese împiedicat să descopere un principiu de etică; şi - asta îi mai lipsea! - una dintre acele afaceri strălucite care-l bucurau atît de mult de cîte ori le putea duce la bun sfîrşit fusese zădărnicită! Dar la tulburarea minţii sale, stîrnită de aceste neajunsuri neînţelese, venea să se alăture într-o oarecare măsură şi acel neastîmpăr nervos, pe care o furtună dezlănţuită la vreme de noapte pare într-adins făcută să-l pricinuiască, îşi fluieră zăvodul negru, uriaş, de care am pomenit mai sus, ca să-l facă să vină lîngă el şi, aşezîndu-se neliniştit în jilţ, nu se putu împiedica să arunce o privire iscoditoare şi îngrijorată în acele unghere mai depărtate ale încăperii, a căror umbră de nepătruns nici roşia strălucire a focului nu izbutea s-o alunge decît în parte. După ce sfîrşi cercetarea, al cărei scop anume poate că nici el nu-l cunoştea, trase lîngă jilţul său o măsuţă

[176] *Eusebiu*: episcop de Cezareea (313 d.Hr.), părintele istoriografiei ecleziastice.
[177] Ouă *à la Princesse* (fr. în orig.) - sparanghel cu cremă de smîntînă şi trufe.
[178] Carne de pui în sos cu smîntînă, la care se adaugă trufe şi măsline.

încărcată cu cărţi şi hîrtii şi se adînci curînd în revizuirea unui voluminos manuscris pe care avea de gînd să-l dea la tipar a doua zi.

Trecuseră cîteva minute de cînd se apucase de treabă, cînd, deodată, în odaie o voce plîngăreaţă îi şopti:

- Nu sînt grăbit, *monsieur* Bon-Bon...

- Drace! strigă eroul nostru, sărind în picioare, răsturnînd măsuţa şi privind cu uimire împrejur.

- Foarte adevărat! răspunse liniştit vocea.

- Foarte adevărat? Ce e foarte adevărat? Cum de-ai ajuns aici? răcni metafizicianul, cînd dădu cu ochii de ceva ce zăcea întins pe pat în toată lungimea lui.

- Spuneam, zise nepoftitul, fără a lua în seamă întrebările, spuneam că nu sînt deloc grăbit, că afacerea pentru care mi-am îngăduit să vin la dumneata nu e de o grabnică însemnătate; pe scurt, pot foarte bine să aştept pînă ce-ti sfîrşeşti comunicarea.

- Comunicarea mea! Ia te uită! De unde ştii? Cum de-ai ajuns dumneata să afli că scriam o comunicare, Dumnezeule sfînt?

- Sssttt! făcu arătarea, cu glas adînc şi pătrunzător şi, ridicîndu-se din pat la iuţeală, făcu un singur pas spre eroul nostru, în timp ce lampa de fier atîrnată în tavan se cutremura, apucată de friguri, la apropierea lui.

Uimirea nu-l împiedică pe filozof să cerceteze cu de-amănuntul îmbrăcămintea şi înfăţişarea străinului. Trupul acestuia, peste măsură de subţiratic, dar de o înălţime care depăşea cu mult mijlocia, se contura cu amănunţime datorită unui veşmînt ponosit, de postav negru, ce se lipea strîns pe piele, dar care în alte privinţe era croit mai degrabă după moda veacului trecut. Veşmîntul acesta fusese fără doar şi poate menit unui ins mult mai mărunt decît purtătorul lui din clipa de faţă. Gleznele şi încheieturile mîinilor îi erau dezgolite pe o întindere de cîteva degete.

Totuşi, o pereche de catarame foarte strălucitoare, la încălţămintea lui, dezminţeau sărăcia lucie vădită de celelalte părţi ale îmbrăcămintei.

Avea capul gol şi pleşuv de tot, afară de partea dinapoi, de unde îi atîrna o coadă de o lungime vrednică de luat în seamă. O pereche de ochelari cu sticle verzi îi fereau ochii de influenţa luminii şi totodată îi dădeau putinţa să ascundă de văzul lumii atît forma, cît şi culoarea lor.

Nici urmă de cămaşă pe trupul său; în schimb o cravată albă, destul de soioasă, era legată cu mare grijă în jurul gîtului şi capetele ei, care atîrnau solemn unul lîngă altul, lăsau să se creadă (dar nu dinadins, aş zice eu) că ar fi vorba de un cleric. De altfel multe alte trăsături, atît în înfăţişarea, cît şi în felul său de a se purta ar fi putut prea bine întări o asemenea părere. Deasupra urechii stingi purta, după obiceiul notarilor din zilele noastre, un instrument ce semăna cu *stylus*[179]-ul celor vechi, în buzunarul de la piept al veşmîntului apărea, pusă la vedere, o cărţulie neagră, ferecată cu închizători de oţel. Această carte, din întîmplare sau

[179] Condei cu care se scria pe tăbliţele de ceară (lat. în orig.).

ba, era întoarsă în afară în aşa chip că pe cotor *se* puteau citi cuvintele *Rituel Catolique,* scrise cu slove albe. întreaga lui fizionomie vădea o tristeţe neînţeleasă şi chiar o paloare cadaverică.

Fruntea era înaltă şi adînc brăzdată de cutele pe care le sapă deprinderea de a gîndi. Colţurile gurii erau lăsate şi exprimau cea mai umilită smerenie. Mai avea şi un fel de a-şi împreuna mîinile, în timp ce păşea spre eroul nostru, un oftat adînc şi totodată o privire de o cuviosenie atît de deplină, încît nu se putea să nu te cucerească. Orice umbră de mînie pierise de pe chipul metafizicianului cînd - mulţumit fiind de cercetarea pe care o făcuse asupra persoanei musafirului - îi strînse mîna cu căldură şi-i oferi un scaun.

Am săvîrşi totuşi o greşeală de neiertat dacă am atribui fulgerătoarea schimbare din sentimentele filozofului acelor cauze despre care e firesc să presupunem că ar fi avut vreo înrîurire. într-adevăr, din cîte am fost în stare să înţeleg în privinţa firii sale, Pierre Bon-Bon nu era cîtuşi de puţin omul care să se ia după purtările şi felul de a fi al cuiva.

Ar fi fost cu neputinţă ca un observator atît de iscusit al oamenilor şi al lucrurilor să nu poată descoperi pe loc firea adevărată a ipochimenului ce se înfiinţase în casa primitoare. Ca să nu spun mai mult, picioarele musafirului aveau o formă destul de aparte... Purta pe cap o pălărie de o înălţime neobişnuită... în partea dindărăt a pantalonilor se contura o umflătură care tremura necontenit, iar coada surtucului se mişca neîndoielnic, închipuiţi-vă deci cu ce mulţumire sufletească s-a pomenit eroul nostru în tovărăşia unei persoane pentru care avusese totdeauna cel mai nemărginit respect[180]. Era însă prea bun diplomat pentru a lăsa să-i scape vreun semn că bănuieşte adevărata stare de lucruri. Rolul lui nu era să pară că îşi dă seama cît de cît de înalta cinste ce i se făcea, aşa, pe negîndite, ci intrînd în vorbă cu oaspetele să lămurească unele probleme de morală, care ar fi putut, dobîndind un loc în ceea ce avea el de gînd a tipări, să lumineze neamul omenesc şi totodată să-i aducă lui nemurirea... Probleme pe care - ar trebui să adaug - vîrsta înaintată a musafirului său şi priceperea lui unanim cunoscută în ştiinţele morale îi îngăduiau prea bine să le discute.

Îndemnat de vederile lui înaintate, eroul nostru îl pofti pe acel să şadă în vreme ce el se folosea de prilej ca să arunce cîteva vreascuri în foc şi să pună pe masa între timp reaşezată la locul ei cîteva sticle de vin *mousseux*[181]*.* Isprăvindu-şi treburile la repezeală, îşi trase jilţul faţă în faţă cu al musafirului său şi aşteptă ca acesta să înceapă convorbirea. Dar planurile, chiar şi cele urzite cu cea mai mare iscusinţă, sînt ades

[180] în *Metempsihoză* doctorului Robert Macnish *(Blackwood's,* mai, 1826), diavolul e zugrăvit ca „o persoană venerabilă, oacheşă şi costelivă, cu nas coroiat şi o coadă lungă, bine pudrată, purtînd un surtuc de culoarea tutunului, pantaloni scurţi, ochelari cu ramă de baga, cu lentile de o mărime neobişnuită. Acesta are la el o tabacheră uriaşă cu tutun de prizat, la urechea dreaptă are înfipt un creion, după moda vînzătorilor, iar în mînă un manuscris. El discută pe un ton piţigăiat despre marii filozofi ai trecutului". *Cf. Dracul în clopotniţă* şi *Nu-ţi pune niciodată capul rămăşag cu diavolul, infra.*

[181] Spumos (fr. în orig.).

împiedicate în desfăşurarea lor, şi birtaşul se văzu depăşit de la cele dinţii vorbe rostite de musafirul său.

- Văd că mă cunoşti, Bon-Bon, zise el. Ha! Ha! Ha! He! He! He!

Hi! Hi! Hi! Ho! Ho! Ho! Hu! Hu! Hu! Şi diavolul, lăsînd la o parte purtările smerite, deschise în toată lărgimea ei o gură pînă la urechi, dezvelind un şirag de dinţi ascuţiţi ca nişte colţi şi, dîndu-şi capul pe spate, hohoti îndelung, hohot răsunător, puternic şi răutăcios, în timp ce cîinele negru, proptit pe labele dinapoi, intră şi el în cor din răsputeri; iar pisica tigrată, luînd-o la goană pieziş, se opri deodată, miorlăind, în colţul cel mai depărtat al încăperii.

Filozoful însă nu; prea era om de lume, ca să pufnească asemenea dulăului, ori să se trădeze prin miorlăit, ca motanul, că e cuprins de o nemaicunoscută frămîntare. Trebuie să mărturisim că a rămas puţin uimit văzînd cum slovele albe ce alcătuiau titlul *Rituel Catolique* de pe cărţulia din buzunarul oaspetelui său îşi schimbă pe loc şi culoarea şi înţelesul şi peste cîteva clipe, în locul titlului de la început, scînteiau, cu litere roşii, cuvintele: *Registre des Condamnes*[182]*.*

Faptul acesta înspăimîntător îl făcu pe Bon-Bon, cînd îi răspunse musafirului, să pară cam încurcat, ceea ce într-alt fel de împrejurări poate că nici nu s-ar fi observat.

- Prea bine, domnul meu, zise filozoful, prea bine, domnul meu... la drept vorbind eu cred că sînteţi... pe cuvîntul meu!... adică socot... îmi închipui... am o *slabă...* o *foarte* slabă idee... despre deosebita cinste...

- Oh! Ah! Mda! Prea bine! îl întrerupse Măria sa. Ajunge, nu mai spune... văd eu cum stau lucrurile. Şi scoţîndu-si ochelarii verzi, şterse tacticos sticlele cu mîneca hainei şi îi puse în buzunar. Dacă Bon-Bon fusese uimit de întîmplarea cu cartea, mirarea lui fu fără margini în faţa priveliştii care se arăta ochilor lui. Cînd, mînat de un puternic sentiment de curiozitate, ridică ochii să-si dea seama ce culoare au cei ai musafirului, găsi că nu erau nici negri, cum se aştepta, nici cenuşii, cum şi i-ar fi putut închipui, nici căprui, nici albaştri, nici măcar gălbui, sau roşcaţi, sau purpurii, nici albi, nici verzi, nici de vreo altă culoare de sus din cer sau de jos de pe pămînt sau din apele de sub pămînt[183].

Pe scurt, nu numai că Pierre Bon-Bon văzu lămurit că Măria sa n-avea ochi defel, dar nu putu descoperi nici un semn că ar fi existat cîndva, căci spaţiul unde ar fi fost firesc să fie ochii era - sînt nevoit să spun - numai şi numai o bucată de carne moartă[184].

Nu se potrivea cu firea metafizicianului să se abţină de la întrebări asupra pricinilor unui fenomen atît de ciudat... Iar răspunsul neîntîrziat fu totdeodată demn şi cît se poate de mulţumitor:

- Ochi! Scumpul meu Bon-Bon, ai zis ochi? Ah, da, înţeleg! Gravurile

[182] Condica osîndiţilor (fr. în orig.).

[183] *Cf. Exodul,* 20:4: „Să nu-ţi faci chip cioplit, nici vreo înfăţişare a lucrurilor care sînt sus în ceruri, sau jos pe pămînt, sau în apele mai de jos decît pămîntul.”

[184] în folclorul negrilor din America, există un zeu al războiului numit Şango, care e lipsit de ochi.

- ehei! - ridicole care se văd pretutindeni ţi-au dat o idee greşită despre înfăţişarea mea. Ochi! Fireşte! Ochii, Pierre Bon-Bon, arată foarte bine la locul lor potrivit şi acesta, vei zice, e capul! Fireşte!

Capul unui vierme. Nici *dumneata* nu te poţi lipsi de instrumentele acestea optice, totuşi te încredinţez că vederea mea e mai pătrunzătoare decît a dumitale. Văd o pisică în colţul de colo... o pisică drăguţă, uită-te la ea, priveşte-o bine. Şi acum, Bon-Bon, vezi cumva gîndurile, gîndurile, vreau să spun, ideile, cugetările care se zămislesc în craniul ei? Ei bine, iată că nu le vezi. Se gîndeşte că ne minunăm ce coadă lungă are şi ce minte luminată. Tocmai a ajuns la convingerea că sînt cel mai distins dintre toţi clericii, iar dumneata eşti cel mai uşuratic dintre metafizicieni. Vezi, dar, că nu sînt chiar orb de-a binelea, dar pentru un om de meseria mea, ochii de care vorbeşti n-ar fi decît o povară, căci pot fi desfiinţaţi la tot pasul cu o furculiţă sau cu o frigare.

Recunosc însă că dumitale sculele astea de optică îţi sînt de mare trebuinţă. Sileşte-te, Bon-Bon, să le foloseşti cît mai bine... Pentru *mine* vederea e sufletul!

Şi rostind aceste cuvinte, musafirul se servi singur din vinul de pe masă, apoi, turnîndu-i o cupă şi lui Bon-Bon, îi ceru să-l bea fără mustrare de cuget şi să se simtă ca la el acasă.

- Cartea dumitale, Pierre, e plină de înţelepciune, reluă Măria sa, bătîndu-l pe umăr, cu înţeles, pe prietenul nostru, pe cînd acesta punea jos paharul, după ce se supusese întrutotul poftirii musafirului său.

Cartea dumitale e plină de înţelepciune, pe cinstea mea! E o lucrare care-mi merge la inimă. Cît despre felul cum ai grupat materialul, cred totuşi că ai mai putea face unele îmbunătăţiri şi multe dintre ideile dumitale mi-l amintesc pe Aristot. Filozoful acesta era unul dintre prietenii mei cei mai apropiaţi. Mi-era drag pentru caracterul lui grozav de arţăgos, cît şi pentru fericita lui îndemînare de a face boroboaţe, în tot ce a scris e un singur adevăr temeinic, pe care tot eu i l-am suflat numai pentru că mi-era tare milă de el, căci se dovedea cu totul lipsit de bun-simţ. Bănuiesc, Pierre Bon-Bon, că ştii prea bine despre care adevăr moral şi divin este vorba?

- N-aş putea spune că...

- Adevărat? Ei bine, eu am fost acela care i-a spus lui Aristot că prin strănut oamenii se uşurau de prisosul de idei cu ajutorul organului proboscidian...[185]

- Ceea ce este... hîc! adevărul adevărat! zice metafizicianul, turnîndu-si încă un pahar de vin spumos şi oferindu-i musafirului tabachera.

- A mai fost şi Platon, continuă Măria sa, refuzînd cu sfială şi tabachera, şi poftirea ce-o însoţea, a mai fost şi Platon, pentru care într-o vreme simţeam o adevărată dragoste de prieten. L-ai cunoscut pe Platon, Bon-Bon? Ah, nu, îţi cer de o mie de ori iertare, într-o zi m-a întîlnit la

[185] în *Problemata,* XXXIII, 9, Aristotel afirmă: „Strănutul vine de la... cap... lăcaşul raţiunii”. Poe reia această idee într-o mai veche versiune a eseului *Eureka.*

Parthenon la Atena şi mi-a spus că e în căutarea unei idei...

I-am poruncit să scrie că o uouc; ecmu auaoc;. Mi-a spus că aşa va face şi s-a dus acasă, în timp ce eu mă îndreptam spre piramide. Dar mustrîndu-mă conştiinţa că spusesem un adevăr, cu toate că o făcusem spre a ajuta un prieten, m-am întors în mare grabă la Atena. Am ajuns în spatele jilţului filozofului tocmai cînd scria pe auyioţ.

Dînd un bobîrnac lui *lambda,* l-am întors cu susul în jos. Acum fraza sună aşa: 6 uouc; ecrnu auyoţ[186] şi este, după cum vezi, doctrina fundamentală a metafizicii lui Platon.

- Ai fost vreodată la Roma? întrebă birtaşul cînd isprăvi a doua sticlă de spumos şi scoase din cămară o provizie mai mare de Chambertin.

- O singură dată, *monsieur* Bon-Bon, o singură dată. A fost o vreme, zise diavolul, ca şi cum ar fi rostit un citat pe de rost, a fost o vreme de anarhie care a ţinut cinci ani. O vreme în care republica, lipsită de toţi dregătorii ei, n-avea alţi magistraţi în afară de tribunii poporului şi aceştia nu erau legal învestiţi cu nici un fel de putere executivă... în epoca aceea, *monsieur* Bon-Bon, *numai* în epoca aceea am fost la Roma şi prin urmare nu am cunoscut pe pămînt pe nici unul din filozofii cetăţii*.

- Ce crezi despre... Ce crezi despre... hîc! Epicur[187]?

- Ce cred despre *cine anume*? întrebă diavolul uimit. Nu cumva vrei să zici că-i găseşti ceva cusururi lui Epicur? Ce cred eu despre

Epicur? Vrei oare să vorbeşti despre mine, domnul meu? Eu sînt chiar

Epicur. Sînt însuşi filozoful care a scris fiece tratat dintre cele trei sute pomenite de Diogene Laerte[188].

- E o minciună! zise metafizicianul, căruia i se cam urcase vinul la cap.

---

[186] în versiunea A, Poe transliterează textul grecesc astfel: o *nous estin augos; augos; o nous estin aulos;* în *B,* îl redă prin litere greceşti, copiat întocmai în *C*; în *D, E* şi *F* schimbă trei litere greceşti, şi pe y *(gamma)* cu A *(lambda),* dar în loc de *lambda* scrie *lamma* - poate o glumă tipografică. Sursa de inspiraţie o constituie următorul fragment din *Coranul* lui Richard Griffith (carte atribuită de unii lui Lawrence Sterne), III, 152; „Chiar şi pe la începutul veacului al XVI-lea un oarecare preot, dînd peste acest pasaj dintr-un autor grec: *ho nous estin aulos, mens humana immaterialis est,* şi aflînd din dicţionarul său că *aulos* înseamnă flaut sau fluier, a adus nu mai puţin de cincisprezece argumente într-un exerciţiu academic ca să demonstreze că sufletul omenesc e un fluier". Jocul de cuvinte din nuvela lui Poe, pus în lumină de această sursă, se bazează pe forma aproape identică a celor două cuvinte greceşti-6 duAdcr = flaut, fluier, şi â-OXoa = imaterial. într-adevăr, „dînd un bobîrnac lui X *(lambda),* adică întorcîndu-l „cu susul în jos", acesta devine y *(gamma)*! „Cugetul e o străfulgerare" (vezi *Afacere pierdută,* nota 20) nu e desigur doctrina fundamentală a metafizicii lui Platon, cum pretinde birtaşul Bon-Bon!

[187] Filozof ateu (341-270 î.Hr.) din Antichitatea greacă.

[188] Filozof şi istoriograf elin (sec. al III-lea î.Hr.), care-i atribuie lui Epicur peste 300 de lucrări. Vezi Diogenes Laertios, *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor,* Cartea a X-a, „Epicur", Editura Academiei, Bucureşti, 1963, pp. 463-506.

- Foarte bine! Foarte bine, domnul meu! Intr-adevăr, foarte bine! zise Măria sa, părînd tare măgulit.

- E o minciună! repetă sentenţios birtaşul. E o... hîc!... o minciună!

- Bine, bine, spune-i cum vrei... zise diavolul împăciuitor.

Şi Bon-Bon, cîştigînd bătălia în discuţia cu Măria sa, crezu de datoria lui să dea gata şi a doua sticlă de Chambertin.

- Precum spuneam, reluă musafirul, precum spuneam adineauri, sînt cîteva noţiuni exagerate în cartea aceea, a dumitale, *monsieur*

Bon-Bon. De pildă, ce vrei să zici cu toată vorbăria aceea „despre suflet”? Mă rog, domnul meu, ce este sufletul?

- Sufletul... Hîc... răspunse metafizicianul, referindu-se la manuscrisul său este, fără îndoială...

- Nu, domnule!

- Fără nici o îndoială...

- Nu, domnule!

- Negreşit...

- Nu, domnule!

- De bună seamă...

- Nu, domnule!

- Fără discuţie...

- Nu, domnule!

- Hîc!

- Nu, domnule!

- Şi fără doar şi poate că e un...

„Ils ecrivaient sur la Philosophie (Cicero, Lucretius, Seneca), mais s'etait la Philosophie grecque” - Condorcet[189].

- Nu, domnule, sufletul nu e deloc aşa ceva.

Aici filozoful, privindu-l cu duşmănie, găsi prilejul nimerit să dea gata într-o clipă şi a treia sticlă de Chambertin.

- Atunci... hîc!... rogu-te, domnule, ce... ce este oare?

- Nu e nici una, nici alta, *monsieur* Bon-Bon, răspunse îngîndurat

Măria sa. Am gustat, adică am cunoscut cîteva suflete foarte rele şi iarăşi cîteva destul de bunicele... aici îşi linse buzele şi, ducîndu-şi fără

[189] „Scriau ei (Cicero, Lucretius, Seneca) despre filozofie, dar filozofia lor era filozofia grecească” (fr. în orig.) - citat din marchizul *de Condorcet* (1743-1794), *Esquisse d'un tableau historique des progres de l'esprit humain (Schiţă a unui tablou istoric al realizărilor spiritului uman).* Perioada la care se face aluzie - Roma între moartea lui Marius şi întoarcerea lui Sulla (86-82 î.Hr.) - a fost marcată de haos şi violenţă. Nota e în franceza lui Poe.

voie mîna la cărţulia din buzunar, fu apucat de un strănut năprasnic.

Purcese mai departe: A fost sufletul lui Cratinus... cam călduţ... a fost şi sufletul ameţitor al lui Aristofan şi sufletul încîntător al lui Platon, dar nu Platon al vostru, ci Platon poetul comic... Platon al vostru ar fi întors pe dos şi rînza lui Cerber... ptiu! Apoi, stai să vezi! Au fost şi Naevius şi Andronicus şi Plaut şi Terenţiu. Apoi au fost Lucilius şi Catul şi Naso şi Quintus Flaccus, scumpul meu Quinty, cum îi ziceam cînd îmi cînta un *saeculare*[190] ca să mă desfete, în timp ce eu, fiind în toane bune, îl puneam la frigare. Dar romanii ăştia n-au nici un gust.

Un grec durduliu face cît o duzină dintre ei, unde mai pui că se şi păstrează bine, ceea ce nu se poate spune despre un *quirit*[191]*.* Hai să mai încercăm niţel din vinul dumitale de Sauternes.

In clipa asta Bon-Bon luă hotărîrea să nu se mai mire de nimic...[192]

Se grăbi să-i aducă sticlele cu pricina.

I se păru însă că în odaie se aude un sunet ciudat, ca şi cum ar fi dat cineva din coadă.

Deşi era un lucru cît se poate de necuviincios din partea Măriei sale, filozoful nu-l luă în seamă, ci se mulţumi să-i trîntească un picior cîinelui, răstindu-se la el să stea liniştit. Musafirul urmă:

- Am găsit că Horaţiu avea acelaşi gust ca Aristot. Ştii, mie îmi place schimbarea. Pe Terenţiu nu l-as fi putut deosebi de Menandru.

Spre uimirea mea, Naso era un Nicandru deghizat. Vergiliu, la acelaşi diapazon cu Teocrit. Marţial îmi amintea de Arhiloh, şi Titus Livius era chiar Polibiu[193] şi nimeni altul.

- Hîc! răspunse Bon-Bon, iar Măria sa continuă.

- Dar dacă am şi eu o slăbiciune, *monsieur* Bon-Bon, am o mare slăbiciune pentru cîte un filozof. Dă-mi voie totuşi să-ţi spun, domnul meu,

---

[190] Vezi *Afacere pierdută,* nota 24 şi 25; *Cnaeus Naevius* (c. 269-201 î.Hr.), poet şi dramaturg latin; *Livius Andronicus* (c. 294-204 î.Hr.), primul dramaturg latin şi traducător al *Odiseei*; *Caius Lucilius* (180-103 î.Hr.), primul poet satiric; *Catul,* poet liric din Verona, e socotit a fi călătorul din poema lui Poe *La Elena*; pentru *Naso,* vezi *Afacere pierdută,* nota 24; din *Satira a VI-a* putem bănui că lui Horaţiu îi displăcea să-i fie rostit numele de botez de simple cunoştinţe - vezi Horatius, *Opera omnia,* Editura Univers, Bucureşti, 1980, p. 150. Forma de vocativ *Quinte* apare în Cartea a II-a, v. 37.

[191] Vezi *Afacere pierdută,* nota 26.

[192] Vezi *Afacere pierdută,* nota 28.

[193] *Arta poetică* a *lui Horaţiu* versifică mult *dinPoetica* lui *Aristotel. Terenţiu* îi era îndatorat lui *Menandru* (dramaturg elin, 342-290 î.Hr.); astăzi se cunosc mai multe din comediile sale decît pe vremea lui Poe; *Nicandru* (sec. ^al II-lea î.Hr.), grămătic şi medic, l-a influenţat pe Ovidiu; *Vergiliu* (70-19 î.Hr.), ale cărui *Bucolice* imită poemele pastorale ale lui *Teocrit* din Siracuza (sec. al III-lea î.Hr.); *Marţial* (40-104 d.Hr.) a scris epigrame muşcătoare; se spune că versurile sălbatice ale lui *Arhiloc* (sec. al VH-lea î.Hr.) ar fi împins-o la sinucidere pe femeia care-i refuzase dragostea; *Polibiu,* istoriograf elin (c. 201-118 î.Hr.), a fost una din sursele lui *Titus Livius* (59 î.Hr.-17 d.Hr.), istoriograf latin.

că nu toţi diav... adică nu toţi gentlemenii ştiu să-şi aleagă filozoful. Lunganii nu sînt buni... Iar cei mai gustoşi, dacă nu sînt curăţaţi cu grijă, pot să prindă niţel mucegai din pricina fierii...

- Curăţaţi?

- Adică scoşi de pe oase.

- Ce părere ai... hîc... despre medici?

- Nu-mi vorbi de ei... ptiu! ptiu! ptiu! (Aici Măria sa rîgîi zdravăn.)

N-am gustat decît unul, şarlatanul acela de Hipocrate... mirosea a *assa foetida*[194]*...* ptiu! ptiu! Am răcit îngrozitor cînd l-am scăldat în Styx şi, după toate, m-a îmbolnăvit şi de holeră!

- Ticălosul!... Hîc!... strigă Bon-Bon. Lepădătura... Hîc... afurisită cutie de hapuri! Şi filozoful lăsă să-i pice o lacrimă.

- La urma urmei, continuă musafirul, la urma urmei, dacă un diav... dacă un gentleman vrea să trăiască, trebuie să fie înzestrat cu mai multe însuşiri decît oricare altul, iar pentru noi un chip rotofei este o dovadă de diplomaţie.

- Cum aşa?

- Păi uneori jinduim îngrozitor după de-ale mîncării... Află că într-o climă atît de caldă ca a noastră, este adesea cu neputinţă să ţii un suflet în viaţă mai mult de două-trei ore... Iar după moarte, afară numai dacă a fost pus de îndată în saramură (şi un suflet în saramură nu e bun deloc), începe să miroasă, înţelegi, hai? Cînd sufletele ne sînt încredinţate în felul obişnuit, totdeauna ne temem să nu putrezească.

- Hîc! Hîc! Dumnezeule mare! Şi cum faceţi?

Aici lampa de fier începu să se clatine mai amarnic şi diavolul tresări şi se ridică în jilţ pe jumătate. Dar cu un suspin uşor îşi recapătă stăpînirea de sine şi apoi, cu voce groasă, îi spuse eroului nostru doar atît:

- Altă dată, Pierre Bon-Bon, *nu trebuie* să mai jurăm pe cele sfinte.

Gazda dădu de duşcă încă un pahar, pentru a-şi arăta întreaga înţelegere şi învoire, iar musafirul continuă:

- Sînt mai multe feluri de a proceda. Cei mai mulţi dintre noi crapă de foame. Unii se mulţumesc cu saramură; în ce mă priveşte, eu îmi cumpăr sufletele *vivente corpore...* în chipul acesta, am constatat că se păstrează foarte bine...

- Dar trupul... Hîc!... Trupul?

- Trupul, trupul... ei, ce-i cu trupul? Oh! Ah! înţeleg! Ei bine, domnul meu, trupul nu are nimic de suferit din tîrgul ăsta. Am făcut în viaţa mea nenumărate asemenea cumpărături şi părţile n-au avut niciodată prilej să se plîngă de vreun neajuns. Aşa au fost Cain, şi Nimrod, şi Nero, şi Caligula, şi Dionisiu, şi Pisistrat[195], şi... alţii, cu miile, care în ultima parte a

[194] Răşină cu miros neplăcut, folosită ca antispasmodic (lat. în orig.).
[195] *Afacere pierdută,* nota 31, dar Pisistrate nu merită această condamnare.

vieţii lor n-au ştiut niciodată ce înseamnă să ai suflet... Totuşi, domnul meu, oamenii aceştia erau o podoabă a societăţii. Dar acum nu-i oare şi A..., pe care-l cunoşti tot atît de bine ca si mine, nu e el în posesia tuturor însuşirilor lui mintale şi trupeşti?

Cine scrie epigrame usturătoare? Cine are o judecată mai spirituală decît el? Cine? Stai numai! Am consimţământul lui la mine în catastif.

Zicînd acestea, scoase la iveală o geantă de piele roşie şi luă din ea un oarecare număr de hîrtii. Pe unele din ele Bon-Bon zări dintr-o ochire literele Machi... Maza... Robesp... şi numele *Caligula, George, Elizabeth*[196]*.* Măria sa alese o bucată îngustă de pergament şi citi din el cu glas tare următoarele cuvinte:

- „Ţinînd seama de unele daruri ale minţii, pe care nu e nevoie să le mai înşir aici şi ţinînd seama mai ales de o mie de galbeni de aur, eu, fiind în vîrstă de un an şi o lună, prin aceasta cedez purtătorului prezentei învoieli toate drepturile şi titlurile şi privilegiile asupra acelei umbre ce se numeşte sufletul meu. Iscălit: A[197]....

Aici Măria sa repetă un nume pe care nu mă găsesc îndreptăţit să-l dau mai deplin în vileag.

- Ce băiat deştept! continuă el. Dar ca şi domnia ta, *monsieur* Bon-Bon, greşea în ce priveşte sufletul. Sufletul e o umbră, într-adevăr!

Sufletul, o umbră? Ha! Ha! Ha! He! He! He! Hu! Hu! Hu! Hu! Ia gîndeşte-te la o umbră din care s-a gătit o tocană!...

- Ia gîndeşte-te numai... hîc!... la o umbră din care s-a gătit o tocană! strigă eroul nostru, ale cărui însuşiri mintale se luminau tot mai tare datorită profunzimii cuvîntării Măriei sale. Ia gîndeşte-te la... hîc! la o umbră din care s-a gătit o tocană! Acum, de!... hîc!... hîc!...

Dac-aş fi fost aşa un... hîc!... nătărău... Sufletul meu, domnule... hîc!

- Sufletul dumitale, *monsieur* Bon-Bon!

- Da, domnul meu... hîc! Sufletul meu este...

- Ce anume, domnul meu?

- Nu e o umbră, de!

- Vrei să zici...

- Da, domnule, sufletul meu este... hîc!... hîc!... da, domnule!

- Nu cumva ai de gînd să susţii...

- Sufletul meu este... hîc!... potrivit mai cu deosebire... hîc!... pentru...

---

[196] Adică *Machiavelli, Mazarin* (vezi *Afacere pierdută,* nota 36) *şi Robespierre* (1758-1794), acesta din urmă şeful iacobinilor în timpul Revoluţiei franceze; *Caligula,* împărat roman (37-41 d.Hr.) vestit pentru cruzimea sa; *George al IV-lea* (1762-1830), rege al Marii Britanii, detestat de Poe; *Elisabeth I* (vezi *Afacere pierdută,* nota 37).

[197] Cumva Arouet? Vezi Afacere pierdută, nota 33.

- Ce anume, domnule?

- Pentru rasol...

- Ha?

- Un sufleu...

- Hai?

- O tocană...

- Chiar aşa?

- Tocană şi friptură împănată, iată ce e, dragul meu. Ti-l cedez... hîc!... ieftin de tot.

Aici filozoful îl bătu pe Măria sa pe spate.

- Nici prin gînd nu-mi trece aşa ceva, zise liniştit acesta din urmă, ridicîndu-se în acelaşi timp de pe scaun.

Metafizicianul holbă ochii.

- Deocamdată am tot ce-mi trebuie, spuse Măria sa.

- Hîc! Hei? făcu filozoful.

- Nu am bani la îndemînă.

- Cum?

- Apoi, e urît din partea mea...

- Domnule!

- Să profit de...

- Hîc! Hîc!

- Starea dumitale care în clipa de faţă e respingătoare şi nevrednică de un gentleman.

Aici musafirul făcu o plecăciune şi se retrase - n-aş putea spune mai lămurit ce fel şi cum - dar printr-o sforţare bine chibzuită de a arunca o sticlă după Necuratul lanţul subţire ce atîrna din tavan se rupse şi lampa se prăbuşi, doborîndu-l pe metafizician.

NOTA

BON-BON

(A: *Southern Literary Messenger,* aug. 1835; *B:* copia Duane după A cu revizuiri manuscrise, 1839; *C: Tales of the Grotesque and Arabesque,* 1840; *D: PHANTASY-PIECES,* copia lui *C* cu revizuiri manuscrise, 1842; *E: Broadway Journal,* 19 apr. 1845; *F:* Works, 1850)

Variantă superioară a *Afacerii pierdute.* Probabil succesul ei imediat l-a îndemnat pe criticul J.P. Kennedy să-i scrie lui Poe următoarele: „N-ai putea compune nişte farse în genul vodevilurilor franţuzeşti? Dacă poţi (şi sînt convins că poţi), ai face o treabă excelentă vînzîndu-le impresarilor din New York. Aş vrea să te mai gîndeşti la această sugestie”. (19 sept. 1835, *apud* Vincent Buranelli, *op. cit.,* p. 42).

În noua versiune, în locul lui Pedro Garcia, filozoful florentin, figurează ca protagonist Pierre Bon-Bon, gurmandul francez, modificare sugerată poate de următoarea notă a lui Jacob Friedrich von Bielfeld (1717-1770) în enciclopedia sa *Erudition Universelle* (Leide [Leyden], 1767, Cartea a II-a, cap. XVI, sect, 10):*‚gourmets... qui estiment qu'un «Cuisinier est un mortal divin»; et qui soutiennent par des raisonnemens assez plausibles, mais specieux, que son art est plus utile, et qu'il exige autant d'esprit et de sagacite que la Metaphysique”* („gurmanzii... care socotesc că «bucătarii sînt nişte muritori divini»; şi care susţin prin raţionamente destul de plauzibile, dar specioase, că arta lor e mai utilă, şi că ea pretinde tot atîta spirit şi inteligenţă ca şi Metafizica”).

O dihanie cît patru. *Omul-girafă*

în româneşte de Despina Neagoe

Chacun a ses vertus.

Crebillon, *Xerxes*[198]

Antiochus Epiphanes este socotit îndeobşte Gogul profetului Ezechiel[199].

Această onoare însă i s-ar cuveni mai degrabă lui Cambyses, feciorul lui Cyrus[200]. Căci, într-adevăr, firea monarhului sirian n-are nevoie de zorzoane străine[201]. Urcarea sa pe tron, sau mai bine zis uzurparea puterii supreme, cu o sută şaptezeci şi unu de ani înaintea venirii lui

Hristos[202], încercarea sa de a jefui templul Dianei din Efes, neostoita lui vrăjmăşie contra evreilor, pîngărirea Sfintei Sfintelor[203] şi jalnica sa moarte la Taba[204], după o domnie tumultuoasă de unsprezece ani, sînt împrejurări grăitoare şi, ca atare, mai lesne băgate în seamă de pana cronicarilor vremii sale decît faptele necuviincioase, mişeleşti, crude, nechibzuite şi capricioase, care toate laolaltă alcătuiesc viaţa lui particulară şi renumele său.

Să presupunem, iubite cititor, că acum este anul lumii 3 830[205] şi să ne-nchipuim pentru cîteva clipe că ne aflăm în cel mai grotesc sălaş al omenirii, splendida cetate a lui Antioch. în Siria şi în alte ţări existau, fireşte, alte şaisprezece cetăţi cu acest nume, pe lîngă aceea la care mă refer în chip mai deosebit. Dar *a noastră e* cea cunoscută sub denumirea

Antiochia Epidaphne, după vecinătatea sa cu sătucul Daphne, unde se-nălţa un templu închinat acestei zeiţe. Fusese zidită (deşi această

---

[198] Fiecare posedă virtuţile sale (fr. în orig.) - *Xerxes* (1714), Act. IV, Se. 2, v. 4, piesă a poetului francez Prosper Jolyot de Crebillon (1674-1762).

[199] Vezi *Ezechiel,* 38 şi 39.

[200] *Cambyses,* care a domnit asupra Imperiului persan între 529 şi 522 î.Hr., era, potrivit lui Herodot, „atins de o boală grea, căreia unii îi spun «boală sfînta» [epilepsie]... E foarte cu putinţă ca, pătimind de această îngrozitoare boală trupească, să nu fi fost întreg nici la minte”. *(Istorii,* Cartea a III-a, XXXIII, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, voi. I, p. 238.)

[201] Informaţiile lui Poe privind domnia lui Antioh concordă în general cu notele lui John Lempriere din al său *Classical Dictionary (Dicţionar al Antichităţii clasice),* 1788, ediţie americană 1809, şi cu cele ale lui Charles Anthon din ediţia a Vi-a, revizuită şi adăugită, a dicţionarului lui Lempriere.

[202] Poe acceptă anul 4 î.Hr. ca dată a naşterii lui Hristos, iar anul 4004 î.Hr. ca an al Creaţiei, conform cronologiei lui Lempriere.

[203] *Cf. 2 Împăraţi,* 4:16: „A îmbrăcat cu seînduri de cedru cei douăzeci de coţi ai fundului casei, de la pardoseală pînă în creştetul zidurilor, şi a păstrat Jocul acesta ca să facă din el Sfînta Sfintelor, Locul prea sfînt”. Sanctuarul Templului din Ierusalim.

[204] Poe îl urmează aici pe istoricul grec Polibiu *(Istorii,* Cartea a XXXI-a, cap. 9).

[205] Adică 175 Î.Hr.

chestiune e cam disputată) de către Seleucos Nicanor[206], întîiul rege al ţării după Alexandru cel Mare, în memoria părintelui său Antiochus, şi ea devenise imediat reşedinţa monarhiei siriene. In vremile înfloritoare ale Imperiului Roman era popasul obişnuit al prefectului provinciilor răsăritene; numeroşi împăraţi ai cetăţii-regină (dintre care pot fi pomeniţi mai ales Verus şi Valens)[207] şi-au petrecut aici cea mai mare parte a timpului. Dar bag de seamă că am ajuns chiar în cetate. Hai să luăm cu asalt aceste metereze şi să ne aruncăm privirile asupra oraşului şi ţinuturilor învecinate.

- Care să fie rîul acela mare şi năvalnic ce-şi croieşte drum, cu puzderie de urlătoare, prin sălbăticia stîncoasă şi mai pe urmă prin sălbăticia clădirilor omeneşti?

- Acela-i Orontes şi este singura apă la vedere, afara de Mediterana, care se-ntinde, ca o oglindă netedă, la vreo douăsprezece mile depărtare către miazăzi. Toată lumea a văzut Mediterana, dar, credeţi-mă, puţini au văzut Antiochia. Prea puţini înţeleg pe cei cîţiva care, la fel ca mine şi ca tine, s-au bucurat deopotrivă de avantajele unei educaţii moderne.

De aceea nu mai contempla atît marea, ci întoarnă-ţi întreaga atenţie asupra mormanului de case ce zac sub noi. Nu uita că acum este anul lumii 3830. Să fi fost mai tîrziu - să fi fost, spre pildă, anul Domnului nostru 1845, am fi fost lipsiţi de această privelişte extraordinară, în veacul al XlX-lea, Antiochia este - adică Antiochia *va fi* - într-o stare de lamentabilă decădere. La vremea aceea va fi fost în întregime năruită de trei cutremure succesive la trei intervale diferite, într-adevăr, sincer să fiu, puţinul ce va fi rămas din fosta sa înfăţişare va fi într-un asemenea hal de ruină şi dezolare, încît patriarhul îşi va fi mutat reşedinţa la Damasc[208], în ordine. Văd că-mi urmezi sfatul şi-ţi petreci majoritatea timpului vizitînd locurile

...bucurîndu-ţi ochii
Cu monumentele şi faimoasele relicve
Ce umplu de glorie această cetate...[209]

Fie-mi cu iertare; am uitat că Shakespeare nu va înflori încă o mie şapte sute cincizeci de ani de-acum. Dar n-am oare dreptate să numesc înfăţişarea oraşului Epidaphne grotescă?

- Este bine fortificat, şi în această privinţă îi este dator deopotrivă

---

[206] *Nicanor.* Corect *Seleucos Nicator* („Victoriosul"), unul dintre generalii lui Alexandru cel Mare, fondatorul cetăţii *Antiohia Epidaphne* (la Pliniu cel Bătrîn, *Antiochia Epidaphnes),* situată pe malul stîng al fluviului Orontes (în Siria). Vreme de şase veacuri a fost printre marile oraşe ale lumii antice. în sec. al W-lea d.Hr. avea o populaţie de un sfert de milion. Din anul 387 încetează a mai fi metropolă. Poe greşeşte limitînd numărul de cutremure fatale la trei.

[207] *Caius Licinius Verus* (119-43 î.Hr.), om politic roman; *Valens Flavius,* împărat roman (364-378 d.Hr.).

[208] în Evul Mediu, *Damasc* devenise cel mai important oraş din Siria.

[209] Versuri din W. Shakespeare, *A douăsprezecea noapte,* Act. III, Se. 3. vv. 22-24. Mihnea Gheorghiu traduce: „...vizitînd /Minunile ce fac acest oraş /Atîta de vestit". (Shakespeare, *Opere,* 5, Bucureşti, Editura Univers, 1986, p. 264).

naturii şi artei.

- Foarte adevărat.

- Există un număr uriaş de palate impunătoare.

- Există.

- Nenumăratele temple somptuoase şi magnifice sînt comparabile cu cele mai slăvite din Antichitate.

- Trebuie să recunosc toate astea. Mai există însă o mulţime de bordeie de lut şi cocioabe sărăcăcioase. Nu putem trece cu vederea belşugul de gunoaie din fiece canal şi, de n-ar fi mirosul pătrunzător de tămîie, nu mă-ndoiesc c-am simţi o duhoare insuportabilă. Ai mai văzut vreodată străzi atît de nesuferit de înguste ori case atît de miraculos de înalte? Cît de tare întunecă umbrele lor pămîntul! Bine că lămpile acelea atîrnate de nesfîrşitele colonade ard cît e ziua de lungă; altminteri ne-am simţi ca în bezna Egiptului din vremea declinului său[210].

- Ciudat loc, nu-ncape vorbă! Care-i rostui acelei clădiri singuratice? Priveşte! Se înalţă deasupra tuturor celorlalte, la răsărit de ceea ce socot a fi palatul regal!

- Acela-i Templul Soarelui, care-i adorat în Siria sub numele de El ah Gabalah. Mai tîrziu, un vestit împărat roman va introduce acest cult la Roma, atrăgîndu-şi prin asta o poreclă: Heliogabalus. Aş îndrăzni să spun ca nu ţi-ar displăcea să arunci o privire la divinitatea templului, Nu-i nevoie să-ţi îndrepţi ochii către ceruri; măritul Soare nu e acolo - cel puţin nu Soarele adorat de sirieni. *Acea* zeitate se află înlăuntrul clădirii de colo. Ea este venerată sub forma unui stîlp înalt de piatră, terminat la capăt într-un con sau piramidă, de unde denumirea de FoG[211].

- Ascultă! Priveşte! Cine-or fi făpturile acelea ridicole, pe jumătate despuiate, cu chipurile pictate, care strigă şi gesticulează spre gloată?

- Cîţiva sînt saltimbanci. Ceilalţi aparţin mai ales tagmei filozofilor. Majoritatea însă - îndeosebi cei care croiesc norodul cu bîtele - sînt cei mai de seamă curteni ai palatului, împlinind, ca pe o sacră datorie, vreo năzbîtie lăudabilă de-a regelui.

- Dar ce văd aici? Ceruri! Oraşul mişună de fiare sălbatice! Ce privelişte înfiorătoare! Ce toană primejdioasă!

- Înfiorătoare, dacă vrei, dar cîtuşi de puţin primejdioasă. Fiece fiară,

---

[210] Vezi *Exodul,* 10:21: „Domnul a zis lui Moise: «întinde-ţi mîna spre cer şi va fi întunerec peste ţara Egiptului, aşa de întunerec de să se poată pipăi»“.

[211] *Ela Gabal* („Zeul Muntelui”) era numele Soarelui venerat în piatra sfîntă *(betil)* din cetatea Emesa (azi Homs). Printre marii preoţi sirieni care pretindeau că se trag din Alexandru cel Mare se afla şi tînărul Varius Avitus, care, odată proclamat împărat de către trupele romane din Siria, şi-a luat numele zeului siriano-fenician Elagabalus (sau Heliogabalus), încereînd să-i extindă cultul chiar şi la Roma. Forma „Heliogabalus” e folosită adesea greşit, pînă şi de către autorii antici, în relaţie cu grecescul *Helios* = Soarele. E, de fapt, un termen semit, înrudit cu „Elohim” şi „Allah”. „Elah Gabalah” e probabil impropriu pentru Antioh. Poe face aluzie la acest împărat în nuvelele *William Wilson* şi *Mellonta Tauta.*

dacă te osteneşti să priveşti, îşi urmează foarte liniştită stăpînul.

Cîteva, bineînţeles, sînt purtate cu o frînghie în jurul gîtului, dar acestea sînt de obicei speciile mai mărunte şi blajine. Leul, tigrul şi leopardul sînt în deplină libertate. Au fost dresaţi, fără mare greutate, pentru actuala lor îndeletnicire si-si însoţesc stăpînii în calitate de *valets-de-chambre*[212]*.* E drept, sînt cazuri cînd Natura îşi reclamă drepturile sale încălcate; dar atunci devorarea vreunui sutas ori strangularea unui taur sacru e o întîmplare prea neînsemnată ca să fie mai mult decît pomenită la Epidaphne.

- Dar ce zarvă^extraordinară mi-e dat să aud? Chiar şi pentru un oraş ca Antiochia trebuie că-i o larmă nemaipomenită! Vesteşte o tulburare cît se poate de interesantă!

- Da, fără îndoială. Regele a poruncit un spectacol nou, nişte lupte între gladiatori la Hipodrom, sau poate masacrul prizonierilor sciţi, sau incendierea noului său palat, sau nimicirea vreunui templu minunat, sau mai degrabă arderea pe rug a niscaiva evrei. Murmurul se-nteţeşte.

Hohotele de rîs se-nalţă la ceruri. Văzduhul e străbătut de falsetele suflătorilor şi cutremurat de vacarmul înspăimîntător al unui milion de gîtlejuri. Să coborîm, de dragul amuzamentului, şi să vedem ce se petrece.! Pe-aici - fii cu băgare de seamă. Aici sîntem pe uliţa principală, numită strada lui Timarchus. Marea de oameni se îndreaptă încoace şi nu ne va fi lesne să evităm fluxul. Vin în valuri pe aleea lui Heraclides[213], care coboară direct de la palat - aşadar e foarte probabil ca regele să se afle printre zurbagii. Da, aud strigătele pristayului anunţîndu-i apropierea în frazeologia pompoasă a Răsăritului, îl vom zări cînd va trece pe lîngă templul lui Aşima[214]. Să ne pitim în vestibulul sanctuarului; va fi aici îndată. Pînă atunci să cercetăm această imagine. Ce-o fi fiind?

Oh, e chiar zeul Aşima în persoană. Vezi deci că nu-i nici miel, nici capră, nici satir; nu se aseamănă prea grozav nici cu zeul Pan al arcadienilor. Totuşi, toate aceste însuşiri i-au fost atribuite - fie-mi cu iertare - îi *vor* fi atribuite - de către învăţaţii epocilor viitoare – lui Aşima, zeul sirienilor. Pune-ţi ochelarii şi spune-mi ce este. Ce este?

- Ajută-mă, Doamne! E o maimuţă!

- Adevărat, un pavian; dar nu mai puţin o zeitate. Numele îi vine de la grecul *Simia* - ce idioţi sînt anticarii! Dar iată, uite! Un puşti trenţăros o şterge pe colo. încotro se-ndreaptă? Ce tot zbiară? Ce spune? Oh! Zice că regele se apropie triumfal; că e înveşmîntat cu pompă; că tocmai a isprăvit de-a trimite la moarte cu propria-i mînă o mie de prizonieri israeliţi legaţi în lanţuri! Pentru această izbîndă haimanaua îl ridică în slăvi! Ascultă! Apare încă o ceată cu înfăţişare asemănătoare. Au compus un imn latinesc despre curajul regelui, iar acum îl cîntă din mers:

Miile, miile, miile,

Miile, miile, miile,

---

[212] Valeţi (fr. în orig.).

[213] *Timarchus* şi fratele său *Heraclides,* arhitecţi de pe vremea lui Antioh al IV-lea.

[214] Oamenii „din Hamat au făcut pe Aşima” (2 *Împăraţi,* 17:30).

Decollavimus, unus homo!

Miile, miile, miile, miile, decollavimus!

Miile, miile, miile!

Vivat qui miile miile occidit!

Tantum vini habet ne mo

Quantum sanguinis effudit![215]

care poate fi astfel tălmăcit:

O mie, o mie, o mie,

O mie, o mie, o mie,

De un singur oştean au pierit!

O mie, o mie, o mie, o mie,

Înc-o mie am căsăpit!

Ura! - haideţi, dar, să cîntăm,

Trai lung regelui să-i urăm,

Ce o mie de duşmani a ucis, hain!

Ura! toată lumea să strige,

C-am primit de la rege

Vedre roşii de sînge –

Siria-ntreagă nu are atîta vin![216]

- Auzi cîntarea acelor trompete?

- Da - vine regele! Priveşte! Lumea e-nnebunită de admiraţie şi-şi înalţă privirile către ceruri cu veneraţie![217] Vine - soseşte! Iată-l!

- Cine - unde - regele? Nu-l zăresc; nu, n-as zice că-l văd.

- Vei fi fiind poate orb.

- Foarte posibil. Totuşi nu văd decît o gloată bezmetică de nebuni şi idioţi care nu fac decît să se prosterneze în faţa unei girafe uriaşe, silindu-se să primească un sărut de-al copitei animalului. Priveşte!

Fiara tocmai l-a pocnit pe unul din mulţime, pe încă unul, încă unul.

Într-adevăr, nu pot să nu admir animalul pentru felul extraordinar în care-şi foloseşte copitele.

---

[215] Flavius Vopiscus afirmă că imnul introdus aici era cîntat de oştenii lui Aurelian cînd acesta, în războiul cu sarmaţii, ucisese cu propria sa mînă nouă sute cincizeci de duşmani. [Versurile sînt din ediţia lui Salmasius (Claude Saumaises, *Scriptores Historiae Augustae (Scriitorii Istoriei Auguste),* „Divus Aurelianus", cap. 6.]

[216] Versuri tălmăcite de Liviu Cotrău, în Edgar Allan Poe, *Poezie - Dramă,* Institutul European, 2001, pp. 237-39.

[217] *Cf. Deuteronom,* 4:19: „Veghează asupra sufletului tău, ca nu cumva, ridieîndu-ţi ochii spre cer, şi văzînd soarele, luna şi stelele, toată oştirea cerurilor, să fii tîrît să te închini înaintea lor şi să le slujeşti: căci acestea sînt lucruri pe care Domnul, Dumnezeul tău, le-a făcut şi le-a împărţit ca să slujească tuturor popoarelor, subt cerul întreg".

- Bine spus gloată! Ăştia să fie cetăţenii nobili şi liberi ai Epidaphnei?

Fiară, ziceai? Vezi să nu te-audă careva. Nu vezi că animalul are chip de om? Păi, dragul meu domn, girafa aia nu-i nimeni altul decît Antiochus Epiphanes - Antiochus cel Ilustru, Regele Siriei, şi cel mai puternic dintre toţi despoţii Răsăritului. Drept că uneori i se mai zice Antiochus Epimanes - adică Antiochus Nebunul -, dar asta pentru că nu toată Flavius Vopiscus afirmă că imnul introdus aici era cîntat de oştenii lui Aurelian cînd acesta, în războiul cu sarmaţii, ucisese cu propria sa mînă nouă sute cincizeci de duşmani.

Lumea e în stare să-i aprecieze meritele. Aşijderea e sigur că acum ascuns fund în pielea unui dobitoc, face tot ce-i stă în putinţă să joace rolul unez girafe; dar asta numai ca să-si întărească mai bine demnitatea de rege. Şi-apoi monarhul are o statură gigantică şi de-aceea straiul nu-i nici nepotrivit, nici prea larg. Putem însă bănui că nu l-ar fi îmbrăcat decît cu un prilej mai însemnat. Ca de pildă, dacă-mi permiţi, masacrul celor o mie de evrei. Cu ce superioară demnitate se preumblă monarhul pe cele patru membre ale sale! Coada, precum vezi, e ţinută în sus de cele două concubine principale, Elline şi Argelis; întreaga-i înfăţişare ar fi infinit mai atrăgătoare de n-ar avea ochii atît de bulbucaţi, care cu siguranţă îi vor ieşi din cap, şi culoarea stranie a feţei sale, de nedescris după cantitatea de vin ingurgitată. Să-l urmăm la Hipodrom, încotro se îndreaptă şi să ascultăm cîntecul de triumf pe care-l începe:

Cine-i rege? Epiphanes!
Spuneţi, nu-i aşa?
Cine-i rege? Epiphanes!
Ura!Ura!
Nimeni nu-i ca Epiphanes,
Nu! Nimenea nu-i:
Dărîmaţi deci templele,
Stingeţi globul soarelui![218]

- Straşnic şi cu foc cîntat! Poporul îl aclamă „Prinţ al Poeţilor”, „Glorie a Răsăritului”, „Fală a Universului”, precum şi „Cea mai minunată Girafă”. L-au rugat să-şi repete cîntarea, auzi? O cîntă din nou.

Ajuns la hipodrom, va fi încoronat cu laurii de poet, o prevestire a viitoarei sale izbînzi la Olimpiada ce se apropie.

- Dar, pe Jupiter! Ce se-ntîmplă cu mulţimea din urma noastră?

- În urma noastră, ziceai? Oh! Ah! Văd. Prietene, ai grăit la momentul potrivit. Să ne refugiem cît mai grabnic într-un loc sigur.

Aici! Să ne ascundem sub arcada acestui apeduct si-o să-ţi dezvălui pe dată pricina tulburării. S-a întîmplat cum mi-am închipuit. Apariţia singulară a girafei cu cap de om a jignit, pare-se, noţiunile de proprietate pe care le aveau fiarele domesticite din oraş. Rezultatul a fost o răzvrătire;

[218] Versuri tălmăcite de Liviu Cotrău, în Edgar Allan Poe, *op. cit.,* p. 239.

şi cum se-ntîmplă cu asemenea ocazii, nici un efort omenesc n-a izbutit să astîmpere gloata. Cîţiva sirieni au şi fost devoraţi; dar glasul unanim al patrioţilor patrupezi pare să ceară devorarea girafei.

Drept care „Prinţul Poeţilor” fuge pe picioarele dindărăt ca să-si salveze pielea. Curtenii l-au lăsat de izbelişte, iar concubinele le-au urmat strălucitul exemplu. „Fală a Universului”, eşti la ananghie! „Glorie a

Răsăritului”, te paste primejdia de-a fi rumegat! De aceea nu-ţi mai privi coada cu atîta milă; va fi tîrîtă prin noroi, nu încape îndoială, n-ai ce-i face. Nu te uita îndărăt, deci, la mizerabila-i degradare, ci fă-ţi curaj, încordează-ţi picioarele cu vigoare şi zoreşte către Hipodrom!

Nu uita că eşti Antiochus Epiphanes, Antiochus cel Ilustru! Aşijderea „Prinţul Poeţilor”, „Gloria Răsăritului”, „Fala Universului” şi „Cea mai minunată girafă”! Ceruri! Ce viteză mare ai! Ce iute de picioare eşti!

Fugi, Prinţe! Bravo, Epiphanes! Treabă excelentă, Girafo! Antiochus, Gloriosule! Iată-l alergînd! Făcînd salturi! Zburînd! Se apropie de Hipodrom ca o săgeată catapultată! Saltă! Ţipă! A ajuns! Asta-i bine, căci dacă ţie, „Glorie a Răsăritului”, ţi-ar mai fi trebuit o jumătate de secundă ca să ajungi la porţile Amfiteatrului, nu e pui de urs în Epidaphne care să nu fi înşfăcat o halcă din spinarea ta. S-o întindem! Să ne luăm tălpăşiţa! Căci altminteri vom descoperi că urechile noastre moderne şi delicate sînt incapabile să îndure vacarmul formidabil ce-i pe cale să înceapă în cinstea salvării regelui. Ascultă! A şi început. Priveşte! întreg oraşul e cuprins de debandadă.

- Negreşit acesta-i cel mai populat oraş din Răsărit! Ce potop de lume! Ce amestecătură de vîrste şi ranguri! Ce puzderie de secte şi naţii! Ce varietate de costume! Ce Babei de limbi! Ce urlete de fiare!

Ce hărmălaie de instrumente! Ce adunătură de filozofi!

- Hai să plecăm!

- Stai o clipă. E *zarvă,* mare pe Hipodrom; ce-nseamnă asta, rogute?

- Asta? Oh, nimic! Cetăţenii nobili şi liberi din Epidaphne fiind, după cum declară, mulţumiţi de credinţa, valoarea, înţelepciunea şi divinitatea regelui lor şi pe deasupra fiind martori oculari la recenta lui demonstraţie de agilitate supraomenească, socotesc că nu-şi fac decît datoria împodobindu-i fruntea (pe lîngă coroana de poet) cu cununa victoriei în cursa de alergare, cunună pe care, evident, *trebuie* s-o obţină la viitoarea Olimpiadă şi care, de aceea, îi este dinainte oferită.

NOTA

O DIHANIE CÎT PATRU. OMUL-GIRAFĂ

(FOUR BEASTS IN ONE THE HOMO-CAMELEOPARD)

(A: manuscris din 4 mai 1833; B: Southern Literary Messenger,

mart. 1836; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D: Broadway Journal, 6 dec. 1845;E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Poe inventează aici un episod amuzant, nu tocmai neverosimil, pe care-l atribuie lui Antioh al IV-lea, supranumit „Epiphanes" („Ilustrul") şi totodată poreclit „Epimanes" („Cel Nebun" - *Epimanes* fiind titlul primei versiuni a povestirii), domn peste regatul seleucid al Siriei între 175 şi 163 î.Hr. Potrivit istoricilor, unele dintre faptele sale sînt la fel de năzdrăvane ca episodul relatat de Poe. Crescut ca ostatic la Roma, Antioh a devenit mare admirator a tot ce era latin. Nu-i de mirare că supuşii îi închină un imn în latină, iar soldaţii săi poartă uniformă de legionari romani. Vizitînd Atena, s-a îndrăgostit de arta elină, cel puţin în formele ei exterioare. A cheltuit enorm pentru edificiile publice. Incercînd să suprime ritul mozaic, a provocat revolta macabeilor. A murit la Tabae, în Persia, după ce dăduse semne de nebunie.

O magnifică procesiune celebrînd opulenţa şi puterea lui Antioh e descrisă de grămăticul grec Athenaios (sec. al II-lea şi începutul sec. al III-lea d.Hr.) în *Deipnosophistai (Ospăţul sofiştilor),* Cartea a V-a, § 194-195; tot acesta pomeneşte de q alta şi mai fastuoasă în cinstea lui Ptolemeu Filadelful *(ibid.,* 196-204).

Printre animalele sălbatice crescute la curtea lui Ptolemeu se afla şi *Kamelopardalis,* girafa. Chiar şi în vremea lui Poe, girafa figura printre însemnele regalităţii. In 1827, Mohammed Aii, paşă în Egipt, trimite cîte un exemplar regilor Angliei şi Franţei, prilejuindu-i poetului Thomas Hood să compună *Ode to the Cameleopard (Odă girafei).* Regele George al IV-lea îşi ţinea exemplarul la Brighton; girafa din Jardin des Plantes i-a inspirat pe croitorii din Paris să confecţioneze mănuşi şi panglici imitînd pielea de girafă, în anul 1827, numit în Franţa „Anul Girafei", animalul, o femelă, a fost văzut de 600 000 vizitatori. Poe trebuie să fi auzit sau poate chiar văzut unele dintre caricaturile inspirate de acest eveniment. în *Southern Literary Messenger* (iul. 1835), Pertinax Placid (Edward Vernon Sparhawk) scrisese un articol despre aceste caricaturi franceze: „îmi amintesc o serie de stampe reprezentîndu-l pe Carol al X-lea şi pe miniştrii săi... Regele era simbolizat de către *Girafă...* Vulpea era Prinţul Polignac; Lupul, Contele Peyronnet... pentru a arăta şiretenia şi rapacitatea acestor miniştri. Asemănările... erau remarcabile".

William Whipple *(op. cit.,* pp. 81-95) vede în această bucată o satiră la adresa lui Andţew Jackson, preşedintele democrat al Statelor Unite între 1829 şi 1837, sesizată imediat de către contemporani, graţie unor detalii azi aproape uitate: statura deşirată a regelui Antiohiei, poreclele sale glorioase, cele două concubine ale monarhului (dna Jackson şi Peggy Eaton); cursa sa frenetică pe străzile Antiohiei trimite la campania electorală a lui Jackson. Povestirea lui Poe, conchide Whipple, e o satiră globală împotriva josniciei şi frivolităţii gloatei.

La 4 mai 1833, Poe trimite manuscrisul povestirii lui Joseph T. şi Edwin Buckingham, redactori la *New England Magazine,* împreună cu o scrisoare în care le propune un volum cu titlul *Unsprezece povestiri arăbeşti,* dar oferta este respinsă.

Cele patru dihănii sînt omul, cămila, leul şi leopardul. După *Oxford English Dictionary,* forma *cameleopard* e greşit ortografiată, deşi ea s-a bucurat de o largă răspîndire; editorii *Povestirilor groteşti şi arăbeşti* au corectat-o în *camelopard* (din gr. *kamelos* + *pardalis),* dar Poe revine asupra primei forme în *PHANTASY-PIECES.*

Tălmăciri: Charles Baudelaire, L'Homme cameleopard ou Quatre betes en une, în Le Pays, 28 iul. 1854, reed. cu titlul Quatre betes en une, în Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857.

Manuscris găsit într-o sticlă

în româneşte de Ion Vinea

Qui n'a plus qu'un moment a vivre
N'a plus rien a dissimuler.

Quinault, *(Atys)*[219]

Am prea puţine de spus despre ţara şi familia mea. Purtările rele, ca şi trecerea anilor m-au îndepărtat de una şi m-au înstrăinat de cealaltă. Averea moştenită mi-a îngăduit să am parte de o educaţie aleasă, iar o minte contemplativă m-a învrednicit să pun rînduială în toate cunoştinţele adunate cu hărnicie de-a lungul studiilor începute din vreme. Mai presus de toate mă încîntau lucrările moraliştilor germani; nu dintr-o admiraţie fără rost pentru elocventa lor nebunie, ci din pricina uşurinţei cu care le descopeream erorile, mulţumită deprinderii de a gîndi metodic. Adesea mi s-a adus învinuirea că geniul meu e prea arid. Lipsa mea de imaginaţie a fost socotită ca o crimă şi scepticismul[220] meu m-a făcut renumit de-a lungul întregii vieţi. Mă tem, într-adevăr, ca o foarte puternică înclinare către filozofia fizicii să nu-mi fi strecurat în minte o greşeală des întîlnită în veacul nostru, şi anume: deprinderea de a explica orice fapt, chiar şi pe cele cu totul străine de domeniul fizicii, cu ajutorul principiilor acestei ştiinţe, într-un cuvînt, nimeni nu era mai puţin expus decît mine să se lase ispitit de licăririle amăgitoare, de acele *ignes fatui*[221] ale superstiţiei, dincolo de hotarele severe ale adevărului. Am crezut nimerit să fac această lungă introducere de teamă că povestirea de necrezut pe care am să v-o spun ar putea fi socotită mai degrabă rod al unei închipuiri greoaie decît al experienţei pozitive a unui spirit pentru care plăsmuirile închipuirii erau literă moartă şi deşertăciune.

După mai mulţi ani pe care i-am petrecut călătorind prin străinătate, m-am îmbarcat în anul 18..., în portul Batavia[222], din bogata şi populata insulă Java, ca să dau o raită prin insulele Arhipelagului Sondela.

---

[219] Cine nu mai are de trăit decît o clipă / Nu mai are nimic de ascuns (fr. în orig.), în traducerea lui Ion Vinea; din tragedia lirică *Atys* (1676), Act. I, Se. 6, vv. 15-16, a poetului şi libretistului francez *Philippe Quinault* (1635-1688).
Acest *motto* apare numai în versiunea *F.* în *A* figurează ca *motto* primul vers *A wet sheet and a flowing sea* (O pînză udă şi-o mare lină) dintr-o poemă de Allan Cunningham (1784-1842), tipărit prima oară în 1825. Versiunile *D* şi *E* nu au *motto.*

[220] în orig., *Pyrrhonism ofmy opinions: viz.* E vorba de scepticismul radical inaugurat de filozoful grec Pyrrhon din Elis (365-275 î.Hr.); „Pyrro" e numele naratorului din versiunea timpurie a *Eleonorei, infra.*

[221] Flăcări (lat. în orig.).

[222] Numele olandez al oraşului Djakarta, capitala Indoneziei, nume de rău augur, căci în 1699 oraşul a fost complet distrus de un cutremur şi de inundaţii.

Am pornit la drum ca un călător oarecare, fără altă pricină decît un fel de nelinişte nervoasă care se cuibărise în mine ca un strigoi.

Corabia noastră era o navă frumoasă, de aproape patru sute de tone, căptuşită cu aramă şi construită la Bombay din lemn de *teck*[223] de Malabar. Era încărcată cu bumbac şi ulei din insulele Laccadive[224]. Mai aveam la bord şi funii din fibră de cocotier, zahăr de palmier, unt topit, nuci de cocos şi cîteva lăzi cu opium[225]. Stivuirea fusese făcută fără pricepere şi din pricina aceasta corabia se aplecase pe o parte.

Am pornit la drum numai cu o adiere de vînt, şi vreme de mai multe zile ne-am ţinut de-a lungul coastei răsăritene a Javei, fără ca nimic să tulbure monotonia călătoriei noastre, în afară de întîlnirea întîmplătoare a cîtorva mici ambarcaţiuni[226] din arhipelagul către care ne îndreptam.

Într-o seară, stînd rezemat de parapetul de la pupa, am zărit spre nord-vest un nor singuratic şi foarte ciudat. Ne apărea deosebit atît prin culoarea lui, cît şi datorită faptului că era cel dinţii pe care-l vedeam de la plecarea noastră din Batavia. L-am privit cu atenţie pînă la apusul soarelui, cînd se întinse deodată pretutindeni, spre răsărit şi spre apus, încercuind zarea cu o dungă îngustă de aburi, care semăna cu linia lungă şi joasă a ţărmului. Puţin după aceea mi-au atras luarea-aminte luna, a cărei culoare bătea în roşu închis, şi înfăţişarea neobişnuită a mării. Se schimba văzînd cu ochii, şi apele *ei* păreau mai străvezii decît de obicei. Deşi vedeam cît se poate de bine fundul, ridicînd sonda, am găsit totuşi că adîncimea era de cincisprezece brase[227].

Se făcuse o zăpuşeală cumplită şi aerul părea străbătut de vîrtejuri fierbinţi cum sînt cele care se înalţă de pe un fier încins. Cînd se lăsă noaptea, orice adiere de vînt căzu şi urmă un calm cum nu se poate mai desăvîrşit. Flacăra luminării de la pupa ardea fără cea mai mică pîlpîire, iar un fir lung de păr, ţinut între două degete, ar fi atîrnat în jos fără cea mai slabă tremurare. Totuşi, căpitanul zicea că nu întrezăreşte nici un semn de primejdie; şi cum eram împinşi de-a dreptul spre ţărm, dădu comanda să se strîngă pînzele şi să se lase ancora. Nu a rămas nimeni de veghe şi echipajul, compus mai ales din malaiezi, s-a întins pe punte fără nici o grijă. Am coborît în cabină hărţuit de presimţirea unei nenorociri, într-adevăr, toate semnele păreau să arate că teama mea de un simun[228] era îndreptăţită. I-am împărtăşit şi căpitanului îngrijorarea mea, dar nu luă în seamă ce îi spuneam şi se depărta, fără a se osteni să-mi mai răspundă. Neliniştea nu m-a lăsat să dorm şi către miezul nopţii m-am suit pe punte. Cînd pusei piciorul pe cea din urmă treaptă a scării, un zumzet asurzitor, asemănător celui iscat de o roată de moară care s-ar învîrti cu repeziciune,

[223] Arbore oriental cu lemnul foarte tare, întrebuinţat la construcţia corăbiilor (din malaiez. *tekka).*
[224] în apropierea coastei indiene.
[225] Aventurile poeşti stau sub semnul delirului opiaceu.
[226] în orig., *grabs* (din arab. *ghurăb* = corb) - ambarcaţiune de coastă, dotată cu două sau trei catarge.
[227] Veche unitate de măsură marinărească egală cu 1,82 m.
[228] Probabil „taifun", căci *simunul* (din arab. *samun),* vînt uscat de deşert, bate în Sahara şi în Arabia, dinspre sud spre nord.

m-a uluit cu totul şi, mai înainte de a-mi putea da seama de unde vine, am simţit că nava tremură din încheieturi. In clipa următoare un noian de spume ne aruncă pe o coastă şi, repezindu-se asupră-ne, mătură întreaga punte de la un capăt la celălalt.

Nespusa violenţă a vîntului a însemnat în mare măsură pentru nava noastră mîntuirea. Cu toate că era în întregime adîncită în ape, iar catargele îi fuseseră tîrîte peste bord, după o clipă, totuşi, corabia se ridică anevoie din mare şi, clătinîndu-se sub apăsarea uriaşă a furtunii, în cele din urmă se îndreptă.

Mi-e cu neputinţă să spun prin ce minune am scăpat de pieire.

Ameţit de izbitura valului, cînd mi-am venit în fire m-am pomenit ghemuit între etambou[229] şi cîrmă. Anevoie m-am ridicat în picioare şi, privind năucit în jurul meu, cel dinţii gînd mi-a fost că ne găsim între brizanţi[230]: atît era de groaznică - depăşind orice închipuire - viitoarea oceanului uriaş şi plin de spume care ne tîra în abis. După un răstimp am auzit glasul unui bătrîn suedez, care se îmbarcase cu noi în clipa cînd părăseam portul. L-am strigat din răsputeri şi a venit clătinîndu-se spre partea dinapoi a corăbiei, în curînd am descoperit că eram singurii supravieţuitori ai prăpădului, în afară de noi doi, tot ce era pe punte fusese tîrît peste bord; căpitanul şi marinarii trebuie să fi pierit în timpul somnului, deoarece cabinele erau pline de apă. Fără de nici un ajutor, nu ne puteam aştepta să facem mare lucru pentru salvarea navei, şi sforţările ne-au fost, la început, zădărnicite de teama că ne scufundăm din clipă în clipă. Parîma ni se rupsese, ca o sfoară de împachetat, la cea dintîi suflare a uraganului, altfel am fi fost înghiţiţi numaidecît. Goneam înaintea valului cu o viteză înspăimîntâtoare şi talazurile se spărgeau deasupra capetelor noastre. Lemnăria navei avusese foarte mult de suferit în partea dinapoi, mai peste tot se vedeau stricăciuni mari. Dar cu o bucurie nespusă am descoperit că pompele erau neatinse şi că încărcătura noastră nu se prea clintise din loc.

Furia cea grozavă a furtunii trecuse, şi acum ne temeam mai puţin de primejdia iscată de forţa vîntului. Ne gîndeam însă cu groază că ar putea înceta cu totul; judecînd după avariile noastre, trebuia să pierim fără greş în hula înspăimîntătoare care ar fi urmat. Dar această temere nu părea că se va adeveri cîtuşi de puţin. Cinci zile şi cinci nopţi singura noastră hrană a fost puţin zahăr de palmier, scos cu mare greutate din teugă[231]; iar rămăşiţa corăbiei noastre *a* zburat, cu o iuţeală nebună, în voia trîmbelor de vînt ce se alungau cu repeziciune şi care, fără a atinge furia dintîi a simunului, erau totuşi mai cumplite decît orice altă furtună ce-mi fusese dat să văd pînă atunci. Afară de mici schimbări neînsemnate, în primele patru zile vîntul ne-a purtat către sud-est, cuart sud şi ar fi trebuit să ne arunce pe coastele Noii Olande[232]. În cea de-a cincea zi frigul ajunsese de neîndurat, deşi vîntul se abătuse puţin spre nord. Cînd răsări, soarele avea o strălucire galbenă, bolnăvicioasă.

[229] Piesă de rezistenţă din scheletul unei nave, situată la pupă.
[230] Valuri ce se sparg în apropierea ţărmului.
[231] Puntea superioară de la prova.
[232] E vorba de Australia.

Se înălţă doar cu cîteva grade deasupra orizontului, fără să răspîndească o lumină adevărată. Nu se vedea nici un nor, totuşi vîntul se înteţea şi sufla în răstimpuri cu furie. După cît ne-am putut da seama, era cam pe la amiază cînd aspectul soarelui ne atrase din nou atenţia.

Nu împrăştia lumină propriu-zis, ci un fel de flacără posomorită şi tristă, fără răsfrîngeri, ca şi cum toate razele i-ar fi fost polarizate.

Chiar înainte de a se scufunda în marea învolburată, miezul lui de foc pieri pe neaşteptate, ca stins pe loc de o putere nevăzută. Cînd se rostogoli în oceanul fără fund, nu mai era decît o tipsie de argint întunecat.

Am aşteptat zadarnic ivirea celei de-a şasea zile - ziua aceasta nu a sosit pentru mine, iar pentru suedez nu va mai sosi niciodată. Din clipa aceea am fost cufundaţi într-o beznă atît de deasă, încît nu mai puteam zări un obiect la douăzeci de paşi de corabie. Ne învăluia aceeaşi noapte veşnică, neîntreruptă nici măcar de acele sclipiri fosforescente ale mării, cu care fusesem deprinşi la tropice. Totodată ne-am dat seama că, deşi furtuna bîntuia cu o furie nepotolită, valurile ce ne petreceau nu mai aveau, ca pînă atunci, înfăţişarea unor talazuri înspumate ce se lovesc de stînci. Jur-împrejur spaimă şi întuneric de nepătruns, un deşert negru şi înăbuşitor, de abanos. In mintea bătrînului suedez se cuibărise pe încetul o teamă superstiţioasă. Cît despre mine, sufletul mi-era copleşit de o uimire mută. Nu mai purtam grija corăbiei: ar fi fost deopotrivă de greu şi de zadarnic. Ne-am adăpostit cît am putut mai bine sub ciotul trinchetului[233] şi, deznădăjduiţi, ne-am aţintit privirile în largul oceanului. Nu aveam nici un mijloc de a măsura timpul, iar despre situaţia noastră nu puteam afla nimic. Totuşi, ne dădeam bine seama că înaintasem spre sud mai mult decît orice alt corăbier[234] înaintea noastră; şi eram nespus de uimiţi că nu întîlnim obişnuitele stavile de gheaţă[235]. Intre timp, fiece clipă ameninţa să ne fie cea de pe urmă, fiece talaz uriaş se năpustea să ne învăluie şi să ne nimicească.

Hula depăşea tot ce mi-aş fi putut închipui, şi e o adevărată minune că n-am fost înghiţiţi pe loc. Tovarăşul meu îmi spuse că avem o încărcătură uşoară şi-mi reaminti de însuşirile cu totul deosebite ale corăbiei.

Dar nu mă puteam opri să nu simt cumplita restrişte ce izvora din însăşi nădejdea noastră. Abătut şi trist, mă pregăteam să mor. O moarte pe care, gîndeam eu, nimic nu o poate amîna cu mai mult de o oră. Căci cu fiecare nod[236] parcurs de navă, zbuciumul mării, fără seamăn de neagră, se făcea mai sinistru şi mai înfiorător. Ne pierdeam uneori

[233] Catargul de la prova.

[234] *Cf.* S.T. Coleridge, *Balada bătrînului marinar*: „Noi eram primii ce brăzdam /Acele mute ape", trad. Leon Leviţchi, în *Antologie de poezie engleză,* Editura Minerva, Bucureşti, 1981, p. 133.

[235] J.C. Symmes studiase rapoartele marinarilor derutaţi de apele mai calde şi de migraţia inversă a păsărilor din apropierea polilor, pe baza cărora îşi elaborează teoria potrivit căreia pămîntul, rezultat al mişcării de rotaţie, e alcătuit din cinci sfere concentrice avînd găuri de acces la poli, teorie la fel de răspîndită în sec. al XIX-lea ca aceea despre pămîntul plat.

[236] Nod (unitate) de măsură pentru viteză folosită în marină echivalentă cu 0,51444 m/s.

răsuflarea, înălţaţi pînă mai sus de zborul albatroşilor, alteori ameţeam cu totul de iuţeala prăbuşirii într-o gheenă de ape, unde aerul era stătut şi nici un zvon nu tulbura somnul balaurului din adîncuri[237].

Ne găseam pe fundul unui asemenea abis cînd deodată un ţipăt scurt şi plin de groază al tovarăşului meu izbucni în noapte:

- Uite! Uite! răcni el în urechea mea. Dumnezeule mare! Ia te uită!

Pe cînd vorbea, zării o dîră de lumină de un roşu întunecat şi sinistru revărsată pe laturile prăpastiei adînci unde zăceam şi care arunca o licărire şovăielnică pe punte. Cînd ridicai ochii, priveliştea îmi îngheţă *smgele în vine. Chiar deasupra noastră, Ja o înălţime înfiorătoare si* chiar pe muchea povîrnişului repezit, plutea o corabie gigantică, de aproape patru mii de tone. Deşi era suită pe creasta unui val de o sută de ori mai înalt decît ea, părea că întrece în mărime orice navă în plutire, fie ea de război ori a Companiei Indiilor[238]. Carena uriaşă, de un negru de cărbune, nu era împodobită cu nici una din sculpturile obişnuite la corăbii. Prin sabordurile[239] deschise ieşea un singur rînd de tunuri de aramă, oglindind pe feţele lor lucii flacăra nenumăratelor fanale[240] de luptă care se legănau încoace şi încolo printre vergile şi velele navei. Dar ceea ce mai ales ne-a umplut de uimire şi groază a fost faptul că plutea cu toate pînzele întinse în mijlocul vijeliei dezlănţuite şi în rînjetele suprafirescului ocean. Cînd am văzut-o întîi, i se zărea doar gruiul[241] ancorei, în timp ce se înălţa lin din întunecatul şi groaznicul hău dindărătul ei. Numai pentru o clipă de groază nespusă se opri pe soclul şovăitor, ca şi cum ar fi voit să se arate în negrăita-i măreţie, apoi se cutremură, se clătină şi se prăbuşi.

Nu ştiu cum s-a făcut că în clipa aceea o linişte neaşteptată a pus stăpînire pe sufletul meu. Tîrîndu-mă cît putui mai departe spre pupa, am aşteptat fără teamă prăpădul ce avea să se abată asupră-ne. Corabia noastră, în cele din urmă, încetase lupta şi se cufundase cu prova în mare. Lovitura masei ce se prăvălea o izbi deci în acea parte din trupul ei care era aproape sub apă, şi urmarea de neînlăturat a fost că m-a azvîrlit cu o putere nemaipomenită în greementul[242] navei străine.

Am căzut, în clipa aceea corabia se clătină pe loc; apoi îşi reluă cursul. Mi-am închipuit că, mulţumită tulburării iscate atunci, am putut trece nebăgat în seamă de echipaj. Nu mi-a fost prea greu să mă strecor nevăzut pînă la o gură de magazie ce rămăsese deschisă, şi în curînd am găsit mijlocul să mă furişez în cală. N-aş putea spune ce m-a îndemnat s-o fac. încercarea de a mă ascunde era poate datorită unei nelămurite spaime care pusese stăpînire pe mine de îndată ce zărisem marinarii de

[237] în orig., *kraken* (din norv. *krake, n* fiind articolul hotărît), legendar monstru marin pomenit prima oară de Erik Pontoppidan, episcop de Bergen, în a sa *Natural History of Norway (Istoria naturală a Norvegiei),* 1752. *Cf. O pogorîre în Maelström, infra.*

[238] *East India Company,* înfiinţată în 1600 pentru negoţul cu India, a fost lichidată în 1857, după marea răscoală a şipailor.

[239] Deschizătură în pereţii laterali ai unei nave prin care se trage cu tunul.

[240] în orig., *battle lanterns* = felinare de luptă.

[241] Macara întrebuinţată la ridicarea ancorei sau a bărcilor.

[242] Ansamblul catargelor, şarturilor şi straiurilor care susţin velatura unei corăbii.

pe corabie. Nu-mi venea să mă las în voia unui soi de oameni care de la prima aruncătură de ochi mi-au părut atît de ciudaţi şi mi-au trezit în minte atîtea temeri şi îndoieli. De aceea am socotit că e bine să-mi caut o ascunzătoare în cală. Dînd la o parte cîteva scînduri din căptuşeala vasului, am făcut în aşa fel ca să-mi asigur un adăpost destul de larg în grindăria lui uriaşă.

De-abia isprăvisem treaba, cînd un zgomot de paşi în cală mă şi sili să-mi folosesc ascunzătoarea. Cu mers nesigur şi sfios, un om trecu pe lîngă mine. Nu-i puteam vedea chipul, dar am avut răgaz să-i cercetez înfăţişarea. Arăta nespus de bătrîn şi de prăpădit. Genunchii i se încovoiau, şi întreaga sa făptură tremura sub povara anilor. Bolborosea cu glas scăzut şi stins cîteva cuvinte dintr-un grai ce nu l-am putut înţelege şi scormonea într-un ungher printr-un morman de instrumente ciudate la vedere şi hărţi de navigaţie din vremuri străvechi, în felul lui de a fi era ceva din purtarea ursuză a unui moşneag ajuns în mintea copiilor, curios îmbinată cu măreţia solemnă a unui zeu. într-un tîrziu, a ieşit pe punte şi nu l-am mai văzut.

Un sentiment fără nume a pus stăpînire pe sufletul meu - o senzaţie ce nu poate fi supusă analizei, căreia nu i se potrivesc învăţămintele trecutului şi pentru care mă tem că viitorul însuşi nu-mi va da cheia.

Pentru o minte alcătuită ca a mea, constatarea aceasta din urmă era un chin. Niciodată - ştiu bine că niciodată - n-am să fiu lămurit cu privire la felul presupunerilor mele. Nu e de mirare, totuşi, că aceste presupuneri sînt atît de nelămurite, de vreme ce ele îşi au obîrşia în izvoare cu totul noi pentru mine. Un simţ nou, o nouă entitate, se adăugase sufletului meu.

E multă vreme de cînd am păşit întîia oară pe puntea acestei groaznice corăbii şi-mi vine a crede că razele destinului meu încep să se adune într-un focar. Ce oameni de neînţeles! Adînciţi în gînduri ce nu le pot ghici, trec pe lîngă mine fără să mă bage în seamă. E curată nebunie din parte-mi să mă ascund, fiindcă cei de pe bord nu vor nicidecum să mă vadă. Chiar adineauri am trecut drept prin faţa ochilor secundului; nu demult m-am furişat pînă şi în cabina căpitanului şi am luat de acolo cele ce-mi trebuiau ca să scriu toate acestea şi rîndurile de mai sus. Din cînd în cînd voi mai face cîte o însemnare în acest jurnal. E adevărat că nu pot găsi nici o cale să-l fac cunoscut în lume, dar nu mă pot opri să încerc totuşi, în clipa cea din urmă am să pun manuscrisul într-o sticlă şi am să-l arunc în mare.

S-a ivit un fapt care mi-a dat iar de gîndit. Asemenea lucruri sînt ele oare rodul simplei întîmplări? Mă furişasem pe punte şi m-am aşezat, fără a atrage atenţia nimănui, pe un morman de şarturi[243] şi de vele, în fundul bărcii, în vreme ce cugetam la ciudăţenia sorţii mele, mînjeam în neştire, cu o pensulă muiată în catran, marginile unei vele împăturite cu grijă. Pînza e întinsă acum pe vergă, şi mîzgălelile făcute la întîmplare alcătuiesc cuvîntul DESCOPERIRE.

Nu demult am cercetat cu de-amănuntul construcţia corăbiei. Deşi

[243] Frînghii servind ia fixarea şi întărirea catargelor de bordurilor navei.

bine armată, nu pare a fi o navă de război. Construcţia ei, ca şi echipamentul şi velatura dezmint o asemenea presupunere. Lesne îmi pot da seama de ceea ce nu e; mi-e teamă însă că e cu neputinţă de spus ce este. Nu ştiu cum se face, dar cercetînd forma ei ciudată, deschiderea neobişnuită a grinzilor, mărimea ei uriaşă şi neînchipuita colecţie de vele, linia simplă şi severă a provei şi pupa ei străveche, mi se ivesc pe neaşteptate în minte icoane şi lucruri foarte bine cunoscute. Şi, întotdeauna, cu asemenea nedesluşite umbre ale memoriei se împletesc amintiri ciudate din cronici vechi, străine, ale veacurilor de mult apuse...

M-am uitat cu luare-aminte la cheresteaua corăbiei. E construită dintr-un material care mi-e necunoscut. Am fost uimit de felul cum arată lemnul. Mi se pare că nu e pe potriva scopului pentru care e folosit. Şi anume, e un lemn din cale-afară de poros, fără să mai ţinem seama de faptul că este mîncat de cari, ca urmare a plutirii pe aceste meleaguri, şi putred de vechime. Observaţia mea poate să pară mai mult decît ciudată, dar lemnul acesta ar avea toate însuşirile stejarului spaniol, dacă stejarul spaniol ar fi dilatat prin mijloace artificiale.

Recitind rîndurile de mai sus, îmi vine în minte o vorbă cu înţeles straniu a unui bătrîn lup-de-mare olandez. „E tot atît de adevărat" - obişnuia el să spună cînd cineva se îndoia de spusele sale - „e tot atît de adevărat cum e şi faptul că există o mare în care trupul corăbiei creşte si se dezvoltă întocmai ca trupul plin de viaţă al unui marinar."[244]

Acum o oră m-am încumetat să mă strecor într-un grup de oameni din echipaj. Nu m-au luat deloc în seamă şi, cu toate că mă aflam chiar în mijlocul lor, păreau cu totul neştiutori că sînt printre ei. întocmai ca şi cel pe care l-am zărit întîia oară în cală, purtau cu toţii povara unor âdînci bătrîneţi: genunchii şubrezi le tremurau, umerii li se gîrboveau de tot, pielea obrazului, zbîrcită, li se înfiora în bătaia vîntului, ochii le străluceau de lacrimile vîrstei, iar pletele sure se răsfirau îngrozitor în furtună, în jurul lor, în tot locul, pe punte erau răspîndite pe jos instrumente nautice de o formă neobişnuită şi cu totul învechită.

Am mai pomenit acum cîtăva vreme de o velă mică ce tocmai fusese întinsă. Din clipa aceea, corabia, gonită de vînt, si-a urmat cursul ei năprasnic drept spre sud, cu fiece petic de pînză desfăşurat deasupră-i, de la mărul catargului şi pînă la versafor[245], rostogolindu-şi fără încetare capătul vergilor şi zburătorul[246] prin cel mai cumplit infern al apelor ce-l poate închipui mintea omenească. Tocmai am părăsit puntea, unde mi-e cu neputinţă să mă ţin drept în picioare, deşi oamenii din echipaj par să sufere prea puţin din această pricină. Mi se pare o minune fără seamăn ca o corabie uriaşă cum e a noastră să nu fie înghiţită pe loc pentru totdeauna. Sîntem desigur blestemaţi să ne legănam întruna pe marginea veşniciei, fără a face saltul din urmă în abis. Alunecăm peste valuri de o mie de ori mai uimitoare decît tot ce mî-a fost dat să văd vreodată, cu uşurinţa pescăruşului ce săgetează apele. Şi talazurile uriaşe îşi înalţă

[244] Citat neidentificat.
[245] Piesă de lemn cu care se prelungesc vergile pentru susţinerea velelor suplimentare.
[246] Vela triunghiulară care se ridică pe primul strai de la prova.

capetele deasupra noastră ca demonii adîncurilor, dar ca nişte demoni care s-ar mărgini doar să ameninţe, fiindu-le oprit să nimicească. Sînt ispitit să pun această neîncetată mîntuire în seama singurei pricini fireşti care poate avea o asemenea urmare. Trebuie, adică, să presupun că nava este împinsă de un curent puternic sau de un puhoi submarin de nestăvilit, L-am privit pe căpitan drept în faţă, chiar în cabina lui, dar, cum mă aşteptam, nu m-a luat în seamă. Deşi, în ochii primului venit, nimic în înfăţişarea lui nu l-ar face să pară deosebit de ceilalţi oameni, totuşi, uimirea ce am resimţit-o cînd l-am văzut se îmbina cu un sentiment nestăpînit de teamă şi de veneraţie. Ca statură, e cam de înălţimea mea: şi anume, cam de cinci picioare şi opt şchioape. E bine făcut si împlinit, nici prea voinic, nici prea arătos. Dar mai ales expresia atât de stranie întipărită pe chipul său - icoană minunată, puternică şi răscolitoare a unei bătrîneţi înaintate şi fără întoarcere - mi-a stîrnit în minte o tulburare de neînchipuit. Fără a fi adînc brăzdata, fruntea lui poartă pecetea a mii şi mii de ani. Pîetele-i sure sînt mărturia trecutului, iar ochii lui de cenuşă sînt plini de tainele viitorului[247].

Pardoseala cabinei era acoperită peste tot de ciudate cărţi *in folio,* ferecate în fier, cu instrumente ştiinţifice sfârîmate şi cu hărţi străvechi de mult timp uitate. Capul îi era sprijinit în mîini şi-si aţintea privirea neliniştită, arzătoare asupra unei hîrtii pe care am luat-o drept o poruncă şi care, în tot cazul, purta iscălitura unui monarh. Bolborosea ceva, întocmai ca primul marinar pe care l-am zărit în cala; cîteva cuvinte abia şoptite, posomorite, dintr-un grai necunoscut; şi glasul celui care le rostea părea că-mi ajunge la ureche de la mari depărtări, deşi omul se afla chiar lîngă mine, lipit de cotul meu[248].

Ca tot ce se află pe ea. corabia este pătrunsă de duhul vremurilor de altădată. Oamenii din echipaj se prefiră încoace şi încolo ca nişte umbre ale veacurilor apuse. Ochii lor au o sclipire aprigă şi neliniştită. Şi cînd trec pe lîngă mine şi cînd le văd în treacăt degetele luminate de flacăra crîncenă a fanalelor de luptă, simt ceva ce niciodată n-am simţit, deşi am fost toată viaţa un pătimaş iubitor de antichităţi şi m-am desfătat la umbra prăbuşitelor coloane de la Balbec, Tadmor şi Persepolis, pînă ce şi sufletul mi *s-a* prefăcut într-o ruină.

Cînd mă uit înjur, mi-e ruşine de temerile mele dintîi. Dacă furtuna care ne-a urmărit mai înainte m-a făcut să tremur, cît ar trebui să fiu de îngrozit de lupta aceasta a oceanului cu vîntul, despre care un cuvînt searbăd, ca simun sau ciclon, *e* prea slab ca să-ţi poată da vreo idee. In apropierea corăbiei nu e decît bezna nopţii veşnice şi un hău de ape fără spume, dar cam la o depărtare de o leghe, de o parte şi de alta, se pot vedea la răstimpuri, nedesluşit, înspăimîntătoare metereze de gheaţă înălţîndu-se spre cerul pustiu, de parcă ar fi chiar pereţii universului.

Aşa cum bănuisem, corabia e dusă fără doar şi poate de un curent,

[247] în orig., *sybils of the future,* sibilele fiind profetese renumite pentru longevitatea lor.

[248] Descrierea (descoperire, stejarul spaniol, instrumentele ştiinţifice, iscălitura unui monarh) sugerează, după Burton R. Pollin *(Romance Notes,* vol. 12, 1971, p. 336), că ar fi vorba de Cristofor Columb.

dacă se poate da, fără a greşi, această denumire unui puhoi care, mugind şi urlînd printre albele gheţuri, detună înspre sud ca o cascadă în nestăvilita *ei* cădere.

Cred că i-ar fi cu neputinţă cuiva să-şi închipuie grozăvia senzaţiilor mele. Totuşi, dorinţa de a pătrunde tainele acestor tărîmuri de spaimă întrece chiar deznădejdea şi mă împacă pînă şi cu cea mai hîdă înfăţişare a morţii. Ne avîntăm fără nici o îndoială spre o descoperire uluitoare, spre vreun mister de nepătruns, a cărui dezlegare aduce cu sine nimicirea. Curentul ne împinge pesemne chiar către Polul Sud. Trebuie să spun că această presupunere atît de stranie pare a fi totuşi întemeiată[249].

Marinarii străbat puntea cu pas neliniştit şi şovăielnic, dar atît înfăţişarea, cît şi felul lor de a fi trădează mai degrabă avîntul unei speranţe decît nepăsarea deznădejdii.

Între timp, vîntul bate mereu dinspre pupa şi, cum avem pînzele întinse, corabia e săltată uneori cu totul afară din mare. O! Grozăvie a grozăviilor! Deodată, gheaţa se dă în lături la dreapta şi la stînga şi pornim să ne învîrtim ameţitor de iute în uriaşe cercuri concentrice, jur-împrejurul unui amfiteatru gigantic, ai cărui pereţi îşi pierd vîrfurile în depărtare şi în beznă.

Dar prea puţină vreme mi-a mai rămas ca să cumpănesc asupra sorţii mele. Cercurile se micşorează cu iuţeală, ne repezim nebuneşte în gheara vîrtejului şi, printre urletele oceanului şi tunetele furtunii, corabia - O! Doamne! - se cutremură şi se cufundă.

NOTĂ

Povestirea *Manuscris găsit într-o sticlă* a fost tipărită întîia oară în 1831[250], şi numai cu mulţi ani mai tîrziu am luat cunoştinţă de hărţile lui Mercator, în care se vede cum prin patru guri oceanul se repede în Golful Polar (nordic), ca să fie înghiţit în măruntaiele pămîntului: polul însuşi e înfăţişat ca o stîncă neagră, ce se ridică la o înălţime ameţitoare - E.A.P.[251]

---

[249] E vorba tot de teoria lui Symmes. *(Cf.* Baudelaire, *Le Voyage: „Verse-nous ton poison pour qu'il nous reconforte! INous voulons, tout ce feu nous brule le cerveau, /Plonger au fond du gouffre. Enfer ou Ciel, qu'importe? /Au fond de l'Inconnu pour trouver du «nouveau*!»“ (Otrava ta ne-o toarnă drept balsam şi ne lasă /Să ne-afundăm în hăul cel fără de ecou! /Şi dacă va fi raiul sau iadul, nu ne pasă! /Un singur gînd ne arde: să dăm de ceva «nou»“ - trad. Alexandru Philippide, în Ch. Baudelaire, *Les Fleurs du Mal,* Florile Răului*,* E.L.U., Bucureşti, 1968, p. 423.)

[250] De fapt 1833.

[251] Nota apare prima oară în versiunea *F.* Gerhardt Kremer, cunoscut sub numele de *Mercator* (1512-1591), vestit geograf şi cartograf flamand, a inventat (în 1568) sistemul de proiecţie cartografică ce-i poartă numele. în *Atlasul* său (1595), Polul Nord e înfăţişat ca o „stîncă neagră şi foarte înaltă” *(„rupes nigra et altissima”).* Tot aici apare şi cuvîntul *Maelstrbm,* compus probabil din oland [*malen* = a măcina şi *stroom* = curent, pentru a desemna curentul dintre insulele Moskenaes şi Mosken, de pe coasta de vest a Norvegiei].

MANUSCRIS GĂSIT ÎNTR-O STICLĂ

(MS. FOUND IN A BOTTLE)

(A: Baltimore Saturday Visiter, 19 oct. 1833; B: The Gift; A. Christmas and New Year's Present for 1836,1835; C: Southern Literary Messenger, dec. 1835; D: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; E: PHANTASY-PIECES - copia lui D cu modificări manuscrise, 1842; F: Broadway Journal, 11 oct. 1845;G: Works, 1850)

În iunie 1833, Charles F. Cloud şi William L. Ponder de la *Baltimore Saturday Visiter* anunţă premii de „50 dolari pentru cea mai bună povestire şi de 25 dolari pentru cea mai bună poezie, care să nu depăşească 100 de versuri”. Poe trimite poezia *Coliseum* şi şase proze adunate în volumul intitulat *Povestiri ale Cenaclului* In Folio. Juriul îi acordă lui Poe premiul pentru „cea mai bună dintre povestirile sale'“, pe care revista o tipăreşte o săptămînă după anunţarea cîştigătorului, însoţită de nota: „Nu ne putem abţine să nu remarcăm faptul că autorul datorează reputaţiei sale, precum şi publicului cititor, publicarea întregului volum *Povestiri ale Cenaclului* In Folio. Aceste povestiri se disting în special prin imaginaţia îndrăzneaţă, viguroasă şi poetică, stilul bogat şi invenţia fertilă, precum şi prin vasta şi ciudata lor erudiţie”.

Dintre convenţiile cele mai trainice ale genului romanesc, „falsele” jurnale de călătorie, sub ilustrul impuls al lui Defoe şi Swift, se bucurau de o vogă incomparabilă. In 1818, căpitanul John Cleves Symmes îşi lansa celebra teorie după care pămîntul ar fi gol pe dinăuntru şi locuit, iar doi ani mai tîrziu apărea romanul *Symzonia* al „căpitanului Adam Seaborn” (probabil Symmes), în care *Explorer,* vasul căpitanului Seaborn, nu numai că pătrunde în interiorul globului pe la Polul Sud, dar, după o lungă călătorie, revine prin China.

Această operă nu era doar pură mistificare, căci Symmes credea în teoria sa.

Erau şi unii sceptici, dar în 1823, cînd Symmes cerea Congresului american să trimită o expediţie care să-i verifice ipoteza, el obţinea 25 de voturi. în 1826, tipăreşte împreună cu James McBride *Symmes’ Theories of Concentric Spheres (Teoria sferelor concentrice a lui Symmes),* care s-a bucurat de multă atenţie.

Teoria avea un aer respectabil, ştiinţific, mai ales că pe hărţile lui Mercator figurau patru gigantice hăuri în care se prăbuşeau oceanele.

În 1831, apare la Londra, în 3 volume, *Sir Edward Seaward's Narrative (Aventurile lui sir Edward Seaward),* sub îngrijirea lui Jane Porter. E povestea unui naufragiu, a descoperirii unor insule necunoscute în Marea Caraibilor, a colonizării acestor insule, botezate „Insulele lui Seaward”. Dar pretinsul „jurnal de călătorie” e o operă de pură imaginaţie, o mistificare care „prinde” o vreme. Poe cunoştea romanul, pe care-l va socoti (în ian. 1844) superior lui *Robinson Crusoe,* comparînd stratagema drei Porter cu cea din *Aventurile lui Arthur Gordon Pym.*

În 1833, povestirea lui Poe prezenta toate datele unei relatări autentice.

De la căpitanul Seaborn, Poe împrumută codul ştiinţific, de la Seaward detaliile marinăreşti. O altă sursă de inspiraţie o constituie povestea „Olandezului Zburător”, despre care sir Walter Scott scria următoarele, într-o notă la *Rokeby,* 1813, vol. II, cap. XI, p. 25: „Aceasta reprezintă... o binecunoscută superstiţie marinărească despre o corabie fantastică pe care mateloţii o numesc «Olandezul Zburător», şi care poate fi văzută la latitudinea Capului Bunei Speranţe. Ea se deosebeşte de corăbiile pământene prin aceea că arborează toate velele chiar şi pe o vreme în care toate celelalte corăbii, din pricina tăriei vîntului, nu îndrăznesc să ridice măcar un cot de pînză. Nu se ştie exact de ce rătăceşte, dar părerea generală e că, în vechime, ea fusese o corabie încărcată cu comori şi că la bordul ei s-ar fi comis o crimă oribilă; apoi, că membrii înrăiţi ai echipajului s-ar fi îmbolnăvit de ciumă... şi că aceştia ar fi navigat fără ţintă... alungaţi din toate porturile de frica molimei care-i decima; şi că, drept pedeapsă pentru fărădelegile lor, năluca nu încetează să bîntuie apele unde s-a petrecut nenorocirea, toţi marinarii socotind-o ca pe o cumplită prevestire”.

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, Manuscrit trouve dans une bouteille, în Le Pays, 21 şi 22 ian. 1855, reed. în Histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1856. în româneşte: Manuscript găsit într-o butelie, în Amicul Progresului Român, VI, 1899, suplimentul literar la nr. 1, pp. 3-6; Manuscris găsit într-o sticlă, în Ţara, II, 1904, nr. 351-53. Ambele traduceri sînt anonime.

Întîlnire

în româneşte de Despina Neagoe

Adastă-acolo! căci nu sînt încă
Plecat spre tine-n valea adîncă.

[Predică la moartea soţiei sale, de Henry King, episcop de Chichester[252]]

Om ciudat şi fără de noroc! - rătăcit în strălucirea propriei tale imaginaţii şi mistuit în flăcările propriei tale tinereţi![253] Te văd din nou în închipuire! Forma ta mi-a răsărit iarăşi înainte! Nu, oh, nu aşa cum eşti - în valea şi-n umbra rece -, ci aşa cum *ar trebui să fii* - irosind o viaţă de măreaţă cugetare în oraşul plăsmuirilor neguroase, Veneţia ta natală - care-i un Rai al mării, norocit de aştri, iar ferestrele largi ale palatelor palladine[254] privesc cu adîncă şi amară înţelegere către taina apelor ei tăcute. Da! repet - aşa cum ar *trebui să fii.* Există neîndoielnic si alte lumi decît aceasta alte gînduri decît gîndurile gloatei, alte speculaţii decît speculaţiile sofistului. Cine atunci să-ţi pună la îndoială purtarea? Cine să te condamne pentru ceasurile de visare sau să socotească atare îndeletniciri drept o irosire a vieţii, cînd ele nu erau altceva decît revărsarea energiilor tale nesfîrşite?

În Veneţia, sub pasajul denumit acolo *Ponte di Sospiri*[255]*,* s-a întîmplat să întîlnesc, pentru a treia sau a patra oară, persoana despre care vorbesc, împrejurările acelei întîlniri îmi revin în minte ca prin ceaţă.

Totuşi, îmi amintesc - ah! cum aş putea uita? - adîncul miez de noapte, Podul Suspinelor, frumuseţea femeii şi Geniul Aventurii care străbătea neliniştit strîmtul canal, dintr-un capăt în celălalt.

Era o noapte neobişnuit de întunecată. Uriaşul orologiu din Piazza bătuse cea de-a cincea oră a serii italiene. Piaţa Campanile zăcea goală şi tăcută, iar luminile din vechiul Palat Ducal se stingeau repede. Mă întorceam din Piazzetta pe Marele Canal. Dar cînd gondola mea ajunse în dreptul gurii canalului Sân Marco, din cotloanele sale răsună deodată în noapte un ţipăt de femeie isteric, sălbatic şi prelung. Surprins de sunet am

---

[252] Poe cunoştea versurile lui *Henry King* (1592-1669), episcop de Chichester, probabil din vreo antologie.

[253] *Cf.* W. Shakespeare, *Măsură pentru măsură,* Act. II, Se. 3, v. 11: „Atrasă-n volburile tinereţii, /Ea cinstea şi-a păstrat", trad. Leon Levîţchi, în Shakespeare, *Opere,* 6, Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 429. *Cf,* de asemenea, Byron, *Childe Harold,* Cîntul al III-lea, LXXVIII, vv. l-3: „I-a fost esenţa patimei iubirea, /O flacără în inimă fatală, /Ce-i consuma în vîlvătăi simţirea /Era copac sub fulgere-n rafală", trad. Aurel Covaci, în Byron, *Opere,* I, Editura Univers, Bucureşti, 1985, p. 330.

[254] *Andrea Palladio* (1518-1580), arhitect italian, a avut o mare influenţă asupra Americii lui Poe.

[255] Podul (Puntea) suspinelor (it. în orig.).

sărit în picioare, iar gondolierul, scăpînd din mîini singura sa vîslă, o pierdu în bezna adîncă, fără nici o şansă de-a o mai recupera, încît ne trezirăm în voia meandrelor curentului, care, în acel loc, se varsă din canalul mare în cel mic. Asemenea unui condor gigantic cu pene de smoală, înaintam lent către Podul Suspinelor, cînd deodată o mie de făclii, strălucinînd ferestrele şi scările Palatului Ducal, preschimbară întunericul dens într-o zi lividă şi supranaturală.

Un copilaş, alunecînd din braţele mamei sale, căzuse de la o fereastră de sus a înaltului imobil în canalul adînc şi lugubru. Apele mute se-nchiseră blînde peste victima lor; şi, deşi gondola mea era singura prin apropiere, numeroşi înotători vînjoşi aflaţi deja în apă căutau zadarnic la suprafaţă comoara care avea să fie găsită, vai! doar în abis. Pe dalele mari, de marmură neagră, de la intrarea palatului, la cîţiva paşi deasupra apei, stătea o siluetă pe care nimeni din cei care-au văzut-o n-a putut-o da uitării. Era marchiza Afrodita - icoana întregii Veneţii - cea mai veselă dintre femeile vesele, cea mai încîntătoare acolo unde toate femeile erau frumoase, dar, cu toate acestea, soţia bătrînului şi intrigantului Mentoni şi mama acelui copil drăgălaş, primul şi singurul care acum, adînc sub apele mohorîte, se gîndea cu inima îndureratã la mîngîierile ei dulci şi-şi istovea puţinele-i puteri zbătîndu-se s-o cheme pe nume.

Stătea singură. Goale, picioruşele ei argintii străluceau în oglinda neagră, marmoreană, de sub ea. Părul ei, abia pe jumătate desprins din strînsoarea cocului, i se revărsa jur-împrejurul capului clasic în bucle precum ale hiacintului tînăr, într-o jerbă de diamante. Un voal transparent, alb ca zăpada, părea să fie aproape tot acoperămîntul trupului ei delicat; dar aerul noptatic, de miez de vară, era fierbinte, melancolic şi încremenit, şi nici o mişcare a făpturii-statuie nu clătina faldurile acelui strai de vapori ce-atîrna în juru-i asemenea marmurii grele în jurul lui Niobe[256]. Dar, ciudat - ce-i drept! - ochii ei mari şi strălucitori nu erau aplecaţi asupra mormîntului în care *zăcea* îngropată cea mai luminoasă speranţă a ei, ci erau pironiţi într-o cu totul altă direcţie! închisoarea Bătrînei Republici este, cred, cea mai falnică zidire din întreaga Veneţie, dar cum poate oare această nobilă doamnă s-o privească atît de intens, cînd la picioarele ei se stingea propria-i odraslă? Să adăugăm că firida aceea întunecată şi sumbră se cască chiar în dreptul ferestrei sale - ce *putea* fi atunci în umbrele sale, în arhitectura sa, în cornişele-i solemne şi îmbrăcate în iederă, încît marchiza di Mentoni să nu se fi minunat de o mie de ori înainte?

Fleacuri!, Cine nu-şi aminteşte că în asemenea clipe ca aceasta ochiul, precum o oglindă spartă, multiplică imaginile durerii sale[257], văzînd în nenumărate locuri îndepărtate nenorocirea cea mai apropiată?

Sus pe o treaptă, la mare distanţă de Marchiză, sub arcada celulei, se profila figura de satir a lui Mentoni însuşi, gătit în straie de sărbătoare,

[256] *Niobe* este un celebru grup statuar din Florenţa, copie după originalul lui Praxiteles (sau Scopas).

[257] *Cf* Byron, *Childe Harold,* Cîntul al III-lea, XXXIII, vv. l-3: „Precum şi-n mii de cioburi tăndurită, /Oglinda se repetă şi-ţi arată / Imaginea dintîi, dar înmiită -”, trad. Aurel Covaci, în Byron, *Opere,* I, Editura Univers, Bucureşti, 1985, p. 316.

în răstimpuri zdrăngănea la o chitară, părînd groaznic de *ennuye,* şi dădea ordine pentru recuperarea copilului său. Stupefiat şi consternat, n-am găsit puterea să-mi schimb poziţia verticală pe care o luasem de cum auzisem ţipătul, încît trebuie să fi părut grupului agitat o apariţie spectrală, de rău augur, plutind aşa printre ei, cu chipul palid si membrele înţepenite, în gondola funebră.

Toate eforturile se dovediră a fi în van. Mulţi dintre cei mai viguroşi înotători aflaţi în căutare îşi slăbiră încercările, abandonîndu-se tristeţii lugubre. Puţine şanse păreau să fi rămas pentru copil (cît de puţine atunci pentru mamă!); dar iată că dinăuntrul firidei întunecate, despre care spuneam că face parte din închisoarea Bătrînei Republici şi că se află în dreptul obloanelor de la camera Marchizei, păşi în conul de lumină o siluetă înfăşurată într-o pelerină, care, oprindu-se o clipă pe marginea abisului ameţitor, plonja cu capul înainte în canal, pentru ca un moment mai tîrziu să stea cu copilul încă viu şi respirînd în braţe, pe dalele de marmură, alături de Marchiză; pelerina lui, grea de apa îmbibată, se desfăcu si, căzîndu-i în falduri la picioare, dezveli spectatorilor uimiţi făptura graţioasă a unui tînăr al cărui nume răsuna atunci în cea mai mare parte a Europei.

Aducătorul nu rosti o vorbă. Dar Marchiza! O să-şi primească acum copilul, o să-l strîngă la piept, o să se agate de trupusorul său plăpînd şi o să-l înăbuşe cu mîngîierile ei. Vai! Braţele *altuia* îl luară de la străin, braţele *altuia* îl apucară si-l duseră pe neobservate în palat!

Iar Marchiza! Buza ei - minunata ei buză, tremură; lacrimi i se adună în ochi - ochii aceia care, asemenea acantei lui Pliniu, sînt „moi si aproape lichizi”[258]. Da! lacrimi se adună în ochii aceia - şi iată! zbuciumul ce-i străbate sufletul o zguduie toată, şi statuia revine la viaţă!

Paloarea chipului de marmură, zvîcnirea pieptului de marmură, puritatea însăşi a picioarelor de marmură se văd brusc cuprinse de un văl nestăvilit de roşeaţă, şi un tremur imperceptibil vibrează în trupu-i delicat, aidoma boarei gingaşe ce mîngîie, la Napoli, crinii bogaţi, sidefii, răsărind din iarbă.

De ce-ar roşi acea doamnă? Iată o întrebare ce nu-si poate afla răspuns - decît acela că, părăsindu-şi cu graba precipitată şi teroarea inimii de mamă intimitatea propriului ei *boudoir,* neglijase să-şi vîre picioruşele în papuci şi uitase cu totul să-şi arunce peste umerii ei frumoşi vesmîntul cuvenit. Ce altă pricină ar putea avea acea împurpurare a chipului ei? Privirea acelor ochi sălbatici, aţîţători? Neobişnuitul zbucium al acelui piept palpitînd? Apăsarea spasmodică a acelei mîini tremurînde? - acea mînă care căzu, ca din întîmplare, pe mîna străinului, cînd Mentoni intră în palat. Ce pricină ar fi putut avea tonul grav - ciudat de grav - al acelor vorbe fără-nţeles, pe care femeia le rosti în grabă cînd îşi luă

[258] *Cf.* Horace Smith, *Zillah,* 1828, voi. al III-lea, p. 220: „ceea ce Pliniu numeşte acanta blîndă şi aproape lichidă” Pliniu cel Tînăr o numeşte *„acanthus mollis et paene dixerim, liquidus”,* „acante flexibile şi aş spune chiar mlădioase”, în tălmăcirea Lianei Manolache *(Scrisori,* cartea a V-a, 6, în Pliniu cel Tînăr *Opere complete,* Editura Univers, Bucureşti, 1977, p. 156).

rămas-bun de la el? „Ai învins”, zise ea, sau murmurul apei m-a înşelat, „ai învins - un ceas după răsăritul soarelui - ne vom întîlni - aşa să fie!”

Tumultul cedase, luminile se stinseseră în palat, iar străinul, pe care-l recunoşteam acum, stătea singur pe dalele de marmură. Era cuprins de un freamăt inimaginabil, iar ochii săi priveau în jur în căutarea unei gondole. Nu puteam decît să-i ofer serviciile celei care-mi aparţinea mie, iar dînsul acceptă onoarea. Obţinînd o vîslă de la poartă, ne-ndreptarăm împreună către reşedinţa lui, răstimp în care el îşi recapătă iute stăpînirea de sine şi începu să vorbească despre modul vag în care făcusem prima oară cunoştinţă, în termeni aparent foarte cordiali.

Există cîteva subiecte în privinţa cărora îmi face plăcere să fiu minuţios. Persoana străinului - să-i spunem astfel, căci el este încă un străin pentru toată lumea - persoana străinului este unul dintre aceste subiecte, în înălţime putea fi socotit mai degrabă sub decît peste statura medie: deşi erau momente de intensă pasiune, cînd făptura sa pur şi simplu *deborda,* dezminţind afirmaţia. Zvelta, aproape perfecta simetrie a siluetei sale promitea mai mult decît dovedise isprava abia încheiată de la Podul Suspinelor, decît acea forţă herculeană pe care se ştia că o mînuieşte fără efort în împrejurări chiar şi mai primejdioase.

Avea gura şi bărbia unui zeu, ochi deosebiţi, sălbatici, mari, umezi, ale căror nuanţe variau de la căprui la tăciune intens şi strălucitor şi o cascadă de păr negru şi cîrlionţat de sub care apărea, în răstimpuri, o frunte de o lăţime neobişnuită, toată numai lumină şi fildeş. Trăsături de-o asemenea clasică perfecţiune n-am mai văzut niciodată, decît poate pe cele marmoreene ale împăratului Commodus[259]. Cu toate acestea, chipul său era unul dintre acelea pe care fiecare l-a văzut cîndva în viaţă, fără să-l mai fi revăzut vreodată. Nu avea nimic original, nici o expresie aparte care să-ţi rămînă întipărită în memorie; o faţă pe care o vezi şi o uiţi pe dată, dar o uiţi cu o vagă şi nepotolită dorinţă de a ţi-o reaminti. Nu pentru că spiritul fiecăreia dintre pasiunile sale grăbite n-ar fi izbutit să-şi imprime imaginea distinctă asupra oglinzii acelui chip - ci pentru că oglinda, ca orice oglindă, nu păstra nici o urmă a pasiunii, o dată ce pasiunea dispăruse.

Pe cînd mă despărţeam de el în noaptea aventurii noastre, m-a rugat, într-un mod ce mi se păru presant, să-l caut *foarte* devreme dimineaţa următoare. Aşadar, curînd după ce se crăpă de ziuă, mă găseam în palatul său, una dintre zidirile acelea uriaşe, de o sumbră şi totuşi fantastică măreţie, care se înalţă deasupra apelor Marelui Canal, în vecinătatea podului Rialto. Am fost condus pe o scară mozaicată, largă şi spiralată, într-un apartament a cărui neasemuită splendoare irumpea prin uşa deschisă, orbindu-mă şi ameţindu-mă cu fastul său.

Ştiam că amicul meu era bogat. Zvonurile despre averile sale vehiculau termeni pe care am îndrăznit chiar să-i numesc ridicol de exageraţi.

Dar privind înjur, nu-mi puteam imagina ca bunăstarea vreunui

[259] Împăratul roman *Commodus* (180-192 d.Hr.), aidoma mamei sale, Faustina a Ii-a, soţia lui Marcus Aurelius, era foarte chipeş.

muritor din Europa să fi putut egala opulenţa princiară care lumina si strălucea împrejur.

Deşi, după cum spuneam, soarele răsărise, încăperea era iluminată puternic încă. Acest lucru, ca de altfel şi aerul istovit de pe chipul prietenului meu mă făcură să cred că nu dormise deloc noaptea trecută.

Arhitectura şi decoraţiile camerei fuseseră concepute cu vădita intenţie de a-l uimi şi şoca pe privitor. Se acordase prea puţină atenţie aspectelor ţinînd de ceea ce se cheamă, cu un termen tehnic, *armonie* ori culoarea locală. Ochiul rătăcea de la un obiect la altul, fără a zăbovi asupra vreunuia - nici asupra picturilor *groteşti* ale grecilor, nici asupra sculpturilor italiene din epoca de aur, nici asupra uriaşelor statui ale

Egiptului arhaic. Draperiile bogate din fiece parte a încăperii vibrau în acordurile unei melodii grave, melancolice, a cărei sursă nu putea fi descoperită. Simţurile erau copleşite de miresme amestecate şi contradictorii, emanînd din stranii căţui răsucite, laolaltă cu o puzderie de limbi de foc verzui şi violacee, incandescente şi pîlpîitoare. Totul era scăldat în razele soarelui abia răsărit, ce se revărsau prin ferestre făurite dintr-un singur rînd de sticlă purpurie. Sclipind din loc în loc, cu mii de reflexe, printre draperiile ce se rostogoleau din cornişele lor asemenea unor cataracte de argint topit, razele gloriei eterne se împreunau în cele din urmă, spasmodic, cu lumina artificială, scăldînd apoi cu tonurile sale îmblînzite un covor de *chili* bogat, în nuanţe lichid-aurii.

- Ha! ha! ha! Ha! ha! ha!, rîse proprietarul, arătîndu-mi un scaun de cum am intrat în cameră, şi întinzîndu-se din nou cît era de lung pe o canapea. Văd, zise el, dîndu-şi seama că nu mă puteam încă obişnui cu această primire atît de neobişnuită şi de ciudată, văd că eşti surprins de apartamentul meu, de statuile mele, de tablourile mele, de originalitatea arhitecturii şi a tapiţeriei, literalmente îmbătat, nu-i aşa, de splendoarea de aici? Dar, fie-mi cu iertare, dragul meu domn (aici tonul vocii sale scăzu, devenind expresia însăşi a cordialităţii), iartă-mi rîsul răutăcios. Păreai *îngrozitor* de surprins. Şi-apoi există lucruri atît de ridicole, încît omul n-are de ales decît să rîdă sau să moară. Să mori rîzînd trebuie să fie cea mai glorioasă dintre toate morţile glorioase!

Sir Thomas More[260] - un bărbat minunat a fost sir Thomas More – sir Thomas More a murit rîzînd, adu-ţi aminte![261] De asemenea, *Absurdităţile* lui Ravisius Textor[262] cuprind o listă întreagă de personaje care au avut

[260] *Sir Thomas More* (1478-1535), umanist englez. Respingînd autoritatea spirituală a regelui, a sfîrşit decapitat.

[261] v. William Roper, *The Mirrour of Vertue in Worldly Greatness; or the Life of Sir Thomas More (Oglinda virtuţii în măreţie lumească; sau viaţa lui sir Thomas More),* Paris, 1626, către sfîrşitul cărţii: [sir Thomas] *„turned... a cheerful countenance, and said... my neck is very short, take heed, therefore, than strikest not awry, for saying ofthyne honesty.”* („întoarse privirea vesel şi zise: gîtul meu e foarte scurt, deci ia aminte să nu dai pe de lături, ca să nu-ţi pătezi onoarea”).

[262] Poe se referă la cap. „De gaudio et risu mortuis” („Despre bucurie şi rîs la morţi”) din *Theatrum Poetarum... sive Officina Io. Ravisii Textoris (Teatrul poeţilor sau clubul lui Io. Ravisius Textor),* Paris, 1520, un manual de învăţătură clasică al

acelaşi sfîrşit magnific. Ştii însă, urmă el gînditor, că la Sparta (care acum este Palacochori), repet, la Sparta, în partea de apus a fortăreţei, în mijlocul unui haos de ruine abia vizibile, se află un soi de *soclu* pe care se pot încă desluşi slovele AAZM. Neîndoielnic ele fac parte din FEAAZMA. Ei bine, la Sparta se găseau o mie de temple şi sanctuare înălţate pentru tot atîtea divinităţi. Cît de ciudat că altarul Rîsului a supravieţuit tuturor celorlalte![263] Dar în momentul de faţă, continuă el, cu o stranie schimbare de voce şi comportament, n-am nici un drept să mă distrez pe socoteala dumitale. Aveai dreptate să fii uimit, căci Europa nu-i în stare să făurească o minunăţie precum acest mic cabinet regal. Celelalte apartamente pe care le posed nu sînt deloc pe aceeaşi măsură - banale exagerări de modernism insipid. Acesta însă e mai presus de modă, nu-i aşa? Ar fi de ajuns să fie văzut ca să devină el însuşi un etalon - mă refer la cei care-şi pot permite aşa ceva în schimbul întregii lor averi. M-am păzit însă de atari profanări. Cu o excepţie, eşti singura fiinţă omenească, în afară de mine şi de valetul meu, căreia i s-a îngăduit să pătrundă în tainele acestor lăcaşuri împărăteşti, de cînd ele au fost împodobite precum vezi!

Am dat din cap în semn de recunoştinţă, căci senzaţia copleşitoare de măreţie, balsam şi muzică, dimpreună cu vorbele şi purtarea lui neaşteptat de ciudate mă împiedicau să exprim în cuvinte o părere ce-ar fi trebuit să fie un compliment.

- Aici, reluă el, ridicîndu-se şi sprijinindu-se de braţul meu, în timp ce dădeam un ocol încăperii, aici sînt picturi de la greci pînă la Cimabue[264], şi de la Cimabue pînă la ora de faţă. Multe sînt alese, după cum vezi, fără prea mare consideraţie pentru preceptele Artei. Toate laolaltă însă alcătuiesc o tapiserie cît se poate de potrivită pentru o încăpere ca aceasta. Am aici şi cîteva *chefs d'ceuvre* ale unor mari anonimi, iar aici desene neterminate de artişti celebri în epoca lor, ale căror nume perspicacitatea academiilor le-a abandonat tăcerii şi mie. Ce crezi, zise el, întorcîndu-se brusc în timp ce vorbea, ce crezi despre această *Madonna della Pieta?*

- Ea lui Guido însuşi![265] am exclamat cu tot entuziasmul firii mele, pentru că admirasem intens farmecul ei copleşitor. E a lui Guido însuşi! Cum de-aţi *reuşit* s-o obţineţi? Fără îndoială ea este în pictură ceea ce Venus este în sculptură.

- Hm! zise el gînditor, Venus? Venus cea minunată? Venus de Medici? Cea cu căpşorul delicat şi părul de aur? O parte din braţu-i stîng (aici vocea îi scăzu într-atît încît cu greu o puteai distinge) şi întreg braţul

---

umanistului francez *Jean Tixier, Seigneur de Ravisi* (1480-1524).

[263] „Lycurg" - afirmă Plutarh - „...a ridicat la Sparta o statuie a Rîsului, după cum istoriseşte Sosibios" - vezi Plutarh, *Vieţi paralele,* voi. I, trad. N.I. Barbu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1960, p. 132. Sursa lui Poe e probabil traducerea lui Shoberl (Philadelphia, 1813) a lucrării lui Chateaubriand, *Itineraire de Paris a Jerusalim (Călătorie de la Paris la Ierusalim),* Paris, 1811.

[264] *Giovanni Cimabue* (1240-1302), pictor florentin, maestru al lui Giotto.

[265] Această *Madonă* a lui *Guido Reni* (1575-1642) - o pînză foarte mare (5x10 m) - se află acum la Galeria din Bologna sa natală. Poe a văzut-o probabil într-o gravură şi e posibil să nu-şi fi dat seama de dimensiunile ei.

drept sînt restaurări, iar în cochetăria acelui braţ drept zace, cred, chintesenţa întregii afectări. Dă-mi-l pe Canova[266]! Apollo, de asemenea, e o copie[267] - nu încape îndoială - nătărău orb ce sînt, să nu pot admira lăudata inspiraţie a lui Apollo! Nu pot - vai mie! - să nu-l prefer pe Antinous[268]. Oare nu Socrate a zis că sculptorul şi-a găsit statuia în blocul de marmură?[269] Prin urmare Michelangelo _n-a fost cîtuşi de puţin original în distihul său:

Non ha l'ottimo artista alcun concetto

Che un marmo solo in se non circonscriva[270].

A fost, sau s-ar cuveni remarcat că, precum un gentleman adevărat, sîntem tot timpul conştienţi de diferenţa ce ne desparte de apucăturile oamenilor de rînd, fără să putem însă determina precis în ce constă această diferenţă. După ce remarca mea îşi vădise forţa cît priveşte comportamentul exterior al cunoştinţei mele, simţeam, în acea memorabilă dimineaţă, că ea se potrivea mult mai bine temperamentului şi caracterului său moral. Nici ciudăţenia aceea a spiritului, ce părea să-l despartă atît de categoric de toate celelalte fiinţe omeneşti, n-o pot defini mai bine decît numind-o *patima* intensei şi neostenitei cugetări, întipărită chiar şi pe gesturile sale cele mai banale, tulburîndu-i momentele de amuzament şi împletindu-se cu adevărate accese de voioşie, precum năpîrcile ce-şi scot limba prin ochii măştilor rînjitoare de la cornişele templelor din Persepolis.

Totuşi, n-am putut să nu observ în repetate rînduri, dincolo de tonul frivol şi deopotrivă solemn cu care perora iute despre chestiuni de importanţă minoră, o uşoară trepidaţie, un aer de onctuoasă iritare în gesturi şi-n cuvinte, o vie excitabilitate în comportament, ce-mi păreau tot timpul inexplicabile, iar uneori de-a dreptul alarmante. Adeseori, de asemenea, oprindu-se în mijlocul unei propoziţii al cărei început părea să-l fi uitat, dădea impresia că ascultă cu cea mai mare atenţie, ca şi cînd ar fi aşteptat ivirea vreunui musafir sau ar fi auzit sunete ce trebuie că existau numai în imaginaţia sa.

Într-una dintre aceste reverii sau răgazuri de aparentă meditaţie, întorcînd o filă din minunata tragedie *Orfeo* (prima tragedie italiană) a

---

[266] *Venus,* a sculptorului italian *Antonio Canova* (1803) e, de fapt, un nud al prinţesei Pauline Borghese, modelat ia Villa Borghese din Roma. *Cf.* Byron, *Childe Harold,* Cîntul al IV-lea, LV, v. 9: *„Such as the great ofyore, Canova is today"* („Canova, precum cei din vremea ta străbună", trad. Aurel Covaci, în Byron, *Opere,* I, Editura Univers, Bucureşti, 1985, p. 370).

[267] *Apollo Belvedere*: o copie romană descoperită în ruinele de la Antium (1485).

[268] Sclav grec de rară frumuseţe, favoritul împăratului Hadrian, comemorat în statui şi monede. Canova, printre alţii, î-a luat ca subiect.

[269] După Diogenes Laertios *(Despre vieţile şi doctrinele filozofilor,* Cartea a II-a, cap. XTV: „Socrate"), Socrate „îşi arată nedumerirea că sculptorii îşi dau osteneală să facă blocul de marmură cît mai asemănător unui om, dar nu se îngrijesc de ei, să nu se asemene cu simple blocuri; şi nu cu oamenii", trad. C.I. Balmuş, Editura Academiei, Bucureşti, 1963, p. 165.

[270] „Artistul vrednic nici un gînd nu are / ca marmura în ea nu-l încapă / cu prisosinţă!" (it. în orig.), trad. CD. Zeletin, în Michel Angelo, *Sonete şi erîmpeie de sonet,* Editura Albatros, Bucureşti, 1975, p.101.

poetului şi cărturarului Politian, tragedie ce zăcea lîngă mine pe canapea, am descoperit un pasaj subliniat cu creionul. Era un pasaj către sfîrşitul actului al treilea, un pasaj dintre cele mai impresionante, pasaj care, deşi atins de impurităţi, nu va fi citit niciodată fără un cutremur de emoţie sinceră sau fără suspine din partea femeilor[271], întreaga pagină era pătată de lacrimi proaspete, iar pe foiţa din dreapta, intercalată între pagini, erau însemnate următoarele versuri englezeşti, într-o caligrafie atît de diferită de caracterele stranii ale amicului meu încît cu greu am recunoscut-o ca fiind a lui:

Mi-ai fost, iubito,
Tot ce-am tînjit, amar –
Un ostrov verde-n mare, iubito,
Fîntînă şi altar, Cu flori şi fructe rare,
Flori ale mele doar.
Ah, vis prea frumos să stea!
Ah, Speranţă înstelată!
Te-ai înălţat, ci pentru a cădea!
„Înainte! treci o dată!”
Un glas din Viitor spunea:
Dar peste Trecut (genune-ntunecată)
Mut, nemişcat, duhul meu plutea!
Căci pentru mine, vai! vai!
Lumina Vieţii a pierit!
Nicicînd-nicicînd-nicicînd –
(Pe ţărm nisipului în acest grai
Solemna mare i-a vorbit)
Un pom trăsnit rodi-va mai
Sau va zbura un şoim lovit!
Şi transe sînt visele mele
Şi ale nopţii vise-s toate,
Unde ochii tăi ard între stele,
Unde pasul ţi se-abate –
În ce dansuri siderale
În ce torente neuitate.
Vai! ceasul blestemat
Cînd te-au fost dus pe mare
Iubirea preschimbînd-o în păcat,
Nesfînt alcov, grandoare,

[271] Pe vremea lui Poe, *Orfeu* al lui *Angelo Poliziano* (1454-1494) era împărţit în acte. Poe probabil că nu avea textul poemului în faţă, căci el nu conţine pasaje licenţioase.

În urmă-ţi ţărmu-nnegurat
Cu sălcii plîngătoare[272]*.*

Că aceste versuri fuseseră scrise în engleză - o limbă pe care autorul lor nu credeam s-o ştie - nu constituia pentru mine o surpriză prea mare. Eram pe deplin conştient de întinderea cunoştinţelor sale, precum şi de satisfacţia lui ciudată de a ascunde acest lucru, ca să fiu uimit de-o asemenea descoperire; cît priveşte însă locul compoziţiei, trebuie să mărturisesc că rni-a produs nu puţină uimire. Iniţial fusese scris *Londra,* iar pe urmă s-a tţas cu grijă peste cuvînt - totuşi nu îndeajuns ca să-l ascundă de un ochi scrutător. Ziceam că lucrul acesta mi-a produs nu puţină mirare; fiindcă, după cum bine îmi amintesc, într-o discuţie anterioară cu prietenul meu, mă interesasem în mod special dacă nu cumva o întîlnise la Londra pe Marchiza di Mentoni (care locuise în acel oraş cîţiva ani înainte de-a se căsători), iar răspunsul său, dacă nu mă-nşel, mi-a dat de înţeles că nu vizitase niciodată metropola Marii Britanii. S-ar cădea să pomenesc aici c-am auzit în repetate ocazii (fireşte, fără să acord credit unor zvonuri atît de nesigure) că persoana despre care vorbesc ar fi, nu doar prin naştere, ci şi prin educaţie, un *englez.*

* * *

- Există un tablou, zise el, fără să bage de seamă că luasem notă de tragedie, mai există un tablou pe care nu l-ai văzut. Şi, dînd la o parte o draperie, dezveli un portret al Marchizei Afrodita în mărime naturală.

Mîna omenească n-ar fi putut face mai mult întru desăvîrşirea frumuseţii sale supranaturale. Aceeaşi siluetă eterică, ce stătuse înaintemi noaptea trecută pe treptele Palatului Ducal, îmi stătea iarăşi în faţă. Dar pe expresia acestui chip luminat numai de zîmbete mai stăruia (anomalie de neînţeles!) acea umbră capricioasă de melancolie ce nu va putea fi nicicînd separată de frumuseţea perfectă. Mîna dreaptă i se odihnea îndoită pe piept. Cu cea stîngă arăta în jos spre o urnă de o formă curioasă. Un picior delicat, fermecător, singurul la vedere, abia atingea pămîntul; şi anevoie întrezărită în atmosfera scînteietoare ce părea să-i învăluie şi să-i pecetluiască frumuseţea, plutea o pereche de aripi de vis. Privirea mea coborî de pe tablou pe figura prietenului meu, şi cuvintele viguroase din *Bussy D'Ambois* de Chapman vibrară instinctiv pe buzele mele:

El se-nalţă
Acolo precum o statuie romană! Şi va sta
Pîn'ce Moartea-l va preface-n marmură![273]

[272] Aceste versuri alcătuiesc poema *Uneia din Paradis* (vezi Edgar Allan Poe, *Poezie -Dramă,* Institutul European, 2001, pp. 233-234, în traducerea lui Liviu Cotrău). Ultima strofă e în general omisă în ediţiile poeziilor lui Poe.

[273] E vorba de tragedia *Bussey Dambois* (1607) a lui *George Chapman* (15597-1634), Act. IV, Se. IV, vv. 96-98. în versiunea A, Poe citează corect: *I am up /Here like a Roman statue /I will stand/ Till Death hath made me marble"* („Mă înalţ / Aici precum o statuie/ Voi sta / Pînă ce Moartea mă va preface în marmură").

- Vino, zise el într-un tîrziu, întorcîndu-se spre o masă de argint masiv, bogat încrustată, pe care se aflau cîteva pocale cu desene fantastice, alături de două urne mari, de origine etruscă, executate după acelaşi model extraordinar ca aceia din fundalul portretului, şi umplute cu ceea ce presupuneam a fi vin de Johannisberger[274]. Vino, zise el brusc, hai să bem! E devreme, dar hai să bem. *Într-adevăr, e* devreme, continuă el gînditor, pe cînd un heruvim purtînd un ciocan greu şi auriu făcu să răsune în apartament cel dintîi ceas al zorilor, *într-adevăr* e devreme, dar ce contează? Hai să bem! Hai să turnăm o ofrandă acelui soare solemn pe care lămpile stridente şi căţuile sînt atît de dornice să-l subjuge! Şi, făcîndu-mă să închin paharul plin, dădu pe gît, într-o succesiune rapidă, mai multe cupe cu vin.

- Visarea, urmă el, reluînd tonul conversaţiei sale dezlînate şi ridicînd una dintre acele splendide urne în lumina puternică a unei cădelniţe, visarea a fost preocuparea de căpetenie a vieţii mele. De aceea mi-am făurit, după cum vezi, un sălaş al viselor, în inima Veneţiei puteam oare să durez unul mai bun? Vezi în jurul tău, este adevărat, un amestec de ornamente arhitecturale. Castitatea loniei e jignită de zorzoanele antediluviene, iar sfincsii Egiptului se lăfăie pe covoare de aur. Totuşi, efectul şochează doar pe cei timizi. Convenienţele ce ţin de spaţiu, şi îndeosebi de timp, sînt gogoriţele ce-nspăimîntă omenirea, îndepărtînd-o de la contemplarea sublimului. Eu însumi am fost cîndva decorator, dar acea sublimare a nebuniei şi-a pierdut farmecul pentru sufletul meu. Toate acestea sînt cu atît mai potrivite acum ţelului meu.

Precum aceste cădelniţe arăbeşti, spiritul meu se zvîrcoleşte în foc, iar acest decor delirant mă pregăteşte pentru şi mai sălbaticele viziuni ale tărîmului cu vise adevărate către care mă-ndrept grabnic acum. Aici conteni brusc, îşi lăsă capul în piept, părînd că ascultă un sunet pe care nu-l auzeam, în cele din urmă, înălţîndu-şi capul, privi în sus şi rosti versurile Episcopului de Chichester:

Adastă-acolo! căci nu sînt încă

Plecat spre tine-n valea adîncă.

În clipa următoare, dovedind tăria vinului, se trînti cît era de lung pe o canapea.

Un pas grăbit se auzi acum pe scări, urmat îndeaproape de o bătaie puternică în uşă. Mă repezii să previn o nouă tulburare, cînd un paj din suita lui Mentoni năvăli în încăpere, îngăimînd cu o voce gîtuită de emoţie vorbe fără şir: „Stăpîna mea! Stăpîna mea! Otrăvită! Oh, frumoasa, oh, frumoasa Afrodita!”

Buimăcit, m-am năpustit spre canapea, câznindu-mă să-l aduc în simţiri pe cel adormit. Dar membrele-i erau rigide, buzele livide, ochii adineauri sclipitori erau ţintuiţi în *moarte.* M-am întors clătinîndu-mă la masă, mîna îmi căzu pe un potir crăpat şi înnegrit, şi conştiinţa întregului şi groaznicului adevăr îmi străfulgera dintr-o dată sufletul[275].

[274] Vin de Rin, preferat de eroii lui Poe.
[275] Se credea că sticla de Veneţia crapă în contact cu otrava.

NOTA

ÎNTÎLNIRE (THE ASSIGNATION)

(A: The Lady's Book, ian. 1834; B: Southern Literary Messenger, iul. 1835; C: copia Duane după B cu modificări manuscrise, 1839; D: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; E: Broadway Journal, 7 ian. 1845; F: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Eroul îl are ca model pe Byron, eroina fiind amestecul a două femei pe care poetul englez le iubise: Mary Chaworth şi contesa Guiccioli. Episodul central e luat din cap. 23 al romanului *Vicarul din Wakefield* (1766) de Oliver Goldsmith: „Matilda se măritase foarte tînără cu un senior napolitan de neam ales, şi la cincisprezece ani se trezi văduvă şi mamă. într-o zi, pe cînd îşi dezmierda copilul, stînd la o fereastră deschisă din locuinţa ei, care dădea spre rîul Volturno, copilul i se smulse pe neaşteptate din braţe şi sări în rîu, dispărînd într-o clipită", trad. Paul B. Marian (Editura Minerva, Bucureşti, 1979, pp. 171-172).

Titlul: Versiunile A şi D: The Visionary (Vizionarul); B şi C: The Visionary - A Tale (Vizionarul - O poveste).

Motto la versiunea *A:*

Ich have gelebt, und geliebet.

- Schiller's *Wallenstein.*

I have lived, and I have loved

Und sterbich denn, so sterbich doch

Durch sie - durch sie. - Goethe.

And if I die, at least I die

With her - with her.

Primul text nu e din Schiller, ci din poemul *Frauen - Liebe und Leben (Iubire şi viaţă de femei),* strofa a VIII-a, v. 7, de Adelbert von Chamisso (1830), iar al doilea din poezia *Das Veilchen (Vioreaua),* w. 19-20 a lui Goethe. Corect: *„Geliebet hab'ich und gelebt"* (Iubit-am eu şi am trăit") şi, respectiv, *„Und sterb'ich denn, so sterb'ich doch j durch sie, durch sie".* Poezia lui Goethe a fost citată întreagă de George Bancroft, cu o traducere, în *North American Review* (oct. 1824). Ultimele două versiuni, într-o formă trunchiată, sînt atribuite de Poe în glumă lui Schiller în povestirea *La ananghie.*

Versiunea *A* avea următorul paragraf introductiv: „Există un nume, un sunet, care, mai presus de toate celelalte sunete, face să vibreze în urechea mea o melodie dulce şi totuşi sălbatică şi solemnă. Admirat cu devotament de puţinii care citesc şi de şi mai puţinii care gîndesc, este un nume ce nu-i încrustat încă în blazonul nemuririi; totuşi, prezent în slovele focului tyrian pentru a putea fi mai tîrziu desluşit de rostirea veacurilor.

Mai presus de toate e un nume pe care, din pricini fără greutate în

sine, dar întru totul întemeiate, sînt hotărît să-l trec sub tăcere. Nici nu doresc, cu un nume fictiv, să întinez amintirea marii dispărute, a cărei viaţă a fost atît de neînţeleasă şi al cărei trist sfîrşit s-a dovedit a fi cauza atîtor cîrtiri pizmaşe. Nu mă socot printre acei scriitori care, făcînd dintr-o denumire eufonică cheia de boltă a naraţiunilor lor, nu mai sînt în stare să se descurce fără prima, după cum nici arhitectul fără a doua”.

Vedetism

în româneşte de Liviu Cotrău

...toţi oamenii călcau

Cu cele zece degete şi straşnic se mai minunau.

Satirele episcopului Hali[276]

Sînt - mai bine zis, *eram* - un om vestit; dar nu sînt nici autorul lui Junius, nici omul cu mască, fiindcă numele meu este, dacă nu mă înşel, Robert Jones[277], şi m-am născut undeva în orăşelul Fum-Fumuri.

Primul gest din viaţa mea a fost acela să mă apuc cu amîndouă mîinile de nas. Mama, văzîndu-mă, m-a declarat geniu. Tata a plîns de bucurie şi mi-a dăruit un tratat de nosologie[278], pe care l-am învăţat pe de rost înainte să fiu înţărcat.

Începeam să mă descurc deja binişor în această ştiinţă, şi curînd am înţeles că dacă un om are un nas mai proeminent, e destul să se ţină de el ca să ajungă o vedetă. Interesul meu nu se limita numai la teorie, în fiecare dimineaţă smuceam de cîteva ori de proboscidă şi dădeam pe gît vreo şase păhărele de rachiu.

Într-o bună zi, după majorat, tata m-a chemat la el în birou.

---

[276] Citat trunchiat din episcopul *Joseph Hali, Virgidemiarum (Satire),* 1597, Cartea a doua, Satira a VI-a, vv. 19-20; în orig.: *„Genus and Species long since barefoote went /Upon their ten-toes in wilde wanderment."* („Genul şi Specia colindau de multă vreme desculţe / Rătăcind bezmetice.").

[277] *„Junius"* (probabil *sir Philip Francis)* era autorul unor celebre scrisori politice tipărite în revista londoneză *Public Advertiser* (1669-1772). „Omul cu masca de fier" era un deţinut politic din Franţa, bine cunoscut cititorilor de romanţuri.

[278] în orig., *Nosology,* „nosologia" fiind ştiinţa clasificării bolilor (din grec. *nosos* = boală). Aici calambur, căci ea poate fi luată şi ca ştiinţa despre nas (engl. *nose* = nas). în versiunile *A, B* şi *C* urmează pasajul: „înainte de-a fi înţărcat, nu numai c-am învăţat pe de rost tratatul cu pricina, dar am reuşit să adun într-un caiet tot ce s-a spus despre acest subiect, de către Pliniu, Aristotel, Alexander Ross, Minucius Felix, Hermanus Pictorius, Del Rio, Villarât, Bartholinus şi sir Thomas Browne". Toţi aceşti autori par să fi scris cîte ceva despre nas: Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală,* XI, 59, Aristotel vorbeşte despre nasurile cîrne în *Problemata,* XXXIII, 18. Alexander Ross, director la Southampton Grammar School, a publicat un tratat de anatomie; Minucius Felix, apologetul creştin, are un pasaj despre miros în *Octavius,* XXXVIII, 2; Hermanus Pictorius e probabil o eroare - din lipsa unei virgule? – pentru Paulus Hermannus, botanist olandez din sec. al XVTII-lea, şi Georg Pictorius, autor de tratate de medicină (a trăit în sec. al XVI-lea); Martin-Antoine Del Rio (1551-1608), iezuit şi adversar acerb al ideilor lui Heinrich Cornelius Agrippa; opera sa voluminoasă nu pare a fi trecută la index, dar, cît priveşte interesul său pentru nasuri, să ne încredem în Poe; Foulques de Villaret a fost Mare Maestru (1307-1319) al Ordinului Cavalerilor Ospitalieri ai Sfîntului Ioan din Ierusalim. Locul său nu poate a fi aici; Casparus Bartholinus, medic scandinav, a publicat *De olfactus organo (Despre organul olfactiv),* 1679, şi *De respiratione animalium (Despre respiraţia animalelor),* 1700.

- Fiul meu, zise el, după ce ne-am aşezat, care-i scopul tău principal în viaţă?

- Tată, i-am răspuns, este studiul nosologiei.

- Dar, Robert, se interesă el, ce este nosologia?

- Domnule, am zis, este ştiinţa ce se ocupă de nasuri.

- Poţi să-mi spui atunci, ceru el, *ce* se înţelege prin nas?

- Tată, am răspuns foarte înduioşat, nasul a fost definit în felurite chipuri de o mie de autori diferiţi.

[Aici mi-am scos ceasul.] Acum este ora prînzului sau cam pe acolo, deci vom avea timp berechet să-i lichidăm pe toţi înainte să ne-apuce miezul nopţii. Să purcedem, aşadar. După Bartholinus, nasul este acea protuberantă, acea umflătură, acea excrescenţă, acea...

- Destul, Robert, mă întrerupse venerabilul gentleman. Sînt pur şi simplu uluit de amploarea cunoştinţelor tale, pe onoarea mea! [Aici închise ochii şi-şi duse mîna la inimă.] Apropie-te! [Aici mă apucă de braţ.] De-acum putem socoti încheiată educaţia ta. A sosit momentul să-ţi faci un rost în viaţă, şi cel mai bun lucru ar fi să te ţii de nas, uite-aşa, aşa, aşa, [Aici începu să-mi tragă picioare în fund pe scări în jos pînă afară pe uşă.] Să piei din casa mea, şi Dumnezeu să te binecuvînteze!

Cum simţeam în mine divinul *afflatus*[279]*,* am socotit acest incident un noroc şi nimic mai mult. Am decis să mă las condus de sfatul părintesc.

Am hotărît să mă ţin de nas. Pe loc i-am dat un bobîrnac, apoi încă unul, şi m-am dus de îndată să scriu un pamflet la adresa nosologiei.

Întreg orăşelul Fum-Fumuri fu cuprins de agitaţie.

- Minunat geniu! zise *Quarterly.*

- Superb fiziolog S zise *Westminster.*

- Deştept tip! zise *Foreign.*

- Subtil scriitor! zise *Edinburgh.*

- Profund gînditor! zise *Dublin.*

- Om mare! zise *Bentley.*

- Suflet divin! zise *Fraser.*

- Unul de-ai noştri! zise *Blackwood*[280]*.*

- Cine poate fi? zise dna Bas-Bleu.

- Ce poate fi? zise corpolenta dră Bas-Bleu.

- Unde poate fi? zise mărunta dră Bas-Bleu.

Dar eu nu le-am dat absolut nici o atenţie, ci am intrat degrabă în atelierul unui artist.

---

[279] Har (lat. în orig.).
[280] Poe înşiră principalele reviste britanice ale vremii.

Ducesa Binecuvîntează-Mi-SufLetul poza pentru un portret: Marchizul de Tam-Nisam ţinea în poală pudelul Ducesei. Contele Cutărică flirta cu sărurile dînsei, iar Înălţimea-Sa Regală Nu-Mă-Atinge stătea rezemată de spătarul scaunului pe care şedea ea.

M-am apropiat de artist şi mi-am expus nasul.

- Ah, minunat! oftă Ducesa.

- Ah, Doamne! sîsîi Marchizul.

- Ah, revoltător! gemu Contele.

- Ah, abominabil! mîrîi Înălţimea-Sa Regală.

- Cît vrei pe el? întrebă artistul.

- Pe *nasul* lui? ţipă Ducesa.

- O mie de lire, am zis eu, aşezîndu-mă.

- O mie de lire? se interesă artistul, cuprins de reverie.

- O mie de lire, am zis eu.

- Minunat! zise el, extaziat.

- O mie de lire, am zis eu.

- Garantezi pentru el? întrebă el, îndreptînd nasul către lumina.

- Da, am zis eu, suflîndu-l cu nădejde.

- Este *într-adevâr* original? se interesă el, atingîndu-l cu veneraţie.

- Priveşte! am zis eu, răsucindu-l într-o parte.

- Nu s-a luat chiar nici o copie după el? ceru el, examinîndu-l la microscop.

- Nici una, am zis eu, răsucindu-l în sus.

- *Admirabil!* izbucni el, surprins de frumuseţea manevrei.

- O mie de lire, am zis eu.

- O *mie* de lire? întrebă el.

- Întocmai, am zis eu.

- O mie de *lire*? întrebă el.

- Exact, am zis eu.

- Le vei avea, zise el. Ce piesă *rarisimă*! Încît îmi semnă pe loc un cec şi luă o schiţă după el. Am închiriat un apartament pe strada Jermyn şi i-am trimis Maiestăţii sale a nouăzeci şi noua ediţie a *Nosologiei,* cu un portret al proboscidei mele.

Craiul ăla amărît, Prinţul de Wales, m-a invitat la cină.

Eram cu toţii vedete şi *recherches.*

Era un platonician modern. Acesta cită pe Porfir, Iamblicus, Plotin,

Proclus, Hierocles, Maximus Tyrius şi Syrianus[281].

Era un bărbat care credea în perfectibilitatea omului. Acesta cită pe Turgot, Price, Priestley, Condorcet, De Stael şi pe „Studentul ambiţios şi beteag”[282].

Era sir Paradoxul Absolut. Acesta observă că toţi nebunii sînt filozofi şi toţi filozofii nebuni.

Era Aestheticus Ethix. Acesta vorbi de foc, de unitate şi de atomi, de suflet bipartit şi preexistent, de afinitate şi discordie, de inteligenţă primitivă şi de homeomerie[283].

Era Theologos Theologie. Acesta povesti de Eusebius şi de Aranius, de erezie şi de Conciliul de la Niceea, de puseism şi de consubstanţialism, de homousios şi de homouioisios[284].

Era Fricassee de la Rocher de Cancale. Acesta aduse vorba de Muriton cu limbă roşie, conopidă cu sos *ueloute,* friptură de viţel *à la St. Menehoult,* marinată *à la St. Florentin,* geleuri de portocale *en mosaiques*[285]*.*

---

[281] La o serată a dnei Blessington, descrisă de Willis în *însemnări ocazionale* (cap. CXXI), Benjamin Disraeli discută despre platonism, povestind cum Thomas Taylor, un platonician modern, a fost dat afară din locuinţa sa din Londra cînd, acasă la el, a sacrificat un taur în cinstea lui Jupiter. Unele referinţe se fac şi la platonicienii alexandrini discutaţi în *Vivian Grey.* Iată un fragment din capitolul al şaselea al acestui roman: „Tată! Vreau să-i aprofundez pe neoplatonicieni. Ii vreau pe Platon, şi pe Porfir, şi pe Iamblicus, şi pe Syrianus, şi pe Maximus Tyrius, şi pe Produs, şi pe Hierocles, şi pe Sallustius, şi pe Damascius”. (Au trăit între aprox. 150 î.Hr. şi 485 d.Hr.).

[282] Cu excepţia *„studentului ambiţios”,* toţi aceşti adepţi ai perfectibilităţii omeneşti sînt din nou citaţi în *Grădina -peisaj, infra.* şi E.A. Poe, *Domeniul Arnheim. A.R.J. Turgot* (1727-1781), economist francez; *Richard Price* (1723-1791), moralist şi predicator englez; *Joseph Priestley* (1733-1804), chimist şi teolog englez; *M.J.A. Condorcet* (1743-1794), filozof şi economist francez; *Madame de Stael* [Anne Louise Germaine Necker] (1766-1817), scriitoare franceză.

[283] *Homeomeria* e doctrina ce susţine că substanţele elementare sînt alcătuite din părţi, fiecare parte semănînd cu întregul.

[284] *Eusebius* (m. 342 d.Hr.), episcop de Nicomedia, a fost patronul lui *Arius* (m. 336 d.Hr.) în acerbele dispute teologice de la începutul sec. al IV-lea d.Hr. împotriva *anomoilor* (partizanii arianismului), care susţineau ca «Fiul e neasemănător cu Tatăl», Conciliul de la Niceea (325) a hotărît că Fiul e „de aceeaşi esenţă cu Tatăl”. Partida „de dreapta” - homoiousienii - susţinea ojjoidTnq xcct 'ouaiav (de esenţă asemănătoare), sperînd să păstreze conţinutul religios al formulei nicaeene fără a trebui să adopte formula însăşi, printre partizanii ei fiind şi Athanasius. Conciliul de la Constantinopol (381) avea să reafirme doctrina de la Niceea. *Puseismul,* de la teologul englez Edward B. Pusey (1800-1882), cerea restabilirea ceremoniilor catolice în cadrul bisericii anglicane. E vorba de doctrina consubstanţialităţii dintre Iisus Hristos şi Dumnezeu. Grec. *homousios* (= de aceeaşi esenţă) şi *homoiousios* (= de esenţă asemănătoare) trimit la disputele amintite mai sus.

[285] *Rocher de Cancale* e o stîncă uriaşă din nordul Bretaniei de unde numele unui restaurant parizian despre care N.P. Willis scrie în *însemnări ocazionale* (cap. al XTV-lea) că era „prima ospătărie din Paris, totuşi nu excelează decît în meniurile

Era Bibulus O'Bumper. Acesta se referi la Latour şi Markbrunnen, Mosseux şi Chambertin, Richbourg şi St. George, Haubrion, Leonville si Medoc, Barac şi Preignac, Grave, Sauternes, Lafitte şi St. Peray.

Clătină din cap la Clos de Vougeot şi, cu ochii închişi, deosebi între Sherry şi Amontillado[286].

Era *signor* Tintontintino din Florenţa. Acesta conferenţie despre Cimabue, Arpino, Carpaccio şi Argostino, despre obscuritate la Caravaggio, graţie la Albano, culori la Tiţian, olandeze la Rubens şi comic la Jan Steen[287].

Era preşedintele Universităţii din Fum-Fumuri. Acesta fu de părere că luna se numea Bendis în Tracia, Bubastis în Egipt, Diana în Roma şi Artemis în Grecia.

Era Marele Turc din Istanbul. Acesta nu se putea abţine să nu creadă că îngerii erau cai, cocoşi şi tauri, că acela care avea să ajungă în al şaselea cer va stăpîni şapte mii de capete, şi că pămîntul se sprijinea pe o vacă azurie cu un număr infinit de coarne verzi.

Era Delphinus Polyglott, Acesta ne povesti ce s-a ales din cele optzeci şi trei de tragedii pierdute ale lui Eschil, din cele cincizeci şi patru de discursuri ale lui Isaeus, din cele trei sute nouăzeci şi una de cuvîntări ale lui Lysias, din cele o sută optzeci de tratate ale lui Teofrast, din a opta carte despre secţiunile conice a lui Apolloniu, din imnurile si ditirambii lui Pindar şi din cele patruzeci şi cinci de tragedii ale lui Homer Junior[288].

Era Ferdinand Fitz-Fossillus Feltspar. Acesta ne informă pe toţi în legătură cu focurile subpămîntene şi cu formaţiunile terţiare, cu aeriformele, fluidiformele şi solidiformele, cu cuarţul şi marna, cu şistul şi turmalina neagră, cu ghipsul şi trapa, cu talcul şi calcarul, cu blenda si hornblenda, cu placa de mină şi conglomeratul, cu distenul şi lepidolitul, cu hematitul şi tremolitul, cu antimoniul şi calcedonia, cu manganul şi cu tot ce doriţi dumneavoastră.

---

de peşte".

[286] Unele dintre vinuri sînt fictive (vezi L. Moffitt Cecil, „Poe's Wine List", în *Poe Studies,* dec. 1972).

[287] Nume de artişti celebri. O colecţie de artă italiană şi flamandă menţionată în romanul *The Young Duke (Tînărul duce),* Cartea a II-a, cap. 13, al lui Benjamin Disraeli conţine „satirii lui Rubens şi flăcăii lui Albano". Prin *Argostino,* Poe se referea la Argostino dalie Prospettive, artist bolognez din prima jumătate a sec. al XVI-lea. Pictorul olandez *Jan Steen* (1626-1679) e amintit de Poe într-o recenzie în *Graham's* (apr. 1842): „Dacă adevărul e ţelul suprem al picturii... Jan Steen e un artist mai mare decît Michelangelo". Într-o altă recenzie în aceeaşi revistă (mart. 1842), Poe scrie: „Pentru un Angelo există cinci sute de Jan Steeni".

[288] *Delphinus Polyglott* îşi trage numele de la ediţia Delphin a clasicilor latini special comandată de regele Ludovic al XTV-lea „pentru uzul Delfinului". Cu excepţia „operelor pierdute ale lui Homer Junior", celelalte cărţi dispărute sînt menţionate în articolul „Some Ancient Greek Authors" („Cîţiva autori greci antici"), în *Southern Literary Messenger* (apr. 1836). Articolul, semnat „P", a fost atribuit de unii lui Poe, dar autorul său pare a fi Lucian Minor (*apud* editorii T.O. Mabbott şi K. Campbell). Cele 45 de tragedii ale lui Homer Junior sînt menţionate în *Dicţionarul* lui Anthon Lempriere, p. 357.

Eram eu. Am vorbit despre mine; despre mine, despre mine, despre mine; despre nosologie, despre pamfletul meu şi despre mine. Mi-am răsucit în sus nasul şi am vorbit despre mine.

- Fantastic de deştept tipul! zise Prinţul.

- Superb! ziseră musafirii lui, iar a doua zi dimineaţă Ducesa

Binecuvîntează-Mi Sufletul îmi făcu o vizită.

- N-ai vrea să mergem la Almack[289], puiuţule? întrebă ea, mîngîindu-mă sub bărbie.

- Pe onoarea mea! am zis eu.

- Cu nas cu tot? se interesă ea.

- Precum mă vezi, am răspuns eu.

- Atunci poftim o invitaţie, comoara mea. Să anunţ că vii?

- Ducesă dragă, cu toată inima.

- Pfui, nu! Şi cu tot nasul?

- Cu fiecare părticică din el, dragostea mea, am zis, şi răsucindu-l o dată sau de două ori, m-am trezit în saloanele Almack.

Odăile erau ticsite pînă la refuz.

- Vine! zise careva de pe scări.

- Vine! zise careva aflat mai departe.

- Vine! zise careva aflat şi mai departe.

- A venit! exclamă Ducesa. A venit, dulcea minune! Şi, apucîndu-mă zdravăn cu ambele mîini, mă sărută de trei ori pe nas.

Imediat se iscă o tulburare de nedescris.

- *Diavolo!* răcni Contele Capricornutti.

- *Dios guarda !* murmură Don Stiletto.

- *Miile tonnerres!* ţipă Prinţul de Grenouille.

- *Tousand teufel!* grohăi Principele Elector de Bluddennuff.

Era de nesuportat. M-am înfuriat. M-am întors scurt spre Bluddennuff.

- Domnule! i-am zis, eşti un maimuţoi.

- Domnule, răspunse el după o pauză, *Donner und Blitzen!*

Nici că se putea mai bine. Am schimbat între noi cărţile de vizită. La

Ferma de Cretă, dimineaţa următoare, i-am retezat nasul cu un glonţ, iar apoi mi-am vizitat prietenii.

- *Bete!* zise primul.

- Prostule! zise al doilea.

[289] E vorba de „balurile de la Almack”, inaugurate, în 1765, de William Almack.

- Nerodule! zise al treilea.

- Măgarule! zise al patrulea.

- Neghiobule! zise al cincilea.

- Netotule! zise al şaselea.

- Cară-te! zise al şaptelea.

La toate astea m-am simţit umilit. Drept urmare l-am vizitat pe tata.

- Tată, am întrebat, care-i scopul meu principal în viată?

- Fiule, răspunse el, este tot studiul nosologiei, dar pocnindu-l în nas pe Principele elector, ai cam întrecut măsura. Este adevărat, tu ai un nas superb, dar iată, Bluddennuff nu are deloc! Pe tine te huiduieşte toată lumea, în vreme ce el a ajuns eroul zilei. Te asigur că în oraşul

Fum-Fumuri faima unei vedete este direct proporţională cu mărimea proboscidei sale. Dar, Dumnezeule! nu se poate concura cu o vedetă ce n-are măcar un ciot de proboscidă!

NOTA

VEDETISM (LIONIZING)

(A: Southern Literary Messenger, mai 1835; B: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; C: PHANTASY-PIECES, copia lui B cu modificări manuscrise, 1842; D: Broadway Journal, 15 mart. 1845; E: Tales, 1845; F: Works, 1850)

Această piesă trece drept cea mai izbutită schiţă umoristică a lui Poe, singura pe care Evert A. Duyckinck a selectat-o pentru volumul de *Povestiri* din 1845. Poe a revizuit-o în repetate rînduri*. T.O. Mabbott presupune că ar fi vorba de o satiră la adresa scriitorului american N.P. Willis. Din Anglia, Willis trimite revistei *New York Mirror* o serie de scrisori, adunate mai tîrziu în volumul *Pencillings by the Way (însemnări ocazionale),* unde îi prezintă pe cei mai însemnaţi literaţi britanici întîlniţi de el în salonul lui lady Blessington, o văduvă care scria cărţi şi edita almanahuri şi la ale cărei petreceri erau invitaţi numai bărbaţi. Cu unul dintre aceştia, în speţă romancierul Marryat, Willis se duelează.

Mai probabil însă că satira e îndreptată împotriva prolificului scriitor englez Bulwer-Lytton (vezi comentariile la *Povestiri ale Cenaclului* In Folio), „Această schiţă a fost atît de mult revizuită, încît abia dacă au mai rămas cîteva propoziţii din original în versiunea povestirilor pe care Poe le-a publicat în 1840.” (Edward H. Davidson, *Poe. A Criticai Study,* Harvard University Press, 1957, p. 146.) în ediţia lui T.O. Mabbott sînt incluse versiunile A şi *E.* a cărui nuvelă *Too Handsome for Anything (Prea chipeş pentru a izbuti ceva),* din volumul *Conversations with an Ambitious Student in the Health, with Other Pieces (Conversaţii cu un student ambiţios şi bolnav, împreună cu alte bucăţi),* New York, 1832, prezintă numeroase similitudini cu schiţa lui Poe.

Există o bogată literatură despre nasuri. Poe cunoştea neîndoielnic

povestea contelui Slawkenbergius din *Tristram Shandy,* romanul lui Lawrence Sterne, şi foarte probabil şi nuvela *Man with the Nose (Omul cu nasul)* a lui Robert Macnish, apărută în *Blackwood's Magazine* (aug. 1826).

Iată-l pe Poe comentîndu-şi propria schiţă: *„Vedetism...* e o admirabilă piesă burlescă, dovedind erudiţie, umor eclatant şi pricepere..." *(Southern Literary Messenger);* „E o poveste abracadabrantă..., care demonstrează o înaltă forţă inventivă şi umor" *(Baltimore Republican)*; „la drept vorbind, e o satiră - cel puţin în intenţie..., vizînd entuziasmul gloatelor pentru vedete, uşurinţa cu care poţi deveni o vedetă" *(Scrisoare către J.P. Kennedy,* 11 febr. 1836). Schiţa nu va fi lipsită de ecouri: „F". [Theodore S. Fay] semnează o parodie, *The Successful Novei!! (Romanul de succes!!)* în *New York Mirror* (9 apr. 1836), iar Eden Warwick lucrarea *Nosology or Hints towards the Classification ofNoses (Nasologia sau păreri privind clasificarea nasurilor),* Bentley, Londra, 1848.

Tălmăciri:

În franceză: Charles Baudelaire, *Etre un Hon, conte moral,* în *Le Pays,* 19 şi 22 febr. 1855, reed. cu titlul *Lionnerie,* în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857.

În româneşte: I.S. Spartali, *Istoria unui nas*; Ion Dragu şi Radu Drăgescu, *Snobism,* în Edgar Poe, *Fantezii Humoristice,* Editura „Adevărul", Biblioteca „Dimineaţa", nr. 9,1924, pp. 31-39.

Umbră - O parabolă

în româneşte de Ion Vinea

Chiar de-aş umbla pe valea Umbrei...

Psalmii lui David[290]

Voi, cei care azi citiţi, mai sînteţi încă printre cei vii; dar eu, cel care scriu, voi fi fost de mult plecat în ţara umbrelor, într-adevăr, ciudate lucruri se vor întîmpla şi multe lucruri tainice vor fi dezvăluite, şi veacuri întregi vor trece mai înainte ca oamenii să vadă aceste însemnări[291].

Şi cînd le vor fi văzut, vor fi unii care nu le vor da crezare şi alţii care le vor pune la îndoială, şi prea puţini vor fi cei ce vor găsi cu cale să cadă pe gînduri în faţa slovelor săpate aici cu un *stylus* de fier[292].

Anul acela fusese un an de groază, străbătut de fiorul unor simţiri mai puternice decît groaza şi care n-au încă nume pe pămînt. Că multe minuni s-au întîmplat, şi s-au arătat semne, iar peste mări şi ţări, în lung şi în lat, s-au desfăcut larg negrele aripi ale Ciumei[293]. Cei învăţaţi să citească în stele ştiau totuşi că faţa cerurilor prevestea nenorocire; iar pentru mine, Oinos Grecul[294], ca şi pentru alţii, era vădit că venise vremea cînd, în acest an, al şapte sute nouăzeci şi patrulea, la intrarea în zodia

Berbecului, planeta Jupiter avea să se afle în conjuncţie cu inelul roşu al cumplitului Saturn[295]. Socot, daca nu mă înşel întru totul, că duhul cerurilor însuşi îşi făcea simţită fiinţa, nu numai pe însuşi globul Pămîntului, dar şi în suflete, în închipuirea şi în cugetele seminţiei omeneşti.

Într-o noapte, în jurul cîtorva sticle de vin roşu de Chios[296], ne strîn-

---

[290] *Motto-ul* apare prima oară în versiunea *D.* Poe pare să fi cunoscut cele două interpretări la *Psalmul* 23:4: „Chiar dacă ar fi să umblu prin valea umbrei morţii...". In *Septuaginta,* sintagma e tălmăcită prin „umbra morţii", dar unii presupun c-ar însemna doar „umbră".

[291] *Cf. Matei,* 6:5: „Cînd vă rugaţi, să nu fiţi făţarnicii cărora le place să se roage stînd în picioare în sinagogi şi la colţurile uliţelor, ca să fie văzuţi de oameni...".

[292] *Cf. Ieremia,* 17:1: „Păcatul lui Iuda este scris cu un priboi de fier..."; *cf.* de asemenea *Iov,* 19:24: „...aş vrea să fie săpate cu un priboi de fier". Poe plănuise să scoată o revistă cu titlul *The Stylus.*

[293] Ciuma şi-a făcut mai întîi apariţia în portul Pelusium din Delta Nilului, pe vremea împăratului Iustinian (542 d.Hr.).

[294] *Oinos,* cuvînt rar întrebuinţat în textele antice, desemnînd cifra „unu" la jocul de zaruri.

[295] Zodia Berbecului prevesteşte războaie şi nenorociri, conjuncţia dintre Jupiter şi Saturn avînd loc o dată la 794 de ani (vezi secţ. 78, „Les Mathematiques", din *Enciclopedia* lui Bielfeld, Cartea I, cap. XLIX, una dintre cărţile preferate ale lui Poe). Planeta *Saturn* - simbol al Timpului devorator. *Cf. Masca Morţii Roşii, infra.*

[296] *Vinul de Chios* e lăudat de Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală* (Cartea a XIV-a, 9). Existau mai multe oraşe antice numite *Ptolemais*; Poe se gîndea probabil la

sesem, şapte la număr, între zidurile unei săli măreţe, într-o cetate întunecată care se numea Ptolemais. Şi nu era în încăperea noastră o altă intrare decît o poartă înaltă de aramă; iar poarta fusese durată de către meşterul Corinnos[297] şi era o lucrare de o rară măiestrie şi se zăvor a pe dinăuntru, Tot astfel, în sumbrul sălii cuprins, draperii negre ascundeau vederilor noastre luna, stelele funebre, uliţele pustii, dar, cu toate acestea, presimţirile şi amintirea Năpastei nu puteau fi înlăturate.

Pe lîngă noi şi în jurul nostru simţeam existenţa unor lucruri despre care nu pot face o dare de seamă desluşită, lucruri materiale şi sufleteşti, o apăsare grea în văzduh, o senzaţie de sufocare, o nelinişte plină de spaimă si, mai presus de toate, acea stare îngrozitoare în care trăiesc oamenii nervoşi cînd simţurile sînt dureros de treze şi ascuţite, iar puterile minţii zac în adormire. Eram copleşiţi de o povară de moarte.

Se lăsa pe mădularele noastre, pe mobilierul locuinţei, în cupele din care beam. Şi toate, toate lucrurile păreau abătute şi covîrşite, toate lucrurile, afară numai *de* flăcările celor şapte lămpi care luminau petrecerea noastră[298]. Alungindu-se în întinse şi subţiratice fîşii de lumină, ele rămîneau arzînd aşa, palide şi nemişcate, iar în oglinda ce se alcătuia din răsfrîngerea lor pe masa rotundă de abanos la care şedeam cu toţii, fiecare se uita la paloarea propriului său chip şi la raza de nelinişte din ochii posomoriţi ai soţilor săi. Noi totuşi hohoteam de rîs şi ne veseleam în felul nostru - un fel bolnăvicios; şi cîntam cîntecele lui Anacreon[299], care sînt numai nebunie; şi beam fără de măsură, cu toate că purpura vinului ne amintea de purpura sîngelui. într-adevăr, se mai afla cu noi în cameră încă un oaspete, în făptura tînărului Zoii.

Mort, el zăcea, cît era de lung, sub giulgiu; el, duhul şi demonul acestei scene. Vai! El nu putea să ia parte la bucuria noastră. Numai chipul său schimonosit de ciumă şi ochii săi, în care moartea nu stinsese decît pe jumătate focul molimii, păreau că urmăresc desfătarea noastră cu aceeaşi luare-aminte cu care un mort ar urmări bucuriile celor ce vor să moară în curînd. Dar cu toate că eu, Oinos, simţeam ochii răposatului aţintiţi asupră-mi, mă sileam totuşi să nu iau seama la amărăciunea privirii lui şi, uitîndu-mă cu hotărîre în adîncul oglinzii de abanos, cîntam cu o voce plină şi sonoră cîntările fiului lui Teios[300]. Treptat însă, cîntările mele încetară, şi ecourile lor, tălăzuindu-se pînă departe printre negrele perdele ale camerei, se auziră tot mai slab şi mai nelămurit, pînă ce pieiră cu totul. Şi iată! Dintre negrele draperii în care se stingeau sunetele cîntării se desprinse o întunecată şi nelămurită arătare, asemenea umbrei pe care luna, cînd se află jos pe streaşină cerului, o croieşte după un trup

---

Ptolemais Theron de pe ţărmul Mării Roşii, despre care Pliniu povesteşte (în Cartea a II-a, LXXV, 183 şi în Cartea a VI-a, XXXIII, 171, *op. cit.)* că, în timpul verii, vreme de 90 de zile, soarele nu aruncă nici o umbră la amiază.

[297] Poet legendar de pe vremea Războiului Troian.

[298] *Cf.* John Milton, *Paradisul pierdut:* „...în faţă-i /Vor arde şapte candele, aşa /Ca într-un zodiac înfăţişînd luminile cereşti", trad. Aurel Covaci, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 436.

[299] Ανακρεων - Poet liric grec din sec. al VI-lea î.Hr., care a cîntat plăcerile vinului şi ale dragostei.

[300] Locul de naştere al lui Anacreon, în Lidia. *Cf. Morella, infra.*

omenesc. Dar nu era nici umbra unui om, nici a unui zeu, nici a unui lucru cunoscut. Şi tremurînd o clipă printre perdelele sălii, în cele din urmă rămase locului, în văzul tuturor, pe faţa porţii de aramă. Dar umbra era nedesluşită, fără înfăţişare şi fără contururi, şi nu era nici umbră de om, nici de zeu, nici a vreunui zeu al Greciei, nici al Chaîdeei şi nici a vreunui zeu din

Egipt. Şi umbra se odihnea pe poarta de aramă, sub bolta acesteia, şi nu se mişca şi nici un singur cuvînt nu rostea, ci rămase locului în nemişcare deplină. Şi poarta pe care umbra se odihnea era, dacă ţin bine minte, chiar lîngă picioarele tînărului Zoii, înfăşurate în giulgiu.

Noi însă, cei şapte adunaţi acolo, de îndată ce văzurăm umbra ivindu-se printre perdele, n-am îndrăznit să ne uităm de-a dreptul la ea, ci, cu ochii în pămînt, priveam fără încetare în adîncurile oglinzii de abanos. Şi în cele din urmă eu, Oinos, rostind cîteva cuvinte cu glas încet, pusei întrebare umbrei unde oare i se află locuinţa şi cum sună numele ei. Şi umbra răspunse:

- Sînt UMBRĂ, iar locuinţa mea se găseşte în apropierea cata-combelor din Ptolemais, chiar lîngă întunecatele cîmpii ale Helusionului, ce mărginesc apele necurate ale lui Caron!

Şi atunci, cuprinşi de groază, noi, cei şapte, am sărit deodată în picioare de pe jilţurile noastre şi am rămas aşa tremurînd, străbătuţi de fiori şi pradă spaimei. Căci sunetul glasului umbrei nu era sunetul unei singure fiinţe, ci al unei mulţimi de fiinţe, şi schimbîndu-şi cadenţele din silabă în silabă, ne umplea nelămurit auzul cu glasurile cunoscute, si de care ne aminteam atît de bine, a mii şi mii de prieteni dispăruţi.

NOTA

UMBRĂ - O PARABOLĂ (SHADOW - A PARABLE)

(A: Southern Literary Messenger, sept. 1835; B: copia Duane, 1839; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D: PHANTASY-PIECES, versiune în manuscris după C, 1842; E: Broadway Journal, 31 mai 1845; F: Works, 1850)

Alături de geamăna ei, *Tăcere,* această vinietă a exercitat o influenţă considerabilă nu doar în Franţa, ci şi la noi (pînă în 1911 au apărut 9 tălmăciri!). „Indiferent de ce credea Poe despre ele cînd le-a numit pe prima *Fabulă* şi pe cealaltă *Parabolă,* ele s-au dovedit capodopere ale picturii de gen, stranii fantezii pe care nu le-a întrecut niciodată, atît de sugestive încît efectul lor l-a impresionat pe Maeterlinck cînd acesta a început să-şi noteze propriile sale fantezii” (Buranelli, *op. cit.,* pp. 69-70).

Stilul ei aduce cu cel al *Bibliei King James* (1611), pastişînd genul de proză cultivat de Emerson, De Quincey, Coleridge şi Bulwer.

Acţiunea e plasată în oraşul Ptolemais din Egipt, unde, la amiază, în timpul solstiţiului de vară, soarele nu aruncă nici o umbră. Ce alt oraş mai potrivit să simbolizeze umbra, moartea veşnică, decît acela în care însuşi

soarele nu aruncă nici una? (T.O. Mabbott).

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, *L'Ombre,* în *Le Pays,* 13 sept. 1854, reed. cu titlul *Ombre,* în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857. In româneşte: „Nocturna", *Umbră,* în *Revista literară (şi politică),* K, 1888, nr. 2, pp. 88-90. Alţi traducători: I.C. Săvescu, Utu, I. Achimescu, Pompiliu Păltănea, C. Cioflec, D. Larungu, Sofia Nădejde.

Tăcere - O fabulă

în româneşte de Ion Vinea

эЕѡΣоѡаιѡ 5эοπεαφѡ ξοπѡτπαι τε ξα⌊ (πδπαψψσχ)
ΦλπωοѡΕι; τε ξαι ξαπδΣπχυ.

Alcman

Piscurile munţilor au aţipit, văile, văgăunile
şi peşterile sînt mute.[301]

- Ascultă-mă pe *mine* ! îmi zise Demonul, punîndu-mi mîna pe cap[302]. Ţinutul despre care îţi vorbesc e un jalnic şi întunecat ţinut din Libia[303], pe malurile Zairului. Şi nu e acolo nici odihnă, nici tăcere.

Apele lui sînt de culoarea şofranului şi faţa lor e bolnavă; şi nu curg înspre mare, ci, sub ochiul cel roşu al soarelui, zvîcnesc necontenit şi pe vecie într-o mişcare zvîrcolită şi plină de tumult. Pe amîndouă malurile acestui fluviu, cu patul lui de mlaştini, şi pînă la o depărtare de mai multe mile se întinde un palid deşert de nuferi uriaşi. Ei suspină unul către altul în această singurătate, îşi întind către ceruri lungile lor gîturi spectrale, clătinîndu-si încoace şi încolo capetele eterne. Iar din rîndurile lor se ridică un murmur nedesluşit, ca al unui torent subpămîntean. Şi suspină unul către celălalt.

Dar o fruntarie hotărniceşte împărăţia lor, şi această fruntarie e un codru îngrozitor, înalt şi întunecat. Acolo, precum talazurile din jurul

Hebridelor, crivina e într-o frămîntare fără de sfîrşit. Şi, totuşi, acolo nici un vînt nu bate sub cer. Iar înalţii arbori seculari, în şovăielnica şi veşnica lor legănare, se încovoaie în toate părţile, răsunînd şi trosnind cu putere. Şi din înaltul creştetului lor cad una cîte una picături de rouă eternă. Şi aţipite, jos, la rădăcina lor, ciudate flori otrăvitoare se zvîrcolesc într-un somn tulburat. Şi fremătînd deasupra culmilor lor, cu un vuiet răsunător, trec norii în veşnică năpustire spre apus, pînă ce, ca o cataractă, se rostogolesc peste zidul înflăcărat al orizontului.

---

[301] în versiunea *B,* ca *motto* figurau două versuri din poemul lui Poe *Al Aaraaf: „Ours is a world ofwords*: *Quiet we call /«Silence» - which is the merest word ofall. Al Aaraaf* („Noi ştim doar lumea vorbelor: neclar, /«Tăcere»-i spunem Liniştii - o vorbă doar", trad. Mihu Dragomir, în E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 84). în *C, motto-ul* era dintr-un celebru fragment de poetul grec *Alcman* (sec. al Vl-lea î.Hr.), citat de Apollonius în al său *Lexicon homeric* (Loeb Classics, *Lyra Graeca,* I, 76, nr. 36).

[302] în versiunile *B* şi *C* urmează fragmentul: „Există un loc pe acest pămînt blestemat pe care tu nu l-ai văzut încă niciodată. Iar dacă din întîmplare *l-ai văzut,* acest lucru trebuie să se fi petrecut într-unui dintre acele vise tumultuoase ce se năpustesc, precum simunul, asupra creierului celui ce s-a întins să aţipească în razele interzise - vreau să zic în razele soarelui răsfrînte de coloanele solemne ale melancolicelor temple ale pustietăţii".

[303] *Libia* era, cum afirmă Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală* (v. 1), numele pe care grecii îl dădeau întregului continent al Africii.

Dar acolo, sub cer, nu bate totuşi nici un vînt. Şi pe malurile Zairului nu e nici odihnă, nici tăcere.

Era noapte, şi ploaia cădea. Şi căzînd, era ploaie, dar după ce cădea, era sînge. Iar eu stăteam în mlaştină, printre nuferii înalţi, şi mă ploua pe cap, şi nuferii suspinau unul către altul în solemnitatea dezolării lor.

Şi deodată luna se arătă printre negurile subţiri şi îndoliate, şi chipul ei era de un roşu-închis. Şi privirile mele căzură peste o uriaşă stîncă cenuşie ce se înălţa pe mal şi era luminată de razele lunii. Şi stînca era cenuşie şi funebră şi înaltă - şi stînca era cenuşie. Şi pe faţa ei erau săpate în piatră nişte slove. Şi am mers prin mlaştina cu nuferi pînă ce am ajuns sub mal şi m-am lipit strîns de el, aşa încît să pot citi slovele săpate în piatră. Dar n-am izbutit să le desluşesc. Şi tocmai mă întorceam în mlaştină, cînd luna, iată, străluci cu o lumină de un roşu-aprins, şi m-am întors şi m-am uitat iarăşi la stînca şi la slove. Şi am citit slovele: DEZOLARE.

Şi am privit în sus, iar acolo, pe creasta stîncii, stătea un om. Şi m-am ascuns printre nuferi, cu gînd să văd ce face omul. Şi omul era înalt şi de o înfăţişare măreaţă şi învăluit de la umeri pînă la picioare în toga vechii Rome. Şi conturul făpturii lui era nedesluşit, dar trăsăturile sale erau trăsăturile unei zeităţi. Căci mantia nopţii, şi a negurii, şi a lunii, şi a rouăi nu acoperiseră totuşi trăsăturile chipului său. Şi înaltă şi gînditoare îi era fruntea, iar privirea - posomorită şi îngrijorată. Şi în cele cîteva cute ale obrajilor săi am citit toată povestea părerilor de rău, şi oboseala, şi dezgustul de omenire, şi un dor aprig de singurătate[304].

Şi omul se aşează pe stînca şi îşi rezemă capul în mînă şi se uită la pustiurile întristate[305]. Se uită în jos, la crivina scundă şi neliniştită, şi în sus, la înalţii arbori seculari. Privi şi mai sus, la cerul plin de freamăt, la luna de un roşu-aprins. Şi stăm pitit în adăpostul de nuferi, pîndind mişcările omului. Şi omul tremura în singurătate; noaptea descreştea, dar el rămînea pe stînca.

Şi omul îşi întoarse ochii cercetători de la cer şi se uită la jalnicele unde ale Zairului, şi la hîdele, galbenele ape, şi la palidele nuferilor legiuni. Şi omul asculta suspinele nuferilor şi murmurul ce se ridica dintre ei. Şi stăm pitulat în ascunzişul meu şi pîndeam mişcările omului.

Şi omul tremura în singurătate; dar noaptea descreştea, şi el rămînea pe stînca.

Atunci am pogorît în singurătăţile mlaştinii şi am străbătut vadurile neumblate ale nuferilor şi i-am chemat la mine pe hipopotamii care locuiesc în singurătăţile mocirloase ale mlaştinii. Şi hipopotamii îmi auziră

[304] în versiunea *B* urmează pasajul: „Iar luna îi strălumina chipul şi trăsăturile feţei, şi ah! ele erau mai frumoase decît fantasmele ce-nconjoară sufletele adormite ale fecioarelor din Delos!”

[305] Pliniu spune (în cap. citat la nota 3, *supra)* că numeroşi nobili romani se lăudau c-ar fi ajuns pe muntele Atlas. Ar putea fi vorba de Gaius Marius contemplînd ruinele Cartaginei.

chemarea şi veniră cu behemotul[306] la piciorul stîncii şi mugiră puternic şi spăimîntător sub lună. Şi stăm pitulat în adăpostul meu şi pîndeam mişcările omului. Şi omul tremura în singurătate. Noaptea descreştea, dar el rămînea pe stînca.

Atunci am blestemat stihiile cu blestemul tumultului. Şi o groaznică vijelie se adună în cer, acolo unde mai înainte nu bătuse nici un vînt. Şi cerul se învineţi de puterea năprasnică a furtunii, şi ploaia biciuia creştetul omului, şi valurile Zairului se revărsară în puhoaie, şi apa chinuită se acoperi de spume, şi nuferii ţipau în patul lor, şi codrul se spulbera în vînt, şi tunetele se rostogoleau, şi trăsnetul cădea fulgerînd, şi stînca se cutremura din temelii. Şi stăm pitulat în adăpostul meu şi pîndeam faptele omului. Şi omul tremura în singurătate; dar noaptea descreştea, şi el rămînea pe stînca.

Atunci am fost cuprins de mînie. Şi am blestemat cu blestemul *tăcerii* apa şi nuferii, şi vîntul şi codrul, şi cerul şi trăsnetul, şi suspinele nuferilor. Şi atunci *amuţiră* sub blestem. Şi luna nu-şi mai urmă şovăielnicul mers pe potecă spre cer, şi tunetul îşi dădu sfîrşitul, şi fulgerul nu mai ţîşni orbitor, şi norii atîrnară în nemişcare, şi apele pogorîră în matca lor şi rămaseră acolo, şi arborii nu se mai legănară, şi nuferii nu mai suspinară, şi murmurul nu se mai auzi suind dintre ei, şi nici umbra unui sunet nu mai răsună prin imensul deşert fără hotare. şi m-am uitat la slovele de pe stîncă, şi erau schimbate. Şi slovele erau: TĂCERE.

Şi privirile mele căzură pe chipul omului; şi chipul lui se făcuse palid de groază. Şi în mare grabă îşi ridică de pe mînă capul şi stătu în picioare pe stîncă şi ascultă. Dar nici un glas nu se auzea în tot imensul deşert fără de hotare, şi slovele de pe stîncă erau TĂCERE. Şi omul se înfiora, se întoarse cu totul şi o rupse la fugă, în goană mare şi de atunci nu l-am mai văzut niciodată.

Frumoase poveşti se găsesc, desigur, în cărţile magilor[307], în cărţile cu scoarţe de fier şi pline de melancolie ale magilor, în ele sînt, adevăr zic ţie, nemaipomenite poveşti despre cer şi despre pămînt, şi despre puternicul Ocean, şi despre Duhurile care au domnit peste ocean, peste pămînt, şi peste cerul august. Şi era multă înţelepciune şi în cuvintele rostite de sibile[308]. Şi sfinte, mult-sfmte lucruri au fost auzite pe vremuri de întunecatele foi ce tremurau în jurul Dodonei[309]. Dar, precum e adevărat că Allah trăieşte, această poveste, pe care mi-a istorisit-o Demonul pe cînd stătea lîngă mine în bezna mormîntului, o socot că este cea mai frumoasă dintre toate. Şi cînd Demonul sfîrşi de istorisit, se lăsă pe spate în golul mormîntului şi rîse cu hohot. Şi n-am putut să rîd o dată cu Demonul, şi atunci m-a blestemat pentru că n-am putut rîde. Şi linxul[310], care locuieşte în mormînt pe vecie, a ieşit din el şi s-a culcat la picioarele Demonului şi l-a privit ţintă în ochi.

---

[306] In *Iov,* 40:15-24, *„behemotul”* e identificat cu *„ipopotamul”.*
[307] Preoţi persani, renumiţi pentru cunoştinţelelor de magie.
[308] Profetese la vechii greci şi romani.
[309] Oraş antic în Epir, unde se afla oracolul lui Zeus.
[310] Animal sacru, aflat sub protecţia lui Apollo; simbol al profeţiei.

NOTA

TĂCERE - O FABULĂ *(SILENCE - A FABLE)*

(A: fragment din apr. 1832; B: Baltimore Book; 1838; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D: Broadway Journal, 6 sept. 1845; E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

E ultima dintre cele unsprezece *Povestiri ale Cenaclului* In Folio şi probabil cea mai criptică dintre povestirile lui Poe. în opinia lui J.S. Wilson („The Devil Was in It", *American Mercury,* XXTV, oct. 1931, p. 215), *Tăcere* e la fel de satirică în intenţie ca majoritatea povestirilor *In Folio.* Subtitlul ei, *O fabulă [în maniera autobiografilor psihologici],* epigraful: „Lumea noastră e o lume de cuvinte: calmul noi îl numim *Tăcere* - care e cel mai simplu dintre toate cuvintele. - *Al Aaraaf''.* Unele expresii care ar trece drept neglijenţe stilistice *(the rock rocked, the thunder fell* etc.) sugerează că e vorba de o parodie a stilului autobiografic propovăduit de Emerson şi cultivat de Disraeli, De Quincey, Coleridge şi Bulwer în opere caracterizate prin misticism speculativ, lirism supraîncărcat cu metafore şi un ritm maiestuos inspirat de retorica biblică.

După Clark Griffith („Poe's *Ligeia* and the English Romantics", *University of Toronto Quarterly,* XXIV, oct. 1954, pp. 8-25), *Tăcere,* inspirată de romanul *Monos and Daimonos (Monos şi Daimonos)* al lui Bulwer, e, în esenţă, o imitaţie ironică după *Confessions of an Opium Eater (Confesiunile unui opioman englez)* de Thomas De Quincey, şi după *The Wonderings ofCain (Rătăcirile lui Cain)* de S.T. Coleridge.

Printre operele în proză ale lui Poe, *Tăcere* e unică: incantaţii ameţitoare, cadenţe biblice, polisindetoane, simbolism. Dacă repetiţiile n-ar friza absurdul, dacă unele expresii groteşti n-ar reaminti de intenţia lor parodică, am putea crede că e vorba de un exerciţiu de stil.

După A. Hammond, naratorul acestei bucăţi e Poe însuşi în rolul de proaspăt membru al Cenaclului *In Folio.*

Titlul: Versiunea A era intitulată Siope. A. Fable. [In the manner of the Psychological Autobiographists].

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, *Le Silence,* în *Le Pays,* 22 febr. 1855; reed. cu titlul *Silence,* în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Paris, Michel Levy, 1857. în româneşte: P.I.P. [Pompiliu Păltănea], *Tăcere,* în *Viaţa literară şi artistică,* 1,1907, nr. 29, p. 233, reed. în *Viaţa nouă, Epoca, Evenimentul* şi *Tribuna poporului,* toate în 1908. în 1909, o altă traducere, a lui C. Cioflec, apare în *Foaia ilustrată,* Budapesta, II, nr. 23, pp. 1-2.

Berenice

în româneşte de Ion Vinea

Dicebant mihi sodales, şi sepulchrum amicae
visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas.

Ibn Zaiat[311]

Restriştea are multe chipuri. Felurite sînt nenorocirile pe pămînt, Incununînd cu un curcubeu nemărginita zare, culorile lor sînt tot atît de variate, tot atît de deosebite ca ale curcubeului, şi totuşi la fel de apropiate şi contopite, încununã zarea fără de margini, ca un curcubeu !

Cum se face că din atîta frumuseţe am scos o pildă de ceea ce e urît?

Din simbolul păcii[312], ceva asemenea suferinţei? Dar, aşa cum în morală răul e urmarea binelui, tot astfel din bucurie s-a născut durerea, fie că amintirea fericirii trecute este durerea zilei de astăzi, fie că suferinţele clipei de faţă se obîrsesc din extazele care *ar fi putut fi cîndva.*

Numele meu este Egaeus... Pe al neamului meu nu-î voi da în vileag.

Nu se află însă în toată ţara zidire mai binecuvîntată de veacuri decît surele şi posomorîtele metereze ale aşezării mele strămoşeşti... Stirpea noastră a fost numită stirpe de vizionari. Şi în multe amănunte izbitoare, în înfăţişarea castelului familiei mele, îri frescele salonului celui mare, în tapiseriile de prin dormitoare, în ciopliturile stîlpilor ce susţin bolta sălii de arme, dar mai ales în galeria tablourilor vechi, în aspectul bibliotecii şi, în sfîrşit, în conţinutul cu totul straniu al acestei biblioteci se găsesc mărturii mai mult decît grăitoare, care adeveresc această credinţă.

Amintirile anilor mei dinţii sînt legate de această încăpere şi de cărţile ei, despre care nu voi mai pomeni nimic. Aici a murit mama.

Aici m-am născut eu. Dar cu totul zadarnic e să spun că n-aş fi trăit şi mai înainte vreme, că sufletul nu ar avea şi viaţă anterioară[313]. O tăgăduieşti oare? Să nu dezbatem problema, încredinţat eu însumi, nu caut să-i conving pe alţii. Există, de altfel, o anume amintire a unor forme aeriene, a

---

[311] Cuvintele *motto-ului* sînt reluate în textul povestirii; în versiunea A, ele sînt traduse de autor într-o notă de subsol eliminată ulterior: *„My companions told me I might find some little alleviation ofmy misery in visiting the grave of my beloved”* („îmi spuneau tovarăşii de chefuri că dacă m-aş duce la mormîntul iubitei, chinurile mele ar fi uşurate întrucîtva”), trad. Ion Vinea. Abou Giafar Mohammed ben Abdalmalek ben Abban, cunoscut sub numele de *Ibn Zaiat* („descendentul unui negustor de uleiuri”), a fost un poet şi grămătic din Bagdad (m. 218? d.Hr.), care a scris o elegie la pierderea unei tinere sclave pe care o iubise. Nu se cunoaşte sursa versiunii latine a lui Poe.

[312] *Cf. Facerea,* 9:13: „curcubeul Meu, pe care l-am aşezat în nor, el va sluji ca semn al legămîntului dintre Mine şi pămînt”.

[313] Motivul reincarnării mai apare în *Metzengernstein, Morella* şi *Ligeia.*

unor ochi plini de lumină spirituală şi de înţeles, a unor sunete, melodioase, dar triste, o amintire ce nu se lasă alungată; o amintire nedesluşită, şovăielnică, nestatornică şi schimbătoare ca o umbră; şi, ca de o umbră, îmi va fi cu neputinţă să mă dezbar de ea cîtă vreme va străluci soarele raţiunii mele.

În această cameră m-am născut. Şi astfel, trezindu-mă din lunga noapte a ceea ce doar părea, fără să fie însă, nefiinţă, pentru a cădea deodată în chiar inima unui ţinut fermecat - într-un palat al închipuirii, pe tărîmurile ciudate ale cugetării şi erudiţiei monahale - nu e de mirare că mă uitam în jurul meu cu o privire uimită şi înfrigurată, că mi-am petrecut copilăria între cărţi şi mi-am risipit în visuri tinereţea; dar ceea ce pare ciudat e că, după trecerea anilor, amiaza vieţii mele de om matur m-a găsit tot în castelul părinţilor. Ceea ce e cu deosebire ciudat e stavila abătută asupra izvoarelor vieţii mele. Uimitoare a fost acea întorsătură petrecută în caracterul celor mai obişnuite gînduri ale mele, schimbîndu-le cu totul. Realităţile acestei lumi mă impresionau ca nişte vedenii, şi numai ca vedenii, pe cînd bizarele gînduri din ţara viselor ajunseră nu numai hrana vieţii mele de toate zilele, ci însăşi adevărata mea viaţă, întreagă şi unică.

Berenice îmi era vară, şi am crescut împreună în castelul părintesc.

Dar am crescut fiecare într-alt fel; eu, bolnăvicios şi cufundat în tristeţe; ea, sprintenă, "graţioasă, clocotind de energie. Ea, cu plimbările ei peste dealuri; eu, cu studiile mele de călugăr. Eu, trăind o viaţă lăuntrică a inimii, dedat trup şi suflet celor mai adinei şi migăloase meditaţii; ea, zburdînd fără de grijă prin viaţă, fără să se gîndească la umbrele din calea ei sau la zborul tăcut al orelor cu aripi de corb. Berenice! O strig pe nume, Berenice! Şi din surele ruine ale aducerii-aminte, mii de iviri tulburătoare se înalţă la sunetul acesta. Ah! Icoana ei e vie înainte-mi, ca-n zilele dintîi ale luminoasei şi zglobiei ei veselii... Ah! Minunată, şi totuşi fantastică frumuseţe! Ah! Silfă a boschetelor din Arnheim![314] Ah!

Naiadă a fîntînilor! Şi apoi? Apoi totul e spaimă şi mister. O poveste ce nu trebuie rostită. Boala, o boală cumplită, s-a abătut ca o vijelie peste trupul ei. Şi chiar în timp ce o priveam, duhul rău al prefacerilor a răpit-o, cotropindu-i minţile, deprinderile şi firea şi tulburîndu-i în chipul cel mai viclean şi mai groaznic felul de a fi al făpturii! Vai!

Prăpădul a venit şi s-a dus. Dar ea - victima - unde era? N-o mai cunoşteam. Sau n-o mai recunoşteam drept Berenice.

Din nesfîrsita înlănţuire de suferinţe iscate de acea cumplită boală dintîi, care a dus la o schimbare atît de grozavă în făptura fizică şi morală a verişoarei, o amintesc pe cea mai dureroasă şi necruţătoare în felul ei, şi anume: un fel de epilepsie, care nu arareori se sfîrşea printr-un *somn cataleptic,* ce semăna aidoma cu moartea, şi din care se trezea adeseori pe neaşteptate, între timp, propria mea boală - fiindcă mi s-a spus că nu o pot numi altfel - propria mea boală creştea cu repeziciune şi lua în cele din

[314] Frumoasa şi neînfricata eroină a lui sir Walter Scott din romanul *Anne of Geierstein,* 1829, era baroana de *Arnheim,* reputată magiciană ale cărei misterioase apariţii nocturne în pădure sînt descrise în cap. al X-lea.

urmă chipul unei monomanii de o formă nouă şi nemaiauzită, înrăutăţindu-se clipă de clipă, ceas de ceas şi punînd treptat stăpînire pe mine, într-un fel cu totul de neînţeles.

Această monomanie, dacă trebuie s-o numesc astfel, consta într-un neastîmpăr bolnăvicios al acelor proprietăţi ale minţii, denumite în limbajul metafizic *facultatea de atenţie.* E aproape sigur că nu sînt înţeles; dar mă tem într-adevăr că prin nici un mijloc n-aş putea trezi în judecata cititorului obişnuit o idee corespunzătoare despre acea stare de *surescitare* nervoasă *a minţii* lacome de a cunoaşte, şi cu care puterile mele de pătrundere (pentru a nu vorbi în termeni tehnici) se străduiau şi *se* cufundau în contemplarea chiar şi a celor mai neînsemnate amănunte ale universului.

Să stau pe gînduri ceasuri îndelungate, neobosit, cu atenţia îndreptată asupra vreunui ornament tipografic de pe marginea sau din textul unei cărţi, să rămîn cufundat, o bună parte dintr-o zi de vară, în umbra ciudată ce cădea pieziş pe tapiserie sau pe podea... Să mă pierd o noapte întreagă priveghind flacăra înaltă a unei lămpi sau jarul din vatră, să visez zile întregi mireasma unei flori; să îngîn fără oprire un oarecare cuvînt, pînă ce sunetul, prin necontenita lui repetare, înceta să mai înfăţişeze minţii mele vreun înţeles, să pierd orice simţ al mişcării sau al existenţei fizice printr-o nemişcare deplină, în care stăruiam multă vreme, cu îndărătnicie, acestea erau cîteva dintre cele mai obişnuite şi mai puţin primejdioase rătăciri pricinuite de o anume stare a facultăţilor mintale, rătăciri care nu sînt, desigur, ceva nemaiîntîmplat, dar care sfidează orice *analiză* sau explicare.

N-aş dori totuşi să fiu înţeles greşit. Neobişnuita, stăruitoarea şi bolnăvicioasa atenţie, stîrnită astfel de lucruri neînsemnate prin firea lor, nu trebuie să fie confundată cu înclinarea spre visare, acea înclinare comună tuturor oamenilor şi în voia căreia se lasă mai ales cei care au o imaginaţie înflăcărată. Nu era nici o dezvoltare dincolo de margini sau o exagerare a acestei înclinări, aşa cum s-ar fi putut crede la început, ci era, din capul locului, ceva cu totul deosebit prin însăşi esenţa ei. Intr-o asemenea împrejurare, visătorul sau cercetătorul, plin de avînt, atras de un lucru care, îndeobşte, *nu e* lipsit de însemnătate, pierde din vedere, puţin cîte puţin, acel lucru, într-un vălmăşag de sugestii şi deducţii, aşa încît, la sfîrşitul unei asemenea visări, *adesea pline de voluptate,* găseşte acel *incitamentum* sau, cu alte cuvinte, *cauza* primă a rătăcirii sale, cu totul pierdut şi uitat, în ce mă priveşte, porneam *întotdeauna de la un lucru neînsemnat,* cu toate că acesta căpăta, datorită viziunii mele nesănătoase şi răsfrînt de ea, o însemnătate imaginară. Făceam prea puţine deducţii, dacă le făceam; şi aceste puţine deducţii se învîrteau cu îndărătnicie în jurul punctului de plecare, luat ca centru. Meditaţiile nu erau niciodată plăcute, şi la sfîrşitul visărilor mele, departe de a pierde din vedere *cauza* primă, ele căpătau, dimpotrivă, acel interes peste măsură de exagerat ce alcătuia trăsătura caracteristică a bolii de care sufeream, într-un cuvînt, dintre toate puterile minţii, *atenţia* era la mine puterea cea mai înteţită, aşa cum la visătorul obişnuit este *speculaţia.*

Cărţile mele din vremea aceea, chiar dacă nu-mi agravau de-a dreptul suferinţele, aveau, se va vedea, prin cuprinsul lor nelogic şi

fantastic, o mare asemănare cu trăsăturile caracteristice ale bolii înseşi, îmi amintesc foarte bine, între altele, tratatul nobilului italian Caelius Secundus

Curio, De Amplitudine Beati Regni Dei, marea operă a sfîntului Augustin, Cetatea Domnului, şi De Carne Christi, a lui Tertulian, în care fraza paradoxală:‚flfortuus est Dei filius; credibile est quia ineptum est; et sepultus resurrexit; certum est quia impossibile est" m-a absorbit cu totul timp de mai multe săptămîni de cercetări trudnice şi fără folos[315].

S-ar părea astfel că, descumpănită fiind numai de lucruri fără însemnătate, raţiunea mea se asemăna cu acea stîncă oceanică pomenită de

Ptolemeu Hefestion, care stătea dîrză în faţa loviturilor îndîrjite ale oamenilor şi a furiei sporite a valurilor şi vîntului, cutremurîndu-se doar la atingerea florii numite narcisă[316]. Şi cu toate că unui gînditor neatent i s-ar părea cu desăvîrşire neîndoios că zdruncinarea pricinuită în fiinţa *morală* a Berenicei de nemiloasa ei boală mi-a hărăzit mie nu puţine prilejuri să-mi exercit înteţită şi anormala mea putere de meditaţie - a cărei natură am lămurit-o cu destulă anevoinţă - lucrurile totuşi nu s-au petrecut cîtusi de puţin astfel, în răstimpurile de luciditate ale infirmităţii mele, nenorocirea Berenicei mă îndurera, desigur, şi, simţind pînă în adîncul inimii acea nimicire a nobilei şi mîndrei ei făpturi, mă gîndeam adesea cu amărăciune la tainicele mijloace prin care o atît de stranie prefacere se întîmplase pe neaşteptate. Aceste gînduri însă nu izvorau din boala mea, ce nu-mi da pace, ci erau la fel cu cele care ar fi putut încolţi, în aceleaşi împrejurări, în mintea oricărui om. Potrivit specificului ei, atenţia mea bolnavă era îndreptată asupra schimbărilor mai puţin însemnate, dar cu atît mai surprinzătoare, petrecute în starea *fizică a* Berenicei, în ciudata şi îngrozitoarea deformare a fiinţei ei.

În zilele cele mai fericite ale frumuseţii ei fără seamăn, fără doar si poate că n-am iubit-o nici o clipă, în viaţa mea stranie şi bolnăvicioasă, sentimentele *nu mi-au pornit niciodată* din inimă, ci *totdeauna* pasiunile *mi-au venit* pe căile spiritului, în cenuşiul zorilor, în umbrele prefirate la amiază în pădure, şi noaptea, în tăcerea din bibliotecă, ea îmi trecuse

[315] *Caelus Secundus Curio* (1503-1569), protestant italian, susţinea că Iadul adăposteşte mai puţine suflete decît Raiul. în *De Civitate Dei* (Cetatea Domnului), operă începută în anul 413 d.Hr. şi terminată în 426, Sfîntul Augustin afirmă că adevărata cetate eternă nu este Roma cea materială, ci aceea spirituală a lui Dumnezeu. Fraza paradoxală: „Fiul Domnului a murit; se cade să fie crezut acest lucru pentru că este incredibil; şi, odată îngropat, El a înviat; faptul este neîndoielnic întrucît este imposibil", provine din apologetul creştin Tertulian, *De Carne Christi (Despre carnea lui Hristos),* secţ. 5, operă datînd din 202-208 d.Hr.

[316] *Ptolemeu Hefestion* (Ptolemaeus Chennos), astronom grec, autor al celebrei *Compoziţii matematice* şi al unei *Geografii* cu autoritate în Evul Mediu. Opera sa a fost sistematizată de Photius (820-891 d.Hr.), patriarhul Constantinopolului. Aici se face aluzie la un pasaj din Cartea a III-a a *Geografiei,* pomenită de Bryant în *Antient Mythology* (ediţia a treia, 1807), v. 204, unde Bryant povesteşte despre o stîncă, probabil lîngă Gades (azi Cadiz), numită Petra Gigonia, care-i mîngîiată de firele de iarbă. Ca simbol al morţii, Poe preferă narcisele, care acoperă pajiştile din Hades.

domol pe dinaintea ochilor şi nu o văzusem ca pe o Berenice însufleţită şi vie, ci ca pe una din visuri... Nu o văzusem ca pe o fiinţă pământească, din carne şi din oase, ci ca pe abstracţia unei asemenea fiinţe... Nu ceva vrednic de admiraţie, ci numai de adîncire prin analiză; nu ceva ce trebuie iubit, ci simplu prilej şi obiect al unor meditaţii pe cît de neînţelese, pe atît de fără rost. Iar *acum* mă înfioram în preajmă-i şi păleam la apropierea ei. Şi, totuşi, pe cînd jeluiam amarnic din pricina stării ei de deznădăjduită decădere, mi-am adus aminte că m-a fost iubit multă vreme şi că odată, într-un ceas rău, îi vorbisem de căsătorie.

In sfirşit, se apropiase şi ziua cununiei noastre, cînd, într-o după-amiază din iarna anului..., într-una dintre acele zile neobişnuit de calde, ceţoase şi liniştite, care sînt doicile frumosului Alcyon [«Cum Joe dăruie în timpul iernii de două ori cîte şapte zile de căldură, oamenii au numit acest răstimp dulce şi temperat „doicile frumosului Alcyon” – Simonides.» — N.A.][317], şedeam (crezîndu-mă singur) în sala bibliotecii. Dar cînd mi-am ridicat ochii, am văzut că Berenice se află de faţă. Oare închipuirea mea nepotolită, sau pîcla ce domnea în atmosferă, sau poate umbrele amurgului din încăpere, ori vălurile cenuşii ce-i înfăşurau trupul dădeau naştere acelor contururi nedesluşite şi şovăielnice? N-as putea spune. Nu a rostit o vorbă; iar eu pentru nimic în lume n-aş fi spus un cuvînt. Fiori de gheaţă mă străbăteau. O teamă de neîndurat mă apăsa... O curiozitate fără astîmpăr a pus stăpînire pe sufletul meu. Şi, prăbusindu-mă în fotoliu, am rămas o vreme nemişcat, ţinîndu-mi răsuflarea, cu ochii aţintiţi asupra ei. Era – vai ! - nespus de slabă, şi nici urmă din fiinţa de altădată nu i se mai desluşea în vreo trăsătură, în cele din urmă privirile mele arzătoare căzură pe chipul ei.

Fruntea îi era înaltă şi foarte palidă şi ciudat de senină. Şi părul ei, odinioară negru-corb, o acoperea în parte, umbrindu-i adîncitele tîmple cu nenumărate bucle, în clipa *aceea* de un blond-aprins, a cărui culoare fantastică era întru totul nepotrivită cu melancolica ei înfăţişare[318]. Ochii erau lipsiţi de viaţă şi de strălucire şi păreau lipsiţi şi de pupile; fără de voie, m-am ferit de căutătura lor sticloasă, spre a privi buzele subţiate şi zbîrcite. Ele s-au deschis şi, într-un zîmbet plin de ciudate înţelesuri, *dinţii* Berenicei celei schimbate mi s-au arătat încetul cu încetul. De ce n-a dat Dumnezeu să nu-i fi văzut niciodată sau, după ce i-am *văzut, să* fi murit.

* * *

O uşă care se închidea m-a distras şi, ridicînd ochii, mi-am dat seama că verişoara mea plecase din odaie. Dar, vai! *Spectrul* alb şi

[317] Fragment din poetul grec *Simonides* (556-467 î.Hr.), păstrat în *Historia Animalium (Istoria animalelor)* a lui Aristotel, citat de Poe şi într-o versiune timpurie a *Morellei.* Pliniu cel Bătrîn, urmîndu-l pe Stagirit, ne spune în *Istoria naturală* că pescăruşii îşi fac cuibul cu o săptămînă înaintea solstiţiului de vară şi clocesc cinci ouă vreme de şapte zile, în tot acest răstimp marea siciliana rămînînd extrem de calmă.

[318] Poe se gîndea probabil la femeia pe care Coleridge, *va. Balada bătrînului marinar,* o numeşte *Nightmare Life-in-Death (Coşmarul Viaţă-în-Moarte). Cf. Ligeia, infra,* unde părul eroinei îşi schimbă brusc culoarea.

înfiorător al dinţilor ei nu-mi părăsise chilia răscolită a creierului şi nici nu avea s-o mai părăsească. Nici o pată cît de mică pe suprafaţa lor, pe smalţul lor nici o umbră, şi nici o crestătură pe marginile lor care în scurta clipă cît i-a dăinuit zîmbetul să nu fi fost de ajuns pentru a mi se întipări în minte, îi vedeam *acum* şi mai desluşit decît îi zărisem mai înainte. Dinţii! Dinţii.' Erau ici şi colo, şi pretutindeni, vizibili, la îndemîna mea; lungi, subţiri şi nespus de albi, cu buzele palide schimonosindu-se în jurul lor, ca în clipa cînd mi s-au arătat dintîi.

Atunci s-a dezlănţuit întreaga furie a *monomaniei* mele şi am luptat zadarnic împotriva înrîuririi ei ciudate şi de neînvins. Din nemărginitul număr de lucruri ce se aflau pe lume, nu aveam în gînd decît dinţii.

După ei tînjeam cu o dorinţă bezmetică. Tot ceea ce mă preocupa, toate felurile de alte interese pe care le mai aveam au fost absorbite de această contemplare unică. Ei şi numai ei mai erau de văzut pentru ochiul minţii mele. în fiinţa lor stingheră şi individuală, ajunseră să fie însăşi viaţa gîndului meu. Mă uitam la ei în orice lumină, îi întorceam în toate felurile. Le cercetam fiecăruia firea. Luam seama la toate ciudăţeniile. Meditam asupra alcătuirii lor. Mă gîndeam la alterarea întîmplată în natura lor. Mă înfioram închipuindu-mi că au putinţa de a simţi şi a suferi, şi că mai au, chiar şi fără gură, o putere de expresie morală. S-a spus, cu drept cuvînt, despre domnişoara Salle *„que tous şes pas etaient des sentiments"*[319], iar despre Berenice eu credeam cu dinadinsul *„que toutes ses dents etaient des idées"*[320]. Ah. *Des idées!*

Acesta era gîndul nesocotit care m-a pierdut! *Des idées ! Ah, de aceea* le doream atît de nebuneşte. Simţeam că, numai punînd stăpînire pe ele, mî-aş recăpăta *pacea,* redobîndindu-mi şi raţiunea.

Şi asupra mea se lăsă seara; şi apoi întunericul veni şi se aşeză şi se duse iar, şi ziua se arătă din nou, şi beznele unei a doua nopţi se adunară în jurul meu, şi eu tot mai şedeam neclintit în acea singuratică încăpere, mereu adîncit în gînduri şedeam, iar *spectrul* dinţilor îşi păstra fără preget cumplita-i putere asupră-mi, plutind cu cel mai viu şi hîd relief printre umbrele şi luminile schimbătoare din odaie.

Într-un tîrziu, un ţipăt de groază şi deznădejde străbătu visările mele. Apoi, după un răstimp, a urmat un zvon de glasuri tremurătoare, întretăiate de gemete stinse, de jale şi durere. M-am ridicat din fotoliu si, deschizînd una dintre uşile bibliotecii, am găsit în anticameră o servitoare care, printre hohote de plîns, îmi spuse că Berenice nu mai era în viaţă. Fusese cuprinsă de un atac de epilepsie dis-de-dimineaţă.

Şi acum, cînd se înnopta, mormîntul era gata pentru aceea care avea să-l locuiască, şi toate pregătirile de înmormîntare fuseseră încheiate[321].

[319] *Dra Marie Salle* (1714-1756), celebră dansatoare şi prietenă a lui Voltaire. Versul *„că fiece pas al ei exprimă sentimente"* (fr. în orig.) e din „Prologul" lui Louis Fuzelier la baletul *Les Festes greques et romaines (Sărbătorile greceşti şi romane),* 1723.

[320] Că fiecare dinte al ei exprima idei (fr. în orig.).

[321] În versiunile A, *B, C* urmează fragmentul următor: „Cu inima îndurerată, dar

* * *

M-am regăsit în bibliotecă şezînd - iarăşi singur şi şezînd. Mi se părea că m-am trezit de curînd dintr-un vis tulbure şi zbuciumat. Ştiam că este miezul nopţii si-mi dădeam bine seama că, încă după asfinţitul soarelui, Berenice fusese pogorîtă în mormînt. Dar despre tot ce se petrecuse în acel jalnic răstimp nu aveam o cunoaştere lămurită si clară. Cu toate acestea, memoria mi-era plină de groază, o groază cu atît mai înfiorătoare, cu cît era mai nedesluşită, şi o spaimă cu atît mai cumplită, cu cît era mai neînţeleasă. Era o pagină înfricoşătoare în cartea vieţii mele scrisă pe de-a-ntregul cu amintiri întunecate, hîde şi neînţelese. Mă străduiam să le tălmăcesc, dar în zadar. Din cînd în cînd însă, ca sufletul unui sunet ce s-a dus, ţipătul ascuţit şi tremurat al unui glas de femeie părea că-mi răsună în auz. Săvîrşisem o faptă, ce-a fost oare? îmi puneam întrebarea cu glas tare, şi ecourile odăii îmi răspundeau în şoaptă: *„Ce-a fost oare?”*

Pe masă, lîngă mine, ardea o lampă, şi în apropierea ei se afla o cutiuţă. Nu avea nimic deosebit şi o văzusem adeseori mai înainte, căci aparţinea medicului familiei; dar cum de a ajuns *acolo,* pe masa mea, si de ce mă cutremuram privind-o? Aceste lucruri nu meritau de fel să fie luate în seamă, şi ochii mei într-un tîrziu căzură pe paginile deschise ale unei cărţi şi pe o frază subliniată. Erau cuvintele ciudate, dar simple ale poetului Ibn Zaiat: *„Dicebant mihi sodales, şi sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas”.* De ce atunci cînd le-am citit, mi s-a zburlit părul în cap şi sîngele mi-a îngheţat în vine?

---

fără tragere de inimă, şi chinuit de spaimă, mi-am îndreptat paşii spre cavoul celei dispărute. încăperea era largă şi foarte întunecoasă. în sumbrele sale unghere mă împiedicam la fiece pas de parafernele mormîntului. Sicriul, cum îmi spuse un servitor, era ascuns de perdeaua baldachinului, iar în sicriu, mă asigură el în şoaptă, era tot ce rămăsese din Berenice. Cine m-a rugat să mă uit la cadavru? N-am văzut pe nimeni mişcînd din buze, totuşi îndemnul fusese rostit, iar ecoul silabelor stăruia în încăpere. Era cu neputinţă să refuz; şi cu o senzaţie de sufocare m-am tîrît pînă la marginea patului. Am ridicat uşor perdeaua. Cînd i-am dat drumul, ea îmi căzu pe umeri şi, despărţindu-mă astfel de cei vii, mă înlănţui cu moartea.

Întreaga atmosferă era îmbibată de moarte. Mirosul ciudat al sicriului îmi provoca greaţă; şi-mi închipuiam că trupul emana deja o duhoare vătămătoare. Aş fi dat toată lumea să zbor, să scap de influenţa nefastă a morţii, să respir din nou aerul pur al cerurilor eterne. Dar nu mai aveam puterea să mă clintesc, îmi tremurau genunchii, şi am rămas ţintuit locului, holbîndu-mă la trupul rigid, groaznic de lung, întins în coşciugul sumbru cu capacul desfăcut.
Dumnezeule! Era cu putinţă? Mi se-nvîrtea creierul sau, într-adevăr, degetul moartei înfăşurate în giulgiu se mişca sub pînza albă? Cu sufletul îngrozit mi-am ridicat încet ochii spre chipul cadavrului. Fălcile îi fuseseră legate cu o batistă, dar nu ştiu cum se face că ea era ruptă. Buzele-i livide erau crispate într-un rînjet ciudat, şi prin bezna ce învăluia încăperea am zărit din nou dinţii albi, foarte reali, strălucitori şi oribili ai Berenicei. Lac de sudoare, am sărit din pat, şi fără să scot o vorbă, m-am repezit afară, ca un nebun, din acea încăpere de întreită oroare, mister şi moarte”.

S-a auzit o bătaie uşoară în uşa bibliotecii şi, galben, ca ieşit din mormînt, un slujitor intră în vîrful picioarelor. Privirile îi erau rătăcite şi pline de spaimă, îmi yorbi cu glas tremurător, sugrumat şi stins.

Ce-a spus? Am auzit cîteva fraze întretăiate. Spunea despre un ţipăt sălbatic ce sfîşia tăcerea nopţii, despre cum s-au adunat laolaltă slujitorii, cum au cercetat de unde venea sunetul, şi apoi glasul său se făcu răspicat şi înfiorător cînd îmi pomeni despre o violare de mormînt, despre un trup ciopîrţit, ce respira încă, palpita încă, *era viu încă*!

Se uită ţintă la vesmintele mele... Erau pline de noroi şi mînjite de sînge închegat. N-am zis nimic, şi el m-a luat uşor de mînă: purta întipărită urma unor unghii omeneşti. Mi-a atras atenţia asupra unui obiect rezemat de perete; timp de cîteva clipe l-am privit: era o lopată.

Cu un răcnet, m-am repezit la masă şi am pus mîna pe cutia care se afla acolo, Dar n-am avut puterea s-o deschid şi, în tremurul meu, mi-a lunecat din mîini şi a căzut greoi şi s-a sfărîmat în bucăţi... Şi din ea, cu un zgomot metalic, s-au rostogolit cîteva instrumente de chirurgie dentară, de-a valma cu treizeci şi două de lucruşoare albe ca fildeşul, care s-au risipit, ici şi colo, pe podea.

NOTA

BERENICE

(A: Southern Literary Messenger, mart. 1835; *B:* copia Duane cu modificări manuscrise, 1839; *C: Tales ofthe Grotesque andArabesque,* 1840; *D: Broadway Journal,* 5 apr. 1845; *E: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

E una dintre capodoperele lui Poe, rareori omisă din antologii.

Curînd după apariţia ei în *Southern Literary Messenger,* Poe se scuză faţă de T.W. White, redactorul-şef al revistei (care primise pîîngeri din partea cititorilor), explicîndu-i: „Un cuvînt sau două în legătură cu *Berenice.* Opinia d-tale despre ea e foarte justă. Subiectul e într-adevăr oribil, şi mărturisesc că am ezitat înainte să ţi-o trimit, mai ales că era o mostră cît priveşte posibilităţile mele. Povestirea s-a născut dintr-un pariu, cum că n-aş putea scoate nimic de valoare dintr-un subiect atît de neobişnuit, decît dacă l-aş trata într-o manieră serioasă.... Istoria tuturor revistelor arată limpede că toţi cei care au atins celebritatea şi-o datorează unor opere de *natură similară* – cu *Berenice* - deşi, recunosc, mult superioare în stil şi execuţie. Spun, de *natură* similară. Mă întrebi în ce constă acesta natură? In comicul înălţat la grotesc; în teama colorată de oribil; în umorul ajuns, prin exagerare, parodie; în neobişnuitul devenit straniu şi mistic. Vei zice poate că toate acestea sînt de prost gust. N-am îndoieli în privinţa asta... Dar dacă operele despre care vorbesc sînt sau nu de prost gust, e lipsit de importanţă. Ca să fii apreciat, trebuie mai întîi să fii *citit...” (Scrisoarea către Thomas W. White,* 30 apr. 1835, în E.A. Poe, *Letters,* vol. I, pp. 57-58).

E foarte probabil ca pariul să fi pornit de la scandalul iscat ia Baltimore în legătură cu „profanarea unor morminte cu scopul de-a se procura dinţi” pentru dentişti. Un articol în acest sens apăruse la 23 febr. 1833 în *Baltimore Saturday Visiter.*

Numele personajelor sînt semnificative. *Egeus* e tatăl Hermiei în piesa lui

Shakespeare, *Visul unei nopţi de vară. Berenice* a fost soţia regelui Ptolemeu al III-lea Evergetes („Binefăcătorul”), care a domnit în Egipt între 247 şi 222 î.Hr. Invadînd Ptolemeu Siria pentru a răzbuna moartea surorii sale (numită tot Berenice), ucisă de soţul ei Antioh, Berenice, ca să se împlinească întoarcerea victorioasă a lui Ptolemeu, îşi taie buclele şi le depune în templul din Zephirium, de unde, potrivit legendei, aveau să fie furate şi duse în cer, devenind constelaţia *Coma Berenices.* Callimachus a scris o poezie cu acest subiect, tradusă de Catul, din care se va inspira Alexander Pope pentru poemul său *The Rape of the Lock (Răpirea buclei).*

Întrucît *Introducerea* la *Povestiri ale Cenaclului* In Folio nu propune nici un narator pentru această proză, e puţin probabil ca ea să fi fost printre cele 11 povestiri menţionate de Poe în scrisoarea sa din 4 mai 1833, către fraţii Buckingham. Probabil că ea a fost compusă cîndva între primăvara anului 1833 şi începutul lui 1835, cînd i-a fost expediată lui T.W. White.

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, *Berenice,* în *L'Illustration,* 17 apr. 1852, reed. în Le *Pays,* 2 aug. 1854, şi *înNouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857. în româneşte: Pompil[iu] Păltănea, *Verişoara Berenice, în Noua Revistă Română,* vol. VIII, 1910, nr. 17, dum., 5 sept.

Titlul. Versiunile *A* şi *B: Berenice - A Tale (Berenice - O povestire); PHANTASY-PIECES: The Teeth (Dinţii).*

Morella

în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas

αωτο ξα0ə αωTO φισΘə χχωτοω, νοωο ΕιΣεθ αιει οω.

El însuşi, întru sine, pururea identic sieşi, ca

fiind de un singur chip.

Platon, Banchetul[322]

O priveam pe prietena mea, Morella, cu un simţământ de profundă şi totuşi stranie afecţiune. Am cunoscut-o din întîniplare acum cîţiva ani, şi încă de la prima întîlnire sufletul mi s-a aprins cu o flacără pînă atunci necunoscută. Dar nu era flacăra lui Eros - şi amară şi chinuitoare îmi era convingerea căpătată cu încetul că nu voi putea să desluşesc niciodată natura neobişnuită a acestei flăcări, şi nici să-i potolesc intensitatea nelămurită. Dar ne-a fost dat să ne întîlnim, şi soarta ne-a unit în faţa altarului, deşi n-a fost vorba o clipă măcar de pasiune şi nici nu mă gîndisem la dragoste. Dar cum Morella fugea de lume şi se ataşase doar de mine, m-a făcut fericit, O fericire ciudată, o fericire ca de vis.

Morella avea un spirit deosebit de cultivat. După cum sper să o dovedesc, talentele ei erau puţin obişnuite, iar forţa gîndirii, uriaşă, îmi dădeam seama de asta, şi în multe privinţe nu eram decît elevul ei. în orice caz, curînd luase obiceiul să-mi arate unele dintre acele scrieri mistice, socotite de obicei floarea literaturii germane timpurii, pe care le cunoştea, după cît se pare, datorită educaţiei ce-o primise la Pressburg[323]. Nu ştiu de ce, dar aceste scrieri alcătuiau preocuparea ei favorită şi constantă - şi, dacă o dată cu vremea a devenit şi a mea, nu pot să n-o atribui influenţei simple, dar eficace, a obişnuinţei şi exemplului.

În toate acestea, dacă nu mă înşel, raţiunea mea nu avea nici un amestec. Convingerile mele, dacă nu greşesc, nu erau cîtuşi de puţin bazate pe idealism, şi nici faptele ori ideile mele nu vădeau, vreau să cred, vreo legătură cu misticismul de care erau impregnate lecturile amintite, încredinţat de acest adevăr, m-am lăsat cu totul sub îndrumarea soţiei mele, pătrunzînd cu inima neşovăitoare în labirintul preocupărilor ei. De multe ori, pe cînd mă cufundam în lecturi blestemate, simţeam un spirit blestemat aprinzîndu-se în mine, şi atunci Morella îşi aşeza mîna-i rece pe mîna mea şi aduna din cenuşa vreunei moarte filozofii cîteva cuvinte profunde, neobişnuite, sădindu-mi în minte straniul lor înţeles. Şedeam ceasuri întregi lîngă ea, vrăjit de muzica glasului ei, pînă cînd, în cele din urmă, melodia se învăluia în spaimă, şi pe suflet mi se lăsa o umbră, păleam şi mă înfioram în sinea mea de aceste accente nepămînteşti. Şi,

---

[322] *Motto-ul* e din *Banchetul* lui Platon. Poe a găsit textul în Henry Nelson Coleridge, *Introduction to the Study ofthe Greek Classic Poets (Introducere la studiul poeţilor clasici elini),* retip. Philadelphia, 1831, p. 32. In versiunile tîrzii, tălmăcirile în engleză aparţin lui Poe.

[323] *Pressburg.* Astăzi Bratislava, fostă capitală a Ungariei între 1541 şi 1784; odinioară oraşul era socotit drept leagănul magiei negre.

astfel, bucuria se veştejea deodată, presehimbîndu-se în groază, sublimul devenea hidos precum Hinnom a devenit Gehenna[324].

Nu are rost să vă povestesc amănunţit natura exactă a studiilor care, luîndu-şi obîrşia din cărţile amintite, au constituit atîta vreme aproape singurul subiect de conversaţie dintre Morella şi mine. Cei iniţiaţi în aşa-numita etică teologică le vor înţelege cu uşurinţă, iar cei neiniţiaţi în orice caz nu vor înţelege prea mult. Panteismul ciudat al lui Fichte[325]; πάλιν γένεσις[326] modificată a pitagoricienilor: şi, mai presus de toate, doctrinele identităţii, aşa cum le prezenta Schelling[327], constituiau în general cele mai atrăgătoare teme de discuţie pentru imaginaţia Morellei. Această identitate, numită personală, este, pe bună dreptate, definită de domnul Locke[328], pare-mi-se, ca rezidind în sănătatea mintală a fiinţei raţionale. Şi, întrucît prin persoană înţelegem o esenţă inteligentă şi raţională, şi întrucît există o conştiinţă care însoţeşte întotdeauna gîndirea, aceasta ne face pe fiecare din noi să fim ceea ce numim *eu însumi,* deosebindu-ne astfel de celelalte fiinţe gînditoare şi dîndu-ne fiecăruia o identitate. Dar *acest principium individuationis*[329] - noţiunea acestei identităţi *care, în clipa morţii, se pierde ori nu se pierde pentru totdeauna* - a fost tot timpul pentru mine o problemă de cel mai mare interes; nu numai datorită caracterului deconcertant şi emoţionant al consecinţelor ei, ci şi din *cauza* agitaţiei speciale pe care o stîrnea în Morella.

Şi, iată că a venit o vreme cînd misterul caracterului soţiei mele a început să mă apese într-adevăr ca o vrajă. Nu mai puteam suporta atingerea degetelor ei palide, nici timbrul profund al glasului ei atît de muzical, nici strălucirea ochilor melancolici. Ea îşi dădea seama, dar nu-mi reproşa nimic; îmi înţelesese, poate, slăbiciunea sau nebunia şi, zîmbind, o numea destin. Părea, de asemenea, să înţeleagă şi pricina, necunoscută mie, pentru care, treptat, începeam să mă îndepărtez de ea; dar în nici un fel nu m-a lăsat s-o aflu. Şi totuşi, fiind femeie, se ofilea cu fiecare zi mai mult. Cu timpul două pete purpurii şi-au găsit definitiv sălaş pe obrajii ei, iar pe fruntea-i palidă s-au conturat vine albăstrii; uneori simţeam că mă topesc de mila ei, dar îi întîlneam apoi privirea grăitoare, şi sufletul îmi era din nou răscolit. Amuţeam, asemenea celui care priveşte într-un abis înspăimîntător şi fără fund.

Mai trebuie oare să spun că ajunsesem să aştept cu o dorinţă arză-

---

[324] în *Gehenna* evreii îşi sacrificau copiii lui Moloh, dar reformele lui Iosia vor pune capăt acestei idolatrii. *Cf.* 2 *împăraţi,* 23:1-10.

[325] Poe invocă aici una dintre temele sale preferate: *Johann Gottlieb Fichte* (1762-1814), urmaş al lui Kant, postulează o voinţă morală a Universului, un „Eu" absolut din care derivă totul. Poe adesea îi scrie numele Fitche.

[326] *Palingenezia* (gr. „renaştere") e concepţia metafizică despre reînvierea periodică a tuturor fiinţelor; metempsihoză.

[327] *Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling* (1775-1854), discipolul lui Fichte şi întemeietorul idealismului obiectiv. Poe face aluzie indirectă la teoria identităţii formulate de Schelling într-un pasaj din *Respiraţie pierdută,* omis în 1845.

[328] Definiţia lui *John Locke* (1632-1701) se află în lucrarea sa, *An Essay Concerning Human Uîiderstanding (Eseu asupra intelectului omenesc),* 1690, Cartea a II-a, cap. XXVII, § 9.

[329] Principiul individuaţiunii (lat. în orig.).

toare şi plină de nerăbdare moartea Morellei? Acesta e însă adevărul.

Numai că spiritul fragil se agăţa de lăcaşul său de lut - zile, săptămîni şi luni chinuitoare, pînă cînd nervii-mi torturaţi au învins raţiunea şi, înfuriat de întîrzierea morţii, blestemam cu inima împietrită zilele, şi ceasurile, şi clipele amare care se tot lungeau parcă, pe măsură ce firava-i viaţă se stingea, ca umbrele în asfinţit.

Dar, într-o seară de toamnă, cînd văzduhul era nemişcat, Morella m-a chemat la căpătîiul ei. Plutea o ceaţă tulbure pe tot pămîntul, şi o pîclă purpurie se lăsase deasupra apelor şi prin frunzişul bogat al pădurii în octombrie se zărea parcă lucirea unui curcubeu[330].

- Iată ziua cea mare, îmi spuse ea în timp ce mă apropiam; ziua cea mare pentru viaţă sau pentru moarte. O zi frumoasă pentru fiii pămîntului şi ai vieţii - ah, şi mai frumoasă încă pentru fiicele cerului şi ale morţii![331]

Am sărutat-o pe frunte şi ea urmă:

- Eu mor acum, şi totuşi voi trăi.

- Morella!

- Tu nu m-ai iubit, dar să ştii că pe aceea pe care în viaţă ai urît-o, în moarte o vei adora!

- Morella!

---

[330] În versiunile A, *B, C* şi *D* urmează poezia *Imn catolic:*

„Sancta Maria! apleacă-ţi ochii
La jertfa ce-o fac păcătoşii
- De rugi aprinse şi-amor supus
- Din tronu-ţi sfînt În-Nalturi pus.
în zori, la amiază, în pal asfinţit,
Maria, tu imnu-mi l-ai auzit!
Maică a Domnului, fii alături mereu.
La desfăţ şi jale, la bine şi rău!
Cînd orele fug luminoase-n eter,
Nu-i nici un nor să le-nnegure-n cer,
Sufletul meu, spre a nu cădea în păcat,
Mereu e de graţia ta mîngîiat.
Acum cînd furtunile Soartei cuprind
Prezentul, Trecutul, în beznă vuind,
O dulce speranţă ce creşte în mine
Viitorul mi-l umple de iubirea de tine”.

În ediţiile poeziilor lui Poe, *Imn catolic* apare fără primele patru versuri şi într-o altă alcătuire strofică (vezi E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 122).

[331] *Cf. Facerea,* 6:2: „...fiii lui Dumnezeu au văzut că fetele oamenilor erau frumoase; şi din toate şi-au luat de neveste pe acelea pe care şi le-au ales”.

- Îţi spun din nou, că am să mor acum. Dar duc în mine o parte din dragostea - ah, cît de mică! - pe care mi-ai dăruit-o mie, Morellei. Şi cînd sufletul îmi va porni în cea din urmă călătorie, copilul va trăi 'copilul tău şi al meu, al Morellei. Şi zilele vieţii tale vor fi zile de suferinţă, căci suferinţa este cel mai stăruitor dintre sentimente, după cum chiparosul este cel mai răbdător dintre arbori[332]. Să ştii că ceasurile fericirii tale au trecut; şi bucuria nu se culege de două ori în viată, asemenea trandafirilor din Paestum care înfloresc de două ori într-un an[333]. Da, nu te vei mai juca cu timpul ca acela din Teos[334], ci, părăsind mirtul şi viţa-de-vie, îţi vei purta giulgiul pe pământ ca musulmanul la Mecca[335].

- Morella! am strigat. Morella, de unde ştii?... dar ea îşi întoarse faţa într-o parte şi, cu un tremur uşor care îi trecu prin tot trupul, îşi dădu duhul -, şi nu i-am mai auzit glasul.

Şi iată că, după cum prevestise, copilul căruia murind îi dăduse viaţă şi care n-a început să respire decît după ce mama si-a dat ultima suflare, copilul - o fată - a trăit. Se dezvolta nefiresc de repede şi la statură şi la minte, şi era copia fidelă a celei moarte; şi o iubeam cu o dragoste mai puternică decît aş fi crezut că pot avea pentru o fiinţă pământească.

Dar n-a trecut multă vreme, şi cerul acestei iubiri curate s-a întunecat: tristeţea şi groaza şi durerea l-au acoperit ca nişte nori grei.

Spuneam că fata se dezvolta nefiresc de repede la statură şi la minte.

Nefirească, într-adevăr, era creşterea staturii ei, dar teribile, oh! teribile erau gîndurile năvalnice care mă năpădeau în timp ce urmăream dezvoltarea fiinţei ei spirituale. Ar fi putut oare fi altfel, cînd zilnic descopeream în gîndurile copilului forţele şi facultăţile adulte ale femeii?

Cînd buze copilăreşti rosteau învăţămintele experienţei? Şi cînd în fiece clipă vedeam licărind în ochii-i mari şi întrebători înţelepciunea ori pasiunile maturităţii? Şi, cînd toate acestea au devenit limpezi pentru simţurile-mi înspăimîntate, cînd n-am mai fost în stare să-mi mint sufletul şi nici să-l feresc de percepţiile ce-l făceau să se înfioare, mai este oare de mirare că în inimă mi s-au strecurat bănuieli groaznice şi neliniştitoare şi gîndurile mi s-au întors, înspăimîntate, la ciudatele poveşti şi la teoriile obsedante ale Morellei celei moarte? Atunci am smuls, din faţa curiozităţii oamenilor, o fiinţă pe care destinul mă silea s-o ador şi, în singurătatea absolută a casei mele, am început să supraveghez cu o spaimă de moarte

---

[332] *Cf.* Pliniu cel Bătrîn, *Istoria naturală,* XVI, 60 şi poezia *Ulalume* (E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 145).

[333] Pentru *biferique rosaria Paesti* („cum dau tradafirii din Pestum de două ori floare", trad. D. Murărăşu), vezi Vergilius, *Georgice,* Cartea a IV-a, v. 119, în *Bucolice. Georgice,* E.L.U., Bucureşti, 1967, p. 116.

[334] Referire la Anacreon; *cf.* Byron, *Pelerinajul lui Childe Harold,* Cîntul al II-lea, strofa LXIII, vv. 3-4: „Teianul şi Hafez, în rimă-aleasă, /Că dragostea învinge anii - au spus,...", trad. Aurel Covaci, în Byron, *Opere,* I, Editura Univers, Bucureşti, 1985, p. 284.

[335] Aluzie la obiceiul celor care au făcut pelerinajul la Mecca să fie îngropaţi în pelerina purtată de ei în acest oraş.

fiinţa iubită.

Priveam zi de zi chipul ei sfînt, blînd şi expresiv, şi pe măsură ce anii treceau, şi o dată cu maturitatea înfăţişării ei, descopeream mereu alte puncte de asemănare între copil şi mamă - melancolica fiinţă dispărută. Şi, cu fiece clipă, licăririle de asemănare deveneau tot mai limpezi, mai hotărîte, mai vizibile, mai neliniştitoare, mai teribile.

Puteam suporta ca zîmbetul să-i semene cu zîmbetul mamei, dar mă cutremura desăvîrsita lor *identitate;* puteam suporta ca ochii ei să semene cu ai Morellei, dar nu să mă scruteze cu ei în adîncurile sufletului, cu aceeaşi privire intensă şi răscolitoare a Morellei. în linia frunţii înalte, în unduirile părului mătăsos, în degetele palide pe care şi le trecea prin păr, în timbrul trist şi muzical al glasului, şi mai presus de toate - oh, mai presus de toate în frazele şi în expresiile moartei, care răsăreau pe buzele celei vii şi iubite, găseam hrană nedorită pentru un gînd groaznic, chinuitor, pentru un vierme care *nu voia* să moară[336].

Au trecut astfel vreo zece ani[337], şi fiica mea nu avea încă nume. „Copila mea", „dragostea mea" - iată numele pe care i le găsea, de obicei, afecţiunea mea de tată, iar izolarea totală a vieţii pe care o ducea excludea orice legătură cu alţi oameni. Numele Morellei murise o dată cu moartea ei. Nu-i vorbisem niciodată fetei despre maică-sa - nu puteam să-i vorbesc. In scurta-i existenţă, copila nu luase din lumea înconjurătoare decît impresiile elementare îngăduite de hotarele înguste ale singurătăţii ei. în cele din urmă, în neliniştea şi frămîntarea în care mi se aflau gîndurile, forma botezului mi-a părut drept singura eliberare din teroarea destinului meu. Dar în faţa cristelniţei n-am ştiut ce nume să aleg. Pe buze mi se îngrămădeau multe nume, pline de înţelepciune şi frumuseţe, din timpuri străvechi şi din zilele noastre, din ţara mea şi din ţări străine, dimpreună cu nenumărate alte melodioase nume de nobleţe, fericire şi bunătate. Ce m-a împins oare în acea clipă să tulbur amintirea celei îngropate? Ce demon m-a silit să şoptesc acel nume, a cărui simplă amintire îmi trimitea de obicei şuvoaie de sînge clocotitor din tîmple pînă în inimă? Ce diavol a izbucnit din străfundurile sufletului meu, cînd, sub bolţile întunecoase, am şoptit la ureche cuviosului preot numele Morella? Şi cine oare, dacă nu un demon, a schimonosit trăsăturile copilei mele şi le-a acoperit cu paloarea morţii, cînd, tresărind la acest nume abia şoptit, şi-a întors ochii limpezi de la pămînt către cer şi, prăbuşindu-se pe dalele sumbre ale cavoului strămoşesc, mi-a răspuns: „lată-mă!"

Cît de reci, de desluşite, mi-au răsunat în urechi aceste cîteva silabe, ca apoi, ca plumbul topit, să mi se rostogolească în creier, şuierînd.

Ani, ani întregi vor trece, dar amintirea acelor clipe, niciodată! Cunoscusem pînă atunci florile şi viţa-de-vie[338], dar din acel moment

[336] *Cf. Isaia,* 66:24: „...căci viermele lor nu va muri..."; *cf,* de asemenea, poema *Ulalume,* v. 43: „Pe-obrazui acesta din care viermii în veci nu mai pier" (E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 146).

[337] în orig., *two lustra* (din lat. *lustrum* = cinci ani), cuvînt preferat al lui Poe.

[338] *Cf,* Byron, *Astăzi împlinesc treizeci şi şase de ani,* v. 6: „S-au dus ale iubirii fructe, flori...", trad. Petre Solomon, în Byron, *Opere,* I, Editura Univers, Bucureşti, p. 210.

cucuta şi chiparosul aveau să-mi umbrească zi şi noapte existenţa. Şi n-am mai ţinut seama de atunci de timp şi loc, şi stelele destinului mi s-au *stins pe cer, şi pămîntul s-a întunecat, şi oamenii aveau să treacă şi să se mişte pe lîngă mine ca nişte umbre, şi din toate nu voi vedea decît pe Morella. Vînturile văzduhului nu-mi şopteau în urechi decît un sunet, şi valurile mării nu murmurau decît Morella. Copila-mi a murit;* cu braţele mele am purtat-o pînă la groapă, şi am izbucnit într-un hohot de rîs prelung şi amar cînd n-am mai găsit nici urmă din cea dintîi, în cavoul unde am asezat-o pe cea de a doua - Morella.

NOTA

MORELLA

(A: manuscris neterminat din 1835; *B: Southern Literary Messenger,* apr. 1835; *C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque,* 1840; *D -.Burton's Gentleman's Magazine,* nov. 1839; *E: PHANTASY-PIECES,* copia lui *C* cu modificări manuscrise, 1842*; F: Broadway Journal,* 21 iun. 1845; *G:* copia lui Helen Whitman după *F* cu revizuiri manuscrise, 1848; *H:* Works, 1850)

Morella e una dintre marile povestiri ale lui Poe în stilul arăbesc. La 1 dec. 1835, Poe îi mărturisea lui Beverley Tucker: „Ultima povestire pe care am scris-o e *Morella* şi este cea mai bună. Cînd voi scrie din nou, voi scrie ceva mai bun decît *Morella....* Ce articole am publicat *de la «Morella» încoace* au fost toate scrise cu cîtva timp în urmă" (E.A. Poe, *Letters,* vol. I, p. 78).

Autorul mizează pe două superstiţii larg răspîndite: sufletul poate fi reincarnat într-o altă fiinţă omenească (motivul metempsihozei); zeii (şi oamenii) îţi vor răspunde dacă le rosteşti numele adevărat (de aici interdicţia romanilor de a pronunţa numele adevărat al Romei şi al zeiţei patroane; de asemenea, refuzul evreilor de a rosti numele lui Iehova).

Numele eroinei e atestat istoric: Juliana Morell (1595-1653), o călugăriţă de o mare erudiţie, celebrată ca a patra Graţie şi a zecea Muză într-un poem de Lope de Vega. Poe a citit despre ea probabil într-un articol din *The Lady's Book* (sept. 1834), intitulat *Women Celebrated in Spainfor their Extraordinary Powers ofMind (Femei proslăvite în Spania pentru mintea lor extraordinară), lată* un fragment semnificativ: „Juliana Morella s-a născut la Barcelona.

Tatăl ei, fiind silit să părăsească Spania în urma unei crime, şi-a învăţat fiica atît de bine, încît se zice că la vîrsta de doisprezece ani ea ar fi participat la o dispută publică în colegiul iezuiţilor din Lyons. Era profund instruită în filozofie, teologie, muzică, jurisprudenţă şi filologie. A intrat la mănăstirea Praxedia din Avignon. Ştia paisprezece limbi". Numele eroinei lui Poe are şi semnificaţii oculte, căci engl. *morel* înseamnă „zîrnă", o plantă veninoasă din care se extrage beladona (vezi interesul manifestat de ea pentru magia neagră).

Poe a luat aproape întreaga intrigă din nuvela lui Henry Glassford Bell, *The Dead Daughter (Fiica moartă),* apărută în *The Edinburgh Literary Journal* (1 ian. 1831), transmutînd însă materialul şi grefîndu-l pe un motiv literar adecvat.

Poe a compus *Morella* probabil către sfîrşitul anului 1834 sau începutul lui 1835. Prima versiune, aşternută cu litere mărunte, ca de tipar, n-a fost terminată, cum a presupus A.H. Quinn *(op. cit.,* p. 214).

Tălmăciri. în franceză; Charles Baudelaire, *Morella,* în *Paris,* 14 şi 15 nov. 1853, reed. în *Le Pays,* 18 sept. 1854, şi în *Histoires extraordinaires,* Michel Levy,

Paris, 1856. în româneşte: Mihai Eminescu [şi Veronica Miele?], *Curierul de Iaşi,* IX, 1876, nr. 111, pp. l-2, reed. în *Arhiva Societăţii ştiinţifice şi literare,* XVIII, 1907, nr. 10, pp. 428-33, şi în *Evenimentul,* XVII, 1909, nr. 17, pp. l-2, nr. 18, pp. l-2. Pînă la 1901 apar alte cinci versiuni, printre traducători numărîndu-se Barbu Constantinescu, *Morella,* în Edgar Allan Poe, *Nuvele extraordinare,* Editura Librăriei Socec & Co, 1910, pp. 224-235, şi Ion Achimescu, *Morella,* în *Nuvele alese* de Edgar Allan Poe, Tipografia Dor. P. Cucu, 1912, pp. 53-61.

Hans Phaall[339]

în româneşte de Ion Vinea

După ultimele ştiri sosite de la Rotterdam[340], se pare că acest oraş se află, din punct de vedere filozofic, pradă unor fierberi foarte mari.

Într-adevăr, au avut loc acolo unele întîmplări atît de neaşteptate şi atît de noi şi nepotrivite cu opiniile preconcepute, încît nu mă pot îndoi că nu va trece multă vreme şi întreaga Europă va fi zguduită; tot ce e trainic pe lume se va cutremura, şi tot ce e raţiune şi calcul se va învrăjbi.

Se pare că în ziua de... a lunii... (nu-mi aduc bine aminte data exactă)[341], o mulţime nenumărată se adunase, nu prea se ştie din ce anume pricini, în marea Piaţă a Bursei din frumosul oraş Rotterdam[342].

Ziua era neobişnuit de caldă pentru acest anotimp: de-abia se simţea o slabă adiere de vînt, iar mulţimea, pe care o stropeau la răstimpuri răpăielile de scurta durată ale ploii ce cădea din alba şi uriaşa îngrămădire a norilor răspîndiţi cu îmbelsugare pe albastra boltă a firmamentului, nu-şi pierdea cîtuşi de puţin voia bună[343]. Către amiază, totuşi, s-a stîrnit o uşoară, dar destul de simţită frămîntare în rîndurile celor din faţă. A urmat trăncăneala a zece mii de limbi. O clipă după aceea, zece mii de feţe s-au întors spre cer, zece mii de pipe căzură deodată din colţurile a zece mii de guri, şi un strigăt, care nu poate fi asemuit cu nimic alt decît cu vuietul Niagarei[344], răsună îndelung, cu putere, cu furie, prin toate împrejurimile Rotterdamului.

În curînd, pricina acestui tărăboi deveni îndeajuns de vădită. Dindărătul uriaşei grămădiri a uneia din acele mase de nori cu forme precise - despre care am mai vorbit - se văzu, ivindu-se încet, într-o întinsă arie de spaţiu albastru, o ciudată arătare eterogenă, dar plăsmuită, pare-se, dintr-

---

[339] La drept vorbind, e prea puţină asemănare între schiţa modestă de mai jos şi faimoasa Poveste a lunii a domnului Locke; dar cum amîndouă nu sînt decît nişte mistificări (deşi una din ele e scrisă pe un ton hazliu, iar cealaltă, cu profundă seriozitate), şi, cum ambele mistificări au acelaşi subiect: luna, şi, mai mult încă, amîndouă încearcă să pară verosimile prin amănunte ştiinţifice, autorul lui Hans Phaall crede că e nimerit să spună, în apărarea sa, că acest jeu d'esprit - această glumă a sa - a fost tipărită în Southern Literary Messenger cam cu trei săptămîni mai înainte de a fi început tipărirea lucrării domnului Locke în New York Sun. Inchipuindu-şi că ar exista o asemănare, care poate că nici nu există, unele ziare din New York l-au reprodus pe Hans Phaall şi l-au confruntat cu Povestea lunii în scopul de a identifica pe autorul uneia dintre ele cu autorul celeilalte. [*Richard Adams Locke* (1800-1871), ziarist sub a cărui semnătură gazeta *New York Sun* a tipărit la trei săptămîni după *Hans Phaall* primul dintr-o suită de articole mistificatoare intitulate *Discoveries in the Moon* (Descoperiri pe Lună).]

[340] Aluzie la Gotham, nume frecvent atribuit oraşului New York.

[341] Imprecizie calculată - vezi E.A. Poe, *Bon-Bon, Ligeia, Omul făcut bucăţi* etc.

[342] Beursplein, sau Piaţa Bursei, unde se află statuia lui Erasmus. La vremea respectivă populaţia New York-ului era de aprox. 50 000 de locuitori.

[343] E vorba de 1 aprilie.

[344] Poe n-a văzut-o niciodată.

o substanţă solidă, cu o înfăţişare atît de neobişnuită şi de o alcătuire atît de năzdrăvană, încît nu putea fi în ruptul capului înţeleasă şi nicicînd îndeajuns de admirată de mulţimea de tîrgoveţi zdraveni care se uita la ea, de jos în sus, cu gura căscată. Ce să fie oare? In numele tuturor matroanelor şi diavolilor din Rotterdam, ce putea oare să prevestească? Nimeni nu ştia. Nimeni nu-şi putea închipui. Nimeni, nici chiar primarul, *mynheer* Superbus Von Underduk[345], n-avea nici cel mai neînsemnat indiciu care să-l ajute să dezlege acest mister. Aşadar, nefiind nimic mai bun de făcut, fiecare dintre cei de faţă îşi potrivi dm nou cu grijă pipa în colţul'gurii şi, fără a slăbi din ochi fenomenul, pufăi, făcu o pauză, se legănă într-o parte şi într-alta, mormăi ceva cu tîlc, se mai legănă o dată, mai mormăi ceva, mai făcu o pauză şi, în sfîrsit, pufăi din nou[346].

Dar, între timp, obiectul unei atît de mari curiozităţi şi pricina unui fum atît de gros se lăsă în jos, tot mai jos, deasupra paşnicei cetăţi. In mai puţin de cîteva minute ajunse destul de aproape ca să poată fi văzut foarte desluşit. Părea să fie - o, da, nu încape îndoială - *era* într-adevăr un fel de balon. Cu siguranţă însă că niciodată pînă atunci *asemenea* balon nu mai fusese văzut la Rotterdam. Căci, rogu-vă, daţi-mi voie să întreb: cine oare a mai auzit de un balon făcut pe de-a-ntregul din gazete murdare? Nimeni, desigur, în toată Olanda. Şi, totuşi, aici, chiar sub nasul poporului sau mai degrabă niţel mai departe şi *mai sus* de nasul său, se afla obiectul despre care vorbim, şi înjghebat - ştiu asta din izvorul cel mai autorizat - chiar din materialul pomenit, şi de care nimeni nu ştia că poate fi folosit într-un asemenea scop. Era o nemaiauzită jignire adusă bunului-simţ al tîrgoveţilor din Rotterdam.

Cît despre înfăţişarea acestui fenomen, ea era şi mai vrednică de ocară.

Aducea - nici mâi mult, nici mai puţin - cu o uriaşă scufie de nebun, întoarsă cu moţul în jos. Şi această asemănare nu păru nicidecum micşorată cînd, 'după o mai amănunţită cercetare, mulţimea văzu un ditamai ciucure atîrnînd de extremitatea ei, iar în jurul marginii de sus, adică în jurul bazei conului, un colan de instrumente asemănătoare cu nişte tălăngi de mioriţe ce clincheteau necontenit pe aria *Betty Martin*[347]*.* Dar iată ce punea vîrf la toate: legată cu panglici albastre de capătul fantasticei maşini, spînzura, în chip de nacelă, o pălărie uriaşă de castor, cu boruri nemăsurat de late. Pe calota ei emisferică se vedeau o agrafă de argint şi o panglică neagră. Şi era totuşi un fapt vrednic de luare-aminte că nu puţini cetăţeni ai Rotterdamului se jurau că în repetate rînduri mai văzuseră, înainte vreme, pălăria cu pricina. Intr-adevăr, întreaga adunare se uita la ea ca la un lucru bine cunoscut, cînd, la vederea ei, doamna

[345] *Mynheer* = domnul (oland. în orig.). Nu o dată Poe îi vîră la un loc pe olandezi cu germanii, ca în *Eureka* de pildă: „Kant, un olandez" sau în *Von Jung, Mistificare.* Numele *Von Unterduk* e sugerat probabil de Peter Vanderdonck, folcloristul amintit de prozatorul Washington Irving, iar *Superbus* (în lat., „arogant") de Tarquinius Superbus, ultimul rege al Romei.

[346] E recreată atmosfera din *Istoria lui Knickerbocker* de Washington Irving. *Cf.* E.A. Poe, *Dracul în clopotniţă.*

[347] Cîntec popular englez.

Grettel Phaall[348] scoase un strigăt de voioasă uimire, zicînd sus şi tare că e chiar pălăria preaiubitului ei soţ.

Era o împrejurare cu atît mai vrednică de băgat în seamă, cu cît numitul Phaall, dimpreună cu trei tovarăşi de-ai săi, dispăruseră din

Rotterdam cam de vreo cinci ani de zile, într-un chip cu totul neaşteptat şi de neînţeles şi, pînă în clipa cînd începem această povestire, toate încercările de a afla ceva despre ei dăduseră greş. E adevărat că, nu demult, cîteva oseminte, socotite drept omeneşti, fuseseră descoperite într-un loc retras din partea de răsărit a oraşului, amestecate de-a valma cu nişte dărîmături ciudate. Se găsiseră unii care merseseră cu gîndul pînă la a-şi închipui că se întîmplase în acel loc o crimă îngrozitoare şi că e foarte cu putinţă ca victimele să fi fost chiar Hans Phaall şi cei trei tovarăşi ai săi. Dar să ne întoarcem la povestirea noastră.

Aşadar, balonul acesta (pentru că nu încape îndoială că era un balon) pogorîse cam la o sută de picioare deasupra pămîntului, îngăduind astfel mulţimii să vadă destul de desluşit persoana care se afla în el.

Era într-adevăr un ins foarte ciudat. Ca înălţime nu putea să aibă mai mult de două picioare. Dar statura aceasta, oricît era ea de mică, îl putea totuşi face să-şi piardă echilibrul şi să-l dea peste marginea micii nacele, de n-ar fi fost o obadă circulară, care îi ajungea pînă la piept, legată de funiile balonului. Trupul omuleţului era peste măsură de lătăreţ şi dădea întregii sale făpturi o rotunjime fără nici un rost.

Picioarele, desigur, nu puteau fi văzute deloc, deşi o substanţă cornoasă, de provenienţă dubioasă, apărea ocazional printr-o crăpătură din fundul nacelei, sau, ca să vorbesc mai corect, din fundul pălăriei. Avea nişte mîini uriaş de mari. Părul îi era cenuşiu şi împletit într-o coadă pe spate, iar nasul, fără pereche de lung, coroiat şi roşu. Avea ochi strălucitori şi mari, privirea pătrunzătoare. Bărbia şi obrajii, cu toate că zbîrciţi de trecerea anilor, îi erau plini, puhavi şi lăsaţi. Cît despre urechi, nu puteai descoperi nici urmă de aşa ceva pe orice parte a capului. Acest ciudat şi micuţ ipochimen era îmbrăcat cu un surtuc larg de mătase azurie şi cu pantaloni potriviţi şi strimţi, strînşi pe genunchi cu agrafe de argint. Vesta lui era dintr-un material gălbui şi lucios. Purta pe cap - trasă strengăreşte pe o sprinceană - o tichie de tafta albă. Şi ca nimic să nu-i lipsească, gîtul îi era înfăşurat într-o basma de mătase de un roşu-sîngeriu, care-i cădea moale pînă la piept, unde făcea un nod năzdrăvan, de o mărime neobişnuită.

Cînd se apropie, precum am mai spus, la vreo sută de picioare de pămînt, micul şi vârstnicul gentleman fu apucat deodată de un tremurici şi păru că nu mai are de gînd să se mai apropie cîtuşi de puţin de *terra firma.* Aruncînd atunci o cantitate de nisip dintr-un sac de pînză pe care-l ridicase cu multă greutate, rămase neclintit o clipă. Apoi, cu mişcări grăbite şi înfrigurate, începu să scoată dintr-un buzunar de afară al surtucului un portofoliu mare de marochin, îl cîntări, bănuitor, în mînă. Se uită la el, cu. o privire peste măsură de surprinsă, şi era vădit că greutatea portofoliului

[348] în orig., *vrow Grettel Phaall;* oland. *vrow* = doamna; *cf. Hansel şi Grettel,* povestea fraţilor Grimm.

îl uimise, în sfîrşit, îl deschise. Scoase din el un plic uriaş, pecetluit cu ceară roşie şi legat cu multă grijă cu o sfoară tot roşie, şi îl aruncă drept la picioarele primarului Superbus

Von Underduk. Excelenţa sa se aplecă să-l ridice. Dar aeronautul, care nu încetase să fie foarte neliniştit şi nici nu mai avea pesemne vreo altă treabă care să-l ţină la Rotterdam, începu chiar din această clipă să-şi facă pregătirile de plecare. Şi fiindcă trebuia negreşit să se dezbare de o parte din lest ca să se poată înălţa din nou, iată că jumătatea de duzină de saci pe care el îi aruncă, fără să se mai ostenească a-i deşerta, căzură, unul cîte unul, în spinarea nenorocitului primar şi îl dădură peste cap de nu mai puţin de douăzeci şi una de ori, în văzul fiecărui locuitor din

Rotterdam. Nu se poate totuşi presupune că măreţul Underduk a lăsat să treacă fără a fi pedepsită această necuviinţă a bătrînului omuleţ.

Ba se spune că, dimpotrivă, la fiecare din cele douăzeci şi una de tumbe el a pufăit mînios şi desluşit din pipa lui, pe care în tot acest timp a ţinut-o din răsputeri în colţul gurii şi pe care, cu voia lui Dumnezeu, e hotărî t s-o ţină bine pînă la cea din urmă a sa suflare.

Între acestea, balonul se înălţa ca o ciocîrlie[349] şi, avîntîndu-se departe deasupra cetăţii, dispăru, în sfîrşit, netulburat, după un nor ce semăna cu acela de după care se ivise în chip atît de ciudat la venire, şi astfel fu pierdut, pentru vecie, de ochii plini de uimire ai bunilor cetăţeni din

Rotterdam. Acum atenţia tuturor se îndreptă asupra scrisorii, împrejurările în care fusese aruncată şi urmările fireşti ale acestora se dovediră fatale atît persoanei, cît şi demnităţii Excelenţei sale ilustrului primar, *mynheer* Superbus Von Underduk. Acest înalt dregător nu uitase totuşi, în timpul mişcărilor sale giratorii[350], să pună la loc sigur epistola, despre care s-a văzut, după cercetare, că a ajuns chiar în mîinile celor în drept, fiindcă fusese adresată lui însuşi, precum şi profesorului

Rub-a-dub[351], în calitatea lor oficială de preşedinte şi de vicepreşedinte ai Colegiului Naţional al Astronomilor din oraşul Rotterdam. Fu deci deschisă la faţa locului de către cei doi demnitari, care găsiră într-însa nemaipomenita şi într-adevăr foarte însemnata comunicare ce urmează:

Excelenţelor lor VON UNDERDUK şi RUB-A-DUB, preşedintele si vicepreşedintele Colegiului Naţional al Astronomilor din oraşul Rotterdam.

Poate că excelenţele voastre îşi mai aduc aminte de un biet meşteşugar, pe nume Hans Phaall, şi de meserie cîrpaci de foaie, care, dimpreună cu alţi trei tovarăşi, a dispărut din Rotterdam, mai acum cinci ani, într-un chip ce poate fi socotit ca de neînţeles. Cu voia Excelenţelor voastre, sînt chiar eu, acelaşi Hans Phaall, scriitorul comunicării de faţă. E

---

[349] Simbol uranian; aici cu sens ironic.

[350] în orig., *circumgyratory,* termen introdus în limba engleză de Poe *(apud Oxford English Dictionary).*

[351] *Rub-a-dub.* Probabil de la Mustapha Rub-a-Dub Keli Khan, personajul lui Washington Irving.

un lucru bine cunoscut celor mai mulţi dintre scumpii mei concetăţeni că vreme de patruzeci de ani am locuit fără întrerupere în căsuţa pătrată de cărămidă de la capătul aleii numite Sauerkraut[352], în care am stat pînă în ziua dispariţiei mele. Strămoşii mei au locuit-o şi ei de nu mai ţin minte cînd. Ca şi mine, ei s-au îndeletnicit în chip statornic cu vrednica şi într-adevăr bănoasa meserie de cîrpaci de foaie.

La drept vorbind, pînă în anii aceştia din urmă, cînd politica le-a sucit oamenilor capul, nici un cetăţean cinstit din Rotterdam nu-şi putea dori şi nu putea să îmbrăţişeze o meserie mai bună decît a mea. Mă bucuram de credit, aveam de lucru totdeauna şi nu duceam lipsă nici de bani, nici de bunăvoinţă. Curînd însă am început, precum spuneam, să simt roadele libertăţii, ale cuvîntărilor nesfîrşite, ale radicalismului şi a tot felul de alte asemenea lucruri. Oameni care altădată erau cei mai buni muşterii din lume nu mai aveau acum nici măcar o clipă să se gîndească la tine. Aveau răgaz numai cît le trebuia să poată citi despre revoluţii şi să ţină pasul cu progresele gîndirii şi cu spiritul timpului.

Dacă aveau nevoie să aţîţe focul din vatră, îl aţîţau cu o gazetă, şi pe măsură ce autoritatea guvernului slăbea, îmi dădeam tot mai bine seama că pielea şi fierul se făceau tot mai trainice, căci în foarte scurtă vreme nu s-a mai găsit în tot oraşul nici măcar o pereche de foaie care să aibă nevoie de undrea sau de ajutorul ciocanului. Era o stare de lucruri care nu se mai putea îndura. Ajunsei în curînd calic ca un şoarece şi, avînd nevastă şi copii de întreţinut, cu încetul povara mea se făcu de nesuferit şi pierdeam ceasuri întregi gîndindu-mă la mijlocul cel mai potrivit de a-mi pune capăt zilelor. Dar, între timp, afurisiţii de creditori nu-mi dădeau *răgaz* să stau pe gînduri. Casa mea era de-a binelea asediată de dimineaţă pînă seara, aşa că începusem să turbez, şi să fac spume la gură, şi să mă frămînt ca un tigru în cuşcă. Mi-aduc aminte mai cu seamă de trei dălcăuci care mă sîcîiau de mă scoteau din răbdări făcînd veşnic de strajă la poarta mea şi ameninţîndu-mă cu asprimile legii. M-am jurat să mă răzbun amarnic pe tustrei aceştia dacă voi avea vreodată norocul să-i prind în gheară. Şi sînt încredinţat că plăcerea asta de care mă bucuram dinainte a fost singurul lucru pe lume care m-a împiedicat să-mi îndeplinesc pe loc planul de a-mi zbura creierii cu un foc de pistol. Am socotit totuşi că e mai bine să mă prefac, să-mi stăpînesc mînia, să-i hrănesc cu făgăduieli, cu vorbe dulci, pînă ce, mulţumită vreunui noroc neaşteptat, mi se va ivi un prilej de răzbunare.

Într-o zi, cînd le scăpasem printre degete şi mă simţeam mai copleşit ca niciodată, am rătăcit îndelung şi fără ţintă pe străzile cele mai întunecate, pînă ce, într-un sfîrşit, am dat într-un colţ peste o dugheană de anticar. Văzînd în apropierea mea un scaun liber destinat clienţilor, m-am lăsat în eî, amărît şi ursuz, şi, fără să ştiu de ce, am deschis cel dintîi volum care-mi stătea la îndemînă. Era, din întîmplare, o mică broşură de astronomie speculativă, scrisă de profesorul Encke[353] de la Berlin, sau poate de un francez cu un nume asemănător. Aveam niţică spoială de

[352] Varză acră (germ. în orig.).

[353] *Johann Encke* (1791-1865), eminent astronom german, din 1825, directorul Observatorului Astronomic din Berlin.

ştiinţă în această materie, şi în curînd m-am adîncit din ce în ce mai mult în cuprinsul cărţii, aşa încît l-am citit de două ori înainte de a-mi reaminti ce se petrece în jurul meu. între timp începu să se întunece şi mi-am îndreptat paşii spre casă. Dar textul acelui tratat făcuse asupra mea o impresie de neuitat, şi în vreme ce hoinăream pe străzile năpădite de întuneric, amintirea mea depăna cu grijă raţionamentele ciudate şi uneori de neînţeles ale autorului. Cîteva anumite paragrafe îmi tulburaseră închipuirea într-un fel cu totul neobişnuit.

Cu cît gîndeam mai mult asupra cuprinsului lor, cu atît mai tare creştea şi interesul pe care-l treziseră în mine. Educaţia mea, destul de mărginită îndeobşte, şi mai ales nepriceperea mea în problemele de filozofie naturală, departe de a mă face neîncrezător în puterea de a înţelege ceea ce citisem sau să mă facă să pun la îndoială noţiunile multiple care se desprinseseră au fost, dimpotrivă, un imbold pentru imaginaţie. Şi eram destul de închipuit, sau poate destul de cuminte, ca să mă întreb dacă nu cumva toate aceste idei neroade, care încolţesc în minţi bolnăvicioase, nu conţin în ele, aşa cum se şi pare de altfel, toată forţa, tot adevărul, precum şi celelalte proprietăţi ce ţin de intuiţie şi instinct; şi dacă, pentru a face un pas înainte, nu s-ar putea ca profunzimea, în probleme de o natură pur speculativă, să fie dovedită ca o sursă legitimă de falsitate şi eroare. Cu alte cuvinte, credeam, şi mai cred şi azi, că adevărul este de multe ori în sinea sa superficial, si că, în multe cazuri, adîncimea constă mai mult în abisurile în care o căutăm decît în situaţiile reale unde poate fi găsită, însăşi natura părea să-mi procure dovezi pentru aceste păreri ale mele. Contemplînd corpurile cereşti, m-a izbit mai cu seamă faptul că nu puteam să disting o stea cu aceeaşi precizie cînd o priveam cu o atenţie susţinută, directă şi fără devieri, ca atunci cînd permiteam privirii mele să lunece prin vecinătatea ei. Desigur, în acel moment nu-mi dădeam seama că acest paradox aparent era pricinuit de faptul că centrul vizual era mai puţin susceptibil de a primi impresii de lumină decît porţiunile periferice ale retinei. Aceste cunoştinţe, şi altele de acelaşi fel, le-am asimilat în cursul următorilor cinci ani plini de evenimente, ani în care m-am dezbărat de prejudecăţile stării mele sociale umile şi am uitat de cîrpaciul de foaie în multiplele şi feluritele mele ocupaţii. Dar în perioada despre care vorbesc, analogia oferită de o observaţie întîmplătoare asupra unei stele şi concluzia la care ajunsesem m-au izbit cu puterea unei confirmări pozitive, şi atunci m-am hotărît definitiv să urmez drumul pe care l-am urmat.

Era tîrziu cînd am ajuns acasă. M-am dus îndată la culcare. Dar mintea mi-era prea frămîntată ca să pot dormi şi am petrecut toată noaptea adîncit în gînduri. Sculîndu-mă dis-de-dimineaţă, m-am repezit la prăvălioara librarului, unde am dat şi puţinii bani pe care-i mai aveam, ca să cumpăr cîteva volume de mecanică cerească şi astronomie practică. Ducîndu-le cu bine acasă, mi-am închinat citirii lor fiece clipă liberă, şi în curînd am făcut progrese aşa de mari în studiul acestor ştiinţe, încît am socotit că sînt în stare să purced la înfăptuirea unui anume plan. între timp m-am străduit să-i împac pe cei trei creditori care îmi pricinuiseră atîtea necazuri, în cele din urmă am şi izbutit să fac faţă unei jumătăţi din cererile lor, atît prin vînzarea unei părţi din mobilierul gospodăriei, cît şi

prin făgăduiala ce le-am făcut-o de a plăti şi rămăşiţa, după înfăptuirea unui mic plan despre care le-am spus că-l urmăream şi pentru a cărui îndeplinire le-am cerut ajutorul. Astfel am reuşit, fără prea mare greutate, să mi-i cîştig, căci erau nişte oameni fără nici o pregătire.

Lucrurile fiind lămurite în acest chip, am purces, cu ajutorul soţiei mele - dar în cea mai mare taină şi cu băgare de seamă - să vînd lucrurile ce-mi rămăseseră şi să adun - luînd cu împrumut sume mici, sub un cuvînt sau altul, şi fără să mă sinchisesc cîtuşi de puţin (o mărturisesc cu ruşine) de viitoarele mele mijloace de plată - o însemnată sumă de bani gheaţă.

Cu aceste mijloace, astfel sporite, mi-am făcut rost, la răstimpuri, de chembrică subţire, de foarte bună calitate, în bucăţi de cîte doisprezece iarzi fiecare. Am mai cumpărat sfoară, vernis de cauciuc şi un coş de răchită, mare şi adînc, făcut de comandă, iar pe lîngă acestea, felurite alte materiale necesare construirii şi echipării unui balon de o mărime neobişnuită. Am pus-o pe soţia mea să se apuce de lucru şi să-l dea gata cît mai degrabă, şi i-am dat toate îndrumările trebuincioase asupra felului cum trebuie să procedeze, între timp am lucrat din sfoară un fileu de o mărime suficientă: l-am prevăzut cu un inel şi cu frînghiile necesare; am cumpărat un cuadrant, o busolă, un telescop, un barometru obişnuit, cu anumite modificări importante, şi două instrumente astronomice care nu sînt prea bine cunoscute. Am găsit apoi un moment prielnic şi am cărat noaptea într-un loc singuratic, la răsărit de Rotterdam, cinci balerci cu cercuri de fier, cam de cîte cincizeci de galoane fiecare, şi încă una de o capacitate şi mai mare; şase tuburi de tinichea, construite anume, cu un diametru de trei ţoli şi o lungime de zece picioare; o anumită cantitate de *substanţă metalică sau semimetalică,* pe care nu o voi denumi, şi o duzină de damigene cu un *acid foarte obişnuit.*

Gazul ce se obţine din aceste ultime elemente n-a mai fost fabricat de nimeni decît de mine sau, cel puţin, n-a mai fost folosit niciodată într-un asemenea scop[354]. N-aş avea nimic împotrivă să dau în vileag formula secretă şi deplină a acestui gaz[355], dar ea aparţine, de drept, aşa cum am mai spus, unui cetăţean din Nantes, în Franţa, care mi-a împărtăşit-o cu condiţia să nu o divulg. Acelaşi ins mi-a încredinţat, fără să fi ştiut nimic despre cele ce aveam de gînd să fac, o metodă de a construi baloane din pieliţa unui anume animal şi prin care orice pierdere de gaz este aproape cu neputinţă. Dar am găsit cu cale că un asemenea mijloc era totuşi prea costisitor, mai ales că era foarte posibil ca o chembrică subţire, îmbibată cu o soluţie de cauciuc, să fie tot aşa de bună. Pomenesc aici de această împrejurare pentru că se prea poate ca într-una din aceste zile omul cu pricina să încerce a se înălţa cu balonul, folosind gazul cel nou şi

---

[354] în versiunile *A, B, C, D,* urmează pasajul: „Nu pot decît să îndrăznesc a spune aici că el este un *constituent al azotului,* multă vreme considerat ireductibil, şi că densitatea lui este de vreo 37,4 ori *mai mică decît a hidrogenului.* El este fără gust, dar nu fără miros; în stare pură arde cu o flacără verzuie şi brusc devine otrăvitor pentru viaţa animală”.

[355] „Lunarium” - *cf. Symzonia: A Voyage of Discovery (Symzonia: O expediţie ştiin-ţifică,* 1820, de „Adam Seaborn”; vezi comentariile la *Manuscris găsit într-o sticlă.*

materialul amintit, şi nu doresc deloc să-l lipsesc de onoarea unei invenţii foarte originale.

Pe locul pe care, cînd va fi fost să umflu balonul, aveam de gînd să aşez balercile mai mici, am săpat pe ascuns cîte o mică groapă; gropile, astfel făcute, alcătuiau un cerc cu un diametru de douăzeci şi cinci de picioare. Am săpat şi în centrul cercului, unde era locul sortit celei mai mari balerci, o groapă de o mai mare adîncime. In cele cinci gropi mai mici am aşezat cîte o cutie de tinichea cu cîte cincizeci de pfunzi de praf de puşcă în fiecare, iar în groapa mai mare, un butoi cu o sută şi cincizeci. Cu dîre de pulbere acoperite, am stabilit, aşa cum trebuia, legătura între butoi şi balerci, iar după ce am pus într-una dintre acestea capătul a vreo patru picioare de fitil, am acoperit groapa şi am aşezat peste ea butoiul, lăsînd celălalt capăt al fitilului să iasă cam de un deget în afară şi în aşa fel încît să fie aproape cu neputinţă de văzut.

Acoperind apoi şi celelalte gropi, am aşezat fiecare balercă la locul cuvenit.

Pe lîngă materialele arătate mai sus, am mai cărat şi am ascuns la depozitul meu unul din acele aparate perfecţionate ale domnului

Grimm[356], pentru comprimarea aerului atmosferic. Mi-arn dat seama totuşi că această maşină are nevoie de modificări însemnate ca să poată fi folosită potrivit scopurilor mele. Dar printr-o muncă îndărătnică şi printr-o stăruinţă neîntreruptă, am izbîndit pe deplin în toate pregătirile mele. Balonul meu fu în curînd gata. Putea cuprinde mai bine de patruzeci de mii de metri cubi de gaz. După calculele mele, putea lesne să mă ridice cu încărcătura mea cu tot şi, dacă îl mînuiam cu dibăcie, cu încă o sută şaptezeci şi cinci de pfunzi de balast pe deasupra. Fusese impregnat cu trei straturi de vernis de cauciuc şi m-am încredinţat că ţesătura de chembrică poate înlocui mătasea în toate întrebuinţările acesteia, fiind tot atît de trainică şi, afară de asta, şi mult mai puţin costisitoare.

Cînd totul fu gata, cerui soţiei mele să-mi jure că nu va spune nimănui nimic despre tot ce am făcut din ziua cînd m-am dus pentru întîia oară la dugheana librarului. Din parte-mi, i-am făgăduit să mă întorc de îndată ce împrejurările mi-o vor îngădui. I-am dat şi puţinii bani ce-i mai aveam şi mi-am luat rămas-bun de la ea. La drept vorbind, n-aveam nici o teamă în privinţa-i. Era ceea ce îndeobşte se numeşte o femeie şi jumătate, şi putea să se descurce în lumea asta şi fără sprijinul meu. Ca să spun lucrurilor pe nume, cred că m-a socotit totdeauna un pierde-vară, un trîntor şi nimic mai mult, bun doar să viseze cîte-n lună şi în soare, şi era mai degrabă mulţumită să scape de mine. Era o noapte întunecoasă cînd i-am urat bun-rămas si, luînd cu mine în chip de aghiotanţi pe cei trei creditori care îmi pricinuiseră atîtea neajunsuri, am dus balonul cu toate accesoriile lui pe un drum ocolit la locul unde erau adăpostite celelalte materiale. Am găsit totul nevătămat şi m-am pus îndată pe lucru.

Era întîi aprilie. Noaptea, precum am spus, era întunecoasă. Nu se vedea nici o stea. O ploaie măruntă şi rece, căzînd la răstimpuri, ne stînjenea cumplit.

---

[356] Aluzie la fraţii *Grimm,* ale căror poveşti au apărut în tălmăcire engleză în 1823.

Dar ceea ce mă îngrijora mai mult era balonul, care, în ciuda vernisului ce-l apăra, începea să se îngreuneze din pricina umezelii. Pulberea, de asemenea, putea să fie vătămată. I-am pus deci pe cei trei cămătari să lucreze de zor, să presare gheaţă pisată în jurul butoiului din mijloc si să agite acidul în celelalte. Dar nu încetau totuşi să mă tot sîcîie cu întrebări asupra celor ce aveam de gînd să fac cu aceste lucruri şi-mi exprimau toată nemulţumirea lor cu privirea la truda istovitoare la care îi pusesem. Nu erau în stare să priceapă (spuneau ei) ce lucru bun putea să iasă din faptul că se udau pînă la piele numai pentru a fi făcuţi complici la o atît de groaznică vrăjitorie. Mă cuprinse neliniştea.

Am continuat să lucrez din răsputeri. Eram încredinţat că tîmpiţii ăştia mă bănuiesc că am făcut legămînt cu dracul şi că, pe scurt, tot ce fac în clipa de faţă nu e lucru curat. Şi mi-era tare frică să nu mă părăsească tustrei deodată. M-am străduit, totuşi, să-i liniştesc, făgăduindu-le că, de îndată ce voi fi dus la bun sfîrşit această treabă, le voi plăti tot ce le mai datorez. Vorbele mele şi le-au tălmăcit, fireşte, pe înţelesul lor. Fără îndoială, şi-au închipuit că, într-un fel sau altul, voi intra în stăpînirea unei sume uriaşe de bani gheaţă. Şi îndrăznesc să cred că ar fi fost de ajuns să le plătesc tot ce le datoram şi ceva pe deasupra, în schimbul serviciilor făcute, ca să le pese prea puţin de ceea ce s-ar mai fi putut întîmpla cu sufletul sau cu ciolanele mele.

După vreo patru ore şi jumătate, socotii că balonul s-a umflat de ajuns. Am legat de el nacela, în care mi-am pus toate uneltele, precum şi un glob de sticlă golit de aer şi foarte bine astupat cu un dop. N-am uitat nici condensatorul, nici o cantitate de var nestins, un baton de ceară de sigiliu, o uriaşă provizie de apă şi merinde din belşug, ca, de pildă, *pemmican*[357]-ului*,* a cărui putere nutritivă, faţă de micimea volumului, e nemăsurat de mare. Am mai luat în nacelă o pereche de porumbei şi o pisică. Tocmai se crăpa de ziuă cînd am socotit că ora plecării a sunat. Ca din întîmplare am scăpat pe jos o ţigară şi, aplecîndu-mă s-o ridic, am găsit prilejul să aprind pe furiş capătul fitilului, care, aşa cum am mai spus, depăşea niţel marginea de jos a uneia dintre balercile mai mici. Nici unul dintre cei trei creditori ai mei n-a băgat de seamă mişcarea. Sărind în nacelă, am tăiat fără zăbavă singura frînghie care mă ţinea legat de pămînt, şi nu mică mi-a fost bucuria văzînd că mă înălţăm cu o repeziciune de neînchipuit, ducînd cu mare înlesnire o sută şaptezeci şi cinci de pfunzi de balast de plumb, şi că aş fi putut tot atît de bine ridica o greutate mult mai mare.

Dar de-abia atinsesem o înălţime de cincizeci de iarzi, cînd deodată, urlînd şi vuind îngrozitor, un vîrtej năprasnic de foc şi pietriş, de lemne învăpăiate, metale încinse şi mădulare sfîşiate se năpusti cu furie asupră-mi. Inima mi se strînse de spaimă şi mă prăbuşii, tremurînd de groază, în fundul nacelei. Mi-am dat seama, fireşte, că încărcasem din cale-afară butoaiele cu pulbere şi aveam acum de îndurat principalele urmări ale exploziei, într-adevăr, în mai puţin de o clipă simţii că tot sîngele îmi năvăleşte în tîmple, şi în cea următoare, o zguduitură pe care n-am s-o uit

[357] Pastă din carne uscată preparată de indieni; conservîndu-se bine, a fost folosită ca aliment de către exploratori. *Cf.* E. A. Poe, *Jurnalul lui Julius Rodman.*

niciodată izbucni în mijlocul nopţii şi parcă despică firmamentul în două. Mai tîrziu, cînd am avut un răgaz de gîndire, mi-am dat seama că nemaipomenita violenţă a exploziei se datora, în ce mă priveşte, pricinii ei adevărate, adică faptului că mă aflam chiar deasupră-i, şi tocmai în bătaia puterii ei celei mai mari. Dar în acea clipă nu m-am gîndit decît să scap cu viaţă. Mai întîi, balonul se dezumflă, apoi se dilată cu furie, se mai învîrti jur-împrejur cu o iuţeală ameţitoare şi, în sfîrşit, şovăind şi rostogolindu-se ca un om beat, mă zvîrli peste marginea nacelei, lăsîndu-mă atîrnat la o înălţime îngrozitoare, cu capul în jos, cu faţa în afară, de un capăt al frînghiei, lung de vreo trei picioare, care spînzura întîmplător printr-o crăpătură a fundului nacelei, în care, ca prin minune, în momentul căderii, mi s-a încurcat piciorul stîng[358]. E cu neputinţă de închipuit cît de cît grozăvia situaţiei în care mă aflam. Căscam gura spasmodic, să răsuflu, un tremur asemenea unui acces de friguri făcea să tresară fiece nerv, fiece muşchi al fiinţei mele. Simţeam cum îmi ies ochii din orbite, o greaţă cumplită mă cuprinsese si, în cele din urmă, îmi pierdui cunoştinţa şi căzui în leşin.

Mi-e imposibil să spun cîtă vreme am rămas în starea aceasta.

Trebuie totuşi să fi trecut un răstimp destul de lung, fiindcă în clipa cînd mi-am revenit niţel în simţiri, văzui că se crapă de ziuă, că balonul plutea la o înălţime ameţitoare peste deserturile oceanului, şi cît vedeai cu ochii, nici urmă de uscat nu puteai zări între hotarele necuprinsului orizont. Dar senzaţiile mele, după această trezire la viaţă, nu erau deloc atît de dureroase cît m-aş fi putut aştepta. Era şi multă nebunie în felul liniştit în care am cercetat şi am început să-mi dau seama în ce situaţie mă aflam. Mi-am ridicat mîinile, una după alta, în dreptul ochilor şi am rămas uimit şi m-am tot întrebat prin ce nenorocită împrejurare mi se umflaseră în halul ăsta vinele şi mi se înnegriseră atît de groaznic unghiile. Pe urmă mi-am examinat cu multă grijă capul, scuturîndu-mi-l în repetate rînduri şi pipăindu-l cu o minuţioasă luare-aminte, pînă ce am izbutit să mă liniştesc, dîndu-mi seama că nu se făcuse mai mare decît balonul meu, aşa cum începusem să cred.

Apoi, cu o mişcare obişnuită, m-am căutat în amîndouă buzunarele pantalonilor si, văzînd că-mi lipsesc carneţelul şi cutiuţa cu scobitori, m-am străduit să mă dumiresc cum de mi le pierdusem si, nereuşind, m-am simţit nespus de amărît. Simţii atunci o durere nesuferită la glezna piciorului stîng, şi un gînd nelămurit despre starea în care mă aflam începu să-mi mijească prin minte. Dar, ciudat lucru! Nu eram nici mirat, nici îngrozit. Dacă simţeam totuşi o tulburare oarecare, era un fel de mulţumire ascunsă gîndindu-mă cîtă dibăcie va trebui să desfăşor ca să ies din încurcătură. Dar nici o singură clipă n-am socotit că m-as putea îndoi de scăparea mea definitivă. Cîteva minute am rămas cu totul adîncit în gînduri. Mi-aduc aminte că mi-am tot supt buzele, că mi-am dus mereu degetul la nas şi că am făcut toate gesturile si strîmbăturile pe care le face un om cînd, tolănit într-un fotoliu, se gîndeşte în voie la lucruri încurcate sau de mare importanţă. Cînd am găsit că mi-am adunat bine gîndurile,

[358] Ceea ce a păţit aeronautul W.W. Sadler cînd balonul său s-a izbit de un horn (*Scots Magazine,* 1924, p. 631).

mi-am dus cu mare grijă şi băgare de seamă mîinile la spate şi mi-am desfăcut catarama mare de fier de la capătul curelei pantalonilor. Catarama asta avea trei dinţi care, fiind niţel ruginiţi, nu puteau fi învîrtiţi pe axele lor decît foarte cu greu. Cu oarecare caznă, am izbutit totuşi să-i fac să stea perpendicular pe chenarul cataramei, şi mi-a părut bine văzînd că se menţin în această poziţie. După aceea, ţinînd în dinţi acest soi de unealtă, m-am apucat să-mi deznod cravata. A trebuit să mă întrerup şi să mă odihnesc în mai multe rînduri pînă să duc la capăt această încercare. Dar, în cele din urmă, am izbutit. Apoi am legat zdravăn catarama de unul dintre capetele cravatei, iar pe celălalt, spre mai mare siguranţă, l-am încolăcit strîns de pumnul meu. Opintindu-mă apoi din tot trupul, cu o uriaşă sforţare musculară, am izbutit, chiar de la întîia încercare, să zvîrl catarama în nacelă şi s-o agăţ, aşa cum am avut de gînd, de marginea circulară a împletiturii de răchită.

Trupul meu, întors acum spre peretele nacelei, făcea cu aceasta un unghi de vreo patruzeci şi cinci de grade, ceea ce nu însemna cîtuşi de puţin că mă aflam cu patruzeci şi cinci de grade sub perpendiculară.

Mă găseam pe un plan aproape paralel cu nivelul orizontului, deoarece noua poziţie pe care o dobîndisem silise fundul nacelei să-şi schimbe locul în aceeaşi măsură, ceea ce mă punea într-o situaţie cît se poate de primejdioasă. Dar mai întîi să nu uităm că dacă, atunci cînd am fost azvîrlit din nacelă, aş fi căzut cu faţa spre balon, şi nu cu ea în afară, aşa cum mă găseam acum, sau dacă, în al doilea rînd, s-ar fi întîmplat ca frînghia de care eram suspendat să atîrne de marginea de sus a nacelei, şi să nu treacă printr-o crăpătură din fund, socotesc uşor de înţeles că, în oricare dintre aceste două ipostaze, n-aş mai fi fost în stare să săvîrşesc ceea ce am săvîrşit şi destăinuirile pe care le-am făcut acum ar fi fost pierdute de-a binelea pentru posteritate. Aveam deci pricini să fiu recunoscător întîmplării care mă ajutase, dar eram încă prea năucit ca să fiu în măsură să gîndesc ceva. Aşadar, am mai rămas atîrnat în neştire încă vreun sfert de ceas în această poziţie atît de neobişnuită, fără să fac nici cea mai mică sforţare, cufundat într-o stare ciudată şi neroadă de linişte şi de răsfăţ. Aceasta însă s-a risipit foarte repede şi i-au urmat fără zăbavă *groaza,* spaima şi un sentiment de nemărginită deznădejde şi părăsire. De fapt, sîngele ce mi se îngrămădise aşa de multă vreme în vinele capului şi ale grumazului, şi care îmi pusese cugetul într-o stare vecină cu nebunia, începuse să se retragă pe căile lui fireşti, îmi dădeam de data asta limpede seama de pericolul pe care pînă acum abia îl presimţisem. Dar această trezire la realitate nu reuşea să mă lipsească de stăpînirea de sine şi de curajul de a-l înfrunta. Spre norocul meu, slăbiciunea n-a ţinut prea mult. Tocmai la timpul potrivit, curajul disperării îmi veni într-ajutor, şi atunci, smucindu-mă şi strigînd ca un ieşit din minţi, m-am aruncat din răsputeri, iară şi iară, pînă ce, apucînd, în sfîrşit, ca într-o menghine, în încleştarea ghearelor mele mult dorita margine de răchită, izbutii să mă cocoţ pe ea şi, cutremurat în toată fiinţa, căzui cu capul în jos înlăuntrul nacelei.

Mi-a trebuit însă oarecare timp pînă să-mi regăsesc îndeajuns puterile, ca să mă pot îngriji de balon. L-am cercetat deci cu luare-aminte

şi, spre deplina mea uşurare, l-am găsit cu totul nevătămat. Uneltele erau toate în bună stare şi, din fericire, nu pierdusem nimic din provizii şi din lest. E drept că le aşezasem aşa de bine la locurile lor, că nici vorbă nu putea fi să se piardă. M-am uitat la ceas. Era ora şase. Mă înălţăm mereu şi cu mare iuţeală, iar barometrul arăta o înălţime de trei mile şi trei sferturi. Chiar dedesubtul meu, pe suprafaţa oceanului, se vedea un lucru mic şi negru, de o formă niţel lunguiaţă, cam de mărimea unei piese de domino şi semănînd foarte bine şi în toate privinţele cu o jucărie de acest fel. îndreptîndu-mi asupră-i telescopul, am putut să văd desluşit că e un vas britanic cu nouăzeci şi patru de tunuri, care se legăna greoi pe mare, cu vîntul din spate, îndreptîndu-se spre vest-sud-vest. Afară de vasul acesta, nu mai vedeam altceva decît oceanul, şi cerul, şi soarele, care răsărise de mult.

Acum a venit timpul să împărtăşesc Excelenţelor voastre scopul călătoriei mele. Excelenţele voastre îşi amintesc, desigur, că împrejurările grele din Rotterdam mă aduseseră, în cele din urmă, în pragul sinuciderii. Nu pot spune totuşi că aveam vreo pricină temeinică să fiu scîrbit de viaţă, dar neajunsurile întîmplătoare ale situaţiei mele mă hărţuiseră peste măsură. Aflîndu-mă în această stare sufletească, deopotrivă dornic de viaţă, dar şi obosit de ea, tratatul găsit în dugheana librarului a venit în ajutorul închipuirii mele.

Am luat, în sfîrşit, o hotărîre. M-am hotărît să plec, dar să trăiesc mai departe; să părăsesc lumea, dar să rămîn în viaţă; pe scurt, ca să isprăvesc cu enigmele, mi-am pus în gînd, fără să mă sinchisesc de urmări, să-mi croiesc, dacă voi putea, drum pînă la Lună. Iar acum, ca să nu se spună că aş fi mai nebun decît sînt într-adevăr, vreau să povestesc un amănunt şi cît pot mai bine ce anume m-a făcut să cred că o asemenea reuşită, cu toate că e neîndoielnic plină de greutăţi şi de primejdii, nu e însă, pentru o minte îndrăzneaţă, dincolo de notarul posibilităţilor.

Depărtarea reală dintre Lună şi Pămînt era cel dintîi lucru de care trebuia să ţin seama. Iar această distanţă aproximativă dintre *centrele* celor două planete Bste, în medie, cam de 59.9643 de ori mai mare decît raza ecuatorială a pămîntului, adică de vreo 237 000 de mile. Vorbesc de distanţa mijlocie sau aproximativă, dar dacă ne gîndim că orbita

Lunii este, în ce priveşte forma, o elipsă, a cărei excentricitate, măsurată la semiaxa cea mare a acestei elipse, nu e mai mică de 0,05484, şi că centrul Pămîntului e aşezat în focarul ei, rezultă că dacă aş izbuti într-un fel sau altul să întîlnesc Luna la perigeu, distanţa de care pomenesc mai sus ar fi micşorată simţitor. Dar lăsînd la o parte, deocamdată, această ipoteză, era lucru foarte sigur că, în tot cazul, din cele 237 000 de mile, puteam să scad lungimea razei Pămîntului, adică 4 000 de mile, precum şi aceea a razei Lunii, adică l 080, în total 5 080, şi că nu mi-ar rămîne de străbătut decît o distanţă aproximativă de 231 920 de mile. Iată, gîndii eu, o distanţă care nu e cîtuşi de puţin extraordinară. S-au făcut de multe ori călătorii pe Pămînt cu o iuţeală de 30 de mile pe oră; şi, pe drept cuvînt, te poţi aştepta la viteze cu mult mai mari. Dar, chiar şi cu această viteză, nu mi-ar fi trebuit mai mult de 322 de zile ca să pot atinge suprafaţa Lunii. Aveam însă destule temeiuri să fiu încredinţat că viteza

mijlocie a călătoriei mele va depăşi cu mult pe aceea de 30 de mile pe oră, şi, fiindcă aceste raţionamente au făcut o adîncă impresie asupră-mi, voi vorbi mai pe larg de ele mai tîrziu.

Celălalt punct de care trebuia ţinut seamă era de o importanţă mult mai mare. După datele barometrului ştim că, ridicîndu-ne deasupra scoarţei pămînteşti la o înălţime de l 000 de picioare, am lăsat sub noi cam a treizecea parte din cantitatea aerului atmosferic; că la 10 600 de picioare am ajuns cam la o treime, iar la 18 000, ceea ce înseamnă aproape înălţimea piscului Cotopaxi[359], am trecut dincolo de jumătatea materială, sau, în tot cazul, de o jumătate din cantitatea *ponderabilă* a aerului care învăluie globul pămîntesc. S-a mai calculat că la o înălţime ce nu depăşea a suta parte a diametrului terestru, cu alte cuvinte, care nu trece de optzeci de mile, aerul este atît de rărit, încît viaţa animală nu poate, cu nici un chip, să dăinuiască. Şi cele mai iscusite mijloace pe care le avem la îndemînă ca să ne încredinţăm de prezenţa atmosferei devin atunci neîndestulătoare pentru a ne putea convinge de existenţa ei. Dar nu puteam totuşi să nu-mi dau seama că aceste din urmă calcule sînt întemeiate pe cunoştinţele noastre experimentale despre proprietăţile aerului şi despre legile mecanice ale dilatării şi contractării lui în ceea ce, comparativ vorbind, am putea numi *vecinătatea nemijlocită* a Pămîntului. în afară de asta, se consideră drept axiomă că la o anumită depărtare de suprafaţa lui, socotită inaccesibilă, viaţa animală este şi trebuie să fie în esenţă *incapabilă de vreo transformare.* Fireşte că orice raţionamente de acest fel şi sprijinite pe asemenea *date* pot fi numai şi numai analogice. Cea mai mare înălţime la care omul a ajuns vreodată a fost aceea de 25 000 de picioare, atinsă în cursul expediţiei aeronautice a domnilor Gay-Lussac şi Biot[360]. E, desigur, o înălţime modestă, chiar dacă o comparăm cu aceea de optzeci de mile de care vorbim. Şi nu mă puteam împiedica de a gîndi că problema lăsa loc îndoielilor şi dădea deplină libertate presupunerilor.

Dar, în fapt, după ce s-a făcut o ascensiune la o anumită înălţime, cantitatea de aer ponderabil străbătută în orice altă ascensiune următoare nu este cîtuşi de puţin în proporţie directă cu adaosul de înălţime depăşit (cum foarte uşor se poate vedea din ceea ce s-a stabilit mai înainte), ci este în raport descrescînd[361]. Este deci lucru vădit că, înălţîndu-se cît mai sus cu putinţă, nu vom izbuti, la drept vorbind, să ajungem la o limită dincolo de care atmosfera nu mai există de loc. Ea *trebuie să existe,* am socotit eu, cu toate că *s-ar putea* să existe într-o stare de infinită rarefacţie.

Pe de altă parte, ştiam bine că nu lipsesc nici argumente ce tind a dovedi existenţa unei limite atmosferice reale şi precise, dincolo de care nu se mai găseşte aer absolut deloc. Dar o anumită împrejurare trecută

---

[359] Vulcan din Ecuador, înalt de 5 940 m. Paragraful următor (pînă la *Biot*) e o parafrază din Herschel, *Tratat de astronomie* (pp. 27-29).

[360] în 1804, chimistul francez *Joseph-Louis Gay-Lussac* (1778-1850) a făcut două ascensiuni cu balonul; în prima, însoţit fiind de compatriotul său *Jean-Baptiste Biot* (1774-1862), a atins înălţimea de 3 400 m, iar în cea de-a doua 7 016 m.

[361] Propoziţie transcrisă *verbatim* din Herschel (§ 33).

sub tăcere de către cei care susţin existenţa unei asemenea limite mi s-a părut că ar fi (cu toate că nu alcătuieşte un argument hotărîtor împotriva tezei lor) vrednică de o foarte serioasă cercetare.

Comparînd intervalele dintre trecerile succesive ale cometei lui Encke la periheliul său, ţinînd seama, cu cea mai mare grijă, de toate tulburările datorate atracţiei planetelor, vom constata că perioadele se micşorează treptat. Cu alte cuvinte, axa mare a elipsei cometei devine din ce în ce mai scurtă printr-o descreştere înceată, dar cu desăvîrsire regulată. Tocmai aceasta este ceea ce trebuia să se întîmple, dacă presupunem că în calea ei cometa întîmpină o rezistenţă din partea unui *mediu eteric extrem de rar* care pătrunde în regiunile orbitei sale.

Căci este vădit că un asemenea mediu, micşorînd viteza cometei, trebuie să mărească puterea ei centripetă prin slăbirea celei centrifuge. Cu alte cuvinte, puterea de atracţie a Soarelui ar deveni din ce în ce mai mare, iar la fiece revoluţie, cometa ar fi atrasă tot mai aproape de el.

Într-adevăr, o altă cale de a explica variaţia de care vorbim nu există[362]. Dar iată: s-a observat că diametrul real al nebuloasei aceleiaşi comete se contractă cu repeziciune pe măsură ce se apropie de Soare şi se dilată, tot aşa de repede, cînd se depărtează spre afeliul ei. Nu eram oare îndreptăţit să presupun, la fel cu domnul Valz[363], că această aparentă condensare a volumului îşi are obîrsia în compresiunea exercitată de acelaşi mediu eteric de care am pomenit mai înainte şi a cărui densitate e în proporţie cu apropierea lui de Soare? Fenomenul de formă lenticulară, numit şi lumină zodiacală, era o problemă vrednică de atenţie. Acea radiaţie, atît de vizibilă la tropice şi care nu poate fi luată drept vreo lumină meteorică, se înalţă pieziş la orizont şi urmează, îndeobşte, linia ecuatorului Soarelui, îmi părea vădit că trebuie să fie pricinuită de existenţa unei atmosfere rarefiate, care se prelungea de la Soare, cel puţin, pînă dincolo de orbita lui Venus şi, după părerea mea, infinit mai departe[364]. La drept vorbind, nu puteam presupune că acest mediu eteric ar fi existînd numai în elipsa descrisă de cometă sau în imediata vecinătate a Soarelui. Era, dimpotrivă, mai uşor de închipuit că exista în întreaga regiune a sistemului nostru planetar, condensat în jurul corpurilor cereşti în ceea ce numim atmosferă, şi poate modificat în cazul unora din

---

[362] *Comparînd... există,* aproape *verbatim* din Herschel (§ 483). Conceptul lui Poe de *„mediu eteric extrem de rar”* e un element fundamental de unificare fizică a universului său; *cf. Puterea cuvintelor.*

[363] *Jean E.B. Valz* (1787-1867), astronom francez. Aluzie la lucrarea sa *Essai sur la determination des densites de l'ether (Eseu despre determinarea densităţilor eterului),* 1831.*„Afeliul”* este punctul cel mai îndepărtat de Soare de pe orbita unei planete; aici e contribuţia erudită a lui Poe la textul lui Herschel.

[364] Lumina zodiacală este probabil ceea ce la cei vechi se numea *Trabes, Emicant Trabes quas docos vacant* - Pliniu, Cartea a II-a, p. 26. [Notă adăugată la versiunea C, din „Zodiacal Light” („Lumină zodiacală”), articol în *Enciclopedia* lui Rees. Iată textul original:*„JSmicant et trabes simili modo. quas* 50xouq *vocant...”* (Pliniu cel Bătrîn, *Istoria naturală),* tălmăcit de Rees astfel: „Unii presupuneau că acest fenomen e de aceeaşi natură cu ceea ce în vechime se numeau *trabes,* termen ce desemna un meteor, sau urma unei raze prin aer”. Citatul latin din notă se traduce astfel: „Emit lumini pe care ei le numesc raze”.]

ele datorită numai anumitor împrejurări geologice[365].

Imbrăţişînd această părere în privinţa problemei în discuţie, nu mai aveam de ce pregeta, încredinţat că în călătoria mea voi găsi pretutindeni o atmosferă asemănătoare, *în esenţa ei,* cu aceea de la suprafaţa

Pămîntului, m-am gîndit că, folosindu-mă de foarte ingeniosul aparat al domnului Grimm, voi fi cu uşurinţă în stare să o condensez într-o cantitate suficientă pentru trebuinţele respiraţiei. Cu aceasta se înlătura piedica de căpetenie ce sta în calea unei călătorii în Lună. Bineînţeles că am cheltuit şi ceva bani şi mi-am dat multă ostenealâ pentru a pune acest aparat în slujba scopului urmărit, şi am căpătat deplină încredere că-l voi folosi cu succes dacă voi putea face într-un răstimp destul de scurt călătoria proiectată. Mi-am pus atunci din nou problema *iuţelii* cu care nu ar fi cu putinţă să călătoresc.

E ştiut că baloanele, în cea dintîi perioadă a ascensiunii lor, se înalţă cu o viteză comparativ moderată. Dar puterea de înălţare depinde numai de greutatea mai mare a aerului stratosferic faţă 'de a gazului din balon. La prima vedere, nu pare cu putinţă ca balonul, pe măsură ce se înalţă, ajungînd astfel treptat în straturi atmosferice de o densitate care descreşte cu repeziciune, repet, nu pare cîtuşi de puţin de crezut că, în această necontenită ascensiune, viteza iniţială să poată fi mărită.

Pe de altă parte, nu aveam cunoştinţă ca în vreo ascensiune anterioară să se fi constatat o *micşorare* în viteza absolută a înălţării, cu toate că aşa ar fi trebuit să se întîmple, dacă nu din altă pricină, atunci din aceea a pierderilor de gaz ce se produc într-un aerostat rău construit şi lăcuit cu o substanţă cu nimic mai bună decît lacul obişnuit. Se părea deci că efectele unei astfel de pierderi nu puteau decît să compenseze efectul accelerării balonului[366]. Am socotit, prin urmare, că dacă întîlnesc în călătoria mea mediul pe care mi l-am închipuit, şi dacă acesta e de aceeaşi *esenţă* cu ceea ce numim aerul atmosferic, starea de extremă rarefacţie în care l-aş găsi n-ar avea prea mare însemnătate - în raport cu forţa mea de ascensiune - fiindcă gazul din balon nu numai că ar fi supus unei rarefacţii asemănătoare (şi n-aveam atunci decît să dau drumul unei cantităţi proporţionale de gaze pentru a preîntîmpina o explozie), dar, *fiind ceea ce era,* acesta trebuia, în orice caz, să continue a fi mai uşor decît orice altă alcătuire de azot şi oxigen[367], în acelaşi timp, forţa gravitaţiei trebuia să scadă necontenit în proporţie cu pătratul distanţelor, iar, în cele

[365] Fragmentul următor nu figurează în versiunile *A, B, C, D:* „adică modificat sau variat în proporţiile sale (sau în natura sa absolută) de materiile volatilizate aflate pe orbitele respective".

[366] în A, *B, C, D* se continuă cu „pe măsură ce se micşora distanţa dintre acesta şi centrul de gravitaţie".

[367] Pasajul următor nu figurează în *A, B, C, D:* „Exista totuşi o şansă, de fapt, o probabilitate mare - *ca în ascensiunea mea să nu ating în nici un moment punctul unde greutăţile reunite ale uriaşului meu balon, gazul incredibil de rar din el, nacela şi conţinutul ei să egaleze masa atmosferei dislocate;* acest lucru fiind, se-nţelege uşor, singura piedică în calea ascensiunii mele.
Dar dacă aveam să ating totuşi acest punct, mă puteam dispensa de lest şi de alte greutăţi pînă la 500 de pfunzi".

din urmă, aş fi ajuns cu o viteză uimitor accelerată în acele regiuni depărtate, unde forţa de atracţie a Pământului ar fi fost înlocuită cu a Lunii, întemeiat pe aceste păreri, nu credeam că merită să mă încarc cu mai multe provizii decît ar fi fost necesare pentru o perioadă de patruzeci de zile[368].

Dar mai era şi un alt neajuns care mă cam neliniştea. S-a observat că în ascensiunile cu balonul la înălţimi mai mari, pe lîngă greutatea de a respira, simţi un rău cumplit în cap şi în tot trupul, şi adesea însoţit de pierderi de sînge din nas, precum şi alte simptome alarmante, şi care, pe măsură ce creşte înălţimea devin tot mai greu de îndurat[369].

Gîndul acesta mă cam înfricoşa. Nu era oare cu putinţă ca simptomele pomenite să se agraveze în aşa chip încît sfîrşitui să fie chiar moartea?

În cele din urmă, am socotit că nu. Obîrşia simptomelor trebuie căutată numai în treptata scădere a presiunii atmosferice *obişnuite* pe suprafaţa corpului, precum şi în destinderea vaselor sangvine superficiale care îi urmează negreşit, iar nu într-o adevărată dezorganizare a sistemului animal, aşa cum se întîmplă cînd încep greutăţile respiratorii acolo unde, *din punct de vedere chimic,* densitatea aerului e neîndestulătoare pentru reînnoirea necesară a sîngelui în ventriculul inimii. Nu vedeam, prin urmare, nici un motiv ca viaţa să nu fie menţinută chiar şi în *vid,* afară numai dacă această reînnoire nu s-ar mai putea face.

Căci mişcarea de dilatare şi de comprimare a toracelui, adică respiraţia, este o acţiune pur musculară. Ea e *cauza* respiraţiei, iar nu *efectul* ei.

Într-un cuvînt, îmi dădeam seama că atunci cînd trupul s-ar deprinde cu lipsa presiunii atmosferice, aceste senzaţii dureroase s-ar micşora treptat şi mă bizuiam pe tăria de oţel a alcătuirii mele trupeşti pentru a le îndura cît timp vor dăinui.

Astfel, cu voia Excelenţelor voastre, am povestit cu de-amănuntul cîteva (bineînţeles nu pe toate) din pricinile care m-au îndemnat să pun la cale planul unei călătorii în Lună. Iar acum voi înfăţişa Domniilor voastre urmările unei încercări ce pare atît de îndrăzneaţă şi, în orice caz, atît de fără de seamăn în analele lumii.

Cînd am atins altitudinea mai sus menţionată, adică trei mile şi trei sferturi, am aruncat din nacelă o cantitate oarecare de pene şi am văzut că tot mă mai înalţ cu o viteză destul de mare. Nu mai era deci necesar să

---

[368] *întemeiat... zile.* Numai în A, *B, C, D.* Nu figurează în tălmăcirea lui Baudelaire.

[369] De la publicarea povestirii *Hans Phaall*, am aflat că domnul Green, cunoscutul aeronaut al balonului Nassau, precum şi alţi aeronauţi mai recenţi neagă afirmaţia lui Humboldt în această privinţă şi vorbesc despre neplăceri *descrescînde*, în exactă conformitate cu teoria susţinută aici într-un spirit de glumă. [Notă adăugată la *D.* Aeronautul englez *Charles Green* (1785-1870) a folosit primul gazul de iluminat şi ghidropa, după ideea lui T. Baldwin din *Airopaidia* (1786). Nici *Raportul* său asupra celebrului zbor Nassau (de la Dover la Weilburg) şi nici *Alexander von Homboldt* (1769-1859) nu vorbesc despre aşa ceva.]

arunc lest. Faptul mă bucura, căci eram dornic să păstrez tot lestul pe care l-ar putea transporta balonul, şi aceasta pentru motive care vor fi explicate în cele ce urmează[370]. Nu simţeam nici un fel de suferinţă trupească, respiram cu mare uşurinţă şi n-aveam nici un fel de durere de cap. Pisica stătea foarte liniştită pe haina mea, pe care o scosesem, şi se uita la porumbei cu nepăsare. Legaţi de picior ca să nu fugă, aceştia ciuguleau de zor nişte boabe de orez risipite pentru ei pe fundul nacelei.

La ora şase şi douăzeci de minute, barometrul indica o înălţime de 26 400 de picioare, adică aproape cinci mile. Perspectiva părea nemărginită. De altminteri, se poate lesne calcula, cu ajutorul geometriei sferice, întinderea vastelor spaţii terestre pe care le contemplam.

Suprafaţa convexă a fiecărui sector al sferei este, faţă de suprafaţa totală a sferei înseşi, ca sinusul vers al sectorului faţă de diametrul sferei, în ce mă priveşte, sinusul vers. adică *grosimea* segmentului de sub mine, era aproape egal cu înălţimea punctului de observaţie de deasupra suprafeţei. Prin urmare, proporţia de „cinci mile la opt mii” exprima întinderea suprafeţei pe care o vedeam. Cu alte cuvinte, eu cuprindeam cu privirea cam a o mie şase suta parte din întreaga suprafaţă a globului[371]. Marea părea lucie ca o oglindă, cu toate că, văzută prin telescop, puteam să-mi dau seama că se afla într-o stare de năprasnică frămîntare. Corabia nu se mai zărea, se depărtase, pesemne, spre răsărit. Simţeam, acum, la răstimpuri, o straşnică durere de cap, mai cu seamă pe la urechi, cu toate că mai respiram cu destulă uşurinţă. Pisica şi porumbeii păreau că nu suferă cîtuşi de puţin.

La şapte fără douăzeci, balonul a intrat într-un lung şir de nori denşi care m-au pus în mare încurcătură, stricîndu-mi condensatorul şi udîndu-mă pînă la piele. Era desigur o „întîlnire” foarte ciudată, căci nu crezusem că e cu putinţă ca un asemenea nor să se menţină la o înălţime atît de mare. Socotii totuşi că e foarte nimerit să arunc doi saci de lest de cîte cinci pfunzi, păstrîndu-mi încă o greutate de o sută şaizeci şi cinci de pfunzi. Astfel făcînd, am trecut cu repeziciune obstacolul şi mi-am dat seama, fără zăbavă, că dobîndisem în ascensiunea mea o viteză cu mult sporită. Cîteva clipe după ce ieşisem din nor, un fulger de o lumină orbitoare l-a străbătut de la un capăt la altul, luminîndu-l pe toată întinderea lui, de parc-ar fi fost un morman uriaş de cărbuni aprinşi. Nu trebuie uitat că acestea se petreceau ziua-n amiaza mare. Nici o închipuire n-ar fi în stare să zugrăvească măreţia unui asemenea fenomen dacă s-ar petrece în beznele nopţii. Numai iadul şi-ar afla în el chipul aidoma. Dar şi aşa cum a fost, mi s-a zburlit părul pe cap pe cînd priveam departe, în jos, la prăpăstiile larg deschise, lăsîndu-mi închipuirea să se cufunde şi să rătăcească prin peşterile ciudat boltite, prin hăurile învăpăiate, prin groaznicele rîpe roşcate ale focului fioros şi neţărmurit. Scăpasem, într-adevăr, ca prin minune.

O clipă mai mult să fi rămas balonul în nor, cu alte cuvinte, dacă neplăcerea de a mă simţi ud pînă la piele nu m-ar fi făcut să arunc lestul -

[370] în *E*: „...şi asta pentru motivul lămurit că nu puteam fi *sigur* nici în privinţa gravitaţiei, nici a densităţii atmosferei de pe lună”.
[371] Ceea ce a văzut Gay-Lussac de la o înălţime de cinci mile.

urmarea ar fi putut să fie, şi desigur că ar fi fost, sfîrşitul meu.

Astfel de primejdii, deşi nu prea luate în seamă, sînt, poate, cele mai mari din cîte le pot întîini baloanele, între timp, atinsesem totuşi o înălţime prea mare ca să mai am vreo nelinişte în această privinţă.

Mă înălţăm acum cu mare repeziciune. La ora şapte barometrul arăta o altitudine de nu mai puţin de nouă mile şi jumătate, începui să respir cu multă greutate. Capul mă durea îngrozitor, iar de la o vreme, simţind o umezeală pe obraji, mi-am dat seama, în cele din urmă, că e sîngele ce mi se scurgea foarte repede din timpane. Mai eram foarte îngrijorat şi din pricina ochilor... Trecînd mîna peste ei, mi s-a părut că ieşiseră simţitor din orbite; şi toate lucrurile din nacelă şi însuşi balonul se arătau vederii mele într-un chip cu totul deformat. Simptomele acestea erau cu totul neaşteptate şi-mi prilejuiau oarecare nelinişte, în aceste împrejurări, pe negîndite, şi într-un chip cu totul imprudent, am mai aruncat din nacelă trei saci de lest cu cîte cinci pfunzi. Acceleraţia astfel dobîndită m-a purtat prea repede şi fără destulă tranziţie într-un strat atmosferic foarte rărit, şi n-a lipsit mult ca urmarea să fie fatală atît expediţiei mele, cît şi mie însumi. Am fost deodată cuprins de un spasm care a ţinut mai bine de cinci minute şi, chiar după ce m-a lăsat într-o oarecare măsură, n-am mai putut să-mi trag sufletul decît la mari răstimpuri şi gîfîind amarnic, în vreme ce sîngele îmi curgea cu nemiluita din nas şi din urechi şi puţintel chiar şi din ochi. Porumbeii păreau în prada unei nelinişti cumplite şi se zbăteau să scape. Pisica miorlăia jalnic, limba îi atîrna din gură şi se clătina încoace şi-ncolo prin nacelă, de parcă ar fi fost otrăvită. Abia atunci mi-am dat seama de marea greşeală pe care o săvîrşisem aruncînd lestul şi eram nespus de tulburat. Nu mai aveam nimic de aşteptat decît moartea, şi anume moartea în cîteva clipe. Suferinţele fizice pe care le înduram erau şi ele de vină că eram aproape cu totul incapabil de a face o încercare, cît de mică, pentru a scăpa cu viaţă. Nu mai aveam, fireşte, decît prea puţină putere de a gîndi, iar năprasnica durere de cap se înteţea din ce în ce mai mult. Mi-am dat astfel seama că în curînd simţurile mă vor părăsi cu totul, şi chiar apucasem una din frînghiile supapei cu gîndul să încerce a pogorî, cînd, deodată, amintirea farsei pe care o făcusem celor trei creditori precum şi urmările ce puteau decurge pentru mine dacă m-aş fi întors, m-au făcut să renunţ, cel puţin pentru moment. M-am culcat în fundul nacelei, străduindu-mă să-mi adun gîndurile. Am izbutit întrucîtva şi am ajuns la hotărîrea de a încerca să-mi iau puţin sînge. N-aveam lanţetă. Am fost deci silit să-mi fac această operaţie aşa cum am putut, izbutind, în cele din urmă, să-mi deschid o venă în braţul stîng cu tăişul briceagului. De îndată ce sîngele începu să curgă, am şi simţit o mare uşurare, iar cînd am pierdut ca la o jumătate de lighean de o mărime obişnuită, cea mai mare parte din simptomele cele mai alarmante dispărură cu totul. N-am socotit, totuşi, că e nimerit să mă scol numaidecît în picioare. Mi-am legat braţul cît am putut mai bine şi am stat lungit, cuminte încă vreun sfert de ceas. După aceasta, m-am ridicat şi n-am mai simţit nimic din suferinţele de tot felul pe care le încercasem în ultimul răstimp de un ceas şi un sfert al ascensiunii mele. Cu toate acestea, dificultatea pe care-o aveam la respiraţie nu-mi scăzuse decît într-o foarte mică măsură şi mi-am dat seama că în

curînd voi fi nevoit să mă folosesc de condensator, între timp, uitîndu-mă la pisică, o văzui răsfăţîndu-se în voie pe haina mea si, spre marea mea uimire, am descoperit că se folosise de răstimpul în care mi se făcuse rău ca să aducă pe lume un ghemotoc de trei pisoi. Număruljiasagerilor sporea deci într-un fel cu totul neaşteptat pentru mine. întîmplarea însă îmi făcea plăcere, îmi dădea prilejul să verific adevărul unei presupuneri care, mai mult decît orice altă pricină, mă îndemnase să încerc această ascensiune, îmi închipuisem că *deprinderea* cu presiunea atmosferică la suprafaţa pămîntului era în mare parte cauza suferinţelor care însoţeau viaţa animală la oarecare depărtare deasupra ei.

Dacă s-ar fi dovedit că pisoii suferă *în aceeaşi măsură ca şi mama lor,* ar fi trebuit să recunosc că teoria mea era greşită, dar dacă lucrurile s-ar întîmpla într-altfel, aş putea privi aceasta ca o confirmare puternică a ideii mele.

La ora opt atinsesem o înălţime de şaptesprezece mile deasupra Pămîntului. Mi se păru deci vădit nu numai că viteza ascensiunii era în creştere, dar că această creştere s-ar fi făcut simţită aproape la fel de mult chiar dacă nu m-aş fi lipsit de balastul pe care l-am aruncat. La răstimpuri, mă apucau din nou durerile de cap şi de urechi şi cîteodată îmi mai curgea şi sînge din nas; dar, la drept vorbind, sufeream mult mai puţin decît m-aş fi aşteptat. Respiram însă din ce în ce mai anevoie, şi la fiece răsuflu pieptul mi-era cuprins de spasme chinuitoare. Am desfăcut aparatul condensator şi mi l-am pus la îndemînă, gata să mă folosesc de el fără zăbavă[372].

Priveliştea Pămîntului în acest răstimp al ascensiunii mele era într-adevăr minunată. Cît vedeam cu ochii, spre soare-apune, spre miazănoapte şi spre miazăzi, se întindea pînza părelnic nemişcată a nemărginitei mări. Clipă după clipă, ea căpăta o nuanţă tot mai albastră, din ce în ce mai albastră[373]. La răsărit, deşi la o mare depărtare, se zăreau totuşi insulele Marii Britanii, toată coasta Atlanticului dinspre Franţa şi Spania, cu o mică fîşie de nord a continentului african. Nu se vedea însă nici urmă de clădiri monumentale şi cele mai mîndre cetăţi ale omenirii parcă pieriseră de pe faţa pămîntului. De la stînca Gibraltarului, acum micşorată pînă a arăta ca o fărîmă neînsemnată, întunecata

Mediterană, punctată cu insule strălucitoare, aşa cum cerul este punctat cu stele, se întindea către răsărit cît cuprindeai cu ochii, pînă ce întregul noian de ape părea să se rostogolească de-a dreptul peste prăpastia orizontului, şi m-am surprins că sînt nerăbdător să aud ecourile puternicei cascade. Deasupra capului, cerul era nepătruns de negru, şi stelele strălucitor de vizibile[374].

---

[372] Inconsecvenţă, căci aparatul se stricase anterior.

[373] Din versiunea *E* s-a eliminat propoziţia: „şi începu să capete o uşoară aparenţă de convexitate", care contrazice afirmaţia despre aparenta concavitate a Pămîntului (vezi nota 36, *infra).*

[374] Paragraful *De la stînca... vizibile* se află numai în *A, B, C, D.* în versiunea *E,* el e înlocuit de fragmentul: „Ce mă surprindea în mod deosebit în înfăţişarea lucrurilor de dedesubt era aparenta concavitate a suprafeţei globului. înălţîndu-mă, speram din prea multă naivitate să văd mai desluşit adevărata sa

Între timp, porumbeii părînd că suferă foarte mult, m-am hotărît să le redau libertatea. Am dezlegat mai întîi numai pe unul dintre ei, un minunat porumbel cenuşiu-pestriţ, şi l-am aşezat pe marginea de răchită a nacelei. Părea foarte neliniştit şi se uita cu teamă în jurul lui, bătînd din aripi şi gîngurind zgomotos. Dar n-a putut fi înduplecat să se încumete afară din nacelă. în cele din urmă, am pus mîna pe el şi l-am azvîrlit la vreo şase iarzi departe de balon. N-a făcut totuşi nici o încercare de a coborî, precum mă aşteptam, ci s-a străduit din răsputeri să se întoarcă, scoţînd totodată ţipete foarte ascuţite şi pătrunzătoare, în cele din urmă a izbutit să-şi redobîndească locul său de mai înainte, pe margine, dar de-abia ajuns, şi iată că şi-a lăsat capul în piept şi a căzut mort în fundul nacelei. Celălalt însă n-a avut o soartă atît de nenorocită. Ca să-l împiedic de a urma pilda tovarăşului său şi de a se întoarce la balon, l-am aruncat în jos din toate puterile şi m-am bucurat văzîndu-l cum coboară cu mare iuţeală, folosindu-se cu uşurinţă şi în chipul cel mai firesc de aripile sale. în foarte scurtă vreme s-a făcut nevăzut şi nu mă îndoiesc că a ajuns cu bine acasă. Pisica părea că se întremase de-a binelea şi se ospăta acum cu poftă din pasărea moartă, apoi adormi cît se poate de mulţumită. Pisoii erau foarte vioi şi nu arătau cîtuşi de puţin că nu s-ar simţi bine.

La opt şi un sfert, nemaiputînd respira fără o durere de nesuferit, am început numaidecît să instalez în jurul nacelei aparatul care ţinea de compresor. Aparatul acesta necesită oarecare desluşiri, şi Excelenţele voastre vor binevoi să-şi aducă aminte că scopul meu era, în primul rînd, să mă înconjur pe de-a-ntregul şi să înconjur şi nacela cu o baricadă împotriva atmosferei mult prea rărite în care mă găseam.

Gîndul meu era să introduc înăuntrul acestei baricade, cu ajutorul condensatorului meu, din chiar această atmosferă, o cantitate destul de condensată pentru nevoile respiraţiei. In acest scop confecţionasem un sac de cauciuc, foarte trainic, cu totul impermeabil, dar flexibil.

Sacul acesta, de dimensiuni destul de mari, putea cuprinde, într-un anume fel, întreaga nacelă. Cu alte cuvinte, sacul putea fi tras peste fundul nacelei, apoi în sus, pe laturile ei, şi aşa mai departe, de-a lungul frînghiilor, pe dinafară lor, pînă la marginea de sus, adică pînă la inelul de care era prins fileul. După ce am desfăşurat în felul acesta sacul, învelind părţile şi fundul nacelei, a trebuit să-l închid la vîrf sau la gură, petrecînd materialul deasupra inelului, adică între inel şi fileu.

---

convexitate, dar a fost suficientă o scurtă reflecţie ca să-mi explic discrepanţa. Dacă s-ar fi tras o linie prependiculară pe Pămînt, din poziţia unde mă aflam, ea ar fi format perpendiculara unui triunghi dreptunghic, a cărui bază s-ar fi întins de la unghiul drept la orizont, iar ipotenuza, de la orizont pînă la poziţia mea. Dar această altitudine era o nimica toată faţă de întinderea pe care o cuprindeam cu privirea. Cu alte cuvinte, baza şi ipotenuza triunghiului respectiv ar fi fost, în cazul meu, atît de lungi, comparate fiind cu perpendiculara, încît ele ar fi putut fi socotite ca aproape paralele. în acest fel, aeronautului orizontul îi apare întotdeauna la *acelaşi nivel* cu nacela. Dar întrucît punctul aflat chiar dedesubtul lui pare a fi, şi chiar este, la mare distanţă de el, acesta pare, fireşte, la mare depărtare şi de orizont. De aici impresia de concavitate; iar această impresie persistă pînă cînd ascensiunea va fi într-un raport atît de mare cu perspectiva, încît aparentul paralelism dintre bază şi ipotenuză va dispărea”.

Dar dacă despărţeam fileul de inel pentru a face loc, cum s-ar mai fi susţinut nacela? Fileul însă nu era legat de inel, ci numai prins de el printr-un şir de bride[375]. De aceea, am desfăcut numai cîteva din aceste bride, lăsînd nacela să atîrne de celelalte. După ce am introdus partea de sus a sacului de cauciuc, am prins la loc bridele nu chiar pe inel, ceea ce ar fi fost cu neputinţă acum, cînd între ele se afla acea fîşie, ci într-un şir de nasturi mari, fixaţi tocmai pe învelitoare, cam la trei picioare mai jos de gura sacului. Intervalele dintre nasturi erau pe măsura celor dintre bride. Am desfăcut apoi nodurile din alte cîteva bride de pe margine, băgînd între ele o altă porţiune a învelitorii de cauciuc şi prinzînd bridele slobode de nasturii corespunzători. în chipul acesta, am putut să introduc toată partea de sus a sacului între fileu şi inel. Era vădit acum că inelul va cădea înlăuntrul nacelei, iar întreaga greutate a acesteia, cu conţinutul ei cu tot, nu se va mai ţine decît mulţumită nasturilor şi trăiniciei lor. S-ar părea, la prima vedere, că legăturile acestea n-ar fi destul de puternice. Nu era însă cîtuşi de puţin aşa, fiindcă nasturii erau nu numai foarte bine prinşi, dar şi atît de apropiaţi unii de alţii, încît fiecare dintre ei nu suporta decît o mică parte din întreaga greutate. într-adevăr, chiar dacă nacela şi tot ce se afla într-însă ar fi fost de trei ori mai grea decît era, tot n-aş fi avut nici cea mai mică grijă. Am ridicat deci iarăşi inelul înlăuntrul învelitorii de cauciuc şi l-am fixat cam la înălţimea lui de mai înainte, cu ajutorul a trei prăjini uşoare, pe care le pregătisem înadins. Bineînţeles, toate acestea le-am făcut ca să pot ţine sacul deschis la gură şi ca să menţin partea de jos a fileului în poziţia potrivită. Nu-mi mai rămînea decît să leg gura sacului. Ceea ce am şi făcut cu uşurinţă, strîngînd cutele materialului laolaltă şi răsucindu-le zdravăn înlăuntru cu ajutorul unui soi de ceatlău[376] pe care-l aveam la îndemînă.

Pe laturile învelitorii, pe care o potrivisem în acest chip în jurul nacelei, montasem trei ochiuri de sticlă groasă, dar străvezie, prin care puteam privi foarte uşor împrejurul meu, pretutindeni în direcţia orizontală. în porţiunea de învelitoare care alcătuia fundul ei se mai afla şi un al patrulea ochi de geam, la fel cu celelalte, şi potrivit pe o mică'deschizătură în podeaua nacelei. Acest dispozitiv îmi îngăduia să mă uit de-a dreptul în jos, dar din pricina felului în care încinsesem gura sacului şi a cutelor ce se alcătuiseră în ţesutul de cauciuc mi-a fost cu neputinţă'să aşez şi deasupră-mi un dispozitiv asemănător, aşa că nu mă mai puteam aştepta să văd obiectele situate la zenit. Bineînţeles că aceasta n-avea prea mare însemnătate. Chiar dacă aş fi fost în stare să pun o fereastră în partea de deasupra, corpul balonului m-ar fi împiedicat să mă slujesc de ea.

Cam cu un picior mai jos de una din ferestrele laterale se atla o deschizătură circulară cu un diametru de trei degete şi prevăzută cu o garnitură de alamă filetată în partea ei dinăuntru. Aici era înşurubat tubul larg al compresorului, corpul maşinii fiind aşezat, bineînţeles, înlăuntrul camerei de cauciuc. Prin acest tub, o cantitate din atmosfera rarefiată

[375] Găici prin care se trece cordonul.
[376] Bucată de lemn cu care se răsuceşte funia trecută peste o sarcină pentru a o strînge.

dimprejur, fiind absorbită cu ajutorul vidului făcut în corpul maşinii, era împinsă de aici în stare de condensare şi amestecată cu aerul subţiat din cameră. Repetînd această operaţie de mai multe ori, încăperea se umplea pînă la urmă cu o atmosferă prielnică respiraţiei.

Dar într-un spaţiu atît de restrîns aerul se strica foarte repede şi devenea irespirabil din pricina prea desei lui treceri prin plămîni.

Atunci, printr-o mică supapă din fundul nacelei, era împins afară, aerul dens fiind absorbit pe loc de atmosfera mai rară de sub noi. Pentru a preîntîmpina neajunsurile ce ar fi decurs dacă s-ar fi făcut, la un moment dat, vid total în încăpere, primenirea nu se săvîrşea dintr-o dată, ci numai treptat, deschizîndu-se doar pentru cîteva clipe supapa, ca să fie reînchisă imediat, pînă ce o mişcare, două ale pompei condensatorului înlocuiau aerul împins afară. în scopuri experimentale pusesem pisica şi pisoii ei într-un coşuleţ atîrnat de un nasture în afara nacelei, tocmai'lîngă acea supapă prin care, de altfel, puteam să-i hrănesc ori de cîte ori ar fi trebuit. Am făcut aceasta cu oarecare greutate, mai înainte de a închide gura încăperii, ajungînd sub nacelă cu una din prăjinile de care am mai vorbit, la capătul căreia fusese potrivit un cîrlig[377]. .....

Nu era decît nouă fără zece cînd am isprăvit cu aceste pregătiri şi-am umplut camera cu aer condensat, aşa precum am spus. In tot răstimpul în care am trebăluit aşa, am îndurat cele mai groaznice chinuri din pricina greutăţii de a respira şi m-am căit amarnic de neglijenţa sau mai bine zis de îndrăzneala neroadă de care m-am făcut vinovat amînînd pînă în ultima clipă un lucru atît de însemnat. Dar, în sfîrşit, de îndată ce am scos-o la capăt, am şi început să mă bucur de roadele muncii mele. încă o dată am putut să respir uşor şi în toată voia. Şi, la urma urmei, de ce n-aş fi respirat uşor? Şi nu mică mi-a fost bucuria dîndu-mi seama că durerile cumplite care mă chinuiseră pînă atunci m-au părăsit. O uşoară durere, însoţită de o senzaţie ca şi cum mi s-ar umfla şi dezumfla încheieturile mâinilor, gleznele şi gîtul, era aproape singurul neajuns de care mă puteam plînge. Părea deci mai presus de orice îndoială că o mare parte a răului pricinuit de lipsa presiunii atmosferice fusese *înlăturată* în clipa de faţă, aşa cum mă şi aşteptasem, şi că multe din suferinţele îndurate în ultimele două ceasuri nu trebuiau puse decît pe seama unei respiraţii neîndestulătoare.

La ora nouă fără douăzeci, adică nu mult înainte de a fi închis gura sacului, coloana de mercur a barometrului, care, precum am mai spus, era de o mărime neobişnuită, coborîse la extrema lui limită de jos.

Arăta o înălţime de 132 000 de picioare sau de douăzeci şi cinci de mile, ceea ce înseamnă că privirile mele îmbrăţişau o întindere de pămînt ce nu cuprindea mai puţin de a trei sute douăzecea parte din întreaga lui suprafaţă. La ora nouă am pierdut iarăşi din vedere ţinuturile dinspre răsărit, dar nu mai înainte de a-mi fi dat seama că balonul se îndrepta cu iuţeală spre nord-nord-vest. Dedesubt, convexitatea oceanului se putea

[377] în versiunea *E* urmează fraza: „De îndată ce aerul dens fu admis în încăpere, inelul şi prăjinile deveniră de prisos, căci aerul dinăuntru umflă camera de cauciuc”.

desluşi foarte bine, cu toate că adesea privirea mi-era împiedicată de grămezile de nori ce pluteau încoace şi încolo. Am observat acum că pînă şi cei mai uşori aburi nu se ridicau mai sus de zece mile peste nivelul mării.

La nouă şi jumătate am aruncat, ca experienţă, o mînă de pene prin supapă. Dar n-au plutit, cum mă aşteptasem, ci au căzut drept în jos, perpendicular, ca o ghiulea, grămadă, cu mare iuţeală, şi le-am pierdut din ochi în cîteva clipe. La început n-am ştiut ce să cred despre un fenomen atît de extraordinar, neputînd bănui că viteza cu care mă înălţăm crescuse deodată în chip atît de uimitor. Curînd însă mi-am dat seama că atmosfera era mult prea rărită pentru a putea susţine fie chiar şi nişte pene; într-adevăr, ele cădeau, aşa cum mi se păruse, cu o mare repeziciune, şi am fost uimit cînd am adunat iuţeala căderii lor cu viteza înălţimii mele.

La ora zece am băgat de seamă că nu mai aveam nimic de făcut care să-mi ceară luare-aminte. Treaba mergea strună şi eram încredinţat că balonul se înalţă cu repeziciune necontenit sporită, cu toate că nu mai aveam nici un mijloc de a putea calcula sporul acesta de viteză. Nu mă mai durea nimic, nu simţeam nici un fel de suferinţă şi eram plin de voie bună cum nu mai fusesem niciodată de la plecarea mea din

Rotterdam. Mă îndeletniceam cînd cu cercetarea diferitelor mele aparate, cînd cu primenirea aerului din încăpere. De acest din urmă amănunt am hotărît să mă ocup la fiece patruzeci de minute, dar mai mult din grija de a-mi păzi sănătatea decît pentru motivul că o reînnoire la intervale atît de dese ar fi fost necesară. între timp nu mă puteam împiedica să fac tot felul de presupuneri. Mă avîntam cu gîndul pe meleagurile neumblate şi fantastice ale Lunii. Simţîndu-se deodată nestrunită, închipuirea mea rătăcea în voie printre minunile necontenit schimbătoare ale acestor ţinuturi nestatornice şi pline de taină. Erau, iată, acolo, păduri argintii şi blagoslovite de vremuri, şi povîrnişuri stîncoase, şi cascade prăvălite cu puternic răsunet în prăpăstii fără fund. Mă pomeneam apoi ziua în amiaza mare prin deserturi în care vîntul cerurilor nu pătrunsese niciodată şi unde pajişti întinse, de maci şi flori plăpînde asemenea crinilor, se răsfăţau cît vedeai cu ochii, tăcute şi nemişcate. Călătoream apoi mai departe, mult mai departe, pe un alt tărîm, care nu era decît un lac întunecat şi fără ţărmuri, în tivul lui de nori. Şi din această apă tristă se ridica o pădure de copaci înalţi, orientali, ca o pustietate de vis. Şi-mi aduc aminte că umbrele acestor copaci, căzînd pe lac, nu rămîneau la suprafaţă, ci se cufundau încet şi continuu, şi se amestecau cu valurile, în timp ce din trunchiurile copacilor se ridicau mereu alte umbre, care luau locul fraţilor lor astfel înmormîntaţi. „Iată de ce”, îmi spuneam căzut pe gînduri, „iată de ce apele lacului devin mai negre cu timpul, şi mai triste cu orele care trec.” Dar toate acestea nu erau singurele închipuiri care puneau stăpînire pe mintea mea. Mult mai cumplite şi mai înfiorătoare spaime se strecurau în ea, şi mă cutremurau pînă în străfundul sufletului numai gîndind că ele pot apărea aievea. Dar nu puteam îngădui cugetului meu să întîrzie prea mult asupra acestor închipuiri, socotind pe drept cuvînt că primejdiile cele adevărate şi simţite ale călătoriei mele erau prea de-ajuns ca să-mi ţină atenţia încordată.

La ora cinci după-amiază, pe cînd primeneam aerul, m-am uitat prin supapă la pisică şi pisoi. Pisica părea că se simte iarăşi foarte rău şi nu m-am îndoit nici o clipă că suferinţa ei e pricinuită mai cu seamă de greutatea de a respira. Dar experienţa mea cu pisoii avusese urmări dintre cele mai ciudate. Mă aşteptasem, bineînţeles, să-i văd că dau semne de boală, deşi în mai mică măsură decît mama lor, şi aceasta ar fi fost de ajuns ca să mă întărească în părerea cu privire la deprinderea de a îndura presiunea atmosferică. Dar n-am crezut că voi găsi, după ce i-am privit cu luare-aminte, că se bucură de o sănătate înfloritoare, că respiră cu cea mai mare uşurinţă şi cu totul normal, fără să dea semne de boală de nici un fel. Nu puteam lămuri mai bine toate acestea decît dînd extindere teoriei mele pînă la a presupune că atmosfera foarte rărită din jurul nostru ar putea să nu fie aşa cum crezusem eu, adică neprielnică-nevoilor vieţii din punct de vedere chimic, şi că s-ar fi putut ca o fiinţă născută într-un asemenea mediu să nu simtă nici o greutate în a respira. Şi aceeaşi fiinţă, dacă s-ar fi mutat spre straturile mai dense din apropierea Pămîntului, ar fi îndurat chinuri la fel ca acelea pe care le cunoscusem eu mai devreme. A fost atunci pentru mine un prilej de adîncă părere de rău că un accident nenorocit a pricinuit pierderea, în acea clipă, a micii mele familii de pisici şi m-a lipsit de mijloacele de a cerceta mai îndeaproape această problemă printr-o experienţă neîntreruptă. Trecîndu-mi mîna prin supapă cu o cană de apă pentru pisica cea bătrînă, mi-am agăţat mîneca de copca ce susţinea coşuleţul, desprinzîndu-l astfel de nasture într-o clipă. Dacă totul s-ar fi topit atunci în aer, şi încă n-ar fi pierit din ochii mei mai repede şi mai neaşteptat. N-a trecut desigur nici a zecea parte dintr-o secundă de la desprinderea coşuleţului şi pînă la dispariţia lui cu conţinut cu tot. Urările mele de bine l-au însoţit pînă la pămînt, dar, bineînţeles, n-aveam nici o nădejde ca fie pisica, fie pisoii să fi supravieţuit, ca să-şi poată povesti nenorocirea.

La ora şase zărisem o mare parte a întinderii de pămînt dinspre răsărit, învăluită într-o negură deasă, care înainta mereu, cu mare iuţeală, pînă ce, la ora şapte fără cinci, întreaga suprafaţă vizibilă era cufundată în bezna nopţii. Dar numai după oarecare trecere de timp razele Soarelui care asfinţise încetară să mai lumineze balonul. Şi această împrejurare, cu toate că, bineînţeles, era de prevăzut, mi-a făcut totuşi o negrăită plăcere. Era neîndoios că în zori aveam să văd răsăritul astrului de lumină cu multe ceasuri mai devreme decît cetăţenii din Rotterdam, cu toate că ei se aflau mult mai spre est. Şi astfel, zi după zi, pe măsură ce mă voi înălţa mai tare, mă voi bucura de lumina Soarelui un răstimp tot mai lung. Am luat atunci hotărîrea să ţin un jurnal al călătoriei mele, socotind zilele de cîte douăzeci şi patru de ore la rînd şi neţinînd seama de intervalele de întuneric.

La ora zece, simţind că mi s-a făcut somn, m-am hotărît să mă culc şi să dorm cît mai e încă noapte. Dar iată că se ivi o încurcătură la care, oricît de firească, nici măcar nu mă gîndisem pînă în acea clipă. Dacă adormeam, aşa cum şi aveam de gînd, cum s-ar mai fi putut primeni aerul între timp? Să-l respir mai mult decît cel mult o oră ar fi fost cu neputinţă. Şi chiar dacă acest răstimp s-ar fi prelungit pînă la un ceas şi un sfert, urmările ar fi fost cu totul nenorocite. Această dilemă m-a neliniştit şi m-a

pus pe gînduri. Şi anevoie o să mă credeţi că, după atîtea primejdii prin care am trecut, această problemă mi se înfăţişa într-o lumină atît de gravă, încît pierdusem orice nădejde de a-mi mai atinge ţinta supremă şi, într-un sfîrşit, mă împăcasem cu gîndul că trebuie să cobor. Dar n-am stat mult în cumpănă. Mi-am adus aminte că omul este robul cel mai plecat al obişnuinţei şi că multe din deprinderile vieţii sale, socotite a fi de *cea mai mare însemnătate,* nu sînt aşa decît pentru că şi-a făcut din ele obişnuinţe. Bineînţeles că nu se putea să nu dorm deloc. Mă puteam însă lesne deprinde să nu mă simt rău dacă mă voi trezi din ceas în ceas în tot timpul odihnei. Nu mi-ar fi trebuit decît cel mult cinci minute ca să primenesc cît mai bine aerul, şi singura dificultate adevărată era să găsesc un mijloc de a mă deştepta la momentul potrivit. Această problemă, trebuie să mărturisesc, îmi dădu mult de lucru. Auzisem şi eu desigur de acel student care, ca să nu adoarmă cu nasul în cărţi, ţinea în mînă o minge de aramă. Căzînd cu un zgomot asurzitor într-un lighean din acelaşi metal, aşezat lîngă scaunul lui pe podea, mingea slujea într-adevăr ca să-l trezească ori de cîte ori îl fura somnul. Dar cazul meu era cu totul altul şi nu putea fi rezolvat în chip asemănător. Nu doream să rămîn treaz, ci doar să fiu sculat din somn la răstimpuri regulate. într-un tîrziu am recurs la vicleşugul următor. Oricît ar părea el de simplu, l-am salutat, în clipa în care l-am găsit, ca pe o născocire la fel de mare cu a telescopului, a maşinii cu aburi sau chiar a tiparului.

Trebuie să spun că balonul, la înălţimea pe care o atinsese, îşi continua ascensiunea în chip regulat şi în linie dreaptă, astfel că nacela îl urma într-o neclintire desăvîrşită, încît ar fi fost cu neputinţă să observi cea mai uşoară tremurare. Această împrejurare mi-a fost foarte prielnică în planul pe care-l stabilisem. Provizia mea de apă fusese adusă în butoaie de cîte cinci galoane fiecare, bine înţepenite împrejurul nacelei. Am desprins unul şi, luîndu-mi două frînghii, le-am legat strîns de la o margine de răchită la cealaltă, aşezîndu-le paralel şi la o distanţă de un picior între ele, aşa încît să alcătuiască un fel de policioară, pe care am aşezat şi am fixat butoiul într-o poziţie orizontală. Cam la opt ţoli sub aceste frînghii şi la patru picioare de fundul nacelei am fixat o altă poliţă, făcută însă din placaj subţire, aceasta fiind singura bucată de lemn pe care o aveam. Pe acea poliţă, şi tocmai sub marginea butoiaşului, am pus un mic ulcior de pămînt. Am făcut apoi o gaură în fundul butoiului deasupra ulciorului şi am potrivit în ea o pană de lemn dintr-un lemn moale, tăiat în formă de con sau de luminare.

Am înfipt şi-am retras, puţin cîte puţin, pana, pînă cînd, după cîteva încercări, a ajuns la punctul cel mai potrivit ca îngustime, acolo unde apa, picurînd pe gaură şi căzînd în ulciorul de sub ea, avea să-l umple pînă-n buză în şaizeci de minute. Bineînţeles că acesta era un lucru uşor de determinat socotind în ce măsură se umplea ulciorul într-un timp anumit. După ce orînduisem totul, urmarea era lesne de ghicit.

Patul meu era în aşa fel aşezat pe podeaua nacelei încît, stînd culcat, capul să-mi fie chiar sub buza ulciorului. Era lucru sigur că după un ceas, umplîndu-se ulciorul, apa avea să dea pe dinafară, scurgîndu-se pe gura aflată mai la vale decît marginea lui de sus. Era de asemenea

neîndoios că apa, scurgîndu-se de la o înălţime de mai mult de patru picioare, nu putea să nu pice de-a dreptul pe obrazul meu şi, prin urmare, aveam să mă trezesc negreşit şi instantaneu chiar şi din somnul cel mai adînc cu putinţă.

Pînă să isprăvesc cu toate aceste pregătiri, se făcuse ora unsprezece şi m-am lungit pe pat, plin de încredere în bunul mers al invenţiei mele. Şi n-am fost dezamăgit nici de astă dată. La fiecare şaizeci de minute, eram trezit de credinciosul meu cronometru. După ce goleam ulciorul în vrana butoiului şi lucram şi la condensator, mă culcam iarăşi în pat. Somnul acesta cu întreruperi regulate m-a supărat mai puţin decît m-aş fi aşteptat. Şi cînd, în cele din urmă, m-am trezit, fiindcă se făcuse ziuă, ceasul era şapte, iar soarele se înălţase cu mai multe grade deasupra orizontului.

3 *aprilie.* Mă aflam cu balonul la o înălţime într-adevăr nemaipomenită, iar convexitatea Pămîntului se făcuse cît se poate de vădită.

La picioarele mele jos, pe faţa oceanului, se zăreau ciorchini de puncte negre, care erau, fără îndoială, grupuri de insule. Deasupra mea cerul era negru ca păcura şi stelele se vedeau sclipind. De fapt, ele au sclipit aşa mereu, chiar din prima zi a ascensiunii. Departe, spre miazănoapte, zăream o dungă subţire, albă, nespus de strălucitoare, tocmai la marginea orizontului, şi nu mă îndoiam că ar putea să fie ţărmul sudic al

Oceanului Polar. Faptul acesta îmi trezise foarte mult curiozitatea, fiindcă trăgeam nădejde să înaintez mai spre nord şi la un moment dat să mă găsesc poate chiar deasupra Polului. îmi părea însă rău că înălţimea prea mare mă va împiedica să pot face o cercetare atît de amănunţită cît aş fi dorit. Aş fi putut totuşi stabili o mulţime de lucruri.

în cursul zilei nu s-a mai întîmplat nimic deosebit. Aparatul meu funcţiona cît se poate de bine şi balonul se înălţa mereu, fără să simtă nici o oscilaţie. Era un frig tăios, care m-a silit să mă înfofolesc bine în palton. Cînd pe pămînt s-a făcut din nou întuneric, m-am lungit iarăşi în pat, cu toate că, încă vreo cîteva ore după aceea, lumina a continuat să plutească împrejurul meu. Ceasornicul de apă îşi făcea regulat datoria, şi am dormit adînc pînă în dimineaţa următoare, afară de întreruperile la răstimpuri hotărîte.

4 aprilie. M-am trezit bine sănătos şi plin de voie bună şi am rămas uimit de schimbarea ciudată ce avusese loc în înfăţişarea mării. Pierduse aproape cu totul culoarea de un albastru-închis pe care o avea mai înainte şi era acum de un cenuşiu-spălăcit şi cu un luciu care supăra ochii. Insulele nu se mai vedeau. Ar fi cu neputinţă de spus dacă trecuseră sub orizont, spre sud-est, sau dacă, din pricina înălţimii în necontenită creştere la care mă aflam, le pierdusem din vedere. Aş înclina totuşi către această din urmă părere. Spre miazănoapte, chenarul de gheaţă se vede din ce în ce mai desluşit. Frigul nu mai este atît de tăios[378]. Nu s-a mai întîmplat nimic de seamă şi mi-am petrecut ziua citind, căci am avut grijă să-mi iau şi o

[378] Hans ignoră desigur temperatura de - 1 000° C pînă la - 2 000° C din spaţiul cosmic.

provizie de cărţi.

5 aprilie. Am contemplat ciudatul fenomen al răsăritului de soare în vreme ce aproape toată suprafaţa Pămîntului era încă învăluită în beznă. Curînd însă lumina s-a revărsat pretutindeni şi am zărit din nou chenarul gheţarilor către miazănoapte. îl vedeam acum foarte desluşit şi părea de o culoare mult mai închisă decît apele oceanului[379].

Mă apropiam, fără doar şi poate, de pol cu mare iuţeală. Mi s-a părut că zăresc din nou o fîşie de pămînt spre răsărit şi alta spre apus, dar nu eram sigur. Vreme potrivită. Nu s-a întîmplat nimic mai de seamă în tot timpul zilei. M-am culcat devreme.

6 aprilie. Am fost uimit găsind linia gheţarilor la o foarte mică depărtare şi un cîmp nemărginit de gheţuri întinzîndu-se spre nord, pînă departe, la orizont. Era vădit că dacă balonul avea să-şi urmeze fără abatere drumul, avea să ajungă în curînd deasupra Oceanului îngheţat, şi nu prea mai aveam îndoieli că voi vedea în sfîrşit Polul. Tot timpul zilei am continuat să mă apropii de gheţari. Pe înnoptate, limitele orizontului meu au crescut deodată într-un chip simţitor, datorită desigur formei pămîntului, care e a unei sfere turtite, şi înaintării mele deasupra ţinuturilor teşite din vecinătatea Cercului Arctic. într-un tîrziu, cînd m-a năpădit întunericul, m-am culcat, plin de nelinişte, temîndu-mă ca nu cumva să trec deasupra unui lucru care stîrneşte o atît de mare curiozitate fără a avea prilejul să-l cercetez.

7 aprilie. M-am trezit devreme şi, spre marea mea bucurie, am privit îndelung la ceea ce nu poate fi pus la îndoială că este însuşi Polul. Era, fără doar şi poate, acolo, şi chiar la picioarele mele, dar, vai! mă ridicasem la o înălţime atît de mare, încît nu puteam desluşi nimic lămurit. într-adevăr, judecînd după progresia cifrelor ce indică diferitele înălţimi corespunzătoare cu anumite perioade, între şase a.m. la 2 aprilie şi nouă fără douăzeci a.m. în aceeaşi zi (cînd coloana de mercur a barometrului coborîse), se poate deduce cu destulă siguranţă că balonul atinsese acum, la ora patru în dimineaţa de 7 aprilie, *nu mai puţin* de 7 254 de mile deasupra nivelului mării. înălţimea aceasta poate părea imensă, dar modul în care ea a fost calculată a dat un rezultat după toate probabilităţile cu mult mai prejos decît cel adevărat. Oricum ar fi, aveam sub ochii mei, fără îndoială, cel mai mare diametru pămîntesc.

Întreaga emisferă nordică se întindea la picioarele mele, ca o hartă în proiecţie ortografică[380]. Iar marele cerc al Ecuatorului însuşi alcătuia fruntaria despărţitoare a orizontului meu. Cu toate acestea, Excelenţele voastre vor înţelege uşor că ţinuturile pînă acum neexplorate din vecinătatea Cercului Arctic, deşi aşezate de-a dreptul sub mine şi văzute fără o perspectivă aparentă, erau totuşi prea micşorate şi la prea mare depărtare de punctul din care le priveam ca să-mi îngăduie o cercetare mai amănunţită. Ceea ce se vedea, totuşi, era ceva ciudat şi atrăgător. La miazănoapte, dincolo de acel chenar uriaş de care am pomenit şi care

[379] Hans nu pare să ştie că începînd cu 21 martie Polul Nord e tot timpul scăldat de lumină.
[380] Proiecţia folosită la reprezentarea unei emisfere într-un plan.

poate fi denumit limita descoperirilor omului în aceste ţinuturi, se întinde, aproape fără întrerupere, un linţoliu de gheaţă.

Chiar dintru început suprafaţa lui e vădit turtită, iar mai departe e netedă şi plană, la urmă devine *concavă,* şi sfîrşeşte chiar la Pol într-un gol circular, cu marginile tăioase, al cărui diametru aparent alcătuia cu balonul un unghi de vreo şaizeci şi cinci de secunde şi a cărui culoare închisă, cu nuanţe schimbătoare, era mai întunecată decît orice altă pată din emisfera vizibilă şi, uneori, se adîncea pînă la negrul cel mai intens. Mai departe anevoie s-ar mai fi putut desluşi ceva. La ora douăsprezece, centrul circular descrescuse în circumferinţă, iar la şapte p.m. l-am pierdut cu totul din vedere, căci balonul trecuse peste marginea dinspre vest a gheţurilor şi plutea cu iuţeală înspre Ecuator.

8 aprilie. Am descoperit o micşorare simţitoare în diametrul aparent al Pămîntului, pe lîngă o vădită alterare în culoarea şi înfăţişarea lui generală. întreaga suprafaţă vizibilă era de aceeaşi culoare galben-palid[381], cînd mai accentuată, cînd mai ştearsă, iar pe alocuri căpătase o strălucire care pentru ochi era chiar supărătoare. Vederea mi-era considerabil stînjenită de atmosfera densă din apropierea suprafeţei încărcate de nori, printre ale căror mase de-abia puteam zări ici şi colo Pămîntul. În ultimele patruzeci şi opt de ore am fost mai mult sau mai puţin împiedicat de acest obstacol de a mai face vreo observaţie. Dar înălţimea foarte mare la care mă aflam acum făcea din aceste neguri plutitoare o singură grămadă, şi neajunsul acesta se făcea tot mai simţit pe măsură ce suiam. îmi dădeam bine seama totuşi că balonul plutea deasupra Marilor Lacuri ale Americii de Nord şi se îndrepta gonind spre miazăzi, ceea ce însemna că mă va duce foarte curînd la tropice. Această împrejurare m-a bucurat nespus de mult şi am întîmpinat-o ca pe o prevestire sigură a izbînzii finale. Căci drumul pe care-l luasem pînă acum mă neliniştise, într-adevăr, foarte mult. Era vădit că, dacă aş fi mers multă vreme mai departe în această direcţie, n-aş mai fi ajuns niciodată în lună, a cărei orbită e înclinată pe eliptică, formînd un unghi mic de numai 5°8'48”[382].

9 aprilie. Diametrul Pămîntului era astăzi foarte micşorat, iar culoarea, la suprafaţa lui, devenea, ceas cu ceas, de un galben tot mai închis.

Balonul şi-a urmat fără şovăire drumul spre miazăzi, iar la orele nouă p.m. a ajuns deasupra coastei nordice a Golfului Mexic.

10 aprilie. în dimineaţa de azi, pe la ora cinci am fost trezit din somn pe neaşteptate de o trosnitură năprasnică, despre care nu mi-am dat cu nici un chip seama de unde vine. A fost de foarte scurtă durată, dar, cît a dăinuit, n-a semănat cu nimic din cîte am apucat pe lume. E de prisos să mai spun că m-am speriat din cale-afară, căci în primul moment am crezut că pricina zgomotului ar fi fost explozia balonului.

Mi-am cercetat totuşi aparatele cu multă luare-aminte şi n-am putut găsi nimic în neregulă. Mi-am petrecut aproape toată ziua gîndindu-mă la

[381] în spaţiul cosmic Pămîntul nu apare galben.

[382] în versiunea *E* urmează: „Oricît ar părea de ciudat, doar acum am început să înţeleg marea greşeală pe care o făcusem cînd n-am decolat dintr-un punct aflat *în planul elipsei lunare”*.

această întîmplare atît de neobişnuită. Dar n-am izbutit cîtuşi de puţin să mi-o lămuresc. M-am culcat nemulţumit şi într-o stare de mare nelinişte şi tulburare.

11 aprilie. Am găsit o micşorare simţitoare în diametrul aparent al Pămîntului şi o creştere însemnată, vizibilă pentru întîia oară, în acel al Lunii, căreia îi mai trebuiau doar cîteva zile pentru a fi lună plină. A fost nevoie de o trudă îndelungată şi istovitoare spre a condensa aer îndestulător pentru menţinerea vieţii.

12 aprilie. O ciudată schimbare a avut loc în ce priveşte direcţia balonului şi, cu toate că o prevăzusem întru totul, mi-a făcut o bucurie fără seamăn. După ce ajunsese, în cursa lui de mai înainte, la paralela a douăsprezecea latitudine sudică, s-a abătut deodată, în unghi ascuţit, spre est şi a continuat astfel toată ziua, ţinîndu-se aproape *exact în planul elipsei lunare.* Ceea ce e vrednic de luat în seamă e că urmarea acestei schimbări de rută a fost o simţitoare oscilaţie a nacelei, care a durat timp de cîteva ceasuri.

13 aprilie. Am fost iarăşi speriat de faptul că trosnetul zgomotos şi puternic, care m-a îngrozit în ziua de 10, s-a repetat din nou. M-am gîndit foarte mult la acest lucru, dar n-am fost în stare să găsesc o explicaţie mulţumitoare. Mare descreştere în diametrul aparent al Pămîntului, care nu mai subîntindea, în raport cu balonul, decît un unghi niţeluş mai mare de 25°. Luna nu se vedea deloc, fiind aproape la zenit. îmi continuam drumul în planul elipsei, dar înaintam foarte puţin spre răsărit.

14 aprilie. Nespus de rapidă descreştere a diametrului Pămîntului.

Am fost astăzi cît se poate de tulburat la gîndul că balonul pluteşte pe axul absidelor, în direcţia perigeului[383]. Cu alte cuvinte, urmează un itinerariu care-l va duce de-a dreptul în Lună, în partea cea mai apropiată de Pămînt a orbitei sale. Luna se afla chiar deasupra capului meu, ceea ce mi-o ascundea cu totul vederii. A trebuit să muncesc îndelung şi greu ca să condensez atmosfera.

15 aprilie. Nu se mai pot desluşi bine pe Pămînt nici măcar conturile mărilor şi ale continentelor. Pe la orele douăsprezece am fost surprins pentru a treia oară la auzul acelui sunet înfiorător care mă uimise atît de tare şi înainte. Dar de data asta a durat cîteva clipe, şi tot timpul cît a ţinut, a sporit mereu în intensitate. în cele din urmă, pe cînd stăteam năuc şi îngrozit în aşteptarea a nu ştiu cărui fel de nimicire năprasnică, nacela s-a cutremurat cu o putere nemaipomenită şi o grămadă uriaşă şi înflăcărată dintr-o materie pe care n-am putut s-o desluşesc s-a năpustit cu glasul a mii de tunete, urlînd şi vuind, asupra balonului. Cînd spaimele şi uimirea mi s-au mai risipit, mi-am dat destul de lesne seama că era vorba de vreun fragment vulcanic uriaş, azvîrlit din lumea de care mă apropiam atît de repede şi, pe cît se pare, de unul din multele feluri de materii ciudate ce se găsesc din întîmplare şi pe Pămînt şi sînt numite meteoriţi, în lipsa unei denumiri mai potrivite[384].

[383] *Abside,* adică extremităţile axei mari ale orbitei unui corp ceresc, *perigeul* fiind punctul cel mai apropiat de Pămînt de pe orbita unui astru.
[384] La 13 nov. 1833, s-au înregistrat importante căderi de meteoriţi.

16 aprilie. Uitîndu-mă astăzi în sus, cît puteam mai bine, rînd pe rînd, pe fiecare din ferestruicile laterale, am zărit, spre marea mea bucurie, o foarte mică parte a discului lunar, care se întindea, ca să zic aşa, de jur-împrejurul uriaşei circumferinţe a balonului. Am fost nespus de tulburat. De data asta nu mă mai îndoiam cîtuşi de puţin că voi fi în curînd la capătul călătoriei mele. într-adevăr, condensatorul îmi dădea de lucru acum într-o asemenea măsură, încît nu mai aveam o clipă de răgaz. Nu mai putea fi vorba de somn. M-am îmbolnăvit de oboseală şi tremuram din tot trupul, sleit de puteri. Era cu neputinţă ca firea omenească să mai poată îndura o suferinţă atît de groaznică. în scurtul răstimp de întuneric, a trecut pe lîngă mine un nou meteorit şi repetarea din ce în ce mai deasă a acestui fenomen a început să-mi stîrnească mari nelinişti.

17 aprilie. Dimineaţa aceasta a însemnat o dată hotărîtoare în călătoria mea. Vă mai amintiţi că în ziua de 13 Pămîntul subîntindea, în raport cu balonul, un unghi de 25°. Pe 14 unghiul acesta se micşorase simţitor, pe 15 am observat o scădere şi mai rapidă, şi pe 16, înainte de a mă culca, notasem un unghi care nu măsura mai mult de 7° 15'. Care nu mi-a fost uimirea cînd, trezindu-mă dintr-un somn scurt şi chinuit, în această dimineaţă de astăzi, 17, am găsit suprafaţa de dedesubt *crescută* ca volum, aşa, deodată, şi ca prin minune, pînă la a arăta nu mai puţin de 39° în diametru aparent unghiular. Am rămas ca trăsnit.

Nici un cuvînt n-ar putea să exprime groaza şi uimirea cumplită şi fără de seamăn de care am fost cuprins şi copleşit totodată. Genunchii îmi tremurau, dinţii îmi clănţăneau, părul mi se zburlise pe cap. „Aşadar, balonul a făcut explozie!” Acesta a fost cel mai năvalnic gînd care mi-a fulgerat prin minte. „Desigur că balonul a făcut explozie!” Cădeam!

Cădeam cu cea mai năprasnică, cea mai neasemuită repeziciune. Judecind după imensa depărtare parcursă atît de repede pînă acum, nu puteau trece mai mult de zece minute pînă voi fi atins suprafaţa Pămîntului şi voi fi năpustit în nimicnicie! Dar, în cele din urmă, judecata îmi veni în ajutor. Am stat şi m-am gîndit şi am început să mă îndoiesc. Era un lucru cu neputinţă. In ruptul capului nu se putea să fi ajuns atît de repede jos. Pe de altă parte, cu toate că mă apropiam, fără doar şi poate, de suprafaţa Pămîntului de sub mine, o făceam cu o viteză care nu era cîtuşi de puţin proporţională cu aceea pe care mi-o închipuisem la început. Gîndul acesta mi-a fost de folos, mi-a liniştit mintea tulburată şi, în cele din urmă, am izbutit să privesc fenomenul în lumina lui adevărată. De fapt, groaza trebuie să mă fi scos din minţi, de vreme ce nu mi-am putut da seama de uriaşa deosebire dintre înfăţişarea suprafeţei de sub mine şi suprafaţa Pămîntului, care mi-e mamă. Aceasta din urmă era desigur deasupra capului meu şi cu totul ascunsă vederii mele de corpul balonului, în timp ce Luna, Luna însăşi, în toata strălucirea ei, se întindea jos, dedesubtul meu şi la picioarele mele.

Uimirea şi surprinderea iscate în mintea mea de această nemaipomenită schimbare în starea lucrurilor era, poate, partea cea mai greu de explicat din toată aventura. Fiindcă întreagă această răsturnare nu numai că era firească, dar fusese prevăzută cu mult înainte, ca o împrejurare la care trebuia să mă aştept cînd aş ajunge în acel punct al

călătoriei mele, în care atracţia planetei va fi înlocuită de atracţia satelitului, sau, mai bine zis, în care forţa de atracţie exercitată de Pămînt asupra balonului va fi mai puţin puternică decît aceea a Lunii.

Desigur, mă trezeam dintr-un somn adînc, cu toate simţurile toropite, ca să urmăresc deodată un fenomen cutremurător şi despre care, cu toate că îl aşteptasem, nu crezusem totuşi că se va întîmpla chiar în clipa aceea. Schimbarea în sine trebuie să fi avut loc, bineînţeles, treptat şi pe nesimţite. Nu e deloc sigur că, dacă aş fi fost treaz în clipa cînd s-a întîmplat, aş fi luat cunoştinţă despre ea după vreun semn *lăuntric* al acestei schimbări, adică după vreo tulburare a fiinţei sau aparatelor mele.

E aproape de prisos să mai spun că ajungînd la o înţelegere adevărată a stării în care mă găseam şi ieşind din spaima ce-mi copleşise toate puterile sufletului, mi-am îndreptat în primul rînd toată atenţia asupra Lunii şi a înfăţişării ei fizice generale. Se întindea jos, sub mine, ca o hartă, şi cu toate că, după socoteala mea, distanţa la care se afla era încă destul de mare, puteam desluşi contururile suprafeţei sale cu o precizie izbitoare şi totodată şi de neînţeles. De la cea dintîi privire m-a surprins, ca fiind trăsătura cea mai neobişnuită a condiţiilor ei geologice, lipsa desăvîrşită a oricărui ocean, a oricărei mări şi chiar a oricărui lac sau rîu şi a apelor de orice fel. Cu toate acestea, lucru ciudat, zăream vaste întinderi cu caracter vădit aluvial, deşi cea mai mare parte a emisferei ce se putea vedea era acoperită cu nenumăraţi munţi vulcanici, de formă conică şi avînd mai degrabă înfăţişarea unor cucuie făcute de mina omului decît a unor protuberante naturale. Cel mai înalt dintre ei nu depăşea înălţimea de trei mile şi trei sferturi.

Dar o hartă a regiunii vulcanice de la Campi Phlegraei ar putea da Excelenţelor voastre o idee mai bună decît orice descriere stîngace pe care aş încerca eu însumi s-o fac. Era vădit că aceşti vulcani, în cea mai mare parte a lor, se aflau în stare de erupţie, şi-mi dam seama, plin de groază, de puterea şi de violenţa lor, judecind după tunetele repetate ale stîncilor greşit numite meteorice, care se năpusteau de jos şi treceau acum pe lîngă balon cu o frecvenţă tot mai spăimîntătoare[385].

18 aprilie. Am descoperit astăzi că volumul aparent al Lunii crescuse în chip nemăsurat, iar viteza tot mai sporită a pogorîrii mele a început să mă umple de groază. Vă amintiţi, desigur, că la început cînd am pornit a cumpăni dacă o călătorie în Lună este sau nu cu putinţă, am ţinut seama în socotelile mele de faptul că ar exista în vecinătatea ei o atmosferă densă, proporţională cu forma planetei. Aceasta în ciuda atîtor ipoteze ce afirmă contrariul şi, aş mai adăuga, în ciuda neîncrederii obşteşti în existenţa vreunei atmosfere lunare. Dar, în afară de ideile pe care le-am înfăţişat cu privire la cometa lui Encke şi la lumina zodiacală, am fost întărit în părerea mea de unele observaţii ale lui Schroeter[386] din Lilienthal. El a observat luna nouă cînd nu avea decît două zile şi jumătate, seara, îndată după asfinţit, mai înainte de a se putea vedea partea ei

[385] Regiune vulcanică din sudul Italiei.

[386] *Johannes Hieronymus Schroeter* (1745-1816), autor al celebrelor *Selenotopographische Fragmente (Fragmente selenotopografice),* apărute între 1791 şi 1802.

întunecată, şi a continuat s-o observe pînă ce aceasta a devenit vizibilă. Cele două coarne păreau că se prelungesc subţiindu-se în cîte un vîrf, în aparenţă foarte ascuţit, fiecare arătîndu-şi extremitatea în bătaia razelor soarelui mai înainte ca vreo parte a emisferei întunecate să fi devenit vizibilă. Puţin după aceea s-a luminat întreaga margine întunecată. Socot că această prelungire a coarnelor dincolo de semicerc se datora refracţiei razelor solare de către atmosfera lunară. Am mai calculat că înălţimea atmosferei (care poate să refracte destulă lumină pe emisfera întunecată pentru a da naştere unui crepuscul mai luminos decît lumina răsfrîntă de Pămînt cînd Luna e la vreo 32° de conjuncţia sa) era la 1356 de picioare. Am presupus deci că înălţimea cea mai mare în stare să producă refracţia razelor solare ar fi de 5376 de picioare de Paris. Părerea mea asupra acestui lucru a fost confirmată şi de un paragraf din al optzeci şi doilea volum al *Tranzacţiilor filozofice,* în care se afirmă că în timpul unei ocultaţii a sateliţilor lui Jupiter, cel de-al treilea satelit a dispărut cu totul după ce, vreme de o secundă sau două, de abia se mai zărise, iar celui de-al patrulea i se vedea nedesluşit conturul[387].

Mă bizuiam, bineînţeles, pe rezistenţa, sau, mai bine zis, pe sprijinul unei atmosfere care ar exista într-o stare de densitate aşa cum mi-am închipuit-o eu. Dacă pînă la urmă s-ar dovedi că am dat greş, n-aveam nimic alt de aşteptat, ca deznodămînt al aventurii mele, decît să fiu spulberat în atomi pe suprafaţa colţuroasă a satelitului. Şi aveam, desigur, temeiuri puternice să-mi fie frică. Depărtarea mea de Lună era, oarecum, neînsemnată, pe cînd munca de care era nevoie la condensator nu se micşorase întru nimic şi nu puteam descoperi nici un semn de scădere în rarefierea păturii de aer.

19 aprilie. Spre marea mea bucurie, în dimineaţa aceasta, pe la orele nouă, suprafaţa Lunii fiind spăimîntător de aproape, şi temerile mele peste măsură de sporite, pompa compresorului dădu, în sfîrşit, semne neîndoielnice că s-a petrecut o oarecare schimbare în consistenţa atmosferei. Pe la zece aveam temeiuri să cred că densitatea ei crescuse în mare măsură. La unsprezece, aparatul îmi dădea mai puţin de lucru, iar la douăsprezece am încercat să deşurubez ceatlăul şi, văzînd că după ce am făcut-o n-am avut de suferit nici un neajuns, am scos, în cele din urmă,

[387] Hevelius scrie că, adeseori, cînd cerul era atît de senin încît *se* vedeau pînă şi stelele de a şasea şi de a şaptea mărime, la aceeaşi altitudine a Lunii, la aceeaşi depărtare de Pămînt, şi folosind unul şi acelaşi telescop, foarte puternic, Luna şi petele ei nu-i apăreau întotdeauna la fel de luminoase. Date fiind împrejurările în care a observat aceasta, e lucru învederat că pricina fenomenului nu e nici atmosfera noastră, nici aparatul, nici ochiul cercetătorului, ci trebuie să fie ceva (o atmosferă?) ce ar exista în jurul Lunii. Cassini a observat adesea că Saturn, Jupiter şi stelele fixe, atunci cînd se apropie de Lună, la ocultaţie, îşi schimbă forma circulară într-una ovală; iar la alte ocultaţii nu a descoperit nici o schimbare de formă. De aici se poate deduce că în unele cazuri, dar nu în toate, există o substanţă densă care înconjoară Luna şi care refractă razele stelelor. [*Dar, în afară... conturul.* Acest paragraf şi nota de subsol figurează numai în versiunile *D* şi *E. Johannes Hevelius* sau *Havelius* (1611-1687), astronom german; *Giovanni Domenico Cassini* (1625-1712), astronom italian, a făcut observaţii asupra planetelor din sistemul nostru solar.]

învelitoarea de cauciuc şi am dat-o jos de pe nacelă. Aşa cum era de aşteptat, urmările imediate ale unei astfel de experienţe atît de primejdioase şi pripite au fost o straşnică durere de cap şi ceva spasme. Dar aceste greutăţi, precum şi altele în legătură cu respiraţia nu erau, nici într-un caz, atît de mari încît să-mi pună viaţa în primejdie.

Am luat deci hotărîrea să le îndur cît puteam mai bine, cu gîndul că voi scăpa de ele de îndată ce mă voi apropia de straturile din apropierea Lunii. Dar această apropiere se înfăptuia cu o repeziciune de neînchipuit şi, în curînd, am fost încredinţat - şi totdeodată şi îngrijorat - că, deşi n-am să fiu înşelat în aşteptările mele cu privire la existenţa unei atmosfere dense în proporţie cu masa satelitului, greşisem totuşi cînd am presupus că densitatea aceasta, chiar la suprafaţă, va fi destul de mare pentru a putea susţine greutatea uriaşă conţinută de nacela balonului meu. Cu toate acestea, *aşa ar fi trebuit* să fie, întocmai ca la suprafaţa Pămîntului, dacă se ţine seamă că greutatea corpurilor de pe orice planetă este în funcţie de densitatea atmosferică. Dar *nu era* totuşi cazul aici. Şi lucrul acesta îl dovedea îndeajuns violenţa căderii mele. De ce nu era cazul, aceasta nu s-ar putea explica decît ţinînd seama de acele perturbaţii geologice posibile despre care am pomenit mai sus. Oricum, mă aflam deci chiar deasupra planetei şi coboram cu cea mai năprasnică repeziciune. N-am pierdut, aşadar, nici o clipă ca să arunc peste bord lestul, butoaiele cu apă, aparatul condensator, camera de cauciuc şi, în cele din urmă, toate lucrurile din nacelă. Dar totul era în zadar. Cădeam necontenit, cu o iuţeală năprasnică, şi nu aveam mai mult de o jumătate de milă pînă la suprafaţă. De aceea, ca un ultim mijloc de scăpare, după ce-mi aruncasem haina, pălăria şi cizmele, am desprins de balon *pînă şi nacela*[388], care avea o greutate destul de însemnată, şi astfel, agăţîndu-mă cu amîndouă mîinîle de plasă, abia dacă mai avui vreme să-mi dau seama că întregul ţinut, atît cît vedeam cu ochii, era presărat pretutindeni cu locuinţe de pitici, cînd, iată, am şi căzut cu capul în jos drept în inima unei cetăţi fantastice, în mijlocul unei mulţimi numeroase de omuleţi pociţi şî mărunţei, care nu rosteau nici un cuvînt şi nu-şi dădeau nici cea mai mică osteneală să mă ajute, ci stăteau ca o turmă de nerozi, făcînd schime caraghioase şi uitîndu-se chiorîş, cu mîinile în şolduri, la balonul meu şi la mine. Le-am întors spatele cu dispreţ şi, privind în sus, spre Pămîntul pe care-l părăsisem de curînd şi poate pentru totdeauna, l-am văzut în chip de scut uriaş de aramă întunecată, cu diametrul cam de două grade, ţintuit şi nemişcat în ceruri, deasupra capului, şi împodobit la o margine cu un chenar făcut din aurul cel mai strălucitor. Nu se putea vedea nici urmă de ape sau de pămînturi. Şi totul era bălţat cu fel de fel de pete şi încins cu zonele tropicale şi ecuatoriale.

Aşadar, cu voia Excelenţelor voastre, după un şir întreg de mari nelinişti şi de nemaiauzite primejdii, din care am scăpat ca prin minune, am ajuns în cele din urmă cu bine, în a nouăsprezecea zi de la plecarea mea din Rotterdam, la capătul unei călătorii care este, fără îndoială, cea

[388] Aluzie probabil la zborul deasupra Canalului Mînecii (7 ian. 1785), efectuat de Jean Pierre Blanchard şi dr. John Jeffries, cînd aceştia au fost siliţi să arunce întreaga încărcătură de la bord, inclusiv hainele de pe ei.

mai extraordinară şi cea mai însemnată pe care a întreprins-o, a înfăptuit-o sau a plănuit-o cîndva vreun locuitor al Pămîntului. Dar mai rămîne să-mi povestesc aventurile. Şi, într-adevăr. Excelenţele voastre îşi pot lesne închipui că, după o şedere de cinci ani pe o planetă care nu numai că e nespus de interesantă prin propria-i natură singulară, dar e îndoit aşa prin faptul că e strîns legată, ca satelit, de lumea omului, sînt în măsură să dau unele *veşti* spre ştiinţa Colegiului Naţional al Astronomilor, cu mult mai însemnate decît amănuntele, oricît ar fi ele de minunate, ale simplei *călătorii* care a luat sfîrşit în chip atît de norocos. Aceasta e de fapt toată problema. Aş avea multe, foarte multe de împărtăşit şi aş face-o cu cea mai mare plăcere. Aş avea multe de spus despre clima planetei; despre trecerile neaşteptate de la cald ia frig; despre lumina solară neîndurătoare şi arzătoare, care ţine cincisprezece zile, şi despre frigul mai mult decît polar care-i urmează; despre o neîncetată circulaţie a umezelii, prin evaporare, ca *in vacuo.* Din punctul aşezat chiar sub soare pînă la cel mai depărtat; despre o zonă variabilă de ape curgătoare; despre poporul însuşi; despre obiceiurile, purtările, aşezămintele politice; despre ciudata înfăţişare a locuitorilor, despre urîţenia lor, despre lipsa lor de urechi, acele apendice de prisos într-o atmosferă atît de deosebită; despre neştiinţa ce li se trage de aici în ce priveşte vorbirea şi foloasele ei; despre felul cum înlocuiesc ei vorbirea prîntr-o anumită metodă de a se înţelege între ei; despre neînţeleasa legătură între fiecare ins din Lună cu cîte unul de pe Pămînt, o legătură analoagă celei dintre orbita planetei şi a sateliţilor, şi determinată de această orbită, prin care destinele locuitorilor uneia sînt împletite cu vieţile şi destinele locuitorilor celeilalte. Şi, mai presus de toate, dacă Excelenţele voastre îmi îngăduie, despre acele taine cumplite şi întunecate ce se ascund în ţinuturile din cealaltă parte a Lunii, ţinuturi care, datorită concordanţei într-adevăr minunate a rotaţiei satelitului pe propria-i axă cu revoluţia sideralã în jurul Pămîntului, nu s-au arătat pînă acum şi - slavă Domnului! - nu se vor arăta niciodată în faţa telescopului unui om. Toate acestea, şi multe, multe altele aş vrea să le povestesc cu de-amănuntul. Dar ca să scurtez, trebuie să-mi capăt răsplata. Aş dori să mă întorc la casa mea, în sînul familiei mele. Iar ca preţ al comunicărilor mele viitoare, ţinînd seama de lumina pe care am putinţa s-o arunc asupra multor ramuri însemnate ale ştiinţelor fizice şi metafizice, trebuie să cer, prin mijlocirea cinstitei Domniilor voastre bresle, iertare pentru crima de care m-am făcut vinovat prin uciderea acelor creditori ai mei la plecarea mea din Rotterdam.

Aşadar, acesta e scopul scrisorii mele. Aducătorul ei, un locuitor din Lună, pe care l-am învăţat ce să facă pentru a fi crainicul meu pe Pămînt, va aştepta, la bunul plac al Excelenţelor voastre, ca să se întoarcă la mine cu iertarea de care am pomenit, dacă am, într-un fel sau altul, putinţa s-o dobîndesc.

Am onoarea de a fi etc, etc, smeritul rob al Excelenţelor voastre,

HANS PHAALL

După ce a sfîrşit de citit acest extraordinar document, se zice că profesorul Rub-a-dub, peste măsură de uluit, a scăpat pipa din gură, iar *mynheer* Superbus Von Underduk, după ce şi-a scos ochelarii, i-a curăţat şi

i-a pus în buzunar, şi-a uitat de sine şi de demnitatea sa, şi încă în aşa măsură, încît, în culmea uimirii şi a admiraţiei, s-a răsucit de trei ori pe călcîie. Nu putea fi nici o îndoială în această privinţă; va fi iertat. Aşa cel puţin jurase, cu un jurămînt groaznic, profesorul Rub-a-dub, şi astfel a cugetat şi vestitul Von Underduk cînd l-a luat la braţ pe colegul său întru ştiinţă şi, fără a rosti un cuvînt, s-a îndreptat iute spre casă unde avea să chibzuiască asupra măsurilor ce ar trebui luate. Dar ajungînd la uşa locuinţei primarului, profesorul s-a gîndit să spună că, de vreme ce mesagerul a găsit cu cale să dispară, pesemne înspăimîntat pînă la moarte de înfăţişarea sălbatică a locuitorilor din Rotterdam, iertarea nu-i va fi de mare folos, căci numai un om din Lună ar putea întreprinde o călătorie atît de lungă. Primarul a recunoscut adevărul acestei observaţii, astfel că discuţia a luat sfîrşit. Scrisoarea fiind publicată, a dat naştere la felurite păreri şi clevetiri. Unii atotştiutori s-au făcut de rîs, arătînd că întreaga ispravă nu era alt decît o păcăleală. Cred însă că tot păcăleală este pentru acest soi de oameni orice e mai presus de înţelegerea lor. în ce mă priveşte, nu pot pricepe pe ce dovezi şi-au întemeiat o atare învinuire. Să vedem ce spun: în primul rînd, că unii hîtri din Rotterdam purtau pică unui oarecare primar şi cîtorva astronomi.

Nu înţeleg deloc.

În al doilea rînd, că un pitic ciudat, un vrăjitor, cu amîndouă urechile tăiate din rădăcină, pentru cine ştie ce fărădelege, a dispărut de cîteva zile din vecinătatea oraşului Bruges[389].

Ei bine, şi ce-i cu asta?

În al treilea rînd, că gazetele care erau lipite de jur-împrejurul balonului erau din Olanda, şi prin urmare nu putuseră fi tipărite în Lună. Erau nişte hîrtii foarte murdare şi tipograful Gluck ar fi jurat pe *Sftnta Scriptură* că fuseseră tipărite la Rotterdam.

Greşea, fără îndoială, greşea.

În al patrulea rînd, că Hans Phaall însuşi, ticălosul acela de beţiv, şi cele trei hahalere, aşa-zişii săi creditori, au fost văzuţi împreună, acum vreo două-trei zile, într-o circiumă deocheată de la mahala, cînd tocmai se întorseseră cu buzunarele pline dintr-o călătorie peste mare.

Nu cred, nu cred nici un cuvînt.

în ultimul rînd, e o părere îndeobşte recunoscută, sau cel puţin ar trebui să fie recunoscută, că anume Colegiul Astronomilor din oraşul

Rotterdam, ca şi celelalte colegii din alte părţi ale lumii - pentru a nu mai vorbi de astronomi şi de colegii în general -, nu este nici mai bun, nici mai mare, nici mai luminat decît s-ar cădea să fie[390].

[389] Pînă la revoluţia franceză din 1830 Belgia şi Olanda făcuseră parte din acelaşi regat unit, înfiinţat de către aliaţi în 1815 şi condus de Wilhelm I de Orania.

[390] În *B* şi *C* urmează paragraful: „La d-u, zici? Nici nu-i rău. Cum? Să-i spînzuri pe oameni? Ar trebui condamnaţi pentru calomnie. Iată ce vă spun, domnilor: habar n-aveţi de întreaga chestie. N-aveţi habar de astronomie - în general n-aveţi habar de nimic. Călătoria a fost cu adevărat făcută şi încă în ce chip! de Hans Phaall. In ce mă priveşte, sînt mirat că nu v-aţi dat seama de-ndată că scrisoarea

NOTA

HANS PHAALL

(THE UNPARALLELED ADVENTURE OF ONE HANS PHAALL)

(A: manuscris din apr. sau mai 1835; *B: Southern Literary Messenger,* iun. 1835; *C:* copia Duane după *B* cu modificări manuscrise, 1839; *D: Tales ofthe Grotesque and Arabesque,* 1840; *E: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

„Lucian şi-a scris *Istoria adevărată* cu intenţia vădită de a parodia poveştile fantastice (acum pierdute), ale unor călători contemporani ca Ctesias, lambulus, Antonius Diogenes. Poe a scris *Hans Phaall* ca să-şi bată joc de mania romantică a expediţiilor pe Lună" (Harold Beaver, *The Science Fiction of Edgar Allan Poe,* Penguin Books, 1976, p. 339).

Lui T.W. White, redactor-şef ai revistei *Southern Literary Messenger,* Poe îi trimite, ia 20 iulie 1835, următoarele rînduri: *Hans Phaal** m-a costat aproape două săptămîni de salahorie şi l-am scris special pentru *Messenger".*

Inspiraţia, după propriile sale mărturisiri, i-a venit de la ediţia americană a *Tratatului de astronomie* (1834) al lui sir John Herschel: „Mă interesase foarte mult ce se spunea acolo despre posibilitatea unor viitoare cercetări ale Lunii. Subiectul îmi aţîţase imaginaţia şi tînjeam s-o fac slobodă ca să-mi poată Numele protagonistului a suferit patru metamorfoze: *Phaal, Pfaal, Pfaall* şi *Phaall. ...*descrie reveriile ce le aveam despre peisajul lunar - pe scurt, tînjeam să scriu o poveste care să dea viaţă acestor vise". (E.A. Poe, „Literaţii New York-ului", în *Godey's Lady's Book,* 1846). E posibil ca aceste reverii, ca gestaţia nuvelei, să coboare înainte de anul 1833. Redactarea propriu-zisă, „aplicarea principiilor ştiinţifice", pare să dateze din anii 1834-1835, cînd, declară autorul, „am renunţat la o mistificare gazetărească (cu informaţii provenind de la un nou supertelescop) şi cu silă m-am întors la un stil pe jumătate verosimil, pe jumătate satiric..., hotărît să mă ocup, în măsura posibilităţilor, de o călătorie autentică de pe Pămînt pe Lună şi să descriu peisajul lunar ca şi cînd naratorul l-ar fi observat şi cercetat personal" *(Ibid.).*

La trei săptămîni după tipărirea lui *Hans Phaall* în *Southern Literary Messenger,* apărea în cotidianul *New York Sun* primul dintr-un serial de articole intitulate *Discoveries in the Moon {Descoperiri pe Lună)* - mistificarea secolului! chipurile - retipăriri din *Edinburgh Courant* şi *Edinburgh Journal of Science,* relatînd despre „recentele descoperiri" făcute cu noul telescop al lui sir John Herschel „la Capul Bunei Speranţe". Avînd o capacitate de mărire de 42 000, acest telescop putea detecta obiecte de pe Lună chiar şi cu un diametru de 18 ţoli. La 25 august 1835, gazeta anunţa, cu titluri de o şchioapă, descoperirea unor urme de viaţă pe Lună: floră roşiatică, „foarte asemănătoare cu *Papaver Rholas* sau cu macii de pe cîmpiile noastre sublunare", precum şi creaturi aidoma bizonilor; pentru ca la 28 august să explodeze bomba: telescopul descoperise oameni cu aripi îmblănite, aducînd cu liliecii. Din această ediţie s-au vîndut 19 360 exemplare. Serialul s-a întrerupt la 31 august din cauza incendiului care cuprinsese laboratorul lui Herschel. La scurtă vreme Poe avea să-i scrie lui John P. Kennedy următoarele:

- documentul este, din punct de vedere intrinsec - din punct de vedere astronomic, autentic - şi că el poartă pe chipul lui mărturia propriei sale autenticităţi." Acest paragraf e textul uşor modificat al notei de subsol, marcată cu asterisc, la titlul versiunii *D.*

„N-aţi citit *Descoperiri pe Lună*? Nu credeţi că ele sînt în întregime inspirate de *Hans Phaal*? E foarte ciudat, dar cînd am plănuit să scriu o povestire despre Lună, ideea unor descoperiri telescopice mi s-a înfăţişat de la sine, dar apoi am renunţat la ea. Am vorbit însă despre ea în public, şi pornind de la numeroase mici întîmplări şi remarci aparent neînsemnate din acele *Descoperiri* sînt convins că ideea a fost furată de la mine.

Richmond: 11 septembrie 1835".

În public însă Poe nu-l acuză pe Adams Locke, autorul serialului (vezi nota 1, *infra),* de plagiat, ci, dimpotrivă, îi recunoaşte acestuia meritul de a fi dat „absolut cea mai mare *lovitură* din domeniul literaturii de *senzaţie...* din cîte s-au dat vreodată în acest gen atît în America, cît şi în Europa". Poe se întoarce la acest subiect în 1846: „Citind pînă la capăt povestea Lunii şi găsind că ea anticipează toate punctele esenţiale ale propriului meu *Hans Phaall,* l-am lăsat pe acesta din urmă neterminat. Ducîndu-mi eroul pe Lună, scopul meu principal era acela de a-i da ocazia să descrie peisajul lunar, dar mi-am dat seama că el nu putea adăuga decît foarte puţin la relatarea minuţioasă şi autentică a lui sir John Herschel. Prima parte a *lmHans Phaall,* ocupînd înjur de optsprezece pagini din *The Messenger,* cuprindea doar jurnalul călătoriei dintre cele două orbite şi cîteva cuvinte de ordin general despre trăsăturile cele mai evidente ale satelitului; a doua parte nu va apărea probabil niciodată! N-am socotit că-i nimerit nici măcar să-mi aduc călătorul înapoi pe Pămîntul său strămoşesc. El rămîne acolo unde l-am lăsat, şi mai este încă, cred, «omul de pe Lună»".

Alte posibile surse de inspiraţie sînt nuvela *Leaves from an Aeronaut {File din partea unui aeronaut),* apărută sub iscălitura „D" în *Knickerbocker Magazine* (ian. 1835), şi romanul A *Voyage to the Moon {Călătorie spre Lună),* 1827, al lui George Tucker.

Tălmăciri. În franceză: Amedee Pichet, *L'Aeronaute hollandais,* în *Revue britannique,* XL, sept. 1852, pp. 114-58. Charles Baudelaire, *Aventure sans pareille d'un certain Hans Pfaal,* în *Le Pays,* 14, 15, 20, 22, 27, 31 mart., 1, 2, 14, 17 şi 20 apr. 1855, reed. în *Histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857. în româneşte: C.I.D., *Călătorie în lună,* în *Foaia populară,* II, 1899, nr. 3-6.

Titlul. Versiunile *A, B* şi *C*: *Hans Phaall. A Tale hy Edgar A. Poe (Hans Phaal. O povestire de Edgar A. Poe)*; versiunea *D: Hans Phaall*; versiunea *E: The Unparalleled Adventure of One Hans Pfaall (Inegalabila aventură a unuia zis Hans Pfaall).* în scrisoarea către T.W. White apare ortografia *Phaal.* În *PHANTASY-PIECES: The Unparralleled [sic] Adventure of one Hans Pfaall.*

Sufixul *-all* întăreşte izotopia căderii (engl. *to fall* = a cădea); dublarea lui *a* sugerează ambianţa olandeză. Dintre diversele interpretări ale acestui nume să reţinem următoarele: *Phaall* derivă din lat. *follis* = foaie [Hans e cîrpaci de foaie] (Edmund Reiss); din rădăcina germ. *phald* = ţeapă (Marie Bonaparte); din fr. *fou,* respectiv, engl. *fool* = nebun [vezi tichia de nebun a lui Hans]; din lat. *phallus* = penis, „căderea" lui Hans echivalînd, simbolic vorbind, cu faza detumescenţei (Harold Beaver). Pentru aluzii phallic-scatologice, *cf Poveste din Ierusalim* şi *Vedetism.*

Motto. În versiunea A figurau versurile: „*With a heart offurious fancies, /Whereof I am commander, /With a burning spear and a horse of air, /To the wilderness I wander*" - *Tom O'Bedlam's Song* („Cu inima plină de sălbatice închipuiri, /Cărora eu le sînt stăpîn, /Cu suliţa de foc şi calul de eter, /Mă-ndrept către pustiul tărîm" - *Cîntecul creşetorului nebun*), din culegerea de anecdote intitulată *Curiosities of Literature* (Curiozităţi literare), 1818, a lui Isaac D'Israeli.

Regele Ciumă

în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas

Zeii rabdă şi îngăduie regilor
Ceea ce detestă în viaţa gloatei.

Buckhurst, *Tragedia lui Ferrez şi Porrez*[391]

Într-un octombrie, către miezul nopţii, sub domnia cavalerească a lui Eduard al III-lea[392], doi marinari din echipajul vasului *Slobod şi sprinten,* goeletă de comerţ ce naviga între Sluys şi Tamisa, dar îşi aruncase tocmai ancora în apele fluviului, şi-au dat seama cu uimire că se află într-o tavernă londoneză din parohia Sf. Andrei - tavernă a cărei firmă *La veselul lup de mare* avea zugrăvit însuşi portretul unui navigator încercat.

Încăperea, deşi prost construită, înnegrită de fum, cu tavanul scund, şi asemănîndu-se în rest cu orice tavernă din acea epocă, era, cu toate acestea, după părerea muşteriilor împrăştiaţi pe la mese în grupuri groteşti, destul de potrivită cu destinaţia ei.

În această încăpere, marinarii noştri formau, cred, grupul cel mai interesant, dacă nu chiar cel mai demn de atenţie.

Cel care părea a fi mai în vîrstă, şi căruia tovarăşul său îi spunea „Prăjină", era totodată cu mult mai înalt decît celălalt. Putea să tot aibă şase picioare şi jumătate, şi umerii-i încovoiaţi păreau a fi urmarea firească a unei înălţimi atît de mari. Prisosul său în înălţime era, în orice caz, mai mult decît compensat prin lipsuri în alte privinţe. Era peste măsură de slab; şi putea, după cum susţineau tovarăşii săi, să fie lesne asemuit, cînd era beat, cu catargul încununat de drapel, iar cînd era treaz putea chiar să servească de catarg. Numai că aceste glume, ca şi altele de acelaşi fel, nu făcuseră niciodată să tresară măcar un muşchi pe faţa bătrînului lup de mare. Cu umerii obrajilor ieşiţi în afară, cu nasul mare şi vulturesc, bărbia teşită, falca de jos căzută şi ochii bulbucaţi, avea o înfăţişare, deşi vădind un fel de indiferenţă morocănoasă faţă de fapte şi lucruri în general, totuşi solemnă şi serioasă, mai presus de orice încercare de imitaţie sau descriere.

Marinarul mai tînăr, prin întreaga lui fiinţă, era un ins cu totul opus tovarăşului său. Statura nu-i trecea de patru picioare. Picioarele-i arcuite şi scurte susţineau un trup butucănos şi greoi, în timp ce mîinile, neobişnuit de scurte şi groase, la capete cu nişte pumni enormi, atîrnau bălăbănindu-se în lături ca labele broaştei ţestoase. Ochii mici, fără vreo culoare anume, licăreau din fundul capului. Nasul rămînea îngropat în masa de carne ce-i învelea faţa rotundă, plină şi stacojie; iar buza de sus, groasă, se odihnea pe cea de jos, mai groasă încă, trădînd un aer de mulţumire de

[391] Versurile 606-607 din *Gorboduc,* „prima tragedie engleză în vers alb", de Thomas Norton şi Thomas Sackville, jucată în faţa reginei Elisabeta I la 13 ian. 1561 şi tipărită în 1565. Era subintitulată *Ferrex and Porrex.*

[392] Eduard al III-lea a domnit între 1327 şi 1377, răstimp în care Anglia a fost în mai multe rînduri bîntuită de ciumă (engl. *Black Death).*

sine, întărit şi de obiceiul posesorului lor de a şi le linge din cînd în cînd. Era vădit că privea spre lunganul său tovarăş cu un sentiment pe jumătate de uimire, pe jumătate de batjocură; şi cînd îl privea cîteodată în faţă, era asemenea soarelui purpuriu în amurg contemplînd stîncile de la Ben Nevis[393].

Peregrinările acestei ciudate perechi prin diferitele taverne din împrejurimi, în primele ceasuri ale nopţii, fuseseră pline de tot felul de întîmplări. Dar cum pînă şi buzunarele cele mai bine îndesate au fund, la intrarea lor în taverna amintită mai înainte prietenii noştri le aveau goale.

În momentul cînd începe de fapt povestirea noastră, Prăjină şi tovarăşul său, pe numele lui Hugh Prelată, stăteau deci cu capul sprijinit în mîini şi cu coastele rezemate pe uriaşa masă de stejar din mijlocul încăperii. Ascunşi după o carafă destul de pîntecoasă de rachiu neplătit, priveau cuvintele ameninţătoare „Fără tibişir”[394], care, spre indignarea şi uimirea lor, erau scrise pe uşă chiar cu ajutorul obiectului numit, a cărui prezenţă înţelegeau s-o nege. Nu voi pretinde aici că darul de a descifra caracterele scrise - considerat pe atunci ca ceva mai puţin cabalistic decît arta de a scrie - ar fi putut fi pus pe seama oricărui discipol al mării; dar pentru a spune adevărul, anumite întortocheri în formatul literelor - şi, în general, tot felul de înfloriturі de nedescris - prevesteau, după părerea celor doi marinari, o cursă lungă pe vreme rea; aşa că, potrivit imaginii alegorice folosite de Prăjină, s-au decis de îndată „să tragă la pompe, să strîngă toate pînzele şi să fugă din faţa vîntului”.

După ce au dat, deci, pe gît ceea ce mai rămăsese din băutură, şi-au încheiat tunicile scurte şi s-au grăbit, în cele din urmă, s-o şteargă afară. Cu toate că Prelată s-a răsucit de două ori în gura vetrei, luînd-o drept uşă, fuga lor a fost, totuşi, încununată de succes - şi, la o jumătate de oră după miezul nopţii, îi găsim pe eroii noştri puşi pe rele, alergînd din răsputeri de-a lungul unei ulicioare întunecoase, înspre scara Sfîntului Andrei[395], urmăriţi cu înverşunare de stăpîna *Veselului lup de mare.*

În vremea cînd are loc povestirea noastră plină de peripeţii, ca şi mulţi ani înainte şi după aceea, în toată Anglia, dar mai ales în metropolă, răsuna la anumite intervale înfricoşătorul strigăt de „Ciumă!”

Atunci oraşul rămînea aproape pustiu, iar în oribilele regiuni din vecinătatea Tamisei, pe unde se credea că îşi avea lăcaşul Demonul Molimei, printre fundăturile şi ulicioarele întunecoase, înguste şi murdare, domneau doar Spaima, Teroarea şi Superstiţia.

Din porunca regelui, aceste cartiere erau socotite „condamnate”, oamenii fiind opriţi, sub pedeapsa cu moartea, să pătrundă în jalnica lor singurătate. însă nici porunca regească, nici uriaşele bariere care astupau intrările străzilor, nici perspectiva unei morţi cumplite, care, aproape în mod sigur, era sortită nenorocitului pe care pericolul nu-l oprea de la

[393] *Ben Nevis.* Cel mai înalt munte din Marea Britanie (cea 2 200 m).
[394] Adică fără credit, datoriile fiind înscrise cu tibişir pe o tablă.
[395] E vorba probabil de treptele ce duceau la biserica Sf. Andrei, nu departe de Basinghall Street nr. 18, unde John Allan (tatăl adoptiv al lui Poe) şi-a fixat sediul, în timpul şederii familiei la Londra.

aventură, nu erau o piedică în calea tîlharilor, care prădau la adăpostul întunericului locuinţele goale, părăsite, nelăsînd nici un lucru de fier, aramă sau plumb, pe care l-ar fi putut preschimba în bani.

Iarna, cînd barierele se deschideau, se descoperea de obicei că lacătele, zăvoarele şi pivniţele zidite nu însemnaseră decît o şubredă apărare pentru depozitele de vinuri şi lichioruri; căci din pricina riscurilor şi greutăţilor de transport, numeroşi neguţători, care îşi aveau prăvăliile prin aceste locuri, se mulţumiseră doar să le închidă, încredinţîndu-le, în lipsa lor. unei securităţi atît de îndoielnice.

Oamenii însă, înspăimîntaţi, nu credeau că la mijloc ar fi fost mîna omenească. Poporul punea totul pe seama unor spirite ale răului - duhuri ale ciumei, spiriduşi ai molimei şi demoni ai frigurilor; şi neîncetat se răspîndeau povestiri atît de înspăimîntătoare încît locurile blestemate fură, în cele din urmă, învăluite în teroare ca într-un giulgiu, şi cum pînă şi tîlharii erau înspăimîntaţi de groaza ce-şi avea obîrşia în chiar prădăciunile lor, vasta regiune a uliţelor interzise rămînea, întreagă, pradă întunericului, tăcerii, ciumei şi morţii.

Cum coborau pe o uliţă îngustă, Prăjină şi onorabilul Hugh Prelată găsiră calea tăiată pe neaşteptate de una din acele teribile bariere de care am vorbit, amintindu-le că dincolo de ea începeau locurile ciumate.

De întoarcere, nici nu putea fi vorba, şi nu era timp de pierdut, căci cei care-i fugăreau erau foarte aproape pe urmele lor. Pentru nişte marinari adevăraţi, era o nimica toată să se caţăre pe schelăria lucrată grosolan; înnebuniţi şi de goană, şi de băutură, săriră fără să şovăie peste barieră şi continuîndu-şi năuci fuga, răcnind şi urlînd, se rătăciră curînd printre fundăturile, puturoase şi întortocheate.

De n-ar fi fost beţi turtă, atît încît nu mai ştiau nimic de ei, groaza situaţiei în care se aflau ar fi trebuit să le încremenească paşii împleticiţi. Ceaţa rece care se lăsase le îngheţa răsuflarea. Pietrele pavajului, scoase din loc, zăceau într-o cumplită neorînduială prin iarba înaltă şi deasă ce le ajungea la glezne. Casele dărîmate astupau străzile. Miasme respingătoare şi otrăvite se tîrau peste tot; în lumina spectrală ce-o răspîndeşte întotdeauna, chiar în miez de noapte, atmosfera ceţoasă şi pestilenţială, se zăreau zăcînd pe drumeagurile şi uliţele lăturalnice, ori putrezind prin casele fără ferestre, leşurile atîtor şi atîtor jefuitori nocturni răpuşi de mîna ciumei, poate chiar în timp ce făptuiau jaful.

Dar nici o imagine, ori senzaţie, ori altă asemenea piedică, nu putea să oprească din drum nişte oameni, de felul lor neînfricaţi - mai ales cînd curajul le fusese întărit de băutură -, şi ar fi fost în stare să intre fără şovăire chiar în gura Morţii, dacă, fireşte, starea lor le-ar fi îngăduit-o, înainte - mereu înainte - păşea neîndurătorul Prăjină, şi în pustietatea gravă a locurilor sunau şi răsunau strigătele lui asemănătoare teribilului strigăt de război al pieilor-roşii; înainte, mereu înainte alerga bondocul Prelată, agăţîndu-se de haina tovarăşului său mai iute de picior şi întrecînd cu mult strădaniile vocale ale acestuia, prin mugete de taur *in basso,* scoase din adîncul plămînilor săi de stentor[396].

[396] În *PHANTASY-PIECES,* Poe scrie *stentor* cu majusculă, trimiţînd astfel la

Nu mai era nici o îndoială acum că se aflau în cetatea ciumei. La fiecare pas sau salt, duhoarea era mai mare, drumul mai înspăimîntător, cărările mai înguste şi mai întortocheate. Pietrele uriaşe şi grinzile ce se prăbuşeau cînd şi cînd de pe acoperişurile povîrnite, bufnind înfiorător şi înfundat, dovedeau cît de înalte erau casele înconjurătoare; iar cînd se vedeau nevoiţi să-şi croiască drum printre grămezile de moloz, nu arareori li se întîmpla să atingă cu mîna vreun schelet sau să simtă sub degete, moale, carnea vreunui leş.

Deodată, pe cînd marinarii se nimeriseră în faţa intrării într-o clădire înaltă, cu aspect sinistru, dinăuntru se auzi, ca un ecou la un ţipăt mai ascuţit ieşit din gîtlejul furiosului Prăjină, o cascadă de strigăte sălbatice, drăceşti, ca nişte hohote de rîs. Fără să se înspăimînte de aceste strigăte care, la o asemenea vreme şi într-un asemenea loc, ar fi îngheţat sîngele în vinele unor oameni mai puţin înfierbîntaţi, cei doi beţivani se repeziră orbeşte în uşă şi, spărgînd-o, se prăbuşiră cu un torent de înjurături în mijlocul dărîmăturilor.

Încăperea în care nimeriseră părea să fie prăvălia unui dricar, dar o trapă deschisă într-un colţ al duşumelei de lîngă intrare lăsa să se întrevadă un şir nesfîrşit de pivniţe de vinuri, care, după zgomotul de sticle sparte ce se auzi, părea să fie bine căptuşită. în mijlocul încăperii se afla o masă, şi pe ea sta un castron uriaş care părea plin cu punci.

Nenumărate butelii cu tot felul de vinuri şi lichioruri, laolaltă cu căni, ulcioare şi sticle de toate formele şi mărimile, erau împrăştiate pe masă. Iar în jurul mesei, aşezaţi pe sicrie, stăteau şase oameni. Pe aceştia voi încerca să vi-i descriu unul cîte unul.

În faţa uşii, aşezat pe un sicriu ceva mai înalt şedea un personaj care părea să fie preşedintele adunării. Era atît de înalt şi deşirat, încît Prăjină rămase uluit la vederea unuia mai slăbănog decît el. Faţa îi era galbenă ca şofranul, dar nici o trăsătură nu merita în sine să fie descrisă în mod special. în afară de una. Şi anume fruntea. Era atît de neobişnuit şi de oribil de înaltă, încît te făcea să te gîndeşti la o bonetă sau chiar la o coroană de carne adăugată capului. Gura o avea zbîrcită şi schimonosită într-o expresie de amabilitate sinistră, iar ochii, ca de altfel ai tuturor celor din jurul mesei, străluceau de fericirea beţiei.

Individul era îmbrăcat din cap pînă-n picioare într-un giulgiu de mătase neagră, brodat din belşug, care-l înveşmînta ca o pelerină spaniolă.

Capul şi-l împodobise cu pene negre de cioclu, care i se hîţînau într-o parte şi-ntr-alta, de cîte ori îşi clătina căpăţîna cu un aer suficient şi atotştiutor; iar în mîna dreaptă ţinea un enorm femur de om, cu care se părea că tocmai îl izbise pe unul dintre tovarăşii săi, poruncindu-i să cînte ceva.

În faţa lui, cu spatele spre uşă, stătea o femeie cu o înfăţişare întru nimic mai puţin neobişnuită. Deşi tot atît de înaltă ca şi personajul descris

---

Stentor, crainicul cu voce tunătoare din *Iliada,* dar această schimbare n-a fost adoptată în ediţiile ulterioare.

mai sus, n-ar fi putut în nici un caz să se plîngă de slăbiciune.

Pentru că pe cît era de înaltă, pe atît era şi de grasă, semănînd foarte bine cu butoiul enorm de bere ce stătea, cu capacul desfăcut, chiar în colţul de lîngă ea. Faţa îi era rotundă, ca o lună plină, roşie şi durdulie.

Dar - ceea ce constituia o particularitate, sau mai bine zis lipsa de particularitate de care am pomenit cînd a fost vorba de bărbat - o singură trăsătură a figurii era deosebită, cerînd o caracterizare specială (de fapt, isteţul Prelată îşi dădu seama de îndată că prin asta se distingea fiecare dintre membrii grupului - se părea că fiecare deţine un monopol asupra unei anumite porţiuni a fizionomiei). La femeia amintită, această porţiune părea să fie gura. De la o ureche la alta, gura se întindea ca o prăpastie adîncă, şi cerceii scurţi pe care-i purta la fiecare ureche îi intrau la orice mişcare în deschizătura ce se căsca astfel. Femeia se străduia, totuşi, să-şi ţină gura închisă, vrînd cu tot dinadinsul să pară distinsă, pricină pentru care îşi pusese şi o rochie croită dintr-un giulgiu proaspăt scrobit şi călcat, ce se termina sub bărbie cu un guler încreţit, din muselină de batist.

În dreapta ei, şedea o tînără mărunţică de statură, căreia femeia cea mătăhăloasă părea să-i acorde ocrotire. Tremurul degetelor ei străvezii, culoarea vineţie a buzelor şi petele roşii de pe obrajii, de altfel livizi, arătau fără putinţă de îndoială că mica şi delicata fiinţă era atinsă de tuberculoză galopantă. Şi totuşi, întreaga fiinţă îi răspîndea un aer de extrem *haut ton,* iar peste trup purta, într-un fel graţios şi *degaje,* un linţoliu mare şi frumos din cea mai subţire pînză de India.

Părul îi cădea peste umeri în zulufi şi un zîmbet blînd i se juca pe buze; dar nasul, neobişnuit de lung, subţire, sinuos, flexibil şi bubos, îi atîrna pînă peste buza de jos şi, în ciuda felului delicat cum şi-l mişca, cu limba, cînd într-o parte, cînd într-alta, dădea înfăţişării ei o expresie oarecum echivocă.

De partea cealaltă şi în stînga matahalei de femeie şedea un bătrînel umflat, astmatic şi gutos, căruia obrajii îi atîrnau ajungîndu-i pînă peste umeri, ca două uriaşe ploşti cu vin de Oporto[397]. Cum îşi ţinea braţele încrucişate şi-şi cocoţase pe masă un picior bandajat, părea să se creadă îndreptăţit la oarecare consideraţie. Era vădit că se mîndrea cu fiecare părticică din înfăţişarea sa, dar că cea mai mare plăcere era să atragă atenţia asupra hainei în culori ţipătoare cu care era îmbrăcat.

Ca să vorbim drept, haina trebuie să-l fi costat multe parale şi îi venea ca turnată, croită fiind dintr-una din acele cuverturi de mătase brodată aparţinînd marilor nobili, cuverturi care - în Anglia şi aiurea - sînt de obicei atîrnate într-un loc vizibil în casele aristocraţilor atunci cînd aceştia sînt plecaţi.

Lîngă el şi la dreapta celui ce părea să prezideze adunarea, stătea un bărbat cu ciorapi albi, lungi şi izmene de bumbac. Trupul îi era zgîlţîit de un tremur caraghios, un spasm căruia Prelată i-ar fi zis „bîţîială”. Fălcile, bine rase, erau ţinute strîns legate cu un bandaj de muselină; iar braţele, prinse în acelaşi chip de încheieturile mîinilor, îl împiedicau să

[397] Adică vin de Porto.

folosească prea des băuturile de pe masă - o măsură de prudenţă, după părerea lui Prăjină, foarte trebuincioasă, dacă ţinem seama de aspectul lui abrutizat de băutură. Două urechi enorme păreau să fi scăpat totuşi, fiind cu neputinţă de legat, şi din cînd în cînd zvîcneau spasmodic la zgomotul destupării unei sticle.

În faţa lui sta aşezat al şaselea şi ultimul dintre petrecăreţi. Era un ins ţeapăn, lovit de paralizie, care, la drept vorbind, nu părea să se simtă prea bine în îmbrăcămintea-i incomodă. Era „îmbrăcat" într-un mod neobişnuit - şi anume într-un frumos sicriu nou, de acaju. Scîndurile de la capătul de sus îi apăsau ţeasta şi i-o acopereau ca o cască, dînd întregului chip un aspect nespus de interesant. Sicriul avea nişte deschideri în părţi, pentru braţe, urmărindu-se mai mult comoditatea decît eleganţa, dar totuşi „îmbrăcămintea" aceasta îl împiedica să stea drept, ca tovarăşii săi, fiind aplecat pe spate la un unghi de patruzeci şi cinci de grade; şi aşa cum stătea, doi ochi enormi şi bulbucaţi îşi rostogoleau globurile albe spre tavan, într-o uimire absolută faţă de propria lor înfăţişare holbată.

În faţa fiecărui mesean se afla, drept cupă de băut, cîte o ţeastă[398], iar deasupra lor atîrna un schelet omenesc, prins cu o frînghie de fluierul unui picior şi fixat de un inel în tavan. Celălalt picior, care nu era ţinut de nici o legătură, făcea unghi drept cu corpul, astfel încît întregul schelet, deşirat şi zornăitor, se bălăngănea şi se răsucea de fiecare dată cînd vreo răbufnire de vînt pătrundea în încăpere. În craniul scheletului fusese pusă o grămăjoară de cărbuni aprinşi şi acest candelabru hidos arunca o lumină pîlpîitoare, destul de vie, asupra întregii scene.

De jur-împrejurul încăperii şi în faţa ferestrelor erau îngrămădite, unele peste altele, sicrie şi alte obiecte dintre acelea ce se găsesc în prăvălia unui dricar, nelăsînd nici o licărire să străbată în afară.

La vederea acestei neobişnuite adunări şi a personajelor şi mai neobişnuit împopoţonate, marinarii noştri nu arătară cîtuşi de puţin buna-cuviinţă la care ne-am fi aşteptat. Prăjină, sprijinindu-se de peretele cel mai apropiat, căscă gura şi mai mult ca de obicei, pînă ce falca păru să-i atîrne, şi-şi holbă ochii cît putu mai mult, iar Hugh Prelată, îndoindu-se din şale pînă ce nasul atinse masa şi punîndu-şi palmele pe genunchi, izbucni într-un lung, zgomotos şi nestăpînit hohot de rîs, nesăbuit şi nemăsurat.

Fără să se arate jignit de o purtare atît de grosolană, înaltul personaj ce prezida adunarea zîmbi cu amabilitate celor doi intruşi, mişcîndu-şi cu demnitate capul împodobit cu pene negre şi, ridicîndu-se, îi luă de braţ şi-i conduse către scaunele pe care ceilalţi membri ai adunării le aşezaseră între timp pentru ei. Dacă Prăjină îşi urmă fără crîcnire gazda şi se aşeză pe „scaunul" oferit, în schimb Hugh cel galant îşi trase sicriul ce-i fusese pus în capul mesei pînă lîngă mărunţica offcicoasă îmbrăcată în linţoliu şi se trînti lîngă ea cu mare veselie; apoi, turnîndu-şi o ţeastă de vin roşu, o dădu pe gît ca pentru a crea o mai mare intimitate. Ceea ce păru însă să nu-i fie deloc pe plac insului celui ţeapăn din sicriu, care dădu

[398] Vikingii obişnuiau să bea mied din ţestele duşmanilor curajoşi. Byron folosea drept cupă tigva unui călugăr - vezi poezia *Versuri gravate pe un craniu în formă de cupă,* în Byron, *Opere,* I, Editura Univers, Bucureşti, 1985, pp. 159-160.

semne de iritare, şi urmările acestei purtări ar fi fost poate destul de serioase, dacă preşedintele, bătînd în masă cu sceptrul, n-ar fi atras tuturor celor prezenţi atenţia începînd un discurs:

- În această fericită împrejurare, datoria noastră este...

- Ia stai! îl întrerupse Prăjină, foarte serios, ia stai niţel, cînd îţi zic, şi spune-ne cine dracu' sînteţi voi toţi şi ce învîrtiţi aici, îmbrăcaţi ca nişte diavoli spurcaţi, umflîndu-vă cu molanul[399] ăsta pe cinste, ascuns aici pentru la iarnă de prea cinstitul cumătru Will Wimble[400], cioclul?

La această mostră de neiertată grosolănie, toată cinstita asistenţă se ridică în picioare şi din gîturile tuturor se revărsă acelaşi torent de strigăte sălbatice, drăceşti, care atrăseseră mai înainte luarea-aminte a marinarilor. Primul care îşi recapătă sîngele rece fu, totuşi, bărbatul ce prezida adunarea; întorcîndu-se către Prăjină, îşi urmă discursul cu multă demnitate:

- Vom satisface cu multă bunăvoinţă orice curiozitate rezonabilă din partea unor atît de iluştri oaspeţi - deşi n-aş putea spune că noi i-am poftit aici. Aflaţi, deci, că eu sînt monarhul acestor meleaguri şi domnesc aici în mod absolut, sub titlul de Regele Ciumă întîiul.

Această încăpere, pe care în chip nesăbuit o socotiţi prăvălia dricarului Will Wimble - ins pe care nu-l cunoaştem şi al cărui nume plebeu n-a mai izbit pînă acum niciodată augustele noastre urechi - această încăpere, zic, este Sala Tronului din palatul nostru, hărăzită sfatului ţării şi altor sacre şi înalte ţeluri. Nobila doamnă aici de faţă este

Regina Ciumă, serenisima noastră consoartă. Celelalte ilustre personaje pe care le vedeţi fac parte tot din familia noastră şi sînt de sînge regesc. Acesta de aici este înălţimea sa Arhiducele Cîr-Ciumă, celălalt este înălţimea sa Ducele Ciuma-Hai, mai încolo se află înălţimea sa Ducele Cium-At, iar cealaltă e înălţimea sa Serenisimă Arhiducesa Ciumă-Faie.

Cît priveşte, urmă el, întrebarea voastră în legătură cu treburile asupra cărora dezbate sfatul nostru, să fim iertaţi dacă vă vom spune că aceasta priveşte numai şi numai regeştile noastre interese, şi că nu priveşte pe nimeni altul. Dar, din respect pentru acele drepturi la care, ca oaspeţi şi străini, vă puteţi simţi îndreptăţiţi, vă vom da totuşi lămuriri. Dacă ne aflăm aici în această noapte - în urma unor pregătiri împlinite prin cercetări profunde şi descoperiri amănunţite -, pricina trebuie căutată în dorinţa noastră de a examina, analiza şi determina cît mai deplin spiritul indefinisabil, natura şi trăsăturile de neînţeles ale acestor comori de nepreţuit ale gîtlejului care sînt vinurile, berea şi lichiorurile îmbelşugatei noastre metropole. Şi să ştiţi că facem aceasta nu atît pentru propriile noastre ţeluri, cît pentru adevărata propăşire a acelui suveran nepămîntean care domneşte peste noi toţi, ale cărui domenii sînt nesfîrşite şi al cărui nume este Moartea.

---

[399] În orig., *snug blue ruin* = gin ieftin.

[400] Fiu de nobil şi membru în „Clubul lui sir Roger De Coverley”, amintit în gazeta *Spectator* a englezilor Addison şi Steele. E un simbol al trîndăviei.

- Al cărui nume este Davy Jones![401] răcni Prelată, şi în acelaşi timp oferi tinerei de lîngă el o ţeastă de lichior, turnîndu-şi şi sieşi încă una.

- Ticălos netrebnic, vorbi Regele, întorcîndu-şi toată luarea-aminte către bietul Hugh. Păcătos nevrednic şi blestemat! Spuneam, aşadar, că din respect pentru acele drepturi pe care nu ne simţim în stare să le încălcăm, chiar şi cînd e vorba de un ticălos ca tine, am binevoit să răspundem la grosolanele şi necioplitele-ţi întrebări. Dar, pentru că v-aţi amestecat nepoftiţi în sfatul nostru, socotim de datoria noastră să vă osîndim, pe tine şi pe tovarăşul tău, la cîte un *galon* de rachiu[402], iar după ce îl veţi fi băut dintr-o singură înghiţitură şi în genunchi, pentru propăşirea regatului nostru, veţi fi liberi fie să vă urmaţi drumul, fie să rămîneţi şi să vă împărtăşiţi din bunătăţile aflate pe masă, după plăcerea şi gustul fiecăruia.

- Mi-ar fi cu neputinţă, răspunse Prăjină, căruia aerele şi demnitatea Regelui Ciumă întîiul îi inspirară oarecare respect, şi care se ridicase şi se rezemase de masă în timp ce vorbea, mi-ar fi, deci, cu voia Maiestăţii voastre, de-a dreptul cu neputinţă să încarc în cala pîntecelui meu chiar şi un sfert din cantitatea de băutură de care a pomenit Maiestatea voastră. Fără să mai pomenesc de balastul mărfurilor pe care le-am încărcat înainte de amiază, şi fără să mai amintesc de diferitele băuturi şi lichioruri îmbarcate de-a lungul serii, prin diferite porturi, am în clipa de faţă o încărcătură serioasă de vinars grozav, luată şi plătită cu bani peşin de la *Veselul lup de mare.* Veţi binevoi, deci, Maiestate, să fiţi atît de mărinimos şi să socotiţi dorinţa noastră drept fapt împlinit, căci n-aş putea şi nici n-aş voi în nici un chip să mai înghit vreo picătură, şi cu atît mai mult o picătură din blestematul acela de rachiu care nu e decît apă chioară.

- Opreşte-te odată! îl întrerupse Prelată, pe care lungimea discursului ţinut de tovarăşul său, cît şi natura refuzului îl uimiseră.

Opreşte-te odată, marinar de apă dulce! Tacă-ţi gura, Prăjină! Cala *mea* e încă goală, chiar dacă a ta pare să fie plină ochi, iar de ţi-e teamă să-ţi măreşti încărcătura, zicînd că n-o să poţi face faţă la o sticlă, de-o izbucni o furtună, am s-o depozitez la mine, dar...

- Ceea ce propui dumneata, întrerupse preşedintele adunării, încalcă hotărîrile pedepsei sau sentinţei care, precum legile mezilor şi ale perşilor, nu poate fi schimbată sau anulată[403]. Condiţiile pe care le-am impus trebuie îndeplinite întocmai şi fără ezitare, iar dacă nu le veţi împlini, voi porunci să fiţi legaţi unul de altul, strînşi bine cu o funie de gît şi de picioare şi înecaţi în toată regula, ca nişte răzvrătiţi ce sînteţi, în butoiul cu bere de colo![404]

---

[401] *Davy Jones.* Numele dat de marinari „demonului care prezidează asupra tuturor spiritelor rele din adîncuri" - *Oxford English Dictionary* citează această definiţie din Tobias Smollett, *Aventurile lui Peregrine Pickle.*

[402] în orig., *Black Strap* = vin ieftin de Porto.

[403] *Cf. Daniel,* VT, 8: „...pentru ca să nu se poată schimba, după legea Mezilor şi Perşilor, care, odată dată, rămîne neschimbată". *Cf,* de asemenea, *Estera,!,* 19.

[404] Întocmai ca ducele de Clarence, fratele lui Richard al III-lea, care, după legendă, ar fi fost înecat într-un butoi cu vin de Malmsey - vezi Shakespeare, *Richard al III-lea,* Act. I, Se. 4 şi Act. V, Se. 3.

- Aşa!... Foarte bine!... O hotărîre dreaptă!... O judecată cum nu se poate mai bună!... Osînda e după merit, cinstită şi sfîntă! strigă întreaga familie Ciumă. Regele îşi ridică fruntea brăzdată de zbîrcituri fără număr: bătrînelul gutos sufla ca o pereche de foaie; tînăra îmbrăcată în linţoliu îşi mişcă nasul într-o parte şi în alta; bărbatul în izmene de bumbac îşi ciuli urechile; femeia în giulgiu îşi căscă gura ca peştele pe uscat; iar personajul din sicriu păru şi mai ţeapăn, în timp ce ochii i se bulbucară şi mai tare.

- Hi! hi! hi! chicoti Prelată, fără să ţină seama de enervarea generală. Hi! hi! hi! Hi! hi! hi! Hi! hi! hi! Spuneam tocmai, vorbi el, spuneam, tocmai cînd domnu' Rege Ciumă m-a întrerupt, că pentru o corabie solidă ca burta mea şi nu prea încărcată, două sau trei galoane de rachiu mai mult sau mai puţin ar fi un fleac. însă dacă e vorba să beau în sănătatea diavolului (aibă-l Dumnezeu în pază!), îngenunchez în faţa pocitaniei de colo, pe care o cunosc la fel cum mă cunosc pe mine păcătosul, că nu este nici un fel de rege, ci doar Tim Tărăboi[405], măscăriciul! - ei bine, asta e cu totul altă treabă şi întrece pe de-a-ntregul înţelegerea mea...

Dar nu putu să-şi termine în linişte vorba. La numele de Tim Tărăboi, întreaga adunare sări în sus de pe scaune.

- Trădare! strigă Maiestatea sa Regele Ciumă întîiul.

- Trădare! zise omuleţul cu gută.

- Trădare! ţipă Arhiducesa Ciumă-Faie.

- Trădare! mormăi bărbatul cu fălcile legate.

- Trădare! mîrîi cel din sicriu.

- Trădare! trădare! răcni Maiestatea sa regina, cea cu gura cît o şură şi, apucîndu-l de partea dinapoi a nădragilor pe nefericitul Prelată, care tocmai se pregătea să-şi toarne încă o ţeastă de băutură, îl ridică în sus şi-l trînti fără multă ceremonie în uriaşul butoi cu bere. După ce se zbătu cîteva clipe, ca un măr într-un castron cu *toddy*[406]*,* acesta dispăru în cele din urmă într-un vîrtej de spumă iscată de sforţările sale într-un lichid şi aşa destul de spumos.

Marinarul cel deşirat nu stătu însă să privească nepăsător înfrîngerea tovarăşului său. îmbrîncindu-l pe Regele Ciumă în trapa deschisă, viteazul Prăjină trînti cu o înjurătură uşa deasupra găurii căscate şi alergă către mijlocul încăperii. Aici, smulgînd scheletul care atîrna deasupra mesei, îl trînti cu atîta furie şi hotărîre încît, o dată cu ultimele licăriri ale luminii ce se stingea în odaie, izbuti să-i spargă capul omuleţului gutos. Repezindu-se atunci cu toată puterea spre butoiul fatal, plin cu bere de toamnă şi cu Hugh Prelată, îl rostogoli într-o clipă. Din butoi se revărsă un şuvoi atît de furios, atît de impetuos, atît de copleşitor, încît odaia fu inundată de la un perete la altul, masa încărcată se răsturnă, catafalcurile fură aruncate pe spate, hîrdăul cu punci se izbi de vatră şi femeile căzură

[405] În orig., *Hurlygurly* = flaşnetar. In versiunea A, „regele” era flaşnetar. *Cf.* Jules Verne, *Sphinx des Glaces* (Sfinxul gheţarilor), 1895, unde un personaj se numeşte „Hurliquerly”.
[406] Băutură obţinută din whisky, zahăr, suc de fructe şi apă fiartă.

în crize de isterie. Peste tot zburau fel de fel de obiecte funerare. Căni, ulcioare şi damigene se amestecau într-un talmeş-balmeş nebun, iar sticle învelite cu răchită împletită se ciocneau disperate cu butelii acoperite cu sfoară. Omul zgîlţîit de tremur se înecă pe loc, omuleţul cel ţeapăn plutea în sicriul lui, iar victoriosul Prăjină, apucînd-o de mijloc pe grăsana în giulgiu, se repezi cu ea în stradă şi o porni spre vasul *Slobod şi sprinten,* urmat de redutabilul Hugh Prelată, cu toate pînzele întinse, care după ce strănutase de trei sau patru ori, gîfîia şi sufla în urma lui, alături de Arhiducesa Ciumă-Faie.

NOTA

REGELE CIUMĂ

(KING PEST. A TALE CONTAINING AN ALLEGORY)

(A: Southern Literary Messenger, sept. 1835; *B:* copia Duane după A cu modificări manuscrise, 1839; *C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque,* 1840; *D: PHANTASY-PIECES,* copia după *C* cu modificări manuscrise, 1842; *E: Broadway Journal,* 18 oct. 1845; *F: Works,* 1850)

Poe a revizuit în repetate rînduri această nuvelă macabru-grotescă, de fapt o parodie a romanului *Vivian Grey* al lui Benjamin Disraeli, în special a episodului din „Palatul vinurilor”. Subtitlul ei - *O poveste conţinînd o alegorie* - întăreşte această intenţie. Totuşi, vreme de aproape un secol comentatorii au stăruit asupra gravităţii plagiatului comis de Poe. Autorul satirizează panoplia fantastică şi convenţională, precum şi moralismul din romanul lui Disraeli, vulgarizînd în mod premeditat scena orgiei etilice.

O altă sursă de inspiraţie va fi fost nuvela *Inebriety (Beţie),* apărută în revista *Naval Chronicle* (Londra, apr. 1811).

Regele Ciumă a fost scrisă probabil la Baltimore în 1834.

Tălmăciri. In franceză: Charles Baudelaire, *Le Roi Peste,* în *Le Pays,* 23, 26 şi 27 ian. 1855, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857.

Titlul. Versiunile *A şi B: King Pest the First. A Tale containing an Allegory - By - (Regele Ciumă Întîiul. O poveste conţinînd o alegorie - de* -).

ALTE POVESTIRI 1836 – 1839

Autografie

în româneşte de Liviu Cotrău

Prietenul şi buna noastră cunoştinţă, Joseph Miller, Esq. (care, fiindcă veni vorba, bănuim că-şi iscăleşte numele Joseph A. Miller, sau Joseph B. Miller, sau cel puţin Joseph C. Miller) ne făcu o vizită în urmă cu cîteva zile. Comportamentul său era nespus de ciudat. Pătrunse în „sanctuarul" nostru fără să scoată o vorbă, se aşeză cu un aer ursuz în singurul fotoliu din redacţie, după care ne scrută în tăcere cîteva minute de după rama ochelarilor, din cale-afară de bănuitor. Neîndoielnic ceva plutea în aer. Ce-o fi vrînd omul ăsta? ne întrebarăm în sinea noastră.

- Am să vă spun, zise Joseph Miller, Esq., adică Joseph D. Miller, Joseph E. Miller, sau poate Joseph F. Miller, Esq. Am să vă spun, zise el.

Ei bine, vă daţi seama că nici n-am îndrăznit să deschidem gura.

- Am să vă spun, zise el, ghicindu-ne gîndurile.

- Vai, vă mulţumim! răspunserăm noi, cu un zîmbet palid şi foarte jenat, vă mulţumim! Am dori să aflăm...

- Am impresia, urmă el, urmă Joseph G. Miller, am impresia că nu sînteţi cu totul străini de familia noastră.

- Se poate? *Nu* cu totul, firește, încît v-am ruga să continuaţi, domnule.

- E una din cele mai vechi familii din... din...

- Din Marea Britanie, intervenirăm noi, văzîndu-l în încurcătură.

- Din Statele Unite, zise dl Miller, adică Joseph H. Miller, Esq.

- Din Statele Unite? Nu se poate! Glumiţi, pesemne! Şi noi care credeam că familia Miller e pur britanică... ştiţi, *Culegerea de anecdote*[1]*...*

- Vă înşelaţi, întrerupse el - întrerupse Joseph L Miller - sîntem britanici, dar nu pur britanici. Ar trebui să ştiţi că familia Miller se trage de pretutindeni, nefiind legată cîtuşi de puţin de timp şi de spaţiu.

Iată o ghicitoare pe care s-ar putea să n-o dezlegaţi decît ceva mai tîrziu. Deocamdată să lăsăm asta, căci vreau să mă ascultaţi. După cum ştiţi, am o grămadă de idei şi de păreri cam năstruşnice, o sumedenie de fantezii cam trăsnite, pe care, în treacăt fie spus, lumea de rînd le consideră capricii, ciudăţenii, bizarerii. Dar, domnilor, nici vorbă de aşa ceva. Aţi auzit de pasiunea mea pentru autografe?

- Firește.

---

[1] În orig., *Joe Miller's Jests* (Londra, 1739), culegerea lui John Mottey, care atribuie anecdotele lui Joseph Miller (1684-1738), comediant la teatrul Drury Lane din Londra.

- Prea bine, domnilor, voi fi scurt. Aţi văzut porcăria aia din *London* Atheneum[2]?

- Foarte posibil, răspunserăm noi.

- Şi rogu-vă, domnilor, ce părere aveţi despre ea?

- Despre ce?

- Domnilor, nu despre *ce,* zise el - zise Joseph K. Miller, Esq., enervat la culme - nu despre *ce,* cîtuşi de puţin, ci despre porcăria aia autografică, absurdă, infamă şi futilă de-acolo - adică din *London Atheneum* - în chip premeditat, fals şi meschin atribuită mie şi trecută în contul meu - repet, în contul *meu,* al lui Joseph L, Miller. Aici dl Miller se ridică şi, descheindu-şi paltonul cu gesturi furioase, scoase din buzunarul de la piept un teanc de manuscrise pe care-l azvîrli energic pe birou.

- Aha! ziserăm noi oarecum enervaţi, începem să vă înţelegem. Să pricepem. Luaţi loc! Dumneavoastră, dîe Joseph M. - adică Joseph N. Miller - aveţi - adică ar fi trebuit să aveţi, eh? - şi *London Atheneum* este - adică nu este etc. - şi - şi - şi - oh, precis!

- Stimabilii mei domni, zise dl Miller cu afecţiune, sînteţi nişte idioţi, nişte idioţi incorigibili. Tăceţi din gură! Iată cum stă treaba.

Eu, Joseph O. Miller, care-am dat, cum ştie toată lumea, în patima autografelor, sînt bănuit în articolul ăla mizerabil de care-am pomenit adineauri, şi care-a apărut recent în *London Atheneum,* repet, sînt bănuit c-aş fi ticluit diverse epistole către diverse persoane importante din lumea literară a Londrei, cu speranţa şi cu intenţia meschină de-a le smulge nişte

---

[2] E vorba de fapt de *Fraser's Magazine* (nov. 1833); colecţionarul de autografe nu e Joseph, ci George Miller.

Scrisoarea I. Robert Walsh (1784-1859), scriitor prolific şi din 1836 redactor-şef la *Philadelphia National Gazette,* iar mai tîrziu la *American Quarterly Review.* Va afla despre Poe în 1829 de la William Wirt, prietenul lui Poe, care căuta un editor pentru volumul *Al Aaraaf.*

Scrisoarea a II-a. Dna Lydia Huntley Sigourney (1791-1865), „dulcea pasăre din Hartford", a scris şi a editat peste 60 de cărţi. Poe i-a recenzat romanul *Zinzendorff* în ian. 1836.

Scrisoarea a III-a. James Kirke Paulding (1778-1860), romancier newyorkez cu simpatii sudiste. A lăudat în cîteva rînduri povestirile lui Poe.

Scrisoarea a IV-a. John Gorham Palfrey (1796-1881), profesor de teologie la Harvard (1831-1839), proprietar şi redactor al revistei *North American Review.* A scris *O istorie a Noii Anglii.* în 4 volume.

Scrisoarea a V-a. James Fenimore Cooper (1789-1851), romancier în vogă, dar contestat de Poe. Totuşi, la 7 ian. 1836, la insistenţele lui T.W. White, Poe îi solicită pentru *Messenger* „orice fragmenţel ce va fi rămas în mapa d-tale".

Scrisoarea a VI-a. Catherine Maria Sedgwick (1789-1867), romancieră din Noua Anglie, probabil cea mai populară scriitoare din America acelor timpuri.
Scrisoarea a VII-a. Fitz-Greene Halleck (1790-1867), poet înzestrat, care, după ce-a devenit secretarul milionarului John Jacob Astor, a scris relativ puţin. In apr. 1836, Poe îi recenzează în *Messenger* o plachetă de versuri.

autografe - amintitele epistole, chipurile ticluite de mine însumi fiind, fără excepţie, nici mai mult, nici mai puţin decît unul şi acelaşi lucru constînd în...

- Da, domnule, constînd în...

- Constînd, reluă dl Joseph P. Miller, într-o serie de întrebări neghioabe privind caracterul unor...

- Unor bucătari, ajutoare de bucătari şi cameriste, ziserăm noi, amintindu-ne acum vag de articolul cu pricina.

- Exact, zise musafirul nostru - unor bucătari, ajutoare de bucătari, cameriste şi lustragii.

- Al căror caracter vă îngrijorează peste măsură.

- Vai, domnilor, *eu* să fiu îngrijorat peste măsură! Ce vă trece prin minte! Eu, Joseph Q. Miller, îngrijorat peste măsură!

- Oribil! exclamarăm noi.

- Condamnabil! zise dl M.

- Dar ce-i cu hîrtiile *acestea?* întrebarăm noi, prinzînd curaj şi măsurînd cu privirea teancul de manuscrise pe care prietenul nostru îl azvîrlise pe birou.

- Aceste hîrtii, zise dl Miller după o pauză şi după ce-şi luă o ţinută foarte demnă, aceste hîrtii, ca să vă spun adevărul, sînt rodul - credeţi-mă - rodul ingeniozităţii smeritului dvs. rob. Sînt autografe, dar cum ele sînt autografe *americane,* s-ar putea ca ele să nu aibă prea mare valoare în ochii dvs. Vă rog să le primiţi, ele vă stau întru totul la dispoziţie. Mi-aş permite însă să vă amintesc că n-am apelat la mijloace ieftine întru împlinirea acestui ţel glorios. Domnilor, nimeni nu mă poate acuza pe *mine,* pe Joseph R. Miller, de mojicie sau de superficialitate. Scrisorile mele au fost - adică sînt exact ce-ar trebui să fie.

Ba mai mult, ele nu sînt ce n-ar trebui să fie. N-am întreprins nici un fel de cercetare cît priveşte ajutoarele de bucătari. N-am scris venerabilului domn... [aici nu ne simţim îndreptăţiţi să redăm numele întreg rostit de dl M.], în legătură cu o anume cameristă, nici dlui... relativ la o oarecare persoană. Dimpotrivă, mi-am adaptat mijloacele în funcţie de scopurile urmărite. Am... am... pe scurt, domnilor, am realizat multe lucruri măreţe şi glorioase, pe care le veţi vedea în cele ce urmează, îi făcurăm o plecăciune, iar musafirul nostru continuă.

- Autografele cuprinse aici sînt, după cum veţi vedea, autografele celor mai importanţi *literaţi* ai noştri, aşa că ele vor stîrni curiozitatea publicului cititor. N-ar strica să inseraţi în revista dvs., alături de scrisori, facsimile ale iscăliturilor, în ce priveşte propriile mele scrisori, care-au prilejuit aceste răspunsuri, din păcate n-am păstrat nici una.

Aici dl M. ne înmînă manuscrisele.

- Dle Joseph S. Miller, începurăm noi, adînc mişcaţi de generozitatea sa.

- Joseph T. Miller, dacă nu vă supăraţi, întrerupse el, accentuîndu-l pe T.

- Prea bine, domnule, ziserăm noi, cum doriţi: deci, dle Josepn V.

Miller, dacă asta vă este dorinţa, sîntem profund emoţionaţi de nobila şi dezinteresata dvs. mărinimie. Sîntem...

- Destul, întrerupse prietenul nostru, oftînd, destul, vă implor.

Manuscrisele vă stau întru totul la dispoziţie. Aţi fost extrem de amabili cu mine, şi de-o fi să uit acest lucru, să nu-mi mai ziceţi Joseph W. Miller.

- Aşadar, numele dvs. *este...* este precis Joseph W. Miller? întrebarăm noi cu o oarecare ezitare.

- Exact, replică el, cu o mişcare a capului, ceea ce ni se păru un gest cam îngîmfat. Exact, Joseph X. Miller. Dar de ce întrebaţi? La revedere! în cuvenitul stil epistolar ori non-epistolar, trebuie să vă spun adio, adică trebuie să vă las *(fără* să rămîn) al dvs. smerit rob, Joseph Y. Miller.

- Nemaipomenit de ambiguu! gîndirăm noi, în timp ce el o ştergea afară din birou. Dle Miller! Dle Miller! strigarăm după el cît ne ţineau puterile. La chemarea noastră dl Miller se întoarse, dar din nefericire uitaserăm ce voiam să-l întrebăm.

- Dle Miller, ziserăm noi în cele din urmă, n-aţi dori să vă trimitem un exemplar din revista noastră cu scrisorile dvs.?

- Fireşte că da! răspunse el, trimiteţi-l prin postă.

- Dar, domnule, ziserăm noi, teribil de încurcaţi... pe ce... pe ce adresă să-l expediem?

- Adresă! exclamă el, zău că mă uimiţi! Adresaţi-mi-l *mie,* domnilor, dacă nu vă supăraţi, lui Joseph Z. Miller.

Am cercetat cu nespusă plăcere pacheţelul pe care ni-l lăsase dl M. Scrisorile erau frumos rînduite, iscălite şi numerotate de la unu la douăzeci şi patru. Le tipărim *verbatim,* cu facsimilele semnăturilor, întocmai cum ne sugerase prietenul nostru. Datele erau toate tăiate cu o liniuţă, aşa că a trebuit să le lăsăm necompletate. Adnotările pe fiecare scrisoare ne aparţin nouă.

SCRISOAREA I

Philadelphia,

Stimate domn,

Regret că v-aţi ostenit în două rînduri să-mi scrieţi în legătură cu recenzia mea la cartea dvs. Adevărul e că abia ieri am reuşit s-o citesc şi să-mi exprim în mod public părerea în ce priveşte meritele sale. Cred că ea s-ar bucurat de o mai largă circulaţie dacă, în următoarea ediţie, ar apărea *fără* prefaţă. Cît despre talentul şi valoarea dvs., nutresc de multă vreme cea mai aleasă opinie.

Cu respect, al dvs. credincios slujitor,

JOSEPH A. MILLER, ESQ.

Nu e nimic neobişnuit în aspectul *fizic* al acestei scrisori. Scrisul e avîntat, mare, lăbărţat şi neregulat, mai degrabă rotund decît colţuros, dar nicidecum ilizibil. S-ar putea presupune că a fost aşternut în mare grabă. Bareleurilor sînt zgîriate iute cu peniţa, încît dacă întorci scrisoarea cu susul în jos sau în oricare altă poziţie decît cea obişnuită, întregul ei aspect va părea ciudat. Scrisoarea degajă un aer *dictatorial.*

Hîrtia e de bună calitate, nu neapărat superioară. Sigiliul e din ceară maronie cu reflexe aurii, avînd un *motto* din care se desluşesc numai cuvintele *trans* şi *mortuus.*

SCRISOAREA a II-a

Hartford...

Dragul meu domn,

Scrisoarea dvs. din... împreună cu pachetul mi-au parvenit în siguranţă. Vă sînt îndatorat pentru acest gest de preţuire, cu atît mai mult cu cît n-am avut încă bucuria de-a vă cunoaşte.

Am citit pamfletul cu multă încîntare, şi sînt de părere că este scris cu mult bun-simţ şi rafinament, încît chiar şi cititorii mai puţin mofturoşi decît mine vor găsi în el prilej de mulţumire. Opiniile pur creştine care abundă în lucrare o recomandă din plin tuturor iubitorilor de virtute şi adevăr.

Rămîn al dvs., cu stimă şi respect,

JOSEPH B. MILLER, ESQ.

Această scrisoare a cerut, pare-se, multe eforturi. Autorul s-a folosit probabil de *linii negre.* T-urile şi i-urile au barele şi, respectiv, punctele puse cu precizie. Punctuaţia e ireproşabilă. Totuşi, întreg ansamblul epistolei degajă o impresie de formalism şi exagerată moliciune. Caracterele sînt slobode, bine proporţionate şi elegante, aspectul general fiind de perfectă uniformitate şi frumuseţe, deşi literele nu se leagă întotdeauna între ele. Dac-ar fi să-ţi faci o părere despre caracterul compoziţiilor dnei Sigourney, după caracterul scrisului ei, această părere n-ar fi prea departe de adevăr. Pe drept cuvînt, se poate vorbi de o anume dezinvoltură, demnitate, precizie şi farmec al gîndirii, fără ruperi bruşte sau surprinzătoare. Hîrtia e bună, sigiliul mic - din ceară verde-aurie - fără impresiune.

SCRISOAREA a III-a

New York.

Stimate domn,

Am tot amînat răspunsul la scrisoarea dvs. din... pînă ce-am găsit răgazul necesar să mă informez în legătură cu împrejurările la care faceţi aluzie. Cu regret vă aduc la cunoştinţă că cercetările mele s-au dovedit complet zadarnice, în consecinţă, deocamdată nu sînt în măsură să vă procur informaţiile dorite. Dacă pe parcurs se va ivi ceva ce-ar putea folosi cercetărilor dvs., voi fi încîntat să discutăm împreună această problemă.

Sînt, stimate domn, prietenul şi sluga dvs.,

JOSEPH C. MILLER, ESQ.

Acest scris seamănă în multe privinţe cu acela al dnei Sigourney, deşi, luat în ansamblu, e foarte diferit, în ambele texte există o perfectă regularitate şi uniformitate; în amîndouă se poate vorbi de un scris *format* - adică *hotărît.* Amîndouă sînt elegante, iar la simpla privire amîndouă produc un *efect* întrucîtva asemănător. Dar în vreme ce scrisul dnei Sigourney e unul dintre cele mai lizibile din lume, acela al dlui Paulding e unul dintre cele mai ilizibile. La el a-urile, i-urile şi c-urile minuscule sînt toate la fel, stilul caracterelor fiind, în general, cel franţuzesc. Din cercetarea scrisului său nu-ţi poţi forma nici o părere clară despre însuşirile literare ale dlui Paulding. Nu-i exclus ca acest scris să fi fost modificat de unele împrejurări cu totul accidentale.

Hîrtia e dintr-un material lucios şi foarte fin, într-o nuanţă albastră, cu margini aurite.

SCRISOAREA a IV-a

Boston,

Mă simt dator să vă aduc la cunoştinţă că scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o în... conţine o eroare. Nu încape îndoială că m-aţi luat drept o altă persoană cu acelaşi nume, căci habar n-am de lucrurile la care vă referiţi.

Sînt, domnule, cu respect, al dvs. smerit rob,

JOSEPH D. MILLER, ESQ.

Scrisul de faţă are un aspect ciudat. Majusculele şi literele *lungi* depăşesc cu mult marginile rîndului, celelalte fiind mărunte şi îngrămădite, îngreuind astfel descifrarea lor. Pauza dintre cuvinte e neobişnuit de mare, adică mult spaţiu conţine puţină materie. La prima vedere, scrisul pare să fi fost aşternut în grabă, dar un examen sumar demonstrează că lucrurile nu stau chiar aşa. Cît priveşte majusculele, M-urile ar putea fi uşor confundate cu T-urile. întreg ansamblul are un aspect îngrijit şi uniform. Hîrtia e comună, iar sigiliul (din ceară roşie) are o formă ovală - impresiune ilizibilă.

SCRISOAREA a V-a

St. Mark's Place, New York,

Stimate domn,

Amabila dvs. scrisoare din... a sosit la termen, şi mă simt măgulit de buna dvs. opinie. Dar numeroasele mele angajamente mă împiedică să colaborez la prestigioasa dvs. revistă *Pisălogul* pentru cel puţin cîteva luni. Dorindu-vă mult succes şi cu mulţumiri pentru atenţia dvs.,

Rămîn, domnule, al dvs. umil slujitor,

JOSEPH E. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Cooper e jalnic, jalnic de tot. Nu posedă nici o trăsătură mai ca lumea, ba pare şi *neformat,* în alte scrieri probabil că e diferit, fapt ce mi s-a confirmat ulterior. Scrisul din epistola către dl Miller are un

aspect *petite* şi nefiresc, parcă ar fi fost zgîriat cu o pană de oţel - liniile sînt strîmbe. Hîrtia e fină şi într-o nuanţă albăstruie. S-a folosit sigiliu.

SCRISOAREA a VI-a

New York,

Dragul meu domn,

Vă datorez scuzele mele umile pentru faptul de-a nu fi răspuns mai devreme la scrisoarea dvs. măgulitoare din... Adevărul e că, fiind plecat din localitate în momentul în care epistola dvs. a sosit la destinaţie, răspunsul meu a nimerit în mereu deschisul mormînt al obligaţiilor amînate.

Cît priveşte informaţiile care vă interesează, regret că nu-mi stă în putere să vă ajut. Cercetările şi preocupările mele din ultimii ani au fost îndreptate într-o cu totul altă direcţie, astfel încît nu sînt deloc la curent cu problema pe care aţi menţionat-o. Vă rog să n-o luaţi în nume de rău. Cu sincere urări de succes,

Al dvs. respectuos,

JOSEPH F. MILLER, ESQ.

Scrisul drei Sedgwick este splendid. Caracterele sînt bine proporţionate, clare, elegante, dar fără ostentaţie; şi deşi sînt aşternute cu multă dezinvoltură, rămîn totuşi îndeajuns de feminine. Tuşele peniţei au aproape aceeaşi grosime pe întreaga suprafaţă a manuscrisului, ceea ce-i dă un aspect uniform, imposibil de atins altminteri. Din scrisul drei Sedgwick s-ar putea deduce că stilul ei literar se caracterizează prin mult bun-simţ şi dispreţ faţă de ornamentaţia inutilă. Hîrtia este foarte bună, într-o nuanţă albastră, şi imprimată mecanic. Sigiliul din ceară roşie, comun.

SCRISOAREA a VII-a

New York,

Stimate domn,

Am primit scrisoarea dvs. din... Zvonul la care vă referiţi e complet nefondat. Niciodată n-am avut şi nici nu am intenţia de-a scoate o revistă. Afirmaţia librarului provine dintr-o neînţelegere.

N-am avut plăcerea de-a vedea poemul dvs. despre „Lucruri în general”[3]. Cu toate acestea n-am nici cea mai mică îndoială cît priveşte rara delicateţe a sentimentului şi desăvîrşita originalitate a concepţiei filozofice, ca să nu zic nimic de maniera extraordinar de fericită a expresiei poetice pe care am găsit-o în tot ce am scris de dvs. Mă voi strădui, domnule, să-mi procur poemul dvs. Anticipez o lectură extrem de plăcută.

Cu respect, al dvs. smerit rob,

JOSEPH G. MILLEE, ESQ.

[3] În *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor,* Diogenes Laertios ne informează că părintele stoicilor a scris un tratat intitulat *Chestiuni generale* (vezi cap. „Zenon”, Editura Academiei, Bucureşti, 1963, p. 330).

Scrisul dlui Halleck e slobod, negustoresc, trădînd atracţia pentru tot ce-i graţios şi mai puţin pentru pitoresc. Există, de asemenea, o anume *forţă* în expresia sa. *Tout ensemble* e plăcut. Scrisoarea dlui H. a fost compusă probabil *currente calamo*[4] - dar fără grabă. Hîrtia e bună, albăstruie, sigiliul din ceară roşie.

SCRISOAREA a VIII-a

Alexandria, Red River,..., Louisiana

Stimate domn,

Amabila dvs. scrisoare din... se află chiar în faţa mea. Opinia pe care o formulaţi în legătură cu umilele mele strădanii este extrem de măgulitoare. Mi-ar face o deosebită plăcere să vă trimit nişte mărunţişuri pentru *Pisălogul,* care, n-am nici o îndoială, se va dovedi o publicaţie foarte utilă, în cazul că proiectul va fi dus la îndeplinire, dar adevărul e că tot timpul meu este ocupat.

Al dvs.,

JOSEPH H. MILLER, ESQ.

Scrisul din această epistolă are un *aspect nelinişti t,* părînd a sugera un caracter fără ţeluri precise, agitat şi plin de energie. Foarte puţine litere sînt scrise de două ori la fel, *direcţia* lor variind continuu. Unele cuvinte stau perpendicular pe pagină, altele se apleacă spre dreapta sau o iau brusc razna în direcţia opusă. Grosimea literelor e şi ea variabilă - uneori ele sînt extrem de subţiri şi fine, alteori excesiv de greoaie. La o privire superficială, scrisoarea dlui F. ar putea fi confundată cu imitaţia unui copil. Hîrtia e proastă, sigilată.

SCRISOAREA a IX-a

---

[4] în goana condeiului (lat. în orig.).

Scrisoarea a VIII-a. Părintele Timothy Flint (1780-1840), redactor la revista *Western Monthly Review* (Cincinnati), colaborator la *Knickerbocker Magazine* (New York) şi *Messenger.*

Scrisoarea a IX-a. Dra Eliza Leslie (1787-1858), ziaristă din Philadelphia, a editat *The Gift... for 1836,* unde vede lumina tiparului *Manuscris găsit într-o sticlă.*

Scrisoarea a X-a. Edward Everett (1794-1865), reputat orator, membru al Congresului (1825-1835), guvernator al statului Massachusetts (1836-1839), iar mai tîrziu rectorul Universităţii Harvard.

Scrisoarea a XI-a. Washington Irving (1783-1859). în 1836 era socotit drept cel mai important scriitor american. în acel an a publicat reportajul *Astoria,* recenzat de Poe în *Messenger* (ian. 1837).

Scrisoarea a XII-a. John Neal (1793-1876), critic şi romancier din Portland (Mâine). A fost cel dintîi care i-a adresat lui Poe - „primele cuvinte de încurajare", lăudîndu-i poema *Tărîm de basm* (sept. 1829).

Scrisoarea a XIII-a. John Pendleton Kennedy (1795-1870), patronul din Baltimore al lui Poe.

Scrisoarea a XIV-a. Robert Montgomery Bird (1806-1854), dramaturg şi romancier din Philadelphia. Poe i-a recenzat trei lucrări în *Messenger.*

Philadelphia,

Complimentele lui *....* către dl Miller. Dînsa nu cunoaşte persoana pomenită în nota dlui Miller şi e pe deplin convinsă că în afirmaţia respectivă s-a strecurat o greşeală.

JOSEPH I. MILLER, ESQ.

Cîteva persoane din cercul nostru, ale căror trăsături de caracter ni se par foarte asemănătoare cu cele ale drei Leslie, au un scris aproape identic cu acela al respectivei domnişoare, totuşi nu sîntem în măsură să caracterizăm în amănunţime acest scris pe baza particularităţilor literare ale drei L. S-ar părea că singurele note în comun sînt bunul-gust şi grija pentru stil, fără exces de feminitate. Forţînd lucrurile, ne-am putea imagina (pornind de la acest scris) că dra L. preţuieşte mai mult *efectul scrierilor ei ca totalitate* decît desăvîrşirea părţilor sale constitutive. Caligrafia e rotundă, cuvintele se termină întotdeauna cu o buclă înspre interior. Hîrtie acceptabilă şi sigilată.

SCRISOAREA a X-a

Boston,

Stimate domn,

Am primit scrisoarea dvs. din... Deocamdată sînt silit să amîn răspunsul la întrebările pe care le-aţi formulat. Vă rog să acceptaţi mulţumirile mele pentru cuvintele măgulitoare la adresa conferinţei mele.

Sînt, dragă domnule, al dvs. credincios,

JOSEPH K. MILLER, ESQ.

Iată un scris nobil, degajînd un aer de măsurată precizie, emblematic pentru omul de stat, precum şi un amestec de soliditate şi eleganţă ce-l trădează pe savant. Ca limpezime, nu se compară cu nimic. Cuvintele sînt dispuse la intervale regulate, la fel şi liniile, perfect drepte.

Nu găseşti nici o înfloritură de prisos. Omul care scrie astfel nu va comite niciodată erori grosolane de judecată sau de altă natură. Am îndrăzni însă să spunem că nici nu va atinge cele mai înalte piscuri ale celebrităţii. Hîrtia este excelentă - rezistentă şi totuşi fină - cu margini aurite. Sigiliul din ceară roşie, cu întipăritură ovală purtînd iniţialele E.E., mărginită de o eşarfă pe care se pot desluşi doar cuvintele *cum* şi literele c.o.r.d.a.

SCRISOAREA a XI-a

New York,

Dragul meu domn,

Trebuie să mă iertaţi pentru refuzul de a onora rugămintea dvs. în legătură cu *Tratat despre porci.* Cu ani în urmă am fost nevoit să iau hotărîrea de a nu-mi exprima în mod public opiniile pe marginea cărţilor pe care le primesc. Unele păreri nevinovate despre acele cărţi ce-mi păruseră lipsite de merit i-au ofensat pe unii, drept care am socotit că-i mai nimerit să evit orice fel de judecată. Sper să fiţi mulţumit de această

explicaţie.

Rămîn, dragul meu domn, cu respect al dvs.,

JOSEPH L. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Irving este comun. Nimic din el nu trădează geniul. Nici n-ar putea bănui cineva, judecind după acest scris, *înalta măiestrie* a compoziţiilor acestui autor. E un stil de scriere dintre cele mai frecvent întîlnite. Pare a fi mîna unui funcţionar de rînd, cu aspect zgîriat şi *răsucit,* demonstrînd (ciudată afirmaţie) un slab simţ al *pitorescului.*

Există totuşi probabilitatea ca epistola către dl Miller să fi fost scrisă, fireşte, în mare grabă. Hîrtie absolut ordinară, sigilată.

SCRISOAREA a XII-a

Boston,

Domnule,

Drept răspuns la scrisoarea dvs. din..., în care mă întrebaţi dacă eu sînt „autorul atacului grosolan împotriva lui Joseph M. Miller, din *Poliglotul cotidian,* numărul trecut", mărturisesc cu bucurie că n-am habar de atac, de *Poliglot* ori de dumneata,

JOSEPH M. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Neal este aproape ilizibil şi foarte neîngrijit. Trebuie să parcurgi jumătate din epistolă ca să ghiceşti ce vrea să spună.

Majusculele şi literele lungi, ca şi în cazul dlui Palfrey, depăşesc cu mult marginile rîndului, în vreme ce minusculele nu sînt decît nişte punctişoare şi mici zgîrieturi. Multe dintre cuvinte sînt îngrămădite unele într-altele, încît ceea ce constituie de fapt o propoziţie poate fi adesea luat drept un cuvînt. Se poate presupune (pe baza scrisului său) că dl Neal posedă o minte îndrăzneaţă, hiperactivă, energică şi dezordonată. Hîrtie foarte comună, sigilată.

SCRISOAREA a XIII-a

Baltimore,

Stimate domn,

Am primit ultima dvs. scrisoare şi nu mică mi-a fost mirarea citind conţinutul ei. Mă tem că mi-e cu neputinţă să dau un răspuns categoric unei epistole atît de enigmatice. Vă rog să-mi mai scrieţi.

Cu stimă, al dvs.,

JOSEPH N. MILLER, ESQ.

Iată *idealul* nostru *suprem* de caligrafie. *Pitorescul* e trăsătura sa principală. Această impresie e dată de faptul că fiecare literă se termină abrupt, fără *volute* sau unghiuri drepte, neexistînd nici una care să nu fie sferică, întreg manuscrisul degajă un aer de perfectă uniformitate, cu o mare varietate a elementelor constitutive. Fiecare literă posedă ceva din clarobscurul unei xilogravuri îndrăzneţe, părînd a fi *aşternută pe hîrtie* cu neobişnuită precizie. Literele lungi nu depăşesc prea mult mijlocul rîndului.

Judecind după această mostră de scris, am putea presupune că dl Kennedy are un ochi de pictor, cu deosebire pentru pitoresc, că gusturile sale sînt în general extrem de rafinate, că este foarte sensibil faţă de convenienţele sociale, că posedă energie, hotărîre şi mare talent, avînd slăbiciune şi pentru latura *bizară.* Hîrtia e foarte fină, albă şi curată, cu margini aurite, sigiliul simplu, în perfectă armonie cu scrisul. Pentru pecetluire s-a întrebuinţat ceară, doar cît a fost nevoie, sigiliul, aproape pătrat, avînd imprimat pe el un cap de leu în alto-relief, încercuit de motto-ul *On parle par tout.*

SCRISOAREA a. XIV-a

Philadelphia,

Stimate domn,

Alăturat se află scrisoarea dvs. din..., adresată dr-ului Robert M. Bird din Philadelphia. Din conţinutul ei reiese limpede că nu eu sînt destinatarul. Din cîte ştiu, un anume dr. Robert Bird locuieşte undeva în Northern Liberties[5]; alţi cîţiva Robert Bird domiciliază în diferite cartiere ale

[5] Mahala în Philadelphia.

Scrisoarea a XV-a. John Marshall (1755-1835), Preşedintele Curţii de Justiţie; l-a ajutat pe Poe să obţină gradul de cadet.

Scrisoarea a XVI-a. William Wirt (1772-1834), avocat la Richmond pe vremea copilăriei lui Poe. L-a sfătuit pe Poe în legătură cu tipărirea poemului *Al Aaraaf.*

Scrisoarea a XVII-a. Joseph Story (1779-1845), Vicepreşedinte al Curţii Supreme (1811-1845) şi profesor de drept la Harvard din 1829. A scris poezii.

Scrisoarea a XVIII-a. Jeremiah N. Reynolds (@1799 -1858), a cărui *Voyage of the U.S. Frigate Potomac* (Expediţia fregatei Potomac a Statelor Unite) a fost recenzată de Poe în *Messenger* (iun. 1835). Era adept al teoriei lui Symmes (vezi notele la *Manuscris găsit într-o sticlă, supra.)*

Scrisoarea a XIX-a. James Brooks (1810-1873), autor al unor imitaţii după *Downing Letters* (Scrisorile Downing) ale scriitorului Seba Smith.

Scrisoarea a XX-a. John Quincy Adams (1767-1848), al şaselea Preşedinte al S.U.A., iar după aceea membru al Congresului (pentru statul Massachusetts); a scris poezii.

Scrisoarea a XXI-a. Matthew Carey (1760-1839), renumit editor şi librar din Philadelphia. *Autobiografia* sa a fost recenzată de Poe în *Messenger,* în febr. 1836.

Scrisoarea a XXII-a. William Ellery Channing (1780-1842), teolog unitarian şi fervent abolţionist din Boston.

Scrisoarea a XXIII-a. Joseph Hopkinson (1770-1842), jurist şi scriitor din Philadelphia.

Scrisoarea a XXIV-a. William Emmons (1792-????) a scris o biografie a lui Van Buren, publicată în 1835.

Scrisoarea a XXV-a. Jared Sparks (1789-1866), redactor-şef la*North American Reuiew*; a editat operele lui George Washington (12 voi.).
Scrisoarea a XXVI-a. Nathaniel Parker Willis (1806-1867) a publicat *Melanie and Other Poems (Melanie şi alte poeme)* în 1835.

oraşului.

Cu mult respect, al dvs. supus şi umil slujitor,

JOSEPH O. MILLER, ESQ.

Chirografia dr-ului Bird nu e deloc proastă, deşi nu s-ar putea spune că-i bună. E foarte lizibilă şi are forţă. Manifestă un oarecare grad de nervozitate. Aduce puţin cu scrisul drei Leslie, mai ales în felul său de-a arcui literele finale, dar e mai deschisă şi ocupă mai mult spaţiu.

Literele au aerul că nu pot ţine pasul cu gîndirea, urmarea fiind impresia stînjenitoare *a* lipsei de stil. Din acest scris s-ar putea deduce o imaginaţie vie şi neliniştită. Nu-i lipsită nici de *pitoresc.* Hîrtie bună, sigilată şi pecetluită.

SCRISOAREA a XV-a

Oak Hill,

Stimate domn,

Am primit politicoasa dvs. scrisoare din... şi mărturisesc că n-am nimic împotrivă să vă dau o mînă de ajutor în întreprinderea dvs. cu informaţiile de care dispun. Dar sînt alţii mai în măsură să vă sprijine în această problemă. Promit să vă scriu de îndată ce voi avea puţin răgaz.

Sînt, stimate domn, cu respect, al dvs. umil,

JOSEPH P. MILLER, ESQ.

Scrisul Preşedintelui Curţii de Justiţie nu se deosebeşte de cel al lui Neal, dar este mai reuşit şi mai lizibil. Obiceiul de-a înghesui cîte două cuvinte într-unul (obicei pe care l-am remarcat la Neal) se observă şi la Preşedinte. Caracterele sînt complet lipsite de ornamente sau înfloriturі inutile, dar sînt destul de abrupte, greoaie, grase de cerneală şi aproape deloc gladiolate. Liniile sînt foarte strîmbe, trase pe diagonala colii de hîrtie. In stînga e lăsată o margine lată, în dreapta absolut nici una. Prin desăvîrşita lui simplitate, întreg manuscrisul oferă o imagine extrem de sugestivă în privinţa omului. Hîrtia - o jumătate de coală tip *folio,* sigilată.

SCRISOAREA a XVI-a

Baltimore,

Stimate domn,

Am primit scrisoarea dvs. din..., în care îmi faceţi onoarea de a-mi solicita un autograf. Drept răspuns, nu pot zice decît că în măsura în care această mîzgălitură corespunde scopului dvs., ea vă stă la dispoziţie.

Cu respect, al dvs.,

JOSEPH Q. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Wirt seamănă mult cu acela al prietenului său, John P. Kennedy, dar nu e în nici un caz la fel de reuşit; are prea multe înfloriturі ca să fie pitoresc. E un scris negru, puternic, clar şi foarte îngrijit, în general vorbind, se potriveşte prea puţin cu tonul compoziţiilor dlui Wirt. Liniile sînt strîmbe. Hîrtie albastră, de provenienţă englezească, sigilată.

SCRISOAREA a XVII-a

Washington,

Stimate domn,

Drept răspuns la grija pe care o manifestaţi faţă de sănătatea mea, sînt fericit să vă aduc la cunoştinţă că niciodată pînă acum nu m-am simţit mai bine. Nu-mi pot imagina cum de s-a născut zvonul la care faceţi aluzie.

Credeţi-mă, cu mult respect, al dvs. îndatorat prieten,

JOSEPH R. MILLER, ESQ.

Scrisul Judecătorului Story este excelent, avînd aerul de a fi aşternut cu mare iuţeală şi uşurinţă. E rotund, putînd fi caracterizat drept un *scris curgător.* Direcţia literelor variază uneori de la dreapta la stînga, alteori de la stînga la dreapta. Aceeaşi ciudăţenie s-a putut observa şi în cazul dlui Flint. Scrisul Judecătorului Story e, pe drept cuvînt, pitoresc. Liniile sînt dispuse la distanţe egale, dar pe diagonala colii.

Hîrtie bună, într-o nuanţă albastră, îndoită pentru margine. Sigiliul din ceară roşie, cu ştampila obişnuită a instituţiei.

SCRISOAREA a XVIII-a

New York,

Dragul meu domn,

Vă mulţumesc pentru referinţele pe care mi le-aţi dat în legătură cu următoarea ediţie a *Voiajului*[6]*,* dar întrucît respectiva ediţie se află chiar sub tipar, îmi va fi imposibil să mă folosesc de ajutorul dvs. înainte de a şasea tipărire.

Cu mult respect, al dvs. smerit rob,

JOSEPH S. MILLER, ESQ.

Nu sîntem părtinitori faţă de stilul chirografic al dlui Reynolds.

Este scrisul negustoresc obişnuit, în care cuvintele sînt arcuite de la un capăt la altul. Există multă dezinvoltură, dar nicidecum forţă. Hîrtie bună, sigilată.

SCRISOAREA a XIX-a

[6] E vorba de revista *Southern Literary Messenger.*

Scrisoarea a XXVII-a. Hannah Flagg Gould (1789-1865), poetă din Noua Anglie, uitată azi.

Scrisoarea a XXVIII-a. Thomas Roderick Dew (1802-1846), istoric şi economist.

Scrisoarea a XXIX-a. Grenville Mellen (1799-1841), poet minor.

Scrisoarea a XXX-a. William Gilmore Simms (1806-1870), autor de romane istorice.

Scrisoarea a XXXI-a. Alexander Slidell (1802-1848), ofiţer de marină, a scris jurnale de călătorie.

Scrisoarea a XXXII-a. Charles Anthon (1797-1867), profesor de limbi clasice la Columbia College şi prieten al lui Poe.

PoriZan.cZ,

Stimate domn,

N-am cunoştinţă de faptul că mi-aţi datora mica sumă de bani pe care mi-aţi trimis-o în scrisoarea dvs. din... şi, în consecinţă, v-o înapoiez alăturat. Nu mă îndoiesc că veţi reuşi să lămuriţi şi să îndreptaţi această greşeală.

Sincer, al dvs.,

JOSEPH T. MILLER, ESQ.

Dl Brooks are un scris frumos, puternic, avîntat şi abrupt - extrem de sugestiv cît priveşte însuşirile autorului, acestea fiind un pronunţat bun-simţ, fără farafastîcuri ori preţiozităţi, o concepţie de viaţă sănătoasă şi deschisă. Liniile sînt egale, iar cuvintele la intervale potrivite.

Hîrtie bună, sigilată.

SCRISOAREA a XX-a

Washington,

Domnule,

Voi putea răspunde mai bine la scrisoarea dvs. Privind „unele întîmplări misterioase”, în legătură cu care solicitaţi o explicaţie, de îndată ce mă veţi lămuri explicit (pretind să o faceţi) despre *ce* întîmplări misterioase e vorba.

JOSEPH V. MILLER, ESQ.

Chirografia Ex-Preşedintelui este lizibilă, dar din pricina arcuirii majusculelor şi a literelor lungi, are un aspect ciudat. Scrisul e clar, întrucîtva greoi, şi *pitoresc,* fără ornamente. Par să se fi folosit linii negre. S-a lăsat cîte o margine la dreapta şi la stînga. Pretutindeni s-a păstrat proporţia cuvenită între litere. Hîrtie comună, sigilată.

SCRISOAREA a XXI-a

Philadelphia,

Stimate domn,

Tocmai am primit scrisoarea dvs. din..., în care vă plîngeţi c-am neglijat să vă răspund la scrisorile din..., din..., şi din...

Vă asigur, domnule, că nu mi-a parvenit nici una. Mi-ar face deosebită plăcere să răspund la fiecare, dacă aţi binevoi să repetaţi conţinutul lor. Poşta se află într-o stare deplorabilă.

Cu respect, al dvs.,

JOSEPH W. MILLER, ESQ.

Dl Carey nu are un scris prea citeţ; altminteri e un scris bun. Seamănă foarte mult cu acela al lui Neal. Unele litere din scrisoarea către dl Miller sînt cam înghesuite. 7-urile sînt rareori marcate cu punct. Liniile sînt la distanţe egale şi drepte. Hîrtie foarte bună, sigilată.

SCRISOAREA a XXII-a

Boston,

Stimate domn,

Nu există nici o persoană cu numele Philip Philpot pe care s-o fi angajat vreodată ca vizitiu sau în altă slujbă. Numele este într-adevăr hazliu, unul ce nu se uită atît de uşor. Persoana trebuie să aibă vreo legătură cu un alt doctor Channing. Ar fi bine s-o întrebaţi pe dînsa.

Cu respect, al dvs.,

JOSEPH X. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Channing este excelent. Literele sînt avîntate, bine proporţionate şi frumoase. Sînt poate prea înghesuite unele în altele.

Cu puţină perspicacitate s-ar putea detecta, după caracterul acestui scris, înalta desăvîrşire a stilului compoziţional al dr-ului C. în amîndouă se împletesc îndrăzneala şi acurateţea. Hîrtie foarte bună sigilată.

SCRISOAREA a XXIII-a

Philadelphia,

Stimate domn,

Vă rog să mă iertaţi pentru faptul că refuz să împrumut cărţile pe care le-aţi cerut. Adevărul e că am pierdut multe cărţi în acest fel şi, cum nu vă cunosc personal, mă veţi ierta pentru faptul de a nu vă putea satisface dorinţa.

Al dvs. etc.,

JOSEPH Y. MILLER, ESQ.

Iată un scris foarte bun - puternic, îngrijit, lizibil şi lipsit de ornamente inutile. Unele cuvinte sînt încălecate. Direcţia e foarte înclinată.

E un scris prea uniform ca să pară pitoresc. Liniile sînt la distanţe egale, iar în stînga paginii se află o margine lată. Chirografia e la fel de reuşită atît la începutul, cît şi la sfîrşitul scrisorii - o calitate rară a manuscriselor, reliefînd un temperament *neostenit.*

SCRISOAREA a XXIV-a

Washington,

Domnule,

Scrisoarea dvs. din... mi-a parvenit la timp. Nu vă pot trimite ce-mi cereţi. Treaba e că m-au bătut atîţia la cap să le dau autografe, încît am decis să nu acord nici unul sub nici un motiv.

Al dvs. etc.,

JOSEPH Z. MILLER, ESQ.

Scrisul oratorului este avîntat, îndrăzneţ şi cavaleresc, puţinele cuvinte adresate dlui Miller ocupînd o pagină întreagă. Liniile sînt la distanţe inegale, trase pe diagonala scrisorii. Fiecare propoziţie se termină cu o coadă lungă, grasă de cerneală. O astfel de epistolă ar fi putut fi scrisă de Marele Mogul. Hîrtia e ceea ce englezii numesc „de mătase”,

foarte frumoasă şi sigilată.

[PARTEA a II-a, AUGUST 1836]

Prietenul nostru, Joseph A.B.C.D. etc. Miller, ne-a vizitat din nou, negru de mînie. Afirmă că ne-am bătut joc de el în ultimul nostru articol - lucru pe care-l negăm categoric, în plus, pretinde că majoritatea observaţiilor noastre asupra însuşirilor intelectuale deduse din caracterul scrisorilor nu se pot nicidecum susţine. Bineînţeles că se înşală, dar, ca să-l potolim, am fost de acord să-l lăsăm pe el să facă pe criticul. Ne-a adus încă un teanc de autografe, pe care însă ni-l lăsa numai în cazul că primeam condiţiile sale. La drept vorbind, ne-a bucurat propunerea lui. Dar vom arunca din cînd în cînd o privire peste umărul său. Iată scrisorile.

SCRISOAREA a XXV-a

Stimate domn,

Sînteţi amabil să nu-mi mai scrieţi asemenea scrisori idioate? N-am timp deloc să mă ocup de ele.

Al dvs. umil slujitor,

JOSEPH A. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Sparks are o înfăţişare ciudată. Caracterele sînt mari, rotunde, negre, neregulate şi perpendiculare. Liniile sînt apropiate, întreaga scrisoare degajînd, la prima vedere, un aer confuz, haotic. La o privire atentă însă, ea nu arată cîtuşi de puţin ilizibilă şi în orice caz n-ar pune în încurcătură pe un tipograf de rînd. Din acest scris nu ne putem face nici o părere în legătură cu însuşirile intelectuale ale autorului. Dar, judecind după întreg ansamblul, am putea presupune că e vorba de un om extrem de ocupat, iar în jurul său, împrăştiate în dezordine, puzderie de cărţi şi hîrtii. Hîrtie albastră, fină, sigilată, cu iniţialele J.S.

SCRISOAREA a XXVI-a

Dragul meu domn,

Îmi face deosebită plăcere să primesc scrisori de la dvs. Dacă ţin bine minte, v-am văzut o dată sau de două ori la... unde oare? Totuşi, remarcele dvs. privind *Melanie şi alte poeme* dovedesc că sînteţi un om cu o judecată sănătoasă. Aş fi fericit să-mi scrieţi cît de des posibil.

Al dvs. credincios,

JOSEPH B. MILLER, ESQ.

Dl Willis scrie foarte frumos. Ceea ce s-a spus despre scrisul lui

Halleck în numărul din februarie se aplică foarte bine şi în cazul de faţă. Degajă acelaşi farmec, dar e un scris mai pitoresc şi, în consecinţă, are mai multă forţă. Aceste calităţi pot fi descoperite în scrierile sale, care sînt mult subapreciate. De reţinut: dl Messenger6 ar trebui să-i facă dreptate. [Am reţinut - dl Messenger.] Hîrtie gălbuie, sigiliu verde-auriu, cu iniţialele N.P.W.

SCRISOAREA a XXVII-a

Stimate domn,

Trebuie să vă informez că „poezioara drăguţă” de care aţi pomenit în scrisoarea dvs. nu este, cum presupuneţi, compoziţia mea. Autorul ei îmi este necunoscut. Poezia e într-adevăr simpatică.

Al dvs. etc.,

JOSEPH C. MILLER, ESQ.

Scrisul drei Gould seamănă foarte mult cu acela al drei Leslie.

Totuşi, e mai *petite,* dar la fel de îngrijit, pitoresc şi stilizat, fără exces de feminitate. Stilul literar al persoanei care posedă un astfel de scris are neîndoielnic forţă epigramatică, indiferent că-i vorba de propoziţii izolate sau de *tout ensemble-ul* compoziţiei. Hîrtie foarte fină, sigilată.

SCRISOAREA a XXVIII-a

Stimate domn,

Am onoarea de-a vă trimite alăturat ceea ce mi-aţi cerut. Dacă eseul vă va fi de folos, nu voi regreta truda pe care am depus-o scriindu-l.

Cu respect,

JOSEPH D. MILLER, ESQ.

Scrisul Profesorului Dew e mare, avîntat, foarte greoi, abrupt şi ilizibil. Probabil că nu-i trece niciodată prin minte să-şi repare peniţa.

Nu încape îndoială că acest manuscris a fost influenţat, ca şi în cazul lui Paulding, de împrejurări cu totul accidentale, căci el nu pare să fi reţinut decît puţine din însuşirile literare ale autorului său. Printre cele puţine sînt *îndrăzneala şi gravitatea.* Compoziţiile sale nu posedă un caracter abrupt - lucru într-adevăr surprinzător. Iar aspectul ilizibil al scrisului său nu trebuie nicidecum legat de o gîndire sau exprimare confuză, căci autorul este extraordinar de lucid. Ultimele două trăsături ale scrisului său trebuie interpretate în sensul că el s-a obişnuit să scrie mult, în mare grabă şi cu o peniţă cam butucănoasă. Hîrtie bună - dar numai o jumătate de coală - sigilată.

SCRISOAREA a XXIX-a

Stimate domn,

Drept răspuns la întrebarea dvs. în legătură cu „autenticitatea unei întîmplări ciudate” relatate într-una din poeziile mele, trebuie să vă spun că întîmplarea în chestiune e pură ficţiune.

Cu respect, al dvs. umil slujitor,

JOSEPH E. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Mellen e cam ciudat, împărtăşind în mare măsură caracteristicile iscăliturii sale. Nu-i nevoie de prea multă imaginaţie ca să-ţi dai seama (din ceea ce dezvăluie scrisul său) că autorul este un om de o mare sensibilitate, aproape bolnăvicioasă, ros de o nemărginită ambiţie, de unde frecventele lui stări de îndoială şi depresie, ideile contradictorii privind Frumosul. Forma lui G, chiar şi numai din iscălitură, ne îngăduie să

presupunem că operele sale degajă o forţă impresionantă, adesea ştirbită de urmărirea cu orice preţ a efectului. Hîrtie excelentă, sigiliu roşu.

SCRISOAREA a XXX-a

Stimate domn,

N-am avut plăcerea să vă cunosc, dar vă mulţumesc pentru interesul deosebit pe care-l manifestaţi, pare-se, pentru soarta mea. N-am nici o rudă cu numele Miller, de aceea am impresia că vă înşelaţi în privinţa legăturii de rudenie.

Cu respect,

JOSEPH G.H. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Simms seamănă aproape la perfecţie cu cel al dlui Kennedy. Totuşi, e mai înclinat şi mai puţin pitoresc, deşi are destul pitoresc în el. Vorbind de scrisul dlui K. (în numărul nostru din februarie), spuneam că el trădează „un ochi de pictor", în articolul nostru din *Partisan,* spuneam şi despre dl Simms că are „ochi de pictor", deşi nu-i văzusem scrisul pînă atunci. Cele două manuscrise seamănă izbitor.

Hîrtia e foarte fină şi sigilată.

SCRISOAREA a XXXI-a

Stimate domn,

Am primit scrisoarea dvs. din..., şi voi fi extrem de fericit să vă dau o mînă de ajutor în chestiunea de care vorbiţi. Vă voi scrie mai în amănunt peste cîteva zile.

Cu mult respect,

Al dvs. smerit rob,

JOSEPH J.K. MILLER, ESQ.

Scrisul locotenentului Slidell e mai ciudat - foarte îngrijit, foarte regulat şi îndeajuns de lizibil, dar cam mărunt. Pare să se fi folosit de *linii negre.* Acest scris nu reliefează decît prea puţine trăsături de caracter sau de stil literar. Aspectul său *mărunt* însă rămîne cel mai bun indiciu despre un obicei pe care l-am remarcat nu o dată în operele acestui autor - ne referim la atenta înregistrare a detaliilor -, obicei care, cînd e bine strunit, cum e în cazul locotenentului Slidell, conferă mai multă vigoare stilului. Hîrtie excelentă, sigilată.

SCRISOAREA a XXXII-a

Stimate domn,

Consultînd nişte notiţe manuscrise ce se află acum lîngă mine, descopăr că articolul la care vă referiţi a apărut prima oară în *Journal des Sgavans*[7]?

---

[7] *Journal des Sqavans* a fost fondat în 1665.

Scrisoarea a XXXIII-a. Francis Lieber (1800-1872) a editat *Encyclopaedia Americana* (13 voi., 1829-1833).

Cu mult respect,

JOSEPH L.M. MILLER, ESQ.

Scrisul Profesorului Anthon este deosebit de îngrijit, splendid atît în ce priveşte redarea unor litere, cît şi întreg ansamblul. Perfecta regularitate a manuscrisului dă, la prima vedere, impresia de tipăritură. Liniile sînt perfect drepte şi la distanţe egale, deşi sînt bineînţeles trase cu mîna. în această chirografie putem imediat recunoaşte precizia scrupuloasă şi „stilul" - gustul pentru eleganţă - laolaltă cu dispreţul faţă de ornamentul superfluu, calităţi ce înnobilează compilaţiile acestui scriitor. Hîrtia este galbenă, foarte fină, sigilată cu ceară verde, avînd imprimat capul lui Cezar.

SCRISOAREA a XXXIII-a

Stimate domn,

Am cercetat cu multă atenţie mai multe ediţii din Platon, dintre care aş menţiona ediţia Bipont, 1781-1788, 12 vol. *oct.,* cea a lui Ăst şi cea a lui Bekker, retipărită la Londra, 11 vol., *oct.* Cu toate acestea n-am găsit pasajul la care vă referiţi. Curios, nu-i aşa?

Probabil că aţi confundat autorul. Vă rog să-mi mai scrieţi.

Cu respect, al dvs.,

JOSEPH P.Q. MILLER

Manuscrisul Profesorului Lieber posedă aproape toate caracteristicile pe care le-am observat la Profesorul Dew, în plus, un spaţiu lat în partea superioară a colii, întreaga înfăţişare a scrisului pare să sugereze vioiciune şi energie a gîndirii, dar, judecată în ansamblu, scrisoarea are darul să ne deruteze, căci n-am cunoscut niciodată un om atît de erudit (cum este Profesorul Lieber) care să aibă un scris mai diferit decît acesta. Ne-am fi aşteptat la o chirografie măruntă şi îngrijită.

Hîrtie acceptabilă şi sigilată.

SCRISOAREA a XXXTV-a

Stimată doamnă,

Permiteţi-mi să vă asigur că *niciodată* n-am primit la revista noastră un volum de versuri cu un titlu mai ridicol decît *Cele douăzeci şi nouă de*

Scrisoarea a XXXIV-a. Sarah Josepha Hale (1788-1879), editoarea revistei *Lady's Book*; a scris în general favorabil despre Poe.

Scrisoarea a XXXV-a. Mordecai Manuel Noah (1785-1851), ziarist şi dramaturg, mai tîrziu prieten al lui Poe.

Scrisoarea a XXXVI-a., „Jack Downing", pseudonim folosit de un grup de pamfletari care redactau scrisori în care îl ridiculizau pe Preşedintele S.U.A., Andrew Jackson.

Scrisoarea a XXXVII-a. William Lete Stone (1792-1844), editor, pamfletar şi istoric din New York.

Scrisoarea a XXXVIII-a. Theodore Sedgwick Fay (1807-1898), colaborator la *New York Mirror,* ridiculizat de Poe pentru stilul său afectat şi obscur.

coţofene. Ba mai mult: dacă aş fi primit, l-aş fi aruncat de îndată la coş. V-aş fi îndatorat dacă nu m-ati mai bate la cap cu treburi de genul ăsta. Versurile, daţi-mi voie să vă spun, se află undeva printre hîrtiile dvs. Aţi face bine să le căutaţi, merg poate la *Mirror.*

DL JOSEPH P.Q. MILLER

Dna Hale are un scris mai mare şi mai avîntat decît se observă, în general, la sexul ei. Seamănă foarte mult cu acela al Profesorului Lieber şi nu se lasă uşor descifrat, întreg manuscrisul sugerează o inteligenţă bărbătească. Hîrtie foarte bună, sigilată.

SCRISOAREA a XXXV-a

Stimate domn,

Nu pot fi păcălit uşor. Aveţi impresia - nu-i aşa? - că nu înţeleg reuşita dvs. scrisoare despre „lucrurile în general”. Vrei autograful meu, cîine, dar nu-l vei avea!

Cu respect, al dvs.,

JOSEPH R.S. MILLER, ESQ.

Dl Noah scrie extrem de cursiv. Totuşi, liniile sînt drepte, iar literele sînt prea arcuite ca să placă unui ochi de artist. Literele lungi si majusculele sînt doar cu puţin mai mari decît celelalte, de ambele margini ale rîndului. Epistola degajă impresia că a fost redactată foarte repede. Unele caractere se termină cu un cîrlig minuscul asemeni unei codiţe de purcel, fapt care-i dă manuscrisului un aer nostim, drăcesc.

Hîrtie destul de bună, sigilată.

SCRISOAREA a XXXVI-a

Stimabile,

Îţi zic că n-are rost să faci pe prostul cu maiorul. Scrisoarea d-tale n-are sorţi de izbîndă. Nu mă dau în lături de la unele lucruri, altfel nu m-aş numi

DL JOSEPH H.T.V. MILLER

Într-adevăr, maiorul are un scris excelent. Seamănă atît de mult cu cel al dlui Brooks, încît nu voi mai insista asupra lui.

SCRISOAREA a XXXVII-a

Stimate domn,

Îmi pare foarte, foarte rău că nu-mi stă în putere să vă satisfac rugămintea, de altfel cît se poate de chibzuită şi rezonabilă. Subiectul de care vorbiţi îmi este complet necunoscut, ba mai mult, e un subiect despre care nu ştiu mai nimic.

Cu respect,

JOSEPH W.X. MILLER, ESQ.

Manuscrisul dlui Stone conţine lucruri foarte interesante - printre care o oarecare doză de pitoresc, în general vorbind, e greoi şi lăbărţat -

literele scurte fiind înghesuite unele într-altele. Din această chirografie nu-ţi poţi face nici o părere clară despre stilul literar al dlui Stone. [Dl Messenger afirmă că oricum nu-ţi poţi face vreo părere despre el.]

Hîrtie foarte bună, sigilată.

SCRISOAREA a XXXVIII-a

Dragul meu prieten,

Nu te condamn pentru faptul de a-mi fi scris, deşi nu te cunosc personal. Scrierea d-tale (din... *ultimo)* mă găseşte chiar pe punctul de a-mi îndrepta paşii spre vestitele ţărmuri ale Italiei.

Voi debarca (primitiv) pe pămînturile anticilor bruţi, despre care găseşti scris în Lempriere. Vei observa (prin urmare) că, acaparat de necesarele şi importantele pregătiri legate de plecarea mea, n-am timp să mă ocup de măruntele d-tale treburi.

Crede-mă, dragul meu domn, al d-tale credincios,

JOSEPH Y.Z. MILLER, ESQ.

Dl Fay are un scris acceptabil. Găseşti în el multă inteligenţă şi ceva forţă, Hîrtia lui are un aspect curat; s-a lăsat cu scrupulozitate o margine. Cu toate acestea, manuscrisul degajă un aer de fudulie, avînd prea multe liniuţe, iar cozile literelor sînt prea lungi. [Dl Messenger afirmă că am dreptate, că dl F. n-ar trebui să epateze şi că *toate* povestirile sale sînt prea lungi. Despre aerul de fudulie zice că impune respect, sugerînd un prisos de inteligenţă.]

NOTĂ

AUTOGRAFIE *(AUTOGRAPHY)*

(A: Southern Literary Messenger, febr. şi aug. 1836; *B: Complete Works,* ed. Harrison, 1902)

Primele două articole ale lui Poe purtînd titlul *Autografie,* publicate în *Southern Literary Messenger,* au un *setting* ficţional, şi deşi iscăliturile au fost reproduse după originale, toate scrisorile sînt fictive, motiv pentru care, urmîndu-l pe editorul T.O. Mabbott, ediţia de faţă a inclus cele două articole alături de schiţele, nuvelele şi povestirile din acest volum. *A Chapter on Autography {Un capitol despre autografie)* în două foiletoane, precum şi *An Appendix of Autographs {Un supliment de autografe),* apărute în *Graham's Magazine* între nov. 1841 şi ian. 1842, sînt pur factuale şi critice.

Articolele lui Poe, după propria-i mărturisire, deşi atribuirea e falsă, au fost concepute ca un răspuns la un articol similar dintr-o revistă britanică.

Originalul l-a constituit *The Miller Correspondence {Corespondenţa lui Miller),* din *Fraser's Magazine* (nov. 1833). Un anume George Miller soseşte la redacţia unei reviste cu un teanc de scrisori autografe procurate de la oameni de vază sub pretextul unei recomandări pentru „vreun valet imaginar” sau alţi servitori.

Sînt tipărite 30 de scrisori, fiecare fiind precedată de un scurt comentariu, de obicei asupra persoanei sugerate de scrisoarea respectivă. La sfîrşitul articolului e dată în vileag natura sa fictivă.

Poe modifică formatul, adaugă facsimile ale semnăturilor şi face analiză

grafologică. Primul foileton e dat la tipar înainte de septembrie 1835, cînd T.W. White îşi exprimă îngrijorarea în legătură cu articolul despre James Fenimore Cooper. La 1 octombrie White îi scrie lui Lucian Minor următoarele:

„Îţi trimit şpalturile... la *Messenger...* Nu voi introduce *Autografie nr. 1...* Socot că-i exagerat de severă cu Cooper. Citeşte-o şi spune-mi sincer ce crezi... dl Heath... propune să eliminăm numele lui Cooper şi Irving... N-aş vrea să îndrept o săgeată atît de otrăvită împotriva bietului Cooper - oricît de mult ar merita acest lucru”*.

Articolul lui Poe a apărut în *Messenger* (febr. 1836) cu numele ambilor prozatori. Primul articol a fost retipărit în *Georgetown Metropolitan* (21 sept., Cooper şi-a atras aspre critici cu romanul său satiric *The Monikins (Vagabonzii),* 1835.; (7, 10 şi 12 oct. 1836). Editorul A. Harrison include aceste articole printre eseuri (1902).

Jucătorul de şah al lui Maelzel

în româneşte de Ion Vinea

Poate că niciodată un astfel de spectacol n-a atras într-o atît de mare măsură atenţia tuturor ca *Jucătorul de şah* al lui Maelzel[8]. Oriunde a fost văzut, a constituit pentru orice ins care cugeta un lucru vrednic de cea mai vie curiozitate. Cu toate acestea, problema lui *modus operandi* a rămas încă nedezlegată. Nu s-a scris încă nimic în această privinţă care ar putea fi socotit hotărîtor. Găsim deci peste tot locul oameni înzestraţi cu geniul mecanicii, oameni cu o minte ascuţită şi pătrunzătoare, cu putere de a înţelege şi de a deosebi, care nu se sfiesc cîtuşi de puţin să susţină că automatul nu e decît o *simplă maşină,* ale cărei mişcări nu depind de vreo intervenţie omenească şi care, sfidînd orice comparaţie, e, prin urmare, cea mai minunată dintre toate invenţiile omului. Şi această concluzie, trebuie s-o spunem, ar fi incontestabilă dacă presupunerea care o precede ar fi judicioasă şi exactă.

Dacă adoptăm această ipoteză, e cu desăvîrşire absurd să mai punem alături de *Jucătorul de şah* orice altă născocire asemănătoare, fie din zilele noastre, fie din vremurile cele mai vechi. S-au mai văzut totuşi multe şi uimitoare asemenea automate. O dare de seamă asupra celor mai vrednice de luare-aminte dintre ele o găsim în *Scrisorile despre magia naturală* lăsate de Brewster[9]. Printre acestea poate fi semnalată, în primul rînd - nefiind cu putinţă nici o îndoială asupra faptului că a existat într-adevăr -, careta născocită de domnul Camus[10] pentru bucuria lui Ludovic al XlV-lea cînd era copil. In camera în care avea loc spectacolul, se aducea o masă pregătită anume, cu suprafaţa cam de patru picioare pătrate. Pe aceasta era pusă o caretă de o lungime de şase ţoli, făcută din lemn şi trasă de doi cai din acelaşi material. Printr-un geam lăsat în jos se vedea o doamnă care şedea pe bancheta din fund. Pe capră, un vizitiu ţinea hăţurile, iar la locurile lor din spate se aflau un lacheu şi un paj. Domnul Camus apăsa atunci pe un resort. Pe loc, vizitiul pocnea din bici şi caii porneau de la sine de-a lungul marginii mesei, trăgînd careta după ei. După ce mergeau cît se putea de departe în această direcţie, coteau deodată la stînga, ducînd vehiculul tot pe marginea mesei, perpendicular pe drumul parcurs pînă atunci. Careta continua tot aşa, pînă ajungea în faţa scaunului, pe care şedea tînărul principe. Se oprea. Pajul cobora şi

---

[8] *Johann-Nepomuk Maelzel* (sau *Malzel),* mecanic austriac, născut la Ratisbonne în 1772 şi mort în America în 1838. în 1816 a construit un metronom, inspirat de ideile lui Winkel.

[9] *Sir David Brewster* (1781-1868), fizician şi om de litere scoţian, inventatorul caleidoscopului şi al stereoscopului; în 1824 a tipărit *Letters on Natural Magic (Scrisori despre magia naturală),* iar între 1808 şi 1830 s-a ocupat de editarea monumentalei *Edinburgh Encyclopaedia.*

[10] E vorba de *François-Joseph de Camus* (1672-1732), membru al Academiei de Ştiinţe din Paris, autor al unui *Curs de matematici*; jucăria inventată de el şi descrisă în *Le Monde des automates (Universul automatelor)* de Chapins şi Gelis era de fapt destinată lui Ludovic al XV-lea.

deschidea portiera, iar doamna, coborînd la rîndul ei, înmîna suveranului o jalbă. Apoi se suia din nou în caretă. Pajul ridica scara, închidea portiera şi îşi relua locul. Vizitiul biciuia caii şi careta se întorcea acolo de unde pornise.

Vrăjitorul domnului Maillardet[11] e de asemenea vrednic de a fi amintit. În această privinţă, reproducem următoarea dare de seamă apărută tot în scrisorile mai sus pomenite ale doctorului Brewster, al cărui principal izvor de informare este *Edinburgh Encyclopaedia.*

„Una dintre cele mai populare construcţii mecanice pe care le-am văzut este *Vrăjitorul,* făcut de domnul Maillardet, în scopul de a răspunde unor anumite întrebări. La poalele unui zid se vede şezînd o figură îmbrăcată în chip de vrăjitor şi care ţine în mîna dreaptă o baghetă, iar în cealaltă un ceaslov. Pe nişte medalioane ovale sînt scrise cîteva întrebări pregătite din vreme. Spectatorul îşi alege dintre ele cîteva la care doreşte să capete un răspuns. Le aşază apoi într-un sertar menit să le primească şi, printr-un resort, sertarul se închide pînă ce se transmite răspunsul. Atunci vrăjitorul se ridică de la locul său, îşi lasă capul în jos, face cîteva cercuri cu bagheta şi, consultîndu-şi ceaslovul, ca şi cum ar fi cufundat în gînduri, şi-l aduce încet în dreptul frunţii. Astfel, după ce a părut că a cugetat îndelung la întrebarea ce i s-a pus, ridică bagheta şi loveşte cu ea în zid, sus, deasupra capului. Se deschide atunci o uşă cu două canaturi şi apare un răspuns potrivit întrebării puse. Canaturile apoi sînt iar închise, vrăjitorul se întoarce la locul său de mai înainte şi sertarul se deschide pentru a restitui medalionul. Medalioanele sînt în număr de douăzeci, purtînd felurite întrebări, cărora vrăjitorul le dă cele mai potrivite şi surprinzătoare răspunsuri. Medalioanele sînt făcute din nişte foi subţiri de cupru, în chip de elipsă, şi semănînd cît se poate de bine între ele. Unele poartă cîte o întrebare înscrisă pe fiecare parte, şi acestora vrăjitorul le răspunde pe rînd. Dacă sertarul se închide fără ca medalionul să fi fost pus într-însul, vrăjitorul se ridică în picioare, îşi consultă ceaslovul, clatină din cap şi se aşază iar. Canaturile uşii rămîn închise, şi sertarul se deschide fără nimic în el. Dacă se introduc în sertar două medalioane deodată, se răspunde numai celui aşezat dedesubt. Cînd maşina e pusă în funcţiune, mişcările ei continuă un ceas întreg, în care timp răspunde la vreo cincizeci de persoane. Inventatorul susţinea că mijloacele prin care diferitele medalioane acţionau asupra maşinii, pentru a dobîndi răspunsuri potrivite întrebărilor scrise pe ele, erau cît se poate de simple.”

Răţoiul lui Vaucanson[12] era şi mai grozav.

De mărime naturală, acest mecanism imita cu atîta măiestrie făptura vie, încît nu exista spectator care să nu poată fi amăgit. Executa, zice Brewster, toate mişcările şi gesturile vieţii: mînca şi înghiţea cu poftă şi bea cu sete. Cu capul şi cu gîtul făcea toate mişcările proprii unui răţoi, tulburînd ca şi el apa din care sorbea cu ciocul. Putea să scoată şi cîte un măcăit în chipul cel mai natural cu putinţă. Cît despre structura anatomică,

[11] Elveţianul *Henry Maillardet* construise cele mai frumoase automate din sec. al XVIII-lea.

[12] *Jacques de Vaucanson* (1709-1782), genial mecanic francez, constructor de automate, cele mai cunoscute fiind *Cîntăreţul la flaut* şi *Răţoiul.*

artistul se arătase de o dibăcie neîntrecută. Nu era os de răţoi adevărat care să nu fi fost reprodus în alcătuirea automatului, iar aripile acestuia, din punct de vedere anatomic, n-aveau nici un cusur. Erau imitate fiece cavitate şi toate apofizele şi liniile curbe, şi fiece os îşi îndeplinea mişcările care îi sînt proprii. Cînd se aruncau grăunţe dinainte-i, răţoiul îşi lungea gîtul, le ciugulea, le înghiţea şi le mistuia[13].

Dar dacă găsim că aceste maşini, luate ca invenţii, sînt geniale, ce vom spune oare despre *maşina de calculat* a lui Babbage[14]!? Ce vom spune despre un aparat de metal şi lemn care nu numai că poate face calcule oricît de grele, bazate pe tabelele astronomice şi nautice, dar poate întări exactitatea matematică a acestor operaţii, avînd capacitatea de a-şi corecta propriile lui greşeli? Ce vom spune oare despre o maşină care nu numai că e în stare să aducă la îndeplinire toate acestea, dar îşi întipăreşte pe loc rezultatele ei atît de complicate de îndată ce le-a dobîndit, fără ca mintea omenească să se fi amestecat cîtuşi de puţin? Ni se va răspunde, poate, că o maşină, aşa cum am descris-o, este fără nici o îndoială mult mai presus decît *Jucătorul de şah* al lui Maelzel. Nicidecum, ea este, dimpotrivă, cu totul mai prejos, cu condiţia să admitem (ceea ce nu poate fi admis nici o singură clipă) că *Jucătorul de şah* este *numai şi numai o maşină,* şi prin urmare îşi face singură mişcările sale operative, fără nici un amestec nemijlocit al omului.

Calculele aritmetice şi algebrice sînt, prin însăşi natura lor, precise şi determinate. Anumite *elemente* fiind date, ele conduc în mod inevitabil şi necesar la anumite rezultate. Acestea nu depind de nimic altceva şi sînt influenţate numai de *elementele* date dintru început. Şi problema de rezolvat înaintează sau ar trebui să înainteze către dezlegarea ei finală printr-o serie de operaţii infailibile, care nici nu pot fi schimbate, nici nu pot suferi modificări, în aceste condiţii ne putem da seama, fără greutate, că e *cu putinţă* să construim un anume mecanism care, pornind de la *datele* problemei de rezolvat, îşi va continua mişcările în chip regulat, progresiv şi fără nici o abatere către dezlegarea cerută, fără ca mişcările sale, deşi foarte complexe, să poatji fi privite într-altfel decît ca precise şi determinate. Dar cu *Jucătorul de şah e* cu totul altceva. Nu mai e vorba de o desfăşurare de mai înainte hotărîtă. Nici o mutare în jocul de şah nu e urmarea necesară a unei anumite alte mutări. Niciodată nu se poate prevedea din poziţia pieselor de şah într-un moment al partidei care anume va fi această poziţie într-un alt moment viitor. N-avem decît să punem prima *mişcare* dintr-o partidă de şah în paralel cu datele unei probleme de algebră, ca să ne dăm seama de uriaşa deosebire dintre ele. în ce priveşte datele problemei de algebră, operaţia următoare, depinzînd neapărat de ele, este rezultatul lor inevitabil. Este creaţia lor. Trebuie să fie *acesta,* şi nu altul. *Dar în jocul de şah nu există* o *anumită a doua mişcare ce trebuie să urmeze celei dinţii,* într-o problemă de algebră, pe măsură ce se înaintează înspre dezlegarea ei, *siguranţa* operaţiilor se menţine neschimbată. A doua operaţie fiind o urmare a datelor problemei,

[13] în *Edinburgh Encyclopaedia* poate fi aflată, sub titlul *Androides*, o dare de seamă amănunţită asupra principalelor automate din timpurile vechi şi noi.

[14] *Charles Babbage* (1792-1871), matematician englez, inventatorul primelor maşini de calculat.

cea de-a treia este şi ea o urmare a celei de a doua, a patra, a celei de-a treia, a cincea, a celei de-a patra, şi tot aşa pînă la sfîrşit, *fără ca altă schimbare să fie cu putinţă,* în jocul de şah însă, nesiguranţa în privinţa mişcării ce trebuie să urmeze e cu atît mai mare cu cît partida înaintează.

De-abia s-au făcut cîteva mutări, şi *nici un pas mai departe nu mai e sigur.* Fiece observator al jocului poate propune o altă mutare. Totul depinde numai de diferitele calcule ale jucătorilor. Chiar dacă s-ar admite - ceea ce nu poate fi admis - că mişcările automatului care joacă şah sînt de mai înainte hotărîte, ele vor fi negreşit întrerupte şi tulburate de voinţa cu totul nedeterminată a adversarului. Deci, nu există nici cea mai mică asemănare între operaţiile *Jucătorului de şah* şi cele făcute de *maşina de calculat* a lui Babbage. Iar dacă vrem să susţinem că *Jucătorul de şah e o simplă maşină,* va trebui să recunoaştem că e, mai presus de orice comparaţie, cea mai minunată dintre invenţiile minţii omeneşti. Totuşi, baronul Kempelen[15], primul ei prezentator, nu se sfieşte să susţină că e vorba de „o maşină cît se poate de obişnuită, *o jucărioară,* ale cărei mişcări se arată a fi atît de uimitoare numai mulţumită concepţiei îndrăzneţe ce stă la temelia ei şi fericitei alegeri a metodelor folosite pentru a crea iluzia”. Ar fi însă zadarnic să stăruim asupra acestui punct. Nu încape îndoială că operaţiile automatului sînt conduse de *mintea omului,* şi de alt nimic. Intr-adevăr, lucrul acesta poate fi dovedit în chip matematic şi *a priori.* Tot ce ne mai rămîne să arătăm este felul în care se face simţit amestecul omului, înainte de a intra în acest subiect, credem că e nimerit să facem un scurt istoric, precum şi o descriere a *Jucătorului de şah,* pentru acei dintre cititorii noştri care n-au avut niciodată prilejul să fie de faţă la spectacolul domnului Maelzel.

Automatul care joacă şah a fost inventat în 1769 de către baronul Kempelen, un nobil din Pressburg, în Ungaria, care mai tîrziu l-a cedat, dimpreună cu secretul operaţiilor, posesorului său actual[16]. Scurtă vreme după construirea lui, s-au dat cu el spectacole la Pressburg, Paris, Viena şi în alte oraşe de pe continent, în anii 1783 şi 1784, domnul Maelzel l-a dus la Londra, în anii din urmă a trecut prin oraşele mai de seamă ale Statelor Unite. Pretutindeni unde a fost văzut, apariţia lui a stîrnit cea mai vie curiozitate, şi spectatori din toate clasele sociale au făcut numeroase încercări pentru a pătrunde taina mişcărilor sale. Gravura reprodusă mai sus ne dă o imagine destul de fidelă a figurii aşa cum au văzut-o cetăţenii din Richmond acum cîteva săptămîni. Braţul drept totuşi ar trebui să se întindă ceva mai mult peste ladă; pe aceasta ar trebui să se vadă un

[15] *Wolfgang von Kempelen,* om de ştiinţă şi constructor austriac. Afară de ingenioasa construcţie a *Jucătorului de şah* a efectuat temeinice cercetări asupra mecanismului vorbirii, inventînd în 1788 un aparat de vorbit care imita glasul unui copil de 3-4 ani, aparat ce avea să fie perfecţionat în 1821 de mecanicul berlinez Posch.

[16] În ediţia din 1856 a operei lui Poe, R.W. Griswold, îngrijitorul ediţiei, inserează următoarea notă: „Acest articol a fost scris în 1835, cînd domnul Maelzel, răposat de curînd, înfăţişase *Jucătorul de şah* publicului din Statele Unite. Credem că astăzi (în 1855) el se află în posesia profesorului J.K. Mitchell din Philadelphia”. De fapt aparatul fusese deja distrus la 5 iul. 1854 în incendiul care a cuprins Muzeul Chinezesc din Philadelphia.

eşichier, şi cîtă vreme manechinul ţine o pipă în mînă, perniţa n-ar trebui să se vadă. De cînd domnul Maelzel a devenit proprietarul *Jucătorului de şah,* s-au făcut în costumul acestuia cîteva schimbări fără însemnătate. Pomponul, de pildă, nu exista la început.

La ora hotărîtă pentru spectacol, se ridică o cortină sau se deschide o uşă cu două canaturi, şi maşina este adusă pe rotile pînă la vreo douăsprezece picioare depărtare de cel mai apropiat dintre spectatori, iar între acesta şi *Jucătorul de şah* e întinsă o frînghie. Se vede o figură - un fel de manechin - îmbrăcată turceşte şi şezînd cu picioarele încrucişate dinaintea unei lăzi uriaşe, făcută - după cîte se pare - din lemn de arţar şi care slujeşte drept masă. Dacă i se va cere, prezentatorul va duce maşina în orice parte a sălii, o va lăsa în orice punct i s-ar cere, ba chiar o va muta din loc în repetate rînduri în timp ce se joacă partida.

Baza lăzii e destul de ridicată de la pămînt, mulţumită unor rotile sau unor mici cilindri de aramă pe care se mişcă, şi astfel spectatorii pot vedea în voie întreg spaţiul liber aflat mai jos de *automat.* Scaunul pe care sade *Jucătorul de şah e* ţintuit, o dată pentru totdeauna, de ladă.

Pe tăblia de sus a acesteia se găseşte un eşichier, bătut şi el în cuie, o dată pentru totdeauna. Braţul drept al *Jucătorului de şah* e întins înainte, cît e de lung, alcătuind unghi drept cu trupul şi parcă lăsat în voia lui la marginea eşichierului. Mîna e aşezată cu palma în jos.

Eşichierul are o suprafaţă de optsprezece ţoli pătraţi. Braţul stîng al *Jucătorului e* îndoit din cot, iar în mîna stingă ţine o pipă. Spatele turcului e acoperit de o perdea verde, care îi învăluie în parte linia umerilor. Dacă ne luăm după înfăţişarea exterioară a lăzii, aceasta e împărţită în cinci compartimente, adică trei dulăpioare de dimensiuni egale şi două sertare, aşezate sub dulăpioare. Amănuntele date pînă aici se referă la înfăţişarea *automatului,* aşa cum apărea cînd era prezentat pentru întîia oară în faţa spectatorilor.

După aceea Maelzel aduce la cunoştinţă adunării că are să-i arate mecanismul *automatului.* Scoţînd o legătură de chei din buzunar, deschide cu una din ele uşiţa însemnată în gravură cu cifra l şi-i pofteşte pe cei de faţă să-l cerceteze în tot cuprinsul lui. întreg interiorul pare plin de roţi şi rotiţe dinţate, de pîrghii şi de alte maşinării, atît de strîns înghesuite înăuntru, încît ochiul nu poate pătrunde decît la o mică adîncime în grămada lor. Lăsînd uşiţa larg deschisă, Maelzel trece îndărătul lăzii şi, ridicînd perdeaua care-l acoperă pe *Jucător,* deschide o altă uşiţa, aşezată tocmai în spatele celei ce fusese deschisă mai întîi, ţinînd în faţa acesteia o lumînare aprinsă; mutînd în acelaşi timp maşina din loc în loc, face să cadă o lumină puternică înlăuntrul dulapului, care acum se dovedeşte a fi plin cu maşinării de tot felul.

Spectatorii declarîndu-se mulţumiţi, Maelzel închide uşa dindărăt, o încuie, scoate cheia din broască, lasă din nou draperia peste *Jucător* şi se întoarce în faţa aparatului. Nu trebuie să uităm că uşiţa pe care am însemnat-o cu cifra *1* rămîne deschisă. Prezentatorul purcede acum la deschiderea sertarului aşezat sub dulăpioare, în partea de jos a lăzii, fiindcă în realitate nu există decît un singur sertar, deşi s-ar părea că sînt

două; dar cele două minere şi găuri de cheie sînt numai de frumuseţe. Sertarul fiind deschis de tot, se pot vedea o perniţă şi un joc de şah fixat perpendicular pe o ramă. Lăsînd sertarul deschis, la fel ca dulapul nr. l, Maelzel descuie uşiţa nr. 2 şi uşiţa nr. 3, care se dovedesc atunci a nu fi decît canaturile unei aceleiaşi uşi, ce dă într-unul şi acelaşi compartiment. Totuşi, la dreapta acestui compartiment (adică la dreapta spectatorilor), se află o mică despărţitură de o lărgime de şase ţoli, plină de maşinării. Compartimentul principal (pe care-l vom numi astfel ori de cîte ori vom vorbi de acea parte a lăzii, vizibilă după deschiderea uşilor nr. 2 şi nr. 3) e căptuşit cu postav negru şi nu cuprinde alte maşinării în afară de două piese de oţel, în formă de sfert de cerc, aşezate în cîte unul din cele două colţuri de sus ale sale. O mică ieşitură, lată cam de vreo opt ţoli pătraţi şi acoperită tot cu postav de culoare închisă, se găseşte pe podeaua compartimentului lîngă colţul cel mai retras, aflat la stînga spectatorului. Lăsînd închise uşile nr. 2 si nr. 3, la fel ca şi sertarul şi uşa însemnată cu nr. l, prezentatorul se duce îndărătul compartimentului principal, şi acolo, deschizînd o altă uşa, bagă în el o luminare aprinsă şi luminează puternic interiorul, în felul acesta, întreaga ladă fiind în aparenţă expusă privirilor celor de faţă, Maelzel, lăsînd uşa şi sertarul mereu deschise, întoarce de-a binelea tot automatul şi, ridicînd perdeaua, îl arată pe Turc din spate.

În şalele acestuia se deschide o uşă cu o suprafaţă de vreo zece ţoli pătraţi, şi tot astfel, în coapsa lui stînga, încă una, mai mică. Partea dinlăuntru, văzută prin aceste deschizături, pare plină cu maşinării, îndeobşte fiece spectator rămîne pe deplin încredinţat că a văzut şi a cercetat pînă în amănunt şi dintr-o dată toată alcătuirea automatului, şi gîndul că o persoană oarecare ar putea sta ascunsă înlăuntru în timpul unei cercetări atît de minuţioase şi depline a acestui interior e înlăturat pe dată ca o absurditate nemaipomenită, chiar dacă pentru o clipă a putut găsi crezare.

Ducînd maşina îndărăt, pe locul ei de la început, domnul Maelzel aduce la cunoştinţa publicului că *automatul* va juca o partidă de şah cu oricine binevoieşte să-i fie adversar. După ce se găseşte cineva care acceptă provocarea, i se aduce o măsuţă care e aşezată foarte aproape de frînghie, dar în partea dinspre spectatori, şi pusă în aşa fel încît toată lumea să poată vedea bine *automatul.* Dintr-un sertar ale acestei măsuţe se scot piesele unui joc de şah, şi de obicei, dar nu întotdeauna, domnul Maelzel chiar cu mîna lui le aşază pe eşichier, care e alcătuit din numărul ştiut de pătrăţele zugrăvite pe masă. îndată ce adversarul ia loc pe scaun, prezentatorul se apropie de sertarul lăzii, şi luînd din el perniţa, o aşază drept sprijin sub braţul stîng al *automatului,* după ce i-a luat din mînă pipa. Luînd apoi din sertar şi piesele de şah ale *automatului,* le rînduieşte pe eşichierul din faţa acestuia. Pe urmă închide uşile şi le încuie, lăsînd legătura de chei la uşa însemnată cu nr. 1. închide şi sertarul şi, în sfîrşit, pune în mişcare mecanismul cu o cheie pe care o introduce într-o deschizătură de la capătul din stînga al cutiei (stînga spectatorilor). Acum începe jocul. *Automatul* face prima mutare. De obicei durata partidei e limitată la o jumătate de oră, dar dacă la sfîrşitul acestui răstimp nu s-a terminat încă, şi adversarul o poate cîştiga împotriva *automatului,* rareori se întîmplă ca domnul Maelzel să se opună la continuarea ei. Fără îndoială

că pricina vădită şi adevărată a limitării în timp a partidei este grija de a nu obosi publicul. Se înţelege, desigur, că atunci cînd adversarul face o mutare pe măsuţa sa, domnul Maelzel, lucrînd ca un reprezentant al adversarului, execută aceeaşi mişcare pe tăbliţa *automatului.* Pe de altă parte, atunci cînd Turcul face o mutare, ea este reprodusă pe măsuţa adversarului tot de domnul Maelzel, care, de data asta, lucrează ca reprezentant al *automatului,* în felul acesta, prezentatorul e nevoit să treacă întruna de la o măsuţă la alta. De asemenea, se duce mereu în spatele *Jucătorului* să îndepărteze piesele de şah pe care acesta le-a luat şi pe care le aşază, pe măsură ce sînt scoase din joc, pe ladă, la stînga eşichierului (chiar la stînga sa). Cînd *automatul* se arată şovăielnic în privinţa unei mişcări pe care trebuie să o facă, publicul vede cîteodată pe prezentator cum se postează singur, foarte aproape, la dreapta aparatului şi cum îşi lasă mîna să cadă cu nepăsare, la răstimpuri, pe ladă. Are şi un fel al lui de a bate cu neastîmpăr din picior, făcut anume să trezească în minţile celor care sînt mai degrabă şireţi decît pătrunzători bănuiala că între el şi maşină ar exista o înţelegere tainică.

Nu încape îndoială că aceste ciudăţenii sînt simple ticuri ale domnului Maelzel, sau, dacă îşi dă seama de ele, scopul lui e de a da spectatorilor ideea greşită că *Jucătorul de şah* e numai şi numai o maşinărie.

Turcul joacă şah cu mîna stînga. Toate mişcările braţului sînt făcute în unghi drept, în felul acesta, mîna lui (care poartă mănuşă şi e îndoită într-un chip firesc) e dusă de-a dreptul deasupra piesei ce trebuie mişcată şi se lasă, în cele din urmă, în jos peste aceasta, pentru ca degetele să o apuce, de cele mai multe ori, fără nici o greutate. Cîteodată însă, cînd figura de şah nu e tocmai pe locul care trebuie să se afle, *automatul,* încercînd să o apuce, dă greş. Cînd se întîmplă un asemenea lucru, *automatul* nu face o altă încercare, dar braţul lui îşi continuă mişcările în direcţia de la început, întocmai ca şi cum ar fi apucat cu degetele piesa de şah. După ce a arătat în felul acesta locul anumit pe care ar fi trebuit să se facă mutarea, mîna se retrage pe perniţa ei, şi Maelzel execută schimbarea cerută de *automat.* La fiece mişcare a acestuia se aude zgomotul maşinăriei în funcţiune, în timpul desfăşurării jocului, *Jucătorul de şah* îşi roteşte ochii din cînd în cînd, ca şi cum ar supraveghea eşichierul, îşi clatină capul şi pronunţă cuvîntul *şah,* dacă e nevoie[17].

Dacă adversarul său a făcut o mişcare nepermisă, *Jucătorul de şah* loveşte cu vioiciune în cutie cu degetele mîinii drepte, clătinîndu-şi supărat capul, şi după ce pune la loc, în vechea sa poziţie, piesa de şah greşit mutată, face, cu de la sine putere, mutarea următoare. Cînd a cîştigat partida, dă din cap ca unul care a izbîndit, se uită cu satisfacţie la publicul spectator şi, întinzîndu-şi mîna stînga mai departe, ca de obicei, îşi lasă doar degetele să se odihnească pe pernă, îndeobşte, Turcul e biruitor; *o dată sau de două ori însă a fost bătut.* La sfîrşitul partidei, Maelzel e gata, dacă i se cere, să arate iarăşi publicului mecanismul din ladă, în acelaşi fel

[17] Faptul că turcul rosteşte cuvîntul *şah* se datoreşte unei perfecţionări introduse de domnul Maelzel. Cînd era proprietatea baronului Kempelen, *automatul* dădea *şah* bătînd cu mîna dreaptă în cutie.

ca la început. Maşina e împinsă pe rotile îndărăt şi, în sfîrşit, o perdea o ascunde vederilor asistenţei.

S-au făcut mai multe încercări de a dezlega misterul *automatului.* Părerea cea mai răspîndită, o părere îmbrăţişată îndeobşte de oamenii de la a căror inteligenţă s-ar fi aşteptat mai mult, era, precum am mai spus, că nu ar fi fost vorba de nici un amestec direct al omului aici, cu alte cuvinte că maşina nu e decît o maşină, şi alt nimic. Erau însă mulţi care susţineau că însuşi prezentatorul conducea mişcările *automatului* prin mijloace mecanice acţionate prin intermediul picioarelor lăzii. Au mai fost şi alţii care au vorbit, foarte convinşi, de un magnet. Despre cea dintîi dintre aceste păreri nu mai avem nimic de adăugat la cele ce am mai spus. în legătură cu cea de-a doua, nu mai e nevoie să repetăm că maşina, fiind împinsă pe rotile, poate fi dusă, la cererea oricărui spectator, în orice parte a sălii chiar în timpul partidei, în ce priveşte magnetul, această presupunere nu poate fi nici ea susţinută; dacă un magnet ar fi elementul activ, orice alt magnet aflat în buzunarul vreunui spectator ar tulbura tot mersul mecanismului. De altfel, prezentatorul este de acord ca un magnet, cel mai puternic dintre toate, să fie lăsat chiar pe ladă în timpul desfăşurării spectacolului.

Cea dintîi încercare de a explica în scris secretul *automatului* - sau cel puţin cea dintîi încercare de care am cunoştinţă - a fost făcută într-un opuscul tipărit la Paris în 1785. Teza autorului se reduce la atît: că un pitic pune în mişcare maşina. Se presupune că pe cînd se deschide lada, piticul acesta se ascunde în ea, băgîndu-şi picioarele în doi cilindri goi pe dinăuntru - despre care se afirmă că fac parte (cu toate că nu fac) din maşinăria dulapului nr. *1 -,* în vreme ce trupul său rămîne cu totul în afara aparatului, fiind acoperit de perdeaua Turcului. După ce se închid uşile, piticul poate să-şi strecoare trupul în ladă, deoarece zgomotul pricinuit de o parte a maşinăriei îi îngăduie să o facă fără a fi auzit şi chiar să închidă uşa prin care a intrat. Lăuntrul *automatului* fiind apoi expus cu dinadinsul tuturor privitorilor fără ca în el să fie văzut cineva, spectatorii - spune autorul articolului - sînt încredinţaţi că nimeni nu se ascunde în vreuna din despărţiturile ce alcătuiesc aparatul. Această ipoteză e în întregime de o absurditate prea vădită pentru a merita să fie comentată sau combătută, şi credem prin urmare că a fost foarte puţin luată în seamă.

În 1789, I.F. Freyhere a publicat la Dresda o carte în care s-a făcut o nouă încercare de a dezlega misterul. Cartea domnului Freyhere era destul de voluminoasă şi din belşug ilustrată cu gravuri în culori. Autorul presupunea că „un băiat bine pregătit, foarte subţiratic şi înalt (tocmai cît trebuie ca să se poată ascunde într-un sertar aşezat de-a dreptul sub eşichier)”, juca partida şi făcea toate mutările *automatului*. Deşi era şi mai neroadă decît cea expusă de autorul parizian, această idee s-a bucurat de o primire mai bună din partea cititorilor şi a fost socotită, într-o oarecare măsură, ca adevărata dezlegare a minunii, pînă în ziua în care inventatorul puse capăt discuţiei prin aceea că a primit să fie cercetat îndeaproape capacul lăzii.

Aceste ciudate încercări de a găsi o explicaţie au fost urmate şi de altele, nu mai puţin ciudate, în ultimii ani, totuşi, un scriitor anonim, printr-

un şir de raţionamente într-o formă cu totul incultă, a izbutit să ajungă la o soluţie vrednică de a fi luată în seamă, pe care însă n-o putem socoti ca fiind singura adevărată. Articolul său, apărut mai întîi într-o publicaţie săptămînală din Baltimore, era ilustrat cu gravuri şi avea ca titlu: *încercare de a analiza Jucătorul de şah automat al lui Maelzel.* Credem că acest eseu este originalul opusculului la care face aluzie domnul David Brewster în *Scrisorile despre magia naturală,* afirmînd fără sfială că e o explicaţie pe deplin mulţumitoare. Nu încape îndoială că *rezultatele* analizei sînt, în general, juste. Dar faptul că Brewster a putut susţine că articolul cu pricina alcătuieşte o explicaţie pe deplin mulţumitoare ne sileşte să presupunem că autorul nu l-a citit decît în grabă şi fără atenţie. Citind rezumatul acestui eseu apărut în *Scrisorile despre magia naturală,* este cu neputinţă să ajungi la vreo încheiere limpede cu privire la exactitatea sau inexactitatea analizei de care este vorba, şi asta datorită foarte greşitei manipulări a datelor folosite, precum şi a numeroaselor lor lacune. Acelaşi cusur se găseşte şi în *încercarea de a analiza* etc., aşa cum am citit-o în forma ei originară. Soluţia constă într-o serie de explicaţii amănunţite (ilustrate cu gravuri în lemn şi cuprinzînd un mare număr de pagini), cu scopul de a demonstra *posibilitatea de a schimba locul despărţiturilor* din ladă în aşa fel încît să îngăduie unei fiinţe omeneşti ascunse înăuntru să-şi *mute* unele părţi ale trupului ei dintr-un compartiment într-altul în timpul arătării mecanismului şi să înşele astfel atenţia spectatorilor.

Aşa cum am mai spus şi cum vom mai încerca să dovedim, nu încape îndoială că singurul adevăr stă în principiul şi, mai ales, în rezultatul acestei explicaţii. Cineva, un ins oarecare, se află ascuns în iada aparatului în tot timpul cît ţine prezentarea interiorului acestuia. Sîntem totuşi împotriva întregii vorbării prin care ni se descrie felul cum sînt puse în mişcare diferitele compartimente pentru a înlesni mişcările celui ascuns înăuntru. Sîntem, dimpotrivă, de părere că aceasta nu e decît o simplă teorie admisă chiar de îa început, căreia, ulterior, împrejurările sînt silite să i se adapteze. Nici un raţionament inductiv nu duce şi nu poate susţine această teorie. Oricare ar fi modalitatea folosită pentru a înfăptui schimbările, ea rămîne desigur ascunsă în tot timpul cît ţine cercetarea. A demonstra că e cu putinţă ca unele mişcări să fie executate într-un anume fel nu înseamnă nici pe departe a demonstra că în cazul de faţă ele sînt realizate chiar în felul acesta.

Mai pot să existe infinit de multe alte metode prin care să se dobîndească aceleaşi rezultate. Probabilitatea ca tocmai metoda la care ne-am oprit să fie cea adevărată se află deci în raport de unu la infinit. Dar, în realitate, acest anume lucru care ne interesează, adică trecerea dintr-un compartiment într-altul, nu are nici o însemnătate. Este cu totul de prisos să consacri sapte-opt pagini pentru a dovedi ceea ce nu are să tăgăduiască nici un om cu bun-simţ: că adică minunatul geniu mecanic al baronului Kempelen a putut foarte bine să născocească mijloacele necesare pentru a închide o uşă sau a schimba un panou prin mijlocirea unei fiinţe omeneşti aflată şi ea în slujba lui şi pusă în atingere cu panoul sau cu uşa. dimpreună cu toate celelalte operaţiuni îndeplinite într-un fel care le pune cu totul la adăpost de privirile spectatorilor, aşa cum ne arată autorul eseului şi cum ne vom strădui şi noi să dovedim într-un chip mult

mai cuprinzător.

În încercarea noastră de a veni cu o explicaţie a *automatului,* vom arăta mai întîi în ce fel se înfăptuiesc mişcările lui, iar apoi vom descrie, cît mai pe scurt cu putinţă, natura *observaţiilor* din care ne-am dedus rezultatul.

Spre o deplină înţelegere a problemei, este necesar să repetăm în cîteva cuvinte procedeul adoptat de experimentator pentru a arăta partea lăuntrică a lăzii, procedeu de la care el nu se abate *niciodată,* nici în cel mai mic amănunt, în primul rînd, el deschide uşa nr. 1.

Lăsînd-o deschisă, se duce îndărătul *lăzii* şi deschide o altă uşă, opusă uşii nr. 1. La această uşă dindărăt ţine o luminare aprinsă. Apoi *închide uşa dindărăt,* o încuie şi, întorcîndu-se în faţă, trage sertarul pînă la fund. După aceea deschide uşile nr. 2 şi nr. 3 (uşile cu două canaturi) şi arată interiorul compartimentul principal. Lăsîndu-l deschis şi pe acesta, şi sertarul şi uşa din faţă a dulapului nr. l, se duce iarăşi în spatele lăzii şi deschide uşa dindărăt a compartimentului principal, închiderea *lăzii* se face fără a ţine seama de vreo rînduială, atîta numai că uşile cu două canaturi sînt totdeauna închise mai înaintea sertarului.

Să presupunem ca o persoană se află ascunsă în maşină cînd aceasta e împinsă întîia oară în faţa spectatorilor. Corpul ei e aşezat în spatele maşinăriilor înţesate în dulapul nr. l (partea dindărăt a maşinăriei acesteia fiind aşezată în aşa fel încît să poată aluneca toată din compartimentul principal în compartimentul nr. l, dacă nevoia o cere), iar picioarele-i sînt bine întinse în compartimentul principal, în clipa cînd Maelzel deschide uşa nr. l, omul ascuns acolo nu e cîtuşi de puţin în primejdie de a fi descoperit fiindcă privirea cea mai pătrunzătoare nu poate străbate la o adîncime de mai mult de doi ţoli în întunericul dinlăuntru. Altfel însă stau lucrurile cînd uşa dindărăt a dulapului nr. 1 este deschisă. O lumină puternică pătrunde atunci în dulap, şi corpul omului ar fi descoperit fără greş dacă s-ar afla acolo. Dar nu e. Cheia pusă în broasca uşii dindărăt a fost un simplu semnal, la auzul căruia persoana ascunsă înăuntru îşi duce corpul înainte, într-un unghi cît mai ascuţit cu putinţă, ghemuindu-se cu totul, sau aproape cu totul, în compartimentul principal. Această poziţie însă e foarte grea şi căznită şi nu poate fi menţinută multă vreme. De aceea îl vedem pe Maelzel închizînd uşa dindărăt. O dată cu aceasta, nu mai are nici un rost ca trupul omului să nu-şi reia poziţia lui de mai înainte, căci dulapul e iarăşi destul de întunecat ca să înfrunte cercetările. Sertarul acum e deschis şi picioarele persoanei dinlăuntru atîrnă în spatele lui, în locul pe care îl ocupase pînă adineauri[18].

Nici o părticică, prin urmare, din trupul acelui om nu se mai află în compartimentul principal, corpul fiind ascuns în spatele maşinăriei

[18] Sir David Brewster presupune că îndărătul sertarului se găseşte în permanenţă un spaţiu încăpător, chiar cînd sertarul e închis, cu alte cuvinte, că sertarul este fals şi nu ajunge pînă în dosul lăzii. Această părere nu poate fi cătuşi de puţin susţinută. O înşelătorie atât, de grosolană ar fi descoperită fără zăbavă, mai ales că sertarul, fiind deschis în toată întinderea lui, dă astfel putinţa de a compara adâncimea lui cu adâncimea lăzii.

dulapului nr. l, iar picioarele, în locul ocupat de sertar. Acum prezentatorul e deci în măsură să arate în toată voia compartimentul principal. Ceea ce şi face deschizînd amîndouă uşile, cea din faţă şi cea dindărăt, fără ca nimeni să fie descoperit. Astfel, spectatorii sînt încredinţaţi că lada, în întregime, e supusă privirii lor, dimpreună cu toate părţile alcătuitoare, într-o singură şi aceeaşi clipă. Dar desigur că lucrurile nu se petrec astfel. Ei nu văd nici spaţiul din spatele sertarului, nici interiorul dulapului nr. l, a cărui uşă din faţă e virtual închisă în clipa cînd prezentatorul închide uşa dindărăt. După acestea, Maelzel întoarce maşina cu totul, ridică draperia Turcului, deschide uşile din spatele şi din dreptul coapsei acestuia si, arătînd că trunchiul este plin cu maşinării, o readuce în poziţia de la început şi închide uşile.

Din clipa aceasta, omul dinlăuntru se poate mişca în voie. Ridicîndu-se, el se introduce în corpul Turcului, aşa încît ochii lui să fie la nivelul eşichierului. E foarte cu putinţă că se aşază pe un mic bloc de formă pătrată sau pe ieşindul care poate fi văzut într-un colţ al compartimentului principal cînd uşile sînt deschise, în această poziţie el poate să vadă eşichierul prin pieptarul Turcului care e făcut dintr-un material străveziu. Aducîndu-şi şi mîna dreaptă peste piept, el pune în mişcare mica maşinărie necesară pentru a conduce mîna stingă şi degetele *automatului.* Mecanismul e aşezat chiar sub umărul stîng al Turcului şi, prin urmare, mîna dreaptă a omului ascuns acolo ajunge la el mai lesne dacă presupunem că braţul lui drept e adus peste piept. Mişcarea capului, a ochilor şi a braţului drept al figurii *automatului,* ca şi rostirea cuvîntului „şah" sînt făcute cu ajutorul unui alt mecanism din interior şi declanşate cum şi cînd vrea de către omul aflat înlăuntru. E foarte cu putinţă ca mecanismul acesta în întregimea lui, cu alte cuvinte tot ce alcătuieşte însăşi esenţa aparatului, să fie cuprins în dulăpiorul, lat de vreo şase ţoli, aşezat la dreapta compartimentului principal (dreapta spectatorilor).

Analizînd operaţiile *automatului,* ne-am ferit cu dinadinsul să ne ocupăm, fie şi în treacăt, de felul cum diferitele compartimente sînt urnite şi schimbate din locul lor, căci e uşor de înţeles că lucrul acesta e cu totul lipsit de însemnătate, într-adevăr, oricare tîmplar e destul de priceput în meseria lui ca să găsească nenumărate mijloace de a-l realiza, în afară de aceasta, am arătat că, oricare ar fi procedeul prin care schimbările de compartimente sînt înfăptuite, acestea nu se petrec în văzul spectatorilor. Concluziile noastre sînt întemeiate pe observaţiile următoare, pe care le-am făcut în timpul repetatelor noastre participări la spectacolele lui Maelzel[19].

Parte din aceste observaţii sînt făcute în scopul de a dovedi că maşina nu poate fi pusă în mişcare decît de mintea omului şi socotim că ar fi de prisos să mai aducem alte argumente în sprijinul a ceea ce a mai fost

[19] Parte din aceste observaţii sunt făcute în scopul de a dovedi că maşina nu poate fi pusă în mişcare decât de mintea omului şi socotim că ar fi de prisos să mai aducem alte argumente în sprijinul a ceea ce a mai fost pe deplin lămurit. Intenţia noastră este, în primul rând, de a convinge anumiţi prieteni asupra cărora un şir de raţionamente sugestive va avea mai multă înrâurire decât cea mai pozitivă demonstraţie apriorică.

pe deplin lămurit.

Intenţia noastră este, în primul rînd, de a convinge anumiţi prieteni asupra cărora un şir de raţionamente sugestive va avea mai multă înrîurire decît cea mai pozitivă demonstraţie apriorică.

I.

Mutările de şah ale Turcului nu sînt făcute la intervale, ci sînt potrivite mişcărilor adversarului, cu toate că această condiţie (a regularităţii), atît de importantă în orice fel de invenţie mecanică, ar fi putut fi lesne îndeplinită dacă s-ar fi îngrădit spaţiul de timp acordat adversarului pentru comutare. Dacă, de pildă, acest timp ar fi fost de trei minute, mutările *automatului* ar fi putut fi executate într-un răstimp mai lung decît trei minute. Prin urmare, lipsa de regularitate, cînd acestea ar fi putut fi dobîndite cu atîta uşurinţă, face dovada că regularitatea nu are însemnătate în funcţionarea *automatului,* cu alte cuvinte, că *automatul* nu este *numai* o maşină.

II.

Cînd *automatul* e pe punctul de a mişca una din piese, se poate zări o anume mişcare, foarte desluşită, tocmai dedesubtul umărului stîng. Această mişcare iscă un tremur slab în draperia care acoperă umărul stîng în faţă. Tremurul de care am vorbit se produce neapărat cu vreo două secunde înainte de a se fi mişcat braţul însuşi. Şi niciodată braţul nu se mişcă fără această mişcare pregătitoare a umărului. Să presupunem că adversarul mută o piesă şi că mutarea corespunzătoare este, ca de obicei, făcută de Maelzel pe eşichierul *automatului.* Să presupunem că adversarul supraveghează îndeaproape *automatul,* pînă ce descoperă mişcarea pregătitoare a umărului. Să presupunem că de îndată ce a descoperit această mişcare şi mai înainte ca braţul însuşi să se fi mişcat, el îşi retrage piesa de şah, ca şi cum şi-ar fi dat seama că a greşit în jocul său. Se va vedea că mişcarea braţului, care, în toate celelalte cazuri, urmează imediat mişcării umărului, este de această dată oprită, nu se mai produce, cu toate că Maelzel n-a reprodus pe eşichierul *automatului* mutarea ce corespunde retragerii adversarului. E vădit că *automatul* era gata să mute piesa de şah, iar dacă n-a mutat-o, aceasta se datoreşte pe de-a-ntregul retragerii adversarului, fără ca Maelzel să fi intervenit.

Faptul acesta dovedeşte cu prisosinţă, în primul rînd, că intervenţia lui Maelzel, care reproduce pe eşichierul Turcului mutările adversarului, nu este neapărat necesară mişcărilor *automatului.* Mai dovedeşte, în al doilea rînd, că mişcările acestuia sînt călăuzite de un *cuget,* de către un ins oarecare, ce poate să vadă eşichierul adversarului şi, în al treilea rînd, că mişcările celui ascuns nu sînt călăuzite de gîndirea lui Maelzel, care stă cu spatele la adversar în timp ce acesta îşi retrage mutarea.

III.

Automatul nu cîştigă în mod invariabil partidele. Dacă el n-ar fi fost decît o maşină şi alt nimic, lucrurile nu s-ar petrece astfel, şi ar trebui să cîştige întruna. Odată descoperit *principiul* mulţumită căruia o maşină

poate fi în aşa fel construită încît să joace o partidă de şah, atunci dezvoltarea aceluiaşi, principiu ar putea să o facă în stare de a cîştiga, iar o şi mai mare dezvoltare, să cîştige *toate* partidele, cu alte cuvinte, să bată la jocul de şah pe orice adversar. Dacă ne vom gîndi bine, ne vom încredinţa că greutatea de a face ca o maşină să cîştige toate partidele nu e cîtuşi de puţin mai mare, în ce priveşte principiul operaţiilor necesare, decît aceea de a o face să cîştige o singură partidă.

Prin urmare, dacă socotim că *Jucătorul de şah e o* maşină, trebuie să presupunem (ceea ce e cu totul de necrezut) că inventatorul a preferat să o lase neterminată decît să perfecţioneze mecanismul automatului, presupunere care, se vede bine. e şi mai absurdă dacă ne gîndim că, lăsîndu-l neterminat, el procura adversarilor un argument împotriva posibilităţii ca *Jucătorul de şah* să fie numai o maşină. Şi e tocmai argumentul de care ne folosim aici.

IV.

Niciodată cînd situaţia partidei e grea sau încurcată nu-l vedem pe Turc dind din cap sau rotindu-şi privirile. Acest lucru se petrece numai atunci cînd mutarea următoare se impune de la sine sau cînd partida se află într-o fază în care omul ascuns în interiorul *automatului* nu are nevoie să se gîndească mai adînc. Astfel de mişcări ale capului şi ale ochilor se văd de obicei la persoanele adîncite în gînduri şi, dacă maşina n-ar fi fost decît o maşină, ingeniosul baron Kempelen ar fi izbutit să asigure declanşarea lor la timpul potrivit, cu alte cuvinte, în momentele de încordare. Dar, în cazul de faţă, se întîmplă tocmai contrariul, şi faptul acesta vine să întărească presupunerea noastră că în interiorul maşinii se află un om. Cînd el e nevoit sa cugete asupra partidei, nu mai are timp să se gîndească a pune în mişcare acel mecanism care mişcă şi capul, şi ochii. Dar cînd mutarea ce trebuie făcută e de la sine înţeleasă, are timp să se ocupe de acest lucru şi vedem prin urmare capul clătinîndu-se şi ochii rotindu-se.

V.

Cînd maşina e întoarsă în aşa fel încît să îngăduie spectatorilor să cerceteze spatele Turcului, cînd draperia e ridicată şi uşiţele din trunchiul şi coapsa acestuia sint deschise, se vede că interiorul trunchiului e plin cu tot felul de maşinării.

Examinînd cu luare-aminte această maşinărie cînd *automatul* era în mişcare, cu alte cuvinte, cînd întregul aparat se mişcă pe rotile, ni s-a părut că anumite părţi ale mecanismului îşi schimbă locul şi înfăţişarea într-o măsură prea mare pentru a fi pusă pe seama numai a simplelor legi ale perspectivei. După alte cîteva cercetări, ne-am încredinţat că aceste schimbări neobişnuite se datorau oglinzilor aşezate în interiorul trunchiului. Introducerea oglinzilor printre piesele maşinăriei n-a putut fi făcută cu scopul de a influenţa în vreun grad oarecare mecanismul însuşi. Acţiunea lor, oricare ar fi ea, trebuie să fie fără doar şi poate în legătură cu privirea spectatorului. Concluzia noastră neîntîrziată a fost că aceste oglinzi erau aşezate acolo pentru a înmulţi în faţa ochilor spectatorilor cele cîteva piese mecanice, puţine la număr, aşa încît să pară că interiorul e

înţesat de maşinării. Deducţia, deci, pe care o tragem de-a dreptul de aici e că maşina nu este numai o maşină: căci, dacă ar fi fost aşa, inventatorul nu numai că n-ar fi dorit cîtuşi de puţin ca mecanismul său să pară a fi complicat şi n-ar fi recurs la înşelăciune, în scopul de a-i da această aparenţă, dar ar fi fost cu dinadinsul doritor de a-i convinge pe cei care au asistat la spectacolele lui de simplitatea mijloacelor prin care dobîndeşte rezultate atît de uimitoare.

VI.

Înfăţişarea exterioară şi mai ales gesturile *automatului,* privite ca o imitaţie a vieţii, nu sînt decît nişte imitaţii foarte obişnuite. Fizionomia lui nu vădeşte nici un fel de originalitate, iar în ce priveşte asemănarea cu un chip de om, cele mai de rînd plăsmuiri de ceară o depăşesc. Ochii i se rotesc în cap într-un fel cu totul nefiresc şi fără nici o legătură cu mişcările corespunzătoare ale pleoapelor şi sprîncenelor. Mai cu seamă braţul îşi face diferitele mişcări într-un fel peste măsură de ţeapăn, stîngaci, repezit şi schematic. Dar, cu toate acestea, afară dacă nu se datoresc neputinţei lui Maelzel de a face un lucru mai bun, nu pot fi decît urmarea unei neglijenţe intenţionate, căci de o neglijenţă întîmplătoare nici nu poate fi vorba, dacă ne gîndim că ingeniosul inventator se îndeletniceşte tot timpul cu perfecţionarea maşinilor sale.

E mai mult decît sigur că nu trebuie să punem pe seama neîndemînării această înfăţişare lipsită de viaţă, cînd toate celelalte automate ale lui Maelzel alcătuiesc o dovadă a deplinei sale dibăcii de a copia mişcările şi particularităţile vieţii cu cea mai minunată asemănare. Aşa, de pildă, dansatorii lui pe frînghie n-au pereche în lume. Cînd clovnul rîde, pe buzele lui, pe sprîncenele şi genele lui, pe toate trăsăturile feţei lui e întipărită expresia cea mai potrivită. Şi la el, şi la partenerul său, fiece gest *e* pînă-ntr-atîta de firesc şi dezbărat de orice urmă de artificialitate, încît, dacă n-ar fi fost atît de mici, şi dacă, înainte ca ei să-şi execute dansul pe frînghie, spectatorii nu şi i-ar trece din mînă în mînă, cu greu ai putea convinge un public oarecare că aceste automate de lemn nu ar fi făpturi însufleţite.

Nu putem deci pune la îndoială dibăcia domnului Maelzel, şi de aceea trebuie neapărat să presupunem că dinadins a îngăduit ca *Jucătorul de şah* să rămînă aceeaşi figură artificială şi lipsită de firesc pe care baronul Kempelen (fără îndoială că tot în chip intenţionat) a construit-o din capul locului.

Nu e prea greu de înţeles care i-a fost intenţia. Dacă mişcările *automatului* ar fi fost naturale şi pline de viaţă, spectatorul ar fi fost şi mai mult înclinat să atribuie operaţiile sale pricinii lor adevărate (adică amestecul omului ascuns înlăuntru) decît e acum, cînd aceste gesturi stîngace şi schematice fac să se creadă că e vorba numai de un mecanism de sine stătător.

VII.

Nu mult înainte de începerea partidei de şah, cînd prezentatorul, ca de obicei, îşi pune în funcţiune *automatul* nu se poate ca o ureche cît de cît deprinsă cu sunetele pricinuite de întorsul unei maşinării să nu

descopere, pe loc, că e cu neputinţă ca axa învîrtită în lada *Jucătorului de şah* cu ajutorul unei chei să fie în legătură cu vreo greutate, vreo pîrghie sau cu orice fel de piesă de maşinărie dinlăuntru. Concluzia pe care o tragem de aici e aceeaşi ca în observaţia noastră. Trasul aparatului nu este negreşit necesar punerii în mişcare a *automatului,* şi e făcut cu scopul de a trezi în spectator ideea greşită că se află în faţa unui mecanism.

VIII.

Cînd lui Maelzel i se pune răspicat întrebarea: „Este *automatul* numai o maşină sau nu?", răspunsul lui este stereotip: „Nu pot să spun nimic". Dar faima *automatului şi* marea curiozitate pe care a stîrnit-o pretutindeni se datoresc mai degrabă părerii precumpănitoare că e numai o maşină, decît oricărei alte împrejurări. Desigur că interesul proprietarului e de a-l înfăţişa ca atare. Dar ce alt mijloc ar putea călăuzi mai simplu şi mai direct părerea spectatorului în sensul dorit decît o declaraţie lămuritoare şi afirmativă tocmai în acest sens? Pe de altă parte, ce alt mijloc mai simplu şi mai direct ar putea fi folosit pentru a zdruncina încrederea spectatorului că *automatul* e o maşină, şi nimic altceva, decît acest refuz de a da o declaraţie lămuritoare?

Căci oamenii, fireşte, judecă astfel: e în interesul lui Maelzel să arate că *automatul* e o simplă maşină... Dar el refuză să facă acest lucru, de-a dreptul prin viu grai, dar nu se sfieşte, ba chiar e foarte pornit să o facă în mod indirect, prin fapte. Dacă *automatul* ar fi fost într-adevăr aşa cum tinde el să-l înfăţişeze prin fapte, atunci s-ar fi folosit bucuros de mărturia mult mai convingătoare a cuvîntului; concluzia noastră este că motivul tăcerii sale e tocmai conştiinţa că aparatul *nu* este o simplă maşină. Faptele sale nu-l pot dovedi de înşelăciune; dar cuvintele lui ar putea.

IX.

Cînd Maelzel, ca să prezinte publicului interiorul lăzii, a deschis uşa nr. l, precum şi uşa care se află chiar în spatele acesteia, el ţine, aşa cum am mai spus, o luminare aprinsă la uşa dindărăt. Apoi plimbă încoace şi încolo maşina întreagă, pentru ca publicul să se încredinţeze că dulapul nr. l e pe de-a-ntregul plin cu maşinării, în vreme ce maşina e mişcată din loc în acest fel, un observator atent va descoperi că, pe cînd acea parte a maşinăriei aflate în apropierea uşii principale nr. l rămîne cu desăvîrşire nemişcată, partea de mai dinăuntru însă se clatină, într-o foarte mică măsură, dimpreună cu mişcările aparatului.

Această împrejurare a trezit în noi cea dintîi bănuială că partea din fund a maşinii era întocmită în aşa fel încît să poată lesne aluneca *en masse* din poziţia ei, atunci cînd împrejurările ar cere-o. Am mai arătat că acest prilej se iveşte atunci cînd omul ascuns înlăuntru îşi aduce corpul într-o poziţie verticală după ce s-a închis uşa dindărăt.

X

Sir David Brewster susţine că figura Turcului e de mărime naturală.

De fapt însă, ea întrece cu mult statura obişnuită. Nimic nu e mai uşor decît să te înşeli cînd e vorba de mărimi. Corpul *automatului* e

îndeobşte izolat, şi neavînd nici un mijloc de a-l compara pe loc cu o formă omenească, sîntem gata să-l socotim ca fiind de dimensiuni obişnuite. Această greşeală s-ar putea îndrepta dacă ne-am uita cu atenţie la *Jucătorul de şah* în clipa în care prezentatorul se apropie de el. Ceea ce se şi întîmplă din cînd în cînd. Desigur, domnul Maelzel nu e prea înalt, dar cînd se apropie de maşină, capul său e cel puţin cu optsprezece ţoli mai jos decît capul Turcului, cu toate că acesta - trebuie s-o amintim - se află aşezat.

XI.

Lada în spatele căreia e aşezat *automatul* are o lungime de trei picioare şi şase ţoli, exact o adîncime de patru picioare şi o înălţime de două picioare şi sase ţoli. Aceste dimensiuni sînt cu totul îndestulătoare ca să adăpostească un om de o statură mai mult decît mijlocie, iar compartimentul principal poate adăposti, numai el, un ins de o înălţime potrivită, în poziţia de care am vorbit ca fiind aceea pe care trebuie să o ia o persoană ascunsă în *automat.* Acestea fiind faptele - şi oricine se îndoieşte de ele poate imediat să le verifice prin calcul -, socotim că e de prisos să mai stăruim asupra lor. Vrem numai să adăugăm că, deşi capacul lăzii pare a fi dintr-o scîndură de o grosime de vreo trei ţoli, spectatorul însă poate să-şi dea singur seama, dacă se apleacă şi se uită în sus, cînd compartimentul principal e deschis, că, de fapt, capacul e foarte subţire.

Şi asupra înălţimii sertarului se pot înşela cei care l-ar cerceta în treacăt.

Mai există şi un spaţiu de vreo trei ţoli între înălţimea sertarului, aşa cum se vede din afară, şi partea de jos a dulapului, un spaţiu ce trebuie cuprins în înălţimea sertarului. Aceste şiretlicuri care urmăresc ca spaţiul dinlăuntrul lăzii să pară mai mic decît este în realitate sînt izvorîte din chiar intenţia inventatorului, care vrea să inspire publicului ideea greşită că adică nici o fiinţă omenească nu poate fi pitită înlăuntrul lăzii.

XII.

Compartimentul principal e pe dinăuntru căptuşit în întregime cu *postav.* Socotim că acest postav e pus acolo într-un scop îndoit.

O anumită parte, fiind bine întinsă, e menită poate să alcătuiască singurele despărţituri care trebuie mutate din loc atunci cînd omul dinlăuntru îşi schimbă poziţia, adică peretele mobil aflat între compartimentul principal şi spatele dulapului nr. 1, precum şi peretele dintre acelaşi compartiment şi spaţiul dindărătul sertarului deschis. Dacă presupunem că aşa se petrec lucrurile, dispare dintr-o dată dificultatea de a schimba din loc tăbliile despărţitoare, dacă s-ar putea presupune că ar fi existat cîndva asemenea dificultate. Cel de-al doilea scop în care s-a pus căptuşeala de postav este de a înăbuşi orice zgomote pricinuite de persoana dinlăuntru şi de a le face să nu poată fi desluşite.

XIII.

Aşa cum am mai arătat, nu-i e îngăduit adversarului să joace şah pe tăblia *automatului,* ci, dimpotrivă, locul său e la o oarecare depărtare de el. Dacă ar întreba cineva care e pricina cea mai probabilă a acestei

măsuri, i se va spune desigur că, dacă adversarul ar fi aşezat într-alt fel, corpul lui s-ar interpune între maşină şi spectatori, împiedicîndu-i să vadă lămurit jocul. Dar această dificultate ar putea fi lesne înlăturată, fie înălţînd scaunele pe care sade publicul, fie întorcînd spre spectatori capătul lăzii în tot timpul cît ţine partida. Adevărata pricină a opreliştii e, pesemne, cu totul alta. Dacă adversarul ar fi aşezat astfel încît să vină în atingere cu lada, s-ar putea ca secretul să fie descoperit, într-adevăr, un auz ascuţit ar desluşi respiraţia omului ascuns înlăuntru.

XIV.

Cu toate că domnul Maelzel, cînd deschide şi expune interiorul maşinii, se depărtează uneori, foarte uşor, de la programul pe care am arătat că-l urmează, el nu se depărtează *niciodată* în aşa măsură încît să înlăture explicaţia noastră. Se ştie, de pildă, că, înainte de toate, el deschide sertarul, dar niciodată nu deschide compartimentul principal fără să fi închis mai întîi uşa dindărăt a dulapului nr. 1, aşa cum nu deschide niciodată compartimentul principal fără să fi tras mai întîi sertarul. Şi niciodată nu închide sertarul fără să fi închis, mai înainte, compartimentul principal. Nu deschide niciodată uşa dindărătul dulapului nr. 1 cînd compartimentul principal e deschis, iar partida de şah nu începe niciodată pînă ce întreaga maşină nu a fost închisă. Prin urmare, dacă ţinem seama că ar fi fost absurd ca *niciodată, nici într-o singură împrejurare,* domnul Maelzel să nu se fi abătut de la programul despre care am arătat că este necesar demonstraţiei noastre, acesta devine unul dintre cele mai puternice argumente cu putinţă în sprijinul ei. Iar argumentul devine cu atît mai puternic dacă ţinem seama tocmai de faptul că domnul Maelzel *se depărtează cîteodată* de la program, dar niciodată într-o asemenea măsură încît să dezmintă explicaţia noastră.

XV.

Pe tăblia *automatului* se află, cît ţine spectacolul, şase lumînări. în chip firesc se naşte întrebarea: ce nevoie e de atîtea lumînări, cînd una singură sau cel mult două ar fi prea destul să permită spectatorilor să vadă bine eşichierul într-o încăpere, de altminteri, atît de puternic luminată cum *e* totdeauna sala de spectacol - şi mai ales dacă presupunem că *maşina nu e decît o maşină* - nu e nevoie de atîta lumină, ci Ia drept vorbind, nu e nevoie chiar deloc pentru ca *aparatul* să poată funcţiona - şi mai cu deosebire cînd pe masa adversarului se află numai o singură luminare? Cel dintîi răspuns şi cel mai firesc e că o lumină atît de puternică e necesară pentru a permite omului dinlăuntru să vadă prin ţesutul străveziu (pesemne un văl subţire) din care e făcut pieptul Turcului. Dar dacă ne uităm *la felul cum sînt orînduite* luminările, o altă concluzie se impune de la sine. Precum am mai spus, sînt şase lumînări cu totul, aşezate cîte trei de fiece parte a manechinului. Cele mai mari sînt cele mai depărtate de spectatori, cele din mijloc sînt cu vreo doi ţoli mai scurte, şi cele mai apropiate de public sînt încă şi mai scurte cu vreo doi ţoli, iar luminările de pe o latură sînt de o înălţime diferită decît cele aşezate în partea dimpotrivă, într-o măsură de vreo doi ţoli, cu alte cuvinte, cea mai lungă lumînare de pe o latură e cu vreo trei ţoli mai scurtă decît cea mai lungă lumînare de pe latura opusă, şi aşa mai departe. E deci limpede că nu

există două lumînări de aceeaşi înălţime si, prin urmare, greutatea de a-ţi da seama de felul materialului din care e făcut pieptul manechinului {asupra căruia lumina e îndreptată cu dinadinsul) e simţitor sporită prin multiplele încrucişări ale razelor care îţi iau vederea, şi aceste încrucişări sînt obţinute tocmai prin aşezarea focarelor de radiaţie la niveluri diferite.

XVI.

Pe vremea cînd *Jucătorul de şah* se mai afla în stăpînirea baronului Kempelen, s-a băgat de seamă, de mai multe ori, în primul rînd că un italian ce făcea parte din suita baronului nu putea fi niciodată văzut în răstimpul în care Turcul juca o partidă de şah. In al doilea rînd, că italianul căzînd odată grav bolnav, spectacolele au fost întrerupte pînă la însănătoşirea lui. Acest italian spunea sus şi tare că e cu totul neştiutor în ale jocului de şah, deşi toţi ceilalţi inşi din suita baronului jucau destul de bine. S-au băgat de seamă unele amănunte de acelaşi fel cînd *automatul* a intrat pe mîinile lui Maelzel. Există un om, pe nume Schlumberger, care îl însoţeşte pretutindeni, dar care nu are altă ocupaţie cunoscută decît să ajute la împachetarea şi despachetarea *automatului.* E un om de o statură cam mijlocie şi foarte gîrbovit. Nu putem şti dacă afirmă că joacă sau că nu joacă şah. E însă lucru foarte sigur că n-a fost văzut niciodată în timpul spectacolului cu *Jucătorul de şah,* cu toate că a fost adesea văzut înainte şi după spectacol. Mai mult încă: acum cîţiva ani, Maeîzel a fost în trecere cu automatele sale prin Richmond, unde le-a şi expus, credem a şti, în casa pe care o ţine astăzi domnul Boissieux, cu academia sa de dans. Schlumberger s-a îmbolnăvit pe neaşteptate, şi în tot timpul cit a zăcut, n-a mai fost nici un spectacol cu *Jucătorul de şah.* Faptele acestea sînt binecunoscute multora dintre concetăţenii noştri. Explicaţia dată cu privire la întreruperea spectacolelor *n-a fost* boala lui Schlumberger. Fără să mai facem nici un comentariu, lăsăm în seama cititorului să tragă concluziile fireşti din toate acestea.

XVII.

Turcul joacă şah cu braţul *sting.* Un amănunt atît de însemnat nu poate fi întîmplător. Brewster însă nu-l ia în seamă. Se mărgineşte, credem, să constate faptul. Cei mai recenţi autori de tratate despre acest *automat* par a nu-l fi observat nici ei deloc şi nu pomenesc de el.

Autorul broşurii de care aminteşte Brewster îl semnalează, dar îşi recunoaşte neputinţa de a-l tălmăci. E totuşi limpede că astfel de nepotriviri şi ciudăţenii vădite trebuie să ne călăuzească (dacă e cu putinţă) pe calea adevărului.

Amănuntul că *automatul* joacă şah cu mîna stîngă nu poate avea legătură cu funcţiunile maşinii, socotită numai ca maşină. Orice fel de mecanism care ar determina un manechin să mişte braţul stîng într-un fel sau altul ar putea, la o adică, să-l facă să mişte tot aşa de bine şi braţul drept. Dar acest principiu nu poate fi aplicat şi alcătuirii omeneşti, în oare există o deosebire adîncă în ce priveşte construcţia şi mai cu seamă vigoarea braţului drept şi a celui stîng.

Gîndindu-ne la faptul acesta din urmă, trebuie să facem o apropiere firească între această vădită ciudăţenie a *automatului* şi acest amănunt

propriu făpturii omeneşti. Trebuie deci să ne gîndim la vreo excepţie, deoarece *Jucătorul de şah* joacă tocmai aşa cum *n-arjuca* un om. Aceste idei, odată admise, pot şi singure să trezească în noi gîndul că un om ar fi ascuns înlăuntru. încă vreo cîţiva paşi şi vom ajunge, în sfîrşit, pe nesimţite, la rezultat. *Automatul* joacă şah cu braţul stîng din pricină că, în împrejurările date, e de dorit, desigur, ca omul dinlăuntru să poată să joace cu braţul drept.

Să presupunem, de pildă, că *automatul* joacă şah cu braţul drept. Pentru a ajunge la mecanismul care mişcă braţul şi care, precum am spus, se află tocmai deasupra umărului, ar trebui neapărat ca omul pitit înlăuntru să se slujească de braţul său drept într-o poziţie nesuferit de grea şi de nefirească (adică ridicîndu-l strîns pe lîngă corp şi strivit cu putere între corpul său şi coasta *automatului),* sau poate să se slujească de braţul stîng aducîndu-l peste piept. Nici într-un caz, nici în altul, el n-ar putea să lucreze cu uşurinţa şi precizia necesare. Dar dacă, dimpotrivă, *automatul* ar juca, aşa cum joacă în realitate, cu braţul stîng, toate greutăţile ar fi înlăturate. Braţul drept al omului dinlăuntru e adus pe lîngă piept, şi degetele mîinii sale drepte acţionează, fără nici o greutate, asupra mecanismului care se află în umărul manechinului.

Socotim că nu se poate aduce nici un argument temeinic împotriva explicaţiei noastre la *Automatul jucător de şah.*

NOTĂ

JUCĂTORUL DE ŞAH AL LUI MAELZEL

(MAELZEL'S CHESS-PLAYER)

(A: Southern Literay Messenger, apr. 1836; *B: Works,* 1856; *C: Works,* ed. James A. Harrison, 1902)

Sursa de inspiraţie pentru această schiţă a constituit-o celebra invenţie a baronului Wolfgang von Kempelen, născut la Pressburg (Bratislava) în 1734, consilier şi referendar la cancelaria maghiară de la Viena şi mort în capitala Imperiului Austro-Ungar în 1804. „Jucătorul de şah" a fost inventat în 1769.

La palatul Schonbrunn, al cărui sistem de fîntîni arteziene era tot opera lui Kempelen, „pseudo-aparatul" l-a avut ca adversar pe Napoleon. Achiziţionat de prinţul Eugen (contra sumei de 30 000 franci), „jucătorul de şah", după ce colindase principalele capitale ale Europei (în 1822 se afla la Paris), avea să ajungă în mîinile mecanicului austriac Johann-Nepomuk Maelzel, care îl va duce cu sine în America. Aparatul era acţionat de fapt de M. Mouret, un excelent jucător de şah.

Această proză nu figurează în ediţia lui T.O. Mabbott în pofida substratului ei narativ, dar ea apare într-o serie de alte ediţii alături de nuvele şi povestiri.

Pentru confruntarea tălmăcirii ne-am servit de ediţia lui Hervey Allen, *The Complete Tales and Poems of Edgar Allan Poe,* The Modern Library, New York (1938), 1965.

Tălmăciri. în franceză: Charles Baudelaire, *Le Joueur de Maelzel,* în *Le Monde illustre,* 12, 19, 26 iul., 2 aug. 1862, reed. în *Histoires grotesques et serieuses,* Michel Levy, Paris, 1865.

Mistificare

în româneşte de Liviu Cotrău

Slid, dacă astea-s „passados”-urile şi
„montantes”-urile tale, să n-am parte de ele.

Ned Knowles[20]

Baronul Ritzner Von Jung se trăgea dintr-o familie de nobili unguri, ai cărei membri (cel puţin din cîte povestesc cele mai vechi hrisoave) se dovediră a fi înzestraţi fiecare cu un talent sau altul - majoritatea dintre ei avînd aplecare spre genul *fantasmagoriei* despre care Tieck[21], şi el vlăstar al acestui neam, dăduse cîteva reuşite, chiar dacă nu cele mai reuşite, exemplificări. Am făcut cunoştinţă cu Ritzner în magnificul castel Jung, unde am petrecut vara anului 18..., după un şir de aventuri hazlii, ce nu se cade a fi dezvăluite în public. Aici am reuşit să intru în graţiile sale şi tot aici, dar cu ceva mai multă greutate, am ajuns să înţeleg cîte ceva în privinţa constituţiei sale mintale. Această înţelegere s-a adîncit mai tîrziu, pe măsură ce relaţia noastră, din care s-a născut, devenea din ce în ce mai apropiată. Cînd ne-am revăzut la G...n[22], după o despărţire de trei ani, ştiam ce era de ştiut despre firea Baronului Ritzner Von Jung.

Îmi amintesc valul de curiozitate pe care l-a stîrnit sosirea lui la Colegiu în noaptea de 25 iulie. Şi mai lămurit îmi aduc aminte că, deşi toată lumea îl declarase, la prima vedere, drept „cel mai distins bărbat din lume”, nimeni n-a încercat să explice această impresie. Că era un personaj *unic,* părea un lucru cît se poate de clar, încît ar fi fost o impietate să te întrebi în ce constă această unicitate. Dar, trecînd pentru moment peste această chestiune, voi adăuga numai că, din momentul în care a pus piciorul în incinta Universităţii, el a început să exercite asupra obiceiurilor, moravurilor, caracterelor, pungilor şi propensiunilor întregii comunităţi o influenţă pe cît de mare şi despotică, pe-atît de tulbure şi complet inexplicabilă. Astfel, răstimpul scurt al şederii sale reprezintă o etapă distinctă în analele Universităţii, fiind caracterizată de toată suflarea Universităţii drept „epoca absolut extraordinară a domniei Baronului Ritzner Von Jung”.

Imediat după sosirea sa la G...n, m-a căutat la locuinţa mea. Pe

---

[20] Referinţa la loviturile de sabie *(passados* şi *montantes)* provine din discursul lui Ned Knowles, personaj din comedia *Every Man in His Humour (Fiecare cu toana lui),* 1598, Act. IV, Se. 7, w. 145-46, a dramaturgului englez Ben Jonson. în versiunile A şi *B, motto*-ul e omis. Versiunea A debutează cu următorul pasaj: „Cred că la Gotham, chiar şi acum mai sînt cîţiva tineri americani care se aflau la Universitatea din G...n în timpul «domniei Baronului Ritzen Von Jung». Dacă-i aşa, aceştia şi-l vor aminti cu siguranţă, şi încă foarte bine; e posibil însă să nu priceapă de ce leg numele extraordinarului personaj de titlul ciudat al acestei povestiri. Dar la mijloc se ascunde un tîlc anume”.

[21] *Johann Ludwig Tieck* (1773-1853), scriitor german admirat de Poe. O povestire de-a lui se află în biblioteca lui Roderick Usher.

[22] Göttingen.

atunci părea un bărbat fără vîrstă, prin asta înţelegînd că, după înfăţişare, era cu neputinţă să-i ghiceşti vîrstă. Puteai să-i dai cincisprezece sau tot atît de bine cincizeci, deşi, în realitate, n-avea decît douăzeci şi unu de ani şi şapte luni. Nu trecea drept un bărbat frumos, ba dimpotrivă.

Trăsăturile feţei erau cam aspre şi colţuroase. Avea fruntea înaltă şi palidă, nasul cîrn, ochii mari, grei, sticloşi şi inexpresivi. Doar gura părea să-ţi reţină atenţia, căci buzele, un pic cam groase, erau unite într-un chip atît de ciudat încît nici cea mai complexă combinaţie de trăsături omeneşti n-ar fi putut transmite, mai sugestiv şi mai deplin, impresia de neştirbită gravitate, solemnitate şi reculegere.

Din cele ce-am spus pînă acum se vede limpede că Baronul era una din acele anomalii ale regnului uman, întîlnite cînd şi cînd, care fac din arta *mistificării* un obiect de studiu şi o îndeletnicire de-o viaţă. Gîndirea lui stranie se potrivea de minune cu această ştiinţă, după cum aspectul său fizic îi oferea neobişnuite avantaje ca să-şi ducă la îndeplinire proiectele. Sînt ferm convins că nici un student din G...n, în faimoasa epocă pe care lumea o numeşte atît de straniu „domnia Baronului Ritzner Von Jung”, n-a reuşit să pătrundă cu adevărat taina ce-i învăluia ca o umbră firea. Cred sincer că nimeni în afară de mine nu l-ar fi bănuit vreodată de-o glumă nevinovată sau festă cît de cît serioasă.

Mai repede l-ar fi învinuit de asta pe buldogul jigărit ce păzea poarta Universităţii, sau fantoma lui Heraclit[23], sau peruca profesorului emerit de teologie, mai ales de cînd s-a dovedit, în chip netăgăduit, că şmecheriile şi bufoneriile cele mai năstruşnice şi mai de neiertat erau, dacă nu isprava lui proprie, în orice caz înfăptuite cu ştirea sau prin mijlocirea sa. Măreţia acestei *art mystifiqué*[24]*,* dacă-mi permiteţi expresia, constă în desăvîrşitul talent (bazat pe o cunoaştere aproape intuitivă a firii omeneşti şi pe o extraordinară stăpînire de sine) cu care reuşea întotdeauna să dea impresia că festele sale, nu rareori primejdioase, erau iscate în parte în pofida, în parte ca o consecinţă a strădaniilor sale lăudabile de-a le preîntîmpina, întru păstrarea bunei ordini şi a demnităţii în Alma Mater. Suferinţa adîncă, nemiloasă, copleşitoare, care-i marca fiecare trăsătură a chipului, după fiece eşec în eforturile sale merituoase, nu lăsa nici un dubiu, chiar şi în sufletele celor mai sceptici tovarăşi ai săi, cît priveşte sinceritatea lui. Nu mai puţin demnă de reţinut era iscusinţa cu care izbutea să deplaseze sentimentul grotescului de la creator la creat - de la propria-i persoană la absurdităţile cărora el le dăduse viaţă, în nici o împrejurare, în afara celei despre care vorbesc, n-am văzut ca vreun farsor înrăit să scape de urmarea firească a potlogăriilor sale: aerul de neseriozitate ataşat caracterului si persoanei sale. Deşi în jurul său plutea tot timpul o atmosferă de frivolitate, amicul meu dădea impresia unei vieţi de ascet. Nici cei mai apropiaţi ai casei n-au ezitat o clipă să lege de memoria Baronului Ritzner Von Jung altceva decît ideea de sobrietate şi de gravitate.

În perioada şederii sale la G...n, asupra Universităţii părea să prezi-

[23] *Heraclit* din Efes (510-480 î.Hr.), filozof grec.
[24] Artă a mistificării (fr. în orig.), dar cuvîntul *mystifiqué* pare a fi creaţia lui Poe.

deze, ca un duh rău, un soi de *dolce far niente*[25], căci lumea nu făcea decît să mănînce, să bea şi să se distreze[26]. Odăile studenţilor erau tot atîtea cîrciumi, dar nici una nu era vestită şi frecventată precum aceea a Baronului. Aici am tras nenumărate chefuri, zgomotoase şi interminabile, nicicînd lipsite de evenimente.

Cu un asemenea prilej, ne-am întins pînă aproape de ivirea zorilor, răstimp în care s-a băut o cantitate uriaşă de vin. Eram un grup de şapte-opt persoane, în afară de Baron şi de mine, majoritatea tineri avuţi şi cu relaţii sus-puse, mîndri nevoie mare de blazonul familial şi stăpîniţi cu toţii de-un simţ exagerat al onoarei. Toţi se întreceau care mai de care în tot felul de păreri groteşti despre *duello,* întrucît nişte publicaţii pariziene recente dăduseră acestei noţiuni donquijoteşti un nou impuls şi vigoare, lucru dovedit şi de cele trei sau patru ciocniri sîngeroase şi fatale din G...n; astfel, în cea mai mare parte a nopţii discuţiile fură purtate cu multă aprindere în jurul celui mai fascinant subiect din lume. Baronul, care la începutul serii fusese neobişnuit de tăcut şi indiferent, păru în cele din urmă să se trezească din apatie si, preluînd frîiele conversaţiei, zăbovi asupra binefacerilor şi îndeosebi asupra frumuseţilor codului ce reglează asemenea ciocniri de arme, cu atîta ardoare, elocinţă, pregnanţă şi dăruire afectivă, încît reuşi să trezească în majoritatea ascultătorilor săi un entuziasm de nedescris, care aproape că mă zăpăci şi pe mine, deşi ştiam prea bine că în sufletul său îşi bătea joc tocmai de ideile pe care le propovăduia şi îndeosebi că nutrea, pe bună dreptate, cel mai profund dispreţ faţă de întreaga *fanfaronnade* ce înconjoară ceremonialul duelului.

Aruncînd o privire înjur, într-un moment în care Baronul îşi întrerupse discursul (despre care cititorii mei îşi pot face o vagă idee încercînd să-l compare cu predica înfocată, psalmodiată, monotonă şi totuşi muzical-elocventă a lui Coleridge[27]), am zărit pe chipul unuia dintre comeseni simptomele unui interes mai mult decît obişnuit. Acest gentleman, pe care-l voi numi Hermann, era original în toate privinţele, exceptînd poate un singur lucru - era un mare dobitoc, în anumite cercuri ale Universităţii însă, se bucura de reputaţia de profund metafizician şi, bănuiesc, talentat logician. Ca duelist, îşi cîştigase o faimă uriaşă chiar la G...n. Nu-mi amintesc precis numărul victimelor care pieriseră de mîna lui, dar se vorbea de multe. Nu încape îndoială că era un bărbat curajos. Dar cel mai mult se mîndrea cu deplina cunoaştere a ceremonialului duelului şi cu simţul dezvoltat al onoarei. Aceste lucruri erau pentru el un *hobby* împins dincolo de limite. Lui Ritzner, mereu pus pe şotii, slăbiciunile îi serviseră vreme îndelungată drept hrană pentru farsele sale. Totuşi, nu-mi dădusem

[25] Dulce trîndăveală (it. în orig.); *cf. „Jucundum tamen nihil agere”* („să nu faci nimic”) în Pliniu cel Tînăr, *Scrisori,* Cartea a VIII-a, Scrisoarea a 9-a, în *Opere complete,* Editura Univers, Bucureşti, 1977, p. 247, în tălmăcirea Lianei Manolache.

[26] *Cf.* 1 *Corinteni,* 15:32: „să mîncăm şi să bem, căci mîine vom muri”.

[27] Poetul *S.T. Coleridge* fusese o vreme predicator, pe seama lui circulînd următoarea anecdotă: întîlnindu-l pe Charles Lamb, Coleridge l-ar fi întrebat:

„- M-ai auzit vreodată predicînd?”, la care Lamb ar fi răspuns:
„- Niciodată nu te-am auzit făcînd altceva”.

seama de asta, dar acum vedeam cît se poate de clar că amicul meu punea la cale ceva necurat, şi că ţinta lui era Hermann.

Pe cînd primul îşi desfăşura discursul, sau mai degrabă monologul, am observat cum agitaţia celui de-al doilea creştea teribil, într-un tîrziu luă şi el cuvîntul, formulînd nişte obiecţii la o chestiune subliniată de R., şi arătînd în detaliu motivele. Baronul răspunse pe larg la toate

(păstrînd acelaşi ton arogant) şi încheie cu o ironie şi un surîs batjocoritor, ceea ce mi se păru complet lipsit de gust. Hermann înghiţi momeala, lucru de care mi-am dat seama după replica sa studiată, îmi amintesc bine ultimele sale cuvinte: „Opiniile dvs., daţi-mi voie să vă spun, Baroane Jung, deşi în general corecte, în multe alte aspecte mai delicate aruncă o pată asupra dvs. şi a Universităţii al cărei membru sînteţi. în unele privinţe ele nu sînt nici măcar demne de o refutare serioasă. Aş zice mai mult decît atît, sire, dacă nu m-aş teme că vă jignesc (aici vorbitorul zîmbi curtenitor), aş zice, domnule, că părerile dvs. nu fac cinste unui gentleman”.

Sfîrşind Hermann această frază echivocă, toţi ochii fură aţintiţi asupra Baronului, care se făcuse livid, apoi roşu ca racul, apoi, scăpînd batista, se aplecă s-o ridice, moment în care i-am zărit privirea, pe care nimeni altul de la masă n-o putea vedea. Chipul său radia acea expresie de viclenie ce-i era atît de adînc întipărită în fire, dar pe care n-o mai văzusem decît în clipele cînd, singuri fiind, îşi dădea drumul fără nici o reţinere. Un moment mai tîrziu stătea în picioare, înfruntîndu-l pe Hermann. Jur că n-am mai văzut niciodată un chip care să se schimbe atît de tare într-un răstimp atît de scurt. Pentru o clipă am crezut chiar că-l judecasem greşit, şi că el de fapt îşi luase rolul în serios. Părea gîtuit de furie, iar faţa-i era palidă ca de mort. Rămase tăcut o vreme, vrînd parcă să-şi înăbuşe emoţia. Părînd să fi reuşit în cele din urmă, întinse mîna după o carafă ce se afla în apropiere şi, cu mîna încleştată pe ea, zise: „Limbajul în care-aţi binevoit să vă adresaţi mie, *Mynheer*[28]Hermann, suferă în atîtea privinţe, încît n-am nici răbdarea, nici timpul necesar ca să le pomenesc pe toate. Cît priveşte afirmaţia dvs. cum că părerile mele nu fac cinste unui gentleman, ea mă atinge într-un mod atît de direct, încît nu văd decît o singură cale de urmat. Totuşi, se cuvine ca oaspeţii de faţă, inclusiv dvs., să fie trataţi în aceste clipe cu toată deferenta. De acea vă cer iertare dacă, în virtutea acestui considerent, mă voi abate un pic de la regula obişnuită dintre gentlemeni în asemenea cazuri de afront personal. Prin urmare, vă cer iertare pentru efortul minim la care vă voi supune imaginaţia, rugîndu-vă să socotiţi, pentru o clipă, că imaginea dvs. din oglinda de colo este însuşi *Mynheer* Hermann în carne şi oase, după care nu vor mai exista nici un fel de dificultăţi. Voi slobozi această carafă de vin în imaginea dvs. din oglinda de colo, împlinind astfel întregul spirit, dacă nu litera exactă, al resentimentului meu faţă de insulta dvs., şi în acelaşi timp înlăturînd nevoia de-a violenta fizic persoana reală”.

Acestea fiind zise, zvîrli carafa plină cu vin în oglinda ce atîrna chiar în dreptul lui Hermann, nimerind cu mare precizie imaginea persoanei sale

[28] Domnul (oland. în orig.).

şi, bineînţeles, făcînd ţăndări oglinda, întreaga adunare sări brusc în picioare şi, cu excepţia mea şi a lui Ritzner, îşi luă tălpăşiţa. Pe cînd Hermann ieşea, Baronul îmi şopti la ureche să mă iau după el şi să-mi ofer serviciile. Am consimţit, fără să pricep o iotă din toată afacerea asta atît de ridicolă.

Duelistul acceptă ajutorul meu cu obişnuitul său aer ţeapăn şi *ultra recherche,* după care, apucîndu-mă de braţ, mă conduse la locuinţa sa.

Mă abţineam cu greu să nu-i rîd în nas văzîndu-l că discută, pe cel mai grav ton, despre ceea de el numea „natura ciudat de rafinată" a insultei pe care-o suferise. După o prelegere obositoare, în stilul său caracteristic, luă de pe raftul bibliotecii nişte volume mucegăite, tratînd despre *duello,* şi mă întreţinu o bună bucată de vreme cu conţinutul lor, citind cu glas tare şi comentînd cu însufleţire. Nu-mi amintesc decît unele titluri de opere, cum ar fi, de pildă, *Tactica lui Filip cel Frumos în lupta corp la corp, Teatrul onoarei* de Favyn şi un tratat intitulat *Despre dreptul la duel* al lui Audiguier. Mai scoase la iveală, cu mare făloşenie, *Memoriile despre dueluri* ale lui Brantome, tipărite la Cologne în 1666, cu caractere Elzevir, un preţios şi unic volum din hîrtie velină cu margine în filigran şi legat de Derome. Dar îmi atrase atenţia, în mod special şi cu un aer de misterioasă perspicacitate, asupra unui cărţoi gros, *in octava,* scris în latina populară de un oarecare francez pe nume Hedelin, purtînd un titlu straniu: *Duelli Lex scripta, et non, aliterque*[29].

Din acesta îmi citi unul din cele mai caraghioase capitole din lume privind *„Injuriae per applicationem, per constructionem, et per* se"[30], din care cam jumătate, zicea el, era strict aplicabil propriului său caz „ciudat de rafinat", deşi în ruptul capului nu înţelegeam o iotă din toată povestea. Terminînd de citit capitolul, închise cărţoiul şi mă întrebă ce credeam că

[29] Exceptînd ultima carte, celelalte sînt autentice. *Filip al IV-lea* al Franţei („cel Frumos") a supervizat, în cursul domniei sale (1285-1314), înjur de 350 de decrete, trimiterea lui Poe fiind la Jean Savaron, *Traicte contre les Duels. Avec l'Edict de Phillippes le Bel, de Van M.CCC.VI, non encores imprime etc. (Tratat împotriva duelurilor, cu edictul lui Filip cel Frumos, din anul M. CCC. VI, încă netipărit etc),* Paris, 1610. *The Theatre of Honour and Knighthood (Teatrul onoarei şi al cavalerismului),* Londra, 1623, e traducerea engleză a lucrării *Theatre d'honneur et de chevalerie,* publicată în Franţa în 1620, de eruditul francez *Andre Favyn.* Tratatul lui *Vital d'Audiguier* se intitulează *Le Vray et ancien Usage des duels Confirme par l'exemple des plus illustres combats et deffys qui se soient en la Chrestiante (Vechea şi adevărata datină a duelurilor confirmată prin pilda celor mai ilustre ciocniri şi provocări ce-au avut loc în creştinism),* 8 voi., Paris, 1617. *Pierre de Bourdeille* (1535 7-1614J, *abate de Brantome,* a scris *Anecdotes de la cour de France, touchant les duels (Anecdote de la curtea Franţei, privind duelurile)*; operele sale în 9 volume au fost tipărite cu caractere Elzevir la Leyden între 1665 şi 1666. *Nicolas-Denis Derome* era cel mai renumit membru al unei familii de legători de cărţi. *Duelli Lex scripta, et non, aliterque (Legea duelului, scrisă şi nescrisă, sau în alt chip)* e o carte imaginară. *Franqois Hedelin, abate d'Aubignac* (1604-1676), ale cărui *Conjectures academiques (Ipoteze academice),* 1715, discută paternitatea multiplă a poemelor homerice, e menţionat de Poe în *Pinakidia,* nr. 22 *(Southern Literary Messenger,* aug. 1836, p. 575).

[30] Nedreptăţi prin adoptare, prin structură şi prin esenţă (lat. în orig.).

trebuie făcut. I-am răspuns că aveam deplină încredere în discernămîntul său superior, adăugind că voi face întocmai cum va hotărî dînsul. Păru flatat de acest răspuns, drept care se puse să-i scrie Baronului un mesaj care suna astfel:

Baronului Ritzner Von Jung,

18 august 18...

Sire,

Prietenul meu, dl P, vă va înmîna acest bileţel. Mă simt dator să vă cer o explicaţie, de îndată ce veţi socoti dvs. de cuviinţă, pentru cele întîmplate în seara aceasta la reşedinţa dvs. In cazul că veţi declina această rugăminte, dl P. va fi fericit să se ocupe, împreună cu martorul numit de dvs., de demersurile necesare în vederea unei confruntări directe.

Cu sentimente de profund respect,

Al dvs. umil slujitor,

JOHAN HERMANN

Neştiind ce altceva mai bun să fac, m-am dus cu această epistolă la Baron. Cînd i-am dat-o, el îmi făcu o reverenţă, apoi, încruntîndu-şi sprîncenele, îmi arătă un scaun. După ce parcurse cu atenţie provocarea, scrise următorul răspuns, pe care i l-am dus lui Hermann.

Lui Herr Johan Hermann,

18 august 18...

Sire,

Prin amicul nostru comun, dl P, am primit biletul dvs. din această seară. După multă chibzuinţă, admit sincer justeţea explicaţiei pe care-o sugeraţi. Admiţînd asta, găsesc totuşi că-i foarte greu (din pricina naturii *ciudat de rafinate* a dezacordului dintre noi, şi a afrontului personal pe care vi l-am adus) să-mi formulez scuzele în aşa fel încît să pot satisface toate măruntele exigenţe, precum şi toate nuanţele variabile ale acestui caz. Dar cît priveşte regulile etichetei, am deplină încredere în remarcabilul dvs. discernămînt, dovedit în atîtea si-atîtea rînduri şi într-un chip atît de strălucit. Aşadar, ferm convins că voi fi înţeles, permiteţi-mi ca în locul sentimentelor mele proprii să vă trimit la părerile dlui Hedelin, expuse în paragraful al nouălea din capitolul despre *Jnjuriae per applicationem, per constructionem, etper se"* din al său *Duelli Lex scripta, et non, aliterque.* Sînt pe deplin încredinţat că, dînd dovadă de acelaşi perfect discernămînt în toate chestiunile atinse aici, vă veţi convinge singur că *însuşi faptul de-a vă trimite* la acest pasaj admirabil constituie o explicaţie atoatesufîcientă pentru un om de onoare ca dvs.

Cu sentimente de profund respect,

Al dvs. umil slujitor,

VON YUNG

Hermann începu lectura acestei epistole cu o expresie încruntată pe

faţă, care însă se preschimbă într-unul dintre cele mai caraghioase surîsuri de automulţumire de îndată ce ajunse la trăncăneala despre *Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se.* Terminînd de citit, mă rugă, cu un zîmbet cît se poate de afabil, să iau loc, pînă ce va fi găsit tratatul cu pricina. Ajungînd la pasajul respectiv, începu să-l citească pentru sine cu mare atenţie, după care închise cartea şi mă împuternici, în calitatea mea de martor de încredere, să-i exprim Baronului Von Jung înalta sa apreciere pentru gestul său cavaleresc, iar în al doilea rînd să-l asigur că explicaţia oferită era întru totul convingătoare, extrem de onorabilă şi nemaipomenit de limpede.

Oarecum surprins de toate acestea m-am întors la reşedinţa Baronului.

El păru să primească scrisoarea amicală a lui Hermann ca pe ceva firesc şi, după un schimb de cuvinte uzuale, intră într-o încăpere alăturată, de unde reveni cu nemuritorul tratat *Duelli Lex scripta, et non, aliterque,* pe care mi-l aşeză în braţe, rugîndu-mă să mă uit la un pasaj anume. Am procedat întocmai, dar fără prea mare folos, căci pentru mine n-avea nici urmă de înţeles. Atunci luă el cartea şi-mi citi cu glas tare un capitol. Spre surprinderea mea, cele citite nu erau altceva decît relatarea oribilă şi absurdă a unui duel între două maimuţe. Sosi şi momentul să-mi explice întreg misterul: arătîndu-mi că volumul, aşa cum apărea *el prima fade*[31], fusese scris în stilul versurilor absurde ale lui Du Bartas[32], adică într-un limbaj atît de ingenios încît, deşi i se înfăţişa urechii cu toate însemnele exterioare ale inteligibilităţii, şi chiar ale profunzimii, în realitate era lipsit de orice sens. Cheia întregului consta în omiterea alternativă a celui de-al doilea şi, respectiv, al treilea cuvînt, ori de cîte ori în text apăreau glume ridicole pe seama luptei corp la corp în timpurile moderne.

Baronul mă informă după aceea că pusese în mod deliberat tratatul în calea lui Hermann, cu două sau trei săptămîni înainte de incident, şi că era satisfăcut, după tonul general al conversaţiei sale, că acesta îl studiase cu cea mai mare atenţie, fiind ferm convins că era vorba de o operă extrem de valoroasă. Pornise, aşadar, de la această premisă.

Hermann mai degrabă ar fi preferat să moară de o mie de ori decît să recunoască faptul că-i incapabil să înţeleagă cît de cît ceva din tot ce s-a scris în lume despre *duello.*

LITTLETON BARYY[33]

---

[31] La prima vedere (lat. în orig.).

[32] *Guillaume de Saluste du Bartas* (1544-1590), poet francez admirat la vremea sa. Era un maestru al *conceit-ului,* dar n-a compus versuri deliberat absurde. Totuşi, în *Curiozităţi literare,* una dintre cărţile preferate ale lui Poe, Isaac D'Israeli are un capitol despre „Nebuniile literare", în care aminteşte o încercare a lui Du Bartas de a imita în versuri cîntecul ciocîrliei, iar în paragraful următor vorbeşte de „versurile franţuzeşti... absurde, numite *Amphigouries",* dînd şi un exemplu, fără a-l atribui vreunui autor. Un cititor grăbit ar fi putut crede că era vorba de Du Bartas. Poe a mai folosit aluzia în patru recenzii de-ale sale.

[33] Iscălitura apare în versiunea *C.*

NOTĂ

MISTIFICARE *(MYSTIFICATION)*

(A: American Monthly Magazine, iun. 1837; *B: Tales of the Grotesque and Arabesque,* 1840; *C: Broadway Journal,* 27 dec. 1845; *D: Works,* 1856; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

Parodie după *The German Student's Story (Povestea studentului german),* 11 iun. 1835, *New York Mirror,* a lui Theodore S. Fay, ridiculizînd mania duelurilor.

Titlul. Versiunea *A: Von Jung, the Mystific (Von Jung, Mistificatorul)*; *B: Von Jung; PHANTASY-PIECES: Mystification.*

Ligeia

în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas

Şi înăuntru se află voinţa, cea fără de moarte.
Cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei?
Căci Dumnezeu nu e decît voinţa cea mare,
care prin puterea ei pătrunde toate lucrurile.
Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici
înaintea morţii întru totul, decît numai prin
slăbiciunea şubredei sale voinţe.

Joseph Glanvill[34]

Nu pot, v-o jur, să-mi amintesc în ce împrejurări, cînd sau unde-am întîlnit-o prima oară pe lady Ligeia. Mulţi ani s-au scurs de-atunci şi mintea mi-a slăbit de suferinţă. Sau, poate că aş fi în stare *acum* să-mi amintesc acele amănunte, deoarece întreaga fire a iubitei mele, şi erudiţia ei rară, şi frumuseţea ei ciudată şi totuşi calmă, şi elocvenţa ei ce te mişca, şi glasu-i blînd şi muzical ce te-nrobea - pe nesimţite-n inimă-au pătruns, pe-o cale fară-ntoarcere, pe care eu pe-atunci nu o vedeam şi nu o-nţelegeam. îmi pare că-ntîia oară, şi foarte-adesea după-aceea, am văzut-o într-un străvechi şi mare oraş, plin de ruine, de lîngă Rin. Sînt încredinţat că mi-a povestit şi despre ai ei - nu-ncape îndoială că se trăgea dintr-o străveche familie. Ligeia! O, Ligeia! Pierdut în întrebări, care mai mult decît orice pot să întunece legăturile-mi cu restul lumii, îmi e de ajuns acest dulce cuvînt - Ligeia -, şi înaintea ochilor îmi apare aceea care s-a dus. Şi-acum, în timp ce scriu, prin minte-mi trece gîndul că *niciodată n-am ştiut* ce nume avea familia aceleia ce-a fost prietena, logodnica, tovarăşa de învăţătură şi apoi soţia sufletului meu[35]. Să fi fost oare dorinţa - spusă-n joacă de Ligeia?

Sau poate, ne-ntrebînd nimic, mi-am încercat astfel tăria sentimentelor?

Sau, mai curînd, o toană a mea, o stranie ofrandă de romantic pe altarul celei mai nebune adoraţii? Şi dacă abia de-mi amintesc nedesluşit cîte o întîmplare, e de mirare oare că am uitat de împrejurările care au

---

[34] *Motto* neidentificat. Deşi *motto*-ul la *Pogorîre în Maelström,* din acelaşi *Joseph Glanvill* (cleric şi filozof englez din sec. al XVTI-lea), e autentic, acesta - relevant pentru acţiune - pare invenţia lui Poe.

[35] Ligeia din povestire e magiciană, sau alchimistă, şi, avînd în vedere sfîrşitul fatal al Morellei, al cărei nume era cunoscut, s-ar putea presupune că Ligeia s-a ferit în mod premeditat să-şi dezvăluie adevărata identitate. Lipsa numelui de familie, în pofida descendenţei sale nobile, sugerează că eroina ar fi de fapt evreică. In *A Builder of the Beautiful {Un făurar al frumosului),* 1923, p. 58, criticul Maxwell Morton opinează că portretul Ligeiei seamănă cu cel al mamei lui Poe, Elizabeth Arnold Poe: acelaşi nas ebraic, păr negru, ochi mari şi strălucitori. Poe păstra un portret în miniatură al mamei sale. În orig., *the wife of my bosom. Cf. Deuteronomul,* 28:54: „nevasta care se odihneşte pe sînul lui,...”; *cf.* de asemenea *Pisica neagră.*

iscat-o sau i-au stat alături? Dar dacă vreodată ştiutul duh al ficţiunii, dacă vreodată ea, palida Ashtophet[36], cu aripi de neguri, din idolatrul

Egipt, a patronat, precum se spune, căsătoriile sortite nefericirii, atunci desigur că pe-a mea a patronat-o!

Şi totuşi a rămas ceva asupra căruia nicicînd memoria mea nu m-a înşelat. Este înfăţişarea Ligeiei. Era înaltă, cam subţirică, şi-n ultimele-i zile chiar prea slabă, în van aş încerca să vă descriu maiestatea, vioiciunea liniştită a mersului sau uşurinţa şi mlădierea de ne-nţeles a paşilor ei. Venea şi dispărea ca o umbră. Şi nu-mi dădeam seama că intrase în încăperea unde lucram, decît auzind minunata muzică a glasului ei dulce şi blînd sau simţind pe umăr mîna-i de marmură, în frumuseţea chipului, nici o femeie nu i-a stat vreodată alături. Era ca strălucirea unui vis de opiu, o viziune aeriană şi sublimă, mai stranie în apariţia-i cerească decît fantasmele care pluteau în jurul sufletelor adormite ale fecioarele din Delos[37]. Şi totuşi, n-avea nimic comun în trăsături cu acele forme consacrate pe care-am fost obişnuiţi, în mod greşit, să le adorăm în clasicele opere ale păgînismului. „Nu poate exista o frumuseţe desăvîrsită”, ne spune Bacon, lord Verulam, în legătură cu toate formele şi genurile[38] de frumuseţe, „fără o notă de *straniu* în proporţii”. Dar eu, deşi vedeam că trăsăturile Ligeiei n-aveau o clasică perfecţiune, deşi înţelegeam că frumuseţea ei era într-adevăr „fermecătoare” şi-mi dădeam seama cît de „stranie” era, m-am străduit zadarnic să aflu unde-i perfecţiunea, şi să-nţeleg pînă la capăt ce anume era „straniu”. Priveam conturul frunţii-nalte şi palide - era fără cusur; ce reci sînt vorbele acestea, cînd vor să-ncapă-n ele dumnezeiasca maiestate!; şi pielea - cel mai pur ivoriu; nobleţea şi senina-ntindere a frunţii, uşoara-i arcuire[39] deasupra tîmplelor; şi părul negru ca pana corbului, lucios, bogat, căzînd în valuri, întruchipînd întreaga forţă a epitetului homeric „de hyacint”! Privindu-i delicata linie a nasului, înţelegeam că nicăieri, sau poate doar în graţioasele medalioane ebraice[40], nu mai văzusem linii de o asemenea perfecţiune. Superba netezime a pielii, pornirea abia simţită spre acvilin, armonioasa curbă a nărilor mărturiseau o fire liberă. Sau gura-i minunată! Era triumful atributelor cereşti, în arcuirea mîndră a buzei de sus, în moliciunea şi lenevia voluptuoasă a celei de jos; gropiţele ce-i jucau pe obraji, şi culoarea ce parcă avea grai, şi dinţii-n care se pierdea, cu o

[36] Identificată cu Aştoret, Astarte, Afrodita şi Venus - *cf.* 2 *Împăraţi,* 23:13; *cf. Duc de l’Omelette,* nota 21, *supra.*

[37] Pasaj inspirat din cap. „A Manuscript Found in a Madhouse” („Manuscris găsit într-un ospiciu”), din romanul lui Bulwer, *Conversations with an Ambitious Student* (Discuţii cu un student ambiţios), p. 200: „...chipul ei era al unui înger. Ah! mai frumos decît viziunile Carianului sau formele plutind dinaintea ochilor fecioarelor din Delos”. Delos adăpostea temple închinate lui Apollo şi Leto.

[38] în orig., *genera* (lat.). Francis Bacon a afirmat: *„There is no excellent beauty that hath not some strangeness in the proportion”* („Nu există frumuseţe desăvîrşită care să nu aibă o anume doză de stranietate”), în *Essays{Bseuri),* nr. 43, „Of Beauty” („Despre frumos”). Poe a îndrăgit aceste cuvinte, căci le citează în repetate rînduri.

[39] în orig., *gentle prominence.* Frenologii o identificau cu setea de viaţă.

[40] Astfel numeau numismaţii siclii de argint (monede evreieşti), dar aceste monede nu aveau încrustate chipuri omeneşti.

uimitoare strălucire, pînă şi cea mai slabă rază de lumină, într-un surîs senin şi liniştit, tulburător de luminos, îi cercetam linia bărbiei - doar gingăşie, calm, nobleţe, perfecţiune şi spirit elen -, contur pe care Apollo, zeul, în vis doar l-a relevat lui Cleomenes, odrasla atenianului[41]. Şi-apoi îmi cufundam privirea în ochii mari ai Ligeiei.

O, pentru ochi, nu găseam asemănare nici în Antichitatea cea mai depărtată! Şi poate-n ochi se afla taina despre care aminteşte lordul

Verulam. Erau, pe cît mi-aduc aminte, mult mai mari decît obişnuiţii ochi ai rasei noastre. Erau mai puri decît cei mai desăvîrşiţi ochi de gazelă ai triburilor din valea Nourjahad[42]. Şi totuşi, numai uneori - în clipe de emoţie intensă - lumina aceasta apărea mai clară la Ligeia.

Atunci, splendoarea ei era - în fantezia mea înfierbîntată - splendoarea rasei suprapămîntene, splendoarea fabuloaselor *Houri* ale musulmanilor[43]. Culoarea ochilor era negrul cel mai strălucitor şi, deasupra lor, se aplecau lungi genele-i de cărbune. Sprîncenele, cu un contur uşor neregulat, erau la fel de negre. Şi totuşi, „straniul" ce-l descopeream în ochii ei era altundeva decît în forma, în culoarea sau în strălucirea lor. Trebuia să-l caut, fireşte, în *expresie.* O, vorbă fără sens, întindere de sunete în dosul cărora îngrămădim doar ignoranţa noastră asupra sufletului!

Expresia ochilor Ligeiei! în cîte ore fără de sfîrşit n-am meditat asupra ei! De cîte ori, în nopţile de vară, n-am încercat să o pătrund!

Şi ce era acel necunoscut - mult mai adînc decît fîntîna lui Democrit[44] - ce licărea-n străfundul ochilor iubitei mele? O, ce era? Mă

---

[41] *Cleomenes* [Κλεομένης], fiul lui Apollodorus Atenianul, e numele încrustat pe epigraful statuii lui Venus din Medici. Inscripţia e în general considerată drept un fals renascentist, deşi Pliniu cel Bătrîn pomeneşte în *Istoria naturală* (XXVI, 4) de un sculptor cu acest nume. Poe cunoaşte legenda după care statuia s-ar fi născut dintr-o fantasmă, făcînd aluzie la ea într-o recenzie a *Antigonei* lui Sofocle (12 apr. 1845) şi în *Marginalia,* nr. 186 *{Graham's,* dec. 1846, p. 312).

[42] Aluzie la *The History of Nourjahad* (Istoria lui Nourjahad) de „Sidney Biddulph" (dna Frances Sheridan). într-o ediţie din 1767, apărută la Dublin, pp. 34 şi 44, se spune că: „Vor fi cercetate toate regiunile pămîntului pentru găsirea unor femei de-o neasemuită frumuseţe" şi că „seraiul lui Nourjahad s-a împodobit de curînd cu cîteva dintre cele mai frumoase sclave,... pe care el le-a cumpărat cu mare cheltuială". O melodramă - *Illusions, or the Trance of Nourjahad* (Iluzie, sau transa lui Nourjahad) - a fost jucată la teatrul londonez Drury Lane, la 25 mai 1813.

[43] Huriile paradisului mahomedan, alcătuite nu din argilă, precum muritorii, ci din mosc pur, au pielea albă şi ochii negri. Poe le menţionează în poezia *Israfel* (vezi E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, şi *Portretul oval, infra).*

[44] *Cf.* citatul lui Poe din Glanvill introdus în 1845 ca *motto* la *O pogorîre în Maelström.* Ideea cum că adevărul zace pe fundul unei fîntîni e luată probabil din articolul despre Democrit din *Enciclopedia* lui Rees, Londra, 1819. Ea a fost atribuită lui Democrit pe baza următorului fragment: „...iar Democrit deoarece respinge calităţile sensibile cînd spune: «...Cu adevărat nu ştim nimic, căci adevărul este în adîncuri»", citat de Diogenes Laertios (*Vieţile şi doctrinele filozofilor*, Cartea a *XI-a,* „Pyrrhon", secţ. 72, Editura Academiei, Bucureşti, 1963,

tortura dorinţa de a şti. O, ochii ei - pupilele atît de mari şi de strălucitoare, dumnezeieşti! Le asemănăm cu gemenele stele ale Ledei[45], iar eu eram cel mai stăruitor dintre astrologi.

Printre atîtea anomalii de neînţeles ale ştiinţei psihologice, nu e nici una mai uluitoare decît momentul - pare-mi-se trecut cu vederea - cînd, în efortul de a ne aminti ceva de mult uitat, sîntem adesea *chiar pe pragul* aducerii aminte, şi totuşi pînă la urmă nu izbutim a ne aminti. Astfel, de cîte ori privind pierdut în ochii Ligeiei simţeam că sînt pe cale să pătrund cunoaşterea deplină a expresiei lor, simţeam că se apropie - dar nu puteam s-o cuprind - şi, încet, dispărea cu totul!

Şi-apoi - ciudată (o, cea mai ciudată dintre taine!), găseam în cele mai obişnuite lucruri nenumărate asemănări pentru această expresie. Vreau să spun că, după ce vraja Ligeiei îmi pătrunsese-n suflet, tronînd în el ca-ntr-un altar, destule-ntruchipări din lumea dimprejur trezeau în mine un sentiment asemenea tulburării ce mă cuprindea, cînd mă privea cu ochii-i mari şi luminoşi. Era un simţămînt pe care nu puteam, totuşi, să-l definesc, să-l cercetez sau să-l percep măcar precis. L-am mai avut arareori, o repet, privind o viţă ce creştea în faţa mea, un fluture de noapte sau de grădină, o crisalidă ori un şuvoi de apă curgătoare. L-am mai avut în faţa oceanului sau a unui meteor căzînd[46].

E-un simţămînt pe care l-am ghicit în ochii oamenilor doborîţi de bătrîneţe. Şi sînt pe cer vreo două stele (o, una mai ales, o stea, cred, de mărimea a şasea, o dublă stea, şi schimbătoare, aflată lîngă marea stea a Lirei) ce mi-au transmis, privindu-le la telescop, acelaşi simţămînt[47].

Într-un fel asemănător mi-au răscolit unele vibrări ce se năşteau din instrumentele cu coarde şi, adeseori, filele unor cărţi. Printre atîtea alte pilde, îmi amintesc foarte limpede de cîteva rînduri dintr-un volum de Joseph Glanvill, care (cine ştie? Poate că din pricina ciudăţeniei frazelor) mi-au pricinuit întotdeauna tulburătorul sentiment: „Şi înăuntru se află voinţa, cea fără de minte. Cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei? Căci Dumnezeu nu e decît voinţa cea mare, care prin puterea ei pătrunde toate lucrurile. Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întru totul, decît numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe”.

Cu anii, după multă cugetare, am izbutit într-adevăr să găsesc o legătură îndepărtată între aceste rînduri ale moralistului englez şi o parte

---

p. 448). Poe o menţionează, fără a o atribui lui Democrit, în *Scrisoare către dl* -, vezi E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 52; vezi de asemenea *Crimele din Rue Morgue, infra.*

[45] *Gemenii Ledei,* menţionaţi şi în poezia *Valentine,* adresată lui Frances Sargent Osgood (E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 143), sînt dioscurii Castor şi Pollux. Poe cunoştea probabil referinţa la „aştrii Ledei, atît de vestiţi pentru iubirea lor”, din cap. „Prietenii literare” în Isaac D'Israeli, *Curiozităţi literare.*

[46] Toate aceste fenomene naturale sînt simboluri ale caducităţii şi ale vremelniciei.

[47] Steaua luminoasă din constelaţia Alpha Lyrae e Vega, iar cea *schimbătoare”,* Epsilon Lyrae, un astru dublu ce-şi schimbă strălucirea de cîteva ori pe oră. Lyra (Harfa) este o constelaţie nordică aflată între Hercule şi Cygnus.

a caracterului Ligeiei. *Intensitatea* în gîndire, în vorbă şi în fapt era la ea urmarea sau măcar semnul unei voinţe fără seamăn, care-n răstimpul îndelungatei noastre legături n-a reuşit să lase şi alte mărturii despre existenţa ei. Dintre toate femeile pe care le-am cunoscut, Ligeia - întotdeauna calmă, rece-n aparenţă - era în realitate prada vulturilor nesăţioşi ai crudei pasiuni. Or, despre aceasta nu aflam decît din dilatarea minunată a ochilor ce mă vrăjeau şi mă înspăimîntau, din melodia magică, din modulaţia, şi claritatea, şi calmul vocii ei profunde, şi din sălbatica putere (întărită prin contrast cu felul de a rosti) a straniilor cuvinte ce le spunea de obicei.

Am mai vorbit de erudiţia Ligeiei: era imensă, aşa cum niciodată n-am mai văzut la vreo femeie[48]. Cunoştea în profunzime limbile clasice, iar limbile moderne ale Europei, atît cît mă pricep, le stăpînea fără greşeală. Dar oare-n vreuna dintre problemele savante, academice, în faţa cărora se-nchină toţi, doar pentru că ne par de nepătruns, a fost vreodată ea, Ligeia, în greşeală? O, ce lucru ciudat şi uimitor că trăsătura aceasta a firii ei nu m-a surprins decît în vremea din urmă!

Spuneam că niciodată nu-ntîlnisem vreo femeie avînd erudiţia ei, dar unde e bărbatul ce-a străbătut, şi mai ales a cucerit, întregul cîmp al ştiinţelor morale, şi fizice, şi matematice? Nu, pe atunci nu-mi dădeam seama, şi azi abia pricep cît de imense şi uluitoare erau cunoştinţele ei.

Dar ceea ce înţelegeam destul de bine era infinita-i superioritate şi, resemnîndu-mă ca un copil, mă lăsam condus prin haosul problemelor de metafizică, ce mă fascinau îndeosebi în primii ani ai căsniciei noastre.

Cu ce triumf imens - şi cu ce vie-ncîntare -, cu cîtă puritate în speranţă, *simţeam,* în timp ce ea-mi şedea alături, în cercetări atît de rare - şi atît de netemeinic cunoscute - simţeam cum se-ntindea treptat în faţa mea priveliştea încîntătoare, pe al cărei drum întins, minunat şi de nimeni umblat trebuia să merg tot înainte, spre ţinta acestei rare înţelepciuni, încît nici nu se putea să nu fie interzisă![49]

Cît de ascuţită, deci, mi-a fost durerea cînd, după trecerea anilor, mi-am văzut speranţele spulberate şi părăsindu-mă![50] Fără Ligeia, nu mai eram decît un prunc ce bîjbîie prin noapte. Numai prezenţa şi-ndrumarea ei iluminau prin numeroasele mistere transcendentale[51] în care coborîsem. Fără strălucitoarea lumină a ochilor săi, cuvîntul avîntat şi aurit se-ntuneca mai tare decît plumbul saturnian[52]. Căci ochii ei, acum, îmi luminau mai

[48] Vasta erudiţie a Ligeiei poate fi comparată cu aceea a Morellei (şi chiar cu a lui Pierre Bon-Bon). Nu e deloc uşor pentru cei care văd în Virginia, soţia lui Poe, modelul eroinelor sale.

[49] *Cf. Facerea,* 3:3: „...Dumnezeu a zis: «Să nu mîncaţi din el, şi nici să nu vă atingeţi de el, ca să nu muriţi»“. E vorba aici de alchimie.

[50] *Cf. Proverbele,* 23:5: „...căci bogăţia îşi face aripi, şi ca vulturul, îşi ia sborul spre ceruri”.

[51] Aici prin transcendentalism se va înţelege cunoaşterea intuitivă.

[52] *Saturnia* e numele poetic al Italiei - vezi Vergilius, *Georgice,* Cartea a II-a, v. 173; D. Murăraşu traduce cu „ţară a lui Saturn”, *Bucolice, Georgice,* E.L.U., Bucureşti, 1967, p. 78. Plumbul italian e de fapt grafitul. în gîndirea hermetică, „saturn” e numele plumbului, iar în cea astrologică el incarnează principiul

rar, din ce în ce mai rar, lecturile. Ligeia era bolnavă. Ochii-i atît de stranii îi străluceau de fulgerări nebănuite; şi degetele-i palide prindeau culoarea de ceară transparentă a morţii; şi vinele albăstrii de pe înalta-i frunte zvîcneau la fiece emoţie uşoară.

Ştiam că va muri, şi cu disperarea-n suflet luptam cu fiorosul Azrael[53].

Ligeia însă, m-a surprins, împotrivindu-se mai tare decît mine. Era ceva în firea-i gravă ce mă făcuse să gîndesc că moartea va veni neînsoţită de spaimele-i fireşti, dar nu s-a întîmplat aşa. Cuvintele-s neputincioase să redea un strop măcar din furioasa-i înfruntare a împărăţiei Umbrelor.

Gemeam, îndurerat, privind cum se lupta. Voiam s-o liniştesc, s-o fac să înţeleagă; dar în intensitatea sălbaticei dorinţe de viaţă - de viaţă - numai de viaţă - o culme a nebuniei ar fi fost şi consolarea, şi-nţelegerea. Şi, totuşi, nici pînă-n ultima clipă, printre spasmodicele zvîrcoliri ale vijeliosului ei suflet, indiferenţa-i aparentă nu s-a tulburat. Avea un glas mai blînd - şi mai profund -, dar n-aş vrea să stărui prea mult asupra ciudatului înţeles al vorbelor rostite atît de liniştit. Mi se-nvîrtea şi capul ascultînd, extaziat, o melodie supraomenească, şi năzuinţi, şi aspiraţii pe care niciodată omenirea nu le-a cunoscut.

Că mă iubea, nu mai puteam să mă-ndoiesc; dar ce puteam prea lesne să-mi dau seama e că-n pieptul ei iubirea nu domnea ca orice sentiment obişnuit, însă atunci, pe patul morţii, abia atunci am înţeles cu adevărat puterea pasiunii ei. Lungi ore mă ţinea de mînă şi revărsa în faţă-mi prea-plinul unei inimi a cărei dăruire, mai mult decît o pasiune, se ridica pînă la idolatrie. Şi cum de-am meritat răsplata unor asemenea mărturisiri? Şi cum de-am meritat blestemul de a-mi pierde iubita chiar în clipa cînd mi se destăinuia? Dar despre acestea nu mai sînt în stare să vorbesc. Voi spune numai că, în dăruirea ce-ntrecea puterea femeiască, în dragostea Ligeiei, pe care, vai! cu nimic n-o meritam, primită fără a da ceva în schimb, pînă la urmă am recunoscut izvorul dorului sălbatic de viaţă, de viaţă ce fugea atît de iute. Acest sălbatic dor, această dorinţă arzătoare a dorinţei de viaţă - *numai* de viaţă - n-o pot descrie, nici nu există vreun cuvînt ca s-o numesc.

La miezul acelei nopţi cînd a murit, chemîndu-mă cu stăruinţă lîngă ea, mi-a spus să-i recitesc din versurile ce le compusese cu cîteva zile înainte. I le-am citit. Şi iată ce spuneau:

Iată! e-o noapte de gală
În aceste din urmă veleaturi severe!
Sodom de îngeri stau într-o sală,
În marame, întunecaţi de durere,
Ca să privească un joc

concentraţiei, contracţiei, fixităţii, condensării şi inerţiei.

[53] îngerul morţii la musulmani. Aluzie la Hercule, care s-a luptat cu Thanatos ca să o salveze pe Alcesta.

De nădejde şi de nemîngîiere,
Pe cînd orchestra, din loc în loc,
Suspină muzica din sfere.

Mimi, cu chipul celui Prea-înalt,
Şoptesc şi mormăiesc arar,
Şi zboară, dintr-un loc în alt,
Păpuşi, ce intră şi dispar
La porunca a mari forme ce flutură
Mutînd scena iar şi iar,
Pe cînd aripa lor de condor scutură
Nevăzutul amar.

Oh, da, drama asta-mpestriţată
Nici că se poate uita!
Cu fantoma ei, în veci fugărită,
De-o gloată, ce n-o va-nvăţa,
Printr-un cerc, ce se-ntoarce ne'ncetat
La loc, în sinea sa.
Şi Nebunie multă, şi încă mult Păcat
Şi Groază sînt intriga sa.

Dar iată, printre mimi acum
Un trup tîrîş, intrînd:
Ceva roş-sînge-şi face drum
Prin scenă străbătînd.
Se zbate, zbate-n frigul morţii,
Cad numii, rînd pe rînd.
Şi îngerii plîng văzîndu-i colţii
De sînge sîngerînd.

Stinsă, stinsă tutindeni lumina:
Şi pe orice trup tremurător,
Giulgiu mortuar, cortina
Cade un vuiet asurzitor,
Pe cînd îngerii, palizi, sodom,
Ridicîndu-se, afîrmă-n cor
Că jocul este tragedia „Om"

*Şi eroul ei **Viermele Biruitor**.*

- O, Doamne! aproape că strigă Ligeia cînd am sfîrşit, sărind din pat şi înălţîndu-şi mîinile cu un gest spasmodic, o, Doamne! Tată Ceresc, se va-mplini oare destinul acesta implacabil? învingătorul acesta nicicînd nu poate fi doborît? Nu sîntem noi o parte, o fărîmă a ta? Şi cine, cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei? Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, *nici înaintea morţii întru totul,* decît numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe.

Şi-apoi, sfîrşită parcă de emoţie, îşi lăsă braţele-i albe să-i cadă şi se întoarse, păşind solemn, la patul ei de moarte. Şi-n timp ce se-auzeau suspinele din urmă, un murmur slab li s-a alăturat. Mi-am aplecat urechea şi-am desluşit din nou cuvintele de încheiere din pagina lui Glanvill: „Si omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întru totul, decît numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe”[54].

Şi astfel a murit, iar eu, răpus de suferinţă, n-am mai putut să-ndur pustietatea mohorîtă a locuinţei din orăşelul trist şi ruinat de lîngă Rin.

Aveam tot ce se cheamă bogăţie. Ligeia îmi adusese cu mult mai mult decît un muritor de rînd poate să aibă. încît, după un timp de rătăciri obositoare şi fără ţel, am cumpărat şi am pus să i se facă unele reparaţii, o mînăstire, al cărui nume am să-l tăinuiesc, într-unul dintre cele mai sălbatice şi mai pustii colţuri ale frumoasei Anglii, întunecata, trista măreţie a clădirii, părăginita înfăţişare a locurilor, atîtea vechi şi sumbre amintiri plutind în preajmă, se potriveau de minune cu sentimentul de totală renunţare ce mă mînase-n colţul acesta îndepărtat şi neumblat. Dar, dacă pe din afară mînăstirea, cu zidurile-i scorojite şi-nverzite, a suferit doar prea puţine schimbări, m-am pornit, cu o perversitate de copil, şi poate cu speranţa slabă de a-mi alina durerea, să desfăşor pe dinăuntru o măreţie întrecînd pe cea regală. Avusesem, în copilărie, o adevărată slăbiciune pentru astfel de nebunii, şi-mi revenise acum, ca un ecou al suferinţei. Vai, ştiu prea bine că s-ar fi putut întrezări un început de nebunie în draperiile fantastice, bogate, si în sculpturile solemne aduse din Egipt, şi în cornişele şi mobila ciudată, şi în modelele-ncîlcite ale covoarelor ţesute-n aur! Eram un sclav legat în lanţuri lungi de opiu, iar laptele şi poruncile-mi luaseră culoarea nălucirilor din vis[55]. Dar nu-i nevoie să vă povestesc aceste absurdităţi cu de-amănuntul. Voi mai aminti doar de odaia blestemată-n veci, în care, într-o clipă de rătăcire a minţii, am

[54] în versiunile A, *B* şi *C,* în loc de textul *(D) „La miezul acelei nopţi... voinţe”,* cuprinzînd poezia *Viermele învingător,* figurează fragmentul următor: „Îmi pare că văd din nou sforţările cumplite ale nobilei sale firi, aproape ideale, cu puterea, teroarea şi solemnitatea giganticei Umbre. Dar ea pieri. Uriaşa *voinţă* se frînse în faţa unei forţe mai neînduplecate. Şi cugetam, privind cadavrul, la pasajul straniu din Joseph Glanvill: «Iar înăuntru se află voinţa cea fără de moarte. Cine cunoaşte tainele voinţei, şi tăria ei? Căci Dumnezeu nu e decît voinţa cea mare, care prin puterea sa pătrunde toate lucrurile. Şi omul nu se pleacă în faţa îngerilor, nici înaintea morţii decît prin slăbiciunea voinţei sale şubrede»“. Inserţia poeziei şi a fragmentului sugerează neputinţa Ligeiei de-a izbîndi.

[55] La Poe opiul anunţă de obicei intruziunea supranaturalului.

adus-o de la altar pe noua mea soţie - urmaşa neuitatei Ligeia - pe lady Rowena Trevanion de Tremaine, cea cu părul bălai şi cu ochii albaştri[56].

Nu cred că e vreun amănunt din ornamentele şi arhitectura odăii mele nupţiale pe care să nu-l revăd acum în faţa ochilor. Unde au fost minţile mîndrei familii a miresei mele cînd, lacomi de avuţii, lăsat-au o fecioară, o fiică iubită, să treacă pragul unei odăi astfel împodobite?

Am spus că-mi amintesc în amănunt de orice ungher al încăperii, cu toate că memoria-mi sărmană nu-şi aminteşte lucruri mult mai însemnate şi cu toate că în strania împodobire a odăii nu putea reţine luarea-aminte nici plan, nici rînduială. Era o cameră încăpătoare, în cinci laturi[57], aflată într-un turn înalt al mînăstirii ce devenise castelul meu. întreaga faţă dinspre sud era doar o imensă fereastră, dintr-un geam de Veneţia - un singur geam dintr-o nuanţă plumburie, şi raza soarelui sau a lunii, trecînd prin el, arunca luciri fantomatice pe lucrurile din odaie. Pe marginea de sus se răsfira reţeaua unei viţe îmbătrînite, urcată pe masivul zid al turnului. Tavanul, de stejar întunecat, era înalt, boltit şi acoperit cu cele mai bizare şi groteşti motive, druidice şi gotice. Din mijlocul bolţii cobora, legat c-un singur lanţ de aur cu inele lungi, un candelabru, tot de aur, imens, lucrat în stilul maur, ca o dantelă meşteşugită, încît se strecurau prin el lumini multicolore, ca nişte şerpi în veşnică mişcare.

Prin colţuri se aflau mai multe canapele şi sfeşnice aurite, de forme orientale, şi mai era şi patul, patul nupţial, în manieră indiană, scund şi sculptat în abanos masiv, avînd deasupra un baldachin ce-l făcea să semene mai degrabă cu un catafalc, în fiecare colţ al camerei zăcea cîte un gigantic sarcofag de granit negru - fuseseră aduse din mormintele regeşti ale Luxorului[58], cu vechile capace cioplite în sculpturi de nu se ştie cînd. Dar cea mai mare fantezie, vai! mi-o desfăşurasem în tapete. Pereţii-nalţi, aş putea spune chiar uriaşi şi neobişnuiţi, erau acoperiţi de sus şi pînă jos de lungi fîşii dintr-o tapiserie grea, bogată - aceeaşi ca şi la covorul de *pe jos, ca a* învelitorilor de pe canapele şi de pe patul de abanos, ca a baldachinului şi a draperiilor splendide ce acopereau ferestrele. Era cea mai bogată ţesătură-n aur pe care o văzusem vreodată. Din loc în loc era acoperită cu arabescuri de o şchioapă, ţesute în desene negre, de cărbune. Dar arabescurile nu apăreau decît dacă le priveai dintr-un anume punct. Erau făcute astfel încît să-şi tot schimbe înfăţişarea, printr-un sistem ce este azi obişnuit şi îl găsim, de altfel, în cea mai depărtată Antichitate. Din uşă, păreau nişte adevăraţi monştri, dar, de cum înaintai, înfăţişarea aceasta dispărea treptat şi, pas cu pas, de te mişcai prin cameră, te pomeneai înconjurat de un şir nesfîrşit de alcătuiri fantastice din vechile legende normande sau de închipuiri care apar în vise

---

[56] *Rowena* e numele blondei eroine din *Ivanhoe,* romanul lui sir Walter Scott. *Trevanion* derivă probabil din Trevena, numele castelului Tintagel de pe coasta de nord a ţinutului Cornwall, evocat în legendele arthuriene. Bunica lui Byron se numea şi ea Trevanion. *Tremaine* e titlul unui roman de R.P. Ward, menţionat de Poe în *Marginalia,* nr. 221 *{Southern Literary Messenger,* mai 1849, p. 295).

[57] Pentagrama era socotită de către antici drept simbolul perfecţiunii, fiind şi una din cheile ştiinţei hermetice.

[58] Lîngă antica Tebă, pe Nil.

călugărilor urmăriţi de păcate. Efectul acesta straniu era mărit printr-un curent de aer ce trecea prin dosul draperiilor şi care-mprumuta odăii o nefirească şi neliniştită însufleţire.

În astfel de încăperi - în camera aceasta nupţială - am petrecut cu Rowena de Tremaine atîtea ore pline de păcat în prima lună a căsniciei noastre, le-am petrecut fără să fiu neliniştit. Mi-am dat seama, fireşte, că tînăra-mi soţie se cam temea de firea-mi sălbatică, mă ocolea, şi nici nu cred că mă iubea, dar toate acestea îmi făceau plăcere. O şi uram, cu o ură diavolească, nu de om. Şi gîndul ini se întorcea (o, ce sfîşietor era regretul!) către Ligeia, iubita, nobila, frumoasa, moarta mea. Mă cufundam în amintiri, chemîndu-i puritatea, înţelepciunea, aleasa şi eterica-i fiinţă, iubirea ei pasionată, idolatră. Şi sufletu-mi ardea acum din plin, cu o flacără mai vie ca a ei. în aţîţarea viselor de opiu (căci tot mai mult eram înlănţuit de el) o strigam pe nume cu glas tare, în liniştea nopţii, sau ziua hoinărind prin văi adînci, de parcă prin solemna-i adorare, prin flacăra distrugătoare a dorului, aş fi putut s-o mai aduc din nou pe cărările părăsite - să fie oare pe veci? - ale acestui pămînt.

La începutul celei de a doua luni a căsniciei noastre, Rowena fu lovită de o boală neaşteptată şi doar cu greu se vindecă. O mistuia o febră care o chinuia nopţile; în starea-i agitată, pe jumătate adormită, vorbea de zgomote, de lucruri ce se mişcau în camera din turn, şi-n jurul ei. Toate acestea le-am pus pe seama fanteziei ei înfierbîntate, sau poate pe strania influenţă a camerei. Dar încet-încet a început convalescenţa şi pînă la urmă s-a însănătoşit. Iată însă că după o vreme nu prea multă, un al doilea atac, mai puternic, o aruncă din nou pe patul suferinţei şi, de atunci, sănătatea-i care fusese întotdeauna destul de şubredă nu şi-a mai regăsit-o. Boala luă o-ntorsătură gravă, sfidînd şi cunoştinţele, şi truda medicilor. Dar o dată cu boala ce musca tot mai adînc din trupul ei, atît de mult încît nu mai putea fi îndepărtată cu mijloace omeneşti, creştea şi tulburarea-i, astfel că acum era, din cea mai neînsemnată pricină, zdruncinată. Vorbea din nou, mai des şi mai stăruitor, de zgomote - de zgomote uşoare - şi de mişcări ciudate prin perdele, aşa cum îmi vorbise mai demult.

Într-o noapte de sfîrşit de septembrie, mi-a vorbit din nou de toate acestea, mai înspăimîntată ca de obicei. Se trezise dintr-o toropeală agitată, iar eu pîndeam cu un sentiment şi de nelinişte şi de teroare vagă tresăririle chipului ei slăbit. Şedeam pe una din canapelele indiene, chiar lîngă patul ei de abanos. S-a ridicat pe jumătate, şoptind încet şi agitat, vorbind de zgomote pe care *chiar atunci* le auzea, de mine neauzite, şi de mişcări pe care *chiar atunci* le observa, de mine nevăzute.

Vîntul se mişca pe după draperii, şi-atunci am vrut să-i dovedesc (deşi nici eu nu prea credeam, mărturisesc) că şoaptele aproape nearticulate şi slabele mişcări ale figurilor de pe pereţi erau efectul prea firesc al unui prea obişnuit curent de aer. Pe chipul ei s-a aşternut însă o paloare ca de mort şi mi-a şoptit că în zadar mă străduiam s-o liniştesc. Apoi şi-a pierdut cunoştinţa, şi nici un servitor nu se găsea pe-aproape.

Mi-am amintit de o sticlă cu vin alb, prescris de medici. Şi m-am îndreptat spre un colţ al odăii să-l aduc. Dar, cum treceam pe sub lumina

lămpii, două întîmplări surprinzătoare m-au reţinut. Ceva palpabil, invizibil totuşi, trecu uşor pe lîngă mine şi pe covorul auriu, chiar sub puternica lumină ce se revărsa din candelabru, era o umbră - angelică, nelămurită şi fragilă -, aşa cum ar putea să fie umbra unei umbre. Dar cum mă aflam în prada unei doze cam mari de opiu, n-am dat prea mare atenţie întîmplării şi nu i-am spus nimic Rowenei. După ce-am găsit licoarea, m-am întors la patul ei şi, umplînd paharul, i l-am dus la gură. Rowena îşi revenise oarecum şi a luat paharul singură, în timp ce mă aşezasem pe canapea, cu ochii pironiţi asupră-i. Atunci am auzit lămurit un zgomot lin de paşi, alunecînd peste covor, chiar lîngă pat; şi-n clipa următoare, pe cînd Rowena se pregătea să soarbă din pahar, da, am văzut, sau poate am visat că am văzut, cum în pahar, ca dintr-un nevăzut izvor aerian, au picurat trei-patru stropi dintr-un lichid strălucitor şi rubiniu[59]. Dar dacă a fost ceva aievea, am fost doar singurul care am văzut - Rowena n-a văzut nimic şi a băut fără să şovăie. Nu i-am vorbit despre acea întîmplare, socotind-o o urmare a biciuitei mele fantezii, aprinsă şi mai mult de spaimele soţiei mele, de opiu, de tîrziul nopţii.

Şi totuşi, nu puteam s-ascund simţirii mele că, după ce băuse acei stropi strălucitori, o repede schimbare-n rău se observă în starea soţiei mele; trei nopţi doar au trecut şi servitorii ce-o slujiseră în viaţă o pregăteau pentru mormînt, iar în a patra noapte şedeam, singur, lîngă trupul ei mort, învelit în giulgiu, în strania încăpere unde o primisem ca mireasă. Vedenii tulburi, aburind de opiu, zburau prin faţa mea ca nişte umbre. Priveam cu ochi neliniştiţi spre sarcofagele din colţuri, la chipurile schimbătoare de pe draperii, la serpuirea coloratelor lumini din candelabru. Privirea mi-a căzut atunci, cum căutam să-mi amintesc ce se-ntîmplase-n noaptea aceea, pe locul de sub candelabru unde văzusem palidul contur al unei umbre. Dar umbra nu era acolo; şi, răsuflînd mai uşurat, din nou privit-am către moarta-mi soţie, albă si ţeapănă acum. M-au copleşit atunci mii de amintiri despre Ligeia, şi-n inimă mi-a năvălit cu violenţa unui torent întreaga mea durere de nespus cu care o privisem pe ea, înfăţişată tot în giulgiu. Şi o dată cu curgerea nopţii, cu sufletul plin de cele mai amare gînduri venind din singura şi nesfîrsita mea iubire, priveam la corpul neînsufleţit al Rowenei.

Era la miezul nopţii, sau poate mai devreme, sau poate mai tîrziu, căci nu luasem timpul în seamă, cînd un suspin încet şi slab, dar desluşit, m-a smuls din gînduri. *Simţeam* că dinspre patul de abanos venea, dinspre patul moartei. Am ascultat, cuprins de o spaimă superstiţioasă, dar n-am mai auzit nimic. Mi-am ascuţit privirea, să pot vedea de mişcă, poate, corpul nemişcat, dar nimic nu se clintea. Şi totuşi, nu mă înşelasem. Eram cu mintea trează şi, cu toate că fusese un zgomot slab, *l-am auzit.* Mi-am aţintit cu hotărîre şi-ncordare toată atenţia asupra corpului neînsufleţit. Trecură cîteva minute şi nu se întîmplă nimic care să-mi lumineze acest mister, încet, încet, vedeam din ce în ce mai clar că o uşoară, foarte slabă şi abia vizibilă culoare urca-n obrajii ei, şi-n lungul vinişoarelor din pleoape. Cuprins de groază, de o teamă de nespus - şi pentru că ele nu-s cuvinte-n graiul omenesc -, simţeam că inima mi se oprise, că picioarele-mi

[59] E vorba de *elixir vitae* (elixirul vieţii).

înţepeneau, de piatră. Dar conştiinţa datoriei ce-o aveam m-a readus în simţiri. Şi atunci am înţeles că ne grăbisem cu pregătirile de-nmormîntare, căci Rowena era încă în viaţă. Ştiam că trebuie să fac ceva; dar turnul era prea îndepărtat de încăperile unde dormeau în tihnă servitorii, în altă aripă a mînăstirii.

Şi nu puteam pe nimenea să strig, şi n-aveam vreun mijloc să chem în ajutor, fără a părăsi odaia cîteva minute, şi nu puteam s-o părăsesc. Aşa că, singur, m-am căznit să readuc suflarea plăpîndă, şovăitoare. Dar oricît m-am chinuit, vedeam că starea se-nrăutăţeşte; culoarea dispăru din pleoape şi obraji, lăsînd în urmă doar paloarea marmurii; şi buzele se încreţeau şi se zbîrceau primind lugubrul rictus de cadavru; şi o răceală ca de vîsc, respingătoare, se răspîndea în trup; şi-nţepenirea morţii iar domnea, înfiorat, m-am prăvălit pe canapeaua de pe care sărisem atît de-nspăimîntat şi iarăşi m-am lăsat în voia mistuitoarelor visări despre Ligeia.

Trecu astfel încă o oră, cînd (oare-i cu putinţă?) am auzit pentru a doua dată un sunet slab ce dinspre pat venea. Am stat s-ascult, mai mult decît înspăimîntat. Şi-am auzit din nou, da, era un suspin. M-am repezit înspre cadavru şi-am văzut - şi-am văzut nespus de clar - cum buzele îi tremurau, în clipa următoare, s-au deschis, descoperind linia strălucitoare a dinţilor ca nişte perle, întreaga teroare de pînă atunci începu să lupte în pieptu-mi cu uimirea. Simţeam că văzul mi s-a-ntunecat şi mintea-mi rătăceşte; şi numai cu un efort nebun m-am stăpînit, gîndindu-mă la datoria ce-o aveam. Pe frunte, pe obraji, pe gît, plutea acum o gingaşă culoare; căldura pătrundea-n tot trupul; simţeam chiar o uşoară bătaie a inimii. *Era în viaţă*; şi cu o rîvnă îndoită m-am apucat s-o reînsufleţesc. Stropindu-i tîmplele şi mîinile, i le-am frecat, şi-am folosit tot ce ştiam din numeroasele lecturi şi din experienţă. Dar în zadar! Deodată, gingaşa culoare dispăru şi pulsul se opri, din nou pe buzele-i coborî semnul morţii şi, după o clipă încă, în trup s-a-ntins răceala şi culoarea morţii - înţepenirea, conturul supt şi toate semnele ce-arată o moarte întîmplată cu zile în urmă.

Şi iar m-am cufundat în voia mistuitoarelor visări despre Ligeia, si iar (e oare de mirare că, scriind, mă înfior?), *iar* îmi ajunse la urechi un slab suspin, venind dinspre patul de abanos. De ce aş mai descrie, iarăşi, în amănunt, toate clipele de groază din noaptea aceea? De ce m-aş opri să povestesc, cum pînă la venirea zilei cenuşii, s-a repetat de atîtea ori hidoasa dramă a învierii; cum fiecare groaznică-ncercare se preschimba în moarte mai profundă, şi parcă şi mai de neînvins; cum fiecare agonie părea o luptă crîncenă cu un duşman nevăzut; cum după fiecare luptă, o nouă, neştiută schimbare stranie se petrecea în trupul ei? Mă voi grăbi deci să termin.

Trecuse cea mai mare parte a nopţii înspăimîntătoare, cînd moarta se mişcă din nou - acum mai tare decît înainte, deşi urma unei prăbuşiri mai înfricoşătoare, mai definitive decît fusese pînă atunci. Acum nu mai luptam, nu mă mai mişcăm, şedeam ca împietrit pe canapea, pradă unui ocean de tulburare, din care spaima era, poate, cea mai puţin teribilă şi devorantă. Trupul, o spun din nou, de data aceasta s-a mişcat mai tare ca-nainte. Culoarea vieţii prinse să se-aştearnă cu o grabă neobişnuită pe

obraji, braţele se destindeau, şi în afara pleoapelor strîns închise şi a fîsiilor şi giulgiului ce-i dădeau înfăţişarea de moartă, puteam să cred că într-adevăr Rowena şi-a scuturat cu totul lanţul morţii. Şi chiar dacă n-am crezut-o de la-nceput, n-am mai putut să mă-ndoiesc atunci cînd, ridicîndu-se din pat şi clătinîndu-se, cu paşi şovăitori, fîinţa-nvăluită-n giulgiu porni cu ochii-nchişi, ca omul rătăcit în vis, spre mijlocul odăii.

N-am tremurat, şi n-am făcut nici o mişcare, căci o puzderie de gînduri cu neputinţă de descris mi-a înceţoşat mintea, m-a zăpăcit, m-a împietrit - cum stăm privind statura şi mersul ei, cum stăm privind această nălucire, în minte îmi domnea haosul - un nesfîrşit tumult. Putea să fie oare ea, Rowena *vie,* fiinţa din faţa mea? Putea să fie-ntr-adevăr

Rowena, lady Rowena Trevanion de Tremaine cea cu păr bălai şi cu ochii albaştri? *De ce,* de ce mă îndoiam? Fîşiile erau strîns legate în jurul gurii - ar fi putut să nu fie oare gura însufleţitei lady de Tremaine?

Şi obrajii ei trandafirii ca în amiaza vieţii - într-adevăr, puteau fi frumoşii obraji ai însufleţitei Rowena de Tremaine. Bărbia, cu gropiţe jucăuşe, de ce să nu fi fost a ei? - *dar oare mai crescuse ea, fiind bolnavă?* Ce nebunie de nespus m-a năpădit o dată cu acest gînd? Şi, dintr-un salt, am fost lîngă ea! Ferindu-se, să n-o ating, lăsă să-i cadă de pe cap, desfăşurat, lugubrul giulgiu-n care fusese-nfăşurată, şi atunci în aerul apăsător al camerei se revărsară, despletite, plete lungi; *mai negre decît aripile de corb ale nopţii l*

Şi-atunci, încet, încet, fiinţa din faţa mea şi-a redeschis şi *ochii.*

O, iată, în sfîrşit, cu voce tare am strigat, m-aş mai putea oare înşela? Aceştia-s ochii, desăvîrşiţi, ciudaţi şi negri, ai dragostei în veci pierdute, sînt ochii ei - ochii LIGEII.

NOTĂ

LIGEIA

(A: *Baltimore American Museum,* sept. 1838; *B: Tales of the Grotesque and Arabesque,* 1840; *C: PHANTASY-PIECES,* B cu revizuiri manuscrise, 1842; *D: New World,* 15 febr. 1845; *E: Broadway Journal,* 27 sept. 1845; *F:* copia după *E* cu revizuiri manuscrise, aflată în posesia lui Helen Whitman; *G: Works,* 1850)

E una dintre capodoperele lui Poe. însuşi autorul a declarat-o drept „cea mai bună povestire [a sa]”[60]. Pe un exemplar din revista *Broadway Journal* oferit dnei Helen Whitman în 1848, Poe semnalează că povestirea s-a născut dintr-un vis, întocmai ca poema *Către Helen,* pe care i-o trimisese mai înainte, adăugînd: „Reţine ochii, atît în povestire, cît şi în poemă” *(apud* T.O. Mabbott, p. 306).

Două par să fi constituit sursele sale de inspiraţie: romanul *Ivanhoe* al lui sir Walter Scott şi fragmentul „Manuscrisul unui nebun” din cap. al XI-lea al *Documentelor postume ale Clubului Pickwik* de Charles Dickens, fragment pe care Poe l-a inclus integral în recenzia sa la romanul scriitorului englez (în *Southern Literay Messenger,* nov. 1836).

Din Scott, Poe prelucrează povestea Rebeccăi şi Rowenei, blonda soţie a protagonistului său împrumutînd chiar şi numele Rowena. Rebecca* e pe nedrept

[60] *Scrisoare către Evert A. Duyckinck* (8 ian. 1846) *şi Scrisoare către Philip Pendleton Cooke* (9 aug. 1846), în E.A. Poe, *Letters,* vol. I, p. 309 şi vol. II, p. 329.

acuzată de vrăjitorie, în vreme ce Ligeia se ocupă de alchimie - îndeletniciri oarecum înrudite. Există chiar şi o paralelă de ordin psihologic. De ce n-am presupune că Ivanhoe, însurat cu Rowena, ar fi avut pricini de întristare gîndindu-se la Rebecca?

În fragmentul lui Dickens, Poe va fi fost atras de splendida reşedinţă a eroului, de nebunia sa incipientă, de indiferenţa miresei, de ura demonică a soţului, în fine, de neputinţa lui de a-şi aminti numele femeii. Iată un pasaj pilduitor: „Nu-mi mai amintesc nici chipurile lor, nici înfăţişarea fetei, dar ştiu că era frumoasă. Ştiu că era frumoasă, căci, în nopţile strălucitoare cu lună, cînd tresar din somn şi cînd liniştea e deplină în juru-mi, văd stînd liniştită şi nemişcată într-un colţ al acestei celule o figură slăbuţă, istovită, cu păr lung, negru, revărsat pe spate, nerăsfirat niciodată de vînt, cu ochi ce aţintesc asupră-mi privirea lor mirată care nu clipeşte şi nu se fereşte niciodată" (trad. Ion Pas şi Nicolae Popescu, *Documentele postume ale Clubului Pickwick,* Cartea Românească, Bucureşti, 1970, vol. I, p. 163).

După tipărirea ei, Poe o trimite lui Philip Pendleton Cooke, întrebîndu-l dacă finalul e inteligibil*. Comentariul lui Cooke denotă o oarecare insatisfacţie: „Am înţeles, fireşte, «ideea» ta..., intenţia ta e aceea de-a istorisi o poveste despre «atotputernica voinţă» luptîndu-se şi în cele din urmă biruind Moartea".

Dar Cooke e „şocat de violarea convenţiilor supranaturale... [întrebîndu-se] cum de e posibil ca lady Ligeia - o esenţă călătoare - prin însufleţirea trupului lui lady Rowena... să devină brusc Ligeia în carne şi oase, vizibilă". Cooke dorea ca naratorul să nu-şi dea seama decît gradat de faptul că „albaştrii ochi saxoni... se întunecau cu fiecare zi, că o inteligenţă extraordinară... punea stăpînire pe trupul reînviat", adăugind „Probabil că ai tu o teorie... de care nu m-am prins".

La 21 septembrie 1839 Poe îi răspunde: „Percepţia *gradată* a faptului că Ligeia trăieşte din nou în trupul Rowenei e o idee mult mai înălţătoare şi mai palpitantă decît aceea pe care am întruchipat-o eu. în opinia mea, ea oferă imaginaţiei cel mai larg cîmp de manifestare, putînd atinge chiar sublimul. ... dacă n-aş fi reprezentat-o înainte, aş fi adoptat-o - dar mai este şi *Morella.*

Îţi aminteşti acolo de convingerea *gradată* a părintelui că duhul primei Morella locuieşte în trupul celei de-a doua? întrucît *Morella* era scrisă, a trebuit să modific *Ligeia.*...Voi lăsa *Ligeia* să rămînă aşa cum este" *(Scrisoarea către Philip P. Cooke,* în E.A. Poe, *Letters,* vol. I, p. 118). Poe avea să-şi schimbe părerea cinci ani mai tîrziu, cînd inserează în trama povestirii poemul *Viermele învingător* (scris în 1842 şi tipărit prima oară în *Graham's* în ian. 1843 - vezi E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poem.e,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, pp. 131-132) - o indicaţie clară că voinţa umană era prea slabă ca s-o lase pe Ligeia să biruie. La 9 august 1846. Poe îl anunţă pe Cooke că şi-a îmbunătăţit povestirea.

„Poe - remarcă Vincent Buranelli - „a considerat *Ligeia* cea mai bună dintre povestirile sale gotice. A greşit probabil judecind astfel, dar cu siguranţă e una dintre cele mai bune. Seamănă cu *Morella* şi cu *Poveste din Munţii Colţuroşi,* fiind povestea unei reincarnări. Frumoasă, vlăguită, muribundă, dar cu o putere de voinţă unică şi supranaturală, Ligeia e una dintre eroinele tipice ale lui Poe. Subiectul tratează refuzul *(unwillingness)* ei de-a rămîne moartă - «refuzul» fiind definit în sensul său literal. Cînd soţul ei se recăsătoreşte, Ligeia se întoarce în chip de strigoi, o otrăveşte pe cea de-a doua soţie, pune stăpînire pe trupul ei neînsufleţit şi se ridică de pe catafalc. Cu toate virtuţile sale artistice, *Ligeia* rămîne nesatisfăcătoare deoarece se încheie cu o scenă în care soţul narator se află la picioarele cadavrului reincarnat, lăsîndu-l pe cititor să ghicească singur ce se va mai fi întîmplat între ei după aceea" *(EdgarAllan Poe,* 1961, pp. 73-74).

Tălmăciri. In franceză: Charles Baudelaire, *Ligeia,* în *Le Pays,* 3 şi 4 febr. 1855, reed. în *Histoires extraordinaires,* Micheî Levy, Paris, 1856.

Epistola lui Poe s-a pierdut, dar conţinutul ei poate fi bănuit din răspunsul lui Cooke (16 sept. 1839 - în ediţia lui A. Harrison, vol. XVII, p. 49).

În româneşte: I. Achimescu, *Ligeia, în Adevărul ilustrat,* III, 1897, nr. 15-19, reed. în *Nuvele alese* de Edgar Allan Poe, Tipografia Dor. P. Cucu, 1912, pp. 28-52; Barbu Constantinescu, *Ligeia,* în Edgar Allan Poe, *Nuvele extraordinare,* Editura Librăriei Socec & Co., 1910, pp. 236-268.

Titlul. Numele eroinei e forma feminină (Λιγεια = Aiyeia) a adjectivului grecesc Aiyut, însemnînd „melodios”. *Cf.* numele duhului din poemul *Al Aaraaf* (E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, pp. 87-88).

„Ligeia” este numele purtat de o driadă în Vergilius, *Georgice,* v. 336 (vezi *Bucolice, Georgice,* E.L.U., Bucureşti, 1967, p. 123); Ligeia e de asemenea numele unei nimfe în *Comus* (v. 830), divertismentul pastoral al lui John Milton. E posibil ca Poe să fi fost inspirat de acest din urmă text.

Cum se scrie un articol pentru revista *Blackwood*

în româneşte de Liviu Cotrău

În numele profetului - smochine!!

Strigătul neguţătorilor de smochine turci.[61]

Socot că toată lumea a auzit de mine. Mă numesc Signora Psyche Zenobia şi ştiu asta foarte bine[62]. Numai duşmanii-mi zic Suky Snobbs.

Mi s-a spus că Suky nu-i decît forma coruptă a lui Psyche, care, în greaca veche, înseamnă „suflet" (adică eu sînt *toată* numai suflet) şi uneori „fluture", acest din urmă înţeles referindu-se, bineînţeles, la felul cum arăt îmbrăcată în rochia cea nouă de satin cîrmîziu şi cu mantela arăbească în nuanţe azurii, cu găitane din agrafe verzi şi cele şapte volănaşe galbene precum ciuboţica-cucului. Cît priveşte Snobbs, oricine se uită la mine se convinge cît ai clipi că numele meu nu-i Snobbs. Domnişoara Tabitha Răpită a lansat zvonul ăsta din pură invidie, Tabitha Răpită, fără îndoială! Ah, mizerabila! Dar ce poţi pretinde unei răpite? Mă~ntreb dacă-şi aminteşte de zicala despre „sîngele de răpită etc." [Nu uita să-i aminteşti de ea cu prima ocazie.]*

[Şi nu uita s-o tragi de nas.] Unde-am rămas? A, da, mi s-a spus că Snobbs nu-i decît forma coruptă de la Zenobia, şi că Zenobia ar fi o

---

[61] *Motto*-ul, adăugat la versiunea *C,* provine din discursul atribuit fantomei doctorului Johnson în *Rejected Addresses: or The New Theatrum Poetarum (Adrese refuzate, sau noul teatru al poeţilor),* o carte extrem de populară, publicată, mai întîi anonim, în 1812 de către James şi Horace Smith: „O deschidere spectaculoasă e prea adesea urmată de o concluzie nesemnificativă... bocceagiii pioşi ai Constantinopolului... cutreieră solemn uliţele, ţipînd: «în numele profetului - smochine!»" Horace Smith e autorul şi altor cărţi care l-au influenţat pe Poe.

[62] Poe avea probabil în minte un pasaj din *Romance Readers and Romance Writers (Cititorii şi scriitori de romanţuri)* de Sarah Green, pasaj care începe cu exclamaţia unei oarecare Margaret Marsham: „Şi mai ce? Să adaug la nenorocirile mele pe pămînt şi numele de Peggy? Numele meu este Margarina! Sînt sigură că dacă mi se mai spune o dată Peggy, voi face o criză de nervi".

regină[63] - (Ca mine. Doctorul Leţcaie mereu îmi zice „Regina”[64]) -, şi că Zenobia, la fel ca Ps3rche, e nume curat grecesc, şi că tatăl meu a fost grec[65], şi că, prin urmare, am tot dreptul să folosesc patronimicul nostru, care-i Zenobia, în nici un caz Snobbs. Numai Tabitha Răpită îmi zice Suky Snobbs, dar eu sînt, de fapt, Signora Psyche Zenobia.

Cum spuneam adineauri, toată lumea a auzit de mine, căci nu-s alta decît Signora Psyche Zenobia, celebra secretară corespondentă la Societatea Philadelphia, Literară, Experimentală, Naţională, Didactică, Instructivă, Democratică, Colectivă, Exhaustiva, Novatoare, Activă, Civilizatoare, Liberă, Universală. Doctorul Leţcaie ne-a dat numele ăsta, zicînd că l-a ales pentru motivul că suna solemn ca un butoi de rom gol pe dinăuntru. (Cam vulgar uneori domnul acesta, dar altminteri profund). Fiecare dintre noi iscăleşte adăugînd iniţialele Societăţii după numele noastre, după modelul S.R.A. - Societatea Regală de Arte, sau S.R.A.T.A. - Societatea pentru Răspîndirea şi Aprofundarea Teoriilor Aplicate etc., etc. Dr. Leţcaie e de părere că *S* înseamnă *stîrv, şi* că R.A.T.A. se pronunţă *raţă* (dar nu-i adevărat), şi că S.R.A.T.A. înseamnă *stîrv de raţă,* nicidecum Societatea Lordului Brougham[66]. Dar dr. Leţcaie e un ins atît de ciudat, încît nu sînt niciodată sigură cînd spune adevărul, în orice caz, noi adăugăm întotdeauna după numele noastre iniţialele S.P.L.E.N.D.I.D.C.E.N.A.C.L.U., adică Societatea Philadelphia, Literară, Experimentală, Naţională, Didactică, Instructivă, Democratică, Colectivă, Exhaustivă, Novatoare, Activă, Civilizatoare, Liberă, Universală. O literă pentru fiecare cuvînt, ceea ce reprezintă un indiscutabil progres faţă de lordul Brougham. Dr. Leţcaie susţine că aceste iniţiale reflectă spiritul nostru autentic, dar să mă baţi dacă pricep ce vrea să spună.

În pofida bunelor oficii ale doctorului, a eforturilor energice ale Societăţii de a se face remarcată, ea n-a înregistrat nici un succes notabil pînă la venirea mea. Adevărul e că membrii ei se complăceau în discuţii

---

[63] *Zenobia,* regina Palmyrei (266-272 d.Hr.), a fost o femeie neasemuit de frumoasă şi de cultă. Ştia că călărească, să vîneze, să conducă trupele şi să discute filozofie ca orice bărbat. După moartea soţului ei, Odenathus, care recucerise aproape întreaga Sirie de la perşi, reînglobînd-o în Imperiul Roman, Zenobia a devenit regentă. Curînd şi-a proclamat fiul (sau nepotul?), pe Vaballathus, împărat, iar pentru sine şi-a luat titlul de Septimia Zenobia Augusta, titlu care apare şi pe monede. S-a aliat cu împăratul Aurelian, dar, încercînd să-şi cîştige independenţa, a fost înfrîntă, iar Palmyra capturată. Părăsind-o curajul, a aruncat întreaga vină asupra miniştrilor ei - printre ei Longinus, autorul tratatului *Despre sublim* -, care au fost executaţi. Zenobia a fost luată în captivitate la Roma - prinsă în lanţuri de aur şi expusă în piaţă. I s-a îngăduit apoi să se retragă într-o vilă la Tivoli. Principalele surse sînt o biografie a ei atribuită lui Trebellius Pollion (pe la 300 d.Hr.), unul din autorii *Ist oriei auguste,* şi biografia lui Aurelian, atribuită lui Flavius Vopiscus (sec. al IV-lea d.Hr.), coautor al *Istoriei auguste.*

[64] în orig., *Queen of Hearts* - regina de cupă, la jocul de cărţi.

[65] în orig., *a Greek* - în argou, beţiv, cartofor.

[66] *Henry Peter Brougham* (1778-1868), prolific publicist şi fondator al Societăţii pentru Răspîndirea Cunoştinţelor Practice (Society for the Diffusion of Useful Knowledge). Opera sa *Discourses of Natural Theology (Discursuri despre teologia naturală),* 1835, precum şi viguroasele sale articole polemice au provocat numeroase controverse în presă.

sterile, lucrările citite în fiecare sîmbătă seara ilustrîndu-se mai mult prin bufonerie decît profunzime. Baloane de săpun! Cauzele prime, principiile prime nu erau cîtuşi de puţin cercetate. De fapt, nu exista nici un fel de cercetare. Nu se dădea nici o atenţie problemei capitale a „potrivirii lucrurilor”[67]. Pe scurt, stilul nu era deloc cizelat, totul era banal - foarte banal! Nici urmă de profunzime, erudiţie, metafizică - nimic din ceea ce învăţaţii numesc spiritualitate, şi pe care laicii binevoiesc s-o stigmatizeze drept *cant,* adică jargon. [Dr. H. spune c-ar trebui să scriu „cant” cu majuscula K, dar ştiu eu ce ştiu!][68].

Cînd m-am înscris în Societate, ţelul meu era acela de-a introduce un stil mai adecvat în gîndire şi exprimare, şi toată lumea ştie în ce măsură am reuşit acest lucru. La S.P.L.E.N.D.I.D.C,E.N.A.C.L.U. avem acum lucrări tot atît de bune ca în *Blackwood, Zic Blackwood,* fiindcă mi s-a spus că cel mai frumos stil, indiferent de natura subiectului, poate fi găsit în această revistă, pe bună dreptate celebră. Pentru noi ea constituie acum un model în toate privinţele, şi iată că ne-am impus şi noi destul de repede. La urma urmelor, nu-i atît de greu să compui articole în gen *Blackwood,* dacă ştii să te orientezi. Fireşte, nu vorbesc de articolele politice. Toată lumea ştie, de cînd ne-a explicat dr. Leţcaie, cum sînt acestea confecţionate. Dl Blackwood stă cu o pereche de foarfeci mari, cu trei calfe în jurul său aşteptîndu-i ordinele. Una îi dă *Times,* a doua *Examiner*[69]*,* iar a treia *Noul Compendiu Gulley de Nonsensuri*[70]*.*

Dl B. nu face altceva decît să taie şi să combine, şi treaba-i gata făcută - *Examiner, Nonsensuri* şi *Times,* apoi *Times, Nonsensuri* şi *Examiner,* iar la urmă *Times, Examiner* şi *Nonsensuri.*

Dar meritul principal al acestei reviste constă în rubrica de diverse, ceîe mai bune articole apărînd sub titlul a ceea ce dr. Leţcaie numeşte *bizarerii* (naiba ştie ce-nţelege el prin asta), iar toţi ceilalţi *intensităţi.*

E vorba de un gen pe care-l apreciez de multă vreme, deşi despre metoda exactă de compoziţie am aflat abia cu prilejul recentei mele vizite la dl Blackwood, ca delegată a Societăţii. Metoda e foarte simplă, dar nu pe cît de simplă este orientarea sa politică. Ajungînd la dl B., şi făcîndu-i cunoscute dorinţele Societăţii, acesta m-a primit cu multă amabilitate, m-a condus în biroul său şi mi-a explicat în amănunt întregul proces.

- Dragă cuconiţă, îmi zise el, evident impresionat de aerul meu maiestuos, căci aveam pe mine rochia de satin cîrmîziu cu agrafe verzi şi volănaşe galbene, *draga* mea cucoană, repetă el, ocupă loc, te rog.

---

[67] în orig., *the eternul fitness of things - cf* Henry Fielding, *Tom Jones,* Cartea a IV-a, cap. IV. Al. Iacobescu traduce: „eterna armonie a lucrurilor”, în H. Fielding, *Tom Jones,* E.P.L., Bucureşti, 1967, voi. I, p. 185.

[68] Calambur bazat pe omofonia dintre [Immanuel] *Kant,* celebrul filozof german, şi engl. *cant* = (jargon) făţarnic. Adică *jargon* reprezintă inserţia traducătorului, motivată de intraductibilitatea acestui joc de cuvinte.

[69] Gazete londoneze.

[70] în orig., *Gulley's New Compendium of Slang-Whang* (de la engl. *slang-whang* = nonsens); termenul a intrat în uz în 1834. *John Gully* (1783-1863), pugilist care avea să devină membru al Parlamentului.

Treaba stă în felul următor, în primul rînd, autorul de „intensităţi” trebuie să aibă o cerneală foarte neagră şi o pană foarte groasă, cu vîrful foarte tocit. Bagă de seamă, dră Zenobia, urmă el după o pauză, gesticulînd foarte aprins, bagă de seamă, *acea pană nu trebuie niciodată ascuţită!* In asta constă, cuconiţă, taina, sufletul intensităţii, îmi permit să afirm că nimeni, oricît de mare geniu, n-a scris vreodată un articol reuşit - crede-mă - cu o pană ascuţită. Poţi să mă crezi pe cuvînt: un manuscris care poate fi citit pur şi simplu nu merită să fie citit! Iată principiul călăuzitor al politicii noastre editoriale. Iar dacă nu poţi nicidecum adera la el, încheiem aici discuţia noastră.

Făcu o pauză. Bineînţeles, cum nu doream să închei aici discuţia, am acceptat fără crîcnire principiul expus cu atîta claritate, şi de al cărui adevăr fusesem tot timpul pe deplin convinsă. El păru satisfăcut de acest lucru, drept care purcese mai departe cu instrucţiunile.

- Ar putea părea invidie din partea mea, dră Psyche Zenobia, să-ţi dau drept model un anume articol sau grupaj de articole. Socot însă c-ar fi bine să-ţi atrag atenţia asupra cîtorva cazuri. Să vedem. Am tipărit

Mortul viu[71] - o treabă excelentă! - despre senzaţiile unui gentleman care a fost îngropat înainte să-şi dea sufletul - o bucată plină de gust, teroare, sentiment, metafizică şi erudiţie. Ai fi putut jura că autorul s-a născut şi a crescut într-un coşciug. Apoi am avut *Mărturisirile unui mîncător de opiu*[72] - frumoasă, splendidă imaginaţie! Filozofie adîncă, speculaţie subtilă, numai foc şi furie, o treabă curat ininteligibilă, dar vîrtos condimentată, un nemaipomenit ghiveci ce s-a scurs fără oprelişti pe gîtul oamenilor. Lumea susţine c-ar fi scris-o Coleridge, dar nu-i adevărat. A compus-o Juniper, maimuţa mea favorită, la un pahar de gin cu „apă fierbinte şi fără zahăr”. [Asta n-as fi crezut-o în ruptul capului de n-o auzeam chiar de la dl Blackwood.j A fost apoi *Experimentalist fără voie*[73]*,* despre un gentleman care s-a copt în propriul său cuptor, dar care a reuşit să iasă afară viu şi nevătămat, deşi, fireşte, un pic cam rumenit. A fost apoi *Jurnalul unui medic decedat*[74]*,* al cărui merit consta în stilul bombastic şi greaca din topor - ambele lucruri ţinînd la public.

A mai fost *Omul din clopot*[75]*,* apropo, dră Zenobia, o bucată pe care n-o pot recomanda îndeajuns atenţiei dumitale. Este povestea unui tînăr care aţipeşte sub limba unui clopot de biserică şi care se trezeşte cînd

---

[71] în orig., *The Dead Alive,* nuvelă apărută în *Fraser's Magazine* (apr. 1834). Dar sursa exactă e de fapt *The Buried Alive (îngropat de viu),* nuvelă tipărită în *Blackwood’s* (oct. 1821).

[72] în orig., *Confessions of an English Opium Eater* (1821) de Thomas De Quincey (1785-1859), lucrare apărută în *London Magazine* începînd cu oct. 1821, şi sub formă de carte în 1822. Poe se referă la ea în *Scrisoarea* din 30 apr. 1835 către T.W. White, considerînd-o o operă de ficţiune; în realitate e o relatare autobiografică.

[73] în orig., *The Involuntary Experimentalist;* a văzut lumina tiparului în *Blackwood's* (oct. 1837).

[74] în orig., *Passages from the Diary of a Late Physician* de Samuel Warren; a apărut în *Blackwood's* (aug. 1830).

[75] în orig., *The Man in the Bell* de William Maginn; a fost tipărită în *Blackwood's* (nov. 1821).

clopotul începe să bată de înmormîntare. Dangătele îl înnebunesc, drept care, scoţîndu-şi carneţelul, îşi notează toate senzaţiile. La urma urmelor, senzaţiile sînt totul. Dacă s-ar întîmpla să te-neci sau să te spînzuri, nu uita să-ţi consemnezi senzaţiile - fiecare pagină face zece guinee. Dacă vrei să impresionezi, dră Zenobia, nu scăpa din vedere senzaţiile.

- Negreşit aşa voi face, dle Blackwood, am zis eu.

- Bine, răspunse el. Văd că eşti o elevă pe gustul meu. Dar trebuie să te pun la curent cu amănuntele care te pot ajuta să compui ceea ce se cheamă un articol *Blackwood* autentic, în stil senzaţional - stil pe care-l consider cel mai nimerit pentru orice scop.

Primul lucru pe care-l ai de făcut este să te vîri într-o belea cum n-a mai păţit nimenea. Cuptorul, de pildă, a fost o excelentă găselniţă. Dar dacă n-ai la dispoziţie un cuptor sau un clopot mai mare, ori nu-ţi convine să-ţi faci vînt dintr-un balon, nici să fii înghiţită de-un cutremur ori să te-nfunzi într-un horn, va trebui să te mulţumeşti cu simpla născocire a unei nenorociri asemănătoare, deşi as prefera ca povestea ta să aibă la bază o întîmplare reală. Nimic nu ajută mai bine fanteziei decît cunoaşterea nemijlocită a problemei în discuţie. „Adevărul e straniu", precum ştii, „mai straniu decît ficţiunea"[76], lăsînd deoparte faptul că-i şi mai aproape de obiect.

Ajungînd în acest punct, l-am asigurat că aveam o pereche nemai-pomenită de jartiere şi că mă voi duce imediat să mă spînzur.

- Bine, răspunse el, fă-o, deşi spînzuratul s-a cam bagatelizat.

Poate găsim ceva mai bun. încearcă să iei nişte pilule Brandreth[77] şi dă-ne apoi senzaţiile. Bagă de seamă, instrucţiunile mele sînt valabile pentru orice gen de încurcătură. In drum spre casă, ţi se poate întîmpla să fii pocnită în cap, călcată de-o trăsură, muscată de-un cîine turbat, ori să te-neci într-un canal. Dar să mergem mai departe.

După ce te-ai decis asupra subiectului, trebuie să ai în vedere tonul şi stilul naraţiunii; poţi alege între cel didactic, cel exuberant şi cel firesc - toate destul de banale. Dar există şi stilul laconic sau concis, foarte întrebuinţat în ultimul timp, care constă în propoziţii scurte.

Cam aşa. Să nu fie prea scurt. Nici prea muşcător, întotdeauna cu punct. Niciodată paragrafe.

Există apoi stilul elevat, prolix şi interjecţional, pe care-l patronează cîţiva dintre cei mai buni romancieri ai noştri. Cuvintele trebuie să se-nvîrtejească toate ca o sfîrlează şi să scoată sunete asemănătoare, care să poată înlocui cu succes înţelesul. Dintre toate stilurile, acesta-i cel mai potrivit cînd scriitorul e silit să gîndească foarte repede.

---

[76] Citat din Byron, *Don Juan,* Cîntul al IV-lea, strofa 101, vv. l-3, în orig., *„This strânge, - but true: for truth is always strânge; /Stranger than fiction"* (Ciudat - şi-adevărat - căci mai ciudat /E adevărul ca închipuirea", trad. Aurel Covaci, în Byron, *Opere,* 3 *(Don Juan),* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 487); versuri preferate ale lui Poe.

[77] Se vindeau cu 25 centi cutia. *Cf.* E.A. Poe, *De vorbă cu o mumie.*

E bun şi stilul metafizic. Dacă ştii cuvinte rare, ai ocazia să le foloseşti. Vorbeşte despre şcoala ionică şi cea eleată - despre Archytas, Gorgias şi Alcmaeon[78]. Spune cîte ceva despre obiectivitate şi subiectivitate, şi nu uita să-l înjuri pe unul care se cheamă Locke[79]. Strîmbă din nas la lucrurile generale, iar cînd se strecoară cîte o chestie *prea* absurdă, nu te osteni s-o elimini, ci adaugă o notă de subsol în care spui c-ai preluat cugetarea de mai sus din *Kritik der reinen Vernunft* sau din *Metaphysische Anfangsgrunde der Naturwissenschaft*[80]*.* Treaba va părea erudită si, la urma urmelor, cinstită.

Există multe alte stiluri tot atît de celebre, dar nu voi pomeni decît de două - stilul transcendental şi cel eterogen. Cît priveşte primul, meritul său constă în a vedea mai departe în natura lucrurilor decît oricare altul. Această a doua vedere este foarte eficientă cînd este mînuită cu pricepere. Cu niţică lectură din *Cadranul*[81] poţi ajunge departe. Evită în acest caz cuvintele mari; fă-le cît poţi de mici, şi scrie-le de-a-ndoaselea. Uită-te peste poeziile lui Channing şi citează ce zice el despre „omuleţul gras, c-un aer amăgitor de voinicie”[82]. Vîră ceva despre Unicitatea divină, dar să nu sufli o vorbă despre Doicitatea infernală[83]. Mai presus de toate cercetează aluziile. Sugerează orice, nu afirma nimic. Dacă-ţi vine să spui „pîine cu unt”, sub nici un motiv să nu spui asta în mod direct. Zi mai bine orice sau tot ce *se apropie* de „pîine cu unt”. Fă aluzie la turta de hrişcă sau chiar la budinca de ovăz, dar dacă te gîndeşti într-adevăr la pîine cu unt, fii atentă, *draga* mea dră Psyche, sub nici o formă să nu zici „pîine cu unt”!

L-am asigurat că nu voi rosti aceste cuvinte cîte zile-oi trăi. Mă sărută şi continuă:

- Cît priveşte stilul eterogen, acesta nu-i decît amestecul chibzuit şi în proporţii egale al tuturor celorlalte stiluri din lume şi în consecinţă înglobează tot ce-i adine, măreţ, ciudat, picant, pertinent şi drăguţ.

Să presupunem acum că te-ai decis asupra întîmplărilor şi a stilului.

Partea cea mai importantă, de fapt sufletul întregii afaceri, abia acum urmează - mă refer la *umplutură.* E de la sine înţeles că o lady sau un gentleman nu putea petrece toată viaţa în bibliotecă. Dar este foarte

---

[78] *Archytas* din Tarent, pitagoreic contemporan cu Platon, discutat în Cartea a VIII-a a lui Diogenes Laertios *(op. cit.)*; *Gorgias,* multă vreme profesor la Atena, a scris *Despre natură sau non-existent (cf. Omul mulţimii, infra). Alcmeon* din Crotona, menţionat de Diogenes Laertios în Cartea a VIII-a, a fost elevul lui Pitagora.

[79] *John Locke* (1632-1704), filozof englez, menţionat de Poe în cîteva rînduri, iar aici probabil pentru că *Logica* sa respinge misticismul.

[80] *Critica raţiunii pure* (1781) şi *Fundamentele metafizice ale ştiinţelor naturii* (1786), lucrări filozofice ale lui Immanuel Kant.

[81] în orig., *Dial* (1840-1844), principalul organ de presă al grupării transcendentaliste, editat de Margaret Fuller şi R.W. Emerson.

[82] Despre *Poems (Poeme),* 1842, ale tînărului său confrate, *William Ellery Channing,* cel mai excentric dintre transcendentalişti, Poe a scris o recenzie caustică în *Graham's* (aug. 1843).

[83] „Doi”, simbol al răului la Pitagora.

important ca articolul dumitale să aibă un aer erudit sau să demonstreze cel puţin solide cunoştinţe generale. Ei bine, îţi voi arăta cum se poate obţine acest lucru. Priveşte! (Apucă trei sau patru volume cu un aspect obişnuit şi le deschide la întîmplare.) Dacă-ţi arunci ochiul pe aproape oricare pagină din oricare carte tipărită în lume, vei înţelege pe loc o grămadă de lucruşoare ce ţin fie de învăţătură, fie de *bel-espritism,* adică taman ce se cere la condimentarea articolelor din *Blackwood.*

N-ar fi rău să-ţi notezi cîteva pe măsură ce citesc. Am să le-mpart în două: unu - *Fapte picante pentru manufacturarea comparaţiilor* şi doi - *Expresii picante după cum cere ocazia.* Acum scrie!

Şi-am început să notez după dictare. *Fapte picante pentru comparaţii.* La început nu erau decît trei muze:

Melete, Mneme şi Aoede[84] - a cugetării, a memoriei şi a cîntecului. Poţi scoate o groază de chestii din acest fapt mărunt, dacă ştii să te descurci.

Precum vezi, lucrul ăsta nu-i prea ştiut de toată lumea şi pare *recherche,* motiv pentru care trebuie să fii atentă să-i dai un aer de absolută improvizaţie.

Altceva. Rîul Alpheus[85] curgea pe sub mare, dar a ajuns nevătămat în apele lui pure. Cam stătută treaba, fără îndoială, dar dacă o dregi si-o aduci din condei cum trebuie, va arăta mai proaspătă ca niciodată.

Iată ceva mai bun. Despre persiană Iris[86] unii cred că are un parfum dulce şi pătrunzător, pe cînd alţii o găsesc fără miros. Chestiune interesantă şi extrem de delicată! Intoarce-o puţin, şi va face minuni. Să vedem altceva. Din botanică. Nimic nu se-nghite mai uşor, mai ales dacă apelezi la niţică latină. Scrie!

Epidendrum Flos Aeris[87] din Java face o floare minunată, care va trăi dacă scoţi planta cu rădăcină cu tot. Băştinaşii o agată cu o sfoară de tavan, bucurîndu-se astfel de aroma ei ani îndelungaţi. Treabă nemaipomenită! Ajunge însă cu comparaţiile, şi să trecem la expresiile picante.

Expresii picante. Remarcabilul roman chinez Ju-Kiao-Li[88]. Bun!

Introduse cu abilitate, aceste trei cuvinte vor dovedi cunoaşterea dtale intimă a limbii şi literaturii chineze, în felul ăsta te poţi descurca fără

---

[84] Vezi Vergilius, *Bucolice,* Cartea a Vll-a, vv. 19-21, în Vergilius, *Bucolice, Georgice,* E.L.U., Bucureşti, 1967, p. 34.

[85] în *De Situ Orbis (Despre aşezarea globului),* Cartea a II-a, cap. 7, Pomponius Mela menţionează fluviul ce pătrunde în pămînt în Peloponez şi iese la suprafaţă în Sicilia, unindu-se cu izvorul Arethusa.

[86] E vorba de *iris persica* (lat.) = stînjenel.

[87] O specie de orhidee (lat. în orig.). Poe a luat acest cuvînt probabil din Patrick Keith, *System of Physiological Botany (Sistemul botanicii fiziologice),* Londra, 1816, voi. II, p. 426.

[88] Romanul chinez *Ju-Kiao-Li or the Two Fair Cousins (Ju-Kiao-Li sau cele două verişoare bălaie),* Londra, 1827, a fost tradus în engleză după versiunea franceză a lui M. Abel-Remusat (Paris, 1826).

arabă, sanscrită ori graiul chickasaw. Dar nu există scăpare fără spaniolă, italiană, germană, latină şi greacă. Trebuie să-ţi dau cîte-o mostră din fiecare. Orice frîntură e binevenită, dar ca să-i găseşti locul potrivit în articol, trebuie să te bazezi pe propria d-tale agerime. Acum scrie!

Aussi tendre que Zaire - tandră precum Zaire - în franceză. Aluzie la repetarea frecventă a expresiei *la tendre Zaire* din tragedia franţuzească cu acelaşi nume[89]. Băgată la momentul oportun, ea va demonstra atît cunoştinţele d-tale de limbă, cît şi inteligenţa şi cultura d-tale generală. De pildă, poţi spune că găina pe care-ai mîncat-o (scrie un articol despre cum ai murit înecată cu un os de găină) n-a fost chiar *aussi tendre que Zaire.* Scrie!

Ven, muerte tan escondida,

Que no te sienta venir,

Porque el plazer der morir

No me torne a dar la vida.

Asta-i în spaniolă, din Miguel de Cervantes[90]. Vino degrabă, o, moarte! Dar vezi, nu mă lăsa sa te văd venind, ca nu cumva bucuria pe care-o voi simţi văzîndu-te să mă readucă, Doamne fereşte! la viaţă. Asta o poţi strecura ca un *à propos,* cînd te vei lupta în ghearele morţii cu osul de găină. Scrie!

Il pover 'huomo che non se'n era accorto,

Andava combattendo, e era morto.

Asta-i în italiană, cum îţi poţi da seama, din Ariosto[91]. E vorba de un mare erou care, în focul luptei, nebăgînd de seamă c-a fost ucis de-a binelea, continuă să se bată vitejeşte aşa mort cum era. Aplicarea ei la cazul d-tale este evidentă - căci am încredere, dră Psyche, că nu vei pierde prilejul să te zbaţi măcar un ceas şi jumătate după ce osul îţi va fi rămas pe gît. Scrie, te rog!

Und sterb ich doch, so sterb' ich denn

---

[89] Aluzie la tragedia *Zaire* (1732) de Voltaire, inspirată după piesa *Othello* a lui Shakespeare.

[90] Aceste versuri sînt citate *[ten* în loc de *te, şi placer* în loc de *plazer]* de Miguel de Cervantes în *Don Quijote,* vol. II, cap. XXXVIII. Iată catrenul în tălmăcirea lui Ion Frunzetti şi Edgar Papu: „Vin' tiptil, tu, moartea mea, / Ca să nu te simt că vii, / Căci plăcerea de-a muri / Viaţă iar ar fî să-mi dea”, în *Don Quijote,* E.L.U., Bucureşti, 1965, p. 1009. în nota de subsol a lui I. Frunzetti se spune: *„Copia* aceasta e opera unui comandor, [Valencian] Escrivâ, publicată sub numele acesta în 1511 în *Cancionero general* al lui Hernando del Castillo. Cervantes o modifică puţin la rimele versurilor 2 şi 3” *(ibid.).* Sursa lui Poe pare a fi grămăticul francez Dominique Bouhours, care, în prima ediţie (Paris, 1687) a lucrării sale *La maniere de bien penser dans les ouvrages d'esprit (Modul de-a gîndi corect în operele spiritului),* scrie corect *Yen,* în timp ce în versurile autorizate ale lui Poe apare *Van* - probabil iniţial o eroare tipografică. Cartea lui Bouhours era foarte populară în sec. al XVIII-lea.

[91] Versurile italieneşti nu aparţin lui Ariosto, cum le atribuie Poe, ci lui Francesco Berni, în versiunea prelucrată a lui *Orlando Innamorato (Orlando îndrăgostit)*, poem cavaleresc de Matteo-Maria Boiardo (sec. al XV-lea).

Durch sie - durch sie!

Asta-i în germană, din Schiller[92]. Şi dacă mor, cel puţin mor pentru tine - pentru tine! Aici e clar că apostrofezi *cauza* nenorocirii tale - găina. Dar as vrea să aflu care gentleman (sau lady) cu bun-simţ *n-ar* muri de dragul unui clapon îngrăşat pe cinste, din rasa Molucca, umplut cu capere şi ciuperci, şi servit pe tavă cu jeleu din portocale *en mosaiques.*

Scrie! (Găseşti la Tortoni[93].) Scrie, te rog!

Iată o expresie latinească scurtă, foarte reuşită şi îndeosebi rară (în latină e greu să fii *recherche* sau concis, e-atît de banal) - *ignoratio elenchi*[94]*.* El a comis *ignoratio elenchi,* adică a înţeles numai cuvintele, nu şi ideile din propoziţia ta. Omul era un tâmpit, precum vezi. Vreun biet individ căruia i te-ai adresat după ce te-ai înecat cu osul de găină, şi care, bineînţeles, n-a înţeles o iotă din ce-i spuneai. Aruncă-i în obraz *ignoratio elenchi* şi-l anihilezi numaidecît. Dacă îndrăzneşte să-ţi răspundă, adu-i aminte din Lucan (uite citatul) că discursurile sînt *anemonae verborum*[95]*,* cuvinte anemone adică. Anemona, nespus de strălucitoare, n-are miros. Iar în caz că face scandal, culcă-l cu *insomnia Jovis,* adică reveriile lui Jupiter - expresie pe care Silius Italicul (atenţie!) o aplică ideilor pompoase şi bombastice[96]. Asta cu siguranţă îl va lovi drept în inimă. Nu va avea altceva de făcut decît să se dea peste cap şi să crape. Eşti amabilă să scrii?

În greceşte trebuie s-avem ceva drăguţ, din Demostene, de pildă. Avrip o (peuyuv xcu naAiv [ia rjasTai Aner o pheugon kai palin makesetai.] E tradusă destul de bine în *Hudibras:*

Dacă rămîi, mori un erou,

Fugind, te vei lupta din nou[97]*.*

Într-un articol *Blackwood* nimic nu impresionează mai tare ca greaca, înseşi literele degajă un aer atît de profund. Cuconiţă, ia priveşte numai chipul ager al lui *epsilon! Phi-ul* ăla ar trebui să fie neapărat un episcop! A existat cineva mai deştept ca *omicron?* Urmăreşte-l numai pe

---

[92] Nu Schiller e autorul acestor versuri, ci Goethe, poezia din care ele provin, *Das Veilchen (Vioreaua),* fiind citată de George Bancroft într-un articol din *North American Review* (oct. 1824). Poe le-a citat şi atribuit corect, deşi cu o tălmăcire modificată, în *motto-ul* la nuvela *Întîlnire.*

[93] Celebru restaurant din Paris; exista unul cu acest nume şi în New York.

[94] *Ignoratio elenchi* (lat.): sofism ce constă în demonstrarea unei alte teze decît cea propusă iniţial.

[95] Expresia *anemonae verborum* nu e din Lucian, ci e traducerea latină a unei sintagme din Lucian, *Lexiphanes,* secţ. 23. E dată ca a lui Lucian într-un articol din *Southern Literary Messenger,* apr. 1836.

[96] Expresia atribuită poetului latin *Silius Italicus* (25-101 d.Hr.) e de fapt o versiune latină din Longinus, *Despre sublim,* secţ. 9 (IX, 14); în versiunea A atribuirea e corectă.

[97] Versul grecesc e într-adevăr din Menandru, *Monosticha (Monostihuri),* păstrat în *Nopţile atice* (III, 282, în ediţia Loeb) ale lui Aulus Gellius, dar Francis Bacon, în *Apophthegms (Aforisme),* nr. 169, îl atribuie lui Demostene *(The Works of Francis Bacon,* ed. Spedding, Ellis, Heath, London, Longmans, 1870, vol. VII, p. 118). „Fericita tălmăcire" e uşor răstălmăcită din Samuel Butler, *Hudibras,* III, iii.

tau! Pe scurt, într-o revistă de senzaţii, nimic nu se compară cu greaca. în cazul de faţă, sîrguinţa d-tale e cel mai important lucru din lume. Drege-ţi discursul cu o înjurătură zdravănă şi azvîrle-l ca un *ultimatum* în obrazul nemernicului care n-a priceput engleza ta curată cînd cu osul de găină. O să-nţeleagă aluzia şi va spăla putina, fii sigură de asta.

Astea fură instrucţiunile pe care dl B. mi le aduse la cunoştinţă, dar simţeam că ele îmi vor fi arhisuficiente. Eram capabilă, în sfîrşit, să scriu un articol în autenticul stil *Blackwood,* drept care m-am decis să mă apuc de treabă numaidecît. Luîndu-şi rămas-bun de la mine, dl B.

Îmi propuse să-i vînd articolul imediat ce va fi scris, dar, întrucît nu-mi putea oferi decît cincizeci de guinee pe pagină, m-am gîndit că ar fi mai bine să ofer articolul Societăţii noastre decît să-l sacrific pentru o sumă atît de derizorie. Exceptînd acest acces de zgîrcenie, gentlemanul s-a arătat totuşi foarte respectuos faţă de mine în toate privinţele şi m-a tratat cu deosebită amabilitate. Cuvintele sale de despărţire mi-au rămas adînc întipărite în suflet şi sper să mi le reamintesc întotdeauna cu recunoştinţă.

- Draga mea dră Zenobia, îmi zise el, cu lacrimi în ochi, ce altceva aş putea face după succesul lăudabilei d-tale întreprinderi? Să mă gîndesc! E posibil să nu reuşeşti să te-neci prea curînd, fie chiar şi cu osul de găină, sau să te spînzuri, sau să fii muşcată de un... dar stai!

Dacă mă gîndesc bine, în curte este o pereche de buldogi absolut fantastici - nişte javre nemaipomenite, date dracului, - te asigur, tot ce vrei, treabă cît se poate de nimerită la banii d-tale. Astea te-nghit cu volănaşe cu tot în nici cinci minute (ia ceasul meu!) şi-apoi să vezi senzaţii! Hei, Tom! Peter! Dick, banditule! dezleagă acele... dar, cum eram foarte grăbită, nemaiavînd o clipă de pierdut, cu părere de rău am fost nevoită să-mi urgentez plecarea, aşa c-am şters-o pe *loc* - recunosc, mai repede decît s-ar fi cuvenit.

Părăsindu-l pe dl Blackwood, primul meu gînd fu acela să mă vîr cît mai iute într-o încurcătură, conform sfaturilor lui. Urmărită de această idee, am petrecut cea mai mare parte a zilei hoinărind prin Edinburgh în căutare de aventuri primejdioase - aventuri pe măsura intensităţii simţămintelor mele, dar care să servească în acelaşi timp grandiosului articol pe care intenţionam să-l scriu. Eram însoţită în această plimbare de Pompei, valetul meu negru, şi de căţeluşa Diana, pe care-o adusesem cu mine din Philadelphia. Dar abia seara tîrziu mi-am văzut împlinită dorinţa fierbinte, căci abia atunci s-a petrecut un eveniment important, despre a cărui desfăşurare şi deznodămînt povesteşte articolul *Blackwood* care urmează, redactat în stil eterogen.

NOTĂ

CUM SE SCRIE UN ARTICOL PENTRU REVISTA *BLACKWOOD {HOW TO WRITE A* BLACKWOOD *ARTICLE)*

(A: Baltimore *American Museum,* nov. 1838; *B: Tales of the Grotesque and Arabesque,* 1840; *C: PHANTASY-PIECES, B* cu modificări manuscrise, 1842; *D: Broadway Journal,* 12 iul. 1845; *E: Works,* 1856)

În forma în care a fost publicată în *American Museum* din Baltimore şi

retipărită în *Broadway Journal,* sub îngrijirea lui Poe, această schiţă satirică apărea ca una singură, deşi în alcătuirea ei intră de fapt două piese: *Cum se scrie un articol pentru revista* Blackwood şi *La ananghie.* Cînd editorii Lea şi Blanchard au scos volumul *Povestiri groteşti şi arăbeşti,* ei le-au tratat ca două proze independente. În Prefaţa la volum, Poe a numărat 25 de povestiri, socotindu-le, aşadar, separat. În ediţia T.O. Mabbott ele figurează din nou împreună, una înglobînd-o pe cealaltă, opţiune deplin justificată din punct de vedere structural şi tematic.

Numele eroinei i-a fost neîndoielnic sugerat lui Poe de serialul lui William Ware, început în martie 1836 în revista *Knickerbocker Magazine,* tipărit sub formă de carte în 1837 *-Letters of Lucius M. Piso from Palmyra, to His Friend Marcus Curtius at Rome* (Scrisorile lui Lucius M. Piso din Palmyra către prietenul său Marcus Curtius din Roma) - şi mai tîrziu publicat cu titlul *Zenobia.* Această carte de succes a adus-o pe regina Palmyrei, celebră pentru frumuseţea şi curajul ei, în atenţia cititorilor americani. *Signora* lui Poe şi-a obţinut învăţătura clasică din coloanele revistei lui Lewis Gaylord Clark.

Schiţa e un util exerciţiu de autopastişa. Poe însuşi şi-a notat, în *Marginalia,* nr. 73 *(Democratic Review,* dec. 1844, p. 585), că „răstălmăcirea citatelor e o treabă inteligentă, şi are un efect colosal cînd e bine făcută”.

Titlul. Versiunea A este intitulată: *The Psyche Zenobia. The Signora Psyche Zenobia; B: The Signora Zenobia; C: The Signora* - A *Blackwood Article: D:* titlul prezent.

Poe era neîndoielnic familiarizat încă din copilărie cu revista scoţiană *Blackwood's Edinburgh Magazine* [mensual fondat în 1817 de William Blackwood (1776-1834) şi devenit rivalul celebrei *Edinburgh Review],* căci tatăl său vitreg, pe lîngă alte mărfuri, importa cărţi şi reviste englezeşti. *Blackwood's,* primul periodic englez care a publicat poezii şi nuvele, avea să devină o importantă sursă de idei pentru Poe.

La ananghie

în româneşte de Liviu Cotrău

Ce-ntîmplare, cuconiţă, te-a schilodit în halul ăsta?

Comus[98]

Era o după-amiază blîndă şi liniştită cînd am ieşit la plimbare prin splendidul oraş Edina[99]. Pe străzi însă larma şi vînzoleala erau cumplite. Bărbaţii sporovăiau. Femeile ţipau. Copiii urlau. Porcii guiţau.

Căruţele huruiau. Taurii răgeau. Vacile mugeau. Caii nechezau. Pisicile miorlăiau. Cîinii dansau. *Dansau!* E cu putinţă? *Dansau!* Doamne, am gîndit în sinea mea, pentru mine vremea dansului a trecut! Aşa se întîmplă întotdeauna. Ce noian de amintiri sumbre răsar uneori în cugetul şi imaginaţia contemplativă a unui geniu, îndeosebi a unui geniu sortit veşnicei, eternei, continuei sau, cum ar zice unii, *necontenitei* - da, *necontenitei* şi *continuei,* amarei, chinuitoarei, tulburătoarei, şi, dacă-mi îngăduiţi expresia, *foarte* tulburătoarei influenţe a seninului, divinului, ceresculuі, înflăcăratului, înălţătorului şi purificatorului efect a ceea ce se poate numi cu adevărat cel mai de invidiat, *indiscutabil* cel mai de invidiat - *ba!* cel mai dulce şi mai frumos, cel mai delicat şi mai diafan sau, cu alte cuvinte, cel mai *drăguţ* (dacă-mi permiteţi o expresie atît de îndrăzneaţă) lucru (iartă-mă, iubite cititor!) din lume, dar iată-mă purtată de valul sentimentelor. Repet, într-un *astfel de* cuget ce noian de amintiri sînt trezite de o nimica toată! Cîinii dansau! învremeceeu... eu *nu puteam!* Ei se zbenguiau, euplîngeam.

Ei făceau tumbe, eu mă smiorcăiam. înduioşătoare situaţie! care nu poate să nu-i amintească cititorului erudit de minunatul pasaj despre potrivirea lucrurilor, ce poate fi găsit la începutul volumului al treilea din admirabilul şi venerabilul roman chinezesc *Iei-Kiar-Lei.*

În plimbarea mea solitară prin oraş eram însoţită de doi umili dar credincioşi tovarăşi. Diana, pudelul meu! Cea mai dulce creatură!

Singuru-i ochi era acoperit de un smoc mare de păr, iar în jurul gîtului avea legată o cordeluţă albastră foarte şic. Diana n-avea mai mult de cinci ţoli în înălţime, dar capu-i era ceva mai mare decît restul trupului, iar coada, tăiată foarte scurt, dădea un aer de rănită candoare interesantului animal, devenit favoritul tuturor.

Iar Pompei, sclavul meu negru! Dulcele Pompei! Cum să te uit vreodată? L-am apucat de braţ pe Pompei. Era înalt de trei picioare (îmi place să fiu precisă) şi avea înjur de şaptezeci sau poate optzeci de ani. Era corpolent, cu picioare strîmbe. N-ai putea zice c-avea gura mică ori că urechile-i erau prea scurte. Dinţii lui însă arătau ca un şirag de perle, iar ochii, mari şi rotunzi, erau delicios de albi. Natura nu-l înzestrase eu gît, iar gleznele i le potrivise (lucru obişnuit la această rasă) în mijlocul gambei.

---

[98] John Milton, *Comus,* v. 277; *motto* adăugat la versiunea *C.*

[99] Numele latin al oraşului Edinburgh.

Era îmbrăcat cu o uimitoare simplitate. Singurele haine de pe el erau un ciorap lung de nouă ţoli şi un palton bej aproape nou ce aparţinuse înainte înaltului, falnicului, ilustrului doctor Letcaie. Era un palton bun. Bine croit. Bine lucrat. Palton aproape nou. Pompei îl ţinea ridicat cu amîndouă mîinile ca să nu-l murdărească.

Ceata noastră era formată din trei persoane, dintre care două au fost deja pomenite. A treia... a treia persoană eram eu. Mă numesc Signora Psyche Zenobia, *nu* Suky Snobbs. înfăţişarea mea impune. Cu memorabilul prilej de care vorbesc eram îmbrăcată într-o rochie de satin cîrmîziu şi o mantelă arăbească azurie. Rochia avea găitane cu agrafe verzi şi şapte volănaşe elegante şi galbene precum ciuboţica-cuculuî. Aşadar, eu eram a treia persoană din grup. Era pudelul.

Era Pompei. Eram eu. Eram *trei.* La fel se spune că la-nceput nu erau decît trei Furii - Melty, Nimmy şi Hetty - a Cugetării, a Memoriei şi a Cîntecului. Sprijinită de braţul galantului Pompei şi urmată la o distanţă respectuoasă de Diana, coboram una din străzile aglomerate şi foarte pitoreşti ale Edinei, oraş pustiu acum. Dintr-o dată, înaintea ochilor noştri răsări o biserică - o catedrală gotică - uriaşă şi venerabilă, cu o clopotniţă înaltă pînă la cer. Ce nebunie m-a cuprins acum? De ce-mi grăbeam soarta? Eram posedată de pofta irepresibilă de a mă sui în foişorul ameţitor ca să privesc de acolo fantastica panoramă a oraşului.

Mă îmbia la asta şi uşa deschisă a catedralei. Destinul meu birui. Am pătruns în gangul lugubru. Unde era îngerul meu păzitor? Dacă există, într-adevăr, asemenea îngeri? *Dacă !* Triste silabe! Ce lume de mister, de înţelesuri şi îndoieli, de nesiguranţă se ascunde în aste patru litere!

Am pătruns în gangul lugubru! Am pătruns; şi, trecînd pe sub boltă, fără a-mi murdări volănasele galbene, am ajuns în vestibul! La fel se spune despre marele fluviu Alfred c-ar fi trecut pe sub mare nevătămat şi neudat.

Credeam că scările n-or să se mai sfîrşească. *Roată!* Şi iar roată!

Credeţi-mă, scările şerpuiau tot mai sus şi mai întortocheate, încît am început să suspectez, împreună cu isteţul Pompei, de al cărui braţ mă sprijineam cu încrederea pe care uneori o veche şi statornică afecţiune ţi-o poate da, încît am început să suspectez că scara asta interminabilă, semănînd leit cu o spirală, nu avea capăt, că acesta fusese desprins din întîmplare sau poate cu un scop anume. M-am oprit să-mi trag răsuflarea, şi în clipa aceea s-a petrecut un lucru mult prea interesant din punct de vedere moral şi chiar metafizic ca să poată fi trecut cu vederea.

Mi s-a părut - eram absolut sigură - nu aveam cum să mă înşel, nu! căci de cîteva minute urmăream atentă şi îngrijorată mişcările Dianei - repet, *nu aveam cum să mă înşel* - Diana *a mirosit* un şobolan! Imediat i-am atras atenţia lui Pompei în legătură cu acest lucru, şi a fost şi el de acord cu mine. Nu exista nici un dubiu. Şobolanul fusese demascat - asta de către Diana. Cerule! Voi uita vreodată freamătul năvalnic al acestui moment? Vai! Intelectul cu care se fuduleşte omul! Şobolanul era acolo - adică pe undeva, iar Diana l-a mirosit. Eu... eu *nu puteam!*

La fel se spune despre prusaca Isis cum că unii simt la ea un parfum dulce şi foarte pătrunzător, în vreme ce alţii o găsesc fără nici un miros.

Scările erau aproape pe sfîrşite, doar două sau trei ne mai despărţeau de vîrf. Mai urcarăm puţin pînă cînd nu mai rămase decît *o* singură treaptă. Una singură! Mititică! Pe uriaşa scară a vieţii omeneşti, cîtă fericire şi cîtă mizerie nu depind adeseori de o treaptă atît de mică! în acel moment m-am gîndit la Pompei, apoi la destinul misterios şi inexplicabil care ne înconjura. M-am gîndit la Pompei! Doamne! M-am gîndit la dragoste! M-am gîndit la nenumăraţii *paşi* greşiţi care s-au făcut şi se vor mai face. M-am decis să fiu mai prudentă, mai rezervată.

M-am desprins de braţul lui Pompei şi am urcat nesprijinită singura treaptă rămasă, ajungînd în clopotniţă, urmată îndeaproape de pudelul meu. Singur Pompei rămase în spate. Stăteam în capul scărilor şi îl îndemnam să urce. El întinse mîna spre mine şi în acea clipă nefericită fu silit să dea drumul paltonului pe care-l ţinea strîns în jurul său.

Oare zeii nu vor înceta niciodată să ne persecute? Căci alunecînd paltonul, Pompei se împiedică în trena sa lungă şi desfăcută, şi căzu - această urmare era inevitabilă. Se prăbuşi înainte şi, izbindu-mă din plin în piept cu blestemata lui de căpăţînă, mă azvîrli şi pe mine cu capul înainte pe podeaua tare, slinoasă şi respingătoare a clopotniţei.

Dar răzbunarea mea fu neîntîrziată, neaşteptată şi cumplită. Apucîndu-l furioasă de păr cu ambele mîini, am smuls o uriaşă cantitate din materia neagră, aspră şi cîrlionţată, şi am aruncat-o cu un aer scîrbit.

Aceasta căzu şi se agăţă de frînghiile clopotului. Pompei se sculă şi nu scoase o vorbă. Dar mă privi abătut cu ochii săi mari şi... oftă. Voi, zeilor - oftatul acela! Mi s-a înfipt drept în inimă. Iar părul - lîna!

De-aş fi ajuns la lîna aceea, aş fi udat-o cu lacrimile mele, ca dovadă a regretului meu. Dar vai! Acum era prea departe ca să ajung la ea. Şi cum se legăna printre corzile clopotului, mi se părea că-i încă vie. Mi se părea că stă ţeapănă de indignare. La fel se spune despre *epidermicul*

Flos Aeris din Java cum c-ar face o floare minunată care va trăi dacă o scoţi cu rădăcină cu tot. Băştinaşii o anină cu o sfoară de tavan, bucurîndu-se de aroma ei ani îndelungaţi.

Cearta noastră era acum încheiată, şi am început să căutăm împreună prin odaie vreo spărtură prin care să putem contempla oraşul Edina.

Ferestre nu erau deloc. Singura lumină ce pătrundea în încăperea lugubră venea printr-o deschizătură pătrată cu diametrul cam de un picior, la o distanţă de vreo şapte picioare de podea. Dar ce nu face entuziasmul unui geniu autentic? Am decis să mă caţăr pînă la această gaură. O puzderie de rotiţe, pinioane şi alte asemenea mecanisme cabalistice stăteau în dreptul găurii, aproape de ea; iar prin gaură trecea o vergea de fier de la mecanisme, între roţi şi peretele unde se afla gaura abia era loc pentru trupul meu, totuşi eram disperată şi hotărîtă să perseverez. L-am chemat pe Pompei lîngă mine.

- Uite crăpătura aia, Pompei. Vreau să privesc prin ea. Stai aici chiar sub gaură. Aşa. Acum întinde-ţi o mină, Pompei, şi lasă-mă să pun piciorul pe ea. Aşa. Acum cealaltă mînă, Pompei, iar cu ajutorul ei mă voi urca pe umerii tăi.

A făcut tot ce i-am cerut şi, ridicîndu-mă în picioare, am constatat că-mi puteam uşor strecura capul şi gîtul prin deschizătură. Priveliştea era sublimă. Nimic nu putea fi mai măreţ. M-am oprit o clipă doar ca să o rog pe Diana să stea cuminte şi să-l asigur pe Pompei că voi încerca să mă ţin cît mai uşoară pe umerii săi. I-am spus că voi fi tandră cu sentimentele sale, *ossi tandră qu' un biftec.* Achitîndu-mă astfel faţă de credinciosul meu prieten, m-am abandonat cu mare însufleţire şi entuziasm contemplării panoramei ce se deschidea atît de generos înaintea ochilor mei[100].

Asupra acestui subiect însă mă voi abţine să zăbovesc. Nu voi descrie oraşul Edinburgh. Toată lumea a fost la Edinburgh - antica Edină. Mă voi mulţumi cu amănuntele mai însemnate ale tragicei mele aventuri.

Satisfăcîndu-mi într-o oarecare măsură curiozitatea în ce priveşte întinderea, aşezarea şi aspectul general al oraşului, am avut răgaz să cercetez biserica în care mă aflam şi delicata arhitectură a clopotniţei sale.

Am observat că crăpătura prin care îmi vîrîsem capul era o deschizătură în cadranul unui orologiu gigantic, care, din stradă, trebuie să fi părut o gaură de cheie uriaşă, cum vedeam pe cadranul ornicelor franţuzeşti. Fără îndoială că menirea ei era aceea de a permite braţului vreunui îngrijitor să potrivească pe dinăuntru, în caz de nevoie, arătătoarele orologiului. De asemenea, am observat cu surprindere mărimea gigantică a acestor arătătoare, cel mare neputînd avea mai puţin de zece picioare lungime şi opt sau nouă ţoli lăţimea maximă. Ele păreau a fi din oţel dur, cu tăiş la capete. Observînd aceste amănunte, precum şi altele asemănătoare, mi-am îndreptat din nou ochii spre gloriosul spectacol de dedesubt, şi curînd m-am cufundat în contemplaţie.

Din asta m-a trezit, cîteva minute mai tîrziu, glasul lui Pompei, care declara că nu mai poate, cerîndu-mi să fac bine să mă dau jos. Treaba era absurdă, şi i-am spus-o într-un discurs destul de lung. Mi-a răspuns, dar evident că nu-mi înţelesese ideile pe această temă. In consecinţă m-am enervat, şi i-am trîntit-o de la obraz că-i tîmpit, că are *igrasie pe chelie,* că noţiunile sale nu-s decît o *sumă de Bovis,* iar vorbele lui cu nimic mai bune decît nişte *animale ierbivore.* Toate astea părură să-l mulţumească, iar eu mi-am reluat contemplaţia.

Să tot fi trecut o jumătate de oră de la această altercaţie cînd, încă absorbită de peisajul divin de sub mine, am tresărit la ceva foarte rece care-mi apăsa uşor ceafa. Inutil să spun că m-a cuprins o panică de

[100] Pentru contemplarea panoramei din vîrful unei clopotniţe, vezi *Respiraţie pierdută, supra.* O sursă de inspiraţie în acest sens ar fi putut fi *Sights from a Steeple (Privelişte din vîrful unei clopotniţe)* de Nathaniel Hawthorne, apărută în *The Token for 1831,* dar să nu uităm că dra Snobbs locuia în Philadelphia, unde lumea avea obiceiul să contemple peisajul din clopotniţa de la Independence Hali.

nedescris. Ştiam că Pompei se afla sub tălpile mele şi că Diana şedea, conform indicaţiilor mele explicite, pe labele de dinapoi, în cel mai îndepărtat ungher al încăperii. Ce putea fi? Vai! Căci prea curînd mi-a fost dat să aflu. întorcîndu-mi capul încet într-o parte, am zărit, spre imensa mea oroare, că giganticul, scînteietorul minutar, aidoma unui iatagan, în cursul revoluţiei sale de fiecare oră *descinsese pe ceafa mea.*

Ştiam că nu mai era nici o secundă de pierdut. M-am tras repede înapoi, dar era prea tîrziu. în nici un chip nu reuşeam să-mi strecor capul prin gaura cumplitei capcane în care acesta fusese prins cu atîta dibăcie, şi care se tot îngusta cu o repeziciune îngrozitoare. Agonia acelui moment este inimaginabilă. Mi-am zvîrlit în sus mîinile, sforţîndu-mă din rărunchi să împing în sus bara masivă de fier. Tot atît de bine aş fi putut încerca să ridic catedrala însăşi. Minutarul cobora din ce în ce mai tare, din ce în ce mai aproape. Am ţipat către Pompei după ajutor, dar mi-a răspuns că-i rănisem sentimentele numindu-l „ingrat şi lichea". Am urlat către

Diana, dar n-a zis decît „ham-ham-ham" şi că „îi spusesem să nu se clintească din colţ sub nici un motiv". Aşadar, din partea tovarăşilor mei nu mă puteam aştepta la nici un ajutor.

Între timp, masiva şi cumplita *Coasă a Timpului* (căci descoperisem acum adevăratul înţeles al acestei expresii clasice) nu-şi contenise şi nici n-avea de gînd să-şi contenească rotirea. Cobora din ce în ce mai mult.

Îşi îngropase deja cu un ţol lama ei ascuţită în carnea mea, iar senzaţiile mele deveniră confuze şi nedesluşite. La un moment dat aveam impresia că mă aflu în Philadelphia împreună cu falnicul doctor Leţcaie, iar în clipa următoare, în biroul dlui Blackwood, primind preţioasele lui instrucţiuni. Iar apoi din nou mă năpădiră amintirile dulci, din vremurile mai vechi şi mai bune; m-am gîndit la epoca fericită cînd lumea nu era toată numai deşert, şi nici Pompei numai cruzime.

Ticăitul maşinăriei mă amuza. Repet, *mă amuza,* fiindcă senzaţiile mele se învecinau acum cu perfecta fericire, şi chiar şi cele mai neînsemnate lucruri îmi produceau plăcere. Eternul *tic-tac, tic-tac, tic-tac* al orologiului îi părea urechilor mele cea mai fermecătoare muzică, uneori chiar amintindu-mi de discursurile agreabile şi instructive ale doctorului Ollapod[101]. Erau apoi figurile impunătoare de pe cadrane - cît de inteligente, cît de spirituale păreau ele toate! Şi dintr-o dată se porniră să danseze o mazurcă, şi cred că cifra V se descurca - potrivit gustului meu - cel mai bine. Era, fără îndoială, o damă cu o aleasă educaţie.

Nici urmă de fanfaronadă sau indecenţă în mişcările ei. Piruetele le executa cu multă măiestrie, învîrtindu-se în jurul axei sale. M-am grăbit să-i ofer un scaun, căci observasem o oarecare oboseală în strădaniile ei, şi abia atunci mi-am dat seama cu adevărat de jalnica mea situaţie, într-adevăr jalnică! Lama se îngropase de doi ţoli în ceafa mea. M-a deşteptat o senzaţie acută de durere. M-am rugat să mor, si în agonia acelei clipe nu mă puteam abţine să nu repet minunatele versuri ale poetului Miguel De Cervantes:

[101] *Doctorul Ollapod* e un personaj în *The Poor Gentleman (Bietul gentleman),* o farsă de dramaturgul George Colman cel Tînăr (1762-1836).

Vanny Buren, tan escondida
Query no te senty venny
Porc şi plăcere, delly morry
Nommy, torni, darry, widdy!

Dar acum se înfăţişa o nouă oroare, şi încă una tocmai suficientă ca să zdruncine chiar şi cei mai tari nervi. Ochii mei, din pricina apăsării neînduplecate a maşinăriei, pur şi simplu stăteau să iasă din orbite. Pe cînd eram frămîntată de gîndul că va trebui sa mă descurc fără ei, unul dintre ei numai ce ţîşni din cap şi, rostogolindu-se pe acoperişul ţuguiat al clopotniţei, nimeri într-o streaşină dintre acelea care străjuiau clădirea principală. Pierderea ochiului nu mă deranja atît cît aerul insolent de dispreţ şi detaşare cu care se uita la mine, acum că se eliberase.

Ochiul se odihnea în jgheab chiar sub nasul meu, iar aerele pe care şi le dădea erau ridicole, dacă nu chiar dezgustătoare. Ochi care să se zgîiască şi să se holbeze atît nici că s-au mai văzut vreodată. Asemenea purtare la ochiul din jgheab era cu atît mai enervantă din pricina văditei lui insolenţe şi a neruşinatei lui ingratitudini, cît extrem de neplăcută din pricina simpatiei care a existat întotdeauna între doi ochi ce provin din acelaşi cap, oricît de departe s-ar afla unul de celălalt. Cum s-ar spune, am fost silită, vrînd-nevrînd, să clipesc şi să mă hlizesc şi eu, după cum poruncea obiectul mizerabil care zăcea chiar sub nasul meu. Curînd însă am fost scutită de această povară, o dată cu ieşirea din găvane şi a celuilalt ochi. în cădere, acesta o luă în aceeaşi direcţie (posibil un complot organizat) ca şi tovarăşul său. Amîndoi s-au rostogolit împreună din jgheab şi, drept să vă spun, am fost tare bucuroasă că am scăpat de ei.

Lama se afla acum la patru ţoli şi jumătate adîncime în gîtul meu, si nu-i mai rămăsese de tăiat decît o porţiune îngustă de piele. Senzaţiile mele erau de o absolută fericire, căci simţeam că în cel mult cîteva minute aveam să fiu eliberată din această situaţie dezagreabilă. Şi această speranţă n-avea să fie înşelată cîtusi de puţin. La ora cinci si douăzeci şi cinci de minute Fix, după-amiaza, uriaşul minutar ajunsese destul de departe de cumplita lui rotire ca să reteze şi această rămăşiţă din gîtul meu. Nu-mi părea rău să văd cum capul care-mi cauzase atîtea neplăceri se desparte în cele din urmă definitiv de trupul meu. Mai întîi s-a rostogolit de-a berbeleacul pe acoperişul clopotniţei, apoi a poposit pentru cîteva secunde în jgheab, după care a plonjat în mijlocul străzii.

Mărturisesc sincer că senzaţiile mele erau acum dintre cele mai ciudate - ba, dintre cele mai misterioase, dintre cele mai absconse şi incomprehensibile. Simţurile mele acţionau ici şi colo, deodată. La un moment dat, îmi imaginam cu capul că eu, capul, eram adevărata

Signora Psyche Zenobia, în momentul următor eram convinsă că eu, trupul, eram persoana reală. Ca să mă lămuresc asupra acestui lucru am căutat în buzunar după tabacheră, dar găsind-o, şi încercînd să prizez o porţie din admirabilul său conţinut, în maniera mea obişnuită, mi-am dat imediat seama de ciudata mea neputinţă, si-am azvîrlit de îndată cutia jos lîngă capul meu. Acesta luă o priză cu adîncă satisfacţie şi-mi zîmbi cu

recunoştinţă. Curînd după aceea îmi ţinu un discurs pe care, fiind eu fără urechi, nu l-am auzit decît într-un mod vag. Totuşi, am înţeles îndeajuns ca să-mi dau seama că era uimit de dorinţa mea de a rămîne în viaţă în atare împrejurări, în încheiere mi-a citat nobilele versuri ale lui Ariosto:

Il pover hommy che non sera corty

S-a dus ca să combată în timp ce era inorty, comparîndu-mă astfel cu eroul care, în focul luptei, nebăgînd de seamă că era mort, a continuat să se bată cu un curaj neostoit. Nu mai era nimic acum care să mă împiedice să cobor, drept care am coborît. Ce a văzut atît de straniu la mine Pompei, n-am fost încă în stare să aflu.

Individul şi-a căscat gura pînă la urechi, şi-a închis amîndoi ochii, ca şi cînd s-ar fi străduit să spargă nişte nuci între pleoape, în sfîrşit, lepădîndu-şi paltonul, dintr-un salt ajunse pe scară şi se făcu nevăzut. Am aruncat în urma canaliei vorbele grele ale lui Demostene:

Andrew O’Phlegethon, c-ai plecat mîncînd pămîntul, iar apoi m-am întors către iubirea mea de suflet, spre cea cu un singur ochi, flocoasa Diana. Vai! Ce privelişte oribilă îmi rănea ochii? Să fi văzut un şobolan oare pitindu-se în gaura lui? Or fi acestea oasele îngeraşului devorat cu atîta cruzime de către monstru? Voi, zeilor! Dar ce mi-e dat să văd? O fi ăla duhul plecat, umbra, strigoiul iubitei mele căţeluşe, pe care-l văd şezînd, cu un farmec atît de melancolic, într-un colţ? Ascultaţi! Căci ea cuvîntă, o, ceruri! Şi încă în germana lui Schiller:

Unt ştirb ich duc, so ştirb ich vin

Duc şi! duc şi!

Vai! Şi nu sînt oare vorbele sale atît de adevărate?

Iar de-am murit, eu am murit

De dorul - dorul tău.

Dulce creatură! Şi ea s-a sacrificat de dragul meu. Fără cîîne! Fără negru, fără cap, ce rămîne *acum* pentru nefericita Signora Psyche

Zenobia? Vai, *nimic !* Am isprăvit.

NOTĂ

LA ANANGHIE (A *PREDICAMENT)*

Titlul. Versiunile A şi *B: The Scythe of Time* (Coasa timpului); *C: titlul prezent*.

Dracul în clopotniţă

în româneşte de Liviu Cotrău

Cît este ceasul?

Străveche întrebare

Fiecare ştie, în general vorbind, că locul cel mai minunat din lume este - sau, vai! *era* - tîrguşorul olandez Vondervotteimittiss[102]. Totuşi, întrucît el se întinde la oarecare distanţă de oricare dintre drumurile principale, avînd o poziţie oarecum retrasă, probabil că foarte puţini dintre cititorii mei l-au vizitat vreodată. Aşadar, pentru cei care *nu* l-au vizitat, e cît se poate de nimerit să întru în unele amănunte, cu atît mai necesare cu cît, în speranţa că voi reuşi să atrag simpatia generală asupra locuitorilor acestui orăşel, am de gînd să istorisesc aici lanţul nenorocirilor ce s-au abătut de curînd înlăuntrul hotarelor sale. Nici unul din cei care mă cunosc nu se va îndoi că sarcina la care m-am înhămat va fi împlinită cu toată priceperea de care sînt în stare, cu toată acea severă nepărtinire, toată acea atentă cîntărire a faptelor si sîrguincioasă cercetare a izvoarelor care ar trebui să-l caracterizeze dintotdeauna pe acel care aspiră la titlul de istoric.

Cu ajutorul medaliilor, manuscriselor şi inscripţiilor, sînt în măsură să declar categoric că tîrguşorul Vondervotteimittiss a existat de la originile sale în exact aceeaşi condiţie în care se păstrează în prezent[103].

Despre data-acestei origini însă mă tem că nu pot vorbi decît cu acea determinare nedeterminată pe care matematicienii sînt uneori constrînşi s-o accepte în anumite formule algebrice. Data, ca să zic aşa, vechimii sale nu poate fi mai mică decît o anume cantitate determinată.

Cît priveşte originea numelui Vondervotteimittiss, mărturisesc cu regret că mă aflu în aceeaşi situaţie precară. Din multitudinea de opinii în legătură cu această chestiune delicată - unele subtile, erudite, altele exact contrariul - nu pot reţine nici una care să poată fi considerată satisfăcătoare. Poate că ipoteza lui Grogswigg - aproape coincidentă cu aceea a lui Kroutaplenttey - e preferabilă, nu însă fără unele rezerve. Iat-o:

Vondervotteimittiss - Vonder, lege Donder - Votteimittiss, quasi und *Bleitziz* - *Bleitziz obsol: pro Blitzen.* Această etimologie, ca să spun adevărul, este întărită de urmele de fluid electric ce se mai pot vedea încă pe clopotniţa Consiliului Orăşenesc. Prefer totuşi să nu mă angajez într-o treabă de o asemenea însemnătate, aşa că-l voi îndrepta pe cititorul,dornic de informaţii la *Oratiunculae de Rebus Praeter-Veteris* de

---

[102] Adică engl. *Wonder what time it is* (Mă-ntreb cît o fi ceasul), cu accent olandez. Versiunile *C* şi *D* au cîte o notă de subsol: *Or „Vonder vaat time it is”* şi, respectiv, *Quaere - Wonder what time is it? Devil.*

[103] Starea de oblomovism a tîrgului aminteşte de Nieuw Amsterdam (New York) din epoca sa de înflorire, sub conducerea benignului şi rotofeiului guvernator Wouter van Twiller. Van Twiller şi consilierii săi erau mai preocupaţi de pipele lor decît de treburile oraşului.

Dundergutz.

De văzut, de asemenea, Blunderbuzzard, *De Derivationibus,* pp. 27 la 5010, *in folio,* ediţie gotică, cu caractere roşii şi negre, colontitlu şi fără iscălitură; unde să consulte şi notele marginale în autograf ale lui Stuffunduff, precum şi glosele lui Gruntundguzzell[104].

Cu tot misterul ce astfel învăluie data întemeierii lui Vondervotteimittiss şi etimologia numelui său, nu încape îndoială că el a existat, cum spuneam mai înainte, dintotdeauna aşa cum îl găsim în această epocă.

Cel mai vîrstnic cetăţean din tîrg nu-şi aminteşte să fi intervenit nici cea mai mică schimbare în înfăţişarea vreuneia din părţile sale; si, într-adevăr, însăşi bănuiala că ar fi putut să se întîmple aşa ceva e socotită drept o insultă. Orăşelul este situat într-o vale perfect circulară, cu o circumferinţă de aproape un sfert de milă, şi pretutindeni înconjurată de coline domoale peste ale căror creste oamenii nu s-au aventurat încă niciodată, din simplul motiv că nimeni nu crede c-ar putea exista ceva de partea cealaltă.

De jur-împrejurul văii (care este netedă şi pavată cu plăci) stau înşirate şaizeci de căsuţe, cu spatele către coline şi, fireşte, cu privirea îndreptată spre centrul văii, aflat la exact şaizeci de prăjini de poarta principală a fiecărei căsuţe. Toate căsuţele au în faţă cîte o mică grădină, cu o alee circulară, un cadran solar şi douăzeci şi patru de căpăţîni de varză. Construcţiile seamănă atît de mult între ele încît e cu neputinţă să le deosebeşti unele de altele. Datorită marii sale vechimi, stilul arhitecturii e destul de bizar, dar asta nu-l împiedică cu nimic să fie mai puţin pitoresc. Casele sînt făcute din cărămizi mici, bine arse, roşii şi cu colţuri negre, astfel încît pereţii arată ca o tablă de şah la scară mărită. Frontoanele sînt orientate către centru, iar cornişele şi uşile principale sînt cît casa de mari. Ferestrele sînt înguste şi adinei, cu geamuri foarte mici şi pervazuri groase. Pe acoperiş sînt puzderie de olane cu urechi lunguieţe şi răsucite la capete. Toată lemnăria casei este de culoare închisă, bogat încrustată, dar cu puţină varietate în desenuri, căci din vremuri imemoriale cioplitorii din Vondervotteimittiss n-au ştiut să sculpteze altceva decît două obiecte: pendule şi căpăţîni de varză. Pe acestea însă le fac nemaipomenit de bine, crestîndu-le, cu admirabilă iscusinţă, oriunde găsesc loc pentru daltă.

Locuinţele seamănă între ele atît pe dinăuntru cît şi pe dinafară, iar mobila toată e făcută după acelaşi model. Pardoseala este din gresie pătrată, scaunele şi mesele din lemn negru, cu picioare strîmbe şi subţiri susţinute pe tălpi groase. Şemineurile sînt late şi înalte, avînd sculptate pe

[104] *Cf.* citatele absurde din clasici în cap. „New Amsterdam before the Flood” („Noul Amsterdam înainte de potop”), în *Istoria* lui Knickerbocker. Dar în vreme ce autorii citaţi de Washington Irving sînt reali, cei ai lui Poe sînt imaginari. Există un personaj pe nume Grogswig în *Nicholas Nichleby* de Charles Dickens, roman recenzat de Poe în *Burton's,* dec. 1839. Afirmaţia lui Grogswig s-ar putea tălmăci astfel: *„Vonder,* citeşte tunet; *Votteimittiss,* după cum şi *Bleitziz* - termen învechit pentru *Blitzen,* fulger”. *“Jonder und Blitzen”* e o imprecaţie în germană însemnînd „Tunete şi fulgere”. Titlul latin al lui Dundergutz se traduce: *Scurte comentarii asupra celor mai vechi lucruri,* iar cel al lui Blunderbuzzard: *Despre derivaţiuni.*

faţă nu doar orologii şi verze, ci şi un ornic adevărat, care scoate un ticăit straşnic, aşezat sus la mijloc, iar la cele două capete cîte o glastră cu o căpăţînă de varză, între verze şi ornic sade un omuleţ de porţelan cu un pîntec enorm avînd o gaură mare şi rotundă prin care se vede cadranul unui orologiu.

Vetrele sînt late şi adinei, cu grătare strîmbe şi hidoase, pe care fierbe, la foc continuu, o oală imensă, plină cu varză şi carne de porc, pe care buna gospodină o veghează neîncetat. Femeia e bătrînă şi grasă, cu ochi albaştri şi obrajii rumeni; pe cap poartă o bonetă uriaşă de forma unei căpăţîni de zahăr, împodobită cu panglici roşii şi galbene.

Rochia este din stambă portocalie, largă la spate şi foarte strînsă pe brîu, atît de scurtă în poale încît abia îi ajunge pînă la genunchi.

Genunchii sînt cam butucănoşi, la fel şi gleznele, dar femeia poartă o pereche minunată de ciorapi verzi care-i acoperă. Pantofii - din piele trandafirie - sînt prinşi cu panglici galbene răsucite ca o varză. In mîna stingă ţine un ornic olandez, mic şi greu, iar cu dreapta învîrte cu o lingură mare în fiertura de varză şi carne de porc. Lîngă ea sade un motan gras şi tărcat de coada căruia copiii au agăţat în joacă un ornic de alamă.

Copiii, trei la număr, păzesc porcul în ogradă. Fiecare-i înalt de un metru. Poartă tricornuri, jiletci roşii ce le vin peste genunchi, pantaloni scurţi din piele de căprioară, ciorapi roşii de lînă, bocanci grei cu catarame mari de argint şi surtuce lungi cu nasturi mari de sidef.

Basca fiecare are o pipă în gură şi un orologiu mic şi burtos în mîna dreaptă. Trag cîte un fum şi cîte o ocheadă la ceas, apoi iar o ocheadă şi un fum. Porcul - gras şi puturos - mănîncă din foile de varză căzute sau trage cîte un picior în ornicul de alamă pe care puştanii i l-au atîrnat de coadă ca să-l facă să arate tot atît de frumos ca motanul.

În dreptul uşii principale, într-un jilţ de piele, cu picioare strîmbe si tălpi la fel de groase ca ale meselor, sade însuşi proprietarul casei. Este un gentleman scund şi venerabil, foarte gras, cu ochi mari şi rotunzi, şi cu o uriaşă bărbie dublă, îmbrăcămintea lui seamănă cu aceea a copiilor, încît nu-i nevoie să mai adaug ceva în această privinţă. Singura deosebire este aceea că pipa lui este ceva mai mare decît a lor, şi că el poate scoate un fum mai gros. întocmai ca aceştia, are şi dînsul un ceas pe care însă îl poartă în buzunar. Ca să spun adevărul, el are o treabă mai importantă decît aceea de a supraveghea ornicul - ce treabă voi explica de îndată. El sade cu piciorul drept peste genunchiul stîng, cu o mină gravă, avînd cel puţin un ochi pironit tot timpul asupra unui obiect foarte interesant din mijlocul pieţei.

Acest obiect este situat în clopotniţa Consiliului Orăşenesc. Toţi membrii Consiliului sînt bărbaţi foarte scunzi, groşi, slinosi, inteligenţi, cu ochii cît farfuriile şi cu bărbii grase şi duble. Hainele lor sînt mult mai lungi, iar cataramele pantofilor mult mai mari decît cele ale cetăţenilor de rînd din Vondervotteimittiss. De cînd mă aflu în tîrg, au avut cîteva şedinţe extraordinare, unde au adoptat următoarele trei rezoluţii:

Este greşit să schimbi cursul vechi şi firesc al lucrurilor; dincolo de

Vondervotteimittiss nu există nimic ce să poată fi tolerat; şi jurăm credinţă orologiilor şi verzelor noastre.

Deasupra sălii de şedinţe a Consiliului se află clopotniţa, iar în clopotniţă, din vremuri imemoriale, zace mîndria şi gloria oraşului - marele orologiu al tîrgusorului Vondervotteimittiss. Acesta-i obiectul spre care sînt îndreptaţi ochii tuturor gentlemenilor venerabili ce stau în jilţurile de piele.

Marele orologiu are şapte feţe - una pe fiecare din cele şapte laturi ale clopotniţei - încît el poate fi văzut cu uşurinţă din oricare parte.

Feţele sale sînt mari şi albe, iar arătătoarele grele şi negre. Există şi un lopotar a cărui singură datorie este aceea de a vedea de orologiu; dar această datorie este cea mai perfectă sinecură, căci orologiul din Vondervotteimittiss, din cîte se ştie, n-a suferit niciodată vreo stricăciune. Pînă de curînd, chiar şi o asemenea bănuială era socotită drept erezie. Din cele mai vechi timpuri consemnate în documentele de arhivă orele au fost bătute regulat de către marele orologiu, şi acelaşi lucru se poate spune despre toate celelalte orologii şi ceasuri din oraş.

Niciodată nu s-a respectat cu atîta sfinţenie timpul adevărat. Cînd limba marelui orologiu socotea că a sosit timpul să zică: „Ora douăsprezece!” toate celelalte ornice îşi deschideau supuse gîtlejurile, răspunzînd simultan cu un ecou straşnic. Pe scurt, simpaticii tîrgoveţi ţineau ia verzele lor, dar erau îndeosebi mîndri de orologiile lor.

Toţi oamenii care deţin sinecuri sînt respectaţi într-o mai mare sau mai mică măsură, şi, cum clopotarul din Vondervotteimittiss are sinecura perfectă, el este şi cel mai respectat om din lume. El este cel mai de vază dregător al oraşului, şi chiar şi porcii îl privesc cu un sentiment de admiraţie. Coada fracului său e *infinit* mai lungă, pipa, cataramele pantofilor, ochii şi stomacul său sînt infinit mai mari decît ale tuturor celorlalţi gentlemeni venerabili din tîrguşor; iar cît priveşte bărbia lui, ea nu e dublă, ci triplă.

Am zugrăvit astfel preafericita stare a tîrgusorului Vondervotteimittiss.

Ce nenorocire ar fi ca un tablou atît de minunat să sufere cîndva o schimbare!

De multă vreme umbla vorba printre locuitorii cei mai înţelepţi cum că „nimic bun nu poate veni de dincolo de coline”, iar cuvintele acestea păreau într-adevăr profetice. Alaltăieri, cu cinci minute înainte de amiază, pe creasta colinei de la răsărit apăru un obiect foarte ciudat.

De bună seamă că întîmplarea a atras atenţia tuturor, căci toţi bătrîneii care şedeau în jilţurile de piele îşi îndreptară un ochi plin de spaimă către fenomenul respectiv, pe celălalt continuînd să-l ţină pironit pe orologiul din clopotniţă.

Cînd n-au mai rămas decît trei minute pînă la amiază, bizarul obiect sus-pomenit se dovedi a fi un tinerel foarte mărunţel şi cu o înfăţişare de străin. El coborî dealul în mare viteză, încît curînd toată lumea putea să-l vadă mai bine. Era, fără îndoială, cea mai năstruşnică arătare ce s-a văzut

vreodată în Vondervotteimittiss. Faţa lui era tuciurie ca tutunul, nasul lung şi cîrn, ochii cît mazărea, gura largă, şi două şiruri de dinţi strălucitori, pe care era dornic să-i arate, căci rîdea întruna cu gura pînă la urechi. Din pricina mustăţilor şi a perciunilor nu se vedea mai nimic din restul obrazului. Era în capul gol, iar părul îl avea prins frumos *înpapillotes.* Purta o haină neagră strînsă pe corp şi terminată cu o coadă de rîndunică (dintr-un buzunar atîrna colţul lat al unei batiste albe), pantaloni scurţi de caşmir negru, ciorapi negri, pantofi de lac cam butucănoşi, iar în loc de şireturi nişte panglici uriaşe din satin negru. Sub un braţ ţinea un uriaş *chapeau-de-bras*[105]*,* iar sub celălalt o vioară aproape de cinci ori mai mare decît el. în mîna stîngă avea o tabacheră de aur din care îşi lua mereu tabac, cu un aer de adîncă mulţumire, în vreme ce cobora dealul cu nişte paşi fantastici. Să mă ierte Dumnezeu, dar era un spectacol nemaipomenit pentru cinstiţii tîrgoveţi din Vondervotteimittiss!

Adevărul este că individul avea, în ciuda zîmbetului, o căutătură aprigă şi sinistră. Şi cum tot ţopăia el prin tîrg, înfăţişarea ciudată a pantofilor butucănoşi trezi o adîncă bănuială, încît mulţi dintre orăşenii care l-au zărit în acea zi ar fi dat oricît să vadă ce se ascundea sub batista albă de chembrică, ce atîrna atît de ostentativ din buzunarul fracului său. Dar ceea ce stîrni cel mai tare indignarea justificată a cetăţenilor era faptul că nemernicul de papagal ce trăgea ici un fandango, colo o piruetă, nu părea să aibă nici cea mai vagă idee că mişcările sale ar fi trebuit *să respecte un anume ritm.*

Paşnicii locuitori ai tîrguşorului nici n-au apucat să-şi deschidă bine ochii că taman cu o jumătate de minut înainte de amiază canalia îşi făcu vînt, precum zic, drept în mijlocul lor; executa un *chasse* ici, un *balance* colo, şi după o *pirouette* şi un *pas-de-zephyr,* se lansă cu un salt de porumbel tocmai în clopotniţa Consiliului Orăşenesc, unde paznicul orologiului, uimit peste măsură, şedea fumînd într-o atitudine demnă şi speriată. Dar ştrengarul de-o şchioapă îl apucă pe loc de nas, i-l răsuci şi i-l smuci, după care îi vîrî uriaşul *chapeau-de-bras* pe cap, i-l trase peste ochi şi peste gură, apoi, ridicînd vioara cea grea, îl croi cu ea peste spinare cu sete şi în repetate rînduri, încît ai fi putut jura, avînd în vedere faptul că paznicul era atît de gras iar instrumentul atît de gol, că un regiment întreg de toboşari bătea tarapana în clopotniţa din Vondervotteimittiss.

Nu se ştie la ce act disperat de răzbunare s-ar fi dedat locuitorii în urma acestui atac samavolnic dacă n-ar fi fost faptul important că acum mai rămăsese doar o jumătate de secundă pînă la amiază. Clopotul se pregătea să bată şi era o treabă de absolută şi imperioasă necesitate ca toată lumea să-şi verifice atent propriul ceas. Dar era limpede că tocmai în acest moment insul din clopotniţă meşterea ceva necurat la orologiu.

Şi cum acesta începu să bată, nimeni nu mai avu timp să-i urmărească manevrele, căci erau ocupaţi cu toţii să numere bătăile clopotului.

- Unu! zise clopotul.

[105] Tricorn (fr. în orig.). într-o recenzie din mart. 1842, în *Graham's,* Poe scria: „Dl Dickens are tot atîta treabă cu gloata cît un seraf cu *un chapeau de bras".*

- Ainu! repetă fiecare gentleman venerabil din fiecare jilţ de piele din Vondervotteimittiss. - Ainu! zise, de asemenea, ceasul său; - Ainu! zise ceasul nevestei sale şi - Ainu! ziseră ceasurile copiilor lor, precum şi ornicele aurite ce atîrnau de coada motanului şi a porcului.

- Doi! urmă marele clopot.

Şi

- Toi! repetară toate ornicele.

- Trei! Patru! Cinci! Şase! Şapte! Opt! Nouă! Zece! zise clopotul.

- Drei! Badru! Ţinţ! Şaize! Şabde! Obd! Noaiă! Zeţe! răspunseră celelalte.

- Unsprezece! zise cel mare.

- Ainsprezeţe! consimţiră tovarăşele cele mici.

- Doisprezece! zise clopotul.

- Toisprezeţe! răspunseră ele, perfect satisfăcute şi coborîndu-şi glasurile.

- Unt iache oara toisprezeţe! ziseră toţi bătrîneii venerabili, vîrîndu-şi la loc ceasurile. Dar marele clopot nu terminase încă cu ei.

- Treisprezece! zise el.

- *Der Teufel!* icniră venerabilii bătrînei, scăpînd pipele din gură, piciorul drept căzîndu-le de pe genunchiul stîng.

- *Der Teufel!* gemură ei. Dreisprezeţe! Dreisprezeţe! Mein Gott, ie oara dreisprezeţe!

E nevoie să descriu scena cumplită care a urmat? întreg

Vondervotteimittiss fu dintr-o dată cuprins de un vacarm îngrozitor.

- Ce timplat purţii mele? urlau toţi copiii. Mi foame di oară!

- Ce timplat verzii mele? ţipau toate nevestele. S-a fecut fraf di oară!

- Ce timplat pipii mele? înjurau toţi bătrîneii venerabili. *Donder und Blitzen!* s-a stins di oară! Şi le umpleau din nou cu sporită furie, după care, afundîndu-se în jilţuri, începură să pufăie atît de iute şi de năprasnic încît în scurtă vreme întreaga vale se umplu de un nor de nepătruns.

În acest răstimp toate căpăţînile de varză se înroşiră de parcă însuşi Scaraoţchi[106] ar fi pus stăpînire pe tot ce-avea formă de ornic. Ceasurile sculptate pe mobile se porniră să dănţuiască de-ai fi zis că-s fermecate, cele de pe şemineuri cu greu îşi stăpîneau furia, continuînd să bată ora treisprezece, zbînţuitul şi zvîrcolitul pendulelor lor oferind o privelişte cu

[106] în orig., *Old Nick.* în *Letters on Demonology* (Scrisori despre demonologie), New York, 1842, p. 91, sir Walter Scott notează: *„The Old Nick, known in England, is... [a] genuine descendant of the Northern sea god, Nicksa or Nixas”* („Old Nick, cunoscut sub acest nume în Anglia, e... un autentic urmaş al zeului mării scandinav Nicksa sau Nixas”).

adevărat înfiorătoare. Dar mai rău decît toate acestea motanii şi porcii, nemaisuportînd purtarea micilor ornice agăţate de cozile lor şi, vrînd să scape de ele, fugeau care încotro, zgîriind şi muşcînd, mieunînd şi guiţînd, miorlăind şi grohăind, sărind în capul oamenilor sau vîrîndu-se pe sub fustele femeilor, într-o larmă şi o confuzie greu de conceput de către o fiinţă raţională. Bineînţeles că nemernicul împieliţat din clopotniţă se străduia din răsputeri să complice şi mai rău lucrurile. Canalia putea fi zărită din cînd în cînd prin norul de fum. Era tot în clopotniţă, călare pe clopotar, care zăcea întins pe spate. Puşlamaua ţinea cu dinţii frînghia clopotului, pe care o smucea cînd la dreapta, cînd la stînga, stîrnind un vacarm de-mi ţiuie şi acum urechile numai că-mi aduc aminte. Pe genunchi ţinea scripca aceea enormă de care trăgea cu amîndouă mîinile, fără nici un ritm sau melodie, dîndu-se în spectacol, paiaţa!, încercînd să interpreteze *Judy O'Flannagan* şi *Paddy O'Rafferty*[107]*.*

Lucrurile luînd o întorsătură atît de cumplită, am părăsit locul dezgustat, iar acum fac apel la toţi cei care iubesc ora exactă şi varza bine gătită: haideţi să mergem cu toţii în acel tîrguşor şi să restabilim vechea ordine a lucrurilor din Vondervotteimittiss, azvîrlindu-l din clopotniţă pe ştrengarul de-o şchioapă.

NOTĂ

DRACUL ÎN CLOPOTNIŢĂ *(THE DEVIL IN THE BELFRY)*

(A: Philadelphia Saturday Chronicle and Mirror of the Times, 18 iun. 1839; *B: Tales of the Grotesque and Arabesque,* 1840; *C:* copia Pedder după *B* cu o modificare manuscrisă; *D: PHANTASY-PIECES,* cu revizuiri manuscrise, 1842; *E: Broadway Journal,* 8 nov. 1845; *F: Works,* 1850)

E una dintre cele mai izbutite piese groteşti ale lui Poe, o parodie a metafizicii speculative germane, în care Poe combină un gen de *diablerie* de extracţie folclorică cu unele surse livreşti. Dintre acestea din urmă au fost identificate romanul *Sartor Resartus* al lui Thomas Carlyle, tipărit în *Fraser's Magazine* între nov. 1833 şi aug. 1834; nuvela doctorului Robert Macnish, intitulată *The Barber of Gottingen* [sic] *(Bărbierul din Gottingen),* apărută în *Blackwood's* (oct. 1826); nuvela *The Man in the Bell (Omul sub clopot)* de William Maginn, publicată în *Blackwood's* (nov. 1821) şi menţionată de Poe în scrisoarea din 30 apr. 1835, către T.W. White.

Ca *setting* Poe şi-a ales flegmaticul oraş Philadelphia, ai cărui locuitori sînt majoritatea de origine germană, dar ei aduc foarte tare cu olandezii newyorkezi satirizaţi de Washington Irving în *Istoria* lui Dietrich Knickerbocker.

Despre structura alegorică a nuvelei, vezi excelenta analiză a lui Jean-Paul "Weber, „Edgar Poe or The Theme of the Clock" („Edgar Poe sau despre motivul orologiului"), în *Poe, A Collection of Criticai Essays,* ed. Robert Regan, Prentice-Hall, Inc., 1967, pp. 79-83.

Tălmăciri. în franceză: Charles Baudelaire, *Le Diable dans le beffroi,* în *Le Pays,* 20 sept. 1854, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857. în româneşte: Ion Luca Caragiale, *Dracul în clopotniţă,* în *Timpul,*

[107] *Judy O'Flanagan* e melodia pe care a fost pusă poezia *Sing, sing - music was given (Cîntă, cîntă - dăruită a fost muzica),* din volumul *Irish Melodies (Cîntece irlandeze)* al lui Thomas Moore. Vechiul cîntec irlandez *Paddy O'Rafferty* a fost prelucrat de Beethoven *(Opus 224).*

1,1876, nr. 64,65,66; Ion Dragu şi Radu Drăgescu, *Dracul în clopotniţă,* în Edgar Poe, „*Fantezii Humoristice”,* Editura Adevărul, Biblioteca „Dimineaţa”, nr. 9, 1924, pp. 17-30.

Titlul. Versiunea *A: The Devil in the Belfry. An Extravaganza (Dracul în clopotniţă. O fantezie).*

Omul făcut bucăţi

Povestire despre recenta campanie dusă împotriva triburilor Bugaboo şi Kickapoo

în româneşte de Petre Solomon

Pleurez, pleurez mes yeaux, et fondez-vous en eau !
La moitie de ma vie a mis l'autre au tombeau.

Corneille[108]

Nu-mi mai amintesc exact unde şi cînd anume am făcut prima oară cunoştinţă cu generalul de brigadă - confirmat John A.B.C. Smith.[109] Sînt sigur că am fost prezentat de cineva acestui bărbat cu adevărat chipeş - la vreo întrunire publică, ţinută desigur în legătură cu ceva extrem de important, în vreun loc sau altul, al cărui nume mi-a ieşit din minte în chip inexplicabil. Adevărul este că am aşteptat această prezentare cu o stinghereală nervoasă, care a împiedicat sedimentarea oricărei impresii precise de loc sau de timp. Sînt nervos din fire - e o boală de familie, n-am ce să-i fac. Orice lucru cît de cît misterios, orice chestiune pe care n-o pot pricepe în întregime mă aruncă de îndată într-o stare de agitaţie penibilă.

Personajul avea ceva remarcabil - da, *remarcabil,* deşi termenul e prea palid ca să-mi exprime pe deplin impresia, înalt de aproape doi metri, avea o prestanţă extraordinară, întreaga lui înfăţişare degaja un *air distingue,* evocator de educaţie şi obîrşie aleasă. Pe această temă - tema înfăţişării lui Smith - încerc un soi de satisfacţie melancolică descriind-o în amănunt. Podoaba capului său ar fi făcut cinste unui Brutus: nu-ţi puteai imagina păr mai bogat şi mai lucios[110]. Era negru ca pana corbului, iar această culoare, mai bine zis această nonculoare, caracteriza şi extraordinarii lui favoriţi. Vă daţi seama că nu pot vorbi despre ei fără entuziasm: nu exagerez cînd afirm că erau cei mai superbi favoriţi de sub soare, în tot cazul, încercuiau şi, uneori, umbreau parţial o gură fără seamăn. Iar gura asta adăpostea nişte dinţi neverosimil de netezi şi de un alb strălucitor. Printre ei îşi croia drum, în răstimpuri, o voce negrăit de limpede, melancolică şi puternică.

Personajul era deosebit de înzestrat şi în privinţa ochilor. Fiecare dintre ei făcea cît doi ochi obişnuiţi. De un cafeniu închis, extrem de largi şi de strălucitori, te priveau niţeluş cam cruciş[111], exact atît cît era nevoie

---

[108] *Cidul,* Act. III, Sc. 3, v. 7-8: „Ah, ochii mei, să plîngeţi, topindu-vă în apă! /O jumătate-a vieţii, pe-a doua mi-o îngroapă” - versuri traduse de Petre Solomon, în Edgar Allan Poe, *Mellonta Tauta,* Ed. Tineretului, Bucureşti, 1968.

[109] Amalgam de nume comune.

[110] Existase, pare-se, tradiţia de a-l juca pe Brutus al lui Shakespeare cu plete. Mai celebru însă pentru frumuseţea părului său a fost Lucius Quinctius Cincinnatus (vezi Suetonius, *Vieţile împăraţilor,* „Gaius [Caligula]”, cap. XXXV).

[111] Descartes mărturiseşte că, întrucît prima fată de care s-a îndrăgostit era saşie, a ajuns să asocieze privirea piezişă cu frumuseţea - P.P. Cooke, „*Leaves from my*

ca să capete o expresie interesantă.

Bustul Generalului era, neîndoielnic, cel mai frumos bust pe care-l văzusem vreodată. Nu-i puteai găsi vreun cusur, atît era de bine proporţionat. Această particularitate scotea şi mai mult în relief o pereche de umeri care l-ar fi putut face să roşească de inferioritate pe marmoreanul Apollo, dacă ar fi fost conştient, îmi plac la nebunie umerii frumoşi, şi pot spune că nu mai văzusem pînă atunci umeri de o asemenea perfecţiune. Braţele erau şi ele admirabil croite. Lasă că nici picioarele nu erau mai puţin superbe: adevărate *nec plus ultra*[112] ale genului.

Orice cunoscător în materie ar fi recunoscut acest lucru. Picioarele Generalului n-aveau nici prea multă carne pe ele, nici prea puţină, adică nu erau nici butucănoase, nici firave. Nu-mi puteam imagina curbă mai graţioasă decît aceea a *femurului,* iar dindărâtul *fibulei* se desena rotunjimea domoală ce caracterizează o pulpă bine proporţionată.

I-aş dori tînărului şi talentatului meu prieten, sculptorul Chiponchipino, să fi văzut picioarele Generalului de brigadă John A.B.C. Smith!

Dar, deşi oameni atît de frumoşi nu se întîlnesc pe toate drumurile, nu-mi venea a crede că aerul acela remarcabil despre care am pomenit adineauri - acele *ne sais quoi* care-l învăluia pe General - emana din perfecţiunea supremă a fiziculuisău. Poate că *felul lui de a fi* era de vină, dar nici în privinţa asta nu sînt sigur. Ţinuta lui avea ceva afectat, ca să nu spun rigid - toate mişcările personajului aveau ceva precis, măsurat, o anumită angulozitate, dacă mă pot exprima astfel, angulozitate care, la un ins mai puţin impunător, n-ar fi sugerat nici pe departe afectare, morgă sau rigiditate, dar care, la un tip de dimensiunile lui impresionante, putea fi lesne pusă pe seama unei anumite rezerve, a unei anumite *hateur,* într-un cuvînt, pe seama unei lăudabile conştiinţe a stimei cuvenite unor proporţii atît de urieşeşti.

Amabilul prieten care mi-a făcut cunoştinţă cu Generalul Smith mi-a spus în şoaptă cîte ceva despre el: era un om *remarcabil, cu adevărat* remarcabil, unul dintre *cei mai* remarcabili oameni ai epocii.

De asemenea, era un favorit al femeilor, îndeosebi din pricina faimei sale de om curajos.

- În *această* privinţă nu-l întrece nimeni, zău, e un viteaz fără pereche, mănîncă foc, nu alta! îmi spuse amicul meu cu glas şi mai scăzut, făcîndu-mă să mă înfior de atît mister.

- Da, mănîncă foc, nu alta! A dovedit-o limpede în recenta bătălie dată undeva în Miazăzi, într-o mlaştină, cu indienii bugaboo[113] şi kickapoo[114].

Scrapbook" („File din albumul meu"), în *Southern Literary Messenger,* apr. 1836, şi în Descartes, *Oeuvres,* X, 53.

[112] Modele neîntrecute (lat. în orig.).

[113] în engl., *bugaboo* = gogoriţă, sperietoare. Pentru acest cuvînt, datînd din 1740, *The Shorter Oxford English Dictionary* trimite la E.A. Poe.

[114] trib din seminţia Algonquinilor.

[Aici amicul meu făcu nişte ochi cît cepele.] Dumnezeule! Tunete şi trăsnete! Minuni de vitejie, zău! Sînt sigur c-ai auzit de el, e omul care...

- Ce mai faci, omule? Mă bucur că te văd! îl întrerupse Generalul, apropiindu-se şi apucîndu-l de mînă pe prietenul meu. Iar cînd acesta mă prezentă, Generalul făcu o plecăciune adîncă, dar cam rigidă. Am avut atunci (şi mai am şi acum) sentimentul că nu mai auzisem niciodată o voce atît de clară şi puternică, şi că nu văzusem în viaţa mea o dantură atît de frumoasă. Mărturisesc însă că mi-a părut rău că amicul meu a fost întrerupt tocmai în clipa cînd, prin insinuările şi şoaptele amintite, îmi trezise o vie curiozitate în legătură cu eroul campaniei împotriva triburilor bugabo06 şi kickapoo.

Totuşi, aleasa conversaţie a Generalului de brigadă John A.B.C. Smith mi-a alungat repede această părere de rău. Cum prietenul meu ne-a lăsat singuri numaidecît, am avut un lung *tête à tête,* o conversaţie nu numai plăcută, ci şi *realmente* instructivă. Vorbea foarte curgător si părea înzestrat cu o cultură generală extraordinară. Dar, dintr-un exces de modestie, evita să atingă subiectul care începuse să mă pasioneze atît - mă refer la misterioasele împrejurări legate de războiul cu tribul bugaboo; iar în ce mă priveşte, o anumita delicateţă sufletească mă împiedica să abordez acest subiect, deşi tare as fi vrut s-o fac. Am băgat de seamă că viteazul oştean prefera temele filozofice, şi că-i plăcea, mai ales, să comenteze rapida desfăşurare a progresului tehnic. Intr-adevăr, oricare ar fi. fost tema propusă de mine, acesta era punctul la care se întorcea, fără greş.

- E ceva nemaipomenit, spunea el. Sîntem un popor minunat şi trăim într-o epocă minunată. Paraşute şi căi ferate, capcane pentru prins hoţi şi arme cu resort! Vasele noastre cu aburi navighează pe toate mările, iar balonul Nassau e pe cale de a inaugura un serviciu regulat de pasageri între Londra şi Tombuctu[115] (costul unei călătorii, fie la dus, fie la întors, este de numai douăzeci de lire sterline). Dar cine va calcula oare uriaşa influenţă asupra vieţii sociale, asupra artei, asupra comerţului şi asupra literaturii - influenţă ce va fi rezultatul imediat al măreţelor principii ale electromagneticii?! Şi asta nu e tot, vă asigur!

Marşul înainte al tehnicii nu cunoaşte sfîrşit. Cele mai admirabile, cele mai ingenioase şi, permiteţi-mi să adaug, domnule... domnule... Thompson, dacă nu mă-nşel, ăsta e numele dvs., da, cele mai *folositoare,* cele mai efectiv *folositoare* invenţii mecanice apar zilnic, aidoma ciupercilor, dacă mă pot exprima astfel sau, mai la figurat, aidoma lăcustelor, da, domnule Thompson, aidoma lăcustelor, aşa apar zilnic sub ochii noştri, ah! sub ochii noştri!

Deşi nu mă cheamă Thompson, e inutil să spun că am plecat de lîngă Generalul Smith cu un interes sporit faţă de persoana sa, cu o mare admiraţie pentru talentul său oratoric şi cu o conştiinţă acută a preţioaselor privilegii de care ne bucurăm trăind în această epocă de progres tehnic. Totuşi, curiozitatea mea nu era pe deplin satisfăcută, aşa

---

[115] *Tombuctu,* oraş din Africa centrală (azi Mali), era pe vremea lui Poe un fel de capăt al globului.

că m-am hotărît să-mi continuu de îndată, printre cunoştinţele mele, cercetările în legătură cu teribilele evenimente *quorum pars magna fuit*[116] din campania contra triburilor bugaboo şi kickapoo.

Primul prilej, de care *(horresco referens*[117]*)* nu m-am sfiit cîtuşi de puţin să mă folosesc, s-a ivit într-o duminică, la vremea predicii, cînd m-am nimerit în Biserica reverendului dr. Drummummupp nu numai în strana, ci chiar alături de simpatica şi comunicativa mea prietenă, domnişoara Tabitha T[118]. M-am felicitat în gînd, pe bună dreptate, pentru această şansă deosebit de plăcută. Dacă exista pe lume vreo persoană care să ştie ceva în legătură cu Generalul de brigadă John A.B.C. Smith, era limpede că persoana aceea era tocmai dra Tabitha T. Ne-am „telegrafiat" cîteva semne, apoi am început, *sotto voce,* un *tête à tête* plin de însufleţire.

- Smith! exclamă ea ca răspuns la întrebarea mea foarte directă. Vorbeşti cumva de Generalul A.B.C.? Dumnezeule, credeam că *ştii tot* despre el! Trăim într-o epocă de invenţii miraculoase! Oribilă poveste... nenorociţii ăia de kickapoo sînt nişte sălbatici... iar el a luptat ca un erou... minuni de vitejie... glorie nepieritoare... Smith! Generalul de brigadă John A.B.C.... păi, el e omul care...

- Omul care se naşte din femeie, răcni dr. Drummummupp, izbind avan cu pumnul în amvon, de era să ne asurzească, omul care se naşte din femeie nu are de trăit prea mult. Abia venit pe lume, e retezat ca o floare![119]

Am pornit spre capătul stranei şi mi-am dat seama, după privirile însufleţite ale preotului, că mînia lui, care era cît pe ce să fie fatală amvonului, fusese stîrnită de şoaptele schimbate de mine cu domnişoara Tabitha. Neavînd încotro, m-am supus de bunăvoie şi-am ascultat, într-o chinuitoare, dar demnă tăcere, predica aceea extrem de importantă.

În seara zilei următoare m-am dus, cam tîrziu, la Teatrul Rantipole, convins că acolo îmi voi potoli numaidecît curiozitatea, intrînd în loja fermecătoarelor şi atotştiutoarelor surori Arabella şi Miranda Cognoscenti.

Talentatul tragedian Climax interpreta rolul lui Iago în faţa unei săli ticsite, aşa că mi-a venit cam greu să mă fac înţeles, mai ales că loja noastră se afla chiar lîngă culise, drept deasupra scenei.

- Smith! exclamă Miss Arabella, cînd pricepu, în sfîrşit, ţelul anchetei mele. Smith! Vorbeşti cumva de Generalul John A.B.C.?

- Smith? se interesă şi Miranda, cu un aer meditativ. Ai întîlnit vreodată un chip mai frumos?

---

[116] Şi-ntre părtaşii de frunte le-a fost (lat. în orig.) - Vergilius, *Eneida,* trad. George Coşbuc, Editura Univers, Bucureşti, 1980, p. 59.

[117] Şi-a spune mi-e groază (lat. în orig.) - Vergilius, *Eneida,* trad. George Coşbuc, *op. cit.,* p. 66.

[118] *Tabitha,* nume de felină; *cf. Tabitha Rapiţă* din *Cum se scrie un articol pentru revista* Blackwood, *supra.*

[119] *Cf. Iov,* 16:1-2: „Omul născut din femeie are viaţă scurtă, dar plină de necazuri. Se naşte şi e tăiat ca o floare".

- Niciodată, doamnă, dar spuneţi-mi...

- Sau o graţie atît de inimitabilă?

- Niciodată, pe cuvîntul meu! Dar spuneţi-mi, vă rog...

- Sau o ştiinţă atît de exactă a efectelor scenice?

- Doamnă!

- Sau un instinct mai sigur al frumuseţilor din textul shakespearian? Uită-te ce picior!

- La dracu'! am mîrîit, întorcîndu-mă din nou spre soră-sa.

- Smith! exclamă aceasta. Vorbeşti, cumva; de Generalul John A.B.C.? Oribilă poveste, nu-i aşa? Nenorociţii aceia de bugaboo... nişte sălbatici... dar trăim într-o epocă de admirabile invenţii!... Smith!... A, da! Un om mare, un viteaz fără pereche... *o* glorie nepieritoare... minuni de vitejie! *Nemaipomenit* [cuvîntul fu rostit ca un ţipăt]. Dumnezeule! Păi, el e omul care nici...

... nici mătrăguna, Nici toate sucurile-ameţitoare

Nu-ţi vor mai da vreodată somnul dulce

De care-avut-ai parte ieri![120]

zbieră Climax drept în urechea mea, agitîndu-şi mereu pumnul sub nasul meu, într-un mod insuportabil. Le-am părăsit de îndată pe surorile Cognoscenti şi, ducîndu-mă în culise, i-am tras ticălosului ăluia o bătaie zdravănă, de-o să mă ţină minte, cred, cît o să trăiască.

Eram convins că la serata frumoasei văduve Kathleen O'Trump[121] nu voi încerca o deziluzie asemănătoare, în consecinţă, îndată după ce m-am aşezat la masa de joc, drept în faţa drăgălaşei mele gazde, am pus *acele întrebări, a* căror dezlegare devenise o chestiune atît de esenţială pentru liniştea mea sufletească.

- Smith! exclamă partenera mea. Vorbeşti cumva de Generalul

John A.B.C.? Oribilă poveste, nu-i aşa?... *Caro* ai zis?... Nenorociţii aceia de kickapoo!... jucăm *Whist,* domnule Tattle[122], nu uita... Totuşi, trăim într-o epocă a progresului tehnic, am putea spune chiar în Epoca progresului tehnic, *l'epoque par excellence* - ştii franceza?... A, da, un adevărat erou... un viteaz fără pereche... N-ai nici o *cupă,* domnule Tattle? Nu cred... Glorie nepieritoare şi aşa mai departe!... Minuni de vitejie! *Nemaipomenit*! Păi, e ăl de-a...

- Mann? *Căpitanul Mann*[123]? se amestecă în vorbă nu ştiu ce feme-

---

[120] Citat din Shakespeare, *Othello,* Act. III, Se. 3, w. 330-333, Ion Vinea traduce: „Macul, mătrăguna, / Şi nici alt leac din lume, de-adormit, / N-o să-ţi mai dea vreodată somnul dulce / Pe care ieri l-aveai!" - Shakespeare, *Opere,* 6, Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 317.

[121] Alt nume ridicol: trump = atú.

[122] în engl. *tattle* = trăncăneală.

[123] *Căpitanul Daniel Mann* a fost implicat în procesul de cinci săptămîni al doctorului Thomas W. Dyott, care a fost condamnat pentru fraudă (*Philadelphia Public Ledger,* 15 mai - 3 iun. 1839, *passim).*

iuşcă suspectă din fundul încăperii. Vorbeşti de căpitanul Mann şi duelul? A, trebuie neapărat să aud şi eu. Hai, spune mai departe, doamnă O'Trump! Continuă, te rog!

Şi doamna O'Trump continuă - o poveste întreagă despre un căpitan, care nu fusese nici împuşcat, nici spînzurat, deşi s-ar fi cuvenit să fie şi împuşcat, şi spînzurat. Da! Doamna O'Trump îşi dădu drumul la gură, iar eu mi-am văzut de drum. în seara aceea nu mai aveam nici o şansă să mai aud ceva în legătură cu Generalul de brigadă - diplomat John A.B.C. Smith.

M-am consolat totuşi cu ghidul că valul de ghinioane nu mă va urmări veşnic, aşa că m-am decis să dau un atac îndrăzneţ la sindrofia graţioasei doamne Pirouette, fermecătoare ca un îngeraş.

- Smith! exclamă doamna P., în timp ce ne roteam amîndoi în *pas de zephyr.* Smith! Vorbeşti cumva de Generalul John A.B.C.? îngrozitoare figură i-au făcut acei bugaboo, nu-i aşa? Groznice fiinţe, indienii ăştia! Fii atent la picioare, te rog! Mi-e ruşine de dumneata, zău!... Da, foarte curajos om, sărmanul de el!... Dar trăim într-o epocă de admirabil progres tehnic... Vai, dragul meu, mi s-a tăiat răsuflarea... Un viteaz fără pereche... Minuni de vitejie... *Nemaipomenit*!... Ceva de necrezut... Trebuie să m-aşed şi să-ţi povestesc... Smith! Păi, el e, parol...

- *Man-Fred*! răcni miss Bas-Bleu, în vreme ce eu o conduceam pe dna Pirouette spre un fotoliu. Cine-a mai auzit una ca asta! E *Man-Fred,* în nici un caz *Man-Friday*[124]*.* Şi miss Bas-Bleu îmi făcu cu ochiul, fără pic de discreţie, încît vrînd-nevrînd, a trebuit sa plec de lîngă doamna Pirouette pentru a arbitra o dispută în legătură cu titlul unuia din poemele lordului Byron. Deşi rn-am grăbit să spun că titlul adevărat era *Man-Friday,* în nici un caz *Man-Fred,* n-am mai găsit-o pe doamna Pirouette cînd m-am întors, aşa că am plecat din casa ei animat de o furie cumplită împotriva întregului neam al Bas-Bleu-ilor.

Întrucît lucrurile luaseră o întorsătură foarte gravă, m-am hotărît să mă duc numaidecât la domnul Theodore Sinivate[125], un prieten intim, de la care ştiam că voi obţine, în sfîrşit, oarecari informaţii exacte.

- Smith! rosti el cu glasul lui tărăgănat. Vorbeşti cumva de Generalul John A.B.C.? îngrozitoare poveste cu acei kickapoo, nu-i aşa? Nu eşti de părere? Un viteaz fără pereche... Mare nenorocire, zău aşa... Trăim însă într-o epocă de admirabil progres tehnic... Minuni de vitejie... Apropo, ai auzit vreodată de căpitanul Mann?

- Dă-l naibii de căpitan! Continuă, te rog, cu povestea!

- Hm! Bine! E, de fapt, *la même chose,* cum se spune la noi în Franţa. Va să zică, Smith?! Generalul de brigadă John A.B.C. Păi (şi amicul meu socoti necesar să-şi vîre un deget în nas), păi nu cumva vrei să spui,

---

[124] Joc de cuvinte transparent pentru contemporani: engl. *man* = om; *Man-Fred* e o parodie (1834) a scriitorului Gilbert A'Beckett după poemul lui Byron, *Manfred* (1817); *Friday* (Vineri), sluga lui Robinson Crusoe din romanul eponim al lui Daniel Defoe.

[125] E probabil vorba de pronunţia Cockney a cuvîntului engl. *insinuate* (a insinua).

cît se poate de serios, că nu ştii nimic despre cele petrecute cu Smith? Smith! John A.B.C.... Păi, el e omul...

- Ascultă, Sinivate! l-am întrerupt eu, rugător, nu cumva el e omul cu masca?

- Nu! replică el, cu o mutră înţeleaptă. Nici omul din Lună!

Luînd acest răspuns drept o insultă revoltătoare, am plecat din casa lui, fîerbînd de mînie şi hotărît să-i cer grabnic socoteală prietenului meu Sinivate pentru această purtare necuviincioasă şi mitocănească.

Nici prin gînd nu-mi trecea însă să renunţ la informaţiile pe care doream să le aflu. îmi mai rămînea o cale: mă voi duce la sursă. Voi merge chiar la General acasă şi-i voi cere, desluşit, o dezlegare a acestui abominabil mister. Acolo, nu va mai fi nici un echivoc. Voi fi clar şi categoric, scurt şi concis ca Tacit sau Montesquieu[126].

M-am dus destul de devreme, iar Generalul tocmai se îmbrăca, dar, spunînd că e ceva urgent, am fost condus numaidecît în dormitorul lui, de către un bătrîn valet negru, care rămase acolo în tot timpul vizitei mele. Intrînd în încăpere, l-am căutat, fireşte, pe General, dar nu l-am zărit de la început. Pe podea, lîngă picioarele mele, era un maldăr inform, foarte ciudat ca înfăţişare, şi, cum nu eram în cea mai bună dispoziţie, i-am tras una ca să nu-mi mai stea în drum.

- Hm! Mai încet, omule! zise maldărul, cu una din cele mai subţiri şi mai caraghioase voci - ceva între un ţipăt şi un fluierat - cum nu mai auzisem în viaţa mea.

Înăbuşindu-mi un strigăt de groază, m-am repezit spre cel mai depărtat colţ al încăperii.

- Scumpul meu domn, şuieră maldărul, ce se-ntîmplă, pentru

Dumnezeu?! Am impresia că nu mă cunoşti defel.

Ce-aş fi putut să-i răspund? M-am prăbuşit într-un fotoliu şi am aşteptat, cu ochii holbaţi şi gura căscată, dezlegarea misterului.

- E ciudat, totuşi, că nu mă cunoşti, zise din nou indescriptibilul, care executa acum pe podea o inexplicabilă manevră, foarte asemănătoare cu trasul unui ciorap. Nu se vedea însă decît un singur picior.

- E ciudat că nu mă cunoşti... Pompey, adu-mi piciorul ăla!

Negrul îi întinse un picior de plută foarte masiv şi gata îmbrăcat, pe care maldărul şi-î înşuruba într-o clipită şi se ridică.

- Da, a fost o luptă sîngeroasă, urmă el ca într-un monolog. Dar cînd te baţi cu alde bugaboo şi kickapoo nu trebuie să-ţi închipui că poţi scăpa, cu-o simplă zgîrietură... Pompey, dă-mi, te rog, braţul acela... (apoi către mine) Thomas e, cu siguranţă, cel mai bun meşter cînd e vorba de picioare

---

[126] Poe a luat probabil această comparaţie din Hugh Blair, *Lectures on Rhetoric* (Cursuri de retorică), 1783, cursul XVIII: „Două dintre cele mai ilustre exemple de concluzie dusă pînă la perfecţiune din cîte cunosc sînt Tacit, istoricul, şi preşedintele Montesquieu în *L'Esprit des Lois (Spiritul legilor)".*

de plută; dar dacă o să ai vreodată nevoie de un braţ, dragul meu prieten, ţi-l recomand pe Bishop.

În clipa asta, Pompey îi înşuruba un braţ.

- Se poate spune c-a fost ceva teribil... Hai, Pompey, pune-mi umerii şi pieptul!... Pettitt face umerii cei mai buni, dar pentru un piept trebuie să te duci la Ducrow.

- Piept! îngînai eu.

- Pompey, cînd o să isprăveşti odată cu peruca asta?... Scalparea e un lucru dureros, dar din fericire îţi poţi pro'cura de la De L'Orme o perucă pe cinste.

- Perucă!

- Hai, negrule, pune-mi dinţii! Pentru o dantură ca lumea trebuie să te duci la Parmly[127]; costă mult, dar face. Mi-am cam înghiţit" dinţii cînd marele bugaboo mi-a vîrît pe gît patul puştii.

- Patul puştii! Vîrît pe gît!... Să nu-ţi crezi ochilor!...

- A, da, apropo, ochiul! Hai, Pompey, înşurubează-mi ochiul, ticălosule!... Aceşti kickapoo se pricep să scoată ochii la oameni. Dar doctorul Williams e pe nedrept calomniat. Nici nu-ţi poţi închipui ce bine văd cu ochii făcuţi de el!

Începui să-mi dau limpede seama că obiectul din faţa mea era nici mai mult, nici mai puţin decît noua mea cunoştinţă, Generalul de brigadă John A.B.C. Smith. Manipulaţiile lui Pompey aduseseră, recunosc, modificări surprinzătoare în înfăţişarea personajului. Vocea lui, însă, continua să mă uimească; dar chiar şi acest mister avea să fie dezlegat în curînd.

- Pompey, ticălos negru! scînci Generalul. Am impresia că vrei să mă laşi să ies fără cerul gurii.

La auzul acestor vorbe, negrul, bolborosind o scuză, se apropie de stăpînul său, îi deschise gura, cu aerul expert al unui jocheu, şi-i vîrî înăuntru un aparat cam bizar, cu o dexteritate care mă uimi. întreaga înfăţişare a Generalului suferi o schimbare bruscă, uluitoare. Cînd acesta deschise din nou gura, vocea lui îşi recăpătase muzicalitatea şi forţa care mă izbiseră la prima mea întîlnire cu Generalul.

- Fir-ar ai dracului de vagabonzi! exclamă el, pe un ton atît de clar, încît am tresărit. Nu numai că mi-au spart cerul gurii, dar mi-am tăiat cel puţin şapte optimi din limbă! Noroc că există Bonfanti - nu găseşti în toată America un magazin mai bun pentru asemenea articole[128]. Ţi-l recomand ca pe un magazin de încredere (Generalul se înclină) şi te asigur c-o fac cu cea mai mare plăcere.

Mulţumindu-i pentru amabilitate, am plecat de îndată de la el, pe deplin edificat asupra adevăratei situaţii, asupra misterului care mă

[127] Majoritatea micilor meseriaşi menţionaţi în acest pasaj par să fi fost persoane reale.
[128] *Joseph Bonfanti* vindea păpuşi vorbitoare la New York.

tulburase vreme atît de îndelungată. Era limpede. Un caz cît se poate de clar. Generalul de brigadă Jcbn A.B.C. Smith era omul... era omul care fusese făcut bucăţi.

NOTĂ

OMUL FĂCUT BUCĂŢI. POVESTE DESPRE RECENTA CAMPANIE ÎMPOTRIVA TRIBURILOR BUGABOO ŞI KICKAPOO

(THE MAN THAT WAS USED UP. A TALE OF THE LATE BUGABOO AND KICKAPOO CAMPAIGN)

(A: Burton's Gentleman's Magazine, aug. 1839; *B: Tales of the Grotesque and Arabesque,* 1840; *C: PHANTASY-PIECES, B* cu revizuiri manuscrise, 1842; *D: Prose Romances,* 1843; *E: Broadway Journal,* 9 aug. 1845; *F: Works,* 1856)

Despre această nuvelă Poe trebuie că a avut o părere foarte bună din moment ce i-a rezervat un loc de onoare, inferior doar *Crimelor din Rue Morgue,* atît în *PHANTASY-PIECES,* cît şi în *Prose Romances.* Criticii, în schimb, par să împărtăşească în general opinia lui A.H. Quinn, după care „s-ar putea să existe un înţeles profund în această satiră... dar el scapă autorului de faţă” *(op. cit.,* p. 283). E reluată aici problema identităţii, acel*principium individuationis* ce făcuse obiectul preocupării sale în *Morella* şi *Ligeia.*

O sursă de inspiraţie livrescă pare a fi fost *Asmodeus, or the Devil upon Two Sticks (Asmodeus, sau diavolul pe două beţe),* tălmăcirea engleză a romanului lui Alain-Rene Le Sage, *Le Diable Boiteux (Diavolul şchiop),* 1707, o carte extrem de populară pe vremea lui Poe.

Subiectul nuvelei era neîndoielnic actual, căci gazetele acordau spaţii largi conflictelor (1839) cu indienii din Florida, în care era implicat şi tribul kickapoo din seminţia Algonquinilor. Mutilări şi scalpări ale prizonierilor încăpuţi pe mîna lor erau evenimente curente, după cum şi procesul căpitanului Mann se bucurase cîtva timp de atenţia presei.

Unii au văzut în nuvela lui Poe o satiră politică îndreptată împotriva campaniei electorale din 1840, cînd lui Van Buren, unul dintre candidaţi, i s-a compus un cîntec ce începea cu versul *„Van, Van's Used Up Man”* („Van, Van e un om terminat”).

Prăbuşirea Casei Usher

în româneşte de Ion Vinea

Son coeur est un luth suspendu;
Sitôt qu'on le touche, il resonne.

De Beranger[129]

Vreme de o zi întreagă, zi neguroasă, tăcută şi posomorită de toamnă, în care norii grei atîrnau apăsător din cer, străbătusem singur, călare, un ţinut grozav de trist, pînă ce m-am găsit, într-un tîrziu, cînd se lăsau umbrele înserării, dinaintea melancolicei case Usher. Nu ştiu de ce, dar de la cea dintîi privire pe care am aruncat-o asupra clădirii, o jale de nesuferit îmi pătrunse în suflet. Am spus o jale de nesuferit fiindcă în starea mea nu intra nimic din acel sentiment mai curînd plăcut, poetic oarecum şi de care sufletul nostru e cuprins chiar şi în faţa celor mai cumplite icoane ale dezolării şi ale groazei. Am contemplat priveliştea din faţa mea, şi numai la vederea casei, a contururilor în care mi se înfăţişa acel domeniu - cu zidurile lui bătute de vînturi, cu ferestrele asemenea unor orbite goale, cu tufele rare de rogoz, cu cele cîteva trunchiuri de copaci cărunţi şi gîrbovi - m-a năpădit o sfîrşeală fără margini, pe care n-aş putea să o compar mai bine cu o altă senzaţie pămîntească decît cu visul de apoi al celui care se trezeşte din beţia de opiu, cu amara regăsire în viaţa de toate zilele, cu hîda şi treptata cădere a vălului. Era un fior de gheaţă, o scufundare, o dureroasă strîngere a inimii, o întristare fără leac a minţii, pe care nici un imbold al închipuirii n-ar mai fi putut-o îndemna spre măreţie. Ce să fi fost oare? Mă oprii locului să mă gîndesc. Ce să fi fost acel ceva care mă tulbura pînă într-atît numai la simpla vedere a casei Usher? Era un mister cu totul de nepătruns. Şi nu izbuteam să mă dezbar de întunecatele închipuiri ce mă năpădeau pe cînd îmi puneam întrebarea. Şi m-am văzut silit să mă opresc la acest răspuns, care nu mă mulţumea cîtuşi de puţin, că, fără îndoială, există anumite îmbinări între lucrurile cele mai simple şi obişnuite şi care au puterea să ne mişte în acest fel, dar că, cercetînd aceste puteri, aflăm pricini ce depăşesc cunoştinţele noastre. Mă gîndeam că s-ar fi putut ca o schimbare neînsemnată în orînduirea amănuntelor ce alcătuiau priveliştea sau decorul să fie de ajuns pentru a schimba sau chiar a zădărnici puterea lor de a ne cufunda în tristeţe. Stăpînit de aceste gînduri, mi-am îndreptat calul spre malurile rîpoase ale unui negru şi lugubru heleşteu care îşi asternea neclintitul său luciu în faţa locuinţei şi - cu un fior şi mai pătrunzător - am privit în unde la icoana răsturnată şi înmulţită a trestiilor cenuşii, la copacii trunchiaţi şi fantomatici şi la ferestrele asemănătoare cu nişte ochi fără priviri.

Şi totuşi, tocmai în acest lăcaş al tristeţii aveam acum de gînd să

[129] „Îi e inima o liră animată; / Cînd te-ai atins de ea răsună-ndată", trad. Ion Vinea; *motto* adaptat *[Son* în loc de *Mon]* din *Le Refus (Refuzul),* vv. 41-42, poezie adresată de popularul şansonetist francez *Pierre Jean de Beranger* (1780-1857) generalului Galignani, prin care refuza o pensie în schimbul „serviciilor" sale din timpul Revoluţiei din 1830. *Motto-ul* a fost adăugat la versiunea *D.*

fac un popas de cîteva săptămîni. Roderick Usher, proprietarul ei, fusese unul dintre voioşii mei prieteni din copilărie. Ani mulţi trecuseră însă de la ultima noastră întîlnire. O scrisoare îmi sosise de curînd, pe depărtatele mele meleaguri - o scrisoare din partea lui - al cărei cuprins alarmant şi stăruitor nu îngăduia alt răspuns din parte-mi decît să mă duc eu însumi la faţa locului. Manuscrisul vădea o cumplită frămîntare nervoasă. Prietenul mi se plîngea de o năprasnică boală a trupului, de o tulburare mintală ce-l apăsa şi de o dorinţă arzătoare de a mă vedea, ca pe cel mai bun şi într-adevăr singurul său prieten, cu speranţa că bucuria de a mă revedea îi va alina oarecum suferinţele.

Dar felul cum toate acestea şi multe altele încă erau spuse - acel strigăt din adîncul *inimii* ce îi însoţea rugămintea - nu-mi îngăduia nici o clipă de şovăială şi de aceea m-am supus fără zăbavă chemării lui, pe care o găseam foarte ciudată totuşi.

Deşi, copii fiind, fusesem strîns legaţi între noi, ştiam prea puţine lucruri despre prietenul meu. Era în obiceiul lui să fie întotdeauna din cale-afară de reţinut. Ştiam, de altfel, că, din noaptea timpurilor, străvechea lui familie se făcuse cunoscută prin firea ei deosebit de simţitoare, care de-a lungul veacurilor îşi dovedise măiestria în opere de înaltă artă şi se manifestase dintru început prin repetate fapte de milostenie, pornite dintr-o mărinimie darnică şi discretă, şi totdeodată printr-o pătimaşă înclinare spre misterele întortocheate, mai degrabă decît spre frumuseţile ortodoxe şi limpezi ale ştiinţei muzicale. Luasem cunoştinţă şi de faptul, vrednic de luare-aminte, că din trunchiul familiei

Usher, cu toată vechea ei slavă, n-a crescut niciodată vreo ramură trainică; întreg neamul lor, cu alte cuvinte, nu are altfel de coborîtori decît în linie dreaptă; rămăsese aşa întotdeauna, afară doar de cîteva neînsemnate şi trecătoare abateri. Poate că tocmai această lipsă, îmi ziceam eu, ţinînd seama de potrivirea desăvîrşită dintre înfăţişarea acelor locuri şi binecunoscutul fel de a fi al celor din familia Usher şi gîndindu-mă totodată şi la înrîurirea pe care, de-a lungul unui şir de veacuri, ar fi putut-o avea una asupra celeilalte, poate că tocmai această lipsă a unei ramuri lăturalnice, patrimoniul şi numele trecînd fără nici o abatere numai din tată în fiu, să fi dus într-un sfîrşit la contopirea acestor două, aşa încît titlul a schimbat numele de la obîrşie al domeniului în ciudata şi îndoielnica denumire de „Casa Usher”, denumire folosită de ţăranii din partea locului şi cuprinzînd în a lor minte atît familia, cît şi locuinţa ei.

Am spus că singura urmare a încercării mele oarecum copilăreşti de a mă uita în heleşteu a fost că mi-a întărit şi mai mult ciudata mea impresie dintîi. După cîte socot, nu pot pune la îndoială că tocmai conştiinţa rapidei creşteri a stării mele de tulburare superstiţioasă - de ce oare n-aş numi-o aşa? - era pricina înteţirii acestei tulburări.

Aceasta este - şi o ştiam de mult - legea de neînţeles a tuturor sentimentelor a căror temelie este groaza. Şi se prea poate că, numai fiindcă-mi desprinsesem privirile de la icoana din lac a locuinţei, spre a mi le arunca asupra clădirii înseşi, mi-a încolţit în minte o idee stranie - o idee, într-adevăr atît de caraghioasă, încît, dacă vorbesc de ea, e doar ca

să arăt cît de puternice şi de vii erau senzaţiile ce mă apăsau, închipuirea mea fusese stîrnită pînă într-atît, că ajunsesem să cred într-adevăr că împrejurul casei şi împrejurul întregului domeniu plutea o atmosferă proprie lor şi vecinătăţii lor apropiate, o atmosferă cu totul străină de aerul cerului, dar care parcă se ridica din arborii gîrboviţi, şi din zidurile cenuşii, şi din heleşteul tăcut - un abur pestilenţial, vrăjit şi funebru, greoi, nedesluşit şi plumburiu.

Izgonindu-mi din minte ceea ce *nu putea* fi decît vis, am cercetat mai de aproape adevărata înfăţişare a clădirii. Trăsătura cea mai de seamă părea să fie vechimea ei, care întrecea orice măsură. Veacurile o decoloraseră aproape cu totul. Un mucegai mărunt o acoperea în întregime pe dinafară, tapisînd-o de sub acoperiş ca un ţesut subţire de broderie migăloasă. Cu toate acestea, nicăieri nu se vedea vreo stricăciune mai neobişnuită. Nu se surpase nici o părticică a zidăriei, şi era parcă o ciudată nepotrivire între această desăvîrşită îmbinare a părţilor alcătuitoare şi şubreda stare a pietrelor, luate una cîte una. în faptul acesta era ceva care mă ducea cu gîndul la acele vechi tăblii de lemn îndelung lăsate să putrezească în cîte o pivniţă uitată, fără nici o atingere cu suflul aerului dinafară, şi care îşi păstrau totuşi o înşelătoare trăinicie, în ciuda acestor semne de adîncă părăginire, clădirea nu părea şubredă. Poate că ochiul unui cercetător atent ar fi putut descoperi o crăpătură abia vizibilă, care, pornind de sub acoperişul faţadei, îşi croia drum în *zigzag* în josul zidului, pînă ce se pierdea în apele triste ale mlaştinii.

Fără a pierde din vedere aceste amănunte, m-am îndreptat călare pe o alee scurtă ce ducea spre casă. Un servitor îmi luă calul, şi am intrat sub bolţile gotice ale sălii. Un valet în pas tiptil mi-o luă înainte şi mă însoţi în tăcere printr-un şir de coridoare întunecoase şi întortocheate spre camera de lucru a stăpînului. Nu ştiu de ce, dar multe dintre lucrurile întîlnite pe acest parcurs n-au făcut decît să întărească sentimentele nedesluşite de care am mai vorbit. Desigur, obiectele din jurul meu - şi stucaturile de pe tavane, şi sumbrele tapiserii de pe pereţi, şi podelele negre ca abanosul, şi fantasticele trofee armoriale ce zornăiau la trecerea mea cu paşi mari, toate erau privelişti cu care mă obişnuisem încă din copilărie. Şi, cu toate că recunoşteam fără preget cît îmi erau de familiare acestea, mă minunam totuşi cît de neaşteptate erau închipuirile pe care le trezeau în mine nişte imagini atît de obişnuite. Am întîlnit pe una dintre scări pe medicul familiei. Chipul lui, gîndii eu, poartă pecetea unei viclenii josnice îmbinată cu stupoare.

Îmi strînse mîna cu emoţie şi-şi văzu de drum. Apoi valetul deschise o uşă, şi mă găsii în faţa stăpînului său.

Camera în care mă aflam era foarte spaţioasă şi înaltă. Ferestrele erau lungi, înguste şi ascuţite şi aşezate la o atît de mare depărtare de negrele podele de stejar, că ar fi fost cu neputinţă să ajungi la ele. Raze plăpînde de lumină roşiatică pătrundeau prin ochiurile zăbrelite, astfel încît obiectele mai mari din încăpere puteau fi lesne văzute. Privirea însă se străduia zadarnic să ajungă pînă la colţurile depărtate ale odăii sau în adînciturile tavanului boltit şi sculptat. Draperii întunecate atîrnau de pereţi. Mobilierul era peste măsură de bogat, anevoie de folosit, foarte

vechi şi hodorogit. Un mare număr de hîrţoage şi de instrumente muzicale zăceau împrăştiate pe jos, fără să izbutească însă a da viaţă decorului. Simţeam că respir o atmosferă încărcată de tristeţe. O jale adîncă, amară şi de nelecuit plutea în aerul acela care învăluia totul şi pătrundea pretutindeni.

Cînd intrai, Usher se ridică de pe divanul pe care stătuse lungit şi mă primi cu o căldură şi însufleţire ce cuprindeau, acesta fu primul meu gînd, o exagerată cordialitate, prea mult din bunăvoinţa cuviincioasă şi obligatorie a unui om de lume plictisit. Dar a fost de ajuns să arunc o privire asupra chipului său ca să mă încredinţez de desăvîrşita lui sinceritate. Ne aşezarăm. Şi timp de cîteva clipe, în care nu rosti nici un cuvînt, m-am uitat la el cu o milă amestecată cu spaimă.

Desigur, niciodată un om nu se schimbase atît de cumplit şi într-un răstimp atît de scurt ca Roderick Usher! Era de necrezut: cu greu am izbutit să recunosc în palida făptură din faţa mea pe tovarăşul din prima mea copilărie. Şi totuşi figura lui atît de caracteristică a fost întotdeauna vrednică de luare-aminte. Mai întîi, culoarea cadaverică a feţei; apoi, ochii mari, străvezii şi fără seamăn de luminoşi; buzele cam subţiri, foarte pale, dar minunat de frumos arcuite; un nas subţirel şi coroiat, de tip ebraic, dar cu nările din cale-afară de dilatate pentru o astfel de croială, şi bărbia fin rotunjită, dar care, prin lipsa ei de proeminenţă, trăda slăbiciune sufletească; în sfîrsit, părul mai molatic şi mai subţire decît firul de păianjen; şi toate aceste trăsături, adăugate fa o nemaipomenită amploare a frunţii, alcătuiau o înfăţişare de neuitat[130].

Dar acum, prin simpla accentuare a caracteristicilor dominante ale trăsăturilor feţei şi a expresiei sale obişnuite, arăta atît de schimbat, că mă îndoiam cu cine anume vorbesc, în clipa de faţă, paloarea de strigoi a pielii, ca şi suprafireasca strălucire a ochilor mă cutremurau şi mă îngrozeau mai presus de orice. Şi mai era şi părul mătăsos, pe care-l lăsase să crească în toată voia, şi cum acest caier sălbatic şi aerian de uşor mai curînd îi plutea în jurul feţei, nu izbuteam, oricît m-aş fi străduit, să găsesc în năzdrăvana lui expresie ceva simplu şi omenesc.

Ceea ce m-a izbit mai întîi în purtările prietenului meu a fost o lipsă de şir şi de legătură - o destrămare; şi am găsit, foarte curînd, că aceasta provenea dintr-o sforţare necontenită, dar slabă şi fără rost, de a-şi stăpîni un neastîmpăr firesc, o frămîntare nervoasă nemaipomenită. La drept vorbind, fusesem pregătit şi mă aşteptam la ceva de acest fel, nu numai din scrisoarea lui, dar şi din amintirea unor isprăvi de-ale sale din copilărie, precum şi prin părerea la care ajunsesem pe temeiul ciudatei sale alcătuiri trupeşti şi a felului său de a fi. în mişcările lui se arăta, rînd pe rînd, vioi şi molatic. Glasul îi suna tremurător şi nehotărît (cînd spiritul vieţii părea că-l părăsise cu totul), dar trecea cu repeziciune la acea concizie plină de energie, la acea vorbire abruptă, cumpănită, răspicată şi cavernoasă, la rostirea grea şi guturală, ritmică şi desăvîrsit de bine modulată a beţivilor fără.de leac şi celor mai nărăviţi fumători de opiu, cînd sînt în toiul beţiei lor.

[130] *Cf.* nasul eroinei din *Ligeia.* În opinia frenologilor, fruntea înaltă e semn al înzestrării poetice. Poe avea şi el frunte înaltă.

Tocmai în acest fel mi-a vorbit de scopul venirii mele, de arzătoarea lui dorinţă de a mă vedea şi de alinarea pe care o aştepta de la mine. Pe îndelete, îmi dădu unele lămuriri, destul de lungi, despre felul cum înţelegea el natura bolii de care suferea. Spunea că e vorba de un rău înnăscut, un rău moştenit, căruia nu trăgea nădejde să-i găsească leac, o simplă boală de nervi, se grăbi el să adauge, care, fără îndoială, avea să-i treacă în curînd. Se manifesta printr-o mulţime de senzaţii cîtuşi de puţin fireşti. Dintre ele, pe cînd le descria cu de-amănuntul, au fost unele care m-au interesat şi m-au şi îngrozit. Pesemne că şi termenii folosiţi, precum şi felul său de a povesti precumpăneau aici. Suferea cumplit de o ascuţire bolnăvicioasă a simţurilor. Nu putea să mănînce decît hrana cea mai simplă şi searbădă. Nu putea să poarte decît veşminte croite din anumite ţesături. Mireasma florilor îl înăbuşea, fără deosebire. Cea mai slabă lumină îi supăra ochii. Şi afară de unele sunete, adică de ale instrumentelor muzicale cu strune, toate celelalte îl umpleau de groază.

Mi-am dat seama că e robul încătuşat al unei spaime neobişnuite.

- Am să mor, zise el, *trebuie* să mor de această jalnică nebunie. Aşa, numai aşa, şi nu altfel, am să-mi dau sfîrşitul. Mi-e frică de întîmplările ce or să vină, dar nu de ele, ci de urmările lor. Mă cutremur cînd mă gîndesc la oricare dintre ele; chiar şi cea mai de rînd şi mai neînsemnată poate înrîuri nesuferita mea frămîntare sufletească, într-adevăr, nu de primejdie mi-e groază, ci numai de urmarea ei cea de neînlăturat - teroarea. In această frămîntare nervoasă, în această jalnică stare, simt că, mai curînd sau mai tîrziu, voi fi nevoit să-mi pierd şi viaţa, şi minţile totdeodată în cine ştie ce zadarnică luptă cu acea înverşunată stafie: GROAZA!

Am mai aflat, la răstimpuri, din aluzii trunchiate şi în doi peri, de o altă ciudată trăsătură a stării lui mintale. Se găsea încătuşat de-a binelea de anumite impresii de natură superstiţioasă cu privire la locuinţa pe care o stăpînea, de unde nici nu se mai încumetase a mai ieşi de un lung şir de ani... Anumite impresii privitoare la o înrîurire a cărei presupusă putere o tălmăcea prin expresii prea obscure ca să poată fi redate aici. înrîurire care, prin cîteva ciudate amănunte în legătură cu înfăţişarea şi materia acestui leagăn al familiei, dobîndise, zicea el, în urma suferinţelor îndurate, o stăpînire asupra minţii sale, o stăpînire pe care *fizicul* acelor ziduri cenuşii, al acelor turle şi al întunecatului heleşteu ce oglindea întreaga zidire o răsfrînsese încetul cu încetul asupra *moralului* întregii sale existenţe.

Admitea totuşi, cu unele şovăieli, că tristeţea ciudată ce-l copleşea se datora, în mare măsură, unei pricini mult mai fireşti şi mult mai adevărate - îndelungatei şi crudei boli şi sfîrşitului, fără doar şi poate apropiat, al unei duioase şi multiubite surori, unica sa tovarăşă de atîţia amar de ani, cea din urmă şi singura sa rudă pe pămînt.

- Moartea ei, spunea el cu o amărăciune pe care niciodată nu o voi uita, mă va lăsa pe mine (pe el, firavul şi deznădăjduitul) să fiu ultimul urmaş al străvechiului neam al Usherilor.

Pe cînd vorbea astfel, lady Madeline (căci acesta era numele ei) se apropie încet dintr-un ungher mai îndepărtat al încăperii si, fără să-şi fi dat

seama că eram de faţă, dispăru. Am privit-o cu o uimire fără de margini, dar nu şi fără oarecare spaimă. Mi se părea cu neputinţă totuşi să-mi lămuresc ceea ce simţeam. In prada unui sentiment apăsător, o urmăream cu ochii, uluit, în vreme ce paşii ei se depărtau. Cînd într-un sfîrşit o uşă se închise în urmă-i, privirea mea căută instinctiv şi cu nerăbdare chipul fratelui, dar îşi îngropase faţa în mîini şi n-am putut vedea decît că o paloare cu totul neobişnuită se răspîndise pe degetele lui străvezii şi slăbite, printre care se prelingeau pe încetul lacrimi de suferinţă.

Boala de care suferea lady Madeline făcuse multă vreme de ocară dibăcia doctorilor. O îndărătnică stare de nepăsare la tot şi toate, o treptată istovire a fiinţei şi, pe lîngă acestea, nişte repetate, dar trecătoare, căderi în stare cataleptică, iată cum suna neobişnuitul diagnostic.

Pînă acum ţinuse piept cu tărie atacurilor bolii şi nu consimţise încă să cadă la pat. Tîrziu însă, chiar în seara sosirii mele în casa Usher, a fost doborîtă (precum mi-a povestit în timpul nopţii fratele ei, în prada unui neastîmpăr de nedescris) de puterea nimicitoare a bolii, şi am înţeles că apariţia ei de o clipă în raza privirii mele va fi fost poate si cea din urmă pe care o dobîndisem, că niciodată nu o voi mai vedea pe lady Madeline, cel puţin cît va mai fi încă în viaţă.

In cele cîteva zile care au urmat, numele *ei* n-a mai fost rostit nici de

Usher, nici de mine. Şi în tot acest răstimp m-am străduit în fel şi chip să uşurez tristeţea prietenului meu. Pictam şi citeam împreună, sau ascultam, ca prin vis, straniile improvizaţii ale chitarei lui atît de grăitoare. Şi astfel, pe măsură ce o apropiere mai strînsă, din ce în ce mai strînsă, mă găzduia, tot rnai fără de oprelişti, în tainiţele sufletului său, mi-am dat seama, cu o amărăciune tot mai înteţită, de zădărnicia tuturor încercărilor mele de a reînsufleţi o minte din care întunericul, ca şi cum ar fi izvorît din ea, revărsa peste întregul univers moral şi fizic un funebru şi necontenit şuvoi de tristeţe.

Am să păstrez de-a pururi[131] în gînd amintirea orelor solemne pe care le-am petrecut singur cu stăpînul casei Usher. Dar aş da greş, cu toate acestea, dacă aş încerca să exprim caracterul exact al preocupărilor şi cercetărilor în care mă atrăgea, arătîndu-mi calea. Clocotul de idei al unui spirit în fierbere maladivă răsfrîngea o lumină de pucioasă asupra tuturor lucrurilor. Lungile şi jalnicele lui cîntece funebre îmi vor suna veşnic în auz. Cu durere mi-amintesc printre altele de o anumită stranie variantă, o amplificare a ciudatei arii din ultimul vals al lui Weber[132].

Cît despre picturile cărora trudnica lui fantezie le da viaţă, şi care, cu fiece atingere de penel, ajungeau treptat la o formă vagă ce mă cutremura şi-mi da fiori, căci mă cutremuram fără să ştiu de ce, despre

[131] în versiunea *A* urmează: „precum îşi poartă musulmanii giulgiul la Mecca”. *Cf. Morella,* nota 14, *supra.*

[132] Valsul a fost compus de fapt de Karl Gottlieb Reissiger (1798-1859) şi copiat de prietenul său, compozitorul *Karl Maria von Weber* (1786-1826), pentru concertele sale de la Londra. Cum Weber a murit subit, manuscrisul său a fost luat drept compoziţia sa şi a fost tipărit ca'atare. Poe nu ştia de această confuzie.

aceste picturi (atît de vii încît imaginile lor îmi stau şi azi dinaintea ochilor) zadarnic aş încerca să fac altceva decît o descriere foarte trunchiată care să poată fi oglindită de cuvîntul scris. Prin simplitatea absolută a desenelor sale, prin sobrietatea lor, el atrăgea şi subjuga atenţia. Dacă vreodată un muritor a putut să picteze o idee, acest muritor a fost Roderick Usher. Pentru mine cel puţin, în împrejurarea în care mă aflam, din abstracţiile pure pe care acest ipohondru se întrecea să le arunce pe pînză se desprindea o spaimă cutremurătoare şi de nesuferit, a cărei ameninţare n-am simţit-o nici în faţa reveriilor, strălucite desigur, dar prea concrete, ale lui Fuseli[133].

Există însă, printre concepţiile fantasmagorice ale amicului meu şi una care nu e atît de închinată spiritului de abstracţie, şi care, deşi cu sfială, poate fi totuşi schiţată şi redată în cuvinte. Era o pînză mică înfăţişînd lăuntrul unui cavou sau al unei galerii dreptunghiulare şi nesfîrşit de lungi, cu ziduri joase, netede, albe, neîntrerupte, şi fără podoabe. Anumite amănunte secundare ale desenului dădeau a înţelege că această galerie se găsea la o foarte mare adîncime în pămînt. Nu se *zărea* nicăieri nici o ieşire în toată această vastă întindere. Nu se zărea nicăieri nici o faclă sau vreun alt izvor de lumină artificială, şi, cu toate acestea, un puhoi de raze orbitoare se rostogolea de la un capăt la altul, scăldînd totul într-o splendoare spectrală şi de neînţeles.

Am mai vorbit de starea bolnăvicioasă a nervului său acustic, din a cărui pricină bolnavul nu putea suferi nici un fel de muzică, afară doar de anumite acorduri ale instrumentelor cu coarde. Poate că tocmai îngustele fruntarii între care singur se limitase pe chitară au dat naştere, în mare măsură, caracterului fantastic al improvizaţiilor sale.

Dar nu tot astfel putea fi lămurită *uşurinţa* înflăcărată cu care îşi compunea ale sale *impromptus*[134]*.* Toate acestea trebuie să fi fost, şi chiar şi erau, atît în sunete, cît şi în cuvintele straniilor sale fantezii muzicale (căci nu arareori se acompania, potrivind muzicii cuvinte improvizate şi rimate), erau rodul acelei intense reculegeri şi concentrări mintale ce nu se manifestă, aşa cum am mai spus, decît în anumite clipe de supremă concentrare intelectuală, dobîndită prin mijloace artificiale. Mi-am adus foarte uşor aminte de cuvintele uneia din rapsodiile sale. Poate atunci cînd mi-a arătat-o mi s-a întipărit mai adînc în minte pentru că în înţelesul ascuns şi tainic al acestei opere mi s-a părut a descoperi, pentru prima oară, că Usher era conştient de starea sa, presimţirea că măreaţa lui inteligenţă se clătina pe tronul său.

Aceste versuri, care fuseseră intitulate *Palatul bîntuit de strigoi*[135]*,* sunau aproape aşa cum urmează:

I

Într-o verde-a noastră vale
Gazdă îngerilor buni,

[133] *Jean-Henri Fuseli* (1741-1825), pictor şi ilustrator elveţian, admirat de William Blake; picturile sale au subiecte stranii.
[134] Compoziţii de proporţii modeste, cu caracter de improvizaţie (fr. în orig.).
[135] Poem tipărit separat în *Baltimore Museum* (apr. 1839).

Nalţă turnuri triumfale
Un palat, în timpi străbuni.
Pe-ale Gîndului meleaguri
Se-ardica stăpînitor,
Peste mai semeţe praguri
N-au mai dat heruvii zbor.
II
Mîndre flamuri de-aur, sute,
Fîlfîie pe ziduri, sus.
(Toate-acestea, petrecute
De demult, de mult s-au dus.)
Gingaşe zefiruri, treze,
Care-n zi s-au legănat,
Printre pale metereze
Duc parfum într-aripat.
III
Prin ferestre, cei în vale
Călători, puteau zări,
Prinse-n ritmuri muzicale
De lăută, Umbre vii,
Iar pe-un tron, în plină slavă
Stînd cel în porfir născut,
În mărirea lui grozavă,
Gîndul, crai pe-acest ţinut.
IV
Numai perle şi rubine
E-al palatului portal,
Şi prin el, iată că vine
Scînteind, val după val,
A Ecourilor ceată
Ca să cînte-n viers şi-n grai
Cu o voce minunată,
Duhul marelui lor crai.
V
Dar strigoi cerniţi, - prădalnic
Iureş dau puterii Lui!
Plîngeţi, vai! Soarele falnic
Nu-i mai luce Craiului!

Iar în preajma casei, Faima,
Care-n purpură-nflorea,
Azi e-un basm umbrit de spaima
Moartei vremi, de-a pururea.
VI
Azi drumeţii-acelor locuri,
Prin ferestre roşii, văd
Spectrii-n năzdrăvane jocuri a
Duşi pe muzici de prăpăd,
Şi-n portal, puhoi de jale,
Gloate ce c-un hohot hîd
Ne'ncetat îşi taie cale,
Dar pe veci nu mai surîd.

Mi-aduc bine aminte că sugestiile ce se desprind din acest poem mi-au trezit în minte o înlănţuire de idei din care am reţinut o părere a lui Usher. O citez aici nu atît pentru noutatea ei (fiindcă au mai gîndit-o şi alţii[136]), dar mai ales pentru tăria cu care el a susţinut-o.

Această părere, în general, nu cuprindea altceva decît credinţa în sensibilitatea tuturor fiinţelor vegetale. Dar, în vălmăşagul fanteziei lui bolnave, ideea căpătase un caracter şi mai cutezător, încălcind, cu anumite condiţii, şi împărăţia regnului mineral. Mi-e cu neputinţă să redau în cuvinte toată amploarea şi toată fanatica seriozitate a convingerii sale. Credinţa lui pornea totuşi (aşa cum am mai dat a înţelege) de la pietrele sure ale leagănului său strămoşesc. Condiţiile acestei simţiri, credea el, se găseau în chiar întocmirea acestor pietre, în regula rînduielii lor, ca şi în muşchiul bogat ce le acoperea, precum şi în arbori gîrboviţi dimprejur, iar mai presus de toate, în neclintita şi îndelungata statornicie a acestei alcătuiri, înmulţită prin oglindirea ei în liniştitele ape ale heleşteului. Dovada - dovada acestei simţiri - se poate vedea, zicea el (şi tresăream cînd îmi vorbea în acest fel), în treptata, dar sigura condensare în jurul apelor şi al zidurilor a unei anumite atmosfere, şi care era numai a lor. Urmările, adăuga, se puteau desluşi în tăcuta, dar nefasta şi cumplita înrîurire care de veacuri plămădise destinele familiei sale şi care îl durase pe el aşa cum îl văd acum, aşa cum şi era.

[136] Watson, Percival, Spallanzani şi îndeosebi episcopul de Landaff (vezi *Studii de chimie,* voi. 5) – [N.A.]. Nota lui Poe e derutantă. Singura sa sursă e *Richard Watson* (1737-1816), profesor de chimie la Cambridge, iar mai tîrziu episcop de Landaff (în Ţara Galilor), autor al lucrării *An Essay on the Subjects of Chemistry (Studiu asupra materiilor chimiei),* 1771, reed. în *Chemical Essays,* 1787, în care Watson trimite (vol. V, pp. 127-128) la opera abatelui *Lazzare Spallanzani* (1729-1799), *Dissertations Relative to the Natural History ofAnimals and Vegetables (Disertaţii pe marginea evoluţiei animalelor şi a plantelor),* Londra, 1784, şi la articolul doctorului *Thomas Percival* (1740-1804) asupra „Capacităţii de percepţie a plantelor" (1785), inclus în *Memoirs of the Literary and Philosophical Society of Manchester (Memoriile Societăţii de Literatură şi Filozofie din Manchester),* vol. IV, Londra, 1802.

Astfel de păreri n-au nevoie de comentarii, şi nici n-am să le comentez.

Cărţile noastre - acele cărţi care de ani de zile alcătuiau o bună parte din existenţa intelectuală a bolnavului - erau, aşa cum lesne se poate ghici, în. strînsă legătură cu înclinarea lui spre supranatural[137].

Cercetam împreună şi cu multă luare-aminte lucrări ca, de pildă, *Vervet şi Călugăriţa* de Gresset, *Belphegor* de Machiavelli, *Cerul şi iadul* de Swedenberg, *Călătoria subterană a lui Nicolas Klimm* de Holberg, *Chiromanţia* de Robert Flud, de Jean d'Indagine şi De la Chambre, *Călătoria în lumile albastre* de Tieck şi *Cetatea soarelui* de Campanella.

O carte a sa preferată era un exemplar *in octava* din *Directorium Inquisitorium* de dominicanul Eymeric de Gironne. Mai erau şi unele paragrafe din Pomponius Mela cu privire la străvechii satiri africani şi aegipani, care pe Usher îl puneau, ceasuri întregi, pe gînduri şi visare.

Dar cea mai mare desfătare o găsea în citirea unui volum din cale-afară de rar şi curios, un *in quarto* - manualul unei biserici uitate – intitulat Vigiliae Mortuorum secundum Chorum Ecclesiae Maguntinae[138].

---

[137] Cu excepţia *Soborului nebunilor,* naraţiunea inclusă în trama nuvelei, cărţile menţionate în paragraful următor sînt autentice. E posibil ca despre unele Poe să fi auzit de la eruditul librar William Gowans, din New York, la care a locuit în 1837.

[138] O tălmăcire de „Părintele Prout" (Francis Mahony) a poeziei *Vert-vert, papagalul,* aparţinînd poetului satiric francez *Jeans-Baptiste Gresset* (1709-1777), a apărut în *Fraser's Magazine* (sept. 1834). Nuvela lui *Niccolo Machiavelli* (1515) a apărut în engleză în 1660, fiind recenzată de T.B. Macaulay în *Edinburgh Review* (mart; 1827). Celebra carte a lui *Emmanuel Swedenborg* se intitula *Arcana coelestia (Tainele cereşti),* 1758 *(Heaven andHell,* în tălmăcirea engleză). *Iter Subterraneum (Călătorie subterană)* de *Ludvig Holberg* (1684-1754), fondatorul literaturii daneze moderne, descrie o ţară situată în interiorul pămîntului, oamenii fiind un fel de arbori ce umblă şi vorbesc. Cărţile de chiromanţie sînt citate de Bielfeld, *L'Erudition Universelle*, Cartea a II-a, cap. XVII, secţ. 11: *Tractatus de Geomantia (Tratat de geomanţie)* de *Robert Fludd,* 1687; *Discours sur les Principes de la Chiromancie (Discurs asupra principiilor chiromanţiei)* de *Marin Cureau de la Chambre,* 1653; *Introductiones Apotelesmatici... in Chirornantiam (Introducerile unui astrolog... în chiromanţie)* de *Joannes ab Indagine din Steinheim,* 1522 (tălmăcire în engleză în 1598). Poe se referă la schiţa satirică încastrată în nuvela *Das alte Buch die Reise ins Blaue hinein (Vechea carte şi călătoria In albastra lume subterană)* de *Johann Ludwig Tieck* (1773-1853), schiţă apărută prima oară în 1834 în anuarul *Urania,* Leipzig, şi recenzată în *Blackwood's Magazine* (febr. 1835). în *Civitas Solis (Cetatea Soarelui),* 1623, filozoful italian *Tommaso Campanella* (1568-1639) susţinea natura spirituală a universului. *Nicholas Eymeric de Gironne,* din 1356 Inchizitor de Aragon, a dat o listă de cărţi interzise (în genul celor preferate de Roderick Usher). Pasajele, din geograful latin *Pomponius Mela* (sec. I d.Hr.), care-l fascinau pe Roderick, se află în De *Situ Orbis (Despre aşezarea globului),* I, 8 şi III, 95. Titlul manualului latin: *Priveghiurile, cum se cîntă ele de corul bisericii din Malenţa.* Se cunosc doar copiile a două ediţii *in quarto,* tipărite cu caractere gotice. Poe a auzit de această carte rară probabil de la prietenul său William Gowans. care era pasionat de incunabule. Poe, care ştia puţin despre Biserica Romano-Catolică, a presupus greşit că era vorba de o carte neortodoxă.

Nu mă puteam opri să mă gîndesc la straniu] ritual cuprins în această lucrare şi la influenţa pe care o fi avut-o a.supra bolnavului, cînd, iată, într-o seară, înştiinţîndu-mă pe neaşteptate că lady Madeline încetase din viaţă, mi-a adus la cunoştinţă intenţia lui ca (înainte de-a o înmormînta pentru totdeauna) să păstreze vreme de două săptămîni trupul neînsufleţit al surorii sale într-unul din numeroasele cavouri aflătoare în zidurile de temelie ale clădirii. Dar omeneasca pricină dată ciudatei sale măsuri mi se părea una dintre acele îndreptăţiri căreia nu mă simţeam în stare să mă împotrivesc. Ca frate al defunctei, mi-a spus el, luase această hotărîre ţinînd seama de caracterul deosebit al bolii de care suferise răposata şi de o anume curiozitate iscoditoare şi nelalocul ei a medicului, precum şi de aşezarea prea depărtată şi prea la voia întîmplării a cavoului familiei. Nu pot tăgădui că la amintirea sinistrei înfăţişări a insului pe care l-am întîlnit pe scară chiar în ziua sosirii mele, n-am avut cîtuşi de puţin dorinţa de a mă opune la ceea ce socoteam că e doar o precauţie nevinovată şi nicidecum ceva nefiresc.

Urmînd cererii lui Usher, l-am ajutat eu însumi la pregătirile în vederea vremelnicei înmormîntări. După ce aşezarăm în raclă trupul neînsufleţit, l-am dus noi doi singuri la locul de odihnă. Cripta unde l-am adăpostit şi care fusese închisă o vreme atît de îndelungată (încît făcliile noastre pe jumătate înăbuşite nu ne înlesneau nici cea mai mică cercetare a locurilor) era mică, igrasioasă şi lipsită de orice mijloc de iluminare. Se afla la o mare adîncime, tocmai dedesubtul acelei părţi a clădirii unde se găsea şi camera mea. Pesemne că în depărtatele veacuri ale feudalităţii slujise drept cameră pentru cele mai josnice scopuri, iar mai în urmă, ca magazie pentru praful de puşcă sau alte materii uşor inflamabile, deoarece o parte a podelei şi toţi pereţii lăuntrici ai unui lung coridor boltit prin care ajunsesem aici erau bine căptuşiţi cu aramă. Poarta de fier masiv fusese proteguită în acelaşi chip. Cînd uriaşa ei greutate se mişca pe balamale, se auzea un sunet ciudat de ascuţit şi de supărător.

După ce am depus funebra noastră povară pe grinzi de lemn în acest lăcaş al groazei, am împins niţel la o parte capacul încă neînşurubat al sicriului şi ne-am uitat la chipul celei dinlăuntru. Ceea ce mi-a ţintuit dintru început atenţia a fost asemănarea izbitoare dintre frate şi soră.

Iar Usher, ghicindu-mi pesemne gîndul, murmură cîteva cuvinte din care am înţeles că defuncta şi el fuseseră gemeni, iar din această pricină existase totdeauna între ei o simpatie de o natură aproape de neînţeles.

Dar ochii noştri n-au rămas prea îndelung ţintiţi asupra moartei, căci n-o puteam privi fără de spaimă. Boala care o pusese în mormînt pe lady Madeline în plină tinereţe îi lăsase ca în derîdere, cum se întîmplă în toate maladiile strict cataleptice, o uşoară roşeaţă pe obraji şi pe piept, iar pe buze acel enigmatic, acel lînced şi zăbavnic surîs, care-i atît de cumplit în moarte. Am pus capacul la loc şi l-am înşurubat, şi, după ce am înţepenit poarta de fier, ne-am întors istoviţi pe acelaşi drum ce ducea ia încăperile aproape tot atît de lugubre din părţile de sus ale locuinţei.

Şi acum, după trecerea cîtorva zile de amară durere, iată că o vădită schimbare se arată în semnele de tulburare mintală ale prietenului

meu. Nici urmă nu se mai vedea din obişnuitele lui purtări: dispăruseră. Obişnuitele lui îndeletniciri fuseseră delăsate sau date uitării.

Cu paşi grăbiţi, inegali şi fără ţintă, rătăcea din odaie în odaie. Paloarea feţei căpătase o culoare poate şi mai spectrală decît înainte, dar acea lumină de care îi străluceau ochii pierise cu totul. Glasul, care din cînd în cînd se auzea răguşit şi aspru, îi amuţise. In schimb, o tremurare, venită parcă dintr-o groază fără de margini, era acum felul său nou de a vorbi. Ajunsesem într-adevăr să mă întreb uneori dacă mintea lui veşnic tulburată nu era cumva chinuită de vreo taină apăsătoare cu care se lupta, lipsindu-i curajul trebuincios pentru a o da în vileag.

Alteori mă vedeam silit să pun totul numai în seama ciudăţeniilor de neînţeles ale nebuniei, căci îl observam privind în gol ceasuri întregi cu o luare-aminte încordată, ca şi cum ar fi ascultat un sunet închipuit.

Nu era de mirare că starea lui mă umplea de groază, mă cuprindea şi pe mine. Simţeam, strecurîndu-mi-se în suflet, printr-o şovăielnică şi treptată înaintare, strania înrîurire a fantasticelor şi totuşi molipsitoarelor lui rătăciri.

De atotputernicia acestor senzaţii mi-am dat seama într-o anumită noapte, a şaptea sau a opta de cînd o aşezasem pe lady Madeline în criptă. Era tîrziu şi mă găseam în pat. Ceasuri treceau după ceasuri, şi somnul tot nu se apropia de culcuşul meu. Cugetul meu se străduia să cuminţească neastîmpărul nervos ce mă stăpînea. încercam să mă încredinţez că, dacă nu chiar totul, cel puţin o mare parte din ceea ce simţeam se datora influenţei tulburătoare a sumbrului mobilier al camerei mele, întunecatelor şi trenţuitelor lui draperii care fîlfîiau zbuciumate de suflul unui început de furtună, se zbăteau încoace şi încolo, cu tresăriri, de-a lungul pereţilor, foşnind dureros în jurul sculpturilor patului. Dar sforţările mele au rămas zadarnice. O groază nespusă îmi pătrunse treptat întreaga fiinţă şi, în cele din urmă, arătarea hîdă a unei spaime supreme, dar fără pricină, puse stăpînire de-a binelea chiar pe inima mea. Am răsuflat din răsputeri şi, printr-o sforţare năprasnică, m-am dezbărat de ea. M-am ridicat în perne şi, scrutînd cu ardoare întunericul orb din odaie, mi-am simţit auzul - nici eu nu ştiu de ce, dar poate că va fi fost doar îndemnul instinctului - şi-am ascultat anumite sunete nedesluşite şi joase, care, printre opririle furtunii, veneau, la lungi răstimpuri, nu-mi dădeam seama dincotro. Covîrşit de un sentiment de oroare crescîndă, oroare netălmăcită şi de neîndurat, m-am îmbrăcat în grabă (căci simţeam că toată noaptea nu voi mai putea dormi) şi m-am străduit să mă smulg din starea vrednică de milă în care mă aflam plimbîndu-mă cu paşi mari de-a lungul şi de-a latul odăii.

De-abia făcusem cîteva ocoluri, cînd un zgomot de paşi uşori pe o scară învecinată îmi atrase atenţia. Mi-am dat curînd seama că sînt paşii lui Usher. După o clipă, bătu încetişor la uşa mea şi intră, ţinînd o lampă în mînă. Chipul îi era de aceeaşi cadaverică paloare ca de obicei, dar, pe lîngă asta, văzui în ochii lui ceva ca un rîs smintit ce sta să izbucnească, ca o stare de isterie vădit stăpînită. înfăţişarea lui mă înspăimîntă, dar mă simţeam mai bine în orice altă împrejurare decît în singurătatea pe care o

îndurasem un timp atît de lung, şi am întîmpinat sosirea lui cu mare bucurie.

- N-ai văzut? întrebă el deodată, după cîteva clipe de tăcere, în care timp plimbase în jur o privire rătăcită. N-ai văzut? Aşteaptă numai! Ai să vezi.

Zicînd acestea, îşi puse cu grijă lampa la adăpost, se apropie grabnic de o fereastră şi o deschise larg, în plină furtună.

Răbufnirile năvalnice şi furioase ale vijeliei aproape că ne-au ridicat de la pămînt. Era, într-adevăr, o furtunoasă, dar cumplit de frumoasă noapte, fără de seamăn de sălbatic dezlănţuită în grozăvia şi frumuseţea ei. Pesemne că un vîrtej se abătuse cu toate puterile în vecinătatea noastră, căci vîntul în turbare îşi schimba mereu căile, şi norii, denşi peste măsură (atîrnau atît de jos, încît aproape că apăsau pe turlele clădirii), nu ne puteau împiedica să nu ne dăm seama de via şi apriga repeziciune cu care soseau în goană din toate colţurile zării pentru a se năpusti unul asupra altuia, fără să se mai piardă în depărtări. Am spus că prea marea lor densitate nu ne împiedica totuşi să ne dăm seama de aceasta, cu toate că nu se vedea nici o rază de lună sau de stele pe cer şi nici un fulger nu lumina. Dar suprafaţa lăuntrică a uriaşelor mase de aburi purtate încoace şi încolo, dimpreună cu toate lucrurile pămînteşti din preajma noastră răsfrîngeau nefireasca strălucire a unei exalaţii gazoase ce plutea în jurul casei, învăluind-o într-o lumină firavă şi care se vedea foarte desluşit.

- Nu se cade... nu se cade să te uiţi afară! i-am zis, înfiorîndu-mă, lui Usher, pe cînd îl conduceam, împingîndu-l încetişor de la fereastră, către un jilţ. Aceste oprelişti care te scot din fire sînt simple fenomene electrice, ce n-au nimic neobişnuit în ele, sau poate că în grozăvia lor se obîrşesc din miasmele rîncede ale mlaştinii. Să închidem fereastra.

Aerul e rece şi primejdios sănătăţii. Iată unul din romanele tale favorite. Am să-ţi citesc din el şi ai să asculţi. In felul acesta vom trece cumplita noapte împreună.

Vechiul volum pe care îl alesesem era *Soborul nebunilor* de sir Lancelot Canning[139]. Dar cînd am spus că e una dintre cărţile favorite ale lui Usher, a fost mai mult în glumă decît în serios. O glumă tristă într-adevăr, căci în acea vorbărie searbădă şi lipsită de har nu era nimic care ar fi putut să intereseze spiritualitatea şi înalta intelectualitate a prietenului meu. A fost însă singura carte pe care am avut-o la îndemînă şi mă mîngîiam cu o slabă speranţă că s-ar putea ca neastîmpărul ce-l chinuia pe acest maniac (căci istoria bolilor mintale e plină de asemenea anomalii) să găsească o alinare chiar în istorisirea neîntrecutelor sminteli pe care i-o voi citi. Dacă mi-ar fi fost îngăduit să trag o încheiere din felul cum asculta sau cel puţin părea că ascultă fiece cuvînt al acelei povestiri, cu o încordată luare-aminte, m-aş fi putut felicita de reuşita planului meu.

[139] *Soborul nebunilor* (în orig., *The Mad Trist)* e fructul imaginaţiei lui Poe. Autorul său îşi trage numele de la cel mai celebru cavaler al ciclului arthurian şi de la un personaj central din ciclul de poeme *Rowley* al lui Thomas Chatterton.

Ajunsesem la episodul atît de faimos cînd Ethelred[140], eroul romanului, după ce în zadar încercase să fie primit cu binele în chilia sihastrului, se hotărîse să pătrundă cu forţa. Am să amintesc aici că povestirea, cuvînt cu cuvînt, suna astfel:

„Şi Ethelred, care prin însăşi firea lui avea o inimă de viteaz şi care acuma era şi voinic din cale-afară, din pricina tăriei vinului băut, n-a mai stat multă vreme la tîrguială cu sihastrul, un om plin de încăpăţînare şi de viclenie, dar simţind că-l plouă în spinare şi temîndu-se că se porneşte furtuna, îşi ridică, fără zăbavă, buzduganul, şi din cîteva lovituri îşi făcu la iuţeală printre scîndurile porţii un loc pentru mîna sa înmănuşată în fier. Şi trăgînd poarta cu putere înspre el, o sparse si o despică, făcînd să sară totul în bucăţi, aşa încît zgomotul înfundat al lemnăriei uscate umplu de larmă şi se răspîndi în toată pădurea”.

La sfîrşitul acestei fraze am tresărit şi m-am întrerupt pentru o clipă. Mi s-a părut (deşi mi-am dat seama numaidecît că fusesem amăgit de fantezia mea dezlănţuită) că de undeva, din cine ştie ce parte foarte depărtată a locuinţei, mi-ajungea nedesluşit la ureche un zvon, care, din pricina unei asemănări fireşti, putea să fie ecoul înăbuşit dar sigur al adevăratului zgomot de obiect despicat cu trosnituri pe care sir Lancelot l-a descris cu dinadinsul. Nu încape îndoială că numai o potrivire întîmplătoare îmi oprise astfel luarea-aminte. Căci printre pocnetele ferestrelor zguduite şi vuietul furtunii crescînde, un asemenea sunet nu putea, fireşte, nici să mă distragă, nici să-mi dea de gîndit. Am reluat lectura:

„Dar trecînd pragul, bravul luptător Ethelred fu peste măsură de mînios şi de uluit nemaizărind nici urmă din vicleanul sihastru. Chiar pe locul unde se aflase, iată că un balaur uriaş, acoperit de solzi şi cu limba de foc, stătea de strajă în faţa unui palat cu totul de aur şi pardosit cu argint. Iar pe zid atîrna un scut de aramă strălucitoare pe care se vedea săpat acest distih:

Intrînd aici, tu-nvingi dintru-nceput;

De-nvingi şi fiara, eşti stăpîn pe scut.

Atunci Ethelred ridică buzduganul şi-l repezi în capul balaurului, care se prăbuşi dinaintea lui şi-şi dădu într-o duhoare suflarea lui din urmă, cu un urlet atît de groaznic, de aspru şi de asurzitor, încît

Ethelred fu nevoit să-şi astupe urechile ca să se ferească de cumplitul zgomot, un zgomot cum niciodată nu s-a mai fost auzit”.

Aici m-am întrerupt din nou, şi cu totul pe neaşteptate, dar acum cu o stranie uimire, fiindcă nu mai încăpea nici un fel de îndoială că în această clipă auzeam (cu toate că nu puteam desluşi dincotro venea) un sunet slab şi parcă îndepărtat, dar aspru şi prelung, un sunet bizar, pătrunzător şi scrîşnit, întruchiparea suprafirescului răcnet pe care şi-l năzărise închipuirea mea după descrierea romancierului.

Speriat, cum desigur eram din pricina acestei cu totul neobişnuite

[140] *Ethelred* îşi ia probabil numele de la un personaj din romanul lui sir Walter Scott, *Ivanhoe.*

coincidenţe, şi hărţuit de mii de senzaţii contradictorii, am rămas totuşi destul de limpede la minte şi de stăpîn pe mine însumi încît să nu agravez prin vreo observaţie oarecare starea de spirit a prietenului meu. Nu eram cîtuşi de puţin încredinţat că auzise sunetele cu pricina, cu toată că, de bună seamă, în ultimele cîteva minute, o ciudată şi vădită schimbare se petrecuse în purtarea lui. De unde la început şezuse chiar dinaintea mea, îşi întoarse treptat jilţul în aşa fel încît să stea cu faţa spre uşă. Nu puteam deci să-i zăresc pe de-a-ntregul chipul, cu toate că vedeam cum îi tremură buzele pe cînd murmura ceva de neînţeles. Capul îi căzuse în piept, dar după ochiul său holbat şi aţintit, pe care îl zăream din profil, mi-am dat seama că nu adormise. De altfel, şi mişcările trupului tăgăduiau o asemenea presupunere, căci se legăna într-o parte şi într-alta cu o lină, dar neîntreruptă şi egală cumpănire.

Luînd repede cunoştinţă de toate acestea, am reluat firul povestirii lui sir Lancelot, care continua astfel:

„Iar acum luptătorul, după ce scăpase de grozava mînie a balaurului, aducîndu-şi aminte de scutul de aramă şi de vraja, în sfîrşit dezlegată, ce fusese asupra lui, înlătură hoitul din drumul său şi înainta cu mare curaj pe podeaua de argint a castelului spre acea parte a zidului unde se găsea scutul, care e drept că n-a zăbovit aşteptîndu-l să se apropie de tot, ci se prăbuşi la picioarele lui pe pardoseala de argint, cu un sunet puternic şi îngrozitor”.

De-abia rostiseră buzele mele aceste silabe, cînd, deodată, ca şi cum o pavăză de aramă se prăbuşise greoi, chiar în acel moment, pe o podea de argint, i-am auzit ecoul desluşit, cavernos şi metalic, răsunător şi totuşi parcă înăbuşit. Scos din fire, am sărit în picioare, dar Usher îşi continua măsurata lui legănare. M-am repezit spre jilţul în care şedea.

Ochii erau aţintiţi drept înainte, şi în tot trupul i se înstăpînise o rigiditate ca de piatră. Dar cînd i-am pus mîna pe umăr, un fior puternic îi străbătu întreaga fiinţă. Un zîmbet bolnăvicios îi tremura pe buze şi am văzut că vorbeşte într-un murmur încet, repezit şi de neînţeles, ca şi cum nu şi-ar fi dat seama că mă aflu lîngă el. M-am aplecat asupra lui cît mai aproape şi, într-un sfîrşit, sorbii hidosul înţeles al vorbelor sale:

- N-auzi?... eu da, aud, şi am mai auzit. Mereu... mereu... mereu... minute întregi, ceasuri întregi, zile întregi, am auzit... dar n-am cutezat... oh, fie-ţi milă de mine, nemernic ticălos ce sînt! N-am cutezat... *n-am cutezat* să vorbesc! *Noi am culcat-o de vie în mormînt!* Nu ţi-am spus oare că simţurile mele sînt foarte ascuţite? îţi spun *acum* c-am auzit cele dintîi mişcări, slabele ei mişcări în golul sicriului! Le-am auzit - sînt multe, multe zile de atunci - totuşi n-am cutezat, *n-am cutezat să vorbesc !* Şi-acum... noaptea asta... Ethelred... ha! ha!... poarta sihastrului spartă, şi răcnetul de moarte al balaurului, şi zăngănitul scutului!... zi-i mai degrabă zgomotul sicriului şi scrîşnetul balamalelor de fier ale temniţei sale, şi sforţările ei în coridorul de aramă al criptei!

O, aş vrea să fug, dar unde?[141] Nu va fi oare ea numaidecît aici? Oare nu se grăbeşte spre mine ca să mă mustre pentru graba mea? N-am

[141] *Cf. Psalmii,* 139:7: „...şi unde voi fugi departe de Faţa Ta?”

auzit oare paşii ei pe scară? Oare nu desluşesc bătaia grea şi cumplită a inimii ei? Nebun ce sînt! Zicînd acestea, sări furios în picioare şi rosti cu glas tare aceste silabe, ca şi cum si-ar fi dat sufletul în suprema sforţare:

Nebunule! îţi spun că se află acum dincolo, chiar în dreptul uşii!

Şi, ca şi cum în supraomeneasca energie a rostirii sale s-ar fi găsit o putere vrăjită, uriaşele, străvechile canaturi spre care arăta Usher îşi deschiseră încet, după o clipă, masivele lor fălci de abanos. Lucrul se datora unei răbufniri de vînt, dar atunci îndărătul acestei uşi se arătă înalta statură a firavei lady Madeline, învăluită în giulgiu. Pe albele ei veşminte erau pete de sînge, şi pe întreaga-i făptură emaciată şi slăbită se vedeau urmele unei amarnice lupte. O clipă numai rămase locului tremurînd şi pregetînd în prag, apoi, cu un ţipăt adînc şi jalnic, se prăbuşi greoi înainte peste fratele ei, şi în această năprasnică şi cea din urmă agonie îl tîrî după sine la pămînt, cadavru acum şi el, şi victimă a groazei anticipate.

Din această cameră şi din această casă am luat-o la fugă îngrozit.

Furtuna se dezlănţuia încă în toată mînia ei cînd am regăsit vechea alee. O stranie lumină se răsfrînse deodată de-a lungul şoselei, şi m-am întors să văd de unde a putut ţîşni o atît de ciudată lucire, de vreme ce îndărătul meu se găsea singură numai vasta locuinţă, cu umbrele ei.

Izvorul acestor radiaţii era luna plină, care apunea roşie ca sîngele şi strălucea, cu putere acum, prin acea crăpătură ce de-abia se zărea odinioară şi (cum am mai spus) străbătea în zigzag faţada clădirii, începînd de sub acoperiş pînă în temelii. Pe cînd priveam, ea se lărgi cu repeziciune. O suflare fioroasă a vîrtejului se abătu din nou aici.

Întregul disc al lunii se arătă deodată ochilor mei. Mă cuprinse o ameţeală cînd văzui puternicele ziduri prăvălindu-se rupte în două, deodată. Urmă un vuiet lung, năvalnic şi asurzitor, ca glasurile a mii de cataracte[142], şi la picioarele mele adîncul şi sumbrul heleşteu îşi adună apele, învăluind în tăcere şi tristeţe sfărîmăturile Casei Usher.

NOTĂ

PRĂBUŞIREA CASEI USHER

(THE FALL OF THE HOUSE OF USHER)

(A: Burton's Gentleman's Magazine, sept. 1839; *B: Tales of the Grotesque and Arabesque,* 1840; *C: PHANTASY-PIECES,* copia după *B* cu modificări manuscrise, 1842; *D: Tales,* 1845; *E:* Griswold, *Prose Writers of America, 1847 i F: Works,* 1850)

E probabil cea mai cunoscută dintre povestirile lui Poe, „neîntrecută cît priveşte unitatea de concepţie" (G.Woodberry, *Edgar Allan Poe,* Boston şi New York, 1885, p. 120). *„Usher...* e o aluzie cutremurătoare la viaţa obscură palpitînd în universul anorganic,... o trinitate de entităţi unite în mod anormal la capătul unei îndelungi şi stranii cronici de familie - un frate, sora sa geamănă şi vechea casă - toate adăpostind un singur suflet şi aflîndu-şi toate sfîrşitul comun în acelaşi ceas". (H.P. Lovecraft, *Supernatural Horror in Literature,* B. Abramson,

[142] *Cf. Ezechiel,* 43:2: „...ca urletul unor ape mari" şi *Apocalipsa,* 1:15: „...ca vuietul unor ape mari".

New York, 1945, pp. 52-59). *prăbuşirea Casei Usher* este un mozaic de întîmplări, atitudini psihologice, simboluri, toate cimentate laolaltă într-o structură unitară, după regulile unei arte precise şi îndemînatice. Teoria lui Poe asupra nuvelei pretinde unitate de efect, şi aici acest lucru se realizează ca nicăieri altundeva. Atmosfera se menţine pînă în final, după o introducere pe bună dreptate elogiată" (Buranelli, *op. cit.,* pp. 77-78).

Povestirea are şi un substrat autobiografic: personajele principale par a fi avut drept modele pe James Campbell şi Agnes Pye Usher, copiii unor actori care fuseseră prietenii cei mai apropiaţi ai mamei lui Poe. Copiii, atinşi de o boală nervoasă, au rămas orfani în 1814.

Probabile surse de inspiraţie: nuvela *Thunder Struck (Lovită de trăsnet)* din volumul doctorului Samuel Warren, *Passages from the Diary of a Late Physician (Fragmente din jurnalul unui medic decedat),* 1835, o carte menţionată de Poe în *Cum se scrie un articol pentru revista* Blackwood. In nuvela lui Warren o tînără femeie cade în transă cataleptică, e îngropată şi se întoarce din mormînt pătată de sînge; nuvela *Das Majorat (Majoratul)* de E.T.A. Hoffmann, discutată de sir Walter Scott în *Foreign Quarterly Review* (iul. 1827) - în care apare casa lugubră ca simbol al unei familii dispărute o dată cu moartea membrilor săi; William Godwin, *Imogen, a Pastoral Romance (Imogen, romanţ pastoral),* 1784.

Recenzînd *Povestirile* lui Poe în revista *Aristidean* (oct. 1845), criticul Thomas Dunn English observa: „Teza acestei povestiri constă în reacţia psihologică pe care o trăim în clipa în care descoperim că am confundat nişte gemete de agonie cu o expresie a voioşiei sau a indiferenţei". Probabil că English discutase cu Poe această proză.

Meritul acestei povestiri a fost imediat recunoscut. *New York Evening Star* nota la 7 sept. 1839: „Povestea *Prăbuşirea Casei Usher* a dlui Poe ar fi fost considerată o *chef d'ceuvre* dacă ea ar fi apărut în paginile *Blackwood".*

Tălmăciri. în franceză: William L. Hugues, *Le Cauchemar,* în *Journal des faits,* 19-20 apr. 1851; Charles Baudelaire, *La Chute de la Maison Usher,* în *Le Pays,* 7, 9 şi 13 febr. 1855, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1957. în româneşte: „Faur" *Căderea casei Usher, în Epoca I,* 1885, nr. 14-17; nr. 20; nr. 21; nr. 23: Foiţa ziarului *Epoca.*

William Wilson

în româneşte de Ion Vinea

Dar ce spun? Ce spune Cugetul cumplit,
Acest strigoi în calea mea?

W. Chamberlayne, *Pharonnida*[143]

Fie-mi îngăduit să mă numesc deocamdată William Wilson.

Neprihănita pagină ce-mi stă acum dinainte nu trebuie pîngărită cu adevăratul meu nume. A stîrnit de prea multe ori dispreţul, groaza şi ura neamului meu. Oare vînturile în mînia lor nu i-au împrăştiat pînă pe meleagurile cele mai depărtate ale globului josnicia fără de seamăn?

O, tu, cel mai surghiunit dintre toţi cei în surghiun. Nu eşti tu oare mort pe vecie, pentru întreg pămîntul? Pentru cinstirile, pentru florile şi dauritele lui năzuinţe? Şi între speranţele tale şi ceruri nu apasă oare necontenit acelaşi nor greu, întunecat şi fără de margini?

Chiar dacă aş fi în stare, şi tot n-aş vrea să dau grai, astăzi, aici, amintirilor mişeliei nespuse şi crimelor de neiertat din aceşti ultimi ani a mei. în răstimpul acesta, al ultimilor ani, am urcat pe negîndite culmile nelegiuirii; şi n-am de gînd deocamdată decît să le caut obîrşia.

De cele mai multe ori, oamenii ajung ticăloşi pe nesimţite. De mine însă, virtutea s-a desprins, ca o mantie, într-o singură clipă. De la păcate de nimic am trecut cu paşi de uriaş la grozăvii mai mari decît ale unui Heliogabal[144]. Fie-mi îngăduit să povestesc ce soartă, ce întîmplare a dat naştere acestei nenorociri. Moartea se apropie, şi umbra ce o premerge a răsfrînt asupra spiritului meu o blîndă înrîurire. In trecerea mea prin valea întunecată, tînjesc după compătimirea, aş putea spune, după mila semenilor mei. Mi-ar plăcea să creadă că am fost în oarecare măsură robul unor împrejurări mai presus de voinţa omenească. Aş dori să găsească pentru mine, mulţumită amănuntelor pe care le voi da, vreo mică oază *apreursitei,* pierdută într-un deşert al păcatelor. Aş vrea să recunoască ceea ce nu se pot împiedica a recunoaşte, şi anume că, deşi au mai fost pe lume ispite mari, niciodată însă omul n-a mai fost ispitit aşa, şi desigur că niciodată n-a mai căzut în ispită aşa. Şi de aceea n-a mai suferit astfel niciodată, într-adevăr, nu cumva am trăit un vis? Şi nu cumva mor acum,

---

[143] în orig., *What say ofitl What say of CONSCIENCE grim. / That spectre in my path*? - versurile nu sînt din William Chamberlayne, *Pharonnida* (toate versiunile lui Poe ortografiază *Pharronida),* 1659, ci probabil un ecou tulbure din piesa *Love's Victory (Izbînda dragostei),* 1658, Act. V, v. 2746, de acelaşi autor: *„Conscience waits on me like the frighting shades I Of ghosts when gastly* [sic] *messengers ofdeath..."* (Conştiinţa mă pîndeşte ca umbrele înspăimîntătoare /ale strigoilor cînd hainii pristavi ai morţii...”). O ediţie a celor două opere apăruse, sub îngrijirea lui S.W. Singer, în 1820.

[144] în orig., *Elah-Gabalus* (mai exact *Elagabalus):* porecla unui împărat roman (218-222 d.Hr.) descris de Lempriere în *Dicţionarul* său drept un monstru de cruzime şi depravare.

victimă a groazei si a misterului celor mai cumplite dintre toate sublunarele vedenii?

Mă trag dintr-un neam care prin firea lui înflăcărată şi prin puterea închipuirii şi-a făcut o faimă în toate vremurile, încă din cea mai fragedă copilărie am dat dovadă că am moştenit pe de-a-ntregul caracterul familiei mele. Cu cît înaintam în vîrstă, acest lucru se dezvăluia tot mai cu putere, ajungînd, din mai multe pricini, o cauză de adîncă îngrijorare pentru prietenii mei şi o adevărată pacoste pentru mine însumi. Am devenit îndărătnic, lăsîndu-mă în voia toanelor celor mai năprasnice şi pradă patimilor celor mai nestăpînite. Săraci cu duhul şi împovăraţi ca şi mine de unele beteşuguri trupeşti, părinţii mei n-au putut stăvili decît într-o măsură prea mică pornirile rele ce mă caracterizau. Cîteva încercări sfioase şi greşit îndreptate au însemnat pentru ei o înfrîngere deplină şi, bineînţeles, o izbîndă desăvîrşită pentru mine. De atunci încoace, glasul meu căpătă putere de lege în casa părintească şi, la o vîrstă cînd prea puţini copii sînt slobozi şi nestruniţi, am fost lăsat în voia mea şi am ajuns întru totul stăpînul adevărat al faptelor mele.

Cele dinţii amintiri ale vieţii mele de şcolar sînt legate de o casă mare şi ciudată, în stil elisabetan, aşezată într-un sat înnegurat din

Englitera, cu mulţime de arbori uriaşi şi noduroşi, şi în care toate casele erau nespus de vechi. La drept vorbind, acel antic şi venerabil sat era un lăcaş de vis, o încîntare a sufletului. Mi se pare că simt şi acum răcoarea înviorătoare a umbritelor lui alei, că trag în piept mireasma miilor de boschete şi că tresar din nou, cu o negrăită încîntare, la sunetul adînc şi cavernos al clopotului bisericii, care, din ceas în ceas, cu dangătul lui neaşteptat şi melancolic, întrerupea tăcerea înserării, în vreme ce clopotniţa gotică şi dantelată se învăluia în somn[145].

Pesemne că îmi face plăcere, atît cît mai pot resimţi vreo plăcere în clipa de faţă, să stărui asupra acestor mărunte amintiri despre şcoală, cu tot ce o însoţea. In starea în care mă aflu, copleşit de nenorocire - nenorocire, vai! mai mult decît adevărată - mi se va ierta că mai caut mîngîiere, oricît ar fi ea de slabă şi de vremelnică, în risipa cîtorva amănunte fără şir. Acestea, de altfel, oricît ar fi de neînsemnate şi chiar ridicole în sine, capătă în închipuirea mea o însemnătate trecătoare, ca fiind legate de un loc şi un răstimp anume, cînd am cunoscut cele dintîi neînţelese chemări ale sorţii, care mai tîrziu m-a învăluit în umbra sa adîncă. Lăsaţi-mă, aşadar, să-mi amintesc.

[145] în articolul său despre Poe (în *Saturday Museum,* 4 mart. 1843), Henry B. Hirst, în mod aproape sigur cu aprobarea lui Poe, afirmă că Poe a urmat într-adevăr Manor House School din Stoke Newington, şcoală condusă de părintele John Bransby, şi că aceste pasaje se bazează pe experienţa autorului, informaţie reluată de editorul R. Griswold în al său *Memoir,* New York, Redfield, 1856, p. XXTV. Dar Poe mistifică unele detalii: „Casa în stil elisabetan" era de fapt Pleetwood House, un conac din apropiere; Biserica Sf. Maria nu avea clopotniţă, ci o cupolă; iar directorul şcolii îmbină trăsăturile a două persoane reale: Bransby şi părintele George Gaskin, parohul bisericii şi secretarul Societăţii pentru Propovăduirea învăţăturii Creştine. Stilul de arhitectură elisabetană îngemănează elemente gotice şi renascentiste.

După cum am spus, casa era veche şi ciudată. Curţile erau mari si împrejmuite cu un zid de cărămidă, înalt şi trainic, presărat cu un strat de moloz şi de sticlă pisată. Această împrejmuire, vrednică de o temniţă, alcătuia hotarul domeniului nostru; nu vedeam ce era dincolo de el decît de trei ori pe săptămînă; o dată, în fiecare sîmbătă după-amiază, cînd, însoţiţi de doi pedagogi, ni se îngăduia să facem scurte plimbări în grup pe cîmpiile învecinate; şi de două ori duminica, atunci cînd eram încolonaţi şi duşi, după acelaşi tipic, la slujba de dimineaţă şi de seară, în singura biserică a satului. Directorul şcolii noastre era”

pastorul acelei biserici. Cu cît de adîncă uimire şi admiraţie mă uitam de obicei la el, din strana noastră retrasă de la galerie, cînd se urca în amvon, cu pas domol şi măsurat. Oare omul acesta vrednic de respect, cu o înfăţişare atît de blinda şi de smerită, în fluturarea strălucitului său veşmînt preoţesc, cu peruca lui uriaşă, neclintită şi pudrată cu atîta grijă, poate fi acelaşi care mai adineauri, cu o mutră ursuză, cu un surtuc soios pe el şi cu nuiaua în mînă păzea legile draconice[146] ale şcolii? O, uriaş pardox, prea din cale-afară de monstruos ca să-i poţi afla dezlegarea!

La un colţ al zidului masiv se încrunta o poartă şi mai greoaie decît el. Era ferecată şi ghintuită cu zăvoare de fier, iar în partea de deasupra avea nişte ţepuşe de fier dinţate. Ce fior de groază adîncă stîrnea poarta aceea! Nu se deschidea niciodată, decît pentru cele trei ieşiri şi intrări de care am amintit adineauri, astfel că fiece scîrţîit al balamalelor ei grele ne descoperea o lume de mistere, sumedenie de amănunte cu rosturi tainice şi gînduri şi mai adinei încă.

Vasta împrejmuire avea o formă neregulată şi cuprindea mai multe despărţituri, dintre care trei sau patru mai mari alcătuiau curţile de recreaţie. Erau netede şi acoperite cu pietriş mărunt şi zgrunţuros, îmi aduc bine aminte că aici nu se găseau copaci, nici bănci şi nimic altceva de felul acesta. Bineînţeles că acestea se aflau în spatele casei, în faţă se întindea o grădiniţă cu cimişiri şi alţi arbuşti, dar prin aceste tărîmuri sfinţite treceam, e drept, numai arareori, ca, de pildă, la cea dintîi venire la şcoală, sau la plecarea definitivă de aici, sau poate atunci cînd venea să ne ia o rudă sau vreun prieten şi cînd porneam cu bucurie spre casă, de Crăciun sau în vacanţa de vară.

Dar casa! Cît de ciudată era clădirea aceea veche! Şi ce mai palat din poveşti pentru unul ca mine! Nu puteam da de rostul cotiturilor şi cotloanelor ei tainice. Era foarte greu ca într-o anumită clipă să poţi spune sigur la care dintre cele două caturi te găseşti, între două camere dădeai negreşit peste trei-patru trepte de urcat sau de coborît. Iar aripile laterale erau fără de număr şi neînchipuit de întortocheate, astfel încît ideea pe care ne-o făceam despre întreaga clădire nu se deosebea prea mult de aceea pe care ne-o inspira ideea de infinit, în răstimpul celor cinci ani cît am stat aici n-am fost niciodată în stare să mă lămuresc în care ungher îndepărtat se afla micul dormitor ce-mi fusese hărăzit mie şi altor optsprezece-douăzeci de şcolari.

[146] Legi excesiv de severe, propuse de atenianul Draco pe la 524 î.Hr. în şcolile engleze elevii erau bătuţi la pielea goală pentru cele mai mici abateri de la disciplină.

Sala de cursuri era cea mai încăpătoare din toată casa şi din lumea întreagă - cel puţin aşa credeam eu. Era foarte lungă şi îngustă şi întristător de joasă, cu ferestre gotice ascuţite şi cu tavanul din lemn de stejar, într-un colţ retras, care ne da fiori, se găsea o despărţitură pătrată de opt pînă la zece picioare, cuprinzînd *sanctum-ul* directorului nostru, sfinţia-sa doctorul Bransby, în timpul orelor de studii. Era o zidire masivă, cu o uşă trainică, pe care, decît să o deschidem în lipsa lui, mai bine am fi pierit cu toţii, de bunăvoie, *par la peine forte et dure*[147], în celelalte colţuri mai erau alte două despărţituri asemănătoare, care desigur că inspirau mult mai puţină evlavie, dar ne pricinuiau totuşi o spaimă cumplită. Una dintre ele era catedra profesorului de „limbi clasice", cealaltă, a celui de „engleză şi matematici". Prin toată încăperea zăceau risipite, încrucişîndu-se în fel şi chip, într-o învălmăşeală fără de sfîrşit, nenumărate bănci şi pupitre vechi, înnegrite şi roase de vreme, peste măsură de încărcate cu cărţi purtînd urme de degete; aveau cioplite pe ele atîtea iniţiale şi nume întregi, chipuri schimonosite şi alte numeroase înfloriturifăcute cu briceagul, încît îşi pierduseră cu totul şi bruma de înfăţişare pe care vor fi avut-o la început, cu mulţi ani în urmă. La un capăt al încăperii se afla un hîrdău uriaş cu apă, iar la celălalt, un orologiu de o mărime neobişnuită.

Împresurat de zidurile solide ale acestei venerabile şcoli, mi-am petrecut aici, dar fără silă şi urît, răstimpul de ia vîrsta de zece pînă la cincisprezece ani încheiaţi ai vieţii mele. Mintea rodnică a copilăriei nu are nevoie de o lume din afară, plină de întîmplări, ca s-o desfete sau să-i dea de lucru; iar părelnica şi ursuza monotonie a şcolii era bogată în bucurii mai răscolitoare decît cele pe care tinereţea mea în pîrg le-a descoperit mai tîrziu în dezmăţ, iar maturitatea mea, în crimă. Trebuie totuşi să cred că în dezvoltarea minţii mele. la începuturile ei, a fost ceva cu totul neobişnuit şi care a întrecut orice măsură. Cînd ajung în puterea vîrstei, cei mai mulţi oameni rareori păstrează o impresie lămurită despre întîmplăriîe din frageda copilărie. Totul e o umbră cenuşie, o amintire slabă şi şovăielnică, un amestec nedesluşit de plăceri mărunte şi de suferinţe închipuite. Cu mine însă s-a petrecut altceva.

Trebuie să fi simţit şi trăit în copilăria mea, cu puterea cu care simte şi trăieşte un om în toată firea, tot ceea ce regăsesc acum întipărit în memorie, cu nişte trăsături la fel de însufleţite şi de adînc săpate şi la fel de durabile ca inscripţiile de pe medaliile cartagineze[148].

---

[147] în chinuri grele (fr. în orig.). *Peine forte et dure,* o tortură mortală, era aplicată celor care refuzau să-şi recunoască vina faţă de o acuzaţie capitală. Persoanele curajoase o îndurau ca să-şi salveze averile de la confiscare. Henry B. Hirst, prietenul lui Poe, avea să scrie mai tîrziu un poem cu acest subiect sinistru, *The Penance ofRoland (Pedeapsa lui Roland),* 1849.

[148] Poe avea în vedere afirmaţiile baronului Bielfeld în cap. „Les Medailles et Monnoies" („Medalii şi monede") din *L'Erudition Universelle,* Cartea a III-a, cap. XI, secţ. 11 şi 12. Bielfeld defineşte exerga ca desenul de la baza chenarului în care apar portretele, iar *„Les Puniques ou Carthaginoises"* („Punicele sau cartaginezele") drept monede ce au pe avers un suliţaş în picioare şi inscripţia „Kart-hago", iar pe revers un cap de cal în profil; pe exerga, cifra XLII. *Medaille* însemna o veche monedă ieşită din uz. Poe credea, pare-se, că exerga era mai expusă uzurii decît restul monedei, căci într-o recenzie din mart. 1842 (în

Dar, în realitate, în realitatea întregii lumi, ce puţin era de ţinut minte! Dimineţile cu deşteptarea, serile cu ora stingerii, apoi învăţatul împreună, recitările, după-amiezele libere la răstimpuri regulate, şi plimbările, şi curtea de recreaţie, cu certurile, cu jocurile şi cu încurcăturile ei, toate acestea, printr-o vrăjitorie a închipuirii, de mult uitată, erau în stare să trezească în mine un noian de senzaţii, o lume de întîmplări bogate, un univers de emoţii felurite, de avînturi pasionate şi răscolitoare. *„Oh, le bon temps, que ce siecle de fer*!"[149]

La drept vorbind, firea mea entuziastă, înflăcărată şi dominatoare a făcut din mine, în curînd, „un caracter" cu totul deosebit printre colegii mei de şcoală şi, în chip firesc, dar pe nesimţite, am căpătat o mare înrîurire asupra tuturor celor care nu erau cu mult mai în vîrsta decît mine, asupra tuturor, cu excepţia unui singur ins. Această excepţie s-a întîmplat să fie un elev care, cu toate că nu-mi era rudă, purta acelaşi nume de botez şi de familie ca şi mine, împrejurare prea puţin vrednică de a fi luată în seamă, căci, deşi eram de viţă nobilă, purtam un nume dintre acelea pe care le auzi pretutindeni şi care par a fi fost, prin drepturi dobîndite din negura vremurilor un bun obştesc al gloatelor[150].

Iată pentru ce în această povestire mi-am zis William Wilson, nume născocit şi destul de asemănător cu cel adevărat. Tizul meu era singurul ins care, dintre toţi cei ce făceau parte din „clica noastră" (aşa cum îi ziceam noi în limbajul nostru şcolăresc), cuteza să se măsoare cu mine cît priveşte studiile şcolare, jocurile şi întrecerile din recreaţie şi refuza să creadă orbeşte în tot ce spuneam şi să se supună voinţei mele. într-un cuvînt, se împotrivea samavolniciei mele în toate cele. Dacă există pe lume o tiranie deplină şi mai presus de oricare alta, e tirania minţii unui copil genial asupra tovarăşilor săi cu o minte mai puţin vioaie.

Pentru mine, răzvrătirea lui Wilson era izvorul celor mai mari nedumeriri, cu atît mai mult cu cît, în ciuda ifoselor sfidătoare cu care mă socoteam dator să-l întîmpin în public pe el, cu pretenţiile lui cu tot, simţeam în sinea mea că mă tem de dînsul şi nu mă puteam împiedica să gîndesc că lesniciunea cu care se ţinea în pas cu mine era o dovadă de adevărată superioritate, căci trebuia să lupt fără încetare ca să nu fiu întrecut. Totuşi, această superioritate - sau chiar egalitate - nu era de fapt cunoscută de nimeni în afară de mine; colegii noştri, printr-o orbire de neînţeles, păreau că nici măcar n-o bănuiesc, într-adevăr, rivalitatea dintre noi, împotrivirea lui şi mai cu seamă amestecul lui nedorit şi îndărătnic în toate treburile mele nu se vădeau decît atunci cînd eram între patru ochi. Părea să fie lipsit de acea ambiţie care mă îmboldea, ca şi de pătimaşa energie spirituală mulţumită căreia eram în măsură să-i întrec pe toţi

Graham's Magazine), afirma: „Peste cincizeci de ani va fi dificil... să desluşeşti pe *exerga* zimţii mai adînci". Moneda descrisă e atribuită iui Gelimir, regele vandal al Cartaginei, 530-534 d.Hr.; XLII reprezintă clasa. Exerga e foarte mare, aproape jumătate din desen.

[149] Ce vremuri minunate în veacul acela de fier (fr. în orig.) - fragment din satirele lui Voltaire, *Le Mondain* (Mondenul), v. 21.

[150] Există dovezi că lui Poe îi displăcea propriul său nume; pronunţarea sa e identică cu aceea din Sud a cuvîntului *poor* (sărac); *cf.* exclamaţia *Poh!* (exprimă dezgustul) şi subst. *pot* (oliţă de noapte) în rostirea scoţienilor.

ceilalţi. S-ar fi putut crede că în întrecerea aceasta era mînat doar de o dorinţă ciudată de a-mi pune piedici, de a mă surprinde sau de a mă umili; deşi erau clipe cînd nu se putea să nu-mi dau seama, cu un sentiment de uimire, de umilinţă şi de ciudă, că, printre jignirile, ocările şi contrazicerile sale, punea şi un fel de *duioşie* cu totul nelalocul ei şi cîtusi de puţin binevenită, îmi închipuiam că o purtare atît de neobişnuită nu poate izvorî decît dintr-o semeaţă încredere în sine, cu ifose vulgare de protector şi de patron.

Se prea poate ca tocmai această din urmă trăsătură a purtării lui Wilson, la care se adăuga şi potrivirea noastră de nume şi faptul, doar o simplă întîmplare, că intrarea noastră în şcoală a avut loc în aceeaşi zi, să fi răspîndit printre elevii din clasele superioare ideea că sîntem fraţi. Elevii nu obişnuiau să se intereseze prea de aproape de treburile celor mai mici. Aşa precum am mai spus, sau ar fi trebuit să spun, acest

Wilson nu se înrudea cu familia mea nici în gradul cel mai îndepărtat.

Desigur însă că dacă *am fi fost* fraţi, ar fi trebuit să fim gemeni: căci după ce am părăsit pensionul doctorului Bransby, am aflat din întîmplare că tizul meu era născut la 19 ianuarie 1813, şi acest lucru este o coincidenţă vrednică de luat în seamă, căci e tocmai ziua naşterii mele[151].

Poate să pară ciudat, dar cu toată marea nelinişte pe care mi-o pricinuia fără încetare rivalitatea lui Wilson şi nesuferitul lui spirit de contradicţie, nu eram totuşi în stare să-l urăsc de-a binelea. Aveam, de bună seamă, aproape în fiecare zi cîte o ceartă, în care Wilson, dăruindu-mi de faţă cu toată lumea laurii victoriei, mă silea totuşi, într-un fel sau altul, să simt că el era cel care-i merită, cu toate că o pornire trufaşă din parte-mi, iar la dînsul o adevărată mîndrie ne făceau să ne mărginim la termenii asa-zis protocolari. Existau totuşi în firea noastră multe puncte de asemănare deplină, care mă frămîntau, trezind în mine un sentiment ce s-ar fi transformat în prietenie, de nu ne-ar fi împiedicat starea de încordare dintre noi. Fireşte că e foarte greu să mă lămuresc sau măcar să descriu adevăratele mele simţăminte faţă de el. Ele alcătuiau un amestec pestriţ şi felurit: un fel de duşmănie neîmpăcată, care nu era propriu-zis o ură, o oarecare stimă şi mai mult respect, multă teamă, o dată cu o imensă şi nepotolită curiozitate.

Pentru psihologi ar fi de prisos să mai spun că Wilson şi cu mine eram prietenii cei mai nedespărţiţi.

Fără îndoială că neobişnuita stare de lucruri care dăinuia între noi făcea ca toate numeroasele mele atacuri împotrivă-i, făţişe sau piezişe, să fie strecurate mai degrabă în chip de glumă sau ironie (căci acestea te dor chiar cînd se arată ca nişte simple vorbe de duh) decît sub înfăţişarea unei vrăjmăşii hotărîte şi înverşunate. Dar stăruinţele mele în această privinţă nu rămîneau cîtusi de puţin încununate întotdeauna de izbîndă, chiar dacă planurile mele erau cu multă iscusinţă puse la cale. Căci tizul meu avea o fire cumpănită, plină de o calmă nepăsare: deşi se bucura de glumele

[151] Poe s-a născut de fapt la 19 ian. 1809, dar uneori dădea ca an al naşterii 1811 sau 1813.

usturătoare ce le făcea, nu avea nici un punct vulnerabil şi se împotrivea oricărei luări în zeflemea. Nu găsisem, într-adevăr, decît un singur lucru de care mă puteam lega, şi anume o ciudăţenie a lui, ce-i venea pesemne dintr-o infirmitate fizică şi pentru care orice adversar mai puţin îndîrjit decît mine l-ar fi cruţat. Rivalul meu suferea de o slăbiciune a coardelor vocale care nu-i îngăduiau să ridice vreodată glasul şi să vorbească *altfel decît în şoaptă.* Nu m-am lăsat pînă ce nu am tras din acest cusur toate bietele foloase ce-mi stăteau la îndemînă.

Răzbunările lui Wilson erau felurite: şiretenia lui născocise un lucru anumit, care mă tulbura peste măsură. Cum de-a descoperit el, cu mintea lui ageră, că ceva atît de neînsemnat mă poate jigni, iată o întrebare la care niciodată nu am aflat răspuns. E destul că după ce l-a descoperit, m-a chinuit cu el fără cruţare. Mi-a fost totdeauna nesuferit numele meu de familie, lipsit de strălucire, ca şi prenumele meu, atît de obişnuit, dacă nu chiar vulgar de-a binelea. Cuvintele acestea erau otravă pentru auzul meu. Şi cînd se mai înfiinţa la şcoala noastră un al doilea William Wilson, tocmai în ziua sosirii mele, l-am duşmănit pe el pentru că-mi purta numele, acest nume ce mi s-a părut de două ori mai respingător cînd îl folosea un străin; un străin se făcea vinovat de îndoita lui rostire; un străin, care va sta necontenit în faţa mea şi ale cărui interese în obişnuitele îndeletniciri şcolare se vor confunda adeseori, vrînd-nevrînd, cu ale mele numai datorită acestei nesuferite coincidenţe.

Cu fiece împrejurare ce scotea la iveală vreo asemănare fizică sau morală între rivalul meu şi mine, ciuda şi pornirea pe care le iscase sporeau tot mai mult. Pe atunci nu descoperisem încă faptul vrednic de luat în seamă că aveam aceeaşi vîrstă, dar am văzut că eram deopotrivă de înalţi şi am observat că există între noi o ciudată asemănare în toată înfăţişarea, ca şi în fiecare trăsătură luată în parte. Mă mai scotea din fire şi zvonul privitor la înrudirea noastră şi care se răspîndise prin clasele superioare, într-un cuvînt, nimic nu mă tulbura mai mult (deşi îmi ascundeam cu grijă tulburarea) decît cea mai mică aluzie la asemănarea dintre noi, fie că era vorba de inteligenţă, de făptura sau de obîrşia noastră. Adevărul e însă că (în afară de zvonul privitor la înrudirea noastră şi de cele ştiute de Wilson însuşi) n-aveam nici un motiv să cred că această asemănare ar fi fost vreodată comentată sau măcar luată în seamă de colegii noştri de şcoală. Era vădit că *el* o examina în fel şi chip şi cu tot atîta îndărătnicie ca şi mine. Dar faptul că descoperise într-însa un nesecat izvor de neajunsuri nu poate fi pus decît pe seama agerimii minţii sale, care, precum am spus, era cu totul neobişnuită.

Imitîndu-mă în chip desăvîrşit, îmi dădea replica şi în vorbă, şi în faptă şi-şi juca rolul de minune. Era uşor să-rni copieze veşmintele; iar mersul şi felul meu de a fi şi le însuşise fără prea mare greutate, în ciuda cusurului său fizic, nici vocea mea nu-i scăpase. Fireşte că nu putea prinde tonurile de sus, dar cheia era aceeaşi; *şi şoapta lui stranie ajunse ecoul însuşi al glasului meu.*

Nu voi încerca să mai spun aici cît de mult mă necăjea portretul acesta remarcabil (fiindcă, la drept vorbind, nu se putea susţine că era o caricatură). Singura mea mîngîiere sta în faptul că nimeni altul decît mine

nu observase, pare-se, această imitare şi n-aveam de suferit decît zîmbetele pline de subînţelesuri şi ciudat de sarcastice ale tizului meu.

Bucurîndu-se că îmi trezise în suflet tocmai ceea ce urmărea, părea că rîde în sinea lui de fiecare înţepătură ce-mi pricinuia, şi dispreţuia, într-un fel numai al său, aplauzele obşteşti pe care succesul născocirilor lui atît de iscusite le-ar fi dezlănţuit aşa de uşor. într-adevăr, vreme de mai multe luni pline de nelinişti a fost pentru mine o enigmă de nedezlegat cum de colegii nu-şi dădeau seama de intenţia lui, cum de nu simţeau că reuşise pe deplin şi nu luau parte la o glumă atît de răutăcioasă. Se vede că nu era uşor să observe cineva această imitaţie făcută *treptat;* sau poate că liniştea mea se datora mai degrabă măiestriei imitatorului, care, dispreţuind amănuntele (singurul lucru ce poate fi înţeles de un profan într-o pictură), nu dădea întreaga măsură creaţiei lui originale decît în faţa ochilor mei, ca să mă facă să sufăr.

Am mai vorbit aici, şi nu o singură dată, despre felul nesuferit de ocrotitor în care se purta cu mine şi despre neîncetatul şi îndatoritorul lui amestec în tot ce aş fi vrut să fac. Amestecul acesta lua deseori forma neplăcută a unui sfat, sfat ce nu era dat pe faţă, ci strecurat sau spus numai în treacăt, îl primeam în silă, şi sila aceasta, pe măsură ce înaintam în vîrstă, sporea tot mai mult. Totuşi, după atîta vreme, fie-mi îngăduit să-i dau dreptate. Recunosc deci că nu-mi pot aminti de nici o împrejurare în care îndemnurile rivalului meu să fi fost de partea nesocotinţelor şi a nebuniilor, atît de obişnuite la vîrstă aceea fragedă şi neştiutoare. Simţul moral cel puţin, dacă nu şi toate celelalte daruri ale sale, precum şi cunoaşterea vieţii erau cu mult mai ascuţite decît ale mele. Şi astăzi as fi putut fi un om mai bun şi deci mai fericit dacă n-aş fi respins atît de des bunele poveţe cuprinse în şoaptele lui cu tîlc şi care nu-mi inspirau decît o ură neîmpăcată şi un amar dispreţ.

Astfel, de la o vreme, m-am răzvrătit de-a binelea împotriva supra-vegherii lui nesuferite. Zi de zi simţeam tot mai mult şi mai pe faţă ceea ce îmi părea o trufie de neîndurat. Am spus că, în anii dintîi ai camaraderiei noastre şcolare, sentimentele mele faţă de el ar fi putut uşor să se prefacă în prietenie, dar în ultimele luni cît am mai stat la şcoală, cu toate că mă slăbise puţin cu obişnuitul său amestec în treburile mele, era neîndoios că sentimentele mele înclinau cam în aceeaşi măsură să se schimbe într-o ură adevărată. Cred că a băgat de seamă aceasta într-o anumită împrejurare; şi după aceea m-a ocolit sau s-a prefăcut că mă ocoleşte.

Tot cam în timpul acela, dacă mi-aduc bine aminte, într-o ceartă violentă avută cu el, cînd şi-a ieşit din fire mai mult decît de obicei, vorbind şi gesticulînd într-un chip cu totul nestăpînit şi nu prea potrivit cu felul lui de a fi, am descoperit, sau mi s-a părut că descopăr, în accentul, în expresia feţei, în toată înfăţişarea lui ceva ce la început m-a tulburat, iar apoi m-a interesat nespus, aducîndu-mi în minte icoane şterse, din frageda copilărie, un întreg noian de amintiri nedesluşite şi ciudate din vremuri cînd memoria nici măcar nu luase fiinţă. Nu pot descrie mai bine senzaţia care mă apăsa decît spunînd că anevoie puteam să mă dezbar de gîndul că am mai cunoscut făptura ce sta în faţa mea, în zile demult apuse, într-un trecut nespus de depărtat. Dar iluzia s-a risipit pe dată, aşa cum se

ivise, şi o pomenesc aici doar ca să arăt bine ziua cînd a avut loc ultima convorbire cu ciudatul meu omonim.

Vechea şi uriaşa locuinţă cu cotloanele ei nenumărate avea mai multe încăperi mari, care dădeau una într-alta. îl ele dormeau cea mai mare parte dintre elevi. Dar, aşa cum e firesc să fie într-o casă clădită după un plan atît de năzdrăvan, mai erau fel de fel de cămăruţe şi chiţimii, rămăşiţe structurale ale zidirii. Pe acestea iscusinţa şi calicia doctorului Bransby le prefăcuse tot în dormitoare, deşi nu erau altceva decît nişte chilioare ce nu puteau fi folosite decît de un singur ins. Una dintre aceste cămăruţe era locuită de Wilson.

Se împlineau aproape cinci ani de cînd mă aflam în şcoală, cînd într-o noapte, curînd după cearta de care am pomenit adineauri, văzînd că toată lumea doarme adînc, m-am sculat din pat şi, cu o lampă în mînă, printr-un labirint de coridoare înguste, m-am furişat din camera mea de culcare spre odăiţa rivalului meu. Uneltisem îndelung împotrivă-i una dintre acele farse răutăcioase care, pînă atunci, dăduseră mereu greş. Aveam de gînd să-mi aduc chiar acum la îndeplinire planul şi hotărîsem să-l fac să simtă toată răutatea ce mă însufleţea. Ajungînd la cămăruţa lui, am pătruns în ea tiptil, lăsîndu-mi afară lampa cu abajur. Am făcut un pas şi i-am ascultat răsuflarea liniştită, încredinţat fiind că doarme, m-am înapoiat pe coridor, am luat lampa şi m-am apropiat cu ea de pat. Perdelele erau trase de jur-împrejur; ca să-mi aduc la îndeplinire ceea ce aveam de gînd, le-am întredeschis încetişor şi fără zgomot; razele de lumină căzură cu toată strălucirea asupra celui adormit, şi în aceeaşi clipă privirile mi s-au oprit pe chipul lui.

M-am uitat la el şi am încremenit; un fior de gheaţă îmi străbătu tot trupul. Pieptul îmi zvîcnea, genunchii îmi tremurau, mintea întreagă mi-era cuprinsă de o groază nespusă, deşi fără pricină. Gîfîind, am coborît lampa şi mai aproape de faţa lui. Acestea să fi fost trăsăturile lui William Wilson, *acestea* chiar? Vedeam, de bună seamă, că erau ale lui, dar tremuram ca în friguri, închipuindu-mi că nu. Oare ce putea fi în ele ca să mă tulbure pînă-ntr-atît? Le priveam mereu şi, între timp, în mintea mea se frămînta o lume de gînduri fără şir. Nu arăta aşa, nu, desigur că nu arăta tot aşa în ceasurile însufleţite, cînd era treaz.

Acelaşi nume, aceeaşi înfăţişare, aceeaşi zi a sosirii la şcoală... Şi apoi, acea imitaţie stăruitoare şi de neînţeles a mersului meu, a glasului, a veşmintelor şi a purtărilor mele. într-adevăr, era oare omeneşte cu putinţă ca *ceea ce vedeam acum* să nu fi fost decît urmarea obiceiului său de a mă lua în rîs imitîndu-mă? Cuprins de *groază* şi scuturat de friguri, am stins lampa, am ieşit încetişor din odaie şi am părăsit pe dată sălile vechii şcoli, ca să nu le mai văd niciodată.

După un *răgaz* de cîteva luni petrecute acasă în curată trîndăvie, m-am regăsit elev la Eton. Acest scurt răstimp a fost totuşi îndestulător ca să slăbească în minte amintirea întîmplărilor trăite la şcoala doctorului Bransby. Sau cel puţin să aducă o schimbare vădită în natura sentimentelor pe care amintirea lor le deştepta în mine. Adevărul, latura tragică a dramei pieriseră. Puteam acum găsi pricini să mă îndoiesc de

mărturia simţurilor mele şi arareori mi se întîmpla să evoc acele împrejurări fără să mă minunez cît de mare e naivitatea omenească şi fără să zîmbesc gîndindu-mă la puterea şi vioiciunea imaginaţiei de care mă bucuram prin moştenire! Iar felul de viaţă de la Eton nu era deloc în măsură să-mi micşoreze acest scepticism. Vîrtejul de nesăbuite nebunii în care cu atîta nesocotinţă m-am cufundat din capul locului a spulberat totul, afară de spuma clipelor trecute; a şters dintr-o dată orice impresie adîncă şi trainică şi mi-a lăsat în amintire numai nimicurile fără rost ale vieţii mele dinainte.

N-aş dori totuşi să mai înşir aici întreagă josnica poveste a desfrîului meu, desfrîu care sfida legile şi scăpa cu dibăcie de supravegherea şcolară. Trei ani de nebunii care s-au scurs fără nici un folos nu mi-au dăruit altceva decît deprinderi viţioase, adînc înrădăcinate, şi mi-au sporit puterea trupească într-un fel aproape nefiresc. Şi, o dată, după o săptămînă întreagă de chefuri dezmăţate, am poftit în locuinţa mea cîţiva dintre cei mai destrăbălaţi studenţi la o tainică orgie. Ne-am adunat noaptea într-un ceas tîrziu, căci petrecerea noastră deşănţată trebuia cu sfinţenie să se prelungească pînă în zori. Vinul curgea fără încetare şi nu duceam lipsă nici de alte ispite, poate şi mai primejdioase, iar cînd zorile cenuşii abia se arătaseră la răsărit, delirul şi năzdrăvăniile noastre ajunseseră la culme. Intărîtat peste măsură de beţie şi de jocul de cărţi, tocmai cînd stăruiam să duc la capăt o închinare de o ticăloşie cu totul neobişnuită, deodată, iată, atenţia mi-a fost atrasă de faptul că uşa a fost deschisă cu putere, dar nu de tot, precum şi de glasul repezit al unui servitor de afară. Spunea că o anume persoană, pesemne foarte grăbită, doreşte să-mi vorbească la intrare.

înnebunit de băutură, această neaşteptată întrerupere mai degrabă m-a bucurat decît m-a uimit. Fără zăbavă, m-am îndreptat clătinîndu-mă într-acolo, şi din cîţiva paşi am ajuns în vestibulul locuinţei, în încăperea aceasta mică şi joasă nu atîrna nici o lampă şi în clipa de faţă nu primea altă lumină decît aceea nespus de slabă a zorilor, care se strecura prin fereastra semicirculară. Cînd am pus piciorul în prag, am zărit chipul unui tînăr cam de înălţimea mea, îmbrăcat într-o haină de casă, matinală, de postav alb, pichetat, croită după ultima modă şi aidoma cu aceea pe care tocmai o purtam eu. Lumina sfioasă nu-mi îngăduia să văd decît atît, dar trăsăturile feţei nu i le puteam desluşi.

Cum am intrat, s-a repezit cu paşi mari la mine si, luîndu-mă cu mare nerăbdare de braţ, îmi şopti la ureche cuvintele:

- William Wilson!

Într-o clipă m-am dezmeticit.

In felul de a fi al străinului, în tremurul nervos al degetului său ridicat în faţa ochilor mei, împotriva luminii, era ceva care mă umplu de o uimire nespusă. Dar nu asta mă tulburase atît de groaznic. Ci forţa acelei mustrări solemne, rostirea ei ciudată, înăbuşită, şuierătoare...

Şi, mai presus de toate, caracterul, tonalitatea, *cheia* acestor cîteva silabe simple şi familiare, care, deşi spuse *în şoaptă,* trezeau în mine mulţimea miilor de amintiri ale zilelor apuse, cutremurîndu-mi sufletul, ca

descărcarea unei baterii galvanice. Pînă să-mi vin în fire, plecase.

Cu toate că întîmplarea a făcut asupra închipuirii mele tulburate o vie impresie, aceasta a fost totuşi trecătoare. Vreme de cîteva săptămîni, într-adevăr, m-am dedat unor cercetări temenice sau m-am învăluit într-un nor de gînduri bolnăvicioase. N-am încercat să-mi ascund mie însumi identitatea ciudatului personaj care cu atîta stăruinţă se amesteca în treburile mele şi nu-mi da pace cu sfaturile lui strecurate.

Dar cine şi ce anume era acest Wilson? Şi de unde venea? Şi ce urmărea? N-am putut să lămuresc nici unul din aceste puncte. Singurul lucru pe care îl ştiam cu siguranţă era că un neaşteptat accident întîmplat în familie pricinuise plecarea lui de la şcoala doctorului

Bransby în după-amiaza aceleiaşi zile în care fugisem şi eu. Dar după un scurt răstimp, am încetat să mă mai gîndesc la lucrul acesta, atenţia fiindu-mi cu totul absorbită de pregătirea plecării mele la Oxford. Acolo, mulţumită deşertăciunii nesocotite a părinţilor, care îmi hărăzise un venit anual şi un fel de viaţă ce-mi îngăduiau să mă răsfăţ în voie în acel lux deşănţat atît de scump inimii mele, am ajuns în curînd să mă întrec în risipă nesăbuită cu cei mai mîndri moştenitori ai celor mai bogate domenii senioriale din Marea Britanie. Astfel de mijloace de trai îmbiindu-mă la viţiu, firea mea s-a dezlănţuit cu o patimă îndoită, şi în nebunească îngîmfare a desfrînărilor călcam în picioare pînă şi cele din urmă rămăşiţe de bună-cuviinţă. Dar n-are nici un rost să stărui cu de-amănuntul asupra smintitelor mele purtări.

E de ajuns să se ştie că, printre toţi risipitorii, eu îl întreceam pînă si pe Irod şi că, dînd nume unei sumedenii de nebunii noi, am înşirat şi eu un adaos destul de însemnat la lungul pomelnic al viţiilor care erau pe atunci în floare în cea mai destrăbălată universitate din Europa.

Şi, totuşi, chiar ajuns aici, anevoie s-ar putea crede că decăzusem pînă-ntr-atît din starea mea de gentilom încît să caut a face cunoştinţă cu josnicele meşteşuguri ale jucătorilor de profesie şi, devenind un adept al acestei ştiinţe vrednice de dispreţ, să-mi fac din ea o îndeletnicire obişnuită, un mijloc de a-mi spori veniturile, şi aşa uriaşe, pe socoteala celor mai săraci cu duhul dintre colegii mei. Totuşi, aşa stau lucrurile. Şi fără îndoială că grozăvia acestei sfidări a tuturor sentimentelor de cinste şi omenie era pricina de seamă, dacă nu singura, care mă scutea de pedeapsă, într-adevăr, printre colegii mei cei mai destrăbălaţi, cine oare n-ar fi contestat mai degrabă mărturia cea mai strigătoare a simţurilor decît să-l bănuiască de o asemenea ticăloşie pe veselul, pe sincerul şi mărinimosul William Wilson, cel mai darnic şi mai nobil cetăţean din Oxford, ale cărui nebunii (după cum ziceau cei care trăiau pe seama lui) nu erau altceva decît nebuniile tinereţii şi ale unei închipuiri nestrunite, ale cărui rătăciri nu erau decît neasemuite capricii, cel mai negru viţiu al său fiind doar o extravaganţă plină de nepăsare şi trufie?

Vreme de doi ani aceasta îmi fusese rodnica îndeletnicire, cînd sosi la Universitate un anume Glendenning, un june parvenit, înnobilat de curînd, mai bogat - spunea lumea - decît Atticus, cu avuţii tot atît de lesne

dobîndite[152]. în curînd mi-am dat seama că e cam slab de minte şi, bineînţeles, l-am avut în vedere ca pe o pradă nimerită pentru meşteşugul meu. îl îndemnam adesea să jucăm cărţi si, cu măiestria obişnuită a măsluitorului, îmi potriveam jocul în aşa fel încît să-l fac să cîştige însemnate sume de bani, pentru a-l prinde cît mai bine în mreje, în cele din urmă, planul meu fiind bine chibzuit, m-am întîlnit cu el (cu dorinţa nestrămutată ca această întîlnire să fie cea din urmă şi hotărîtoare) în locuinţa unui coleg (domnul Preston[153]), tot atît de bun prieten cu amîndoi, dar care, ca să fiu drept, nu bănuia cîtuşi de puţin ce anume urmăream.

Pentru a înfăţişa lucrurile într-o lumină cît mai prielnică, mă străduiam să adun o sindrofie de opt pînă la zece inşi, şi avusesem o deosebită grijă ca jocul de cărţi să fie cu totul întîmplător şi să nu înceapă decît la propunerea victimei pe care pusesem ochii. Ca să scurtez povestea acestor ticăloşii, voi spune că m-am folosit de toate acele şiretlicuri grosolane atît de obişnuite în asemenea împrejurări, încît e de mirare cum de se mai găsesc pe lume proşti care să cadă în capcană.

Ne-am prelungit aici şederea pînă în tîrziul nopţii şi, în cele din urmă, am adus lucrurile în aşa fel încît să-mi fac din Glendenning singurul meu potrivnic la cărţi. Jucam un *ecarte,* adică tocmai jocul meu favorit. Dornici să urmărească desfăşurarea partidei noastre, toţi cei ce mai erau de faţă aruncaseră cărţile şi se aţineau în jurul nostru ca spectatori. Parvenitul acesta, pe care, prin vicleşugurile mele, îl făcusem încă din primele ore ale serii să bea vîrtos, acum amesteca, tăia şi da cărţile cu o înfrigurare nestăpînită, ce nu putea fi pusă, cred eu, decît în parte, dar nu pe de-a-ntregul, pe seama beţiei, în scurtă vreme îmi datora o sumă însemnată; şi atunci, după ce trase o înghiţitură bună de Porto, făcu tocmai ceea ce prevăzusem eu, judecind la rece: propuse adică să dublăm miza, care şi pînă acum fusese neobişnuit de mare. în cele din urmă, am consimţit, dar cu o schimă de împotrivire bine studiată şi numai după ce refuzul meu repetat l-a împins să rostească şi cîteva cuvinte tăioase, din a căror pricină cei de faţă au crezut că nu-mi dădusem consimţămîntul decît din ciudă. Ceea ce a urmat n-a făcut decît să mă încredinţeze cît de deplin se prinsese prada în mrejele mele. în mai puţin de un ceas, datoria-i ajunsese de patru ori mai mare. De la un timp, chipul lui îşi pierduse coloritul aprins pe care i-l dăduse vinul, iar acum, spre uimirea mea, văzui că o paloare într-adevăr îngrozitoare îi luase locul. Am spus „spre uimirea mea”. Din cercetările mele amănunţite reieşea că Glendenning ar fi fost fără seamăn de bogat; şi sumele pe care le pierduse pînă în clipa de faţă, deşi destul de însemnate, nu ar fi putut, credeam eu, să-l stînjenească prea mult, necum să-l tulbure într-o măsură atît de mare.

Primul meu gînd a fost, firește, că trebuie să-l fi ameţit cu totul vinul înghiţit pînă atunci. Şi mai degrabă pentru a-mi păstra neştirbit prestigiul de care mă bucuram în faţa colegilor decît din vreo altă pricină mai puţin

[152] *Tiberius Claudius Atticus Herodes* a fost cel mai mare retor al sec. al II-lea d.Hr. Tatăl său descoperise o comoară fabuloasă din care fiul, la îndemnul împăratului Traian, a construit numeroase teatre, terme şi stadioane în Atena sa natală, precum şi în alte oraşe ale Greciei.

[153] *John T.L. Preston,* coleg de şcoală şi prieten de-o viaţă al lui Poe.

interesată, eram gata să stărui cu dinadinsul pentru încetarea jocului, cînd cîteva cuvinte rostite chiar lîngă mine de către unii oaspeţi şi o exclamaţie de adîncă deznădejde a lui Glendenning mi-au dat a înţelege că-l ruinasem cu desăvîrşire şi într-un chip care, făcînd din el un ins vrednic de mila obştească, îl punea la adăpost pînă şi de cruzimile Satanei.

Nu e uşor de spus cum ar fi trebuit să mă port acum. Starea de plîns a victimei mele răspîndise asupra tuturor o atmosferă apăsătoare şi întunecată. Cîteva clipe a domnit o tăcere adîncă. în timpul acela îmi simţeam obrajii arzînd sub atîtea priviri învăpăiate, pline de dispreţ sau de mustrare, pe care mi le aruncau cei mai puţin destrăbălaţi dintre noi. Şi trebuie să mărturisesc că pentru o scurtă clipă mi-am simţit inima uşurată de povara unei nelinişti insuportabile mulţumită acelei neaşteptate şi extraordinare întreruperi ce a urmat. Canaturile largi şi grele ale uşii de la intrare se deschiseră dintr-o dată de perete, cu o năvalnică şi năprasnică năpustire, care stinse, ca prin farmec, toate făcliile din încăpere. Murind, lumina lor ne-a mai îngăduit să zărim că un străin cam de statura mea şi strîns înfăşurat într-o mantie pătrunsese înlăuntru. Dar acum întunericul era de nepătruns, şi noi *simţeam* doar atît: că se afla în mijlocul nostru. Mai înainte ca vreunul dintre noi să-şi fi venit în fire din marea uimire de care fuseserăm cuprinşi cu toţii după această zguduitoare întîmplare, am auzit glasul nepoftitului:

- Domnilor, spuse el, cu o şoaptă de neuitat, adîncă, dar desluşită, care mă înfiora pînă în măduva oaselor, domnilor, nu-mi cer iertare pentru purtarea mă, deoarece purtîndu-mă astfel nu-mi fac decît datoria. De bună seamă că nu aveţi nici o cunoştinţă asupra caracterului adevărat al celui care în această noapte a cîstigat la *ecarte* o sumă însemnată de bani de la lordul Glendenning. Am să vă pun la îndemînă un mijloc fără greş ca să dobîndiţi degrabă această cunoaştere foarte necesară. Vă rog să cercetaţi pe îndelete căptuşeala manşetei de la mîneca lui stingă şi feluritele pacheţele ce pot fi găsite în buzunarele destul de încăpătoare ale veşmîntului său de casă, brodat.

Pe cînd vorbea, tăcerea era atît de adîncă, încît ai fi auzit şi un ac căzînd pe pardoseală. Cînd isprăvi, se depărta îndată, la fel cum sosise, pe negîndite. Aş putea oare să descriu ce simţeam? Mai e nevoie să spun că înduram ca un osîndit toate chinurile iadului? Fără îndoială că n-am prea avut răgaz pentru gîndire. Mîini multe şi puternice m-au înşfăcat pe loc şi într-o clipă s-au adus şi luminile. A urmat cercetarea, în căptuşeala mînecii mi-au găsit toate figurile mai de seamă la *ecarte,* iar în buzunarele veşmîntului un număr de pachete de cărţi, întru totul asemănătoare acelora întrebuinţate la sindrofiile noastre, cu singura deosebire că ale mele erau dintre cele tehnic denumite *arrondées*[154]*,* „onorurile”[155] fiind uşor bombate la capete, iar cărţile de rînd uşor bombate pe lături, într-o astfel de aşezare, victima, care taie, ca de obicei, cărţile în lungimea lor, va servi negreşit un „onor” adversarului, pe cînd măsluitorul, tăind în lăţime, desigur că nu va dărui victimei nimic bun pentru desfăşurarea jocului.

[154] Rotunjite (fr. în orig.).
[155] în limbajul jucătorilor de cărţi, asul, riga, dama şi valetul sînt numite „onoruri”.

O izbucnire de indignare de-ar fi urmat după această descoperire m-ar fi durut mai puţin decît tăcerea dispreţuitoare şi aerul batjocoritor cu care a fost primită.

- Domnule Wilson, zise gazda, aplecîndu-se să ridice de la picioarele sale o haină de blană nespus de scumpă şi de rară, domnule Wilson, acest lucru vă aparţine. (Vremea era răcoroasă şi cînd ieşisem din camera mea îmi aruncasem peste veşmîntul de casă o manta pe care, cînd ne-am aşezat să jucăm cărţi, o scosesem.) Socot că ar fi de prisos, adăugă el, uitîndu-se cu un zîmbet amar la cutele veşmîntului, să mai caut şi aici alte dovezi ale îndemînării dumneavoastră, într-adevăr, ne-a fost de ajuns. Vă daţi seama, sper, că e neapărat necesar să părăsiţi

Oxfordul şi, în tot cazul, să părăsiţi îndată locuinţa mea.

Înjosit şi tîrît în noroi cum eram, poate că aş fi respins pe loc acest limbaj jignitor printr-un act de violenţă personală, dacă în acea clipă atenţia nu mi-ar fi fost cu totul atrasă de un fapt nespus de tulburător.

Haina ce purtam era făcută dintr-o blană de o rară scumpete; e de prisos să spun cît era de rară şi cu ce preţ nebunesc o plătisem. Croiala ei, de asemenea, era un rod al fanteziei mele, căci eram trufaş şi de o înfumurare nesocotită în lucruri uşuratice de soiul acesta. Aşadar, cînd domnul Preston îmi întinse haina pe care o ridicase de jos, de lîngă uşa odăii, mi-am dat seama cu o uimire vecină cu groaza că pe a mea o ţineam pe braţ (unde, fără îndoială, o pusesem în neştire), iar aceea care mi se oferea nu era decît copia ei credincioasă, în fiece amănunt, oricît de neînsemnat ar fi fost. îmi aminteam că ciudata fiinţă care mă denunţase atît de cumplit era înfăşurată într-o blană, în timp ce nici unul dintre tovarăşii mei de petrecere, în afară de mine, nu purtase un asemenea veşmînt. Venindu-mi puţin în fire, am luat-o pe aceea pe care mi-o întindea Preston, am pus-o fără să se bage de seamă peste a mea şi am părăsit încăperea cu o încruntare hotărîtă şi sfidătoare.

În dimineaţa zilei următoare, înainte de revărsatul zorilor, părăsind Oxfordul, am început o călătorie grabnică pe Continent, bolnav de-a binelea de ruşine şi groază.

Zadarnic fugeam. Soarta mea blestemată şi triumfătoare mă urmărea necontenit, dovedindu-mi cu dinadinsul că de-abia începuse să-şi arate tainica ei putere. De-abia pusesem piciorul la Paris, că am avut o nouă mărturie a interesului nesuferit pe care acest Wilson îl purta treburilor mele. Au trecut ani după ani, în care n-am cunoscut alinarea. Ticălosul!

La Roma, cît de nepoftit, dar cu cîtă bunăvoinţă de strigoi a stat între mine însumi şi ambiţia mea! La Viena, la fel, la Berlin şi la Moscova!

În ce loc oare, într-adevăr, n-am avut prilejul amar să-l blestem în inima mea? în cele din urmă, prins de groază, fugeam de nevăzuta-i asuprire ca de ciumă; pînă la capătul pămîntului *am tot fugit, în zadar.*

Şi iară şi iară, în tainica împărtăşire cu propriul meu spirit, îmi puneam întrebările: „Cine-i oare? De unde vine? Şi ce urmăreşte?”

Dar nu găseam răspuns. Şi atunci cercetam, cu o luare-aminte minuţioasă, formele, metoda şi trăsăturile mai însemnate ale sfruntatei lui supravegheri. Dar şi aici erau prea puţine date ca să pot ajunge la o presupunere temeinică. E totuşi vrednic de amintit că, în nici una dintre numeroasele împrejurări cînd, în ultimul timp, mi-a stat în drum, n-a făcut-o decît ca să zădărnicească acele planuri sau să împiedice acele fapte care, dacă ar fi fost duse pînă la capăt, s-ar fi sfîrsit cu vreo nenorocire şi mai groaznică. Slabă îndreptăţire, desigur, pentru o autoritate pe care şi-o lua asupră-si cu atîta trufie! Slabă despăgubire pentru drepturile fireşti ale liberului arbitru, atît de jignitor şi de îndărătnic tăgăduite!

De asemenea, am fost nevoit să bag de seamă că, de mai multă vreme, călăul meu (care-si păstra cu sfinţenie şi cu o minunată iscusinţă ciudata meteahnă de a se îmbrăca la fel cu mine) potrivise în aşa fel lucrurile, cînd urmărea în fel şi chip să pună piedică voinţei mele, încît să nu-i pot zări nici o clipă trăsăturile feţei. Oricine ar fi fost William Wilson, *aceasta* era desigur culmea prefăcătoriei sau a smintelii. Putea oare să-şi închipuie, fie şi numai o clipă, că în sfetnicul meu de la Eton, în cel care mi-a nimicit onoarea la Oxford, sau se împotrivise ambiţiei mele la Roma, răzbunării mele la Paris, dragostei mele pătimaşe la Napoli, sau la ceea ce greşit numise el avariţia mea în Egipt, că în acest vrăjmaş neîmpăcat, în acest geniu rău al meu n-aş putea să-l recunosc pe William Wilson al anilor de şcoală, tizul, tovarăşul, rivalul, rivalul urît şi temut de la şcoala doctorului Bransby? Cu neputinţă!

Dar fie-mi îngăduit să trec mai repede la cumplita şi cea din urmă scenă a dramei.

Pînă atunci mă supusesem cu nepăsare tiraniei lui neînduplecate.

Sentimentul de adînc respect cu care priveam de obicei caracterul ales, măreaţa înţelepciune, prezenţa peste tot şi atotputernicia vădită a lui

Wilson, îmbinat cu o senzaţie de adevărată groază pe care mi-o inspirau anumite alte trăsături ale firii lui, ca şi unele presupuneri, făcuseră să se nască în mintea mea ideea că aş fi cu totul slab şi neajutorat şi mă îndemnaseră pînă atunci să mă supun orbeşte, deşi în silă şi plin de amărăciune, bunului său plac. Dar în ultima vreme mă dedasem cu totul băuturii, şi înrîurirea vătămătoare asupra firii mele moştenite mă făcea tot mai potrivnic oricărei supravegheri. Am început să murmur, să şovăi, să mă împotrivesc. Şi era oare numai închipuirea mea care mă făcea să cred că, în timp ce voinţa îmi sporea, voinţa asupritorului meu slăbea în aceeaşi măsură? Oricum ar fi, am început să simt cum mi se trezeşte în suflet o speranţă arzătoare si, în cele din urmă, nutream în gîndurile mele cele mai tainice hotărîrea întunecată şi deznădăjduită de a nu mai îndura să fiu multă vreme subjugat.

Era la Roma, în timpul carnavalului din 18.., pe cînd luam parte la o mascaradă la palatul ducelui napolitan Di Broglio[156]. Băusem în neştire,

[156] *Broglio* - piaţeta din faţa Palatului Dogilor la Veneţia - apare în nuvela *The Mysterious Stranger (Necunoscutul misterios),* 1824, a lui Washington Irving. Eroul anonim al nuvelei e un tînăr nobil din Neapole. Punctul culminant din poemul *La Nuit de Decembre (Noapte de decembrie),* 1855, de Alfred de Musset,

chiar mai mult ca de obicei, iar acum atmosfera înăbuşitoare a încăperilor înţesate de lume mi se părea de nesuferit. Greutatea cu care-mi croiam drum prin gloata musafirilor era şi ea de vină, într-o măsură destul de mare, de această răscolire mînioasă a firii rnele. Căutam cu nerăbdare (nu pot spune în ce scop josnic) pe tînăra, voioasa şi încîntătoarea soţie a acelui bătrîn amintit care era Di Broglio. Cu o încredere prea uşuratică îmi împărtăşise din vreme taina costumului pe care-l va purta, iar acum, zărind-o de departe, mă grăbeam să-mi tai drum pînă la ea.

În clipa aceea simţii pe umărul meu o mînă uşoară şi, în auz, acea în veci neuitată *şoaptă,* adîncă şi blestemată.

Cuprins de o mînie sălbatică, m-am întors pe loc spre cel care mă întrerupsese astfel şi l-am apucat năprasnic de guler. Aşa cum mă aşteptasem, era înveşmîntat într-un costum la fel cu al meu, întru totul; purta o mantie spaniolă de catifea albastră, iar peste haină avea o cingătoare roşie, de care era prinsă sabia. O mască de mătase neagră îi acoperea pe de-a-ntregul faţa.

- Ticălosule! am spus, cu un glas răguşit de o furie oarbă; fiece cuvînt rostit părea că aţîţă mai mult focul înverşunării mele. Ticălosule! Şarlatanule! Tîlhar blestemat! N-ai să mă mai urmăreşti aşa, nu, n-ai să mă mai urmăreşti pînă la moarte! Urmează-mă, sau te străpung pe loc!

Şi din sala de bal mi-am tăiat drum pînă într-o mică anticameră învecinată, trăgîndu-l după mine, din mers, fără ca el să se poată împotrivi.

Cînd am intrat, l-am îmbrîncit cît colo, cu mînie. S-a rezemat de perete, clătinîndu-se, în timp ce eu, cu o înjurătură groaznică, am închis uşa şi i-am poruncit să tragă sabia. A şovăit o clipă; apoi, cu un suspin uşor, îşi trase sabia, în tăcere, şi se puse în gardă.

Într-adevăr, lupta a fost scurtă. Eram peste fire de întârîtat de tot felul de porniri nimicitoare şi-mi simţeam într-un singur braţ energia şi vigoarea unei mulţimi întregi, în cîteva clipe, prin forţa şi îndemânarea mea, l-am respins pînă în peretele căptuşit cu lemn, şi astfel, ţinîndu-l în puterea mea, mi-am înfipt sabia, eu o sălbăticie de fiară, de cîteva ori, în pieptul lui, în clipa aceea cineva a încercat clanţa uşii. Mă grăbii să preîntîmpin venirea cuiva şi mă întorsei îndată la adversarul meu, care trăgea să moară. Dar în care limbă din lume s-ar putea descrie cum se cuvine acea uimire, acea groază ce m-a cuprins la priveliştea oferită atunci ochilor mei? Clipa scurtă cît mi-am întors privirile a fost de ajuns ca să pară că a adus o schimbare vădită în aşezarea camerei, în colţul ei cel mai depărtat. O oglindă mare - aşa, cel puţin, mi s-a părut în tulburarea mea dinţii - se afla acum într-un loc unde nu o zărisem mai înainte, şi cînd, în culmea groazei, m-am apropiat de ea, parcă propria mea înfăţişare, dar cu trăsăturile feţei de o paloare de moarte şi mînjite de sînge, îmi ieşi în întîmpinare cu un mers nesigur şi şovăitor.

---

se consumă, ca în *William Wilson,* în timpul unui *„bal masqué... dans le palais di Broglio”* („bal mascat... în palatul lui Broglio”). *Cf.* singura dramă a lui Poe, în care unul din personaje e Ducele di Broglie. Ducii de Broglie, din vechime stabiliţi în Franţa, descindeau dintr-o familie italiană numită iniţial Broglio.

Am spus că aşa mi se păruse, dar nu era aşa. Era chiar adversarul meu, era însuşi Wilson, care, în frigurile morţii, îmi sta dinainte. Masca şi mantaua lui zăceau la podea, unde le zvîrlise. Şi nu era fir în toate veşmintele lui, nu era linie în trăsăturile adîncite şi ciudate ale chipului său care să nu *fi* fost *al meu propriu,* pînă la cea mai desăvîrsită asemănare.

Era Wilson; dar nu mai vorbea în şoaptă şi aş fî putut crede că eu însumi vorbeam atunci cînd îmi spuse:

- Ai învins, iar eu sînt pierdut. Dar de azi înainte eşti mort şi tu - mort în faţa lumii, a cerului şi a speranţei. Ai trăit doar prin mine, iar acum vezi în moartea mea, vezi în această întruchipare, care e a ta proprie, cit de deplin te-ai omorît pe tine însuţi !

NOTĂ

WILLIAM WILSON

(A; *The Gift: a Christmas and New Year's Present for 1840,* 1839; *B: Burton's Gentleman's Magazine,* oct. 1839; *C: Tales of the Grotesque and Arabesque,* 1840; *D: PHANTASY-PIECES,* copia după *C* cu revizuiri manuscrise, 1842; *E: Broadway Journal,* 30 aug. 1845; *F: Works,* 1850; *G: Graham's Magazine,* mai 1842, extrase dintr-o recenzie la *Twice-Told Tales* de Hawthorne; *H: Works,* 1850)

William Wilson e un caz celebru de psihologizare a literaturii, cu puternice ecouri în operele unor urmaşi de-ai lui Poe (R.L. Stevenson, F.M. Dostoievski, J. Joyce etc). „Eroul apare alegoric, obiectiv, într-un al doilea personaj cu acelaşi nume şi aceeaşi înfăţişare. William Wilson, care îşi întîlneşte conştiinţa mai întîi la şcoală, încearcă să scape de ea toată viaţa. Oriunde merge, orice face (şi unele dintre faptele sale sînt foarte condamnabile), dublura sa îl ajunge inevitabil din urmă şi îl demască. Acest «spectru» îl urmăreşte de la şcoală la Oxford, Paris, Viena, Berlin, Moscova. în cele din urmă, în timpul carnavalului de la Roma, William Wilson îl atacă pe cel care-l teroriza, îl prinde pe acest al doilea William Wilson şi îl ucide cu pumnalul. Dar îşi dă seama prea tîrziu că şi-a omorît propria conştiinţă, distrugîndu-se astfel pe sine." (V. Buranelli, *op. cit.,* p. 74)

Sursa principală a nuvelei se cunoaşte dintr-o scrisoare a lui Poe către Washington Irving (din 12 oct. 1839, *a'pud* T.O. Mabbott, *op. cit.,* p. 423):

„Mi-am permis să vă trimit numărul din octombrie al lui *Gents' Magazine,* conţinînd nuvela *William Wilson.* Aceasta e nuvela despre care v-am vorbit în scrisoarea anterioară, şi care se bazează pe schiţa pe care aţi publicat-o în primul număr din *Gift* - cel din 1836. Schiţa dvs. se intitulează *O dramă nescrisă a lordului Byron.* Am sperat că, avînd astfel un drept de proprietate asupra nuvelei mele *William Wilson,* veţi fi tentat s-o citiţi - şi am mai sperat că... veţi găsi în ea ceva care să vă placă".

Data precisă a compoziţiei nu e sigură, dar nuvela a fost tipărită prima oară în almanahul *The Gift for 1840,* al cărui „Anunţ prefaţator" e datat 1 mai 1839. La 21 septembrie 1839 Poe îi scrie prietenului său Philip Pendleton Cooke: „Această nuvelă... este poate cea mai bună, deşi nu e ultima dintre cele ce-am scris".

Tălmăciri. în franceză apare mai întîi o imitaţie, *James Dixon, ou la funeste ressemblance (James Dixon, sau funesta asemănare),* semnată „G.B."

[Gustav Brunet], în *La Quotidienne,* 3 şi 4 dec. 1844; Charles Baudelaire, *William Wilson,* în *Le Pays,* 14, 15, 18 şi 19 febr. 1855, reed. în *Nouvelles histoires*

extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. In româneşte: *William Wilson,* tălmăcire anonimă, în *Viitorul,* III, 1909, nr. 446-453.

Titlul. Versiunea A; *William Wilson. A Tale (William Wilson. O povestire); B: William Wilson. A tale (From the Gift for 1840)* (Din almanahul pentru anul 1840). Doi dintre partenerii de afaceri ai lui John Allan, tatăl adoptiv al lui Poe, se numeau William Wilson: un quaker din Kendel şi un comisionar din Lexington, Virginia (Killis Campbell, *The Mind of Poe and Other Studies,* Cambridge, Mass., 1933, p. 146).

Convorbirea dintre Eiros şi Charmion

în româneşte de Maria-Ana Tupan

ΦΙυπ αοι Ττποαοιοω
Îţi voi aduce focul.

Euripide, Andromaca[157]

EIROS[158]

De ce-mi spui Eiros?

CHARMION[159]

Aşa te voi numi de-acum încolo. Şi tu trebuie să uiţi numele *meu* pământesc şi să-mi spui Charmion.

EIROS

Nu e un vis, într-adevăr!

CHARMION

Visele ne-au părăsit; dar despre aceste taine, în curînd. Mă bucură vioiciunea şi luciditatea ta. Aburul umbrei ţi-a pierit din ochi. Curaj, şi nu te teme de nimic. Zilele de stupoare ce ţi-au fost menite s-au dus, iar mîine chiar eu te voi iniţia în toată bucuria şi minunăţia noii tale existenţe.

EIROS

Adevărat, stupoarea a trecut, s-a dus. Răul cumplit şi întunericul înfricoşător au dispărut, şi nu mai aud zgomotul acela nebun, năvalnic, înspăimîntător, „ca vuietul unor ape mari”[160]. Simţurile îmi sînt totuşi tulburate, Charmion, de acuta percepţie a *noului.*

CHARMION

În cîteva zile va dispărea şi ea; te înţeleg însă şi te compătimesc.

Sînt deja zece ani pămînteşti de cînd am trecut prin ceea ce treci tu acum, dar amintirea mă apasă încă. Altă durere însă nu-ţi va mai fi dată în Eden[161].

EIROS

---

[157] *Motto*-ul din Euripide, *Andromaca,* v. 257, a fost adăugat la versiunea *C.*

[158] Om ridicat la rang de semizeu sau ocupînd, în ierarhia cosmică elină, un loc situat între muritori şi zei sau demoni (n. tr.).

[159] Diminutiv neutru de la *Charma* (= bucurie, plăcere, farmec). Personajul lui Poe exaltă „bucuria şi minunăţia” edenică (n. tr.).

[160] Citat din *Apocalipsa,* 14:2. Iată pasajul întreg: „Şi am auzit venind din cer un glas ca un vuiet de ape mari, ca vuietul unui tunet puternic; şi glasul, pe care l-am auzit, era ca al acelor ce cîntă cu alăuta, şi cîntau din alăutele lor”.

[161] în orig., *Aidenn* (din arab. *Adn* = Edenul). Apare pentru prima oară la Poe; *cf* poemul *Corbul,* v. 93, şi *Puterea cuvintelor.*

În Eden?

CHARMION

În Eden.

EIROS

O, Doamne! Fie-ţi milă de mine, Charmion! Mă copleşeşte măreţia a tot şi a toate, a necunoscutului acum cunoscut, a certitudinii acestui grandios Prezent în care s-a topit Viitorul ipotetic.

CHARMION

Nu te mai frămînta cu asemenea gînduri. Vom vorbi mîine despre asta. Mintea ţi-e încă tulburată şi nu se va linişti decît lăsînd-o în voia amintirilor. Nu privi în jur, nici înainte, ci în urmă. Mor de nerăbdare să aflu amănuntele nemaipomenitei întîmplări ce te-a aruncat printre noi. Povesteşte-mi cum a fost. Hai să vorbim despre lucruri familiare, în străvechea noastră limbă, din lumea ce-a pierit atît de crunt.

EIROS

Crunt, crunt, într-adevăr. Nu visez, o, nu!

CHARMION

Visele s-au dus. M-au jelit mult, dragă Eiros?

EIROS

Dacă te-au jelit, Charmion? O, mult de tot. Pînă în ultimul ceas al lumii a plutit peste casa ta un nor de adîncă melancolie şi statornică mîhnire.

CHARMION

Şi acel ultim ceas? Vorbeste-mi despre el. în afară de faptul că a avut loc această catastrofă, nu mai ştiu nimic. Dacă-mi amintesc bine, la vremea cînd am părăsit omenirea păşind în Noapte prin poarta Mormîntului, nu bănuiaţi cîtusi de puţin prăpădul ce s-a abătut peste vol. Sigur însă, eu nu eram la curent cu speculaţiile filozofilor zilei.

EIROS

Precum spui, catastrofa în sine nu era cîtusi de puţin prevăzută. Nenorociri asemănătoare constituiau însă de mult timp un subiect de discuţie printre astronomi. Nu-i nevoie să-ţi spun, dragă Charmion, că si în momentul cînd ne-ai părăsit lumea era de acord că pasajele din cărţile sfinte ce vorbesc de un foc atotmistuitor se refereau doar la globul nostru de tină. Dar cît priveşte agentul concret al distrugerii, filozofii greşeau, din pricina cunoştinţelor astronomice ale zilei, care privau cometele de pericolul focului. Densitatea slabă a acestor corpuri fusese ferm stabilită. Astronomii studiaseră trecerea lor printre sateliţii lui Jupiter şi nu constataseră nici o schimbare sensibilă fie în masa, fie în orbita planetelor secundare. Se încetăţenise ideea că aceste corpuri rătăcitoare nu erau decît nişte mase rarefiate de vapori, incapabile de a face vreun rău masivei noastre sfere, chiar şi în cazul unei coliziuni.

Nimeni nu se temea însă de o coliziune, întrucît se cunoşteau cu precizie datele tuturor cometelor. Ideea de a căuta printre ele agentul înspăimîntătoarei profeţii era considerată de ani de zile inadmisibilă. E drept că în ultimul timp se cam înmulţiseră himerele şi tot felul de întîmplări ciudate şi, deşi îngrijorarea domnea doar printre cei săraci cu duhul, în momentul cînd astronomii anunţară o *nouă* cometă, vestea fu primită de toată lumea cu o inexplicabilă tulburare şi suspiciune.

Elementele ciudatului corp ceresc fură de îndată calculate şi toţi cercetătorii văzură că traiectoria lui ajungea, la periheliu, în imediata vecinătate a pămîntului. Se găsiră chiar vreo cîţiva astronomi de mîna a doua care să afirme că o coliziune era inevitabilă. Nu-ţi pot reda efectul acestei veşti asupra oamenilor. Cîteva zile ei refuzară o afirmaţie pe care mintea lor, preocupată pînă atunci doar de treburi lumeşti, nu putea să o priceapă cu nici un chip. Numai că în problemele vitale adevărul îşi face repede drum spre înţelegerea chiar şi a celor mai neajutoraţi, în cele din urmă toţi îşi dădură seama că astronomii nu minţeau şi rămaseră în aşteptarea cometei. La început aceasta nu părea să se grăbească, nici nu prezenta vreun aspect deosebit. Era de un roşu pal, cu o coadă aparent mică. Timp de vreo şapte-opt zile nu i-am observat vreo creştere vizibilă în diametru, ci doar o schimbare parţială de culoare. Treburile curente fură uitate, atenţia tuturor fiind absorbită acum de discuţia purtată de filozofi în jurul naturii cometelor.

Pînă şi gîndirea leneşă a celor mai înapoiaţi fu stimulată de aceste consideraţiuni. Mintea şi sufletul învăţaţilor nu se mai risipeau acum întru potolirea spiritelor sau susţinerea teoriei favorite. Ei căutau, ei rîvneau opiniile exacte. Aspirau la cunoaşterea deplină. *Adevărul* se înălţa în deplinitătea forţei şi a copleşitoarei sale măreţii, iar înţelepţii se închinară lui şi-l preamăriră.

Părerea că presupusa coliziune ar putea produce un prejudiciu concret pămîntului şi locuitorilor săi pierdea tot mai mult teren printre învăţaţi, stăpîni acum pe judecata şi imaginaţia mulţimii. Se demonstra că densitatea *nucleului* cometei era mult mai mică decît cel mai rarefiat gaz al nostru. Se insistă asupra trecerii inofensive printre sateliţii lui

Jupiter a unui oaspete similar, ceea ce sluji în mare măsură la risipirea temerilor. Teologii se aplecară asupra profeţiilor biblice cu o seriozitate întreţinută de frică şi le prezentară oamenilor cu o simplitate şi o claritate fără precedent. Se susţinea cu atîta tărie că pămîntul avea să piară în flăcări, încît aceasta deveni pretutindeni convingere. Pe de altă parte, după cum ştia acum toată lumea, cometele nu erau de natură incendiară, ceea ce ne ferea în mare măsură de spaima profeţiilor apocaliptice. De observat că prejudecăţile populare şi superstiţiile curente cu privire la epidemii şi războaie, care obişnuit se înmulţesc la apariţia unei noi comete, erau acum cu desăvîrşire absente. Ca şi cum, scuturîndu-se din somn, raţiunea alungase superstiţia de pe tronul ei. Pînă şi cel mai slab intelect cîştigase în vigoare prin exces de concentrare.

Urmările mai puţin importante ale coliziunii făceau obiectul unor laborioase cercetări. Savanţii vorbeau de uşoare perturbaţii geologice, de

probabile schimbări în climă şi, ca urmare, şi în vegetaţie, de posibile influenţe magnetice şi electrice. Alţii susţineau că nu va fi vorba de nici o urmare perceptibilă, în vreme ce aveau loc aceste discuţii obiectul creştea în diametru şi în strălucire. Pe măsură ce se apropia, omenirea pălea, încetară toate activităţile umane.

În evoluţia stării de spirit generale se produse o schimbare atunci cînd cometa depăşi în dimensiuni pe toate cele ce-o precedaseră. Pierzînd acum şi cea mai slabă speranţă că astronomii se înşelau, oamenii căpătară certitudinea răului. Spaima lor nu mai avea nimic iluzoriu.

Chiar şi inimile cele mai curajoase băteau cu putere. Peste cîteva zile aceste simţăminte fură înlocuite de altele şi mai greu de îndurat. Nu mai puteam gîndi la straniul corp în termeni *obişnuiţi.* Atributele lui *istorice* dispăruseră. Ne apăsa, producîndu-ne o senzaţie *nouă,* hidoasă.

Nu mai vedeam în el un fenomen astronomic, ci un duh rău peste inimile noastre, o umbră pe creierul nostru. Cu o inimaginabilă repeziciune ea căpătase aspectul unei gigantice mantii de flăcări rarefiate, acoperind tot orizontul.

Mai trecu o zi şi oamenii respirară ceva mai liniştiţi. Era evident că ne aflam deja sub influenta cometei, şi totuşi trăiam. Simţea chiar o neobişnuită supleţe a trupului şi o vioiciune a minţii. Obiectul ce ne teroriza era foarte rarefiat, întrucît toate astrele se vedeau perfect prin el. Vegetaţia suferise schimbări evidente şi, cum acest lucru fusese anticipat, am căpătat încredere în previziunile înţelepţilor. Un foliaj luxuriant, cu totul necunoscut, împodobi toate plantele. Mai trecu o zi şi năpasta nu ne lovise încă. Era clar că nucleul cometei ne va atinge primul. O mare schimbare se petrecu în oameni şi prima senzaţie de *durere* fu semnul sumbru ce descătuşa vaietele tuturor. Durerea era cauzată de o contracţie puternică a toracelui şi plămânilor, la care se adăuga o insuportabilă uscăciune a pielii. Nu se mai putea nega faptul că atmosfera fusese serios afectată. Discuţiile se purtau acum în jurul componenţei ei şi a schimbărilor ce puteau surveni. Rezultatul acestei investigaţii ne umplu inimile de groază.

Se ştia de mult că atmosfera este compusă din oxigen şi azot, în proporţie de douăzeci şi unu la sută oxigen şi şaptezeci şi nouă la sută azot. Oxigenul, principiul arderii şi propagatorul căldurii, e indispensabil vieţii şi totodată cel mai puternic agent energetic din natură. Azotul, dimpotrivă, nu întreţine nici viaţa, nici arderea. Un exces de oxigen produce deci un spor de vitalitate la toate formele de *viaţă,* ceea ce se şi întîmplase în ultimul timp. Inspăimîntătoare era prelungirea acestei iei. La ce ar fi dus *o extracţie* totală de azot? O flacără irezistibilă, instantanee, atotcuprinzătoare şi atotmistuitoare - împlinirea în cele mai mici şi mai teribile detalii a profeţiilor biblice.

Mai e nevoie oare, Charmion, să-ţi zugrăvesc nebunia omenirii dezlănţuite? Tocmai caracterul rarefiat al cometei, care mai înainte ne umpluse de speranţă, era acum motivul disperării noastre, în impalpabilitatea ei *gazoasă* vedeam bine mîna Destinului. Mai trecuse o zi, ducînd cu ea ultima rază de Speranţă. Respiram greu, sufocaţi de

modificarea rapidă a atmosferei. Sîngele excesiv oxigenat alerga tumultuos în făgaşul prea strîmt. O nebunie fără seamăn pusese stăpînire pe noi toţi. Cu braţele întinse statornic spre cerul ameninţător, strigam tremurînd din toată fiinţa. Nucleul distrugătorului însă ne ajunsese, şi chiar şi aici, în Eden, mă cutremur cînd îmi amintesc[162]. N-am să mai lungesc povestea, Charmion, voi fi scurt ca şi pieirea noastră. Mai întîi o lumină mare, lividă, se revărsă în lucruri. Apoi - să ne plecăm, o, Charmion, în faţa măreţiei fără seamăn a Atotputernicului! - de pretutindeni se înălţă un strigăt teribil, de parcă ar fi venit chiar din gura LUI; întreaga masă de eter ce ne acoperea se aprinse deodată cu o flacără pentru a cărei strălucire şi necruţătoare dogoare nici îngerii din cerul cunoaşterii pure nu au nume. Acesta a fost sfîrşitul.

NOTĂ

CONVORBIREA DINTRE EIROS ŞI CHARMION

(THE CONVERSATION OF EIROS AND CHARMION)

(A; Burton's Gentleman's Magazine, dec. 1839; *B: Tales ofthe Grotesque and Arabesque,* 1840; *C: Philadelphia Saturday Museum,* 1 apr. 1813; *D: Tales,* 1845; *E: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

E primul din ceea ce s-ar putea numi „dialogurile platoniciene ale lui Poe despre sufletele din rai" (vezi de asemenea *Colocviul dintre Monos şi Una* şi *Puterea cuvintelor).* Ele au avut o mare priză la critici. E. Duyckinck le-a inclus pe toate trei în volumul de *Povestiri* din 1845.

Subiectul eseului - pieirea lumii prin foc -, preocupare mai veche a teologilor şi a fanaticilor, era la data respectivă cu atît mai actual, cu cît William Miller din Law Hampton, Washington County, New York, anunţase în 1831 împlinirea profeţiei biblice peste doi ani. Anul 1833 a fost într-adevăr martorul unor „ploi" de meteoriţi. în 1835 a revenit faimoasa cometă Halley, iar în 1838 cometa Encke, după ce ea mai fusese zărită în 1833 şi era aşteptată din nou în 1842.

În 1838 a apărut o nuvelă care trebuie să-i fi dat de gîndit lui Poe. *The Cornet (Cometa)* a lui S. Austin Jr., tipărită în *The Token and Atlantic Souvenir for 1839,* relatează descoperirea unei comete, disputele dintre astronomi, agitaţia presei şi a maselor, speculaţiile filozofice pe marginea unei eventuale coliziuni cu Pămîntul. în final cometa stîrneste valuri atît de năprasnice, încît întreg pămîntul e acoperit de ape.

Poe va respinge „ipoteza" lui Austin pe temeiuri de natură ştiinţifică, dar şi în virtutea profeţiei că pămîntul nu va pieri de un al doilea potop, ci prin foc.

În 1829 Poe numea cometele *„carriers of fire"* („purtători de foc").

Poe şi-a scris eseul probabil în octombrie sau noiembrie 1839. Retipărirea lui la 1 aprilie 1843 era un prilej cît se poate de nimerit, întrucît Marea Cometă din 1843 a fost zărită prima oară la 28 februarie, fiind ţinută sub observaţie pînă la 19 aprilie. în luna martie, ea căpătase o strălucire neobişnuită, coada ei fiind cea mai lungă dintre cîte s-au văzut vreodată (două sute de milioane de mile -

[162] *Cf. 2 Petru,* 3:10: „în ziua aceea, cerurile vor trece cu trosnet, trupurile cereşti se vor topi de mare căldură, şi pămîntul, cu tot ce este pe el, va arde". T.O. Mabbott consideră acest articol ca fiind al lui Poe. Identificat în 1940, el e reprodus în ediţia sa după unicul exemplar al revistei respective, aflat în biblioteca Universităţii North Carolina.

comunicare a prof. Stanley P.Wyatt Jr., *apud* T.O. Mabbott, *op. cit.,* p. 454).

Poe inserează eseul, cu un titlu nou, în revista *Philadelphia Saturday Museum* (1 apr. 1843)*. Pe o altă pagină a revistei apărea următorul articol:

Data e semnificativă!

„PIEIREA LUMII

Vă atragem atenţia asupra ciudatului articol, de pe pagina alăturată, intitulat *Pieirea lumii.* El detaliază o conversaţie imaginară între două duhuri într-o perioadă următoare «Marii Catastrofe», care, puţini se îndoiesc, va avea loc într-o epocă viitoare.

Părerile conţinute în această conversaţie sînt în deplin acord cu speculaţiile filozofice. Pericolul unei coliziuni cu o cometă este, desigur, foarte mic şi, pe temeiul naturii gazoase a acestor corpuri stranii, s-a emis ipoteza că nici măcar contactul direct n-ar avea consecinţe fatale; dar intenţia articolului în chestiune pare a fi aceea de-a sugera un mod în care, prin influenţa cometei, pămîntul ar putea pieri, şi încă în conformitate cu «Profeţia».

Cît despre vizitatorul celest prezent acum, bineînţeles că n-avem de ce ne teme. Acum el se îndepărtează de pămînt cu o repeziciune absolut incredibilă şi, într-un timp foarte scurt, va dispărea, poate pentru totdeauna, din ochii oamenilor. Dar el a venit neanunţat şi mîine perechea lui sau cine ştie ce altă minune mai mare îşi va face probabil apariţia. încrederea fermă în înţelepciunea şi bunătatea lui Dumnezeu nu contrazice cîtuşi de puţin cuvenita înţelegere pe care ar trebui să o avem faţă de pericolele nenumărate şi de felurite chipuri care ne înconjoară atît de ameninţător”.*

Tălmăciri. In franceză: Isabelle Meunier, *Le Colloque d'Eiros et Charmion,* în *La Democraţie pacifique,* 3 iul. 1847; Charles Baudelaire, *Entretien d'Eiros avec Charmion,* în *Le Pays,* 27 iul. 1854, reed. cu titlul *Conversation d'Eiros avec Charmion* în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857. In româneşte: C. Cioflec, *Convorbire între Eiros şi Charmion. Dialog fantastic,* în *Lupta,* III, 1909, nr. 150, p. 2.

Titlul. Versiunea *C: The Destruction ofthe World. A Conversation between Two Departed Spirits. (Pieirea lumii. Convorbire între două duhuri plecate dintre noi.)* Sub aceste nume apar şi credincioasele slujitoare ale Cleopatrei, despre care citeşte Lalage în drama lirică *Politian* (vezi E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 168). Ele sînt menţionate de Plutarh în *Vieţi paralele,* „Antoniu”, cap. 85; în Shakespeare, *Antoniu şi Cleopatra*; în piesa lui John Dryden, *AU for Love (Totul pentru dragoste).*

Shakespeare ortografiază „Charmian”, Dryden „Charmion”, şi amîndoi „Iras”.

De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mîna în eşarfă

în româneşte de Liviu Cotrău

Oricare gentleman curios să afle ce stă scris pe cartea mea de vizită (din hîrtie satinată de culoare trandafirie) are ocazia, bineînţeles, să citească aceste interesante cuvinte: sir Pathrick O'Grandison, Baronet, strada Southampton nr. 39, Piaţa Russell, parohia Bloomsbury[163]. Iar dacă respectivul gentleman ar dori să ştie cine-i prinţul bunelor maniere şi arbitrul eleganţei de pe întreg cuprinsul Londrei, apoi să afle că ăla sînt *eu*! Nu-i nimic surprinzător în asta, cîtuşi de puţin (deci fă bine şi nu mai strîmba din nas), căci în cele şase săptămîni de cînd mă număr şi eu printre gentlemeni, adică de cînd am încetat să mai bat drumurile de baltă şi m-am însoţit cu Baroneasa, Pathrick a dus-o ca un rege, bucurîndu-se de stimă şi respect. Ptiu! cum ţi-ar unge sufleţelul să-l poţi vedea pe sir Pathrick O'Grandison, Baronetul, gătit în straie de operă sau suindu-se în brişcă pentru plimbarea prin Hyde Park. Nu încape îndoială că pricina pentru care întreg cuconetul e amorezat de mine este înfăţişarea mea chipeşă şi spilcuită. Nici nu-i de mirare, întrucît trupşorul meu atît de rîvnit măsoară cu ciorapi cu tot sase picioare şi un pic, fiind, cît priveşte armonia proporţiilor, fără pereche în lume. In orice caz nu se poate compara cu cele trei picioare şi ceva cît are franţuzul ăla bătrîior şi mărunţel de peste drum, care se zgîieste şi se holbează cît e ziulica de lungă (ghinionul lui) la văduvioara aia frumuşică, cucoana Tracle[164], care locuieşte nas în nas cu mine (Dumnezeu s-o binecuvînteze), buna mea cunoştinţă şi prietenă. Ţi-ai dat seama, bineînţeles, că şnapanul ăla de-o şchioapă e cam abătut, şi că-şi poartă mîna stingă în eşarfă. Tocmai de-aceea, cu îngăduinţa d-tale, am să-ţi aduc la cunoştinţă adevăratul motiv.

Treaba e cît se poate de simplă: chiar în ziua sosirii mele din Connaught am ieşit în stradă, iar văduva, cucoana Tracle, frumuşică foc, zărind pe fereastră cît eram de arătos, îşi pierdu de-a binelea capul. Mi-am dat seama de asta imediat, cum uşor poţi bănui. Nu mă-nşelam deloc, pe onoarea mea! Cucoana dădu iute oblonul de-o parte, făcu nişte ochi cît cepele, apoi apropie de unul din ei un binoclu auriu. Arză-m-ar focul gheenei dacă nu-mi spunea limpede, cît poate vorbi de limpede un ochi printr-un binoclu: - Ptiu! 'neaţa bună, sir Pathrick O'Grandison, Baronet, dragul meu, pari a fi un gentleman cumsecade, zău! întreaga mea fiinţă şi avere îţi stau oricînd la dispoziţie, numai să faci un semn.

Dar nu cu mine trebuie să te-ntreci în politeţuri, la care eu i-am

---

[163] Naratorul e tizul lui *Sir Charles Grandison* din romanul cu acelaşi nume (1753) al prozatorului englez Samuel Richardson, iar adresa sa din Londra e aceeaşi cu a familiei John Allan în scurta lor şedere în capitala Angliei. Proprietarul casei era un francez, pe nume Henry Dubourg, ale cărui fiice ţineau şcoala pe care o frecventa Poe *(apud* A.H. Quinn, *op. cit.,* p. 77, care citează o scrisoare a lui John Allan din 12 sept. 1817).

[164] Nume sugestiv, căci engl. *treacle* = melasă.

făcut o reverenţă ce ţi-ar fi sfîşiat inima în două văzînd-o, apoi, scoţîndu-mi pălăria cu un gest plin de graţie, i-am tras o ocheadă zdravănă în care puteai citi următoarele: - Pe onoarea mea, eşti nespus de dulce, scumpa mea cuconiţă Tracle, să mă-nghită pişţelniţa dacă eu, sir Pathrick O'Grandison, Baronet, n-oi fi în stare să dovedesc întreaga mea ardoare faţă de dumneata înainte s-apuce să clipească puriştii din Londonderry.

Chiar a doua zi dimineaţă, pe cînd socoteam că cel mai nimerit lucru era să-i scriu vădanei un bileţel de amor, apăru valetul cu o carte de vizită elegantă, zicîndu-mi că numele însemnat pe ea (fiind eu stîngaci, nu prea reuşeam să desluşesc slovele culcate spre dreapta) era al unui oarecare musiu Conte Luchesi[165], *maître di dans*, şi că persoana respectivă nu era alta decît şnapanul de franţuz ce locuia vizavi.

Tocmai în acea clipă tîlharul îşi făcu apariţia cu o temenea pînă la podele şi-mi zise ca era vorba de-o scurtă vizită de curtoazie, după care se puse să pălăvrăgească cu o iuţeală nemaipomenită, încît să mă ia dracu' dacă am priceput o iotă, cîtuşi de puţin, în afară că repeta întruna *pulivu, vulivu,* şi printre o mie şi una de gogoşi - ghinionul lui - că era îndrăgostit lulea de văduvioara mea, cucoana Tracle, şi că şi văduvioara mea, cucoana Tracle, făcuse pasiune pentru dînsul.

Auzind eu asta, ai fi putut jura că dăduse strechea în mine; noroc că mi-am adus aminte că nu eram altul decît sir Pathrick O'Grandison, Baronetul, şi că nu se cădea cîtuşi de puţin să sacrific politeţea de dragul mîniei; drept care, făcîndu-mă că n-am auzit, m-am întreţinut cordial cu musafirul meu de-o şchioapă. Dar după o bucată de timp ce crezi că face? Să vezi şi să nu crezi: mă roagă să-l însoţesc într-o vizită la văduvioara, zicîndu-mi că va face el prezentările de rigoare.

- Să fie cu putinţă? am zis în sinea mă. Pe onoarea mea, sir Pathrick, eşti cel mai norocos muritor în viaţă. Vom vedea acuşica după cine-i moartă cucoana Tracle: trupşorul tău dulce ori musiu *maître di dans*?

Cu asta ne-ndreptarăm către vecina mea, vădana, a cărei locuinţă o găsirăm, nu exagerez deloc - nemaipomenit de primitoare. Podeaua era acoperită toată de un covor mare, iar într-un colţ se vedeau un pianoforte. o drîmbă şi naiba ştie ce. În celălalt colţ era o canapea cum n-ai mai văzut, pe care cine crezi că şedea? Dulcele îngeraş, cucoana Tracle.

- 'neaţa bună, doamnă Tracle, zic eu, cu o plecăciune atît de graţi-oasă încît ţi s-ar fi uscat limba în gură de invidie.

---

[165] Profesorul de dans *Luchesi* e modelat, pare-se, după o persoană reală din Baltimore, despre care John H. Hewitt nota în *Shadows on the Wall (Umbre pe perete),* 1877, p. 68: „Frederick Lucchesi... deţinea o poziţie de vază ca profesor de muzică... Mi-l amintesc cînd cînta la piculină în trupa de la [Academia Militară] West Point... Era un băiat mărunţel pe atunci... şi a stîrnit admiraţia tuturor prin îndemînarea cu care cin ta la acest instrument minuscul". Lucchesi se trăgea din Lucea, oraş în Italia, dar a locuit la Baltimore treizeci şi cinci de ani. Din 1845, figura *în Anuar* ca profesor de muzică. A murit în 1869 la vîrsta de cincizeci şi opt de ani. *Cf.* E.A. Poe, *Balerca de Amontillado,* unde apare un personaj secundar cu acest nume.

- *Vulivu, pulivu, tutalamod* [166], zice franţuzul de-o şchioapă; bine-înţeles, madame Tracle, urmă el, că domnul de faţă nu-i altul decît

Excelenţa Sa, sir Pathrick O'Grandison, Baronetul, prietenul meu cel mai bun din lume.

Cu asta văduva se scoală de pe canapea şi ne face o reverenţă cum nu s-a mai pomenit, după care se aşază la loc ca un îngeraş; după care, Sfinte Sisoe! cine crezi că-şi propteşte trupşorul chiar în dreapta dînsei?

Puşlamaua de *maître di dans*! Ah, Doamne! Simţeam cum de disperare îmi săreau amîndoi ochii din orbite, colo pe loc. Dar nu trece un minut şi zic: - Aşteaptă numai, preastimate *maître di dans!* Şi cît ai clipi din ochi mă pun în stînga cucoanei, ca să fiu chit cu tîlharul. Pe onoarea mea! Te-ar fî uns la inimă să vezi ce ocheade zdravene şi pline de tîlc îi trăgeam pe faţă cucoanei, cînd cu un ochi, cînd cu celălalt.

Dar franţuzul bătrîior şi de-o şchioapă nu mă bănuia cîtuşi de puţin, fiind el extrem de ocupat cu propriile sale avansuri la cucoană. - *Vulivu, pulivu, tutalamod* repeta el fără contenire.

- Degeaba, brotăcelule, zic eu în sinea mea; şi-am început să-mi bat gura întruna, cît puteam de tare şi de repede, încît pînă la urmă am reuşit s-o atrag pe cucoană de partea mea integral şi de-a binelea graţie conversaţiei mele inteligente pe marginea bălţilor din Connaught.

Încetul cu încetul ajunse să-mi zîmbească cu gura pînă la urechi, si-atît de drăgălaş încît, cuprins de-o vitejie fără seamăn, i-am apucat cu gingăşie degetul cel mic, privind-o tot timpul cu ochii larg deschişi.

Să fî văzut ce sprinten era îngeraşul, căci numai că-şi dădu seama de intenţiile mele şi într-o clipită îşi ascunse mîna la spate, părînd a-mi spune: - Astîmpără-te, sir Pathrick O'Grandison, fiindcă ţie ţi-am rezervat ceva mai bun, dragul meu; nu-i cîtuşi de puţin cuviincos să-mi strîngi mîna de faţă cu franţuzul ăsta de-o şchioapă, musiu *maître di dans.*

Cu asta îi trag cu ochiul din răsputeri, vrînd a-i spune:

- Lasă-l pe sir Pathrick să-şi vadă de manevrele sale nevinovate, şi degrabă m-am pus pe treabă: ai fi murit de plăcere văzînd cu cîtă dibăcie mi-am strecurat braţul drept între spătarul canapelei şi spatele cucoanei, unde, bineînţeles, am simţit o mîna dulce aşteptînd parcă să-mi zică: - 'neaţa bună, sir Pathrick O'Grandison, Baronet, căci oare nu eram eu ultima fiinţă de pe-acest pămînt care-i strînsesem mînuţa cu gingăşie, ca pentru început, nu care cumva să mă ia cucoana drept un necioplit? Dar, ah, pe onoarea mea, mi se răspunde cu o strîngere la fel de caldă şi de gingaşă, o strîngere cum n-am mai pomenit de cînd mă ştiu pe lume. - Mii de draci, sir Pathrick, cuget în sinea mea, adevărul e că dintre toţi băltăreţii veniţi din Connaught nu-i nici unul atît de frumuşel şi de înstărit. Cîtuşi de puţin. Cu asta strîng mînuţa zdravăn şi, pe legea mea, tot atît de zdravăn îmi răspunde şi cucoana.

Te-ai fi prăpădit de rîs văzînd mutra satisfăcută a stimabilului *maître*

[166] Luchesi vrea să zică probabil:*„Voulez-vous, pouvez-vous, tout ă la mode”* („Aţi vrea, aţi putea, la modă” - fr.).

di dans. Pălăvrăgeală şi curte mai caraghioasă de cum a-nceput dînsul cu cucoana nu s-au mai văzut de cînd lumea. Arză-m-ar focul gheenei dacă nu l-am surprins cu propriii mei ochi trăgîndu-i cucoanei ocheade pe furiş. Zău! în momentul acela eram ca o pisică turbată, şi nu care cumva să-ndrăznească vreunul să mă contrazică!

- Permite-mi să-ţi aduc la cunoştinţă, musiu *maître di dans,* am zis eu cu desăvîrşită politeţe, că nu-i cîtuşi de puţin frumos, repet, cîtuşi de puţin frumos, şi-n nici un caz din partea unor oameni ca dumneata să te zgîieşti şi să te holbezi la dumneaei în halul ăsta; după care strîng din nou mînuţa, părînd a-i spune: - Comoara mea, cine să te ocrotească dacă nu sir Pathrick, ia spune, bibeloul meu? Dar în loc de cuvinte mi se răspunde cu o strîngere de mîna tot atît de năprasnică. - Adevărat grăieşti, sir Pathrick, dragul meu, eşti un gentleman sadea - Dumnezeu mî-e martor! Cu asta cucoana îşi deschise ochii-i minunaţi încît pentru o clipă m-am temut că o să-i ţîşnească din găvane integral şi de-a binelea. Mai întîi îi aruncă o căutătură de mîţă turbată lui musiu

Broscoiu', după care-mi surîse cu toată gura.

- Atunci, îngăimă şnapanul, zău! *vulivu, pulivu,* scuturîndu-şi umerii ca pişcat de Necuratu', de-i alunecă cilindrul într-o parte şi-i căzură fălcile ca o trapă. Din acel moment n-am mai zărit urmă de satisfacţie pe mutra ştrengarului.

Trebuie să mă crezi, comoara mea, că-n acele clipe nimeni nu era mai mînios ca sir Pathrick, deşi cucoana mă strîngea de zor de mînă, parcă mi-ar fi zis: - Ia-l din nou la refec, sir Pathrick O'Grandison, dragul meu; drept urmare, pe loc i-am tras o înjurătură de să mă ţină minte:

- Stîrpitură! Broscoi de baltă! Pui de căţea! Dar ce crezi că face atunci cucoana? Sare de pe canapea ca muşcată de şarpe şi-o zbugheşte pe uşă, încît abia am apucat să-ntorc capul după dînsa şi s-o urmăresc cu ochi plini de uimire şi de zăpăceală. Cum lesne îţi poţi da seama, aveam motivele mele, ştiind prea bine că n-avea cum coborî scările integral şi de-a binelea cîtă vreme o ţineam strîns de mînuţă - să mă ia naiba dacă slăbisem cît de cît strînsoarea, nici măcar pentru o clipă. Zic eu:

- Cuconiţă dragă, nu cumva ai comis o eroare? întoarce-te, iubito, ca să-ţi înapoiez mînuţă. Dar dînsa coborî scările ca o vijelie, iar eu m-am întors către stîrpitura de franţuz. Dumnezeule! Ce crezi că strîngeam în mînă? Lăbuţa ştrengarului! Lăbuţă am zis? Aoleu, nu era cîtuşi de puţin lăbuţă, şi basta!

Probabil că nu eram singurul care să se prăpădească de rîs văzînd mutra individului cînd acesta descoperi că ceea ce ţinuse tot timpul în palme nu era cîtuşi de puţin, repet, cîtuşi de puţin mînuţă văduvioarei, ci a lui sir Pathrick O'Grandison în carne şi oase. Nici tartorele iadului n-a apucat încă să vadă o căutătură mai tîmpă ca a lui. Cît priveşte pe sir Pathrick O'Grandison, Baronetul, nu era cîtuşi de puţin în firea sa să-şi facă griji din pricina unor fleacuri. Pot adăuga însă (Dumnezeu mi-e martor) că înainte de-a slăbi menghina (asta numai după ce argaţii cucoanei ne dădură afară pe amîndoi), am mai strîns o dată mînă pezevenghiului atît de straşnic încît am făcut-o chiseliţă.

- *Vulivu, pulivu,* gemu el. - S-o ia dracu'!

Iată, aşadar, pricina pentru care dînsul îşi poartă mînă stingă în eşarfă.

NOTĂ

DE CE FRANŢUZUL DE-O ŞCHIOAPĂ ÎŞI POARTĂ MÎNA ÎN EŞARFĂ *(WHY THE LITTLE FRENCHMAN WEARS HIS HAND IN A SLING)*

(A: versiune apărută într-un periodic neidentificat, 1839; *B: Tales of the Grotesque andArabesque,* 1840; *C: Broadway Journal,* 6 sept. 1845; *D: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

„E discutabil dacă Poe era într-adevăr capabil să scrie farse pentru scenă. Sigur însă este că era capabil să scrie farse pentru reviste, cum arată publicaţiile sale. Avea un talent original de a fi amuzant în scris, şi şi-a folosit acest talent cînd a compus... *De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mina în eşarfă”* (V. Buranelli, *op. cit.,* p. 42).

Principala sursă de inspiraţie va fi fost negreşit un personaj dintr-o cunoscută povestire a generalului George Pope Morris intitulată *The Little Frenchman and his WaterLots (Franţuzul de-o şchioapă şi cota lui de apă),* apărută *în New York Mirror* (31 dec. 1836). Povestirea avea să dea titlul unui volum al lui Morris, publicat în 1838. Cartea s-a bucurat de succes, dar Lambert A. Wilmer, prietenul lui Poe, nu era prea încîntat de ea, căci iată ce scria în *The Quacks of Helicon (Şarlatanii din Helicon),* 1841, p. 43: „Generalul M[orris] nu poate face nimic fără «franţuzul de-o şchioapă...» Dacă nu era franţuzul de-o şchioapă, mă îndoiesc că umorul generalului ar fi găsit prilej să se dezvolte”.

În povestirea lui Morris e vorba de un oarecare *musiu* Poo Poo, care vine de la Paris la New York, deschide un magazin de jucării, agoniseşte 5 000 de dolari pe care îi investeşte în 60 de loturi de pămînt, în Long Island, „cu bogate resurse de apă”. Vizitîndu-şi proprietăţile, descoperă că în timpul fluxului acestea sînt acoperite de apă. *Musiu* Poo Poo se va întoarce la Paris la fel de sărac cum plecase.

Locul de obîrşie al eroului lui Poe e ţinutul Connaught din vestul Irlandei, ai cărui locuitori sînt proverbial cei mai sălbatici şi bătăioşi dintre „irlandezii sălbatici” *(„wild Irishmen”).*

Schiţa a fost compusă cîndva între 1837 şi 1839. Nu se cunoaşte prima ei tipărire, în mod sigur înainte de apariţia ei în volumul *Povestiri groteşti şi arăbeşti.*

E prima dintre prozele lui Poe care a fost tipărită clandestin la Londra în *Bentley's Miscellany* (iul. 1840), cu titlul *The Irish Gentleman and the Little Frenchman (Gentlemanul irlandez şi franţuzul de-o şchioapă).*

În versiunea C *(Broadway Journal),* era iscălită „Littleton Barry” (vezi comentariile la *Respiraţie pierdută, supra).*

Schiţa lui Poe e scrisă în dialect, într-un gen de engleză franţuzită vorbită de către un irlandez. E locul să mărturisim că înainte de a fi tălmăcită în româneşte ea a trebuit să fie „transpusă” în engleză.

Prefaţă (la volumul Povestiri groteşti si arăbeşti - 1840)

în româneşte de Liviu Cotrău

Epitetele „grotesc” şi „arăbesc” descriu, după cum se va vedea, cu destulă precizie, atmosfera precumpănitoare din povestirile publicate aici[167]. Dar din faptul că timp de doi-trei ani am scris douăzeci şi cinci de povestiri[168] al căror caracter general ar putea fi definit într-un chip atît de succint ar fi incorect să se presupună - în orice caz ar fi necinstit să se presupună - că aş nutri faţă de această specie literară un gust sau o înclinaţie aparte, cu atît mai puţin exagerată[169]. Poate că le-am scris cu gîndul de a le republica într-un volum, cum este cel de faţă şi, prin urmare, voi fi dorit să păstrez, pînă la un punct anume, o anumită unitate de ansamblu. De fapt acesta-i adevărul, şi s-ar putea să nu mai scriu niciodată ceva în acest gen. Vorbesc despre aceste lucruri aici, fiindcă sînt înclinat să cred că tocmai această preponderenţă a „arăbescului” din povestirile mele serioase i-a îndemnat pe unii critici să mă taxeze, cu toată simpatia de altfel, de ceea ce-au binevoit să numească „germanism” şi melancolie, învinuirea este de prost gust, iar temeiurile n-au fost îndeajuns cîntărite. Să admitem pentru o clipă că „piesele fantastice”[170] tipărite acum suferă într-adevăr de „germanism”, dacă nu de altceva, înseamnă atunci că „germanismul” constituie „starea mea de spirit” în momentul de faţă. Mîine s-ar putea să sufăr de orice în afară de „germanism” după cum ieri sufeream de tot restul. Aceste numeroase bucăţi sînt totuşi o carte. Amicii mei ar da dovadă de tot atîta deşteptăciune dacă s-ar apuca să-l

---

[167] *„Grotesc”* şi *„arabesc”.* Termenul de „grotesc” desemnează un tip de ornament în arhitectură, pictură sau sculptură, ce constă în îmbinări fantastice de forme animale şi vegetale. Termenul mai desemnează şi orice *design* capricios *(whimsical)* sau stil decorativ. A fost întrebuinţat prima oară pentru a defini genul de picturi descoperite în încăperile subterane *igrotte)* ale ruinelor romane din Roma şi Pompei (de pildă, „casa de aur” a lui Nero sau băile lui Titus). „Arabescul” - un *design* decorativ constînd într-o reţea complicată de linii - îşi are originea în desenele groteşti reproduse de Rafael şi discipolii săi în *Loggia* Vaticanului. În Renaşterea italiană arabescul e substituit de grotescul clasic, păstrîndu-se însă termenul arab originar, în vreme ce arta sarazină sau arabă propriu-zisă va fi denumită arta *maură.* Arabescul va desemna exclusiv stilul dezvoltat din grotescul clasic al perioadei romane *(Encyclopaedia Britannica).*

[168] Douăzeci şi cinci de povestiri, dacă sînt luate separat *Cum se scrie un articol pentru revista* Blackwood şi *La ananghie.* Ele au fost scrise nu în doi~trei ani, cum se afirmă în *Prefaţă,* ci în cel puţin opt ani.

[169] Poe pare totuşi a exagera reacţia negativă a criticilor la adresa „germanismului” din povestirile sale. Iată ce scria *Richmond Compiler* în febr. 1836: „Dl Poe e prea îndrăgostit de tot ce este sălbatic, nefiresc şi respingător! De ce nu-şi lasă oare geniul său sclipitor să se înalţe înspre regiunile mai pure, mai luminoase şi mai fericite? De ce nu vrea să se scuture de vraja supranaturalului de sorginte germană? Există loc destul pentru a-şi exersa facultăţile înalte asupra relaţiilor multiforme ale vieţii umane fără a fi nevoie să coboare în zonele sumbru-misterioase şi inexprimabile ale imaginaţiei dezlănţuite”.

[170] în 1842 Poe plănuise să scoată un volum cu titlul *PHANTASY-PIECES.*

taxeze pe astronom că se ocupă prea mult de astronomie sau pe moralist de moravuri. Adevărul însă este că în nici una din aceste povestiri, cu o singură excepţie[171], specialistul nu va putea recunoaşte trăsăturile distinctive ale genului de pseudo-oroare pe care am fost învăţaţi s-o denumim „germanism”, fără motiv mai bun decît acela că unii autori de mîna a doua din literatura germană au ajuns să fie identificaţi cu excesele sale[172]. Dacă în numeroase din producţiile mele teroarea a constituit teza, susţin că teroarea nu este a Germaniei, ci a sufletului, - că am extras această teroare numai din sursele ei legitime, călăuzind-o spre împlinirile ei legitime.

Există aici vreo două-trei bucăţi (concepute şi executate în cel mai pur spirit fantezist) pentru care nu solicit prea multă atenţie, şi despre care nici n-am să vorbesc[173]. Dar cît priveşte restul, nu accept, fie şi din scrupulozitate, să le văd tratate cu indulgenţă, chipurile, pe seama efortului grăbit. De-aceea se cuvine să spun că, dacă am păcătuit, am păcătuit în chip premeditat. Aceste scurte compoziţii sînt în marea majoritate rodul unei intenţii mature şi al unei elaborări foarte atente.

NOTĂ

PREFAŢĂ *(PREFACE* la volumul *for TALES OF THE GROTESQUE AND ARABESQUE – 1840 -* POVESTIRI GROTEŞTI ŞI ARĂBEŞTI - 1840*)*

(Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840, vol. I)

În 1839 Poe a reuşit în sfirşit să găsească o editură care să-i publice volumul de povestiri, prilej pentru el de a scrie şi o prefaţă. *Povestiri groteşti şi arăbeşti* (2 vol.), tipărite de Lea & Blanchard în toamna anului 1839, dar cu anul de publicaţie 1840, avînd următoarea dedicaţie: „Aceste volume se adresează colonelului William Drayton din Philadelphia, cu sentimente de stimă, respect şi recunoştinţă din partea prietenului şi slujitorului său îndatorat, AUTORUL”.

Drayton fusese comandantul lui Poe la Fort Moultrie. Prietenia lor a fost reînnoită mai tîrziu, cînd au locuit amîndoi la Philadelphia. Probabil că Drayton l-a ajutat pe Poe financiar.

[171] E vorba de *Metzengernstein.*

[172] *Autorii de mîna a doua* sînt G.S. Bürger şi E.T.A. Hoffmann.

[173] Mai slab cotate par a fi *Respiraţie pierdută, Regele Ciumă* şi *De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mîna în eşarfă,* deşi la primele două Poe a lucrat cu migală.

INTERLUDIU 1840

Instinctul contra raţiunii - O pisică neagră

în româneşte de Diana Cotrău

Linia ce separă instinctul creaţiunii brute de preaslăvita raţiune a omului are, fără îndoială, un caracter extrem de vag şi de nesatisfăcător - e un hotar mult mai greu de stabilit chiar decît graniţa de

Nord-Est sau aceea a Oregonului[1]. E posibil ca la întrebarea dacă animalele inferioare raţionează sau nu să nu se afle niciodată răspuns - în nici un caz în stadiul prezent al cunoştinţelor noastre. Deşi egoismul şi aroganţa omului se încăpăţînează în a tăgădui animalelor capacitatea de reflecţie, întrucît o asemenea recunoaştere i-ar ştirbi mult lăudata supremaţie, el se trezeşte totuşi mereu în situaţia paradoxală de a minimaliza instinctul, considerîndu-l o facultate inferioară, şi în acelaşi timp de a fi silit să accepte, în zeci de mii de cazuri, infinita sa superioritate tocmai asupra raţiunii pe care si-o arogă sieşi în exclusivitate. Instinctul, departe de a fi o formă inferioară a raţiunii, este poate cea mai vie dintre toate formele intelectului. Adevăratului filozof îi va apărea ca însăşi inteligenţa divină acţionînd *nemijlocit* asupra creaţiunilor sale.

Comportamentul termitelor, al nenumăratelor specii de păianjen si al castorului prezintă o minunată analogie, sau mai degrabă similitudine, cu operaţiunile obişnuite ale raţiunii umane, dar instinctul altor creaturi nu îngăduie o atare analogie, neputînd fi relaţionat decît cu spiritul Divinităţii înseşi, acţionînd *nemijlocit,* fără intermediul vreunui organ corporal, asupra voinţei animalului. Un exemplu strălucit de acest instinct superior îl oferă polipul. Această măruntă creatură, un arhitect al continentelor, este capabilă nu doar să înalţe stavile împotriva mării, după un plan atît de precis în ideea şi deopotrivă aplicarea sa ştiinţifică, încît chiar şi cel mai talentat inginer ar avea multe de învăţat de la el, dar e înzestrată şi cu ceva ce-i lipseşte omului - darul absolut al profeţiei. Polipul va prevedea cu luni înainte nenorocirile ce se vor abate asupra sălaşului său şi, ajutat de miliardele de fraţi întru specie, toţi acţionînd călăuziţi parcă de o unică inteligenţă (şi *într-adevăr* acţionînd ca una singură), inteligenţa Creatorului, va munci cu hărnicie pentru a contracara unele influenţe ce există numai în viitor. O altă pildă minunată este celula albinei. Dacă i s-ar cere unui matematician să calculeze forma optimă a cămăruţei pe care şi-o doreşte o albină şi care să întrunească ambele exigenţe: de rezistenţă şi de spaţiu, el se va vedea confruntat cu una dintre cele mai grele şi mai complicate probleme de analiză. Ca să poată stabili numărul laturilor care i-ar asigura cămăruţei maximum de spaţiu şi maximum de rezistenţă, şi ca

[1] Disputa de graniţă dintre Mâine şi New Brunswick a luat sfîrşit prin tratatul Webster-Ashburton din 1842; în 1846 hotarul Oregonului a fost fixat la paralela 49.

să poată calcula unghiul precis de înclinaţie al plafonului, avînd în vedere acelaşi deziderat, ca să răspundă la această ghicitoare ar trebui să fie un Newton sau un Laplace[2]. Şi totuşi, de cînd există albinele, ele au rezolvat problema de fiecare dată. Principala deosebire dintre instinct şi raţiune pare a fi aceea că în timp ce primul este infinit mai precis, mai sigur şi mai clarvăzător în propria sa sferă de acţiune, sfera de acţiune a celeilalte este mult mai largă. Dar iată-ne ţinînd o predică, deşi noi nu intenţionasem decît să relatăm o scurtă istorisire despre o pisică.

Autorul acestui articol este stăpînul uneia dintre cele mai frumoase pisici negre din lume - şi asta spune mult; căci să nu uităm, pisicile negre sînt toate nişte vrăjitoare. Pisica despre care este vorba nu are nici un fir de păr alb şi se comportă ca o sfîntă mironosiţă. La sectorul de bucătărie pe care-l vizitează cel mai frecvent se ajunge printr-o uşă care se închide cu ceea ce numim ivăr. Acest tip de zăvoare este cam rudimentar, şi ele cer o oarecare forţă şi dexteritate ca să le împingi în jos. Dar pisicuţa s-a obişnuit să deschidă zilnic uşa, ispravă pe care o săvîrşeşte în felul următor, întîi face un salt de la podea pînă la apărătoarea zăvorului (care seamănă cu apărătoarea de la trăgaciul unei puşti) şi, ca să se poată apuca, îşi trece prin ea laba stîngă. Apoi, cu laba dreaptă apasă ivărul pînă cînd acesta cedează, dar aici sînt adesea necesare mai multe încercări. Dar după ce l-a împins în jos, pare conştientă de faptul că misiunea ei este doar pe jumătate împlinită, căci, dacă nu-i împinsă uşa înainte ca ea să dea drumul la ivăr, acesta va cădea la loc în scoabă, în consecinţă, pisica îşi răsuceşte în aşa fel trupul încît labele dinapoi să-i ajungă exact sub ivăr, apoi se desprinde de uşă cu toată vigoarea, elanul săriturii silind uşa să se deschidă, apăsînd însă ivărul cu labele dinapoi pînă ce-şi va fi luat un elan suficient.

Am fost martorii acestei isprăvi nemaipomenite de cel puţin o sută de ori, şi niciodată fără a rămîne impresionaţi de adevărul afirmaţiei cu care am început articolul de faţă - şi anume, că hotarul dintre instinct şi raţiune are un caracter extrem de vag. Ca să poată face ce-a făcut, pisica neagră trebuie să-şi fi pus în joc toate facultăţile de percepţie şi de reflecţie pe care noi ne-am obişnuit să le socotim drept calităţi ce ţin exclusiv de raţiune.

NOTĂ

INSTINCTUL CONTRA RAŢIUNII - O PISICĂ NEAGRĂ

(INSTINCT VS REASON - A BLACK CAT)

(Alexander's Weekly Messenger, 29 ian. 1840)

Schiţa, tipărită prima oară în 1840, a fost „descoperită” de Clarence Saunders Brigham şi reeditată în *Proceedings of the American Antiquarian Society* (apr. 1942). Ea figurează şi în volumul *Edgar Allan Poe's Contributions to Alexander's Weekly Messenger* al aceluiaşi autor (1843). Poe avea să reia subiectul ei într-o lucrare mai amplă - *The Black Cat (Pisica neagră).*

[2] *Sir Isaac Newton* (1642-1727), matematician şi filozof englez, a descoperit legile atracţiei universale. *Pierre Simon de Laplace* (1749-1827), astronom şi matematician francez, a elaborat celebra ipoteză cosmogonică despre naşterea Universului dintr-o nebuloasă.

Omul de afaceri

în româneşte de Liviu Cotrău

Metoda e sufletul negoţului.

Vechi proverb[3]

Sînt un om de afaceri şi sînt un om metodic. La urma urmelor, metoda e totul. Nimic nu dispreţuiesc mai mult decît pe neghiobii care flecăresc întruna despre metodă fără să înţeleagă din ea o iotă, adică pe cei care se ţin strict de litera ei, violîndu-i spiritu[4]. Aceşti netoţi întotdeauna născocesc cele mai fanteziste lucruri, şi încă într-un mod pe care ei îl numesc sistematic. Ei bine, eu nu văd în asta decît un curat paradox[5], fiindcă adevărata metodă e valabilă numai pentru ceea ce-i limpede ca bună ziua şi nicidecum pentru ceea ce se cheamă *outre.* Ce idee să-ţi faci despre nişte expresii ca „filfizonul metodic" sau „papiţoiul sistematic"?

N-aş fi ajuns niciodată să am noţiuni atît de clare în legătură cu această problemă dacă n-aş fi suferit un accident norocos pe cînd eram bebeluş. Intr-o bună zi, fiind eu mai gălăgios decît se cuvenea, dădaca mea, o irlandeză bătrînă şi milostivă (pe care n-am s-o uit din testament), mă apucă de călcîie, trase cîteva sudălmi „mitutei 'aimanale pîngăcioase" şi, învîrtindu-mă de două-trei ori în aer, mă trînti cu scăfîrlia de tricornul agăţat la piciorul patului, întîmplarea asta, socot eu, mi-a hotărît destinul şi mi-a călăuzit norocul. Pe loc mi-a crescut un cucui în creştetul capului, care cu timpul se dovedi a fi un excelent organ de *ordine,* cum nu ţi-e dat să vezi decît într-o zi de vară[6]. De aici mi se trage pofta nebună după sistem şi organizare, al căror merit e acela că au făcut din mine omul de afaceri atît de cunoscut.

Dacă detest ceva pe lumea asta, apoi detest geniul, căci toate geniile nu sînt decît nişte măgari notorii: cu cît mai mare geniul, cu atît mai mare şi măgarul, de la regula asta nefiind excepţii, întrucît dintr-un geniu nu poţi scoate un om de afaceri, după cum nu poţi scoate parale de la un evreu ori nucşoare dintr-un con de brad. Aceşti indivizi întotdeauna se aventurează în cîte o afacere năstruşnică sau speculaţie ridicolă, siluind „firea lucrurilor", fără să aibă habar de ceea ce se cheamă afacere propriu-zisă. Vei recunoaşte imediat aceste specimene după ocupaţia pe care o are fiecare. Dacă-l vezi pe careva că se face negustor sau fabricant, ori că se apucă să cultive bumbac sau tutun, sau alte asemenea produse bizare,

---

[3] într-o scrisoare din 5 febr. 1750, lordul Chesterfield nota: „Promptitudinea e sufletul negoţului". *(Apud* TO. Mabbott, *op. cit.,* p. 491.)

[4] *Cf 2 Corinteni,* 3:6: „...care ne-a şi făcut în stare să fim slujitori ai unui legămînt nou, nu al slovei, ci al Duhului; căci omoară, dar Duhul dă viaţă". *Cf.* de asemenea *Romani,* 7:6. O exprimare asemănătoare apare în *Mistificare.*

[5] În orig., *a positive paradox;* în *Vedetism* apare un personaj numit *Sir Positive Paradox.*

[6] Aluzie la piesa lui W. Shakespeare, *Visul unei nopţi de vară,* unde lui Fundulea îi cresc, în loc de un „cucui", urechi de măgar.

ori că se apucă să vîndă cereale, săpunuri, sau alte mărfuri de soiul ăsta, ori că se dă drept avocat, fierar sau doctor - orice meserie mai neobişnuită - îl poţi cataloga fără ezitare drept un geniu şi, conform regulii de trei simplă, un măgar[7].

În ce mă priveşte, nu sînt cîtuşi de puţin un geniu, ci un simplu om de afaceri. Agenda şi registrele mele vor întări de-ndată această afirmaţie. Ele sînt ţinute la zi, deşi n-am nici un martor care să confirme acest lucru. Cît priveşte precizia şi punctualitatea în problemele generale, nu mă întrece nici ceasul. Ba mai mult: mi-am rînduit astfel treburile, încît să nu-i deranjez deloc pe confraţii mei în îndeletnicirile lor de zi cu zi. Nu că m-aş simţi care cumva îndatorat pentru asta părinţilor mei, care se dovediră extrem de nehotărîţi în legătură cu soarta mea, şi care în cele din urmă ar fi scos oricum din mine un geniu autentic, dacă nu intervenea la timp îngerul meu păzitor. In biografie adevărul e totul, iar în autobiografie cu atît mai mult - şi cu toate acestea mă tem că nimeni nu-mi va da crezare, deşi o spun cu toată seriozitatea că bietul de taică-meu m-a băgat, pe cînd abia împlinisem cinşpe ani, într-un birou comercial ce regla socotelile unei, vorba lui, „întreprinderi respectabile de obiecte feroase şi de alte mărfuri extraordinare”. Gogoşi! Dar urmarea acestei idioţenii fu că după nici trei zile trebuiră să mă expedieze acasă la deştepţii mei de părinţi cu febră şi cu dureri cumplite şi suspecte în creştet, mai precis în jurul organului meu de ordine. Am fost dat aproape pierdut - şase săptămîni în sir pe muchie de cuţit - medicii nu-mi mai acordau nici o şansă, şi chestii de genul ăsta. Dar deşi sufeream îngrozitor, mă comportam în general ca un copil cuminte. Totuşi scăpaseră prilejul de-a deveni „negustor de produse feroase şi de alte mărfuri extraordnare”, si-i eram recunoscător izbăvitoarei protuberante, precum şi inimoasei femei care îmi oferise acest colac de salvare.

Mai toţi flăcăii o şterg de-acasă pe la vîrsta de zece-doişpe ani, dar eu am aşteptat pînă ce-am împlinit şaisprezece. Mă-ntreb dacă aş fi plecat chiar şi la vîrsta asta, dacă n-aş fi auzit-o din întîmplare pe bătrîna maică-mea făcînd planuri cum să scoată din mine un băcan.

Băcan ! Închipuiţi-vă numai! Pe loc m-am decis să spăl putina şi să încerc să-mi găsesc o ocupaţie mai *decentă,* unde să nu depind de toanele unor boşorogi trăsniţi, scăpînd astfel şi de riscul de-a deveni geniu. Planul îmi reuşi binişor din prima încercare, căci, deşi abia împlinisem optsprezece ani, mă trezii vîrît într-o afacere profitabilă şi în stil mare la Sectorul de Reclamă Ambulantă pentru Confecţii.

Aderînd riguros la sistemul ce reprezenta trăsătura fundamentală a întregii mele concepţii, am izbutit să evit aspectele oneroase ale acestei profesiuni. Munca mea, registrele mele se caracterizau prin *metoda* cea mai scrupuloasă, în opinia mea, metoda nu banul face pe om, adică tot ce n-a apucat să fie făcut de croitorii la care slujeam, în fiecare dimineaţă la orele nouă veneam la dînşii pentru costumul din ziua respectivă. Ora zece mă prindea la promenadă sau într-un loc public de distracţie. Precizia cu care-mi roteam corpul elegant, ca să scot în relief fiece cută a costumului

[7] Unii cred că ar fi o aluzie la intenţia lui John Allan de a-l angaja pe Poe într-un birou comercial.

de pe mine, stîrnea admiraţia tuturor specialiştilor. Nu trecea amiaza fără să aduc un client la atelierul patronilor mei, domnii Taie-Tot şi Hai-din-nou[8]. Spun asta cu mîndrie în glas, dar şi cu lacrimi în ochi, căci domnii aceştia se dovediră faţă de mine nişte josnici şi nişte ingraţi fără pereche. Suma măruntă pentru care ne-am certat, iar mai pe urmă despărţit, nu va părea cîtuşi de puţin absurdă oricărui gentleman care se pricepe la această meserie. Dar o anume satisfacţie orgolioasă mă îndeamnă să-l las pe cititor să judece singur.

Iată socotelile mele:

Domnii Taie-Tot şi Hai-din-nou, Meşteri-Croitori

Către PETER PROFFIT, agent publicitar ambulant Dolari

10 iulie Pentru plimbat, ca de obicei, şi adus acasă client, 25

11 iulie Pentru idem idem idem, 25

12 iulie Pentru păcăleală clasa a II-a: vîndut pînză neagră deteriorată drept verde străvezie, 25

13 iulie Pentru păcăleală clasa I; calitate şi mărime extra; recomandat satin scrobit drept poplin, 75

20 iulie Pentru achiziţionat guler (sau plastron) din hîrtie nou-nouţă pentru paltonul gri Petersham[9], 2

15 aug. Pentru purtat gheroc cu coada tăiată şi dublă căptuşeală (termometrul arăta 37°C la umbră), 25

16 aug. Pentru stat într-un picior trei ore şi prezentat model nou de pantaloni cu curea, 12,5 cenţi per picior per oră, 37,5

17 aug. Pentru plimbat, ca de obicei, şi adus client larg (om gras), 50

18 aug. Pentru idem idem idem (mărime obişnuită), 25

19 aug. Pentru idem idem idem (om scund plată mică), 6

Total: $ 295,5

Lucrul cel mai disputat din această notă de plată era preţul foarte scăzut - zic eu - de doi cenţi pe care-l ceream pentru plastron. Pe cuvîntul meu de onoare că nu era *deloc* exagerat! Era cel mai curat şi mai drăguţ plastron pe care l-am văzut vreodată. Am motive serioase să cred că şi-a adus o contribuţie însemnată la vînzarea celor trei paltoane Petersham. Dar asociatul vîrstnic al firmei mi-a scăzut din sumă un cent, fiind gata să-mi demonstreze cum se pot obţine patru plastroane exact de aceeaşi

[8] In orig., *Cut* şi *Comeagain.* Calambur prilejuit de omofonia dintre *Cut and Comeagain* (numele patronilor la care slujeşte personajul) şi *Dr Kutankumagen,* vraciul rus al lui Charles Dickens - vezi *Mudfog Papers (Documentele Mudfog),* 1838, şi ai cărui pacienţi sîngerează din greu.

[9] Un gen de paltoane purtate pe la 1812, numite astfel după vicontele Petersham, mai tîrziu conte de Harrington, cel care le-a conceput.

mărime din tichia unui nebun. E zadarnic să adaug că eu *invocam principiul* ca atare. Afacerile sînt afaceri, şi ar trebui deci încheiate în stil de afacerist. Faptul că eram jefuit de un cent nu dovedea nici un *sistem* - o curată potlogărie de 50 % - absolut nici o *metodă,* motiv pentru care am părăsit imediat serviciul la Domnii Taie-tot şi Hai-din-nou şi-am înfiinţat de unul singur sectorul Ghimpe-n Ochi - o afacere dintre cele mai lucrative, respectabile şi independente.

Cinstea mea ireproşabilă, spiritul meu de economie şi principiile mele riguroase în materie de afaceri au intrat din nou în joc, astfel că m-am trezit curînd în fruntea unei întreprinderi înfloritoare, şi un personaj de vază la Bursă. Adevărul e că niciodată nu m-am aventurat în treburi de paradă, ci am încercat să mă ţin de latura tradiţională, sobră a meseriei - meserie în care bineînţeles că aş fi rămas pînă-n acest ceas dacă nu s-ar fi ivit un lucru neprevăzut, taman cînd eram ocupat cu una dintre operaţiile curente ale întreprinderii. Ori de cîte ori un zgîrie-brînză ramolit şi cu avere, sau vreun fiu risipitor, sau corporaţie falită îşi vîră în căpşor ideea să ridice un palat, nimic în lume nu-i mai poate stăvili. Asta o ştie orice persoană cu scaun la cap.

Ei bine, tocmai pe asta se bazează sectorul Ghimpe-n Ochi. Deci: imediat ce una din mai sus pomenitele personaje inaugurează un şantier, noi - samsarii - cumpărăm un colţişor drăguţ pe acelaşi teren, sau unul învecinat, sau chiar unul vizavi. Treaba încheiată, aşteptăm ca palatul să fie înălţat pe jumătate, apoi plătim unui arhitect cu gusturi rafinate să ne construiască chiar lîngă palatul respectiv fie un şopron de chirpici, sau o pagodă în stil englezesc sau olandez, fie un coteţ de porci, sau alte asemenea chichineţe, cum poţi vedea la eschimoşi, la tribul kickapoo sau la hotentoţi. E de la sine înţeles că nu ne putem permite să le dărîmăm pentru un comision sub 500% din costul terenului şi al materialelor de construcţie. *S-ar putea* oare? întreb, întreb oamenii de afaceri. Ar fi iraţional să presupunem că am putea. Şi totuşi, o oarecare corporaţie parşivă mi-a cerut să fac exact acest lucru - *exact* acest lucru! Fireşte că n-am dat curs pretenţiei lor absurde, ci am socotit de datoria mea să merg noaptea şi să le mînjesc cu funingine întreg palatul. Urmarea fu aceea că bestiile iresponsabile mă băgară la răcoare, iar gentlemenii din sectorul Ghimpe-n Ochi nu ezitară să se debaraseze de mine imediat ce-am ieşit din puşcărie.

Întreprinderea de Asalt-şi-Violenţă la care a trebuit să mă angajez acum ca să-mi cîştig pîinea nu era chiar cea mai potrivită pentru constituţia mea firavă, dar m-am pus pe treabă din toată inima şi în scurtă vreme am reuşit să mă afirm şi aici, graţie principiilor riguroase, metodice şi precise pe care le vîrîse în mine doica aia bătrînă şi nemaipomenită (zău c-aş fi cel mai nesimţit om dacă n-aş aminti-o în testament). Aplicînd, cum spuneam, cel mai crunt sistem în toate afacerile mele şi ţinînd la zi socotelile în cele cîteva registre, am reuşit să înving numeroase şi grave dificultăţi, asigurîndu-mi în cele din urmă o poziţie de invidiat în această meserie. Adevărul e că foarte puţini indivizi, indiferent de sectorul în care lucrau, desfăşurau o activitate mai tihnită decît mine. E suficient să copiez o pagină din agenda mea ca să fiu scutit de a-mi face singur reclamă - o

practică meschină la care nu s-ar preta nici un om cu bun-simţ - căci, la urma urmelor, agenda nu minte.

„l ian. - Anul Nou. Întîlnit pe Hăţ pe stradă, afumat bine. Notează: corespunde, întîlnit pe Cranţ imediat după aceea, mort de beat. Notează: şi el corespunde. Băgat amîndoi domnii în registru şi deschis la amîndoi cont curent.

2 ian. - Văzut pe Hăţ la Bursă, mers şi călcat pe deget. El a-ncleştat pumnul şi m-a doborît. Perfect! M-am sculat. Nişte necazuri mărunte cu Bag, avocatul meu. Vreau o mie despăgubire, dar el zice că pentru o lovitură ca asta nu-l putem încărca cu mai mult de cinci sute. Notează: trebuie scăpat de Bag - fără nici un *sistem.*

3 ian. - Mers la teatru să caut pe Cranţ. L-am văzut şezînd într-o lojă laterală, rangul doi, între o cucoană grasă şi alta slabă. Ochit tot grupul cu lornieta pînă ce-am văzut-o pe cucoana grasă roşind şi şoptind ceva lui G. Mers apoi la loja lor şi vîrît nasul lîngă mîna lui. N-a vrut să-l tragă - nici o reacţie. Suflat nasul şi încercat din nou - nici o reacţie. Apoi aşezat şi făcut cu ochiul la cucoana slabă şi avut satisfacţia de a-l vedea că mă ridică de ceafă şi mă azvîrle hăt la parter. Gîtul dislocat şi piciorul drept fracturat pe cinste. Mers acasă în culmea fericirii, băut sticlă de şampanie şi încărcat pe tînăr cu cinci mii. Bag zice că va merge.

15 feb. - Compromis cazul dlui Hat. Suma băgată în registru: cincizeci de cenţi - de revăzut!

16 feb. - Azvîrlit de canalia aia de Cranţ, care mi-a făcut un cadou de cinci dolari. Preţul costumului: patru dolari, douăzeci şi cinci de cenţi. Profit net - vezi registrul - şaptezeci şi cinci de cenţi.”

Iată, aşadar, un cîştig curat de nu mai puţin de un dolar şi douăzeci şi cinci de cenţi, într-un timp atît de scurt - şi asta numai în cele două cazuri - Hăţ şi Cranţ. Pe cititor îl asigur solemn că aceste exemple din agendă sînt luate la întîmplare.

Există o vorbă veche - cît de adevărată! - cum că nu banul contează, ci sănătatea. Văzînd eu că această meserie era prea solicitantă pentru fizicul meu, şi aşa cam firav, şi că eram într-un aşa hal de schilodeală încît nici nu ştiam cum să mă adun (cînd mă-ntîlneau prietenii pe stradă nu-l mai recunoşteau cîtuşi de puţin pe Peter Proffit), am hotărît că lucrul cel mai nimerit era să-mi schimb meseria, drept care m-am orientat spre împroşcatu'-cu-Noroi, activitate pe care am desfăşurat-o cîţiva ani.

Necazul cu această meserie e acela c-au îndrăgit-o prea mulţi şi, ca urmare, concurenţa a devenit crîncenă. Orice tîmpit care descoperă că n-are destui creieri pentru a izbîndi ca agent publicitar ambulant la sectorul Ghimpe-n Ochi sau la întreprinderea de Asalt-si-Violenţă îşi închipuie, bineînţeles, că va corespunde perfect la Împroşcatu'-cu-Noroi.

Dar nu s-a pomenit idee mai neroadă decît aceea că nu-ţi trebuie creieri ca să împrosti cu noroi, mai ales că-n meseria asta nimic nu poţi face fără *metodă.* Chiar şi eu mă ocupam doar de comerţul cu bucata, dar mai vechea obişnuinţă a *sistemului* îmi dădea aripi, înainte de toate mi-am

ales cu grijă sectorul de stradă, ferm decis să nu pun mătura în altă parte a oraşului *decît acolo.* După aceea m-am îngrijit să am în preajmă o băltoacă la care să pot ajunge cît ai zice peşte. Astfel dotat, am ajuns cunoscut drept un om de încredere; şi dă-mî voie să-ţi spun că asta deja înseamnă o bătălie cîştigată pe jumătate. N-a fost unul care să nu-mi azvîrle un ban numai ca să scape din sectorul meu cu nădragii curaţi. Şi întrucît năravurile mele erau bine ştiute, nimeni n-a încercat vreodată să facă presiuni asupra mea să plătesc impozit.

Oricum n-aş fi înghiţit aşa ceva. Cum nici eu nu silisem pe nimeni la impozit, n-aş fi suportat să fiu dus de nas. Cît priveşte fraudele comise de bănci, evident că nu puteam face nimic. Suspendarea lor mă ameninţa cu ruina[10]. Dar băncile nu-s persoane particulare, ci corporaţii, iar corporaţiile, cum bine se ştie, n-au nici fund în care să dai cu piciorul, nici suflet pe care să-l blestemi.

Făceam bani serioşi cu această meserie, cînd, într-un moment nefast, m-am lăsat convins să fuzionez cu un alt sector - Împroşcatu'-cu-Javră - o profesiune oarecum analoagă, în nici un caz la fel de onorabilă.

Teritoriul meu era - nu-i cazul să vă îngrijoraţi - excelent, central, aveam şi vacs şi perii de cea mai bună calitate, iar căţelul meu era destul de durduliu, şi-un şmecher fără pereche, fiind el vechi în această meserie. Cu alte cuvinte se pricepea. Iată programul nostru: după ce se tăvălea bine în noroi, Pompei se aşeza în faţa dughenei şi de cum zărea vreun papiţoi venind în cizme strălucitoare pornea la acţiune.

Se apropia de el şi-şi ştergea blana de două-trei ori de perechea de Wellington, la care pâpiţoiul se punea să înjure zdravăn şi să caute iute un lustragiu. Pe loc apăream eu cu vacsul şi periile. Era o treabă nici de-un minut, iar eu mă alegeam cu şase penny. O bucată de vreme totul a mers binişor. La urma urmelor zgîrcitul nu eram eu, ci cîinele meu. Îi dădeam 30% din cîştig, dar careva l-a sfătuit să ceară jumătate, lucru pe care nu-l puteam accepta eu, şi iată pricina pentru care ne-am certat, iar mai apoi despărţit.

Un timp mi-am încercat norocul umblînd cu flaşneta, şi trebuie sa mărturisesc că m-am descurcat neaşteptat de bine. Afacerea e curată şi cinstită, şi nici nu cere talent deosebit. Poţi cumpăra o flaşnetă uzată pe o nimica toată, iar ca s-o repari, e destul s-o desfaci şi să-i aplici vreo trei-patru lovituri zdravene de ciocan. Vorbind ca între negustori, nici nu-ţi închipui cît de mult îi ajută asta la timbru. Odată sfîrşită treaba, te-apuci să colinzi străzile cu instrumentul în spinare, pînă ce dai de-o scoarţă de argăsit sau pînă ce vezi un clopoţel îmbrăcat în piele de căprioară. Atunci te opreşti şi începi să dai la manivelă cu aerul că vei macină pînă în ziua Judecăţii de Apoi. Curînd se deschide o fereastră şi-o să ţi se arunce o monedă de şase penny, cu rugămintea să-ncetezi şi să-ţi vezi de drum etc.

[10] Aluzie la frecventa suspendare a băncilor în timpul administraţiei lui Jackson şi Van Buren. într-o scrisoare către Thomas Wyatt (1 apr. 1841), Poe menţionează că a trebuit să-şi amîne planurile pentru revista proprie *Penn Magazine,* rămasă în proiect, şi să accepte un post la revista *Graham's* din cauza suspendărilor efectuate de către bănci.

Nu mă îndoiesc că unii flaşnetari într-adevăr si-au permis „să-şi vadă de drum” în schimbul acestei sume. Dar părerea mea era că investisem prea mult capital ca să-mi pot permite „să-mi văd de drum” pentru mai puţin de un şiling.

Deşi meseria asta îmi adusese o groază de bani, nu eram cîtusi de puţin mulţumit, motiv pentru care am abandonat-o în cele din urmă.

Adevărul e că eram dezavantajat de faptul că n-aveam cu mine o maimuţă, ştiut fiind că pe străzile americane, cumplit de gloduroase, viermuieşte un norod democratic nemaipomenit de curios şi o puştime pe cît de strengară, pe atît de afurisită.

Am stat cîteva luni fără slujbă, pînă ce-am reuşit în cele din urmă, în schimbul unei dobînzi ridicate, să găsesc un post la Pseudo-Poştă[11].

Aici, obligaţiile mele erau simple şi nu tocmai rentabile. Vă dau un exemplu: în zorii zilei trebuia să pun la punct pachetul de pseudo-scrisori. Pe fiecare trebuia să mîzgălesc cîteva rînduri despre orice subiect ce mi se părea îndeajuns de misterios şi să le iscălesc apoi pe toate fie cu Tom Dobson, fie cu Bobby Tompkins, fie cu un nume asemănător.

După ce le băgăm pe toate în plicuri pe care le sigilam şi le timbram cu pseudo-mărci poştale din New Orleans, Bengal, Botany Bay, sau din alte localităţi foarte îndepărtate, porneam degrabă să-mi fac rondul de zi, dînd impresia că eram mereu în mare întîrziere. Ca să-mi plasez scrisorile şi să încasez taxa poştală cuvenită căutam întotdeauna casele cele mai impunătoare. Nimeni nu ezita să plătească pentru scrisori, mai ales dacă ele erau duble (lumea-i *atît* de nebună), încît nu-mi era greu s-o şterg după colţ înainte să apuce oamenii să le deschidă. Partea proastă a afacerii era că trebuia să umblu mult pe jos şi foarte repede, şi în plus să schimb des traseul. Eram chinuit şi de serioase mustrări de conştiinţă. Nu suport să aud lumea jignind persoane nevinovate, şi era groaznic să aud cum întreg oraşul înjura de mama-focului pe Tom Dobson sau pe Bobby Tompkins. Dezgustat, m-am spălat pe mîini de întreaga afacere.

A opta şi ultima mea operaţiune s-a desfăşurat în sectorul Creşterea Pisicilor. Am descoperit că era o afacere din cale-afară de plăcută şi de lucrativă, şi fără nici o bătaie de cap. Se ştie prea bine că pe atunci ţara gemea de pisici, şi cum de la o vreme încoace ele se înmulţiseră fantastic, la ultima şi memorabila şedinţă a Adunării Legislative fu înaintată o petiţie de întrajutorare cu numeroase şi prestigioase iscălituri, în acele timpuri Adunarea era extraordinar de informată şi, după ce s-au votat o mulţime de alte propuneri înţelepte şi salutare, totul fu încununat cu Decretul Pisicii, în forma sa originară, legea acorda premii pentru *capete* de pisică (patru penny bucata), dar Senatul reuşi să aducă un amendament la clauza principală, substituind „capete” cu „cozi”. Amendamentul se

[11] Incidentul de la *Pseudo-Poştă,* absent din prima versiune, pare să fi fost sugerat de următoarea relatare din gazeta *Saturday Evening Post* (12 nov. 1842); „GĂINARI. *New York Sun* afirmă «Un abonat ne-a arătat cîteva scrisori primite de dînsul şi de prietenii săi de la nişte pretinşi poştaşi, care i-au jecmănit astfel de 18 % * centi de fiecare scrisoare, drept speze poştale. Fireşte, scrisorile s-au dovedit a fi false, şi nici măcar timbrul nu era imitat»“.

impunea cu atîta evidenţă încît Adunarea l-a aprobat în unanimitate[12].

De îndată ce guvernatorul ratifică legea, mi-am investit întreaga avere în cumpărarea de motani şi de pisici. La început nu-mi permiteam să le hrănesc decît cu şoareci (care-s ieftini), dar, întrucît ele împlineau porunca biblică[13] într-un ritm atît de minunat, am început să le răsfăţ cu stridii şi cu broaşte-ţestoase. Cozile pisicilor îmi aduc acum, la preţul stabilit prin lege, un venit frumuşel, căci am descoperit un mijloc prin care cu ajutorul uleiului de Macassar[14] pot obţine trei recolte pe an. La fel de încîntat am fost să aflu că animalele se obişnuiesc cu el foarte repede, preferind să li se taie accesoriile decît să rămînă cu ele. într-un cuvînt, mă consider un om ajuns, iar acum mă tîrguiesc pentru o moşie în lunca Hudson[15].

NOTĂ

OMUL DE AFACERI *(THE BUSINESS MAN)*

(A: Burton's Gentleman's Magazine, febr. 1840; *B: Broadway Journal,* 2 aug. 1845; *C: Works,* 1856; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

La apariţie, această povestire trebuie să fi apărut drept o parodie după *Charcoal Sketches (Schiţe în cărbune)* de Joseph C. Neal (1807-1847), editor din Philadelphia. Portretele sale de oameni simpli, adesea cu nume aliterative, apăruseră mai întîi în revista sa proprie *Pennsylvanian,* fiind extrem de populare; în volum au fost adunate în 1838.

Prima versiune a povestirii a fost compusă probabil cu puţin înainte de publicarea sa în 1840. Cinci ani mai tîrziu, cînd a apărut *în Broadway Journal,* avea titlul şi numele protagonistului schimbate şi şase noi paragrafe adăugate la sfîrşit.

Titlul. Versiunea A: *PETER PENDULUM, The Business Man (PETER PENDULA, omul de afaceri).* Numele provine de la un personaj din schiţele tipărite de Joseph Dennie în *Farmer's Museum,* Walpole, New Hampshire, între aprox. 1795-1799. CE. Duyckinck, *Cyclopaedia (Enciclopedie),* I, 562.

[12] în orig., *Nem[ine]con[tradicente]* (lat.), adică „fără opoziţie". E cunoscut dispreţul lui Poe pentru politicienii oportunişti.
[13] Vezi *Facerea,* 1:22: „Creşteţi, înmulţiţi-vă, şi umpleţi apele mărilor; să se înmulţească şi păsările pe pămînt".
[14] Vestit ulei de păr. Iată o reclamă pentru el apărută în *New York Mirror* (27 iun. 1835): „Ce-i mai delicat şi mai atractiv decît modul în care minunatele efecte ale incomparabilului ulei de Macassar sînt prezentate cititorului? Şi de fapt ce-i mai poetic decît acea sublimă imagine a unei mese pe care ai vărsat accidental nişte ulei, şi care a doua zi era acoperită cu un păr ca abanosul?"
[15] A avea casă pe Hudson era un semn de prosperitate.

Birjele

în româneşte de Doina Cotrău

Aceste vehicule absurde, despre care noi americanii ştim atît de puţin din proprie experienţă, dar atît de mult din relatările celor umblaţi prin lume şi din paginile romancierilor, sînt pe cale de-a deveni şi la noi „un lucru obişnuit”, în New York ele deja cîştigă teren, ba chiar *îl parcurg.* Birja propriu-zisă, cum e cea din Londra, este o afacere *sui generis,* avînd prea puţine afinităţi cu orice alt lucru din natură. Ea seamănă întrucîtva cu vechea lectică, putînd purta doi pasageri aşezaţi faţă în faţă, cu birjarul pe capră. Fundul ei numai că nu atinge caldarîmul, întregul vehicul avînd un aspect insolit. Cele care circulă acum în New York sînt de un cafeniu aprins şi arată foarte şic. Tariful e de 25 cenţi pentru orice distanţă sub două mile. Introducerea birjelor va determina apariţia printre noi a unei specii ciudate - birjarii. Aceste creaturi nu sînt pomenite de Buffon, iar Cuvier[16] a uitat complet de ele.

Ele au o oarecare asemănare, destul de hazlie, cu reprezentanţii speciei umane, dar feţele lor parcă-s dăltuite în bronz, iar creierii şi sufletul şi le poartă în buzunare.

NOTĂ

BIRJELE *(CABS)*

(Alexander's Weekly Messenger, 1 apr. 1840.)

Schiţa, publicată anonim, a fost descoperită de Clarence S. Brigham şi retipărită în *Proceedings ofthe American Antiquarian Society* (apr. 1842) şi în *Edgar Allan Poe's Contributions to* Alexander's Weekly Messenger.

E improbabil ca un alt autor decît Poe, afirmă Brigham, şi care să fie în legătură cu revista lui Alexander, să-i fi alăturat într-o discuţie despre birje pe cei doi mari naturalişti francezi Buffon şi Cuvier.

E posibil ca *acest jeu d'esprit* să fie schiţa celui de-al doilea articol, intitulat „A Moving Chapter” („Un capitol emoţionant”), apărut în Philadelphia *Public Ledger* (18 iul. 1844), şi atribuit lui Poe de către prietenul său Eli Bowen.

Charles Dickens, pe care Poe l-a întîlnit în două rînduri în timpul vizitei acestuia în Statele Unite, a scris şi el cîteva schiţe despre birjele şi omnibuzele din Londra, în volumul *Sketches by Boz (Schiţele lui Boz),* apărut în 1836 (vezi *Staţiile de birje, Omnibuzele, Ultimul birjar şi întîiul conducător de omnibuz,* în versiunea română a lui N. Popescu, Editura Univers, Bucureşti, 1970).

---

[16] *George Louis Leclerc Buffon* (1707-1788), naturalist şi scriitor francez, autor al *Istoriei naturale. Georges Cuvier* (1769-1832), paleontolog francez, părintele anatomiei comparate.

Filozofia mobilării

în româneşte de Liviu Cotrău

Cît priveşte decorul interior, dacă nu arhitectura exterioară a reşedinţelor lor, englezii deţin supremaţia. Italienii n-au, dincolo de marmură şi culori, decît un simţ superficial, în Franţa *meliora probant, deteriora sequuntur*[17] - francezii ţin prea mult de o rasă de hoinari ca să poată cultiva asemenea virtuţi domestice, faţă de care însă vădesc o sensibilitate delicată, sau cel puţin simţul elementar. Chinezii şi majoritatea popoarelor orientale au o imaginaţie înflăcărată, dar cam deplasată. Scoţienii sînt *slabi* decoratori[18]. Olandezii au poate vaga intuiţie că o perdea nu-i totuna cu o căpăţînă de varză, în Spania pretutindeni sînt *numai* perdele - o naţiune de călăi. Ruşii nu au obiceiul să mobileze. Hotentoţii şi tribul kickapoo se simt bine în starea lor naturală.

Singuri yankeii întrec orice măsură.

De ce lucrurile stau aşa, nu-i greu de priceput. Noi nu avem o aristocraţie de sînge şi urmarea firească, ba inevitabilă, este aceea că neam făurit o aristocraţie a dolarilor, *etalarea bogăţiei* trebuind să ia la noi locul şi să îndeplinească rolul luxului nobiliar din ţările monarhice. Printr-un transfer uşor de sesizat şi în acelaşi timp uşor de prevăzut, am ajuns sa contopim în simpla *ostentaţie* toate noţiunile noastre despre gust.

Să vorbim însă mai pe înţeles, în Anglia, de pildă, simpla paradă de mobilier costisitor n-ar avea aceleaşi şanse ca la noi de a oferi o idee despre frumuseţea mobilierului însuşi sau despre gustul proprietarului său, iar acest lucru în primul rînd pentru motivul că în Anglia bogăţia, nefiind un indiciu al nobleţii, nu constituie obiectivul suprem al ambiţiei; şi în al doilea rînd, pentru că acolo adevărata nobleţe de sînge, înscriindu-se în cadrul strict al gustului legitim, preferă mai curînd să evite decît să afişeze simpla somptuozitate la care *parvenitul* invidios poate oricînd aspira cu şanse de succes. Oamenii *vor* să-i imite pe nobili, rezultatul fiind completa degenerare a gustului autentic. Dar în America banul lichid fiind unicul blazon al aristocraţiei, etalarea averii este socotită îndeobşte unicul semn de nobleţe; iar lumea de rînd, care îşi caută întotdeauna modelele mai sus, ajunge pe nesimţite să confunde cele două noţiuni, pe de-a-ntregul separate, de somptuozitate şi de frumuseţe. Pe scurt, preţul unei piese de mobilier a devenit la noi în cele din urmă aproape singurul criteriu al meritului său decorativ, iar acest criteriu, odată adoptat, a deschis cale liberă unui mare număr de erori analoage, a căror obîrşie poate fi uşor descoperită în prostia originară.

Nu poate exista nimic mai şocant pentru ochiul artistului decît

---

[17] Iată textul latin original: *„Video meliora proboque, deteriora sequor”* („Văd pe cele mai bune şi le aprob, dar urmez pe cele rele”), maximă ce subliniază conflictul dintre raţiune şi pasiune - vezi Ovidiu, *Metamorfoze,* Cartea a Vll-a, 20-21, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 197.

[18] în orig., *decorists.* Cuvîntul *decorist* nu figura în dicţionarele vremii; astăzi e prezent doar în *Oxford English Dictionary,* care trimite la nuvela lui Poe *Întîlnire.*

interiorul a ceea ce în Statele Unite - adică în Appalachia[19] - se cheamă un apartament bine mobilat. Păcatul său cel mai frecvent este lipsa de armonie. Vorbim despre armonia unei încăperi aşa cum vorbim despre armonia unui tablou - căci atît tabloul, cît şi încăperea se supun aceloraşi principii ferme care guvernează toate genurile artei; şi foarte probabil ca aceleaşi legi prin care judecăm meritele mai însemnate ale unui tablou să fie îndestulătoare pentru o decizie cît priveşte aranjarea unei încăperi.

Uneori se observă lipsa de armonie a diverselor piese de mobilier, dar în general e vorba de culori sau de adaptarea pieselor necesităţilor practice. *Foarte* des ochiul este pur şi simplu jignit de aranjamentul lor inartistic. Predomină în mod exagerat liniile drepte, rareori întrerupte, sau stîngaci întrerupte de unghiuri drepte. Dacă apar linii curbe, ele se repetă cu o uniformitate obositoare. Prea multă precizie ajunge să strice în întregime aspectul a numeroase încăperi frumoase.

Perdelele sînt arareori potrivite sau alese în aşa fel încît să se armonizeze cu restul decorului, în cazul unui mobilier simplu perdelele sînt lipsite de sens, după cum prea multe draperii, oricum ar fi ele, sînt incompatibile în orice împrejurare cu bunul-gust, volumul, precum şi aranjamentul lor depinzînd de efectul general.

Cît priveşte covoarele, problema este mai bine înţeleasă astăzi decît în vechime, dar foarte frecvent comitem încă erori în alegerea desenului şi a culorilor. Covorul este sufletul apartamentului. Din el se deduc nu doar nuanţele, ci şi formele tuturor obiectelor cu care acesta se află în relaţie. Unui judecător în drept cutumiar îi este permis să fie un om obişnuit, dar unui bun specialist în covoare i se cere *necondiţionat* să fie un om de geniu. Cu toate acestea am auzit discutînd despre covoare, cu aerul *d'un mouton qui reve*[20]*,* indivizi care nu se pricep nici măcar să-si cănească mustăţile. Toată lumea ştie că o podea lată *poate* fi acoperită cu desene mari, că una mică *trebuie* acoperită cu figuri mici - dar nu în asta constă întreaga ştiinţă a lumii. Cît priveşte ţesătura, singur covorul de Saxa este permis. Covorul de Bruxelles este mai mult ca perfectul modei, iar cel turcesc este gustul în ghearele morţii. Relativ la model, covorul *n-ar trebui* să fie împopoţonat precum indianul din tribul Riccaree[21] - tot numai cretă roşie, ocru galben şi pene de cocoş. Pe scurt, fondurile clare cu figuri luminoase, circulare sau cicloide, *fără vreo semnificaţie anume,* constituie legi inviolabile[22]. E o adevărată oroare să reprezinţi flori sau oricare alt obiect cunoscut, ele trebuind mai degrabă alungate dintre hotarele creştinătăţii. Fie că este vorba de covoare, perdele, tapiserii sau de cuverturi pentru divane, toate obiectele de acest gen ar trebui să aibă în esenţă modele pur arăbeşti, în ce priveşte vechile mochete ce se mai pot vedea din cînd în cînd în locuinţele oamenilor de rînd - imprimeuri cu

---

[19] *Appalachia* şi *Allegania* erau numele propuse pentru ceea ce astăzi se cheamă Statele Unite, mult discutate pe la 1845, cînd Poe îşi revizuia schiţa.

[20] Unei oi ce visează (fr. în orig.).

[21] Alt nume pentru tribul Arikara al indienilor din prerie.

[22] în orig., *Median laws; cf Daniel,* 6:8: „Acum, împărate, întăreşte oprirea, şi iscăleşte porunca aceasta, pentru ca să se poată schimba, după legea Mezilor şi Perşilor, care, odată dată, rămîne neschimbată”.

desene uriaşe, lăbărţate şi figuri radiale, împestriţate cu dungi, strălucind în toate culorile curcubeului, din care nu se mai înţelege deloc fondul - acestea nu sînt decît născocirea neroadă a unei rase de *snobi* şi *harpagoni* - odraslele lui Baal şi închinătorii lui Mamona[23] - o specie de Benthamiţi[24], care, vrînd să cruţe gîndirea şi să economisească imaginaţia, au inventat mai întîi caleidoscopul[25], iar pe urmă au înfiinţat companii mixte care să-l învîrtească cu ajutorul aburilor.

Falsa strălucire constituie principala erezie din filozofia americană a mobilierului - erezie ce se naşte, cum uşor se poate deduce, din pervertirea gustului despre care am vorbit pînă acum. Sîntem îndrăgostiţi orbeşte de gaz şi de sticlă. Gazul este total inadmisibil în încăperi.

Lumina sa dură şi oscilantă oboseşte. Nici un om cu minte nu-l va utiliza. Lumina blîndă sau, vorba artiştilor, temperată face minuni chiar şi într-un apartament prost mobilat. Niciodată nu s-a inventat ceva mai frumos decît lampa astrală. Ne referim bineînţeles la lampa astrală propriu-zisă - lampa lui Argand[26], cu abajurul din sticlă mată, iradiind o lumină selenară, uniformă şi odihnitoare. Abajurul din sticlă şlefuită este invenţia nereuşită a inamicului. Graba cu care l-am preluat, datorită în parte luminii sale *sclipitoare,* dar îndeosebi *costului său mai ridicat,* constituie un excelent comentariu pe marginea afirmaţiei de la început. Nu-i exagerat a spune că folosirea în chip deliberat a abajurului din sticlă şlefuită trădează fie lipsa crasă a gustului estetic, fie oarba aservire faţă de capriciile modei. Lumina degajată de o oroare atît de stridentă este inegală, frîntă şi dureroasă. Ea singură este suficientă ca să compromită o lume de armonii dintr-un decor expus influenţei sale. Frumuseţea femeilor, mai ales, îşi pierde jumătate din farmec sub ochiul ei nefast.

Cît priveşte sticla, în general purcedem de la principii false. Trăsătura ei principală o reprezintă *scînteierea* - dar ce noian de orori conţine acest singur cuvînt! Lumina tremurată, neliniştită, *uneori* este plăcută (întotdeauna pentru copii şi idioţi), dar ea ar trebui eliminată din decorul unei încăperi. In adevăr, chiar şi lumina *constantă,* energică este inadmisibilă. Candelabrele uriaşe şi inexpresive din sticlă prismatică, fără abajur, alimentate cu gaz, ce atîrnă în încăperile noastre cele mai cochete pot fi citate drept chintesenţa a tot ce este fals cît priveşte gustul estetic, sau nesăbuit cît priveşte prostia.

Entuziasmul pentru *scînteiere* - fiindcă această noţiune este confundată, după cum am văzut, cu somptuozitatea abstractă - ne-a condus de asemenea la folosirea exagerată a oglinzilor. Ne îmbrăcăm pereţii locuinţelor cu oglinzi uriaşe de provenienţă britanică şi ne închipuim apoi

---

[23] Pentru *Baal,* vezi *O poveste din Ierusalim,* nota 30, *supra. Mamona* e un cuvînt aramaic desemnînd „bogăţii"; provine din tălmăcirea greacă a *Evangheliei după Matei,* 6:24, şi *după Luca,* 16:9-13. Datorită cvasipersonificării acestor pasaje, autorii medievali au legat acest nume de cel al diavolului.

[24] Sînt frecvente referinţele negative ale lui Poe la filozoful utilitarist englez *Jeremy Bentham* (1748-1832), a cărui morală constă în aritmetica plăcerilor.

[25] *Caleidoscopul* a lost inventat de fizicianul scoţian sir David Brewster în 1816.

[26] Elveţianul *Aime Argand* a inventat lampa ce-i poartă numele în 1784; ea seamănă cu lampa de petrol obişnuită.

că am făcut o treabă extraordinară. Or, chiar şi cea mai superficială reflecţie va convinge pe oricine care are cît de cît ochi de efectul detestabil produs de mai multe oglinzi, mai ales dacă ele sînt mari. Dincolo de proprietatea sa de reflexie, oglinda prezintă o suprafaţă continuă, plană, incoloră, monotonă - lucru întotdeauna şi în chip evident neplăcut, în calitatea sa de reflector ea contribuie enorm la producerea unei uniformităţi monstruoase şi odioase; iar răul este agravat aici nu doar în proporţie directă cu înmulţirea surselor sale, ci într-un raport constant crescător. De fapt o încăpere cu patru sau cinci oglinzi dispuse la întîmplare este, din punct de vedere artistic, o încăpere fără nici o formă. Dacă la acest rău adăugăm consecinţele fireşti ale oglindirii, obţinem un haos perfect de efecte discordante şi neplăcute. Chiar şi cel mai incult nătărău, intrînd într-un apartament atît de pavoazat, îşi va da seama imediat că ceva nu-i în ordine, deşi probabil că va fi total incapabil să descopere pricina insatisfacţiei sale. Dar ia să conducem aceeaşi persoană într-o cameră mobilată cu gust: omul va lăsa să-i scape o exclamaţie de plăcere şi de surpriză.

Faptul că la noi omul cu punga mare ascunde în ea un suflet mic este un rău izvorît din instituţiile noastre republicane. Coruperea gustului este un aspect sau un pandant al industriei dolarului. Pe măsură ce ne îmbogăţim ideile noastre ruginesc. Prin urmare nu în mijlocul aristocraţiei *noastre* trebuie să căutăm (dacă e să căutăm cît de cît în Appalachia) profunda spiritualitate a *budoarului* britanic. Căci am văzut apartamente ale unor americani de condiţie mijlocie, care, cel puţin în privinţa meritului negativ, ar putea rivaliza cu oricare interior de lux al prietenilor noştri de peste ocean. Chiar *acum* se înfăţişează ochiului minţii noastre o încăpere mică, lipsită de ostentaţie, în al cărei decor totul este ireproşabil. Proprietarul doarme pe o canapea - vremea e rece - este aproape de miezul nopţii: vom face o schiţă a încăperii în timp ce el se odihneşte.

Este alungită - înjur de cincisprezece metri în lungime şi doisprezece în lăţime - formă ce oferă cele mai bune şanse (dintre cele mai accesibile) de mobilare. Are doar o singură uşă, nicidecum lată, la unul din capetele paralelogramului, şi numai două ferestre la celălalt capăt.

Acestea din urmă sînt largi, ajungînd pînă la podea, cu firide adînci, dînd spre o verandă italienească. Geamurile sînt din sticlă purpurie, prinse în cercevele din lemn de trandafir, mai masive decît de obicei, în interiorul firidei ele sînt drapate cu o stofă groasă, argintie, urmînd linia ferestrelor şi căzînd liberă, în pliuri mici. în exteriorul firidei sînt atîrnate perdele din mătase purpurie, extrem de bogate, cu o reţea groasă de franjuri aurii şi tivite cu acelaşi material argintiu din care este făcut şi storul exterior. Nu sînt nici un fel de cornişe; dar faldurile stofei (care sînt mai degrabă ascuţite decît masive, avînd un aspect diafan) ies dintr-un antablament lat cu o bogată lucrătură în aur, care înconjoară încăperea pe linia de unire dintre tavan şi pereţi. Draperia se manevrează cu ajutorul unei coarde groase de aur, ce atîrnă liberă şi se termină cu un nod simplu. Nu se văd nici un fel de suporturi sau alte mecanisme. Culorile perdelelor şi ale canafurilor - nuanţe purpurii şi aurii - apar din belşug pretutindeni, determinînd *caracterul* încăperii.

Covorul - di ntr-un material de Saxa - este gros de un deget şi jumătate, avînd acelaşi fond purpuriu, cumpănit doar de prezenţa unui cordon de aur (asemănător cu cel împodobind perdelele) uşor aruncat deasupra *fondului,* în aşa fel încît să alcătuiască o succesiune de curbe bruşte şi neregulate, suprapunîndu-se uneori una peste cealaltă. Pereţii sînt îmbrăcaţi cu un tapet lucios într-o nuanţă argintiu-cenuşie, presărat cu arabescuri mărunte din purpuriul predominant, dar în tonuri mai deschise. Numeroasele tablouri cumpănesc întinsa suprafaţă a tapetului. Ele sînt în principal peisaje pictate într-o manieră fantezistă - precum *Grota ielelor* de Stanfield sau *Lacul din Dismal Swamp* de Chapman[27]. Există totuşi trei sau patru capuri de femeie, de o eterică frumuseţe - portrete în stilul lui Sully[28]. Fiecare tablou este pictat în tonuri calde, dar sumbre. Nu apar „efecte stridente". Toate tablourile emană un sentiment de *tihnă.* Nici unul nu e de dimensiuni mici.

Tablourile prea mici dau încăperii aspectul pestriţ de care suferă un mare număr de opere de artă îndelung retuşate. Ramele sînt late, nu prea adinei, şi bogat încrustate, fără a fi *estompate* ori filigranate. Ele păstrează întreg luciul aurului şlefuit. Sînt fixate pe pereţi şi nu agăţate cu şnur. în această din urmă poziţie tablourile adesea cîştigă mult, dar e stricat aspectul de ansamblu al încăperii. Doar o singură oglindă - nu prea mare - e vizibilă. Ca formă ea este aproape rotundă, fiind în aşa fel suspendată încît imaginea persoanelor nu se poate obţine din nici unul dintre locurile de şezut obişnuite din încăpere. Două canapele late si joase din lemn de trandafir şi din mătase rubinie brodată cu flori aurii sînt singurele locuri de şezut, cu excepţia a două scaune uşoare, tot din lemn de trandafir. Se mai află un pian (tot din lemn de trandafir) fără acoperitoare, deschis. O masă octogonală, făurită din cea mai scumpă marmură, este aşezată lîngă una dintre canapele. Aceasta este de asemenea fără acoperitoare - perdelele au fost socotite suficiente.

Patru vaze de Sevres, mari şi superbe, din care se revarsă o mare de flori parfumate şi viu colorate, ocupă colţurile rotunjite ale încăperii.

Un candelabru înalt, susţinînd o lampă mică şi veche, cu un ulei nespus de aromat, atîrnă aproape de capul prietenului meu adormit. Cîteva rafturi uşoare şi subţiri, ale căror margini aurite sînt suspendate cu nişte şnururi de mătase rubinie cu ciucuri de aur, adăpostesc două sau trei sute de cărţi splendid legate[29]. In afară de aceste obiecte nu există alt mobilier, dacă exceptăm lampa Argand, cu un abajur simplu din sticlă mată, în nuanţe rubinii, care-i prinsă de plafonul înalt şi arcuit cu un lanţ subţire de aur, şi care învăluie totul într-o strălucire blinda, dar

[27] *William Clarkson Stanfield* (1793-1867) a pictat scene romantice. *John Gadsby Chapman* (1808-1889) a avut o expoziţie la Alexandria (Virginia) în 1831. Tabloul său *Lake ofthe Dismal Swamp* a fost expus la New York în 1836.

[28] Unul dintre colegii de liceu ai lui Poe era nepotul pictorului *Thomas Sully* (1783-1872), pe care poetul l-a cunoscut la Philadelphia. Despre portretul lui Fanny Kemble realizat de Thomas Sully, Poe afirmă, într-o recenzie din *Southern Literary Messenger* (sept. 1836), că „e unul dintre cele mai frumoase lucruri din lume".

[29] Poe însuşi avea astfel de rafturi în căsuţa sa din Fordham (Mary Gove Nichols, London *Sixpenny Magazine,* febr. 1863, *apud* Woodberry, *Life,* 1909, II, p. 214).

fermecătoare.

NOTĂ

FILOZOFIA MOBILĂRII *(PHILOSOPHY OF FURNITURE)*

(A: Burton's Gentleman's Magazine, mai 1840; *B: Broadway Journal,* 3 mai 1845; C*: Works,* 1850)

Schiţa include şi un fir narativ, fiind înrudită cu o altă povestire-eseu a lui Poe, *Landor's Cottage (Vila lui Landor).* Aceasta din urmă conţine într-adevăr descrierea idilică a căsuţei lui Poe din Fordham, dar în ce măsură *Filozofia mobilării* evocă imaginea vreunei încăperi locuite de Poe în timpul şederii sale în Philadelphia e un fapt nesigur. Totuşi, Lambert A. Wilmer, prietenul lui Poe, ne informează că acesta „ţinea în casă un pian ca să-i satisfacă Virginiei Poe gustul pentru muzică, într-o perioadă cînd veniturile sale nu îngăduiau defel un asemenea lux". („Recollections of Edgar Poe", în Baltimore *Daily Commercial,* 23 mai 1866.)

Chiar dacă Poe nu şi-a putut niciodată permite luxul descris în *Filozofia mobilării,* el a avut totuşi un prilej de a-şi exersa talentul de „decorator". Cînd Marie Louise Shew s-a mutat pe Tenth Street, curînd după 1 mai 1847, aflăm de la ea că: „i-am dat [lui Poe] *carte blanche* să-mi mobileze salonul de muzică şi biblioteca după gustul său. Eu însămi am agăţat tablourile,...punînd deasupra pianului o pînză uriaşă de Albani. Dl Poe a admirat-o ore în şir şi... era foarte mulţumit de propunerea mea, iar unchiul meu mi-a zis că nu l-a văzut niciodată atît de vesel" *(apud* John H. Ingram, *Life and Letters,* Glasgow, 1890, p. 361).

Filozofia mobilării a fost scrisă probabil în martie sau aprilie 1840.

Această sumă ciudată era echivalentă cu *VA* „shillingi" newyorkezi sau reali de argint hispano-americani. Pe vremea lui Poe, în Statele Unite circulau chiar mai multe monede mexicane decît autohtone.

Tălmăciri. în franceză: Charles Baudelaire, *Philosophie de l'ameujblement,* în *Le Magazine des familles,* oct. 1852, reed. în *Le Monde litteraire,* 27 mart. 1853, în *Le Pays,* 14 sept. 1854, şi în *Histoires grotesques et serieuses,* Paris, Michel Levy, 1865.

Titlul. Versiunea *B: House Furniture (Mobilă de casă). A* debutează cu următorul paragraf, eliminat ulterior: „Filozofia, afirmă Hegel, e complet inutilă şi stearpă, şi tocmai de aceea e cea mai sublimă dintre toate îndeletnicirile, cea mai demnă de atenţia noastră şi cea mai vrednică de entuziasmul nostru - o afirmaţie întrucîtva coleridgeană, un strop de adîncă înţelepciune într-un ocean de vorbe. Ar fi o pierdere de timp să dezlegi paradoxul - cu atît mai mult cu cît nimeni nu pune la îndoială faptul că filozofia îşi are meritele ei, servind unui număr infinit de scopuri. Există o anume raţiune, zice-se, în prăjitul ouălor, şi există filozofie chiar şi cît priveşte mobilarea unei încăperi - o filozofie însă care pare mai rău înţeleasă de americani decît de oricare altă naţiune civilizată de pe suprafaţa pămîntului". Remarca atribuită lui Hegel ar putea reprezenta concepţia sa generală despre acest subiect, dar nicidecum cuvintele sale exacte.

Omul mulţimii

în româneşte de Liviu Cotrău

Ce grand malheur, de ne pouvoir etre seul.

La Bruyere[30]

Bine s-a zis despre o anume carte germană că *er lasst sich nicht lesen* - nu se lasă citită. Există unele taine ce nu se lasă povestite. Mor unii oameni noaptea în paturile lor, frîngînd degetele unor duhovnici spectrali, privindu-i cu jale în ochi - mor cu disperarea în suflet şi gîtuiţi de spasme din pricina tainelor oribile ce nu *suportă* să fie dezvăluite. Uneori, vai! cugetul omului este împovărat de o oroare atît de cumplită, încît singur mormîntul îi poate aduce alinare. Şi astfel miezul întregii crime rămîne nedezlegat.

Nu demult, cam spre sfîrşitul unei seri de toamnă, şedeam lîngă fereastra înaltă şi boltită a cafenelei D... din Londra. In urmă cu cîteva luni zăcusem bolnav, dar acum eram în convalescenţă, şi renăscîndu-mi puterile, mă aflam într-una dintre acele stări de fericire ce sînt exact contrariul plictiselii - stări de maximă apetenţă, cînd spiritul vizionar îşi scutură vălul - axAuq oţ npiv eirnev[31] -, iar intelectul, electrizat, îşi depăşeşte condiţia sa obişnuită, aidoma raţiunii vii şi totuşi naive a lui

Leibnitz, retorica fantastă şi străvezie a lui Gorgias[32]. Chiar şi faptul că respiram mă umplea de bucurie; şi descopeream o adevărată plăcere pînă şi în sursele nenumărate şi legitime de durere. Nutream o curiozitate cumpătată, dar plină de vigoare pentru fiecare lucru. Cu trabucul în gură şi ziarul pe genunchi, m-am amuzat în marea parte a după-amiezei ba citind atent anunţurile, ba cercetînd lumea pestriţă din local, ba iscodind strada prin geamurile afumate.

Această stradă este una dintre arterele principale ale metropolei, şi tot timpul zilei a fost extrem de aglomerată. Dar o dată cu lăsarea întunericului forfota creştea cu flecare minut; iar cînd toate felinarele fură aprinse, două torente dense şi neîntrerupte de trecători dădură năvală prin faţa uşii. La această oră din seară nu mai văzusem niciodată ceva asemănător, încît marea tumultuoasă de capete omeneşti mă umplea de emoţia plăcută a ineditului, într-un tîrziu am renunţat să mai urmăresc

---

[30] Acest mare rău de-a nu putea fi singuri (fr. în orig.) - La Bruyere, *Caracterele,* cap. XI, secţ. 99, „Despre om”. Pasajul continuă cu: „de aici, jocul, luxul, risipa, vinul, femeile, lipsa de cultură, bîrfa, invidia, uitarea de sine şi de Dumnezeu”.

[31] Ceaţa ce-ţi acoperea înainte (gr. în orig.) - text adaptat după *Iliada* lui Homer, Cartea a V-a, v. 127, unde zeiţa Atena îndepărtează ceaţa de pe ochii lui Diomede, permiţîndu-i astfel să-i deosebească pe zei de oamenii aflaţi în luptă. George Murnu traduce astfel versul 127: „Ba de pe ochi ţi-am luat şi negura ce-i aburise”, în Homer, *Iliada,* Editura Univers, Bucureşti, 1985, p. 132.

[32] într-o recenzie din *Southern Literary Messenger,* iul. 1836, Poe îl acuză pe Leibniz de „o grămadă de erori” cît priveşte facultatea memoriei, dar într-o altă recenzie îl citează favorabil. *Gorgias,* om de stat şi sofist de pe vremea lui Platon. Stilul său era elaborat, pedant.

cele ce se petreceau în hotel, adîncindu-mă în contemplarea priveliştii de afară.

La început observaţiile mele aveau o tentă abstractă şi generalizatoare. Priveam trecătorii în mase şi-i studiam în raporturile lor colective. Curînd însă am coborît la detalii şi-am început să cercetez cu migală nenumăratele tipuri de siluetă, îmbrăcăminte, ţinută, mers, chip şi expresie a feţei.

Majoritatea celor care se perindau aveau aerul satisfăcut al omului de afaceri, părînd a nu se gîndi decît cum să-şi croiască drum prin mulţime, îşi încruntau sprîncenele şi-şi roteau cu iuţeală ochii în cap.

Cînd erau îmbrînciţi de ceilalţi trecători nu dădeau nici un semn de nerăbdare, ci îşi netezeau hainele şi se îndepărtau grăbiţi. Alţii, şi ei un grup numeros, aveau gesturi neliniştite, feţe congestionate, vorbeau şi gesticulau singuri, părînd oarecum stingheriţi de aglomeraţia din jur. Cînd erau împiedicaţi să înainteze încetau ca prin farmec să mai bolborosească, dar începeau să gesticuleze îndoit, aşteptînd, cu un zîmbet distrat şi forţat pe buze, pînă ce treceau persoanele care le aţineau calea. Cînd erau înghiontiţi îşi cereau mii de scuze agresorilor, părînd nemaipomenit de încurcaţi. Dincolo de aceste amănunte n-am observat nimic deosebit la aceste două mari grupuri. Cît priveşte îmbrăcămintea, ea era, cum s-ar spune, decentă. Erau, nu încape îndoială, gentlemeni, negustori, avocaţi, furnizori, jucători la bursă – eupatrizi[33] şi stîlpii societăţii - fie oameni fără ocupaţie, fie oameni angajaţi activ în afacerile lor personale, desfăşurînd o activitate pe propria lor răspundere. Ei nu-mi treziră un interes deosebit.

Clasa funcţionarilor sărea în ochi, iar aici am descoperit două diviziuni remarcabile. Erau funcţionăraşii de la curţile de justiţie - gentlemeni tineri, în costume strînse pe corp, cizme lăcuite, cu părul bine pomădat şi cu un surîs insolent pe buze. Făcînd abstracţie de ţinuta lor oarecum solemnă, pe care aş numi-o, în lipsa unui termen mai bun, *birocratică,* manierele acestor indivizi îmi păreau a fi copia exactă a ceea ce în urmă cu vreo douăsprezece sau optsprezece luni fusese o culme a *bon ton-ului.* Aceştia afişau aerele demodate ale „micii nobilimi” - în opinia mea, cea mai bună definiţie a grupului respectiv.

Cît priveşte cealaltă pătură - aceea a funcţionarilor superiori sau a „vechilor camarazi” de la firmele cu marcă - era imposibil s-o confunzi. Pe aceştia îi puteai recunoaşte după costumul negru sau maron cu croi lejer, cravata şi jiletca albe, pantofii mari şi rezistenţi, ciorapii sau jambierele groase. Aveau cu toţii un început de chelie, iar urechea lor dreaptă, obişnuită de-atîta timp să susţină un creion, se pleoştise la un capăt. Am observat că întotdeauna îşi scoteau şi-şi puneau pălăria cu ambele mîini şi că purtau ceasuri prinse cu lănţişoare de aur, scurte şi groase, de un model foarte vechi. Afectarea lor viza o anume respectabilitate, dacă există într-adevăr o afectare atît de onorabilă.

Erau o sumedenie de indivizi cu o înfăţişare sclipitoare, în care am recunoscut pungaşii de prim rang ce infestează toate marile oraşe.

[33] Membrii aristocraţiei gentilice în Atica.

I-am cercetat pe aceşti „mici nobili” cu interes sporit, căci nu puteam înţelege cum de sînt luaţi drept gentlemeni de către gentlemenii înşişi.

Manşetele lor uriaşe, degajînd un aer de excesivă francheţe, ar fi trebuit să-i dea de gol imediat.

Cartoforii, din care am zărit nu puţini, erau şi mai uşor de recunoscut, căci purtau tot soiul de toalete, de la codoşul siret şi disperat, cu vestă de catifea şi cravată fistichie, cu lănţişoare aurite şi nasturi filigranaţi, la sutana clericală, de o scrupuloasă modestie, din care nimic n-ar fi trezit nici cea mai vagă bănuială. Totuşi, toţi se distingeau prin tenul lor oacheş şi apos, ochii opaci şi nebuloşi, buzele palide şi ţuguiate. Mai erau încă două trăsături după care îi puteam întotdeauna deosebi: tonul grav şi prudent în conversaţie, precum şi poziţia neobişnuită a degetului mare - în unghi drept faţă de restul degetelor. Am observat că aceşti găinari erau adesea întovărăşiţi de un neam de indivizi cu apucături oarecum diferite, totuşi păsări din aceeaşi specie.

Aceştia ar fi putut fi definiţi drept gentlemeni care trăiau pe seama inteligenţei lor înnăscute. Ei păreau să se repeadă asupra oamenilor în două batalioane: cel al filfizonilor şi cel al militarilor. Principalele trăsături ale primului grup erau pletele lungi şi chipurile surîzătoare; ale celui de-al doilea, redingotele şi sprîncenele încruntate.

Coborînd pe scara a ceea ce se cheamă „nobilime” am descoperit subiecte de meditaţie şi mai întunecate, şi mai profunde. Am văzut negustori evrei cu ochi de vultur scăpărînd pe chipuri ale căror trăsături purtau doar expresia unei abjecte umilinţe, cerşetori de meserie, aruncînd priviri ameninţătoare înspre fraţii lor de condiţie mai bună, pe care numai disperarea îi minase în toiul nopţii să ceară de pomană, infirmi costelivi şi gălbejiţi, pe care Moartea îşi aşezase mîna grea, şi care şontîcăiau şi se furişau anevoie prin mulţime, privind pe fiecare în faţă cu implorare, ca şi cînd ar fi căutat vreo consolare miraculoasă, vreo speranţa pierdută; fete tinere şi modeste, întorcîndu-se, după o zi de muncă istovitoare, la locuinţele lor lugubre, ferindu-se, mai mult întristate decît indignate, de privirile bădăranilor, a căror atingere nici măcar nu putea fi evitată; tîrfe de tot soiul şi de toate vîrstele - frumuseţea fără cusur în primăvara feminităţii, amintind de statuia lui Lucian[34], pe dinafară marmură de Păros, iar pe dinăuntru plină de gunoi; leproasa în zdrenţe, dezgustătoare şi în ultimul hal de decădere; hoaşca de vrăjitoare ridată, împopoţonată şi sulemenită, făcînd un ultim efort de întinerire; copila încă necoaptă şi totuşi versată, prin contactul îndelungat, în înfiorătoarele urzeli ale negoţului ei, roasă de ambiţia turbată de a fi socotită egala mai vîrstnicelor ei tovarăşe întru pierzanie; beţivi cu duiumul şi imposibil de descris - unii numai în zdrenţe şi petice, clătinîndu-se fără grai, cu chipuri desfigurate şi ochi inexpresivi - alţii purtînd costume cîndva bune, care erau periate şi acum cu multă grijă - bărbaţi care în drumul lor prin mulţime apucau cu degete tremurînde orice obiect întîlnit în cale; alături de aceştia, plăcintari, misiţi, cărbunari, coşari; flaşnetari, dresori de

[34] Aluzie la secţ. 24 din lucrarea *Somnium (Visul)* de Lucian din Samosata, scriitor grec din sec. II d.Hr.

maimuţe şi recitatori de balade, vînzătorii umăr la umăr cu cîntăreţii; meşteri zdrenţăroşi şi muncitori de toate neamurile, epuizaţi, dar cu toţii cuprinşi de o veselie zgomotoasă şi desfrînată, care, prin discordanţele sale, deopotrivă rănea urechea şi crea în ochi o senzaţie de durere.

Pe măsură ce creştea întunericul creştea şi în mine curiozitatea faţă de acest tablou; căci nu atît aspectul general al mulţimii îşi schimba contururile materiale (trăsăturile ei mai blînde dispărînd o dată cu retragerea treptată a părţii mai acătării a publicului, ieşind mai bine în relief trăsăturile sale mai grosolane, pe măsură ce ora înaintată scotea din bîrlog fiece specie de infamie), dar razele felinarelor cu gaz, mai firave la început, după lupta lor cu ziua muribundă, ieşiră în cele din urmă biruitoare, aruncînd acum asupra fiecărui lucru un luciu spasmodic şi neliniştit. Totul era întunecat, dar splendid, precum abanosul cu care a fost asemuit stilul lui Tertullian.

Efectul sălbatic al luminii mă îndemnă să cercetez fiecare chip în parte; şi, deşi repeziciunea cu care această lume de lumină zburînd pe dinaintea ferestrei mă împiedica să arunc mai mult decît o privire asupra fiecărui obraz, aveam totuşi impresia că în starea psihică ciudată pe care o aveam atunci reuşeam frecvent să descifrez, chiar şi în răstimpul scurt al unei priviri, istoria unor ani îndelungaţi.

Cu fruntea lipită de geam eram ocupat astfel cu observarea gloatei, cînd deodată apăru în faţa ochilor meu un chip (acela al unui bătrîn decrepit de vreo şaizeci şi cinci-şaptezeci de ani) - un chip ce-mi reţinu şi-mi absorbi de-ndată întreaga atenţie, din pricina absolutei idiosincrazii a expresiei sale. Nu mai văzusem niciodată pînă atunci ceva ce să semene cît de cît cu această expresie, îmi aduc aminte că primul meu gînd fu acela că dacă Retzsch[35] ar fi văzut-o, cu siguranţă ar fi preferat-o propriilor sale încarnări ale Satanei. Pe cînd încercam în răstimpul scurt al celei dintîi priviri să-mi formez o părere despre semnificaţia sa, în mintă mea se închegau în chip tulbure şi paradoxal imagini ale inteligenţei atotputernice, ale prudenţei, ale sărăciei, ale avariţiei, ale sîngelui rece, ale răutăţii, ale setei de sînge, ale triumfului, ale veseliei, ale terorii excesive, ale intensei şi supremei disperări. Mă simţeam aţîţat la culme, uimit, fascinat. Am zis în sinea mea: - „Ce istorie ciudată stă scrisă în acest piept!”[36] Apoi m-a cuprins dorinţa neostoită de a nu-l pierde din ochi pe acest om, de a şti mai multe despre el.

Punîndu-mi în grabă paltonul, apucînd pălăria şi bastonul, m-am repezit în stradă şi am început să-mi croiesc drum prin mulţime în direcţia în care-l văzusem plecînd, căci el dispăruse deja. într-un tîrziu am reuşit destul de greu să-l descopăr, să mă apropii de dînsul şi să-l urmăresc îndeaproape, dar cu mari precauţiuni, ca să nu-i atrag atenţia.

---

[35] *Friedrich August Moritz Retzsch* (1779-1857), pictor şi gravor german, celebru mai ales pentru ilustraţiile sale la *Faustul* lui Goethe. într-o recenzie din *Southern Literary Messenger* (oct. 1836), Poe notează: „Retzsch şi Flaxman erau favoriţii dnei H. [Hemans] dintre artiştii moderni”.

[36] *Cf. Către Helen,* w. 54-56: „Ce sălbatice poveşti /De dragoste par scrise de aceste /Armonioase, cristaline sfere!”, trad. Dan Botta, în E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 155.

Acum aveam un prilej cît se poate de bun să-i cercetez persoana. Era scund de statură, foarte «lab şi aparent foarte firav. Hainele sale erau mai peste tot murdare şi zdrenţuite, şi întrucît nimerea din cînd în cînd sub lumina puternică a cîte unui felinar, mi-am dat seama că stofa, deşi slinoasă, era de excelentă calitate; iar dacă ochii nu-mi jucau o festă am zărit printr-o deschizătură a mantiei ce-l acoperea, încheiată pînă sus, şi evident de ocazie, scînteierea unui diamant şi a unui pumnal. Această descoperire îmi aţîţă curiozitatea, încît am decis să-l urmăresc pe necunoscut oriunde se va duce[37].

Se înnoptase de-a binelea acum, iar peste oraş se aşternuse o negură umedă şi deasă, care curînd se preschimbă într-o ploaie grea şi necontenită. Această schimbare a vremii avu un efect ciudat asupra mulţimii, care dintr-o dată fu străbătută toată de un nou tremur, adăpostită de o mare de umbrele. Vuietul, agitaţia, înghionteala se înzeciră, în ce mă priveşte nu-mi păsa prea tare de ploaie - o mai veche febră ce-mi stăruia în trup făcea ca umezeala să-mi pară primejdios de voluptuoasă.

Mi-am legat la gură o batistă şi am purces mai departe. Vreme de o jumătate de ceas bătrînul îşi urmă drumul cu greu pe artera principală, iar eu mergeam aproape cot la cot cu dînsul de teamă să nu-l scap din vedere. Neîntorcînd capul nici măcar o dată, nu m-a zărit. In cele din urmă ajunse într-o stradă laterală, care, deşi dens populată, nu era atît de înţesată ca artera principală pe care o lăsase în urmă. Aici ieşi clar la iveală o anume schimbare în comportamentul său. Mergea mai încet şi cu mai puţină hotărîre decît înainte - cu mai multă ezitare. Traversă strada şi făcu calea întoarsă de mai multe ori la rînd, fără vreun scop aparent; şi cum îmbulzeala era încă destul de mare, la fiecare asemenea mişcare a trebuit să mă ţin foarte aproape de dînsul. Strada era lungă şi îngustă, iar el zăbovi în ea aproape o oră, răstimp în care numărul trecătorilor a scăzut treptat, pînă cînd a ajuns la acela pe care-l vezi de obicei la prînz pe Broadway lîngă Park[38] - atît de mare este diferenţa dintre populaţia Londrei şi aceea a celui mai aglomerat oraş american. Al doilea ocol ne aduse într-un scuar luminat feeric şi fremătînd de viaţă. Vechiul comportament al bătrînului reapăru.

Bărbia îi căzu pe piept, în vreme ce ochii i se roteau sălbatic în toate direcţiile pe sub sprîncenele încruntate, fixîndu-i pe toţi cei din jurul său. Se îndemna la drum cu îndărătnicie şi perseverenţă. Am fost surprins totuşi să constat că, după ce a dat ocolul scuarului, s-a întors înapoi pe propriile-i urme. Am fost şi mai surprins să-l văd repetînd acest drum de cîteva ori - o dată fiind cît pe ce să mă descopere, pe cînd luă colţul cu o mişcare mai bruscă.

Cu această îndeletnicire mai consumă un ceas, la sfîrşitul căruia nu ne mai împiedicam de trecători ca la început. Ploaia cădea repede, aerul devenise răcoros, iar oamenii se retrăgeau spre casele lor. Cu un gest de nerăbdare pribeagul pătrunse într-o stradă lăturalnică, mai pustie parcă. Pe o distanţă de vreun sfert de milă alergă de-a lungul ei cu o sprinteneală

[37] Ecou din *Luca,* 9:57: „...Doamne, Te voi urma oriunde vei merge”.
[38] *City Hall Park* era pe vremea lui Poe inima vieţii newyorkeze.

pe care nici nu visam s-o văd la un om de vîrsta lui, ceea ce-mi dădu mult de furcă în a mă ţine după el. In cîteva minute am ajuns la un imens şi zgomotos bazar, ale cărui sectoare păreau foarte familiare necunoscutului, şi unde vechiul său comportament îşi făcu din nou apariţia în modul în care îşi croia drum încoace şi încolo, fără ţintă, prin gloata de cumpărători şi de vînzători.

în jur de un ceas şi jumătate cît ne-am tot învîrtit în acest loc a trebuit să dau dovadă de multă prudenţă ca să mă ţin în apropierea lui fără să-i atrag atenţia. Din fericire, purtam o pereche de galoşi, încît puteam umbla în perfectă linişte, în nici un moment nu şi-a dat seama că-l urmăream. A vizitat prăvălie după prăvălie fără să tîrguiască nimic, fără să scoată o vorbă, aruncînd asupra tuturor obiectelor o privire fixă, sălbatică, absentă. Acum eram complet derutat de comportamentul său, drept care am hotărît ferm să nu mă despart de dînsul pînă ce nu-mi voi fi satisfăcut cît de cît curiozitatea în privinţa lui.

Un orologiu cu timbru sonor bătu ora unsprezece, şi lumea se grăbea să părăsească bazarul. Un vînzător, trăgînd oblonul, îl îmbrînci pe bătrîn şi în clipa aceea i-am văzut făptura străbătută de un tremur puternic.

Se năpusti în stradă, privi o clipă în jur cu nelinişte, apoi începu să alerge cu o iuţeală incredibilă pe zeci de ulicioare întortocheate şi pustii, pînă cînd am ajuns din nou pe artera principală de unde pornisem - strada cu hotelul D... Dar aceasta nu mai avea acelaşi aspect.

Mai strălucea încă de la felinarele cu gaz, dar ploaia cădea în rafale şi nu se vedeau decît puţine persoane. Necunoscutul păli. Cu un aer abătut făcu cîţiva paşi pe bulevardul nu demult aglomerat, apoi, cu un oftat greu, o luă în direcţia fluviului şi, plonjînd într-un labirint de cărări lăturalnice, nimeri în cele din urmă în faţa unuia din teatrele principale. Era ora închiderii, şi publicul inundase ieşirile. L-am văzut pe bătrîn căscînd gura, ca după aer, înainte de a se năpusti în mijlocul mulţimii; dar am avut impresia că agonia cumplită de pe chipul său se mai potolise întrucîtva. Capul îi căzu din nou pe piept; omul îmi apărea exact la fel cum îl văzusem întîia oară. Am observat că acum o luase în direcţia în care plecaseră cei mai mulţi dintre spectatori, dar în general vorbind, îmi era imposibil să înţeleg ceva din comportamentul său bizar.

Pe cum înainta, lumea din jurul său se rărea tot mai mult, iar lui îi reveniră vechea nelinişte şi ezitare. O bucată de vreme se ţinu aproape de o ceată de vreo zece-doisprezece scandalagii, dar numărul se împuţina rînd pe rînd, pînă cînd nu mai rămaseră decît trei, pe o uliţă îngustă, lugubră şi puţin frecventată. Necunoscutul se opri şi pentru o clipă păru cufundat în gînduri; apoi, dînd semne de nelinişte, o apucă iute pe o rută care ne aduse la marginea oraşului, în nişte regiuni foarte diferite de cele pe care le străbătuserăm pînă atunci. Era cel mai zgomotos cartier al Londrei, unde fiecare lucru purta pecetea groaznică a celei mai deplorabile sărăcii şi a celei mai disperate fărădelegi. La lumina palidă a unui felinar rătăcit se vedeau clădiri înalte de lemn, îmbătrînite şi roase de cari, gata să se prăbuşească în direcţii atît de multe şi de capricioase, încît cu greu

se desluşea printre ele urma vreunei poteci. Dalele pavajului zăceau care pe unde, dislocate de iarba atotbiruitoare. O mizerie înfiorătoare colcăia în canalele înfundate, întreaga atmosferă gemea de dezolare. Totuşi, pe măsură ce înaintam, reînviau treptat şi sigur zvonuri de viaţă omenească, iar într-un tîrziu se puteau vedea mari grupuri de oameni dintre cei mai oropsiţi locuitori ai Londrei, vînzolindu-se încoace şi încolo. Inima bătrînului zvîcni din nou, ca o lampă în agonie. Şi iarăşi o porni la drum cu pas sprinten. De cum am dat colţul ne izbi în faţă o lumină orbitoare şi ne-am trezit înaintea unuia dintre giganticele temple suburbane ale Necumpătării - unul din nenumăratele palate ale Satanei, Gin[39].

Era acum aproape de ziuă, dar mai erau încă unii beţivi nenorociţi care intrau şi ieşeau pe uşa fastuoasă. Cu un chiot de bucurie bătrînul reuşi să se strecoare înăuntru, îşi reluă de-ndată vechea ţinută, şi începu să se preumble înainte şi înapoi, fără vreun scop anume, în mijlocul gloatei. Totuşi nu zăbovi mult în această îndeletnicire, căci îmbulzeala de la uşă dădea de înţeles că proprietarul se pregătea să închidă localul peste noapte. Ceea ce-am zărit atunci pe chipul ciudatei fiinţe pe care o urmărisem cu atîta îndărătnicie era ceva chiar mai intens decît disperarea. Cu toate acestea nu-şi conteni alergătura, ci cu o energie smintită se întoarse brusc pe urmele sale pînă în inima

Londrei fremătînde. Goni mult şi iute, în vreme ce eu îl urmăream cu nemărginită uimire, hotărît să nu abandonez o cercetare care-mi absorbea acum întreaga fiinţă. Soarele apăru pe cînd noi alergam întruna, şi cînd am ajuns din nou în zona cea mai aglomerată a imensului oraş - strada cu Hotelul D..., ea ne oferi spectacolul unei forfote şi zarve de glasuri omeneşti cu nimic mai prejos decît cel pe care-l văzusem cu o seară înainte. Iar aici, îndelung, în miezul agitaţiei mereu crescînde, m-am încăpăţînat în a-l urmări pe necunoscut. Dar ca de obicei el se preumbla încoace şi încolo, şi cît a ţinut ziua nu s-a îndepărtat de viitoarea acestei străzi. Iar cînd se făcură simţite umbrele celei de-a doua înserări eram obosit de moarte şi, oprindu-mă chiar în dreptul pribeagului, l-am privit neclintit în faţă. Nu m-a observat, ci şi-a reluat plimbarea solemnă, în vreme ce eu, încetînd a-l mai urmări, am rămas adîncit în contemplaţie. - Acest bătrîn, am zis într-un tîrziu, este întruchiparea şi esenţa celei mai cumplite crime. El refuză să fie singur.

El este omul mulţimii, în zadar îl urmăresc, căci nu voi mai afla nimic despre el sau despre faptele sale. Cea mai nesimţitoare inimă din lume este o carte mai execrabilă decît *Hortulus Animae*[40]*,* şi poate că nu-i

[39] Ecouri din Charles Dickens, *Schiţele lui Boz,* schiţa *Gin-Shops (Prăvăliile de gin),* reprodusă în întregime de Poe într-o recenzie în *Southern Literary Messenger* (iun. 1836).

[40] Hortulus Animae cum Oratiunculis Aliquibus Superadditis a lui Grünninger. [N.A.] Cartea latină menţionată aici se intitulează *Ortulus anime cum oratiunculis (Originea sufletului şi mici discursuri)* şi a fost tipărită de Johann Reinhard Grüninger la Strasbourg la 31 ian. 1500 (cu nr. 8937 în *Repertorium Bibliographicum* al lui Hain, Stuttgart, 1826-1838). Sursa lui Poe a fost probabil cap. „Religious Nouvellettes" („Noutăţi religioase") din lucrarea lui Isaac D'Israeli, *Curiozităţi literare,* unde autorul descrie cartea respectivă ca avînd ilustraţii licenţioase. La începutul nuvelei sale, Poe traduce literal: „ea nu se lasă citită".

decît una din marile binefaceri ale lui Dumnezeu că *er lasst sich nicht lessen.*

NOTĂ

OMUL MULŢIMII *(THE MAN OF THE CROWD)*

(A: The Casket, dec. 1840 şi *Gentleman's Magazine,* dec. 1840; *B: Tales,* 1845; *C:* eopia J. Lorimer Graham după *B* cu revizuiri manuscrise; *D: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

Într-un eseu din ciclul *Marginalia* (nr. 194, *Graham's,* ian. 1848, p. 24), Poe notează faptul că cineva ar putea „revoluţiona... gîndirea umană... opinia şi... sentimentul" publicînd „o cărticică... intitulată *Sufletul meu în toată goliciunea sa".* Dar, adaugă ei, „această cărticică trebuie *să. fie fidelă titlului ei...* Nici un om nu va îndrăzni vreodată să o scrie... Hîrtia s-ar zbîrci şi-ar arde la fiecare atingere a peniţei înfierbîntate".

Nuvela e scrisă în maniera *Schiţelor lui Boz* de Charles Dickens, din care Poe a recenzat cîteva în revista *Southern Literary Messenger* (iun. 1836), părînd chiar a fi un răspuns la pasajul următor din *Moartea beţivului:* „S-au spus poveşti ciudate în rătăcirile muribunzilor; poveşti atît de pline de păcate şi de crime, încît cei care stăteau la căpătîiul bolnavilor au fugit înspăimîntaţi şi îngroziţi la gîndul că ar putea înnebuni de cele ce auzeau şi vedeau; şi duium de nenorociţi au murit singuri, pomenind de fapte ale căror nume erau destul ca să alunge şi pe cei mai curajoşi bărbaţi".

Tălmăciri. în franceză: Charles Baudelaire, *L'Homme des foules,* în *Le Pays,* 27 şi 28 ian. 1855, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857.

Titlul. Versiunea *C: The Man in the Crowd (Omul din mulţime).*

Aici el exprimă ideea că ea este prea şocantă pentru a putea fi citită în întregime. Dar sensul sursei sale e probabil acela că ea - cartea - era jalnic tipărită sau că nu exista nici un exemplar din ea. De reţinut faptul că în 1837 Poe a locuit la eruditul William Gowans, care era pasionat de incunabule, cartea lui Griininger, un „mic *octavo* cu caractere gotice", fiind un exemplu de acest fel.

POVESTIRI 1841-1842

Crimele din Rue Morgue

în româneşte de Ion Vinea

Ce cîntec sirenele cîntau? Sau ce nume şi-a
luat Ahile cînd s-a ascuns printre femei?
Iată întrebări care, într-adevăr,
te pun în încurcătură, dar cărora, totuşi,
li s-ar putea afla răspuns.

Sir Thomas Browne[1]

Însuşirile minţii noastre, pe care le denumim analitice, nu prea sînt făcute pentru a fi supuse analizei. Le apreciem numai după efectele lor.

Ceea ce ştim, printre altele, despre ele e că sînt, pentru cel care le are într-o măsură neobişnuită, un izvor de bucurii dintre cele mai mari.

Aşa cum omul voinic se bucură de puterea lui trupească şi se complace în exerciţii care îi pun muşchii în mişcare, tot astfel analistul se mîndreşte cu acea uşurinţă a cugetului său în *a descurca* lucrurile, îi fac plăcere pînă şi cele mai neînsemnate prilejuri care îi pun la încercare talentul. E îndrăgostit de tot ce e enigmă, rebus, hieroglife şi dă dovadă în dezlegarea lor de o *isteţime* atît de deosebită, încît pare supranaturală în ochii celor care n-au decît o inteligenţă obişnuită. Rezultatele dobîndite prin chiar spiritul şi esenţa metodei sale par într-adevăr a fi rodul unei intuiţii.

Această aptitudine de a rezolva poate fi mult dezvoltată prin studiul matematicilor şi mai ales prin cea mai înaltă ramură a acestora, care, pe nedrept şi numai din pricina operaţiunilor ei retrograde, a fost numită analiză, ca şi cum ar fi analiza *par excellence.* Dar calculul în sine nu e chiar analiză. Un jucător de şah, de pildă, poate să calculeze fără a analiza. Jocul de şah, prin urmare, e foarte greşit înţeles în ce priveşte efectele sale asupra spiritului. N-am de gînd să scriu un tratat, ci doar să prefaţez prin cîteva observaţii, făcute cu totul în treacăt, o povestire oarecum ciudată. Mă folosesc deci de acest prilej ca să afirm că forţele cele mai înalte ale cugetului sînt întrebuinţate din plin şi mai spornic în modestul joc de dame decît în trudnica uşurătate a şahului, în acest din urmă joc, în care fiece piesă se mişcă în mod diferit şi *bizar,* doar ce e complex este luat (greşeală destul de obişnuită) drept adînc.

Atenţia e puternic pusă în joc. Dacă slăbeşte numai o clipă, facem o

---

[1] *Motto-ul,* luat din *Urn-Burial (îngroparea urnelor),* 1658, cap. V, § 3, lucrare a medicului englez *sir Thomas Browne* (1605-1782), se referă la întrebările dificile pe care împăratul roman Tiberius îi plăcea să le pună învăţaţilor săi (vezi Suetoniu, *Vieţile celor doisprezece Cezari,* capf LXX). Motto-ul lipseşte din versiunile *A* şi *B.*

greşeală, din care iese o pierdere sau chiar înfrîngerea. Iar mişcările permise fiind nu numai felurite, dar şi cu puteri deosebite, sorţii unor asemenea greşeli devin tot mai numeroşi şi de nouă ori din zece cîştigă nu cel mai iscusit jucător, ci doar cel mai cu luare-aminte. Şi, dimpotrivă, la jocul de dame, în care mişcarea e *unică* şi nu suferă decît puţine schimbări, probabilităţile de nebăgare de seamă sînt mai mici, iar atenţia fiind mult mai puţin întrebuinţată, orice avantaj obţinut de unul din jucători se datoreşte numai superioarei sale *isteţimi.* Pentru a vorbi mai concret, să presupunem un joc de dame în care numărul pieselor e redus la patru regine şi în care, desigur, nici o scăpare din vedere nu e cu putinţă. E lucru vădit că victoria nu poate fi dobîndită aici (jucătorii fiind de forţe egale) decît printr-o mişcare bine chibzuită - *recherchee -,* rezultatul unei puternice încordări a minţii. Lipsit de mijloacele obişnuite, analistul pătrunde totuşi în cugetul potrivnicului său, se face una cu el şi nu o dată găseşte numai dintr-o ochire singura cale (uneori într-adevăr mult prea simplă) de a-i întinde o cursă sau de a-l face să calculeze greşit.

S-a vorbit adesea despre whist, despre înrîurirea lui asupra a ceea ce se numeşte facultatea de a calcula a spiritului, şi se cunosc oameni dintre cei mai luminaţi care par a găsi în acest joc o plăcere de neînţeles, dispreţuind şahul ca pe un joc uşuratic. Fără îndoială că nu mai există nici un alt mijloc asemănător care să pună la încercare într-o astfel de măsură însuşirea analitică a omului. Cel mai bun jucător de şah din toată creştinătatea *nu poate* fi altceva decît cel mai bun jucător de şah.

Dar măiestria lui la jocul de whist înseamnă şi putinţa de a reuşi în toate acele împrejurări mult mai de seamă în care mintea omului se află în luptă cu mintea altcuiva. Cînd spun măiestrie, înţeleg acea desăvîrşire la joc care cuprinde o înţelegere a tuturor împrejurărilor din care putem trage folos cinstit. Ele sînt nu numai felurite, dar şi multiforme şi se ascund adesea în acele tainiţe ale gîndului unde o inteligenţă obişnuită nu poate pătrunde. A observa cu luare-aminte înseamnă a-ţi aminti cu de-amănuntul. Iar în această privinţă jucătorul de şah, deprins a fi atent, va juca foarte bine whist, fiindcă regulile lui

Hoyle (întemeiate pe simplul mecanism al locului) pot fi uşor înţelese de către toată lumea[2]. Aşadar, a avea o memorie bună şi a juca după tipic înseamnă în general a fi un jucător desăvîrşit. Dar dibăcia analistului se arată mai ales în cazurile ce stau dincolo de reguli. El face în tăcere o mulţime de observaţii şi deducţii. Partenerii săi fac, poate, la fel. Iar valoarea informaţiei dobîndite nu stă în trăinicia deducţiei, cît în calitatea observaţiei. Ceea ce trebuie neapărat să ştii e tocmai *ce* anume trebuie observat. Jucătorul nostru nu se mărgineşte cîtuşi de puţin la propriul său joc, cu toate că acesta e adevăratul scop, şi nu dispreţuieşte tot ce poate deduce şi din lucruri în afara jocului. El examinează fizionomia partenerului şi o compară atent cu a fiecărui potrivnic. Ia seama la felul cum fiecare îşi potriveşte cărţile. Adesea poate socoti cîte „atuuri" şi cîte

[2] *Edmond Hoyle* (1672-1769) a scris cărţi fundamentale despre jocurile de cărţi, care au fost retipărite, revizuite, adaptate şi imitate vreme de două secole după moartea sa. Una dintre ele, *Short Treatise on Whist (Mic tratat despre whist)* a apărut în 1742.

„onoruri” are fiecare partener după privirile pe care şi le aruncă unii altora. Pe măsură ce se desfăşoară jocul, el îşi înseamnă în minte fiece schimbare de fizionomie şi îşi alcătuieşte un capital de gînduri din feluritele expresii de siguranţă sau de uimire, de triumf sau de supărare ale jucătorilor. Din felul cum adună unul o levată ghiceşte dacă acelaşi ins e în măsură să mai facă una, în continuare. După felul cum au fost aruncate cărţile pe masă îşi dă seama dacă jocul a fost sincer sau prefăcut. Un cuvînt rostit întîmplător sau din nebăgare de seamă, o carte scăpată jos sau întoarsă fără voie şi neliniştea sau nepăsarea care urmează pe cînd se face numărătoarea levatelor, şi ordinea în care sînt aşezate, şovăiala, încurcătura, înfrigurarea sau neastîmpărul, totul e pentru percepţia lui - intuitivă în aparenţă - un semn ce-i dezvăluie adevărata stare a lucrurilor.

După ce s-au făcut cele dintîi două sau trei tururi, el ştie foarte bine ce anume se află în mîna fiecărui jucător şi îşi urmăreşte jocul cu o siguranţă atît de deplină, de parcă ceilalţi parteneri şi-ar fi dat cărţile pe faţă[3].

Nu trebuie să confundăm însuşirea analitică cu simpla ingeniozitate. Căci, pe cînd analistul este totodată şi ingenios, se întîmplă adesea ca omul ingenios să fie cu totul lipsit de darul de a analiza.

Puterea de a construi sau de a combina, prin care, de obicei, se manifestă ingeniozitatea, şi căreia frenologii[4] (în mod greşit, după mine) i-au atribuit un anumit centru cerebral, presupunînd că e o însuşire înnăscută, a fost observată şi la debili mintali, destul de des ca să atragă atenţia psihologilor, între ingeniozitate şi aptitudinea analitică există o deosebire într-adevăr mult mai mare decît aceea dintre fantezie şi imaginaţie, dar de un caracter cu totul analog, în fapt, se constată că omul ingenios e totdeauna plin de fantezie, dar că omul *cu adevărat* imaginativ nu e niciodată altceva decît un analitic.

Povestirea ce urmează va fi pentru cititor ca un fel de comentariu asupra tezelor expuse.

Pe cînd locuiam la Paris, în primăvara şi parte din vara anului 18..., am cunoscut un anume domn C. Auguste Dupin. Acest tînăr gentleman se trăgea dintr-o familie foarte bună, ba chiar dintr-o vestită familie, dar, în urma unui sir de nenorociri de tot felul, sărăcise aşa de tare, încît firea sa aprigă fusese îngenuncheată, iar el încetase să-şi mai taie drum prin lume sau să mai încerce să-şi refacă averea. Mulţumită generozităţii creditorilor, mai era încă în stăpînirea unei rămăşiţe din patrimoniul său, şi cu venitul acesteia izbutise, printr-o crîncenă economie, să facă faţă nevoilor stricte ale vieţii, fără a se mai sinchisi de ceea ce le depăşea. Singurul său lux erau, într-adevăr, numai cărţile, dar la Paris ele se pot căpăta cu uşurinţă.

Întîlnirea noastră dintîi a avut loc într-o mică bibliotecă de împrumut din Rue Montmartre, unde s-a întîmplat să fim amîndoi în căutarea

[3] După experienţa nefericită de la Universitate, Poe a renunţat la jocul de cărţi. Juca totuşi de plăcere whist cu prietenii săi din Fordham, iar cu copiii vecinilor „Dr. Busby”, un fel de „Popa-prostu'“.

[4] Adepţii teoriei conform căreia însuşirile psihice ale omului pot fi cunoscute după protuberantele şi depresiunile craniului.

aceleiaşi cărţi, foarte preţioasă şi rară. Faptul acesta stabili între noi o strînsă apropiere. Ne-am văzut de atunci tot mai des. Am fost cu totul prins de mica poveste a familiei sale, pe care mi-a povestit-o amănunţit cu acea deplină candoare în voia căreia se lasă orice francez cînd vorbeşte de el însuşi. Am fost şi mai uimit cînd mi-am dat seama cît de multe şi de felurite îi erau lecturile. Şi, mai presus de toate, am fost pătruns pînă în adîncul inimii de avîntul şi căldura sufletului, precum şi de prospeţimea vioaie a închipuirii sale. Colindînd prin Paris după unele lucruri pe care le căutam pe atunci, mi-am dat seama că pentru mine tovărăşia unui asemenea om era o comoară nepreţuită şi i-am împărtăşit deschis cele ce simţeam. Pînă la urmă, am luat hotărîrea să locuim împreună cît timp aveam să rămîn în oraş, şi, fiindcă treburile mele nu erau aşa de încurcate ca ale sale, mi-am îngăduit să închiriez pe socoteala mea şi să mobilez o locuinţă pentru amîndoi, într-un stil potrivit cu felul nostru comun de a fi, mai degrabă întunecat şi fantastic.

Era o casă măcinată de vreme şi stranie, rămasă nelocuită din pricina vreunor superstiţii de care nici n-am vrut să ştim, şi care sta gata să se năruie într-un ungher pustiu şi retras din *Faubourg* St-Germain.

Dacă lumea ar fi cunoscut felul nostru de trai aici, ne-ar fi luat desigur drept nebuni, nişte nebuni poate inofensivi. Trăiam cu totul despărţiţi de oameni. Nu primeam un musafir. Ascunzătoarea noastră era o taină păstrată cu grijă chiar faţă de foştii mei prieteni. De ani de zile Dupin nu mai ştia de nimeni şi nimeni nu mai ştia de el la Paris.

Trăiam numai între noi.

Una dintre ciudăţeniile prietenului meu (cum aş putea-o numi altfel?) era acea dragoste a lui pentru noapte, numai pentru că e noapte. Am îmbrăţişat de bunăvoie şi această *bizarrerie* a lui, ca, de altfel, pe toate celelalte. Cu o dăruire deplină m-am lăsat tîrît de ciudatele lui apucături. Cernita zeitate nu putea veşnic locui cu noi, dar ne pricepeam să-i furăm chipul. De cum se crăpa de ziuă, închideam grelele obloane ale vechii noastre locuinţe. Aprindeam două sfeşnice cu luminări, care, o dată cu mireasma lor pătrunzătoare, revărsau în odaie cea mai sfielnică şi mai plăpîndă lumină. La raza ei, sufletele noastre se lăsau în voia visurilor; citeam, scriam sau stăm de vorbă pînă ce ornicul ne da de ştire că adevăratul întuneric a sosit. Atunci ne avîntam pe străzi, braţ la braţ, continuînd discuţia începută de cu ziuă sau hoinărind în lung şi-n lat pînă la un ceas tîrziu şi căutînd printre straniile umbre şi lumini ale marelui oraş acea exaltare fără de sfîrşit a spiritului pe care numai observaţia calmă ţi-o poate da.

În asemenea împrejurări nu se putea să nu-mi dau seama şi să nu admir - cu toate că bogăţia cugetului său mă pregătise pentru acest lucru - o anumită iscusinţă analitică proprie lui Dupin. Părea că în această îndeletnicire el îşi găseşte o aprigă desfătare, dacă nu chiar un prilej de fală, şi nu se sfia să-şi mărturisească plăcerea pe care i-o pricinuia. Mi se lăuda, rîzînd pe înfundate, că pentru el parcă mai toţi oamenii ar purta ferestre deschise în dreptul inimii[5], şi îşi însoţea de obicei spusele cu

[5] Despre Momus, zeul rîsului, care i-a reproşat lui Vulcan că nu-i înzestrase pe

dovezi într-adevăr temeinice şi surprinzătoare, scoase din cunoaşterea adîncă a propriei mele fiinţe, în asemenea clipe se purta cu răceală şi părea că e cu gîndul aiurea. Privirile i se pierdeau în gol. Iar glasul său, un glas cald de tenor, se ridica pînă la tonuri ascuţite, care ar fi sunat a neastîmpăr dacă n-ar fi fost cumpătul şi desăvîrşita claritate a rostirii sale. Observîndu-l în asemenea clipe de tulburare, mă duceam adesea cu gîndul la vechea teorie a dedublării sufletului[6] şi mă desfătam în sinea mea închipuindu-mi că există în el doi Dupin, unul analist şi un altul creator.

După cele ce am spus, să nu vă închipuiţi că am de gînd să vă dezvălui un mister sau să vă istorisesc un roman. Ceea ce am văzut în acest francez e doar rezultatul unei minţi răscolite sau poate suferinde.

Cît despre natura observaţiilor sale în răstimpul de care e vorba, iată un exemplu care vă va da cea mai bună idee.

Hoinăream într-o noapte pe o uliţă lungă şi murdară în apropiere de Palais Royal[7]. Amîndoi eram duşi pe gînduri, sau cel puţin aşa păream, şi de mai bine de un sfert de oră nici unul dintre noi nu spusese o vorbă.

Deodată Dupin rosti aceste cuvinte:

- E drept că e cu mult prea scund şi ar fi mai la locul lui la Théâtre des Variétés[8].

- Nu încape îndoială, îi răspunsei eu în neştire şi fără să-mi fi dat de la început seama (atît eram de absorbit în gînduri) de felul cu totul neobişnuit în care prietenul meu îşi potrivise cuvîntul cu şirul gîndurilor mele.

După o clipă însă, m-am dezmeticit şi am fost cuprins de uimire.

- Dupin, i-am spus eu cu gravitate, asta întrece puterile minţii mele. Sînt uluit, ţi-o spun fără sfială, şi nu ştiu ce să cred... Cum de ai putut şti că m-am gîndit la...

Aici însă m-am întrerupt, ca să mă încredinţez, fără putinţă de îndoială, dacă într-adevăr ştia la cine anume m-am gîndit.

- La Chantilly, spuse el. De ce te-ai întrerupt? Te gîndeai, în sinea dumitale, că statura lui prea măruntă nu e potrivită pentru tragedie.

Era tocmai ceea ce alcătuise subiectul reflecţiilor mele. Chantilly era un fost cîrpaci din Rue St-Denis, care, nebun după teatru, se făcuse actor, încercase să joace rolul lui Xerxes din tragedia cu acest titlu al lui Crebillon[9] şi, ca răsplată a ostenelilor sale, se făcuse de rîs şi de ocară.

---

oameni cu ferestre în dreptul inimii, Poe a citit probabil în *Stanley* (1838) de „William Landor” (Horace Binney Wallace); sursa clasică o constituie Lucian, *Hermotimus,* secţ. 20.

[6] în orig., *Bi-part Soul* (suflet bipartit); pentru motivul dedublării, *cf. Prăbuşirea Casei Usher* şi *William Wilson.*

[7] Teatru parizian construit pentru Richelieu între 1629 şi 1634, devenit reşedinţa prinţilor de Orléans.

[8] Teatru parizian din 1807, unde se jucau vodeviluri şi operete.

[9] Poe citează din piesa *Xerxes* (1714) a lui P.J. Crebillon în motto-ul la *O dihanie cît patru.*

- Pentru Dumnezeu, am strigat, spune-mi, prin ce metodă - dacă există o metodă - ai izbutit să pătrunzi în sufletul meu în împrejurarea asta?! Eram, de fapt, mult mai tulburat decît voiam să o mărturisesc.

- Fructarul ăla e de vină, răspunse prietenul meu, el te-a făcut să te gîndeşti că meşterul cavaf nu e destul de înalt pentru rolul lui Xerxes, *et id genus omne*[10].

- Fructarul? Mă uimeşti! Nu cunosc nici un fructar.

- Omul care a dat peste dumneata cînd am luat-o pe strada asta acum vreun sfert de oră.

Mi-adusei acum aminte că, într-adevăr, un negustor de fructe, cu un coş uriaş de mere pe cap, era cît pe-aci să mă doboare, din nebăgare de seamă, tocmai cînd din Rue C. am apucat-o pe uliţa în care ne aflam.

Dar ce legătură era între acest lucru şi Chantilly, asta nu puteam înţelege.

Nu era în făptura lui Dupin nici un pic de înclinare către ceea ce francezii numesc *charlatanerie.*

- Am să te lămuresc, spuse el, şi, ca să înţelegi limpede totul, o să reluăm şirul gîndurilor dumitale începînd din clipa cînd ţi-am vorbit, pînă la acea *rencontre* cu fructarul nostru. Verigile mai mari ale acestui lanţ se îmbină astfel: Chantilly, Orion, Dr. Nichol[11], Epicur, stereotomia, pavelele şi negustorul de fructe.

Sînt prea puţini cei ce nu şi-au pierdut vremea uneori cercînd să-şi regăsească şirul gîndurilor prin care au ajuns la o anume încheiere.

Această îndeletnicire e adesea plină de interes, şi cel ce o practică pentru întîia oară se miră de lipsa de legătură şi de depărtarea, nemărginită în aparentă, dintre punctul de plecare şi cel de sosire. Care nu mi-a fost uimirea cînd l-am auzit pe franţuzul meu vorbind cum vorbise, mai ales cînd nu puteam să nu recunosc că spusese adevărul.

- Dacă mi-aduc bine aminte, urmă el, în clipa cînd ieşeam din Rue C. vorbeam despre cai. Era ultimul subiect al discuţiei noastre. Cînd am traversat, spre a apuca pe uliţa asta, un negustor de fructe cu un coş mare pe cap trecu în goană pe dinaintea noastră, îmbrîncindu-te peste grămada de pavele aşezată într-un loc unde tocmai se repara drumul.

Ai călcat pe una din pietrele împrăştiate, ai alunecat şi ţi-ai sucit glezna; păreai cam supărat şi cam morocănos, ai bolborosit ceva, te-ai întors apoi şi ţi-ai văzut de drum în tăcere. Nu prea luam seama la ceea ce făceai. Dar, pentru mine, e multă vreme de cînd a observa a ajuns un fel de trebuinţă. Ai rămas cu ochii aţintiţi în pămînt, uitîndu-te cu neastîmpăr la gropile şi adînciturile dintre pavele (astfel mi-am dat seama că eşti cu

---

[10] Şi altele de acelaşi soi (lat. în orig.).

[11] *Dr. John Pringle Nichol* (1804-1859), profesor de astronomie la Universitatea din Glasgow, a publicat în 1837 *Views of the Architecture of the Heavens in a Series of Letters to a Lady* (Păreri despre bolta cerească într-o suită de scrisori către o lady). Cartea e citată cu admiraţie de Poe în eseul *Eureka.* Nichol a ţinut conferinţe în Statele Unite între 1848 şi 1849.

gîndul tot la pietre), pînă ce am ajuns la mica alee zisă Lamartine[12], care fusese pavată numai de încercare cu nişte cuburi de lemn suprapuse şi strîns lipite. Aici, parcă te-ai mai luminat la faţă, ţi-am văzut buzele mişcînd, şi nu încăpea îndoială că te-am auzit murmurînd cuvîntul „stereotomie", b denumire foarte pretenţioasă care se aplică acestui fel de caldarîm. Ştiam că nu puteai rosti în gînd această expresie, o „stereotomie" fără să ajungi cu mintea la atomi şi, prin urmare, la teoriile lui Epicur[13]. Şi fiindcă nu prea de mult, cînd tocmai discutasem despre acest lucru, ţi-am arătat că presxipuneriîe nelămurite ale acestui vrednic grec fuseseră, fără să se prea bage de seamă, întărite de ultimele descoperiri pe tărîmul cosmogonici nebulare, am simţit că îţi va fi cu neputinţă să nu-ţi ridici ochii către marea nebuloasă din Orion[14]. Mă aşteptam să o faci neapărat. Ai privit în sus, şi am fost sigur atunci că ţi-am urmărit firul gîndurilor. Dar. în amara diatribă împotriva lui Chantilly, apărută în numărul de ieri din *Le Musee[15],* autorul, un cronicar umorist, după cîteva aluzii răutăcioase la schimbarea de nume a cîrpaciului cînd a încălţat coturnul, a mai citat si un vers latinesc, despre care noi am stat adesea de vorbă:

Perdidit antiquum litera prima sonum[16]

Îţi spusesem că versul e cu privire la Orion, care înainte vreme se scria Urion, ceea ce eram sigur că n-ai putut uita tocmai din pricină că ne-am cam ciorovăit cu prilejul acestei explicaţii. Era deci pentru mine lucru sigur că îţi va fi cu neputinţă să nu faci o legătură între Orion şi Chantilly. Că ai şi făcut-o, am ştiut după acel zîmbet ciudat care ţi-a fluturat atunci pe buze. Te gîndeai la soarta tristă a bietului cîrpaci.

Mergeai pe drum, adus din spate, dar te-am văzut deodată îndreptîndu-te cît eşti de înalt. Am fost deci încredinţat că te gîndeai la statura pipernicită a lui Chantilly. în aceeaşi clipă ţi-am tăiat şirul gîndurilor ca să-ţi spun că într-adevăr acest Chantilly e prea mărunţel şi ar fi mai la locul lui la Theâtre des Varietes.

Nu după multă vreme, pe cînd stăteam şi ne uitam amîndoi prin coloanele ziarului *Gazette des Tribunaux*[17]*,* ediţia de seară, atenţia noastră a fost deodată atrasă de rîndurile ce urmează:

„CRIME SENZAŢIONALE, în dimineaţa zilei de azi, pe la orele 3, locuitorii *Faubourg*-ului St-Roch au fost treziţi din somn de nişte ţipete sfîşietoare şi repetate ce păreau că vin de la etajul al patrulea al unei case

---

[12] Despre poetul francez *Lamartine* (1790-1869) Poe avea o părere proastă.

[13] Epicur susţinea că totul, fie de natură materială ori spirituală, e alcătuit din atomi.

[14] Nebuloasa Orion, descoperită în 1610, a însemnat punctul de plecare în cercetările astronomice ale lui William Herschel şi ale fiului său John.

[15] E vorba de *Le Musee de Familles,* revistă literară franceză (1833-1900).

[16] Şi-a pierdut vechiul cuvînt sunetul său original (lat. în orig.), citat din Ovidiu, *Fastele,* Cartea a cincea, w. 493-536, privind naşterea beoţianului Orion. „Pentru c-aşa s-a născut, Hyriens îl numi Urion / Litera primă-şi pierdea sunetul ei cel antic" (w. 535-536), trad. I. Florescu şi T. Costa, vezi Ovidiu, *Fastele,* Editura Academiei, Bucureşti, 1965, p. 159.

[17] Cotidian francez consacrat vieţii judiciare (întemeiat în 1826).

din Rue Morgue, în care se ştia că locuieşte numai o doamnă L'Espanaye, dimpreună cu fiica sa, domnişoara Camille L'Espanaye.

După oarecare întîrziere, pricinuită de zadarnice încercări de a face să li se deschidă dinăuntru, uşa de la intrare a fost forţată cu o rangă de fier şi opt sau zece vecini au pătruns în casă, dimpreună cu doi *gendarmes.* în răstimp, ţipetele încetaseră, dar pe cînd toată lumea dădea năvală la catul întîi, se auziră desluşit două sau mai multe glasuri aspre care se certau şi păreau că vin din partea de sus a casei.

Cînd lumea a ajuns la al doilea cat, aceste sunete încetaseră şi ele, şi pretutindeni domnea liniştea cea mai desăvîrşită. Cînd ajunseră într-o cameră mare, dosnică, de la catul al patrulea (a cărui uşă fiind încuiată cu cheia pe dinăuntru a trebuit deschisă cu forţa), se găsiră dinaintea unui spectacol care umplu de uimire şi de groază pe cei de faţă.

Camera se afla în cea mai cumplită dezordine, mobilierul era sfărîmat şi azvîrlit în toate părţile. Mai era şi un pat din care aşternutul fusese smuls cu saltele cu tot şi aruncat în mijlocul podelei. Pe un scaun se găsea un brici mînjit cu sînge. Pe cămin erau două sau trei şuviţe lungi şi groase de păr cărunt, pline de sînge şi ele, şi care păreau că au fost smulse din rădăcină. Pe podele se găseau patru napoleoni[18], un cercel cu topaz, trei linguri mari de argint, trei mai mici din *metal d'Alger*[19] şi două săculeţe cu aproape patru mii de franci aur. într-un colţ se afla un *bureau,* ale cărui sertare fuseseră deschise şi pesemne jefuite, cu toate că mare parte din cuprinsul lor era neatins. S-a găsit o casetă de fier sub aşternut -, nu sub pat. Era deschisă, şi cu cheia încă în broască. Nu conţinea decît vreo cîteva scrisori vechi şi alte hîrtii fără însemnătate.

Doamna L'Espanaye dispăruse fără urmă; dar fiindcă s-a băgat de seamă că în vatra căminului se afla o cantitate neobişnuit de mare de funingine, s-a căutat în cămin şi, fapt îngrozitor, s-a găsit cadavrul tinerei fete cu capul în jos. A fost trasă afară. Fusese împinsă cu putere şi vîrîtă prin deschizătura îngustă a hornului pînă la o distanţă destul de mare. Trupul neînsufleţit era cald încă. La examinare s-au descoperit numeroase jupuituri, fără îndoială pricinuite de violenţa cu care a fost împinsă în sus şi cu care a trebuit să fie scos. Pe faţă se vedeau zgîrieturi numeroase şi grave, iar pe gît, vînătăi şi urme adînci de unghii, ca şi cum victima ar fi fost-ucisă prin sugrumare.

După o cercetare amănunţită în toate colţurile casei, şi care n-a dus la nici o altă descoperire, cei de faţă ajunseră într-o curticică pavată din spatele clădirii, unde zăcea cadavrul bătrînei doamne, cu gîtul tăiat atît de adînc, încît, la încercarea de a ridica trupul, capul s-a despărţit de trunchi. Capul, la fel ca şi trupul, era mutilat îngrozitor, iar acesta din urmă în asemenea hal, că de-abia mai păstra o înfăţişare omenească.

Pe cît ştim, nu s-a putut găsi pînă acum nici cel mai slab *indiciu pentru dezlegarea acestui înspăimântător mister".*

În numărul din ziua următoare, gazeta a revenit cu aceste noi

---

[18] Monedă de aur în valoare de 20 de franci.

[19] Aliaj din plumb, cupru şi antimoniu, înlocuind argintul (fr. în orig.).

amănunte:

„TRAGEDIA DIN RUE MORGUE. Numeroşi indivizi au fost cercetaţi în legătură cu această extraordinară şi înfiorătoare afacere (cuvîntul afacere, *affaire,* nu are în franţuzeşte înţelesul mărginit care ni s-a transmis nouă), dar nimic din ce s-a aflat pînă acum nu a izbutit să arunce o lumină asupră-i. Reproducem mai jos toate mărturiile aduse[20].

Pauline Dubourg, spălătoreasă, spune că le-a cunoscut pe amîndouă răposatele încă de acum trei ani şi le-a spălat rufe în tot acest răstimp.

Pe cît se pare, bătrîna doamnă şi fiica sa trăiau în bună înţelegere şi se iubeau mult. Erau foarte bune platnice. Nu poate spune nimic cu privire la felul şi la mijloacele lor de trai. Crede că doamna L'E. făcea pe cărturăreasa ca să-şi cîştige traiul. Se spunea că pusese bani deoparte.

Niciodată n-a întîlnit în casa lor pe cineva cînd venea să ia sau să aducă rufele. Ştie bine că n-aveau femeie de serviciu. Pare-se că în toată locuinţa nu erau mobile decît la etajul al patrulea.

Piere Moreau, tutungiu, spune că de aproape patru ani vindea regulat doamnei L'Espanaye mici cantităţi de tutun şi tabac de prizat. Martorul e născut în acest cartier şi a locuit aici totdeauna. Răposata şi fiica ei şedeau de mai bine de şase ani în casa unde li s-au găsit trupurile neînsufleţite. Mai înainte casa fusese ocupată de un giuvaiergiu, care subînchiria încăperile de sus la diferite persoane. Clădirea era proprietatea doamnei L'Espanaye. Dînsa se arătase nemulţumită de chiriaşul său, care pricinuise stricăciuni locuinţei, şi s-a mutat ea însăşi în casă, refuzînd să mai închirieze vreo încăpere. Bătrîna doamnă dăduse în mintea copiilor. Pe fată martorul n-a văzut-o decît de cinci sau şase ori în răstimp de şase ani. Amîndouă duceau o viaţă foarte retrasă şi se zice că aveau ceva bani. Auzise şi el vorbindu-se prin vecini că doamna

L'E. făcea pe cărturăreasa, dar n-a dat crezare celor spuse. N-a văzut pe nimeni intrînd pe poartă, afară de doamna cea bătrîna şi de fiica ei, de un comisionar, o dată sau de două ori, şi, de vreo opt sau zece ori, un medic.

Mai multe persoane din vecinătate au făcut mărturii asemănătoare.

Nu cunoşteau pe nimeni care să le fi venit prin casă. Nu se ştie dacă doamna L'E. şi fiica ei aveau rude în viaţă. Obloanele ferestrelor din faţă nu se deschideau decît foarte rar. în dosul casei erau totdeauna închise,

[20] Numele unor martori au o semnificaţie specială pentru Poe. La Londra Poe a frecventat şcoala drelor *Dubourg,* de unde numele spălătoresei. *Pierre Moreau* e cel care a primit cheile Bastiliei din mîinile poporului şi care i-a convins pe electori să-l pună pe Lafayette în fruntea Gărzii Naţionale. Argintarul poartă numele celebrului bandit *Claude Duval* (1643-1670) şi al *lui Peter S. Duval,* litograful din Philadelphia care a executat ilustraţiile pentru compilaţia lui Poe *The Conchologist's First Book (Abecedarul culegătorului de scoici,* Philadelphia, 1839). Numele croitorului aduce cu cel al lui *William Byrd,* fondatorul unei familii aristocratice din Richmond, oraşul copilăriei lui Poe, şi cu al lui *Robert Montgomery Bird,* reputat scriitor din Philadelphia acelor timpuri. Numele medicului aminteşte de acela al scriitorului francez *Alexandre Dumas.* Adresa lui Mignaud -*Rue Deloraine* - e fictivă.

afară de cele ale camerei mari dindărăt, la catul al patrulea.

Casa era destul de bună şi nu prea veche.

Isidore Muset, gendarme, spune că a fost trimis la casa cu pricina pe la orele 3 dimineaţa şi că a găsit la uşa de intrare vreo douăzeci sau treizeci de persoane, care încercau să pătrundă înăuntru. A forţat uşa nu cu o rangă, ci cu baioneta. A deschis-o fără multă caznă, fiindcă avea două canaturi şi nu era zăvorită nici sus, nici jos. Ţipetele au continuat pînă ce uşa a fost deschisă, şi atunci, deodată, au încetat. Păreau să fie răcnetele unuia sau mai multor inşi în suferinţă şi în primejdie de moarte; strigăte puternice şi prelungite, nu scurte, nici repezite. Martorul a suit cel dintîi pe scări, Cînd a ajuns la catul întîi, a auzit două glasuri certîndu-se în gura mare şi cu înverşunare, un glas gros, iar celălalt strident, un glas foarte ciudat. A putut desluşi cîteva cuvinte spuse de cel dintîi, care era al unui francez. E foarte sigur că nu era glas de femeie. A putut desluşi cuvintele *«sacre»* şi *«diable».* Glasul cel subţire era al unui străin. Nu poate fi sigur dacă era glas de bărbat sau de femeie. Nu-şi poate da seama ce spunea, dar e de părere că vorbea spanioleşte. în ce priveşte înfăţişarea camerei şi starea celor două cadavre, martorul a făcut o descriere asemănătoare cu aceea făcută de noi în numărul de ieri.

Henry Duval, vecin, de profesie argintar, spune că e dintre cei care au pătruns în casă cei dintîi. întăreşte îndeobşte mărturia lui Muset.

De îndată ce au pătruns în casă, au zăvorit uşa, ca să nu dea năvală mulţimea care sporea tot mai mult, cu toate că era foarte devreme.

Glasul cel strident, crede martorul, era al unui italian. E sigur că nu era al unui francez, dar nu poate şti dacă era o voce de bărbat. Putea fi o voce de femeie. Martorul nu cunoaşte limba italiană. Nu poate deosebi cuvintele, dar după intonaţie e încredinţat că cel care vorbise era italian. Cunoscuse bine pe doamna L'E. şi pe fiica ei. Stătuse adesea de vorbă cu ele. E sigur că glasul cel ascuţit n-a fost al vreuneia dintre victime.

Odenheimer, birtaş. Acest martor a venit din proprie iniţiativă. Nu vorbeşte franţuzeşte şi a fost cercetat prin mijlocirea unui interpret. E născut la Amsterdam. A trecut prin faţa casei tocmai cînd se auzeau strigătele. Au ţinut cîteva minute, poate chiar zece. Erau nişte strigăte prelungite şi puternice, pline de groază şi deznădejde. A fost unul dintre cei care au intrat în casă. întăreşte mărturiile precedente, cu o singură excepţie. E încredinţat că glasul subţire era al unui bărbat, şi anume, al unui francez. N-a putut deosebi cuvintele rostite. Erau spuse cu un glas tunător şi repezit, un sunet inegal şi, pe cît se părea, plin de spaimă sau, poate, de mînie. Glasul cel aspru, nu era atît de strident pe cît de aspru. Nu poate spune despre un astfel de glas că e ascuţit.

Celălalt glas, cel gros, a repetat de mai multe ori cuvintele *«sacre», «diable»* şi *«mon Dieu».*

Jules Mignaud, bancher, asociat al firmei «Mignaud et Fils», Rue Deloraine. Este cel mai în vîrstă dintre fraţii Mignaud. Doamna L'Espanaye avea oarecare avere, îi deschisese un cont la bancă în primăvara anului... (acum opt ani). Făcea dese depuneri în sume mici.

Nu ridicase nimic pînă în a treia zi dinaintea morţii, cînd a venit în persoană să ia suma de patru mii de franci. Suma i-a fost plătită în aur, şi un funcţionar a fost trimis s-o însoţească acasă cu banii.

Adolphe Le Bon, funcţionar la banca «Mignaud et Fils», declară că în ziua cu pricina, cam în vremea prînzului, a însoţit-o pe doamna L'Espanaye acasă la dînsa, cu suma de patru mii de franci în două săculeţe. Cînd s-a deschis uşa, le-a ieşit înainte domnişoara L'Espanaye, căreia i-a înmînat unul dintre săculeţe, în vreme ce bătrîna doamnă l-a luat în primire pe celălalt. După aceea a salutat şi a plecat, în tot acest răstimp nu a văzut pe nimeni în stradă. E o uliţă dosnică şi pustie.

William Bird, croitor, declară că a fost şi el unul dintre cei care au pătruns în casă. E englez. Trăieşte de doi ani la Paris. A fost printre cei dinţii care au suit scările. A auzit glasurile care se certau. Glasul cel gros era al unui francez. Ţine minte cîteva vorbe, dar nu şi le mai poate aminti pe toate. A deosebit foarte desluşit cuvintele *«sacre»* şi *«mon Dieu».* în clipa aceea se auzea un zgomot ca şi cum mai mulţi inşi s-ar fi bătut între ei, un zgomot de trîntă şi de încăierare. Glasul cel strident era foarte puternic, mai puternic decît cel gros. Martorul e sigur că nu era glasul unui englez. I s-a părut că e glasul unui neamţ şi, poate, un glas de femeie. William Bird nu ştie nemţeşte.

Patru dintre martorii sus-numiţi, fiind citaţi din nou, au declarat că uşa odăii în care a fost găsit cadavrul domnişoarei L'E. era încuiată pe dinăuntru cînd au ajuns în dreptul ei. Peste tot domnea o tăcere desăvîrşită, nici gemete şi nici un fel de zgomote. După ce au împins uşa, n-au văzut absolut pe nimeni. Ferestrele camerei de din dos şi ale celei din faţă erau închise şi bine înţepenite pe dinăuntru. Uşa dintre cele două camere era închisă, dar nu încuiată. Uşa care dădea din camera din faţă înspre coridor era încuiată pe dinăuntru. O mică încăpere din faţă la etajul al patrulea, în capul coridorului, rămăsese cu uşa întredeschisă. Această încăpere era plină cu tot felul de paturi vechi, cufere şi alte asemenea lucruri. Tbate acestea au fost răscolite şi cercetate cu grijă. N-a rămas în toată casa un colţişor oricît de mic care să nu fi fost cercetat cu cea mai mare grijă. Hornurile căminurilor au fost cercetate cu «cosărici». Casa are patru etaje şi o mansardă. Un chepeng în acoperiş era înţepenit zdravăn şi părea că n-a mai fost deschis de ani de zile. Martorii apreciază în chip diferit răstimpul dintre clipa cînd s-au auzit glasurile ce se certau şi aceea în care uşa odăii a fost deschisă cu forţa. Unii îl socotesc mai scurt, ca la vreo trei minute, alţii mai lung, ca la vreo cinci. Uşa a fost deschisă cu multă greutate.

Alfonzo Garcio, antreprenor, declară că locuieşte în Rue Morgue. S-a născut în Spania. A fost unul dintre cei care au pătruns în casă. N-a urcat scările. E bolnav de nervi şi se teme de emoţii şi de urmările lor. A auzit glasurile care se certau. Glasul cel gros era al unui francez. N-a putut să prindă ce se spunea. Glasul cel strident era al unui englez. E sigur de acest lucru. Nu ştie englezeşte, dar judecă după accent.

Alberto Montani,, cofetar, declară că a fost printre cei dintîi care au urcat scările. A auzit glasurile despre care e vorba. Glasul cel gros era al

unui francez. A desluşit cîteva cuvinte. Cel care vorbea părea că dojeneşte pe cineva. N-a înţeles cele spuse de glasul strident. Vorbea repede şi inegal. Socotea că poate să fi fost glasul unui rus. îndeobşte întăreşte celelalte mărturii. E italian. N-a vorbit niciodată cu vreun rus.

Cîţiva martori, chemaţi din nou, declară că hornurile tuturor camerelor de la catul al patrulea sînt prea înguste ca să poată îngădui trecerea unei fiinţe omeneşti. Prin «cosărici» ei înţeleg periile cilindrice de curăţat, folosite de cei ce mătură coşurile. S-a dat cu peria în sus si în jos prin toate coşurile casei. Nu există nici o ieşire dosnică prin care să fi putut fugi cineva în vreme ce lumea urca scările. Cadavrul domnişoarei L'Espanaye era atît de bine înţepenit în horn, încît n-a putut fi scos pînă nu şi-au unit puterile patru sau cinci inşi dintre cei de faţă.

Paul Dumas, medic, declară că a fost chemat dis-de-dimineaţă să cerceteze cadavrele. Amîndouă erau întinse pe somiera patului în camera unde a fost găsit trupul domnişoarei L'Espanaye. Cadavrul tinerei fete era cum nu se poate mai zgîriat şi mai strivit. Acest lucru se explică îndeajuns prin faptul că fusese împins pe gura hornului. Gîtul era stîlcit foarte rău. Avea cîteva zgîrieturi adînci tocmai sub bărbie, dimpreună cu o sumedenie de vînătăi vădit pricinuite prin apăsarea unor degete.

Faţa era îngrozitor de palidă şi ochii ieşiţi din orbite. Limba aproape retezată. S-a descoperit o strivitură lată în deşertul stomacului, datorată, pesemne, apăsării cu genunchiul. Domnul Dumas este de părere că domnişoara L'Espanaye a fost ucisă prin sugrumare de unul sau mai mulţi inşi necunoscuţi. Trupul mamei era mutilat cumplit. Toate oasele piciorului şi braţului drept fuseseră mai mult sau mai puţin sfărîmate.

Fluierul piciorului stîng era zdrobit de tot, ca şi toate coastele din partea stingă. Trupul întreg strivit şi plin de vînătăi înspăimîntătoare. Era cu neputinţă să poţi spune în ce chip au fost aplicate aceste lovituri.

O măciucă grea de lemn sau o rangă lată de fier, vreun scaun poate, orice armă teşită, mare şi grea, mînuită de un bărbat foarte voinic, ar fi putut pricinui astfel de răni. Nici o femeie, cu nici un fel de armă, n-ar fi fost în stare să dea asemenea lovituri. In clipa cînd martorul a văzut capul moartei, acesta era cu totul despărţit de trunchi şi era şi foarte mutilat. Se vedea bine că gîtul fusese tăiat cu vreo unealtă foarte ascuţită, pesemne cu un brici.

Alexandre Etienne, chirurg, a fost chemat, dimpreună cu domnul Dumas, să examineze cadavrele, întăreşte mărturia şi părerile domnului Dumas.

Cu toate că au mai fost cercetate şi multe alte persoane, nu s-a putut căpăta nici o lămurire mai de seamă. Niciodată pînă acum nu s-a săvîrşit la Paris un omor atît de misterios şi de uluitor în toate amănuntele lui, dacă bineînţeles e într-adevăr vorba de un omor. Poliţia e cu totul dezorientată, ceea ce nu se prea întîmplă de obicei în împrejurări de acest fel. Nu se găseşte nicăieri nici urmă de indiciu”.

Ediţia de seară a ziarului relata că în *Quartier* St-Roch continuă să domnească o frămîntare neobişnuită. Locuinţa şi împrejurimile au fost din

nou cercetate cu grijă, şi s-a purces la un nou interogatoriu al martorilor, dar totul a fost zadarnic. Totuşi, într-un post-scriptum se dădea ştirea că Adolphe Le Bon fusese arestat şi întemniţat, cu toate că nu se găsise nimic, în afară de amănuntele povestite pînă acum, care să îndreptăţească învinuirea lui.

Dupin părea că se interesează într-un chip cu totul deosebit de mersul acestei afaceri, aşa cel puţin judecam după felul cum se purta, căci nu făcea nici un comentariu. Numai după ce s-a anunţat întemniţarea lui

Le Bon m-a întrebat care era părerea mea asupra acestei crime.

Nu i-am putut spune decît că o socotesc şi eu, ca de altfel tot Parisul, ca pe un mister de nepătruns. Nu vedeam nici un mijloc de a da de urma ucigaşului.

- Nu trebuie, zise Dupin, să judecăm numai după această cercetare care e de-abia la începutul ei. Poliţia pariziană, atît de proslăvită pentru ascuţimea ei de minte, e cît se poate de iscusită, dar nimic mai mult. N-are nici o metodă în felul ei de a lucra, afară de metoda pe care i-o inspiră momentul. Ia o mulţime de măsuri de ochii lumii, dar care sînt uneori atît de nepotrivite cu scopul urmărit, încît ţi-aduci aminte de *Monsieur* Jourdain, care-si cerea halatul *(la robe de chambre)* ca să poată asculta mai bine muzica *(pour mieux entendre la musique)*[21].

Adeseori ajunge la rezultate care sînt uimitoare, dar dobîndite, în cea mai mare parte, doar prin muncă şi sîrguinţă. Cînd însuşirile acestea sînt neîndestulătoare, planurile dau greş. Vidocq, de pildă, avea darul ghicirii şi era stăruitor[22]. Fiind însă lipsit de pregătire intelectuală, o lua mereu pe drum greşit prin chiar înverşunarea pe care o punea în cercetările sale. îşi micşora perspectiva privind un lucru prea de aproape. Poate că era în stare să vadă un punct sau două cu o limpezime deosebită, dar prin chiar faptul acesta pierdea din vedere problema în întregul ei. Aşa e cînd vrei să adînceşti prea mult lucrurile. Adevărul nu e totdeauna în fundul puţului. De fapt, cred că cunoaşterea esenţială se află pururea la suprafaţă. O căutăm în adîncimea văilor, iar nu pe creştetul munţilor, unde se află. Putem avea o pildă grăitoare despre modalităţile şi izvoarele acestui soi de eroare contemplînd corpurile cereşti. Aruncă o repede ochire asupra unei stele: priveşte-o pieziş, îndreptînd spre ea părţile mărginaşe ale *retinei,* care sînt mult mai în stare să prindă o lumină slabă decît părţile ei centrale. Ai să vezi steaua lămurit, îţi dai seama cît se poate de bine de strălucirea ei, o strălucire care se întunecă pe măsură ce te uiţi la ea făţiş şi *în plin.* în cazul din urmă, un număr mai mare de raze cad asupra ochiului, dar există în cazul dintîi o mai vie putere de

[21] Domnul Jourdain, protagonistul piesei lui Moliere, *Burghezul gentilom,* cere lacheilor să i se aducă halatul *(robe de chambre)* ca să poată auzi mai bine muzica *(pour mieux entendre la musique).* (Moliere, *Burghezul gentilom,* Act. I, Se. 2, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1958, p. 225.)

[22] *François-Eugène Vidocq* (1775-1857), escroc şi aventurier francez care sub Napoleon I a ajuns şeful poliţiei secrete (1809-1827). E îndoielnic că ar fi scris vreuna dintre cărţile ce i se atribuie. Un serial intitulat *Unpublished Passages in the Life of Vidocq (Fragmente nepublicate din viaţa lui Vidocq),* semnat „J.M.B.”, a apărut în *Burton's* între 1838 şi 1839.

pătrundere. O profunzime mare prea slăbeşte şi dezorientează gîndirea şi poţi să faci ca însăşi steaua Venus să piară de pe bolta cerească dacă o priveşti prea stăruitor, cu prea multă concentrare sau prea de-a dreptul. Cît despre aceste două omoruri, să facem noi înşine oarecare cercetări mai înainte de a ne forma o părere. O cercetare va fi pentru noi o distracţie (am socotit că această expresie, folosită astfel, este cam ciudată, dar n-am spus nimic), şi, pe lîngă toate, Le Bon mi-a făcut odată un bine pentru care n-aş vrea să fiu nerecunoscător. O să mergem la faţa locului şi o să vedem totul cu ochii noştri. Cunosc pe G., prefectul de poliţie[23], şi o să căpătăm foarte uşor învoirea necesară.

Ni s-a dat învoirea şi ne-am dus fără zăbavă în Rue Morgue. E una dintre acele uliţe sărăcăcioase care leagă Rue Richelieu cu Rue St-Roch.

Cînd am ajuns acolo, după-amiaza era pe sfîrşite, fiindcă acest cartier se află la o mare depărtare de cel în care locuiam. Am găsit foarte uşor casa cu pricina, căci era încă multă lume care, cu o curiozitate fără rost, se uita de peste drum la obloanele închise. Era o casă ca toate casele din Paris, cu o poartă mare la intrare, lîngă care se vedea, mai la o parte, o firidă cu o ferestruică mobilă, indicînd cămăruţa portarului, *la loge du concierge.* înainte de a intra în casă, am luat-o în susul străzii, am cotit pe o alee, iar de aici, cotind din nou, am ajuns în spatele clădirii, în vreme ce Dupin cerceta întreaga vecinătate, cît şi casa, cu o atenţie al cărei obiect îmi era cu neputinţă să-l descopăr.

Ne-am întors pe acelaşi drum şi, ajungînd din nou în faţa casei am sunat; pe temeiul împuternicirilor arătate, am fost primiţi înăuntru de către agenţii de serviciu. Am suit scările pînă în camera unde fusese găsit cadavrul domnişoarei L'Espanaye şi în care mai zăceau încă amîndouă cadavrele. Aşa cum se obişnuieşte, învălmăşeala din odaie fusese lăsată neatinsă. N-am văzut nimic mai mult decît era scris în

Gazette des Tribunaux. Dupin a examinat cu atenţie fiecare lucru, precum şi cadavrele victimelor. Ne-am dus apoi în celelalte încăperi şi în curte. Pretutindeni am fost însoţiţi de un *gendarme.* Cercetarea a ţinut pînă s-a făcut întuneric, cînd, în sfîrşit, am plecat, în drum spre casă, prietenul meu s-a oprit numai pentru cîteva clipe la redacţia unui cotidian.

Am mai spus că prietenul meu avea tot felul de ciudăţenii şi că i le treceam cu vederea - *je les menageais,* iată o expresie care n-are echivalent în limba engleză, îi abătuse acum să nu stea de vorbă cu nimeni despre omoruri pînă a doua zi la prînz. De-abia atunci m-a întrebat deodată dacă am observat ceva mai *deosebit* la locul fiorosului măcel.

În felul în care rostise cuvîntul „deosebit” era ceva care m-a cutremurat fără să ştiu de ce.

- Nu, nimic *deosebit,* spusei eu. Cel puţin nimic mai mult decît am aflat amîndoi din gazetă.

---

[23] E semnificativ faptul că prefectul din nuvelele poliţiste ale lui Poe e numit G.... între 1831 şi 1836 prefect la Paris era Henri-Joseph Gisquet (vezi nota lui Charles Baudelaire la tălmăcirea sa a nuvelei *Misterul Mariei Rogêt),* despre care Poe va fi aflat probabil de la prietenul său James Pedder, care a petrecut un timp la Paris.

- Teamă mi-e, răspunse el, că *Gazette des Tribunaux* nu şi-a dat bine seama ce nemaipomenit de groaznic e omorul acesta. Dar ce ne pasă de prostiile ei. Eu văd că acest mister *e* socotit ca fiind de nepătruns tocmai din acea pricină care, dimpotrivă, trebuia să-l facă a fi privit ca lesne de dezlegat, vreau să spun din pricina caracterului exagerat, *outre,* al împrejurărilor sale. Poliţia e uluită de aparenta lipsă de motive nu în ce priveşte omorul în sine, ci grozăvia omorului. O mai încurcă şi aşa-zisa neputinţă de a împăca faptul că s-au auzit glasuri certîndu-se între ele cu amănuntul că nu s-a găsit în susul scării nimic altceva decît corpul domnişoarei L'Espanaye, şi că nu era nici un mijloc de a ieşi fără a fi văzut de oamenii care se suiau, învălmăşeala nemaipomenită din odaie, cadavrul vîrît cu capul în jos pe hornul căminului, groaznica mutilare a trupului neînsufleţit al bătrînei doamne, toate aceste fapte, despre care am mai vorbit, şi altele încă, de care n-am nevoie să vorbesc, au fost de ajuns pentru a paraliza autorităţile şi pentru a zădărnici cu totul multslăvita lor *ascuţime* de minte. Poliţia a căzut în cunoscuta, dar grosolana greşeală de a confunda ceea ce e neobişnuit cu ceea ce e încurcat. Dar raţiunea, în căutarea adevărului, îşi găseşte drumul, dacă se poate, tocmai prin aceste abateri de la cursul firesc al lucrurilor, în cercetări de felul celor ce întreprindem acum, nu trebuie să ne întrebăm atît ce anume s-a întîmplat, cît mai ales ce anume s-a întîmplat nou, şi care nu s-a mai întîmplat pînă astăzi, într-un cuvînt, uşurinţa datorită căreia voi ajunge, sau am şi ajuns, la dezlegarea acestui mister este în raport direct cu faptul că el era cu totul de nedezlegat în ochii poliţiei.

Am rămas mut de uimire, cu privirea ţintă la Dupin.

- Sînt acum în aşteptarea, urmă el aruncînd o privire spre uşa camerei noastre, sînt în aşteptarea unui ins care, deşi nu e poate făptaşul acestui măcel, trebuie totuşi să fi avut vreun amestec la făptuirea lui. E nevinovat, pesemne, de partea cea mai hîdă a omorului.

Sper să nu mă înşel în presupunerea mea, căci pe ea îmi întemeiez nădejdea de a descurca întreaga enigmă. Mă aştept să-l văd venind aici, în camera asta, dintr-o clipă într-alta. E adevărat că ar putea şi să nu vină. Dar mai degrabă socot că va veni. Dacă vine, va trebui să-l oprim. Iată nişte pistoale. Cred că ştim să ne folosim de ele dacă împrejurările ne-o vor cere.

Am luat pistoalele, fără să-mi dau prea bine seama ce făceam şi de-abia crezîndu-mi auzului, în vreme ce Dupin continuă, ca şi cum ar fi vorbit de unul singur. Am mai povestit despre ciudatul său fel de a fi în asemenea clipe. Spusele sale îmi erau, firește, adresate mie. Dar glasul, cu toate că era potolit, avea acea intonaţie pe care o folosim îndeobşte cînd vorbim cuiva de la mari depărtări. Iar ochii săi, lipsiţi de expresie, priveau numai spre perete.

- Cît despre vocile care se certau, zise el, şi pe care le-au auzit oamenii de pe scări, e un lucru dovedit cu prisosinţă că ele nu erau ale celor două femei. Asta ne scuteşte de orice îndoieli asupra chestiunii dacă bătrîna doamnă şi-a omorît mai întîi fiica şi s-a sinucis după aceea. Vorbesc de această presupunere numai de dragul metodei, căci puterile

doamnei L'Espanaye ar fi fost cu totul neîndestulătoare pentru a băga trupul fetei sale în cămin, aşa cum a fost găsit. Iar felul rănilor aflate pe chiar corpul ei înlătură cu totul ideea unei sinucideri. Crima, prin urmare, a fost săvîrşită de către alţii, iar glasurile care au fost auzite certîndu-se erau ale acestora. Lasă-mă acum să-ţi atrag atenţia nu asupra tuturor mărturiilor privitoare la aceste glasuri, dar asupra a ceea ce este *caracteristic* în aceste mărturii. Ai observat oare ceva deosebit în privinţa lor?

- Am băgat de seamă, i-am spus eu, că în vreme ce martorii sînt cu toţii uniţi în părerea că glasul cel gros era al unui francez, în schimb, în ce priveşte pe cel subţire, sau cel aspru, cum a spus unul dintre ei, părerile sînt cu totul împărţite.

- Asta rezultă din mărturiile înseşi, zise Dupin, dar nu reprezintă ceea ce au ele caracteristic. N-ai băgat de seamă nimic neobişnuit. Şi *era* totuşi ceva de observat. Ţi-ai dat seama că martorii erau de aceeaşi părere în privinţa glasului gros. Era unanimitate între ei. în schimb, în privinţa glasului celui strident, caracteristic este nu faptul că părerile sînt împărţite, dar faptul că un italian, un englez, un spaniol, un olandez şi un franţuz cînd încearcă să-l descrie, fiecare vorbeşte de acest glas ca de *al unui străin.* Fiecare în parte e sigur că n-a fost glasul unui consîngean de-al său. Fiecare îl asemuieşte nu cu glasul unui ins a cărui limbă martorul o vorbeşte, ci dimpotrivă. Franţuzul presupune că e glasul unui spaniol, şi ar fi putut desluşi cîteva cuvinte *dacă ar fi ştiut spanioleşte.* Olandezul susţine că a fost glasul unui franţuz; dar ştim că *„neînţelegînd limba franceză, martorul a fost cercetat prin mijlocirea unui interpret”.* Englezul e de părere că era glasul unui german, *dar nu ştie nemţeşte.* Spaniolul „este sigur” că era glasul unui englez, *dar nu ştie deloc englezeşte.* Italianul crede că ar fi fost glasul unui rus, *dar n-a vorbit niciodată cu vreun rus.* Un alt francez, un al doilea, diferă, totuşi, în spusele sale de cel dinţii. El e cît se poate de sigur că era glasul unui italian. Dar *neştiind această limbă,* „îşi întemeiază convingerea pe intonaţie”, întocmai ca şi spaniolul. Ce stranie şi neobişnuită trebuie să fi fost această voce, în privinţa căreia s-au putut da astfel de mărturii... Şi în ale cărei *intonaţii* nişte oameni care ţin de cinci mari naţiuni europene n-au putut recunoaşte nimic familiar.

Ai să-mi spui poate că a fost glasul unui asiatic sau al unui african. Parisul însă nu e plin de asiatici şi de africani. Dar, fără să tăgăduiesc că şi acest lucru ar fi cu putinţă, vreau numai să-ţi atrag atenţia asupra a trei puncte. Unul dintre martori a numit glasul „mai curînd aspru decît strident”. Alţi doi spun că a fost „repezit şi *inegal”.* Nici cuvinte, nici sunete semănînd a cuvinte n-au putut fi desluşite de vreunul dintre martori.

Nu ştiu, urmă Dupin, ce impresie am putut face asupra gîndirii dumitale. Dar nu mă dau în lături să susţin că se poate ajunge la deducţii îndreptăţite chiar din această parte a mărturiilor, partea privitoare la cele două glasuri, cel gros şi cel subţire. Aceste mărturii sînt destul de cuprinzătoare pentru a da naştere unei bănuieli care va călăuzi pe viitor fiece pas înainte în cercetarea acestui mister. Am spus într-adevăr „deduceri îndreptăţite”, dar aceste cuvinte nu-mi exprimă gîndul pe

deplin. Vreau să fac să reiasă că aceste deducţii sînt *singurele* ce se potrivesc şi că bănuiala aceasta decurge neapărat din ele, ca unicul rezultat cu putinţă. Despre ce fel de bănuială este vorba, totuşi, n-am de gînd încă să-ţi spun. As dori numai să ţii minte că, în ce priveşte această bănuială, ea este destul de puternică pentru a da o formă precisă, o îndrumare sigură cercetărilor mele prin odaie.

Şi acum să ne ducem şi noi cu gîndul la această cameră. Ce anume vom căuta mai întîi? Căile de ieşire folosite de ucigaşi. E de la sine înţeles că nimeni dintre noi nu crede în întîmplări supranaturale.

Doamna şi domnişoara L'Espanaye n-au fost ucise de duhurile rele.

Făptaşii omorului erau fiinţe materiale şi au fugit într-un fel material.

Dar cum? Din fericire, nu e decît un singur fel de a judeca în această privinţă, şi acest fel trebuie să ne ducă ia o încheiere precisă. Să examinăm, una cîte una, fiecare din căile de ieşire cu putinţă. E lucru lămurit că ucigaşii se aflau în odaia în care a fost găsită domnişoara

L'Espanaye, sau măcar în odaia de alături, cînd vecinii urcau scările.

Prin urmare, numai în aceste două încăperi avem de căutat ieşiri.

Poliţia a scos podelele, a găurit tavanele şi zidăria pereţilor în toate părţile. Nici o ieşire secretă n-a putut scăpa străşniciei sale. Dar nu m-am încrezut în ochii ei şi am cercetat cu ai mei. Deci *nu* erau ieşiri secrete. Amîndouă uşile ce duceau din odăi în coridor erau bine încuiate, iar cheile se aflau pe dinăuntru. Să vedem hornurile. Pînă la opt sau zece picioare deasupra vetrei focului, sînt de o lărgime obişnuită. Mai departe însă, nu pare să treacă prin ele nici trupul unei pisici mai mari. Fiind deci cu totul imposibil să iasă de aici pe căile arătate, nu ne mai rămîn decît ferestrele. Dar prin cele dinspre faţadă ale camerei nimeni n-ar fi putut fugi fără să fie văzut de mulţimea din stradă.

A trebuit deci ca ucigaşii să iasă pe ferestrele camerei din dos. Ajunşi acum la această încheiere printr-un procedeu atît de simplu şi de clar, n-avem dreptul, ca fiinţe cu judecată, să o respingem pe temeiul aparentei sale imposibilităţi. Ne rămîne doar să arătăm că această aparentă „imposibilitate” nu există în fapt.

În odaie sînt două ferestre. Una dintre ele se vede în întregime, nefiind astupată de mobilier. Partea de jos a celeilalte e ascunsă vederii de capul patului greoi, care e împins bine lîngă geam. Fereastra dintîi era puternic înţepenită pe dinăuntru. A rezistat celor mai mari sforţări ale celor care s-au străduit s-o ridice[24], în canatul de jos al ferestrei, în stînga, se sfredelise o gaură mare, în care s-a găsit un cui gros bătut pînă aproape de capăt. Cercetîndu-se şi la cealaltă fereastră, s-a dat de un cui asemănător, bătut în acelaşi fel. O încercare, făcută cu putere, de a sălta cerceveaua a dat şi aici greş. Acum poliţia era pe deplin încredinţată că fuga n-a putut avea loc pe această cale. Şi *de aceea* s-a socotit că e de

[24] E vorba de ferestre culisante (cu două canaturi sau cercevele, dintre care cel de jos poate fi ridicat cu ajutorul unui mecanism).

prisos să se mai scoată cuiele şi să se deschidă ferestrele.

Cercetările mele au fost întrucîtva mai amănunţite, şi aceasta tocmai din pricina despre care am vorbit - ştiam anume că *trebuie* dovedit că toate aceste aparente imposibilităţi se prezintă cu totul altfel în realitate.

Am continuat să gîndesc astfel, *aposteriori.* Ucigaşii *au fugit* printr-una dintre aceste două ferestre. Aşa fiind, ei n-au putut să înţepenească iarăşi cercevelele pe dinăuntru, aşa cum au fost găsite - raţionament care prin însăşi evidenţa lui a pus capăt cercetărilor poliţiei pe acest drum. Cercevelele erau totuşi înţepenite. Aşa fiind, ele *trebuie* să se închidă singure. Nu puteam ocoli această concluzie. Mă apropiai de fereastra neastupată, scosei, nu fără greutate, cuiul şi încercai să ridic cerceveaua. Sforţările mele au fost zadarnice, aşa cum mă şi aşteptasem. Din clipa aceasta nu mă mai îndoiam că trebuie să fie, undeva, un arc ascuns. Ideea mea fiind astfel verificată, am rămas încredinţat de temeinicia premiselor mele, oricît de misterios mi se mai părea ceea ce descoperisem în privinţa cuielor. După o cercetare amănunţită, am scos la iveală arcul ascuns. L-am apăsat, şi apoi, mulţumit de cele ce descoperisem, m-am abţinut să ridic cerceveaua.

Am pus cuiul la loc şi l-am privit cu luare-aminte. Cineva care ar fi ieşit pe fereastră ar fi putut s-o şi închidă, iar arcul ar fi funcţionat de la sine. Dar cuiul n-ar mai fi fost pus la loc. E o concluzie limpede şi care îngusta iarăşi cîmpul cercetărilor mele. Ucigaşii *trebuie* să fi fugit pe fereastra cealaltă. Iar dacă presupunem că arcurile celor două ferestre sînt asemănătoare, cum era foarte cu putinţă, *trebuie atunci* să găsesc o deosebire între cele două cuie sau cel puţin în felul cum au fost bătute. Suindu-mă deci pe somiera patului, m-am uitat cu băgare de seamă peste spătarul de la căpătîi la cea de-a doua fereastră. Dibuind cu mîna pe după spătar, am găsit fără greutate arcul şi am apăsat. Era, cred, de acelaşi fel cu celălalt. M-am uitat acum la cui. Era tot aşa de gros ca şi celălalt şi, pe cît se pare, bătut în acelaşi fel, pînă aproape de capăt.

Ai să spui, desigur, că lucrul ăsta m-a cam încurcat. Dacă ăsta ţi-e gîndul, e din pricină că te înşeli asupra caracterului deducţiilor mele...

Ca să-ţi vorbesc în termeni vînătoreşti, n-am dat greş niciodată. N-am pierdut urma nici măcar o clipă. Nu era nici o verigă lipsă în lanţ.

Urmărisem taina pînă la ultimul ei aspect, pînă la *cui.* Am spus că era întru totul la fel cu semenul său de la fereastra cealaltă. Dar faptul acesta, oricît părea de hotărîtor, era cu totul neînsemnat dacă îl compari cu acela că orice indicaţie clară se oprea aici. *Trebuie,* mi-am zis, să fie ceva nelalocul lui cu cuiul acesta. De-abia l-am atins, şi, deodată, capul cuiului, cu o părticică din trunchi, cam de un sfert de deget, mi-a rămas între degete. Rămăşiţa cealaltă a trunchiului era înfiptă în gaura de burghiu în care se rupsese. Această ruptură era foarte veche (fiind ruginită pe la margini) şi fusese pricinuită de o lovitură de ciocan care înfundase şi o parte din capul cuiului în adîncul cercevelei. Am potrivit acum cu multă grijă bucăţica de la capătul cuiului în ştirbitura de unde o luasem. Asemănarea cu un cui întreg era desăvîrşită. Nu se vedea crăpătura.

Apăsînd pe arc, am săltat uşor cerceveaua cu cîteva degete.

Capul cuiului s-a înălţat cu ea, rămînînd nemişcat în albia lui. închisei atunci fereastra, şi asemănarea cu un cui întreg fu iarăşi desăvîrşită.

Pînă aici enigma era dezlegată. Ucigaşul fugise pe fereastra de deasupra patului. Şi fie că, după fuga lui, a căzut de la sine, fie că a fost anume închisă de cineva, arcul a oprit-o în loc. Şi tocmai această înţepenire a ferestrei cu ajutorul arcului a făcut ca poliţia s-o dea greşit pe seama cuiului şi să socoată nefolositoare continuarea cercetărilor.

Întrebarea care urmează este: cum a coborît ucigaşul? în această privinţă am căpătat un răspuns mulţumitor în timpul preumblării noastre în jurul clădirii. La o depărtare de vreo cinci picioare şi jumătate de fereastra de care e vorba se întinde sîrma unui paratrăsnet. Nu i-ar fi fost nimănui cu putinţă să ajungă de la sîrma la fereastră, necum să intre în odaie. Totuşi, am băgat de seamă că obloanele catului patru erau construite într-un anume fel, pe care tîmplarii din Paris îl numesc *ferrades,* foarte rar întîlnit în ziua de azi, dar destul de des întîlnit la casele vechi din Lyon şi Bordeaux. Sînt în formă de uşă obişnuită (cu un singur canat, nu cu două), cu deosebirea că jumătatea de jos e zăbrelită cu o împletitură metalică rară, care poate fi foarte bine apucată cu mîinile. în cazul de faţă, obloanele sînt de o lăţime de trei picioare jumătate şi mai bine. Cînd le-am văzut din spatele casei, erau amîndouă pe jumătate deschise, cu alte cuvinte, alcătuiau în afară un unghi drept cu zidul. Este de presupus că poliţia, ca şi mine, de altfel, â cercetat partea din spate a locuinţei. Totuşi, dacă a făcut aşa, cînd s-a uitat de-a lungul acestor *ferrades* (aşa cum trebuie să le fi privit), nu şi-a dat seama cît sînt ele de late sau, cel puţin, n-a dat acestei lăţimi însemnătatea cuvenită. Prin urmare, după ce s-a încredinţat că fuga n-a putut avea loc prin acest sector, poliţia, fireşte, n-a mai făcut aici decît o cercetare într-adevăr grăbită. Pentru mine era totuşi lucru lămurit că oblonul ferestrei de la căpătîiul patului, dacă ar fi fost deschis şi dat cu totul de perete, ar fi ajuns cam la două picioare de sîrma paratrăsnetului. Era de asemenea vădit că, punînd în joc o putere şi un curaj cu totul neobişnuite, ar fi fost totuşi cu putinţă ca de pe această sîrmă să intre pe fereastră. Odată ajuns la o depărtare de două picioare şi jumătate (presupunem acum că oblonul era deschis de tot), hoţul ar fi putut să se apuce zdravăn cu mîinile de zăbrelele împletite.

Părăsind apoi sîrma de care se sprijinea, proptindu-şi bine picioarele în zid şi făcînd de aici un salt îndrăzneţ, ar fi împins şi închis oblonul, izbutind să şi sară în odaie, dacă ne închipuim că fereastra era deschisă în acest timp.

Aş dori să bagi bine de seamă: am spus că e nevoie de o forţă cu totul neobişnuită ca să se ducă la bun sfîrşit o ispravă atît de îndrăzneaţă. Am de gînd să-ţi arăt mai întîi că e foarte cu putinţă ca faptul să fi fost săvîrşit. Dar, în al doilea rînd, şi acesta e lucrul *de căpetenie,* ţin să-ţi atrag luarea-aminte asupra acelei sprinteneli *nemaipomenite* şi aproape suprafireşti de care a dat dovadă cel ce l-a săvîrşit.

Ai să-mi spui, fără îndoială, vorbind în graiul oamenilor de legi, că

pentru „lămurirea acestui caz” ar trebui mai degrabă să subevaluez decît să stărui asupra unei depline estimări a forţei cerute în această împrejurare. Poate că aşa se obişnuieşte în justiţie, dar raţiunea nu se învoieşte cu acest obicei. Scopul meu final este numai adevărul. Iar ceea ce-mi propun înainte de toate e să te fac să compari această putere *cu totul neobişnuită* cu acel glas *deosebit* de strident (sau de aspru) ori *inegal,* despre a cărui naţionalitate nici măcar doi martori n-au putut fi de aceeaşi părere şi în a cărui rostire nimeni n-a fost în stare a desluşi o silabă.

Auzind acestea, o idee nelămurită şi nu pe deplin formată despre gîndul lui Dupin îmi flutură prin minte. Mi se părea că sînt în preajma înţelegerii, dar fără să pot înţelege, aşa cum unii oameni se află cîteodată pe hotarul amintirii, dar fără ca pînă la sfîrşit să-şi poată aminti.

Prietenul meu îşi urmă expunerea:

- Îţi dai seama, zise el, că am inversat problema. Nu mai e vorba de felul cum s-a ieşit, ci de felul cum s-a intrat. Plănuisem să arăt că amîndouă acţiunile s-au întîmplat în acelaşi fel şi în acelaşi loc. Să ne întoarcem acum înlăuntrul odăii. Să cercetăm aici tot ce se vede. Sertarele scrinului, pe cît se spune, au fost jefuite, cu toate că au mai rămas în ele o mulţime de lucruri de gătează. E o concluzie fără nici un rost. E o simplă presupunere, o presupunere neroadă, şi nimic mai mult. De unde oare am putea şti dacă obiectele găsite în sertare nu reprezintă tot cuprinsul lor? Doamna L'Espanaye şi fiica ei duceau o viaţă cît se poate de retrasă, nu vedeau lume, arareori ieşeau din casă, aveau deci prea puţine prilejuri să schimbe numeroase rînduri de veşminte. Cele găsite aici erau de o calitate cel puţin tot atît de bună ca tot ceea ce mai aveau aceste doamne. Dacă un hoţ ar fi luat ceva din ele, de ce n-ar fi luat pe cele mai bune, de ce nu le-ar fi luat pe toate? într-un cuvînt, de ce ar fi lăsat cei patru mii de franci aur, ca să se încurce cu o boccea de albituri? Aurul *a fost lăsat* pe loc. Aproape întreaga sumă despre care a vorbit Mignaud a fost descoperită în săculeţe, pe podele. Iată de ce aş dori să-ţi scot din cap ideea nătîngă a unui *mobil,* idee zămislită în minţile celor de la poliţie de mărturiile acelea care vorbesc de sume de bani înmînate la poarta casei. Am întîlnit cu toţii, în fiecare oră a vieţii noastre, coincidenţe de zece ori mai vrednice de luat în seamă (cu sume de bani plătite unei persoane care avea să fie omorîtă la trei zile după facerea plăţii), dar fără să ne atragă nici o clipă atenţia. îndeobşte, coincidenţele sînt nişte piedici uriaşe în drumul acelei categorii de cugetători fără pregătire şi care nu cunosc nimic din teoria probabilităţilor, teorie căreia ştiinţa omenească îi datorează cuceririle ei cele mai glorioase şi cele mai faimoase descoperiri. în împrejurarea de faţă, dacă aurul ar fi dispărut, faptul că a fost înmînat cu trei zile mai înainte ar fi alcătuit ceva mai mult decît o coincidenţă. Ar fi întărit această idee despre existenţa unui *mobil* al crimei. Dar în împrejurările reale ale cazului de faţă, dacă presupunem că aurul era într-adevăr mobilul acelei lovituri, trebuie atunci să credem că făptaşul a fost atît de idiot şi de nehotărît încît a uitat deopotrivă şi aurul, şi scopul urmărit.

Cu mintea mereu îndreptată spre punctele asupra cărora ţi-am atras cu dinadinsul atenţia - adică glasul acela ciudat, sprinteneala nemai-

pomenită şi acea izbitoare lipsă de mobiluri într-o crimă de o cruzime atît de neobişnuită - să aruncăm o privire asupra măcelului însuşi.

Iată o femeie ucisă prin sugrumare de nişte mîini vînjoase şi vîrîtă în hornul căminului, cu capul în jos. Ucigaşii de rînd nu omoară niciodată în acest fel. Sau cel puţin nu stau să aşeze în felul acesta trupul victimelor. Ai să recunoşti desigur că în felul ăsta de a vîrî cadavrul în horn e ceva din cale-afară de *outre,* de silit, ceva care nu se împacă totuşi cu noţiunea de omenesc, chiar dacă am presupune că făptaşii ar fi cei mai pervertiţi şi decăzuţi dintre oameni. Mai gîndeşte-te şi ce uriaşă trebuie să fi fost puterea aceea care a izbutit să împingă trupul moartei printr-o asemenea deschizătură şi atît de tare, încît au trebuit sforţările a patru inşi laolaltă ca de-abia să-l poată trage *în jos!*

Să cercetăm acum şi celelalte urme ale isprăvilor acestei puteri cu adevăr uimitoare. S-au găsit în vatră şuviţe groase - şuviţe foarte groase de păr cenuşiu. Fuseseră smulse din rădăcină. Dumneata ştii ce putere uriaşă ţi-ar trebui ca să poţi smulge din cap numai douăzeci sau treizeci de fire dintr-o dată. Ai văzut, la fel ca şi mine, pletele de care e vorba. Rădăcinile lor (hîde la vedere) erau amestecate cu bucăţi din pielea capului, dovadă sigură de nemaipomenita putere care a dezrădăcinat poate chiar o jumătate de milion de fire de păr dintr-o dată. Gîtul bătrînei doamne fusese nu numai tăiat, dar şi capul era despărţit cu totul de trup. Unealta întrebuinţată nu era decît un brici. Aş dori să iei seama la *cruzimea* de fiară dovedită şi în aceste isprăvi. Nu vorbesc de vînătăile de pe trupul doamnei L'Espanaye. *Monsieur* Dumas şi vrednicul său confrate, *monsieur* Etienne, au afirmat că au fost făcute cu o unealtă teşită. Aici părerea acestor domni era cu totul întemeiată.

E vădit că unealta cea obtuză a fost piatra pavajului curţii, pe care victima a căzut tocmai de pe fereastra de deasupra patului. Această idee, oricît ar părea de simplă acum, a scăpat poliţiei, şi încă din aceeaşi pricină pentru care i-a scăpat şi lăţimea obloanelor; căci datorită faimoaselor cuie, în mintea ei, parcă pecetluită, nu putea pătrunde gîndul că ferestrele au fost vreodată deschise.

Iar după toate acestea, dacă te-ai gîndit bine şi la ciudata învălmăşeală din odaie, am ajunge destul de departe ca să putem pune laolaltă ideea unei sprinteneli uimitoare, a unei puteri supraomeneşti, a unei cruzimi de fiară, a unui măcel fără rost, a unei grozăvii atît de groteşti că pare străină de tot ce e omenesc şi a unui glas străin şi el, prin intonaţia lui, de urechea unor oameni de diferite naţionalităţi, şi lipsit de orice rostire desluşită şi cu înţeles. Şi acum ce reiese de aici?

Ce impresie am făcut asupra închipuirii dumitale?

Simţii un fior în tot trupul cînd Dupin îmi puse această întrebare,;

- Un nebun, desigur, o fi săvîrşit fapta, am zis eu, vreun nebun scăpat din vreo *maison de sânte* din vecinătate.

- Dintr-un anumit punct de vedere, ideea dumitale nu e de lepădat.

Dar glasul nebunilor, chiar cînd îi apucă cele mai groaznice furii, nu se aseamănă cîtuşi de puţin cu glasul acela ciudat care s-a auzit pe scară.

Nebunii sînt un neam de oameni deosebit. Limbajul lor, oricît ar fi de fără şir, e totuşi alcătuit din silabe. Pe de altă parte, părul unui nebun nu e la fel cu ăsta, pe care-l am în mînă. Am desprins smocul dintre degetele înţepenite şi încleştate ale doamnei L'Espanaye. Ia spune-mi, ce părere ai?

- Dupin! i-am răspuns eu adînc tulburat. Părul ăsta e ceva nemai-văzut... ăsta nu e păr de om! u;na ui; *alia:.*

- N-am spus asta, zice el. Dar înainte de a hotărî asupra acestui punct, aş dori să-ţi arunci ochii pe schiţa mea de pe această coală de hîrtie. E un *facsimil* care reproduce ceea ce în unele mărturii s-a spus că sînt „vînătăi negricioase şi urme adînci de unghii" pe gîtul doamnei

L'Espanaye, iar în altele (în ale domnilor Dumas şi Etienne), „un şir de pete vinete, vădit pricinuite de întipărirea degetelor". Ai să-ţi dai seama, urmă prietenul meu, întinzînd hîrtia în faţa noastră pe masă, că acest desen te face să te gîndeşti la o încleştare puternică şi ţeapănă. Nu se vede nici un fel de *alunecare.* Fiecare deget şi-a păstrat pînă la urmă, poate chiar pînă la moartea victimei, cumplita înfăţişare prin care încă de la început se săpase adînc în carne. încearcă acum să-ţi potriveşti toate degetele dintr-o dată, punîndu-le pe fiecare în amprentele cores-punzătoare aşa cum le vezi. Încercai, dar în zadar...

- Dar poate că nu facem încercarea aşa cum ar trebui, zise el. Am întins hîrtia pe o suprafaţă plană: grumazul omenesc e însă cilindric.

Uite un butuc de lemn rotund, a cărui circumferinţă e cam pe măsura unui gît de om. Pune-i desenul de jur-împrejur şi mai încearcă o dată.

Făcui precum mi-a spus. Dar dificultatea era vădit mai mare decît înainte.

- Astea nu sînt urme de mînă de om, am declarat eu.

- Citeşte acum, zise Dupin, paragraful ăsta din Cuvier[25].

Era o amănunţită dare de seamă, anatomică şi descriptivă, asupra marelui urangutan sălbatic din insulele Indiilor Răsăritene[26]. Statura lui uriaşă, puterea şi sprinteneala lui fără seamăn, sălbăticia feroce, precum şi darul acestui animal de a imita, toate acestea sînt bine cunoscute tuturor. Am înţeles deodată toată grozăvia omorului.

- Descrierea degetelor, am zis, punînd capăt cititului, se potriveşte întru totul cu acest desen. Văd acum că nici un alt animal, afară doar de un urangutan din soiul arătat aici, n-ar fi putut lăsa întipărite nişte urme ca acestea pe care le-ai desenat. Smocul acesta de păr cafeniu e şi el aidoma cu al fiarei lui Cuvier. Dar nu pot totuşi înţelege ciudăţeniile acestei taine înspăimîntătoare. S-a spus, de altminteri, că *două* glasuri au fost auzite

---

[25] în lucrarea sa *Regne Animal (Regnul Animal),* 1817, Cuvier plasează „Urangutanul" imediat după „Om". Dar Poe se inspiră de fapt din compilaţia lui Thomas Wyatt, A *Synopsis of Natural History... (Un rezumat de istorie naturală),* Philadelphia, 1839, al cărei „editor" pretinde că este, într-o recenzie din *Burton's* (iul. 1839.)

[26] Insulele Indoneziei.

certîndu-se, şi e de netăgăduit că unul din ele era glasul unui francez.

- E adevărat. Şi ai să-ţi aminteşti în legătură cu asta de o expresie atribuită acestui glas de aproape toţi cei care l-au auzit, adică de expresia: „*Mon Dieu!*” în împrejurările de faţă această expresie a fost pe drept cuvînt caracterizată de către unul dintre martori (de Montani, cofetarul) ca dînd glas unei imputări sau unei dojane. Pe aceste două cuvinte, deci, mi-am întemeiat mai cu dinadinsul nădejdile mele că voi dezlega pe deplin enigma. Un francez avea cunoştinţă de această crimă.

E cu putinţă, este într-adevăr mai mult decît probabil, că e nevinovat, că n-a luat parte cîtuşi de puţin la sîngeroasa ispravă. Urangutanul i-a putut scăpa. Se poate să-i fi luat urma pînă în odaie. Dar, în împrejurările cumplite care au urmat, n-a mai putut să-l prindă. Fiara e slobodă încă. N-am să merg mai departe cu aceste presupuneri - n-am dreptul să le numesc altfel - fiindcă aceste umbre de gîndire pe care se întemeiază sînt destul de adînci ca să poată fi preţuite de propria mea judecată, dar nu pot pretinde să le fac înţelese de mintea altora. Să le numim deci presupuneri şi să vorbim de ele ca atare. Dacă francezul despre care e vorba e cu adevărat nevinovat de această cruzime (aşa cum de altfel presupun), anunţul acesta pe care l-am lăsat aseară la redacţia lui *Le Monde* (un ziar ce se ocupă de interesele armatorilor şi e foarte căutat de marinari) ni-l va duce aici, în locuinţa noastră.

Îmi întinse un ziar în care citii cele ce urmează:

„ÎNŞTIINŢARE: S-a găsit în Bois de Boulogne, In ziua de... (era în dimineaţa crimei), foarte devreme, un urangutan de statură uriaşă, de culoare cafenie, din specia de Borneo. Stăpînul (despre care se ştie că e un marinar din echipajul unui vas maltez) îşi poate recăpăta animalul după ce va da semnalmente îndeajuns de doveditoare şi va plăti o mică despăgubire prilejuită deprinderea şi întreţinerea acestuia. A se adresa Rue..., No..., Faubourg St-Germain, au troisieme”.

- Dar cum ai putut să ştii, întrebai eu, că omul cu pricina e marinar şi că ţinea de un vas maltez?

- *Nu* pot spune că ştiu, răspunse Dupin. Nu sînt *sigur* de asta. Dar ia uite aici un petic de panglică. După forma şi înfăţişarea ei unsuroasă se vede că s-a împletit cu ea una din acele *queue*[27] care le plac aşa de mult marinarilor. Mai mult încă, nodul acesta poate foarte puţină lume să-l facă, *afară* de marinari, şi îl întîlnim mai ales la maltezi. Am cules panglica la capătul de jos al sîrmei paratrăsnetului. Nu se poate să fi aparţinut vreuneia dintre răposate. La urma urmei, chiar dacă m-am înşelat cu privire la panglică, adică la faptul că francezul era un marinar de pe un vas maltez, tot n-am făcut nimic rău prin cele ce am spus în anunţul meu. Dacă am greşit, va presupune numai că m-am înşelat din cine ştie ce pricină, de care nu va găsi cu cale să se intereseze. Dar dacă am nimerit, am făcut un pas mare înainte. Francezul acesta, care are cunoştinţă de omor, dar e totuşi nevinovat, nu va pregeta, fireşte, să dea răspuns înştiinţării mele de a-şi cere urangutanul. Iată cum va judeca: „Sînt nevinovat. Sînt sărac. Urangutanul meu e de mare preţ, iar pentru unul ca

[27] Coadă (fr., în orig.).

mine e chiar o avere. De ce să-l pierd, cu frica mea prostească de primejdie? E-n mîna mea, iată-l. A fost găsit în Bois de Boulogne, la o mare depărtare de locul măcelului. Cum o să bănuiască cineva că o fiară sălbatică a săvîrşit fapta? Poliţia e nedumerită, n-a putut găsi nici cel mai mic fir călăuzitor. Chiar dacă ar fi pe urmele animalului, îi va fi cu neputinţă să dovedească în vreun fel că ştiu de acest omor sau să mă scoată vinovat din pricina aceasta. Şi, mai presus de toate, *sînt cunoscut.* Cel care a dat înştiinţarea mă şi arată că sînt proprietarul animalului. Nu sînt sigur în ce măsură ştie cum s-au petrecut lucrurile. Dacă mă feresc şi nu-mi cer drepturile asupra unei proprietăţi atît de mari şi despre care se ştie că e a mea, voi face cu atît mai mult ca animalul să fie bănuit. Nu e cuminte din parte-mi să atrag atenţia nici asupra mea, nici asupra lui. Am să răspund acestei înştiinţări, o să-mi iau urangutanul înapoi şi am şă-l ţin închis pînă s-o sfîrşi cu toată povestea”.

În aceeaşi clipă auzirăm paşi pe scări.

- Fii gata! zise Dupin. Ia-ţi pistoalele, dar nu trage, nici nu le arăta pînă nu-ţi dau semnalul.

Poarta casei fusese lăsată deschisă, şi vizitatorul intrase fără să sune. înainta cîţiva paşi pe scări. Păru că pregetă o clipă. îl auzirăm că scoboară. Dupin se îndreptă grabnic spre uşă, cînd l-am auzit suind din nou. N-a mai dat îndărăt a doua oară, s-a apropiat cu hotârîre şi a bătut la uşa camerei noastre.

- Intră! zise Dupin cu glas voios şi cald.

Un om se ivi în prag. Se vedea că e marinar, un bărbat voinic, înalt şi musculos, cu o înfăţişare plină de un fel de îndrăzneală drăcească, nu lipsită de farmec. Chipul lui ars de soare era mai mak decât pe jumătate ascuns de favoriţi şi de mustăţi. Ţinea în mână un ciomag de stejar, dar nu părea să aibă şi altfel de armă. Făcu o plecăciune stângace şi ne dădu bună seara cu un accent francez care, deşi aducea cu cel de la Neufchâtel[28]. făcea îndeajuns dovada obârşiei sale pariziene.

- Şezi, te rog. prietene, zise Dupin. Cred că ai venit pentru urangutan. Pe cuvântul meu, te invidiez că ai un asemenea exemplar. E de o frumuseţe deosebită şi fără îndoială că e de o valoare foarte mare. Ce vârstă o fi având?

Ca un om care a scăpat de o greutate de nesuferit, marinarul răsuflă adânc. Răspunse apoi cu un glas liniştit:

- Nu prea ştiu nici eu, dar n-are mai mult de patru sau cinci. E aici?

- O, nu. N-aveam unde să-l ţin. E aici pe aproape, în grajdul unui manej, pe Rue Dubourg. îl poţi lua mîine dimineaţă. Ai adus ceva dovezi de proprietate?

- Desigur, domnule.

- îmi pare rău să mă despart de el, zise Dupin.

---

[28] Locuitorii oraşului Neufchâtel sînt protestanţi, oarecum rupţi de Franţa catolică şi vorbesc franceza ca pe o limbă străină, cu accent dialectal.

- Nu înţeleg, domnule, ca dumneata să nu te alegi cu nimic după atîta osteneală, zise marinarul. Nici nu mi-a dat prin gînd una ca asta.

Sînt foarte dornic să dau o răsplată găsitorului, vreau să zic, o răsplată potrivită.

- Bine, răspunse prietenul meu. E foarte frumos din partea dumitale, desigur. Să mă gîndesc. Ce ţi-aş putea cere? Hai să-ţi spun. Iată care o să-mi fie recompensa: ai să-mi spui tot ce ştii dumneata despre crima din Rue Morgue.

Dupin rostise aceste din urmă cuvinte cu un glas foarte adînc şi cu multă linişte. Şi cu aceeaşi linişte se duse pînă la uşă, o încuie şi puse cheia în buzunar. Scoase apoi un pistol din buzunarul de la piept şi-l puse cu un calm desăvîrşit pe masă.

Marinarul se înroşi la faţă, de parcă s-ar fi înăbuşit. Sări în picioare şi puse mîna pe ciomag. Dar în clipa următoare căzu îndărăt pe scaun, tremurînd din tot trupul şi cu masca morţii pe obraz. Nu scoase o vorbă. îl compătimeam din adîncul inimii.

- Prietene, zise Dupin cu un glas plin de duioşie, te-ai speriat degeaba, crede-mă. Oricum ar fi, noi nu-ţi vrem răul. Pe cinstea mea de om şi de francez că n-avem de gînd să-ţi facem nici un rău. Ştiu cît se poate de bine că nu eşti vinovat de grozăviile din Rue Morgue. Dar asta nu înseamnă că nu eşti chiar deloc amestecat în ele, măcar într-o oarecare măsură. Trebuie să-ţi dai seama, din cele ce ţi-am spus pînă acum, că am avut mijloace pentru a mă informa în această împrejurare, nişte mijloace despre care dumneata nici n-ai putut vreodată visa.

Iată deci cum stau lucrurile. N-ai făcut nimic neîngăduit, nimic, fără îndoială, care să te facă vinovat. Nu te-ai făcut vinovat nici chiar de hoţie, cînd ai fi putut fura fără să fii pedepsit. N-ai nimic de ascuns.

Nici n-ai de ce să ascunzi ceva. Pe de altă parte, eşti ţinut de toate legile onoarei să mărturiseşti tot ce ştii. Un om nevinovat zace astăzi în temniţă sub povara acestei crime, pe al cărei făptaş dumneata îl poţi da în vileag.

Pe cînd Dupin rostea aceste cuvinte, marinarul îşi revenise destul de bine în fire. Dar nu mai rămăsese nimic din cutezanţa lui de la început.

- Dumnezeu să mă ajute! zise el, după o scurtă pauză. *Voi spune* tot ce ştiu despre această afacere; dar nu trag nădejde să mă credeţi nici măcar pe jumătate, da, aş fi un nătărău dacă aş nădăjdui. *Sînt* totuşi nevinovat. Am să vă spun tot ce am pe inimă, chiar dacă o fi să mor.

Iată povestirea sa, pe scurt. în vremea din urmă făcuse o călătorie în arhipelagul indian. Un grup de marinari, din care făcea parte şi el, debarcă în Borneo şi pătrunse înlăuntrul insulei, să facă o excursie de plăcere. El şi cu încă un tovarăş au prins urangutanul. Tovarăşul lui murind, animalul rămase numai în stăpînirea lui. După multe necazuri, prilejuite de fioroasa cruzime a prizonierului în timpul călătoriei de întoarcere, izbuti, în cele din urmă, să-l pună în siguranţă în locuinţa sa din Paris. Aici, ca să nu atragă asupră-şi nesuferita curiozitate a vecinilor, îl

ţinu închis cu mare grijă cît timp a trebuit să-l vindece de o rană la picior, pe care şi-o făcuse pe bord cu o aşchie. Avea de gînd ca, în cele din urmă, să-l vîndă.

într-o noapte, sau mai degrabă într-o dimineaţă - dimineaţa omorului -, pe cînd se întorcea acasă de la un chef de marinari, găsi fiara adăpostindu-se chiar în dormitorul lui. Scăpase dintr-o cămăruţă alăturată, unde el îşi închipuia că e bine închisă. Cu briciul în mînă şi săpunită din belşug, se aşezase în faţa oglinzii şi încerca să se radă în toată legea, aşa cum, fără îndoială, văzuse că face şi stăpînul cînd îl observase prin gaura cheii. îngrozit că vede o armă atît de primejdioasă în mîna unui animal atît de fioros şi în stare să se folosească de ea cu atîta îndemînare, omul rămase o clipă fără să ştie ce are de făcut. De obicei ştia totuşi să-l potolească, fie şi în accesele lui cele mai furioase, cu ajutorul biciului, pe care vru să-l întrebuinţeze şi de data asta. La vederea acestuia, urangutanul sări deodată pe uşă afară, coborî într-o clipă scările, şi de aici, prin fereastra din nenorocire deschisă, se repezi în stradă.

Deznădăjduit, francezul se luă după el. Cu briciul mereu în mînă, maimuţa se oprea din cînd în cînd să se uite înapoi la urmăritorul ei şi să se strîmbe la el, pînă cînd acesta era gata s-o ajungă. Atunci o luă iar la fugă. Goana ţinu aşa multă vreme. Pe străzi domnea o tăcere adîncă, şi ceasul era aproape 3 dimineaţa. Trecînd printr-un pasaj vecin cu Rue

Morgue, atenţia fugăritului fu atrasă de o lumină care strălucea la fereastra deschisă a camerei doamnei L'Espanaye, la etajul al patrulea al casei sale. Repezindu-se într-acolo, zări sîrma paratrăsnetului, se caţără în susul ei cu o sprinteneală de neînchipuit, apucă oblonul care era dat cu totul de perete, şi în felul acesta se zvîrli de-a dreptul pe spătarul patului. Toată tărăşenia ţinu mai puţin de un minut. Oblonul fusese iarăşi deschis şi dat de perete de către urangutan în clipa în care pătrunsese în odaie.

Între timp, jos, marinarul era vesel şi îngrijorat totodată. Avea speranţe mari acum să prindă iar fiara. Nu mai avea scăpare din capcana în care intrase decît pe sîrmă în jos şi putea fi înhăţată la coborîre. Pe de altă parte, avea curînd să fie în culmea neliniştii cu privire la ce putea să facă în casă. Gîndul acesta îl îmboldi să-l urmărească iarăşi pe fugar. Se poate foarte uşor sui cineva pe o sîrmă de paratrăsnet, mai ales dacă e marinar. Dar cînd ajunse la înălţimea ferestrei, care se afla departe, la stînga sa, fu nevoit să se oprească. Tot ce mai putea face era să se salte cît să întrevadă interiorul odăii. Cînd văzu însă ce era de văzut, fu cît pe ce să scape sîrma, cuprins de o spaimă îngrozitoare. A fost în clipa cînd au ţîşnit în noapte acele ţipete sfîşietoare care au făcut să sară din somn paşnicii locuitori din

Rue Morgue. Doamna L'Espanaye şi fiica ei, în cămăşi de noapte, se îndeletniceau, pesemne, să rînduiască nişte hîrtii în lădiţa de fier, de care s-a mai pomenit, şi care fusese trasă în mijlocul camerei. Era deschisă, şi conţinutul ei zăcea risipit pe podele. Victimele trebuie să fi stat cu spatele la fereastră, şi judecînd după timpul scurs între clipa cînd fiara a pătruns în odaie şi aceea în care au izbucnit ţipetele, e de presupus că n-au zărit-o numaidecît. Pocnetul oblonului putea să fie, firește, pus pe seama vîntului.

Cînd marinarul se uită în odaie, uriaşul animal tocmai o apucase pe doamna L'Espanaye de păr (pe care şi-l despletise şi tocmai şi-l pieptă-nase) şi umbla cu briciul pe lîngă obrazul ei, imitînd gesturile unui bărbier. Nemişcată, fiica ei zăcea în nesimţire. Leşinase. Ţipetele şi sforţările deznădăjduite ale bătrînei doamne (căreia, între timp, fiara îi smulsese părul din cap) nu izbutiră decît să întărite animalul. Din paşnic cum se pare că fusese, deveni fioros. Cu o mişcare hotărîtă a braţului său vînjos aproape că îi despărţi capul de trup. La vederea sîngelui, îndîrjirea lui deveni furie oarbă. Scrîşnind din dinţi şi aruncînd fulgere din ochi, se năpusti peste trupul tinerei fete şi îşi adînci cumplitele gheare în grumazul ei, încleştînd-o astfel pînă ce ea îşi dădu sufletul. în această clipă privirile lui rătăcite şi sălbatice căzură pe căpătîiul patului, deasupra căruia chipul stăpînului, schimonosit de groază, de-abia se vedea. Furia bestiei, care fără îndoială că ţinea minte biciul, se preschimbă pe loc în teamă. Dîndu-şi seama că merită o pedeapsă, părea că e dornic să-şi ascundă sîngeroasele isprăvi şi ţopăia prin odaie în prada unui zbucium nervos, răsturnînd şi sfărîmînd în calea sa tot ce găsea prin casă şi smulgînd şi saltelele de pe pat. Apucă, în sfîrşit, cadavrul fiicei şi-l împinse în cămin, cum a şi fost găsit. Apoi, pe al bătrînei doamne, pe care-l azvîrli peste cap pe fereastră.

Pe cînd maimuţa se apropia de geam, cu mutilata ei povară în braţe, marinarul îngrozit se dădu pe sîrmă îndărăt şi, coborînd de-a lungul ei mai mult pe lunecate decît agăţat în mîini, o luă la fugă spre casă, temîndu-se de urmările măcelului şi dezbărîndu-se bucuros de orice grijă privind soarta urangutanului. Vorbele auzite de vecini pe scară erau strigătele de groază şi de spaimă ale francezului, amestecate cu schelălăielile drăceşti ale fiarei.

Aproape că nu mai am nimic de adăugat. Urangutanul trebuie să fi scăpat din odaie tot de-a lungul sîrmei, tocmai cînd cei de afară spărgeau uşa. Tot el trebuie să fi închis fereastra după ce a ieşit prin ea. Mai tîrziu a fost prins de stăpînul său, care a căpătat un preţ bun pe el de la Jardin des Plantes[29]. Le Bon a fost eliberat pe loc, pe temeiul istorisirii noastre despre împrejurările crimei, istorisire făcută (cu ceva comentarii de-ale lui Dupin) prefectului de poliţie în biroul său. Acest înalt funcţionar, cu toate că era binevoitor faţă de prietenul meu, nu putea totuşi să-şi ascundă necazul pricinuit de întorsătura pe care o luaseră lucrurile şi îşi îngădui o dată sau de două ori să ia în rîs năravul unor anumite persoane de a se amesteca în treburile altora.

- N-are decît să vorbească, îmi zise Dupin, care nu găsise că e cu cale să răspundă. N-are decît să pălăvrăgească. Asta îi uşurează conştiinţa. în ce mă priveşte, sînt mulţumit că l-am bătut la el acasă.

Faptul că a dat greş în dezlegarea acestui mister nu e însă cîtuşi de puţin un lucru de mirare, cum îşi închipuie el. Căci, într-adevăr, prietenul nostru, prefectul, e mult prea isteţ ca să poată fi profund, înţelepciunea lui nu este întemeiată pe nimic. E numai şi numai cap, iar trup deloc, întocmai ca icoanele zeiţei Laverna[30] sau, mai bine zis, e numai umeri şi cap, cum e

[29] Grădina Botanică din Paris, care include şi faimoasa grădină zoologică.

[30] *Laverna,* zeiţa cîştigului şi protectoarea hoţilor, era reprezentată printr-un cap fără trup. E menţionată de Horatius (Epistola a XVI-a, v. 60); vezi Horatius, *Opera*

şi batogul. Dar e un om de treabă, la urma urmei. îmi place mai ales pentru măiestrita lui mironoseală, mulţumită căreia şi-a făcut o faimă de om isteţ. Vorbesc adică de năravul lui de a tăgădui ceea ce este şi de a explica ceea ce nu e - *denier ce qui est et d'expliquer ce qui n'est pas**[31].

* Rousseau, Nouvelle Heloise.

NOTĂ

CRIMELE DIN RUE MORGUE

(THE MURDERS IN THE RUE MORGUE)

(A: manuscris, mart. 1841; *B: Graham's Magazine,* apr. 1841; *C: Prose Romances,* 1843; *D: Tales,* 1845; *E:* copia J. Lorimer Graham după *D* cu modificări manuscrise; *F: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

Contraste, o enciclopedie vie şi un mare iubitor de metode juridice. Tot „Dupin" era şi numele de familie al prozatoarei George Sand, iar o „Marie Dupin" figura în nuvela *Marie Laurente* - tipărită în *Burton's,* sept. 1838 -, avîndu-l ca protagonist pe faimosul detectiv francez Vidocq.

Cît despre „metoda Dupin", modelul l-a constituit neîndoielnic Zadig din romanul eponim (1747) al lui Voltaire. în cap. 3 Zadig descrie un cîine pe care nu l-a văzut niciodată, apoi un cal, iar cînd e adus în faţa consiliului marelui Desterham dă următoarele lămuriri: „Am văzut pe nisip urmele unui animal şi mi-am dat repede seama că erau ale unui căţeluş. Nişte dîre uşoare şi lungi care se aflau între urmele labelor mi-au arătat că era o căţea ale cărei ţîţe atingeau pămîntul şi că prin urmare făcuse pui de curînd. Alte urme, care păreau că atinseseră nisipul alături de labele de dinainte, mi-au dovedit că avea urechile foarte lungi; şi, văzînd că urma unei labe era pretutindeni mai puţin adîncă decît urmele celorlalte labe, am înţeles că această căţea a augustei noastre regine era, fie-mi iertat să spun, puţin cam şchioapă", trad. Alexandru Philippide (Voltaire, *Zadig,* Minerva, Bucureşti, 1962, pp. 15-16).

Poe a compus nuvela în grabă, manuscrisul *A* avînd numeroase ştersături.

Tălmăciri. In franceză: *Un Meurtre sans example dans les fastes de la justice,* semnată „G.B." [Gustave Brunet], fără menţionarea numelui lui Poe, în *La Quotidienne,* 11, 12,13 iun. 1845; *Une Sanglante enigme,* iscălită „O.N." [Emile Forgues], în *Le Commerce,* 12 oct. 1846; Isabelle Meunier, *L'Assassinat de la rue Morgue,* în *La Democraţie pacifique,* 31 ian. 1847; Charles Baudelaire, *Double Assassinat dans la Rue Morgue, în Le Pays,* 25 şi 26 febr. 1, 2, 3, 5, 6 şi 7 mart. 1855, reed. în *Histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1856. în româneşte: prima traducere, anonimă, *Cele două asasinaturi,* apare în 1879, în *Timpul,* nr. 235, 236, 237, 239, 244, 246, 248, 252, 256, 257, 261 şi 264. În 1896 e tradusă de „Byr" *Tragedia din rue Morgue,* în *Dreptatea,* III, nr. 118, 120, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130 şi 132; în 1904, de Iosif Popescu, *Asasinatul din strada Morgei,* în *Tribuna poporului,* VIII, nr. 218, 220-223, 226-228, 230-232 şi 234, care dă şi o notă biografică despre Poe în subsolul numărului 218. Nota lui Iosif Popescu îngroaşă mitul unui Poe nebun şi dipsoman, dăruit cu frenezie unor

omnia, voi. II, Editura Univers, Bucureşti, 1980, p. 246).

[31] A doua notă de subsol a lui Jean-Jacques Rousseau la „Scrisoarea a XI-a" din romanul său *Julie ou La Nouvelle Heloise,* Partea a VI-a, referindu-se la explicaţia pe care o dă Platon apariţiilor spectrale. Iată concluzia comentariului: *„Cest une manie commune aux philosophes de tous les âges de nier ce qui est, et d'expliquer ce qui n'est pas"* („E o manie comună filozofilor din toate epocile aceea de-a nega ceea ce este şi de-a explica ceea ce nu este").

„halucinaţiuni teribile provenite din nenorocita pasiune a alcoolismului... genul său de a scrie (fiind) rezultatul orelor de beţie alcoolică, singura lui inspiratoare, care-l cuprinse cu totul în braţele sale ucigaşe şi-l conduse repede la o moarte ruşinoasă”.

Titlul. Versiunea *A: The Murders in the Rue «Trianon-Bas» Morgue.* Atît *Rue Morgue* cît şi *Trianon-Bas* sînt străzi fictive. O serie de inadvertenţe din cuprinsul nuvelei sînt semnalate de E.D. Forgues (în gazeta *La Presse,* 14 oct. 1846). Baudelaire se mulţumeşte să adauge următoarea notă de subsol la tălmăcirea sa:*„Ii-je besoin d'avertir, ă propos de la rue Morgue, du passage Lamartine, etc. qu'Edgar Poe n'estjamais venu ă Paris*? - *CB.”* („E oare nevoie să vă previn, apropo de Rue Morgue, de pasajul Lamartine etc. că Edgar Poe n-a^fost niciodată la Paris?”).

În primele trei versiuni *(A, B, C)* figura acest paragraf introductiv: „Nu e imposibil ca unele progrese în domeniul frenologiei să ducă la descoperirea şi localizarea unui organ al *analizei.* Chiar dacă această facultate (care ar putea fi descrisă, deşi nu definită, drept capacitatea de a descompune gîndirea în elementele sale) nu e în fond o parte esenţială a ceea ce filozofii numeau nu demult idealitate, există totuşi motive întemeiate să o considerăm o facultate primitivă. Că ea ar putea fi un constituent al idealităţii, e tocmai lucrul ce se sugerează aici, împotriva opiniei generale (fondată totuşi pe părerile unor specialişti autorizaţi) cum că facultăţile de calcul şi de discernămînt (cauzalitatea şi comparaţia) ar fi în contradicţie cu cea imaginativă, pe scurt, că cele trei nu pot coexista. Dar, deşi se opune părerii în general acceptate, această idee nu va părea cîtuşi de puţin lipsită de temei dacă avem în vedere faptul că procesele invenţiei şi ale creaţiei sînt înrudite cu procesele analizei *[resolution],* primele fiind aproape, chiar dacă nu în mod absolut, inversul celorlalte”.

Acest paragraf a fost eliminat în 1845 cînd Poe îşi reconsiderase opinia despre frenologie.

O pogorîre în Maelström

în româneşte de Ion Vinea

Căile Domnului în lume şi în pronie nu sînt ca
ale noastre; aşa precum nici plăsmuirile noastre
nu se pot măsura cu nemărginirea, cu profunzimea
şi neînţelesul lucrărilor sale, care sînt mai adînci
decît fîntîna lui Democrit.

Joseph Glanville[32]

Ajunsesem pe creasta celei mai înalte stînci. Cîteva minute bătrînul păru prea istovit ca să poată vorbi.

- Nu e mult timp, spuse el într-un tîrziu, de cînd aş fi putut şi eu să vă fiu călăuză pe drumul ăsta, întocmai ca şi fiul meu cel mai mic. Dar am trecut acum trei ani printr-o încercare cum niciodată n-a mai trecut vreun muritor, sau, mai bine zis, a fost o întîmplare dintre acelea cărora nimeni nu le-a supravieţuit ca s-o povestească. Iar cele şase ceasuri de groază cumplită pe care le-am trăit mi-au zdruncinat şi sufletul, şi trupul. Mă credeţi *foarte* bătrîn, dar nu sînt chiar aşa. A fost de ajuns o singură zi - chiar mai puţin - ca părul ăsta, din negru ca tăciunele, să albească de tot[33], ca să-mi slăbească mădularele şi să mi se încordeze aşa de tare nervii, înеît tremur la cea mai mică sforţare şi mă tem şi de umbra mea. Ştiţi dumneavoastră că aproape nici nu mă pot uita în jos de pe stînca asta mică fără să-mi vină ameţeală?

„Stînca asta mică", pe marginea căreia se tolănise în voie, astfel că partea cea mai grea a trupului îi atîrna în gol, şi se ţinea să nu cadă numai sprijinindu-şi cotul de muchea ei lunecoasă, „stînca asta mică" se înălţa ca un povîrniş nestăvilit şi abrupt, de cremene întunecată şi lucioasă, cam cu o mie cinci sute, o mie şase sute de picioare deasupra nenumăratelor stînci de sub noi. În ruptul capului n-aş fi îndrăznit să mă apropii, fie şi la cîţiva paşi de marginea ei. La drept vorbind, eram atît de tulburat de poziţia primejdioasă a însoţitorului meu, înеît căzui cît eram de lung, mă agăţai de tufişurile din jurul meu şi nici nu mai îndrăznii să ridic ochii la cer, străduindu-mă zadarnic să alung din mine gîndul că înseşi temeliile muntelui erau primejduite de furia vînturilor. Mi-a trebuit multă vreme pînă să-mi adun minţile şi să-mi strunesc curajul ca să mă ridic şi să privesc în depărtare.

---

[32] *Motto* din Joseph Glanvill, *Essays on Several Important Subjects in Philosophy and Religion (Eseuri despre cîteva subiecte însemnate din domeniul filozofiei şi al religiei),* Londra, 1676, p. 15. Pentru „fîntîna lui Democrit", vezi *Ligeia, motto-ul* şi nota 11, *supra.* Toate variantele din *Opogorîre în Maelström* adaugă vocala *e* la numele Glanvill.

[33] Nota lui Byron la versurile de început ale poemului său *Prizonierul din Chillon* (1816) trimite la legenda după care părul lui Lodovico Sforza, duce de Milano, ar fi „încărunţit într-o singură noapte".

- Trebuie să vă stăpîniţi toanele, îmi zise călăuza, fiindcă v-am adus aici ca să puteţi vedea cît mai bine meleagurile unde s-a petrecut întîmplarea de care v-am vorbit şi să vă istorisesc toată păţania chiar aici, la faţa locului. Ne aflăm acum, urmă el în felul lui de povestitor tipicar, care-l deosebea de ceilalţi oameni, ne aflăm acum chiar pe coasta Norvegiei, la latitudinea de 68 de grade, în provincia Nordland, în posomorita regiune a insulelor Lofoden. Muntele pe a cărui culme ne aflăm este Helseggen, înnouratul. Acum ridicaţi-vă puţin în sus, ţineţi-vă de iarbă dacă vă vine ameţeala - aşa! - şi uitaţi-vă la mare, dincolo de cingătoarea de aburi de sub noi.

Mă uitai în jos, ameţit, şi descoperii o vastă întindere de ocean, ale cărui ape ca cerneala m-au dus numaidecît cu gîndul la acea *Mare Tenebrarum*[34] descrisă de geograful nubian. Mintea omului nu-şi poate închipui o privelişte mai jalnică şi mai pustie. în stînga şi în dreapta, cît cuprindeai cu ochiul, se întindea, ca nişte metereze ale lumii, un negru şir de groaznice şi înclinate stînci, a căror înfăţişare părea şi mai cernită în iureşul talazurilor ce-şi năpusteau asupra lor, pînă sus, creasta albă şi fantomatică, în urlete şi gemete eterne. Chiar în faţa promontoriului pe al cărui pisc ne aflam şi la o depărtare de cinci-şase mile în larg se vedea o insuliţă pustie; sau, mai bine zis, i se putea ghici aşezarea după clocotul sălbatic al valurilor care o acopereau. Cam la două mile mai aproape de coastă se înălţa o altă insulă mai mică, cumplit de stearpă şi de prăpăstioasă şi înconjurată din loc în loc de grămezi de stînci întunecate.

Înfăţişarea oceanului, pe toată întinderea cuprinsă între insula cea depărtată şi ţărm, avea ceva cu totul neobişnuit. Cu toate că înspre coastă venea acum o suflare atît de năprasnică, încît un bric ce naviga în larg, cu două terţarole[35] luate, se afunda necontenit şi dispărea pe de-a-ntregul, această hulă nu era dintre cele obişnuite, ci mai degrabă un zbucium al apelor pe loc, aprig şi scurt, atît în bătaia vîntului, cît şi împotriva lui. Spumă - afară numai de aceea din apropierea imediată a stîncilor - se vedea puţină.

- Insula cea mai depărtată, urmă bătrînul, norvegienii o numesc Vurrgh. Cea de la jumătatea drumului este Moskoe. Cea cu o milă mai spre nord este Ambaaren. Mai încolo sînt Iflesen, Hoeyholm, Kieldhelm, Suarven şi Buckholm. Iar mai departe, între Moskoe şi Vurrgh, sînt Otterholm, Flimen, Sandflesen şi Skarholm. Astea sînt numele adevărate ale acestor locuri[36]. De ce o fi fost însă nevoie să le boteze pe fiecare, asta n-o putem

[34] Aluzie la un pasaj din Jacob Bryant, *Ancient Mythology (Mitologia antică),* 1807, IV, 79: „Geograful nubian numeşte Atlanticul invariabil Mare Tenebrarum" *(Marea întunecimilor* - lat., în orig.). E vorba de geograful şi poetul arab Al Idrisi (sec. al Xll-lea), autorul unei lucrări intitulată *Nuzhat Al Mushlak,* tradusă în latină cu titlul *Geographia Nubiae (Geografia Nubiei).*

[35] Porţiuni din suprafaţa velelor care, la nevoie, pot fi sustrase acţiunii vîntului.

[36] Insulele menţionate fac parte din arhipelagul Lofoden. Sursa lui Poe pentru ortografia lui *Vurrgh* e necunoscută; probabil că a preluat-o de la vreun prieten scoţian sau scandinav; *Encyclopaedia Britannica* dădea forma *Ver,* iar *National Geographic Atlas, Vaeroy.* Toate versiunile lui Poe dau greşit *Stockholm* în loc de *Skarholm,* întocmai ca în *Britannica.* Numele e dat corect în *The Natural History ofNorway (Istoria naturală a Norvegiei),* 1755, tălmăcirea engleză a originalului

înţelege nici eu, nici dumneavoastră. Auziţi ceva? Vedeţi cum se schimbă apa?

Eram cam de vreo zece minute pe vîrful muntelui Helseggen, pe care ne urcasem pornind din interior, de la Lofoden, astfel că nici n-am putut zări marea pînă ce nu ni s-a ivit deodată în faţa ochilor, cînd am ajuns pe culme. Pe cînd vorbea bătrînul, am desluşit un zgomot mare ce creştea treptat, asemeni mugetului unor cirezi nesfîrşite de bivoli pe o prerie din America, şi în aceeaşi clipă mi-am dat seama că ceea ce numesc marinarii *„clocotul oceanului”* se prefăcea repede într-un curent care se îndrepta către est. în timp ce mă uitam, puhoiul ajunse să aibă o iuţeală spăimîntătoare. Cu fiece clipă se înteţea şi repeziciunea, şi năprasnica năpustire. în cinci minute, toată marea, pînă la Vurrgh, a fost biciuită de o furie nestăpînită; dar urletul cel mai grozav domnea mai ales între Moskoe şi coastă. Aici vasta matcă a valurilor, brăzdată şi tivită de mii de curenţi potrivnici, izbucnea deodată în zvîrcoliri turbate, gîfîind, clocotind, şuierînd şi rotindu-se în nenumărate şi uriaşe vîrtejuri, care toate se învolburau şi se năpusteau spre răsărit cu o repeziciune pe care apele n-o mai ating decît în căderile lor nestăvilite.

După alte cîteva clipe, priveliştea se schimbă cu desăvîrşire. Faţa mării se netezi oarecum, şi vîltorile pieriră pe rînd, în timp ce se iveau trîmbe lungi de spumă acolo unde nu fuseseră văzute deloc mai înainte.

In cele din urmă, aceste trîmbe de spumă, ce se întindeau pînă departe şi se contopeau între ele, luară şi ele mişcarea rotitoare a vîrtejurilor care se îmblînziseră, şi din miezul lor păru că ia naştere o altă viitoare, mai vastă. Deodată, pe neaşteptate, ea luă neîndoielnic şi vădit fiinţă, lărgindu-se într-un cerc cu mai mult de o milă diametru. Marginea vîrtejului era tivită cu un brîu de spumă sclipitoare, dar din ea nici o părticică nu aluneca în gura groaznicei pîlnii: pe dinăuntrul ei, atît cît puteai măsura cu ochii, era un perete de apă neted, lucios şi negru ca smoala, înclinat faţă de orizont într-un unghi de vreo patruzeci şi cinci de grade şi care se învîrtea jur-împrejur nebuneşte, cu o mişcare piezişă şi sfîrîitoare, trimiţînd în văzduh glasul său înfiorător - răcnet şi urlet totodată - aşa cum n-a înălţat nicicînd către cer măreaţa cascadă a Niagarei în zbuciumul prăbuşirii ei.

Muntele se cutremura pînă în temelii, şi stînca se zguduia. M-am aruncat cu faţa în jos şi, din cale-afară de tulburat, m-am agăţat de iarba măruntă.

- Asta nu poate fi, spusei într-un tîrziu bătrînului, *nu poate fi* altceva decît vîrtejul cel mare al Maelströmului.

- Aşa i se zice cîteodată, rosti el. Noi, norvegienii, îl numim Moskoestrom, după insula Moskoe, care e la jumătatea drumului.

Obişnuitele descrieri ale acestui vîrtej nu mă pregătiseră defel pentru cele ce vedeam acum. Descrierea lui Jonas Ramus[37], care pare a fi

---

danez redactat de Erik Pontoppidan, episcop de Bergen.

[37] *Jonas Ramus* (1649-1718) era, după episcopul Erik Pontoppiden, „pastor..., în eparhia Aggerhuus”. Pontoppidan îl citează frecvent, lăudîndu-i *Descrierea*

cea mai amănunţită, nu poate da nici o cît de mică idee fie despre măreţia priveliştii, fie despre grozăvia ei sau despre sentimentul sălbatic şi îmbătător de *noutate* de care e copleşit orice privitor. Nu-mi dau seama din ce loc l-a văzut scriitorul de care e vorba, şi nici la ce timp; dar n-a putut să fie nici pe furtună, nici de pe vîrful muntelui Helseggen. Sînt totuşi unele pasaje în descrierea lui care pot fi citate pentru amănunte, deşi redau nespus de searbăd impresia făcută de priveliştea aceasta.

„Între Lofoden şi Moskoe, spune el, adîncimea apei e între treizeci şi şase şi patruzeci de stînjeni, dar de partea cealaltă, spre Ver (Vurrgh), adîncimea scade, astfel că nu îngăduie trecerea unei corăbii fără s-o pună în primejdie de a fi izbită de stînci, lucru ce se întîmplă chiar şi pe vremea cea mai liniştită. Cînd vine fluxul, curentul se năpusteşte spre ţărm, între Lofoden şi Moskoe, cu o iuţeală năprasnică; dar urletul revărsării sale vijelioase în mare de-abia dacă e atins de cele mai puternice şi mai groaznice căderi de apă. Zgomotul se aude la depărtare de mai multe leghe, şi vîrtejurile sau pîlniile sînt atît de largi şi de adînci, încît dacă o navă intră în raza lui, este fără doar şi poate înghiţită şi tîrîtă în adînc, şi pînă la urmă sfărîmată de stînci; iar cînd apa se linişteşte, rămăşiţele sînt aduse iar la suprafaţă. Dar aceste răstimpuri de calm sînt numai pe vreme bună, între flux şi reflux, şi, după mai puţin de un sfert de oră, reîncepe treptat frămîntarea.

Cînd curentul e mai puternic şi cînd furia lui e sporită de furtună, e primejdios să te apropii de el mai mult de o milă norvegiană[38]. Bărci, iahturi şi corăbii au fost tîrîte de curent fiindcă nu s-au ferit înainte de a ajunge în bătaia lui. Se mai întîmplă adesea ca balenele să se apropie mai mult de curent şi să fie covîrşite de forţa lui; şi atunci sînt cu neputinţă de închipuit răcnetele şi mugetele lor în lupta fără de nădejde de a se libera. Un urs, odată, încercînd să treacă înot de la Lofodenla Moskoe, a fost înhăţat de curent şi dus la fund. Mormăitul lui înfiorător se putea auzi de pe coastă. Trunchiuri groase de brazi şi de pini, după ce au fost înghiţite de curent, ies iar la suprafaţă, farîmate şi sfîşiate în aşa fel, de parcă le-ar fi crescut ţepi. Aceasta dovedeşte că fundul e făcut din stînci ascuţite, printre care s-au rostogolit încoace şi încolo.

Curentul acesta ţine de fluxul şi refluxul mării, ale cărei ape cresc neapărat din şase în şase ceasuri. în anul 1645, într-o duminică înainte de Lăsata Secului, dis-de-dimineaţă, a bîntuit cu atîta vuiet şi mînie, încît pînă şi pietrele caselor de pe coastă s-au prăbuşit la pămînt”.

Cît despre adîncimea apei, nu văd cum ar fi putut fi măsurată în apropierea imediată a vîrtejului. Desigur că cele „patruzeci de brase” se referă numai la partea canalului vecină cu ţărmul, înspre Moskoe sau înspre Lofoden. Adîncimea în centrul lui Moskoestrom trebuie să fie cu mult mai mare; şi privirea piezişă pe care o poţi arunca de pe cel mai înalt pisc al muntelui Helseggen în hăul vîrtejului e cea mai bună dovada a acestui fapt. Uitîndu-mă în jos de pe acest promontoriu spre puhoaiele

---

Norvegiei, tipărită *in quarto* la Copenhaga, în 1715. Citatul lui Poe provine însă din *Encyclopaedia Britannica,* cap. despre „Maelström”, care la rîndul său „plagiază” versiunea engleză a lucrării lui Pontoppidan.

[38] în jur de 400 m.

urlătoare ale Flegetonului[39], nu puteam să nu zîmbesc de nevinovăţia cu care povesteşte preacinstitul Jonas Ramus istorioarele lui cu balene şi urşi, ca un lucru de necrezut, cînd mie de fapt mi se părea de la sine înţeles că, ajungînd în puterea acestui sorb ucigător, cea mai mare navă de război, din cîte au fost vreodată, nu i-ar putea ţine piept nici cît un fulg în furtună şi ar pieri cu totul într-o clipită.

Unele încercări de a explica fenomenul, care mi se păruseră la citire mai vrednice de credinţă, după cîte îmi amintesc, luau acum o înfăţişare cu totul deosebită şi nu mă mulţumeau. Ideea îndeobşte recunoscută e că vîrtejul acesta dimpreună cu alte trei mai mici dintre insulele Ferroe[40] „nu au altă pricină decît mişcarea valurilor, care se înalţă şi recad, la vremea fluxului şi a refluxului, ciocnindu-se de un rînd de stînci şi faleze. Apele, astfel stăvilite, se reped ca o cataractă; şi cu cît se ridică mai sus mareea, cu atît mai adîncă îi este căderea; şi urmarea firească este un sorb sau un vîrtej, a cărui neasemuită putere de absorbire e îndeajuns de bine cunoscută din alte experienţe mai mărunte”.

Acestea sînt cuvintele cuprinse în *Encyclopaedia Britannica.* Kircher[41] şi alţii îşi închipuie că în centrul canalului Maelströmului se găseşte un abis care răzbate globul, avînd ieşire într-un loc foarte îndepărtat, care s-a spus odată că ar fi cu siguranţă Golful Botnic. Părerea aceasta destul de naivă a fost singura cu care s-a împăcat închipuirea mea în timp ce priveam; cînd i-am vorbit de ea călăuzei mele, am fost oarecum uimit să-l aud spunîndu-mi că totuşi nu o împărtăşeşte, deşi îndeobşte e recunoscută de norvegieni. Cît priveşte ideea în sine, îmi mărturisi că nici nu e în stare să o înţeleagă; şi eu am fost cu totul de părerea lui, fiindcă, oricît ar fi de convingătoare pe hîrtie, pare ceva de neînţeles sau chiar absurd cînd e rostită printre tunetele abisului.

- Acum că v-aţi uitat bine la vîrtej, îmi spuse bătrînul, dacă o luaţi de-a buşilea pe după o stîncă şi vă găsiţi un loc ferit de vînt şi de zgomotul valurilor, am să vă istorisesc o întîmplare care o să vă încredinţeze că ştiu şi eu ceva despre Moskoestrom.

M-am aşezat aşa cum dorea, iar el a început:

- Acum cîtva timp aveam dimpreună cu cei doi fraţi ai mei o barcă puntată de vreo şaptezeci de tone, cu velatură de goeletă. De obicei ne duceam cu ea să pescuim printre insule, dincolo de Moskoe, în apropiere de Vurrgh. Se pescuieşte foarte bine în vîltori, numai să ai destulă îndrăzneală să le înfrunţi la momentul potrivit; dar dintre toţi pescarii din părţile Lofodenelor, noi trei eram singurii care ne făceam mereu de lucru, ieşind în larg la insule, aşa precum v-am mai spus. Grindurile de pescuit obişnuite sînt cu mult mai jos, înspre sud. Acolo poţi să prinzi peştele la

[39] în mitologia greacă, rîu „de foc” ce înconjoară împărăţia subpămînteană - vezi John Milton, *Paradisul pierdut,* Cartea a Ii-a, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 53, v. 580.

[40] Arhipelagul Faeroerne (sau Faroer) e situat între Islanda şi nordul Scoţiei.

[41] Polihistorul german *Athanasius Kircher* (1602-1680) şi mai tîrziu Jonas Ramus voiau să lege Maelströmul de Haribda. După Pontoppidan, Kircher ar fi susţinut că Maelströmul era „un vîrtej de apă ce atrage curentul pe sub ţărmul Norvegiei, de unde printr-un alt abis se varsă în Golful Botnic”.

orice oră şi fără prea mare primejdie, şi de aceea părţile acestea sînt cele mai căutate. Totuşi, aici, printre stînci, sînt anumite locuri care dau peşte din felurile cele mai alese şi mult mai din belşug; aşa că noi prindeam într-o singură zi atît cît alţii mai sfielnici în meserie n-ar fi putut aduna nici într-o săptămînă. De fapt era un fel de socoteală nebunească, în care ne puneam viaţa în primejdie în loc să muncim şi în care curajul ţinea loc de capital.

Ne adăposteam barca într-un golfuleţ la vreo cinci mile mai sus de aici; şi, pe vreme bună, foloseam de obicei cele cincisprezece minute de acalmie dintre flux şi reflux ca să ne avîntăm în canalul cel mare al curentului, departe de vîrtej, şi apoi să lăsăm ancora undeva, pe aproape de Otterholm sau Sandflesen, unde vîltorile nu sînt atît de năprasnice ca în alte părţi. Rămîneam aici îndeobşte pînă se linişteau iarăşi apele, cînd ridicam ancora şi porneam spre casă. Nu porneam niciodată la isprava asta decît cu vînt potrivit din coastă şi la plecare, şi la sosire, un vînt de care să fim siguri că nu cade înainte de întoarcerea noastră, şi rareori dădeam greş în privinţa asta. Numai de două ori în şase ani am fost siliţi să stăm toată noaptea la ancoră din pricina unui calm plat, care e într-adevăr un lucru rar pe meleagurile acestea; şi o dată am fost nevoiţi să stăm locului, murind de foame, aproape o săptămînă întreagă din pricina vîntului care a început să bată puţin după ce am ajuns acolo şi care a răscolit canalul atît de rău, că nu ne-am mai putut gîndi să trecem. în acea împrejurare, vîltorile se năpusteau, rotindu-ne atît de năprasnic, încît, în cele din urmă, ni s-a stricat ancora şi a trebuit s-o virăm; şi orice am fi făcut, am fi fost tîrîţi în larg dacă nu se întîmpla să fim împinşi într-unui din nenumăraţii curenţi care azi sînt şi mîine nu-s şi care ne-au abătut spre Flimen, la adăpost de vînt, unde, din fericire, am putut să ancorăm.

Nu vă mai spun nici a zecea parte din greutăţile pe care le-am îndurat „la grinduri”... e un loc rău, în care, chiar şi pe vreme bună, nu trebuie să te bagi, dar totdeauna găseam un mijloc să fugim din gheara

Moskoestromului fără să păţim nimic, cu toate că am fost uneori cu sufletul la gură, cînd s-a întîmplat să ne aflăm acolo cu un minut prea devreme sau prea tîrziu faţă de acalmia dintre flux şi reflux. Uneori vîntul nu era aşa de puternic cum ni se păruse nouă la plecare, şi atunci mergeam mai încet decît am fi dorit, iar curentul nu ne lăsa să cîrmuim barca. Fratele meu cel mare avea un fecior de optsprezece ani.

Aveam şi eu doi băieţi zdraveni. Ne-ar fi prins bine în astfel de împrejurări - fie la rame, fie mai apoi la pescuit - dar, oricum, cu toate că noi înfruntam primejdia, nu ne lăsa inima să-i expunem şi pe cei tineri, fiindcă, la urma urmei, e lucru ştiut că era primejdie de moarte, iată adevărul.

Peste cîteva zile se împlinesc trei ani de cînd s-au întîmplat cele ce vă povestesc.

Era în a zecea zi a lunii iulie 18..., o zi pe care oamenii de prin partea locului n-au s-o uite niciodată, fiindcă atunci a bîntuit cea mai groaznică furtună pe care ne-a trimis-o cerul. Şi, totuşi, toată dimineaţa şi chiar pînă tîrziu după-amiaza adiase un vînticel uşor şi potrivit dinspre sud-

vest; soarele strălucea cu dinadinsul, astfel că nici cel mai bătrîn marinar dintre noi nu ar fi putut prevedea cele ce aveau să urmeze.

Noi trei, adică cei doi fraţi ai mei şi cu mine, am trecut printre insule pe la orele două după-amiază, şi în curînd am umplut barca noastră cu peşte de soiul cel mai bun şi cu toţii ne-am dat seama că în acea zi era mai din belşug ca niciodată. *După ceasul meu* era tocmai şapte cînd am ridicat ancora şi am luat-o spre casă, în aşa fel ca să trecem partea cea mai primejdioasă a curentului în răgazul de acalmie care ştiam că o să fie la opt.

Am pornit cu un vînt bun din tribord, am plutit o bucată de vreme cu mare iuţeală, şi nici nu ne gîndeam la vreo primejdie, fiindcă într-adevăr ni se părea că nu aveam de ce să ne temem. Deodată am fost împinşi înapoi de o răbufnire de vînt dinspre Helseggen. Era cu totul ceva neobişnuit, ceva ce nu ni se întîmplase niciodată, şi m-am simţit niţel îngrijorat, fără să ştiu prea bine de ce. Am pus barca în vînt, dar n-am putut ţine drumul spre vîrtejuri, şi era tocmai să propun să ne întoarcem la ancoră, cînd, privind înapoi, am văzut un nor ciudat, arămiu, care acoperea tot orizontul şi creştea cu o repeziciune uluitoare.

Între timp, briza care ne purtase a căzut şi ne-am pomenit în calm plat, iar curenţii ne împingeau de colo pînă colo. Totuşi, această stare de lucruri a durat prea puţin pentru a mai avea răgaz să ne gîndim. în mai puţin de un minut, furtuna se abătu asupra noastră, în mai puţin de două minute, cerul se acoperi în întregime şi se făcu deodată atît de întuneric, că nici nu ne mai vedeam unul pe altul în barcă printre stropii de spumă care ne loveau.

A încerca să descriu uraganul care a bîntuit atunci, ar fi o nebunie.

Nici cel mai bătrîn lup-de-mare din toată Norvegia n-a trecut prin aşa ceva. Strînsesem pînzele mai înainte de a ne fi înhăţat furtuna. Dar la cea dintîi răbufnire, amîndouă catargele au fost smulse peste bord, de parcă ar fi fost tăiate, arborele cel mare tîrînd cu sine şi pe fratele meu cel mai tînăr, care, ca să fie mai sigur, se agăţase de el.

Acum barca noastră era ca un fulg, cel mai uşor ce fusese vreodată pe ape. Avea o punte dreaptă[42], afară de un mic tambuchiu la pupă, şi de obicei noi închideam tambuchiul ăsta cînd trebuia să trecem prin

Strom, ca o măsură de prevedere împotriva mării în clocot. Dar în împrejurarea de faţă ne-am fi înecat numaidecît, căci vreme de cîteva clipe am fost scufundaţi de-a binelea. Nu-mi dau seama cum de a scăpat fratele meu mai mare din prăpădul ăsta, fiindcă nu am avut niciodată prilejul să mă lămuresc. Cît despre mine, de îndată ce dădui drumul arborelui trinchet, mă aruncai lat pe punte, cu picioarele sprijinite în parapetul îngust al provei, cu mîinile încleştate de un tachet[43] de la piciorul trinchetului. Doar un îndemn lăuntric m-a împins să fac asta - şi era fără îndoială cel mai bun lucru de făcut -, căci eram prea tulburat ca să pot

[42] Pe care nu se află nici o suprastructură (dunetă, castel central etc).
[43] Suport în formă de T, fixat pe punte sau pe parapet, de el fiind legate parîmele cu care se manevrează pînzele.

cugeta.

După cum am spus, vreme de cîteva clipe am fost cu totul potopiţi, şi în tot răstimpul acesta îmi ţinui răsuflarea şi mă agăţai de tachet.

Cînd n-am mai putut îndura, m-am ridicat în genunchi, ţinîndu-mă zdravăn cu mîinile, şi mi-am scos capul afară. Chiar în clipa aceea, mica noastră navă s-a scuturat ca un cîine care iese din apă şi, în felul acesta, s-a înălţat niţel deasupra valurilor. Tocmai încercam să lupt cu buimăceala care mă cuprinsese şi să-mi vin în fire ca să văd ce era de făcut, cînd deodată simţii că mă apucă cineva de braţ. Era fratele meu mai mare, şi inima îmi tresări de bucurie, fiindcă eram sigur că fusese tîrît peste bord; dar în clipa următoare bucuria se prefăcu în groază; căci îşi lipi gura de urechea mea şi-mi răcni un singur cuvînt: „Moskoestrom!”

Nimeni nu va şti niciodată ce-am simţit în clipa aceea. M-am cutremurat din creştet pînă în tălpi, de parcă m-ar fi scuturat cele mai năprasnice friguri. Ştiam destul de bine ce voia să spună cu această singură vorbă; ştiam ce dorea să mă facă să înţeleg. Vîntul care ne purta acum ne ducea drept înspre vîrtejul Stromului, şi nimic nu ne mai putea mîntui!

Vă daţi seama că atunci cînd traversam canalul Stromului, chiar şi pe vremea cea mai bună, ocoleam totdeauna vîrtejul pe departe; şi, de altfel, trebuia să aşteptăm şi să fim cu luare-aminte să prindem acalmia; dar acum ne repezeam de-a dreptul în prăpastie, şi încă pe o furtună ca asta! „Fără doar şi poate, mă gîndeam eu, o să ajungem acolo în timpul acalmiei... mai aveam deci niţică speranţă.” Dar în clipa următoare mă blestemam că pot fi atît de nesocotit încît să mai trag nădejde. Ştiam prea bine că eram pierduţi, chiar de ne-am fi aflat pe o navă cu de zece ori nouăzeci de tunuri.

Între timp, furia dintîi a furtunii se potolise sau poate că nu o mai simţeam, gonind înaintea ei, dar, orişicum, apele, care la început erau stăpînite de vînt şi se întindeau netede şi spumegînde, se ridicau acum în valuri înalte cît munţii. Şi pe cer se petrecuse o schimbare ciudată, împrejurul nostru, în orişice parte, era negru ca smoala, dar chiar deasupra noastră se ivi deodată un petic rotund de cer senin, atît de senin cum nu mi-a mai fost dat să văd - de un albastru-închis şi cald - şi prin el scînteia luna plină, cu o strălucire pe care nu i-o cunoscusem niciodată[44]. Lumina totul în jurul nostru pînă în cele mai mici amănunte, dar, Doamne sfinte! ce privelişte i-a fost dat să lumineze!

Încercai atunci o dată sau de două ori să vorbesc cu fratele meu, dar zgomotul, fără să înţeleg de ce, crescuse în aşa măsură, că nu l-am putut face să audă un cuvînt, cu toate că răcneam în urechea lui din ce în ce mai tare. Clătină atunci din cap, palid ca un mort, şi-şi ridică un deget, ca şi cum ar fi spus: *Ascultă!”*

La început nu m-am dumirit ce vrea să spună, dar deodată îmi

[44] în luna iulie luna „abia se ridică deasupra orizontului de miazăzi pentru un observator din Norvegia”, şi tot în iulie în „«Ţara soarelui din miez de noapte» lumina lunii ar părea de prisos”.

fulgeră prin minte un gînd îngrozitor. Scosei ceasul din buzunar. Stătuse. La lumina lunii, mă uitai la cadran şi, azvîrlindu-l departe în ocean, am izbucnit în lacrimi. *Se oprise la şapte! Trecuse răstimpul de acalmie şi vîrtejul Stromului se dezlănţuise în întreaga lui furie*!

Cînd o corabie bine construită, bine echipată şi nu prea încărcată se află în largul mării pe un vînt puternic, valurile totdeauna parcă izbucnesc de dedesubtul ei. E un lucru de neînţeles pentru un om de pe uscat; e ceea ce se numeşte în termeni marinăreşti a *încăleca pe val.*

Încălecasem deci cu sprinteneală pe val, dar ne-am pomenit cu un talaz uriaş care, luîndu-ne din urmă, ne înălţă cu el sus, sus, pînă la cer.

N-am crezut niciodată că un val se poate ridica atît de sus. Apoi ne-am pogorît pînă jos, lunecînd rotund şi dîndu-ne afund, că mi-a venit ameţeală şi leşin, ca şi cum m-aş fi prăbuşit în vis de pe vîrful unui munte înalt. Dar pe cînd eram sus, am aruncat repede o ochire împrejur, şi această singură ochire mi-a fost de ajuns. într-o clipă îmi dădui bine seama de poziţia noastră. Vîrtejul curentului era drept în faţă, la un sfert de milă, dar acesta nu semăna cu Moskoestromul de toate zilele, cum nu seamănă vîrtejul pe care-l vezi acum cu bulboanele de la scocul morii. Dacă n-aş fi ştiut unde ne aflam şi la ce ne puteam aştepta, n-aş fi recunoscut cîtuşi de puţin locurile. Aşa cum se arăta, am închis ochii, fără de voie, îngrozit. Pleoapele mi se strînseră ca într-un spasm.

N-au trecut mai mult de două minute, cînd deodată simţii că valurile se potolesc şi că sîntem învăluiţi în spumă. Corabia a virat pe neaşteptate la babord şi apoi s-a năpustit în noua direcţie ca un fulger. în aceeaşi clipă, urletul asurzitor al apei s-a pierdut cu totul într-un fel de ţipăt ascuţit - un sunet de care ţi-ai putea da seama închipuindu-ţi supapele cîtorva mii de vapoare care şi-ar slobozi aburii toate deodată. Ne găseam în brîul clocotitor de spumă care mărgineşte totdeauna vîrtejul. Mă gîndeam desigur că minuta următoare o să ne scufunde în abis, înlăuntrul căruia nu puteam vedea prea lămurit din pricina uluitoarei iuţeli cu care eram împinşi înainte. Barca nu părea cîtuşi de puţin că se scufundă în apă, ci numai că zboară, ca o băşică de aer, la faţa viitorii.

La tribord aveam vîrtejul, iar la babord, largurile oceanului pe care-l părăsisem. Se înălţa între noi şi zare, ca un zid zbuciumat şi înalt.

Ar putea să pară ciudat, dar acum, că ne aflam chiar în gura prăpastiei, eram mai liniştit decît atunci cînd abia ne apropiam de ea.

După ce mă hotărîsem să nu mai nădăjduiesc nimic, mă dezbărasem aproape cu totul de groaza care mă făcuse neom. Pesemne că deznădejdea îmi încordase nervii.

S-ar putea crede că mă laud, dar ceea ce vă spun e adevărul curat; am prins a cugeta ce minunat ar fi să mori în felul acesta şi ce nerozie e din parte-mi să mă gîndesc la un lucru atît de mărunt ca viaţa mea faţă de o atît de măreaţă înfăţişare a puterii dumnezeieşti. Cred că am roşit de ruşine că mi-a trecut gîndul acesta prin minte. După un răstimp, priveliştea vîrtejului stîrni în mine cea mai vie curiozitate. Simţeam fără doar şi poate *dorinţa* să-i cercetez adîncurile chiar cu sacrificiul pe care

aveam să-l fac; şi cea mai mare durere era că nu am să fiu niciodată în stare să povestesc vechilor mei tovarăşi de pe ţărm tainele pe care le voi pătrunde. Fără îndoială că e foarte curios ca astfel de închipuiri năzdrăvane să treacă prin capul cuiva care se află într-o asemenea primejdie[45], şi m-am gîndit adesea că tîrcoalele bărcii în jurul viitorii mă făcuseră să-mi cam pierd minţile.

Mai era o împrejurare care m-a ajutat să-mi vin în fire şi anume că vîntul încetase să mai bată: nu ne mai putea ajunge în locul unde ne aflam, fiindcă, aşa cum aţi văzut şi dumneavoastră, brîul cu spumă e cu mult mai jos decît nivelul întregului ocean, care se ridica acum deasupră-ne, ca o creastă de munte uriaş şi negru. Dacă n-ai fost niciodată pe mare pe o furtună, puternică, nu poţi să-ţi dai seama cît de tare te buimăcesc rafalele de vînt şi împroşcările de spumă. Te orbesc, te asurzesc şi te sugrumă, luîndu-ţi orice putinţă de faptă şi gîndire.

Dar scăpasem acum în mare măsură de aceste neajunsuri, aşa cum în temniţă se îngăduie ucigaşilor condamnaţi la moarte unele mici hatîruri care le fuseseră oprite cît nu li se rostise încă osînda.

Nu pot să spun de cîte ori ne-am rotit pe acel brîu de ape. De aproape o oră goneam mereu jur-împrejur, mai mult zburînd decît plutind.

Pătrundeam din ce în ce mai adînc în inima vîrtejului şi mai aproape, tot mai aproape de groaznicul lui povîrniş dinăuntru. în răstimpul acesta nu slăbisem din mîini tachetul. Fratele meu era la pupa, ţinîndu-se de un butoiaş de apă gol, care fusese legat zdravăn de habitaclu[46].

Era singurul lucru de pe punte care nu fusese măturat peste bord cînd furtuna se abătuse asupră-ne întîia oară. Cînd ne apropiarăm de marginea puţului, lăsă butoiul şi se îndreptă spre tachet, de pe care, în groaza lui de moarte, se străduia să-mi descleşteze mîinile, acesta nefiind destul de mare ca să poată fi bine înşfăcat de amîndoi. Niciodată n-am simţit o durere mai adîncă decît în clipa cînd l-am văzut că încearcă o asemenea faptă, deşi îmi dădeam seama că nu era în toate minţile cînd o săvîrşea; spaima şi nu altceva făcuse din el un nebun furios. Nu m-am gîndit totuşi să mă iau la întrecere cu el. Ştiam că e totuna care dintre noi îl apucă, astfel că i-am lăsat lui tachetul şi m-am dus la butoiaşul de la pupa[47]. Nu mi-a fost prea greu s-ajung acolo, căci barca zbura jur-împrejur cu destulă tărie şi drept pe chilă, împinsă doar încoace şi încolo de uriaşele rotocoale şi bulboane ale vîrtejului.

De-abia mă adăpostisem bine în locul meu cel nou, cînd deodată ne-am aplecat cumplit la tribord şi ne-am năpustit orbeşte în abis. Am şoptit în grabă o rugăciune către Dumnezeu şi am crezut că totul s-a sfîrşit.

Simţind iureşul ameţitor al coborîşului, m-am încleştat dintr-o dată mai tare de butoiaş şi am închis ochii. Vreme de cîteva clipe n-am îndrăznit să-i mai deschid, căci aşteptam pe dată prăpădul şi mă minunam că nu mă aflu încă în luptă de moarte cu apele. Dar clipă trecea după

---

[45] Aceeaşi morbidă curiozitate o găsim în *Hruba şi pendulul, infra.*

[46] Locaşul busolei.

[47] Idee preluată din *Encyclopaedia Britannica.*

clipă, şi trăiam încă. Impresia de cădere încetase, şi mişcarea corăbiei semăna cu cea de mai înainte, din brîul de spume, cu deosebirea că eram mai aplecaţi pe o coastă. Am prins curaj şi m-am uitat în pxeajmă-mi încă o dată.

N-am să uit cît oi trăi fiorii de spaimă, de groază şi de admiraţie ce m-au străbătut cînd am privit în jurul meu. Barca părea că stă agăţată ca prin vrajă la jumătatea drumului, pe faţa lăuntrică a unei pîlnii de o mărime uriaşă şi nespus de adîncă, ai cărei pereţi cu totul netezi ar fi părut de abanos de n-ar fi fost iuţeala cumplită cu care se roteau şi lumina strălucitoare şi groaznică pe care o răsfrîngeau atunci cînd din ochiul deschis între nori - de care v-am mai spus - razele lunii pline se revărsau într-un şuvoi de aur şi de slavă pe muchiile negre, departe, pînă în tainiţele de nepătruns ale abisului.

La început am fost mult prea tulburat ca să-mi pot da bine seama de ceva. Această izbucnire luminoasă de o cumplită măreţie a fost singurul lucru pe care l-am văzut. Totuşi, cînd mi-am venit puţin în fire, mi-am aruncat ochii fără voie în jos. Din pricina felului cum atîrna barca pe suprafaţa înclinată a vîrtejului, puteam privi în partea asta nestingherit. Era drept pe chilă, adică puntea ei făcea un plan paralel cu cel al apei, dar aceasta avea o înclinare de mai mult de patruzeci şi cinci de grade, astfel că părea că stăm canarisiţi[48] pe o coastă. Cu toate acestea, nu se putea să nu-mi dau seama că nu mi-era mai greu să mă ţin şi să mă sprijin în această poziţie decît dacă ar fi fost vorba de un plan orizontal. Asta se datora, pesemne, vitezei cu care ne roteam.

Razele lunii păreau că cercetează pînă şi străfundul adîncului abis; nu puteam însă zări nimic desluşit din pricina cetii dese ce învăluia totul şi deasupra căreia se desfăşura un minunat curcubeu, arcuit cu acea punte îngustă şi şubredă despre care spun musulmanii că ar fi singura legătură între timp şi veşnicie[49]. Ceaţa sau spuma aceasta se datora fără îndoială înaltelor ziduri care se întîlneau la capătul de jos al pîlniei şi se izbeau între ele. Dar urletul care se ridica din negură spre ceruri nu mă încumet să-l descriu.

Lunecînd mai întîi de pe brîul de spume în prăpastie, ne-am pomenit la o mare depărtare de povîrniş. Dar, de-aici înainte, coborîrea noastră n-a mai semănat cîtuşi de puţin cu începutul. Ne învîrteam mereu în cercuri, dar nu cu o mişcare regulată, ci în salturi şi volte ameţitoare, care ne repezeau uneori doar la vreo sută de iarzi, alteori însă pe aproape toată roata vîrtejului. Cu fiecare rotire coboram mai mult în abis, coborîre înceată, dar foarte vădită.

Uitîndu-mă împrejur pe nemărginitul deşert al apelor de abanos ce ne purtau, mi-am dat seama că barca noastră nu era singurul lucru ce căzuse în îmbrăţişarea vîrtejului. Deasupra şi dedesubtul nostru se vedeau sfărîmături de nave, bucăţi mari de cherestea, trunchiuri de copaci şi alte lucruri mai mărunte, ca mobile de casă, lăzi sparte, butoaie şi bîrne. V-am

---

[48] Adică înclinaţi pe o coastă.

[49] Aluzie la puntea numită *Al Siraat,* descrisă în *Discursul preliminar* (secţ. 4) al lui Sale la tălmăcirea sa a *Coranului.*

mai povestit despre felul cum spaima mea dintîi se prefăcuse într-o curiozitate nefirească. Ea părea că sporeşte- pe măsură ce mă apropiam mai mult de groaznicul meu sfîrşit. începui acum să cercetez cu o ciudată luare-aminte nenumăratele lucruri ce pluteau în preajma noastră.

Trebuie să-mi fi ieşit din minţi, căci pentru mine era un fel de *petrecere* să stau şi să socotesc cu ce iuţeală se prăvăleau diferitele lucruri în hăul de spumă. „Desigur, bradul ăsta - m-am pomenit spunînd deodată - o să facă el cel dintîi groaznicul salt, şi o să piară!" Dar am fost dezamăgit cînd am văzut că sfărîmăturile unei corăbii olandeze i-au luat-o înainte şi au ajuns la fund mai devreme. într-un tîrziu, după ce făcusem mai multe preziceri de acest fel - şi fusesem mereu dezamăgit - faptul acesta, că socoteala mea tot da greş, îmi dădu de gîndit şi mă făcu să tremur din tot trupul, în timp ce inima porni din nou să-mi bată cu putere.

Dar nu o spaimă nouă mă tulbura aşa, ci zorile unei *speranţe* şi mai răscolitoare. O speranţă care răsărea în mine, parte din amintire, parte din observaţiile mele din clipa de faţă.

M-am dus cu gîndul la rămăşiţele plutitoare, atît de felurite, semănate pe toată coasta Lofodenelor şi care au fost sorbite şi apoi aruncate departe de Moskoestrom. Mai toate erau sfărîmate într-un chip nemaipomenit, sfîrtecate şi zdrobite de parcă ar fi fost pline de schije, dar mi-am adus aminte lămurit că *unele* dintre ele nu păreau deloc vătămate. Nu-mi puteam da seama de această deosebire decît presupunînd că bucăţile sfărîmate erau cele ce fuseseră *cu totul sorbite,* iar celelalte intraseră în vîrtej într-un răstimp tîrziu al mareei sau coborîseră din cine ştie ce pricină atît de încet după ce intraseră, încît n-au apucat să ajungă la fund înainte de întoarcerea fie a fluxului, fie a refluxului.

M-am gîndit că ar fi cu putinţă ca în această împrejurare ele să fie din nou rostogolite la nivelul oceanului, fără a împărtăşi soarta celor ce-au pătruns mai devreme sau au fost înghiţite mai repede. Totodată, am mai făcut şi trei observaţii însemnate. întîia a fost că, îndeobşte, cu cît un lucru era mai mare, cu atît cobora mai repede; cea de a doua, că între două mase de mărime egală, una sferică şi cealaltă *de o formă oarecare,* viteza la coborîre a celei sferice era mai mare; a treia, că între două mase de volum egal, una cilindrică şi cealaltă de o formă oarecare, cilindrul era absorbit cel mai încet. De-atunci, de cînd am scăpat, am stat de mai multe ori de vorbă în privinţa asta cu un bătrîn dascăl de la noi, şi de la el am învăţat să folosesc cuvintele cilindru şi sferă. Mi-a explicat - deşi am uitat în ce fel - că ceea ce văzusem nu era de fapt decît urmarea firească a formei epavelor plutitoare şi mi-a arătat cum se face că un cilindru, rotindu-se într-un vîrtej, se împotriveşte mai tare sorbirii lui şi e mai anevoie tras la fund decît alt corp de aceeaşi mărime, dar avînd orice altă formă[50].

---

[50] Vezi Arhimede, *De incidentibus in Fluido,* lib. 2 [N.A.]. Lucrarea lui Arhimede din Siracuza se intitulează *De iis que in humido vehuntur (Despre cele care se mişcă în umezeală).* Poe însuşi a recunoscut faptul că „citatul" său are un caracter fictiv. Sursa lui Poe e *The Literary Character (Personajul literar),* 1839, de Isaac D'Israeli, unde acesta menţionează „cele două cărţi de Arhimede, *De insidentibus in fluido (Despre cele ce se află în lichide)".* Poe nu urmează ortografia lui

Un fapt tulburător venea să-mi întărească şi mai mult aceste observaţii şi nu-mi dădea pace pînă nu le adeverea; şi anume că la fiecare rotire a noastră treceam pe lîngă ceva ce semăna a butoi sau pe lîngă vergile sau catargul unei corăbii, şi că între timp multe dintre aceste lucruri care fuseseră la acelaşi nivel cu noi cînd mi-am aruncat întîia oară ochii asupra minunăţiilor vîrtejului, erau acum cu mult deasupra noastră şi păreau că s-au clintit prea puţin de pe locul lor de la început.

Nu am stat multă vreme la îndoială, am hotărît să mă leg zdravăn de butoiul pe care-l strîngeam în braţe, să-l desfac de lîngă habitaclu, de care era prins, şi să mă arunc împreună cu el în mare. Am atras - prin semne - atenţia fratelui meu arătînd spre butoaiele care pluteau pe lîngă noi şi am jecurs la tot ce-mi sta în putinţă să-l fac să priceapă ce avearn de gînd. în cele din urmă am crezut că a înţeles ce urmăream, dar, fie că o fi înţeles sau nu, a dat din cap cu deznădejde şi n-a vrut să se urnească de la locul lui de lîngă tachet. Mi-era cu neputinţă să ajung pînă la el; situaţia critică nu-mi mai îngăduia nici un răgaz; şi astfel, după o luptă crîncenă cu mine însumi, m-am hotărît să-l las în voia sorţii; m-am legat bine de butoi cu ajutorul frînghiilor care-l prinseseră de habitaclu şi, fără să mai preget nici o clipă, m-am aruncat cu el în mare.

Urmarea a fost întocmai cum nădăjduisem. Eu însumi fiind acela care vă istorisesc toate astea, precum vedeţi, *am scăpat* teafăr, şi pentru că aţi aflat în ce fel s-a înfăptuit scăparea mea, şi sînteţi în măsură aşadar să ştiţi de mai înainte tot ce-aş mai avea să vă spun, am să-mi închei cît mai degrabă povestea. Nu trecuse un ceas de cînd părăsisem vasul, cînd, după ce acesta coborîse la o mare depărtare sub mine, făcu trei sau patru năprasnice rotiri la rînd şi, ducînd cu sine pe scumpul meu frate, se năpusti deodată orbeşte în hăul de spume, pe veci. Butoiul de care eram legat se lăsase niţel mai jos de jumătatea distanţei dintre fundul viitorii şi locul unde sărisem peste bord, cînd se întîmplă o mare schimbare în înfăţişarea vîrtejului. Pereţii povîrniţi ai uriaşei pîlnii se făceau din clipă în 'clipă mai puţin piezişi. Treptat rotirile sorbului se domoliră. Spumele şi curcubeul pieriră pe nesimţite, şi fundul genunii păru că se ridică încet. Cerul era senin, vîntul căzuse şi luna plină pogora strălucitor spre apus cînd mi-am venit în fire pe apele oceanului, drept în faţa coastei Lofodenelor, niţel mai sus de locul în care fusese vîrtejul Moskoestrom. Era tocmai în ceasul de acalmie, dar, după uragan, marea mai ridica încă talazuri ca munţii de înalte. Eram purtat cu o iuţeală năprasnică în puhoiul marelui curent, şi în cîteva clipe am fost zvîrlit la mal lîngă bancurile pescarilor. O barcă m-a cules de acolo, sleit de oboseală şi fără glas. Acum, că primejdia trecuse, eram mut din pricina amintirii' grozăviilor îndurate. Cei care m-au ridicat la bord erau vechi prieteni şi tovarăşi de toate zilele, însă nu m-au recunoscut, cum n-ar fi putut recunoaşte un călător întors din lumea duhurilor.

Părul meu, din negru ca pana corbului, cum fusese în ajun, albise de tot, aşa cum îl vezi acum. Ei mai spuneau că toată înfăţişarea şi felul meu de a fi se schimbaseră. Le-am istorisit povestea mea, însă n-au vrut să creadă. Acum v-o spun şi dumneavoastră, dar nu prea trag nădejde că o

D'Israeli.

să-i daţi mai multă crezare decît i-au dat pescarii şugubeţi din insulele Lofoden.

NOTĂ

O POGORÎRE ÎN MAELSTRÖM

(A *DESCENTINTO THE MAELSTRÖM)*

(A: Graham's Magazine, mai 1841; *B: Tales; C:* copia *J. Lorimer Graham* după *B* cu revizuiri manuscrise, 1849; *D: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

Face parte din ciclul „marinelor", alături de *Manuscris găsit într-o sticlă* şi *Aventurile lui Arthur Gordon Pym.*

Recenzentul *Povestirilor* lui Poe observa, după discuţii cu autorul, că nuvela „se remarcă prin îndrăzneala subiectului - un subiect nicicînd visat înainte". *(Aristidean,* oct. 1845). Subiectul însă fusese tratat deja de Edward Wilson Landor într-o nuvelă tipărită în *Fraser's Magazine* (sept. 1834) şi intitulată *The Maelström: A Fragment (Maelströmul: un fragment).* Ulterior, Landor avea să publice *Adventures in the North of Europe (Aventuri în nordul Europei),* 2 vol., Londra, 1836, *şiLofoden, or, The Exiles ofNorway (Lofoden, sau exilaţii Norvegiei),* Londra, 1849.

Nuvela din *Fraser's* e lungă şi prolixă, povestind despre o navă ce a fost scufundată de un vîrtej lîngă coastele Norvegiei. Dezastrul e urmărit de martori aflaţi pe muntele Helseggen, căci protagonistul narator, leşinînd, nu-şi mai aduce aminte cum de-a reuşit să fie singurul supravieţuitor. în stilul său caracteristic Poe dă o rezolvare plauzibilă enigmei. Pentru detalii tehnice s-a inspirat din *Encyclopaedia Britannica* (capitolele despre „Maelström", „Norvegia", „Vîrtejurile") şi probabil din *The Mariner's Chronicle (Cronica marinarului),* New Haven, Durrie and Peck, 1834, o compilaţie de „relatări ale celor mai cumplite catastrofe pe mare... şi alte întîmplări extraordinare şi interesante".

A fost compusă probabil în mart. sau apr. 1841. La 12 iul. Poe îi scria lui J.E. Snodgrass: „Mă flatezi în legătură cu *Maelström.* A fost terminată în grabă şi prin urmare deznodămîntul ei este imperfect. în ansamblu nu-i la fel de reuşită şi nici pe jumătate atît de populară precum *Crimele din Rue Morgue (Scrisoare către Joseph Evans Snodgrass,* în E.A. Poe, *Letters,* vol. I, p. 175).

Tălmăciri. în franceză: „O.N." [Emile Forgues], *Une Descente au Maelström, înRevue britannique,* sept. 1846; Isabelle Meunier, *Une Descente au Maelström, în La Democraţie pacifique,* 24, 25 sept. 1847; Charles Baudelaire, *Une Descente dans le Maelström,* în *Le Pays,* 5, 6, şi 7 febr. 1855, reed. În *Histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1856. în româneşte: *In Maelström,* tălmăcire anonimă, în *Ţara,* II, 1904, nr. 346, 347 şi 348.

Titlul. După *Oxford English Dictionary,* e singurul caz de utilizare a tremei pe o *(Maelström).*

Insula zînei

în româneşte de Liviu Cotrău

Nullus enim locus sine genio est.

Servius[51]

La Musique, zice Marmontel în acele *Contes Moraux* [*Moraux* e derivat aici din *moeurs,* iar înţelesul său e acela de „la modă" sau, mai exact, „de moravuri".{N.A.}] pe care tălmăcitorii noştri se încăpăţînează în a le numi *Povestiri morale,* în bătaie de joc parcă faţă de spiritul lor, *la musique est le seul des talents qui jouissent de lui-meme; tous les autres veulent des temoins*[52]*.* El confundă plăcerea ce o nasc sunetele dulci cu însăşi capacitatea de a le crea. Nu mai mult decît oricare alt *talent,* nici cel muzical nu e susceptibil de o desfătare deplină dacă nu-i o a doua persoană care să-i aprecieze meşteşugul. Şi numai laolaltă cu alte talente va produce el *efecte* ce să poată fi savurate pe de-a-ntregul în singurătate. Ideea pe care raconieur-ul, fie că n-a izbutit s-o redea cu claritate, fie că a sacrificat-o în expresia ei de dragul gustului naţional pentru *poantă,* este neîndoielnic uşor de susţinut, anume că muzica de cea mai înaltă factură este cel mai deplin apreciată cînd sîntem exclusivi, singuri. în această formă propoziţia va fi de îndată îmbrăţişată de cei care iubesc lira de dragul lirei, cît şi pentru întrebuinţările sale spirituale. Dacă mai există o plăcere la îndemîna omenirii păcătoase - poate numai una singură - care este îndatorată chiar mai mult decît muzica sentimentului complementar al singurătăţii. Mă gîndesc la fericirea ce o dă contemplarea peisajului din natură. Cu adevărat cel care contemplă splendida întrupare a lui Dumnezeu pe pămînt ar trebui sa contemple această întrupare în singurătate. Pentru mine cel puţin, prezenţa - nu doar a vieţii omeneşti - ci a vieţii în oricare altă formă decît aceea a naturii înverzite şi fără grai - este o pată azvîrlită asupra peisajului respectiv şi în contradicţie cu spiritul acelui decor. Îmi place într-adevăr nespus de mult să privesc văile întunecate, steiurile cenuşii, apele surîzînd tăcute, pădurile suspinînd în somnul lor tulbure şi munţii falnici veghind asupra tuturor - îmi place să le

---

[51] Nu există loc care să nu-şi aibă geniul său (lat. în orig.) - citat uşor răstălmăcit din *Comentariul* lui Servius la *Eneida,* Cartea a V-a, v. 95, de Vergiliu. (în nota la acest vers, în ediţia Vergiliu, *Eneida,* Editura Univers, Bucureşti, 1980, p. 155, se spune: „Se credea că fiecare loc avea o divinitate tutelară, un *genius,* reprezentat de obicei printr-un şarpe, căruia i se dedica inscripţia sacră: *Genio loci* - geniul locului".) Dar sursa lui Poe e Victor Hugo, *Notre-Dame de Paris,* 1831, Cartea a şaptea, cap. V (Gellu Naum tălmăceşte astfel: „Fiecare loc îşi are zeul său protector" - Victor Hugo, *op. cit.,* Editura Tineretului, Bucureşti, 1967, p. 268). Versiunea A avea drept *motto* poezia *Sonet - Către ştiinţă* (vezi E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 79).

[52] Muzica e singurul dintre talente care desfată prin el însuşi; toate celelalte necesită martori (fr., în orig.) - citat din Jean-François Marmontel (1723-1799), *Contes Moraux (Povestiri morale),* în *(Euvres Completes,* Paris, 1818, III, 272. Exista o traducere engleză pe la 1790, dar sursa lui Poe e probabil Bulwer, *Ernest Maltravers,* 1837, Cartea a VU-a, cap. 2.

socotesc pe toate ca părţile uriaşe ale unui vast întreg, însufleţit şi simţitor - un întreg a cărui formă (sferică) este cea mai perfectă şi mai cuprinzătoare dintre toate formele; a cărui cărare se înşiră printre planetele învecinate; a cărui blîndă slujitoare e luna; al cărui cel mai apropiat suveran e soarele; a cărui viaţă e eternitatea; al cărui gînd e gîndul lui Dumnezeu; a cărui desfătare e cunoaşterea; ale cărui destine se pierd în imensitatea spaţiului; pentru care noi nu reprezentăm decît o noţiune aidoma propriei noastre noţiuni despre *animalculii* ce împînzesc creierul - ceva pe care-l considerăm tocmai de aceea complet neînsufleţit şi material, aşa cum probabil aceşti *animalculi* ne socotesc pe noi.

Pe de altă parte, telescoapele noastre, cercetările noastre matematice ne asigură la tot pasul - în pofida făţărniciei de care dă dovadă pătura mai ignorantă a preoţimii - că spaţiul, aşadar tot acest volum, este un important considerent în ochii Atotputernicului. Orbitele pe care se rotesc aştrii sînt în aşa fel orînduite, încît un număr cît mai mare de corpuri să se poată deplasa fără nici o primejdie. Aceste corpuri au forme atît de precise, încît pe o anume suprafaţă dată să poată cuprinde cît mai multă materie, suprafeţele înseşi fiind astfel dispuse încît să poată găzdui o populaţie mai densă decît ar putea găzdui aceleaşi suprafeţe dar rînduite în chip diferit. Nici nu există vreun argument împotriva ideii că, întrucît volumul este un considerent important în ochii lui Dumnezeu, spaţiul însuşi este infinit; căci există o infinită cantitate de materie care să-l poată umple. Şi întrucît vedem clar că înzestrarea materiei cu vitalitate e un principiu - ba din cît ne e dat să judecăm însuşi principiul *călăuzitor* în lucrarea lui Dumnezeu - nu e cîtuşi de puţin logic să-l imaginăm ca fiind restrîns doar la ordinea micimii, acolo unde îl vedem acţionînd zilnic şi nu extins şi la ordinea grandiosului.

Aşa cum descoperim mereu cercuri înlăuntrul altor cercuri - rotindu-se toate în jurul unui centru îndepărtat care e Divinitatea, n-am putea oare deduce în chip analogic existenţa vieţii în viaţă, a mai micului în mai mare şi a tuturor în Spiritul Divin? Pe scurt, comitem o mare eroare - din vanitate - cînd ne închipuim că omul, în destinul său pămîntesc sau cel viitor, are o mai mare însemnătate în univers decît acel uriaş „bulgăre din vale”[53] pe care-l cultivă şi-l dispreţuieşte şi căruia îi neagă orice suflet fără altă pricină mai serioasă decît aceea că nu-l vede acţionînd [Vorbind despre maree, Pomponius Mela în tratatul său intitulat *De Situ Orbis* afirmă: „fie că universul e un animal uriaş, fie că” etc.][54].

Aceste speculaţii, precum şi altele asemănătoare, au dat întotdeauna cugetărilor mele în munţi şi păduri, lîngă rîuri şi lîngă ocean, o tentă pe care lumea de rînd ar numi-o fără ezitare fantastică. Preumblările

[53] *Cf. Iov,* 21:33: „Bulgării din vale îi sînt mai uşori...”

[54] Pomponius Mela, *De Situ Orbis (Despre aşezarea oraşului),* III, i: *Jdundus... si... unum animal est: an...”* Poe a luat citatul din Hugh Murray, *Encyclopaedia ofGeography (O enciclopedie a geografiei),* Londra, 1834, unde la p. 3 Pomponius Mela se întreabă despre cauza mareelor: „...fie că lumea e un animal uriaş a cărui răsuflare generează mişcările alternative, fie că ea conţine nişte hăuri în care apele sînt absorbite şi expulzate alternativ”. Murray continuă: „El menţionează totuşi teoria după care ele ar fi influenţate de lună...”

mele prin aceste locuri au fost multe, îndrăzneţe şi adesea singuratice, iar interesul cu care am colindat nenumăratele văi adînci şi sumbre sau am privit cerul oglindit în apa nenumăratelor lacuri limpezi era mult sporit de gîndul că am colindat şi am contemplat *singur.* Care-i francezul ăla gureş [De fapt Balzac, dar nu-mi amintesc cuvintele exacte.] care, făcînd aluzie la binecunoscuta lucrare a lui Zimmerman, a spus că la solitude est une belle chose: mais ii faut quelqu'un pour vous dire que la solitude est une belle chose?[55] Ca epigramă nu poate fi tăgăduită, dar *il faut*! Nu există o asemenea trebuinţă.

Intr-una dintre rătăcirile mele singuratice într-o regiune foarte îndepărtată, cu munţi împrejmuiţi de alţi munţi, cu rîuri triste şi iezere melancolice, încrîncenate sau somnolente, am dat peste o apă şi o insulă. Am dat peste ele pe neaşteptate, într-un iunie cotropit de verdeaţă; m-am întins pe iarbă sub ramurile unui arbust parfumat, de origine necunoscută, cu gînd să adorm pe cînd contemplam priveliştea.

Simţeam că doar în felul acesta reuşeam să o văd mai bine - aşa cerea natura însăşi a fantasmei pe care-o ascundea peisajul.

De jur-împrejur, afară de hotarul dinspre apus, unde soarele sta să asfinţească, se înălţau zidurile verzi ale pădurii. Pîrîul, care cotea brusc, pierzîndu-se imediat din vedere, părea să nu aibă nici o ieşire din temniţa sa, mai degrabă dînd impresia că e înghiţit de frunzişul adînc şi verde al arborilor de la răsărit; iar în direcţia opusă (aşa îmi apărea mie cum stăteam întins pe spate şi priveam în sus) se rostogolea în vale, fără zgomot, necontenit, o imensă cascadă roşu-aurie, din fîntînile amurgite ale cerului.

Aproape de centrul acestui mic tablou cuprins de privirea mea vizionară se odihnea pe sînul apei o mică insulă circulară îmbrăcată toată în verdeaţă:

Acolo turle şi umbrele lor se-mpletesc

Şi cu toatele parcă în aer plutesc[56]*.*

Apa sticloasă aducea atît de mult cu o oglindă încît era cu neputinţă să-ţi dai seama în care punct al pajiştii de smarald începea domeniul ei cristalin.

Poziţia în care mă aflam îmi îngăduia să cuprind dintr-o singură privire atît hotarul de răsărit, cît şi pe cel de apus al insulei: am observat că între cele două aspecte era o deosebire foarte pronunţată.

---

[55] Eseul *Einsamkeit (Singurătate)* al lui *Johann Georg von Zimmerman* n-a fost publicat decît în 1756. Textul „singurătatea e un lucru minunat: dar e nevoie să-ţi spună cineva că singurătatea e un lucru minunat” (fr., în orig.) provine din *Les Entretiens (Convorbiri)* de *Jean-Louis Guez de Balzac,* Leyden, 1659, p. 62, şi el a fost spus în legătură cu altceva. Poe, cum indică şi nota de subsol, citează din memorie; Balzac a scris: “*La solitude est certainement une belle chose; mais ii y a plaisir d'avoir quelqu'un qui sache respondre, ă qui on puisse dire de temps en temps, que c'est une belle chose*!”

[56] Cupletul reia versurile din poema *Cetatea din mare* (vezi Edgar Allan Poe, *Poezie. Dramă,* Institutul European, 2001, p. 227).

Cel de-al doilea era un sclipitor harem de miracole ale grădinilor, strălucind şi îmbujorîndu-se sub ochiul razelor piezişe, surîzînd extatic prin toate florile sale. Iarba era scurtă, mlădioasă, cu un parfum dulce, pretutindeni cu narcise galbene. Arborii erau subţiri, încîntători, drepţi, luminoşi, zvelţi şi graţioşi, orientali ca formă şi frunziş, cu coaja netedă, lucioasă şi viu colorată. Pretutindeni părea să domnească sentimentul copleşitor al vieţii şi al bucuriei; şi deşi cerul nu trimitea nici o adiere, totul părea clătinat de puzderia de fluturi care zburau încoace şi încolo şi pe care i-ai fi putut lua drept nişte lalele înaripate [*Florem putares nare per liquidum aethera* - P. Commire.][57].

Celălalt capăt, cel dinspre răsărit al insulei, era cufundat în cea mai neagră umbră. Aici totul era învăluit într-o sumbră melancolie, dar plină de calm şi de frumuseţe. Arborii erau închişi la culoare şi lugubri ca formă şi siluetă, răsucindu-se în configuraţii triste, solemne şi spectrale ce trezeau simţăminte de jale şi de moarte. Iarba purta nuanţele profunde ale chiparosului, firele sale legănîndu-şi languros capetele, iar din iarbă se iveau pretutindeni o droaie de movilite slute, joase, înguste, nu prea lungi, care păreau numai a fi morminte, deşi erau împresurate de tufe de rută şi de rozmarin. Umbra arborilor cădea grea pe apă, de parcă s-ar fi îngropat în ea, impregnîndu-i străfundurile cu propria-i întunecime. Aveam impresia că pe măsură ce soarele scăpata fiecare umbră se despărţea cu regret de trunchiul ce-i dăduse viaţă, absorbită fiind de şuvoi, şi că din arbori se desprindeau alte umbre grăbite să ia locul celor îngropate mai înainte.

Această idee, odată încolţită în închipuirea mea, mă tulbură enorm şi curînd m-am cufundat în reverie. „Dacă există undeva o insulă vrăjită", am zis în sinea mea, „ea trebuie să fie. Iată locul de întîlnire al celor cîteva Zîne graţioase care au supravieţuit urgiei abătute asupra stirpei lor.

Aceste morminte înverzite sînt ale lor? Sau şi ele renunţă, asemenea oamenilor, la preafericitele lor vieţi? Moartea lor nu-i oare o lentă şi sfîşietoare petrecere în care ele dăruiesc lui Dumnezeu cîte puţin din existenţa lor[58], aşa cum aceşti arbori dăruiesc umbră după umbră epuizîndu-şi esenţa pînă la pieire? Ceea ce-nseamnă arborele muribund pentru apa care se îmbibă de umbra lui, înnegrindu-se astfel şi mai mult de la pradă, n-ar putea fi şi viaţa Zînei pentru moartea ce o devoră?"

Pe cînd cugetam în acest fel, cu ochii pe jumătate închişi, în timp ce soarele cobora grăbit spre culcuşul lui, iar curenţii turbionari goneau roată primprejurul insulei, purtînd pe piept mari solzi, luminoşi şi albi din coaja sicomorului - solzi pe care din pricina nenumăratelor lor poziţii pe apă o imaginaţie mai aprinsă i-ar fi putut preschimba după dorinţă în orice -, pe cînd cugetam astfel, mi se păru că silueta uneia dintre Zînele despre care visasem se îndrepta încet dinspre lumina dominînd la hotarul apusean al

[57] Ai crede că o floare pluteşte în aerul lichid (lat., în orig.). Nota de subsol reprezintă versul 11 din poema *Papilio et Apis (Fluturele şi albina)* de părintele Jean Commire - *Johannis Commirii Carmina (Poeziile lui Johannes Commirius),* Paris, 1714, I, 308. Sursa lui Poe e Isaac D'Israeli, *Curiozităţi literare*: „P. Commire, un autor plăcut de versuri latine, spune despre zborul unui fluture: «... ZBOARĂ, şi o floare înoată în aerul lichid!»"

[58] Ecouri din *Matei,* 22:21: „Daţi... lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu!"

insulei către regiunea întunecată. Se ţinea dreaptă într-o barcă nespus de fragilă pe care o mîna doar cu fantoma unei vîsle. Aflîndu-se sub influenţa razelor asfinţitului, chipul ei părea să emane bucurie, dar cînd barca ei ajunse în dreptul umbrei, acest chip fu urîţit de mîhnire. Barca lunecă încet mai departe şi după ce dădu ocolul insulei pătrunse din nou în regiunea luminoasă. „înconjurul pe care Zîna abia l-a încheiat", am continuat eu gînditor, „este ciclul unui an scurt din viaţa ei. Ea a traversat o iarnă şi o vară. Acum e mai aproape de Moarte cu un an: căci n-am pierdut din vedere faptul că, ajungînd ea în regiunea neguroasă, umbra i se dezlipi de trup şi fu înghiţită de apa întunecată, a cărei negreală deveni şi mai neagră."

Barca apăru din nou împreună cu Zîna; dar pe chipul ei se citea mai mult îngrijorare şi nesiguranţă şi mai puţin din acea bucurie sprinţară.

Ea se-ndreptă plutind din nou dinspre lumină către întuneric (care se îngroşa cu fiecare clipă), iar umbra i se desprinse din nou de trup şi căzu în apa ca abanosul şi fu absorbită de negreala ei. De mai multe ori la rînd ea făcu înconjurul insulei (în vreme ce soarele se grăbea spre culcuşul său) şi de fiecare dată cînd apărea în lumină, o tristeţe tot mai adîncă îi învăluia întreaga fiinţă, din ce în ce mai subţire, mai plăpîndă, mai nedesluşită; şi de fiecare dată cînd ea pătrundea în întuneric se desprindea de pe ea un spectru mai întunecat care se cufunda într-o umbră tot mai neagră. Dar în cele din urmă, cînd soarele dispăru cu totul, Zîna, acum năluca fiinţei de altădată, pătrunse nemîngîiată cu barca ei în tărîmul potopului de abanos - şi dacă a mai ieşit vreodată de acolo nu vă pot spune, căci peste toate lucrurile s-au aşternut tenebrele, iar eu n-am mai văzut niciodată chipul ei vrăjit.

NOTĂ

INSULA ZÎNEI *(THE ISLAND OF THE FAY)*

(A: Graham's Magazine, iun. 184; *B: Broadway Journal,* 4 oct. 1845; *C: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

La prima ei apariţie în *Graham's,* această „încîntătoare fantezie" (T.O. Mabbott) însoţea o gravură de John Sartain „după un original de John Martin" (pictor englez cu multe simpatii şi antipatii în epocă).

Poe pare să se fi inspirat dintr-o cunoscută istorisire despre pictorul şi poetul englez William Blake, aşezată ca introducere în fruntea unui poem de 10 catrene semnat „A" şi apărut în *New York Mirror* (21 iun. 1834):

„ÎNMORMÎNTAREA UNEI ZÎNE

Citind deunăzi interesantul volum al lui Macnish despre *Filozofia somnului,* am fost foarte impresionat de scurta, dar extrem de sugestiva sa relatare despre pictorul Blake. Acesta era renumit pentru «obiceiul său de-a conversa cu îngerii, cu demonii şi cu eroii şi de-a lua înfăţişarea lor»...

Una dintre viziunile sale mi s-a părut atît de poetică în concepţia sa, încît am simţit o dorinţă irepresibilă de a-i da o haină poetică.

«Madam, aţi văzut vreodată înmormîntarea unei zîne?» îi zise el odată unei lady... «Niciodată, sire», fu răspunsul. «Eu da», zise Blake, «dar nu pînă seara trecută. Ieşisem la plimbare singur prin grădină; era multă linişte printre crengile arborilor şi printre flori, şi mai mult decît o dulceaţă obişnuită în aer; am

auzit un sunet grav şi plăcut, şi nu ştiam de unde venea. In cele din urmă am văzut mişcîndu-se frunza lată a unei flori, iar sub ea am văzut o procesiune de creaturi de mărimea şi culoarea greierilor verzi şi gri, purtînd un trup întins pe o frunză de trandafir, pe care l-au îngropat cu cîntări şi apoi au dispărut. A fost înmormîntarea unei zîne»“.

Alte surse posibile ar fi putut fi A *Fairy Tale (Un basm)* - scris probabil de Margaret Mercer, sora lui Charles Fenton Mercer, membru al Congresului pentru statul Virginia -, apărut în *Southern Literary Messenger* (ian. 1836) şi o „fantezie”, născută poate din visul lui Poe însuşi, pe care a descris-o în versiunile timpurii (1835, 1840) ale lui *Hans Phaall,* eliminată ulterior: „Şi din această apă melancolică a crescut o pădure de arbori înalţi, orientali, ca în visele sălbatice, şi am păstrat în minte faptul că umbrele arborilor care cădeau pe lac nu rămîneau pe întinderea apei, ci se scufundau încet şi sigur, şi se uneau cu valurile, în timp ce din trunchiurile copacilor renăşteau încontinuu alte umbre, luînd locul fraţilor lor astfel îngropaţi. «Iată deci», am zis gînditor, «adevărata pricină pentru care apele acestui lac se înnegresc cu vîrsta şi cu fiecare ceas devin tot mai melancolice»“.

Insula zînei a fost scrisă probabil în apr. 1841, pe cînd se lucra la numărul din iunie al revistei *Graham's Magazine.*

Tălmăciri în franceză: Charles Baudelaire. *JL'île de la fee,* în *Le Pays,* 28 şi 30 ian. 1855, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Paris, Michel Levy, 1857.

Colocviul dintre Monos şi Una

în româneşte de Liviu Cotrău

ΜεΑΑοωτοχ

Aceste lucruri sînt în viitor.

Sofocle, *Antigona*[59]

Una. „Născută iarăşi”?

Monos. Da, preafrumoasă şi preaiubită Una, „născută iarăşi”[60]. Acestea sînt cuvintele al căror mistic înţeles îl cercetasem de atîta vreme, respingînd explicaţiile preoţimii, pînă cînd Moartea însăşi mi-a dezvăluit secretul.

Una. Moartea!

Monos. Cît de ciudat, dulce Una, tu repeţi cuvintele mele! Observ şi o anume şovăială în mersul tău, o vie nelinişte în ochii tăi. Eşti surprinsă şi copleşită de sublima noutate a Vieţii Veşnice[61]. Da, despre

Moarte vorbeam. Şi cît de straniu sună aici acest cuvînt care din timpuri străvechi umplea de teroare toate inimile, aruncînd o pată asupra tuturor plăcerilor!

Una. Ah, Moartea, strigoiul ce se înfruptă la toate ospeţele![62] Monos, cît de des ne pierdem în speculaţii asupra naturii sale! Cît de misterios acţiona ea ca o stavilă în calea fericirii omeneşti, reamintindu-i „pînă aici, şi mai departe nu!”[63] Acea dragoste fierbinte, dragul meu Monos, care ardea deopotrivă în piepturile noastre - cît de amăgitor ne dezmierdam nebuni de fericire la întîia ei înmugurire, la gîndul că fericirea noastră îşi sporea tăria din tăria ei! Doamne! cu cît creştea mai mult, cu atît creştea şi în inimile noastre spaima de ora blestemată care se grăbea să ne despartă pentru vecie! Şi o dată cu timpul era tot mai dureros să iubeşti. Ura ar fi însemnat atunci o adevărată binecuvîntare.

---

[59] Motto-ul e din tragedia *Antigona,* v. 1333, a lui Sofocle; textul figura ca epigraf la Cartea a noua a romanului lui Bulwer, *Ernest Maliravers,* 1837. Transliterat *mellonta tauta,* textul grecesc reprezintă titlul unei nuvele din 1848 a lui Poe.

[60] *Cf. Ioan,* 3:3: „Adevărat, adevărat îţi spun că, dacă un om nu se naşte din nou, nu poate vedea împărăţia lui Dumnezeu”.

[61] *Cf. Ioan,* 17:3: „Şi viaţa veşnică este aceasta:...”

[62] *Cf. Petroniu, Satyricon,* XXXIV: „în timp ce sorbeam din vin şi admiram conştiincios aceste minunăţii, un sclav ne aduse un schelet de argint atît de iscusit alcătuit, încît încheieturile şi vertebrele lui mlădioase se răsuceau în toate părţile...”, trad. E. Cizek, B.P.T., Bucureşti, 1967, p. 85. Datina e probabil egipteană, transmisă şi romanilor prin intermediul grecilor. Plutarh şi mai ales Herodot dau unele amănunte în legătură cu acest obicei. La ospeţe un om arăta mesenilor o statuetă făcută din lemn, reprezentînd un cadavru aflat într-un coşciug. Apoi le spunea: „Bea şi înveseleşte-te, căci după moarte ai să fii şi tu la fel” (Herodot, *Istorii,* II, 78). *Cf.* de asemenea *Umbră - O parabolă.*

[63] *Cf. Iov,* 38:11: „Pînă aici să vii, să nu treci mai departe:...”

Monos. Nu vorbi aici despre aceste suferinţe, dragă Una - acum a mea, a mea pentru totdeauna.

Una. Dar amintirea durerii trecute - nu-i oare o bucurie prezentă?[64]

Dar mai am multe de spus despre cele ce s-au petrecut. Mai presus de toate ard de nerăbdare să aflu amănuntele propriei tale treceri prin neagra Vale a Umbrei[65].

Monos. Cînd s-a întîmplat oare ca prealuminoasa Una să-l întrebe în zadar pe Monos al ei? îţi voi povesti în amănunt totul - dar din care punct să înceapă fantastica poveste?

Una. Din care punct?

Monos. Ai zis.

Una. Te înţeleg, Monos. în Moarte am descoperit amîndoi înclinaţia omenească de-a defini indefinibilul. De aceea nu-ţi voi spune să începi cu clipa cînd a încetat viaţa, ci să începi cu acel moment trist, foarte trist, cînd, după ce te-a lăsat febra, te-ai cufundat într-o toropeală senină şi încremenită, în vreme ce eu îţi mîngîiam pleoapele palide cu degetele înfierbîntate ale dragostei.

Monos. O vorbă mai întîi, Una mea, despre starea generală a omului în această epocă. Iţi aminteşti desigur că o mînă de înţelepţi dintre strămunii noştri - cu adevărat înţelepţi, deşi nu în ochii lumii - îndrăzniseră să pună la îndoială proprietatea termenului de „progres", cum era el aplicat mersului înainte al civilizaţiei noastre. Au existat peri* oade în fiecare din cele cinci-şase veacuri premergătoare dispariţiei noastre cînd cîte un intelect mai viguros se scula să susţină cu îndrăzneală acele principii al căror adevăr se înfăţişează acum atît de limpede raţiunii noastre vătămate - principii ce-ar fi trebuit să ne înveţe să ascultăm de legile naturii mai degrabă decît să încercăm să le supunem noi pe ele. La mari intervale apăreau unele spirite superioare care socoteau fiecare pas înainte în ştiinţele practice drept un regres în ce priveşte adevărata utilitate. Uneori intelectul poetic - acel intelect care, abia acum ne dăm seama, era cel mai exaltat dintre toate - căci adevărurile care aveau cea mai adîncă semnificaţie pentru noi nu puteau fi atinse decît prin acea *analogie* care vorbeşte convingător doar imaginaţiei şi care raţiunii neajutorate nu-i spune nimic - uneori acest intelect poetic mai făcea un pas înainte întru conturarea ideii cam tulburi de filozofie, găsind în parabola mistică despre pomul cunoaşterii şi despre rodul său interzis şi aducător de moarte o dovadă grăitoare a faptului că nu-i era menită omului cunoaşterea pe cînd el se afla în condiţia nevîrstnică a sufletului său[66]. Iar aceşti oameni - poeţii - trăind şi pierind în mijlocul dispreţului afişat de „utilitarişti"[67] - pedanţi ordinari ce-şi arogau pentru sine un titlu

[64] *Cf.* Vergiliu, *Eneida,* Cartea I, v. 203: *„Haec olim meminisse iuvabit"* („Fi-ne-vor poate şi-acestea plăcuta-amintire vreodată", trad. George Coşbuc, în Vergiliu, *op. cit.,* Editura Univers, Bucureşti, 1980, p. 38.)

[65] *Cf. Psalmii,* 23:4: „Chiar dacă ar fi să umble prin valea umbrei morţii".

[66] Pentru *pomul cunoaşterii,* vezi *Facerea,* II, 17 şi III, 3-5.

[67] Poe rareori pierdea prilejul să-i „înţepe" pe utilitarişti; *cf. Filozofia mobilării, Mellonta Tauta* şi *Escrocheria - una dintre ştiinţele exacte.*

pe care, la drept vorbind, tocmai cei dispreţuiţi l-ar fi meritat - aceşti oameni - poeţii - cugetau cu ardoare, dar nu fără chibzuinţă, la străvechile zile cînd trebuinţele noastre erau tot atît de simple, pe cît de intense erau bucuriile noastre - zile cînd *voioşia* era o vorbă necunoscută, atît de solemnă şi de stăpînită era fericirea - zile sfinte, auguste şi binecuvîntate cînd rîurile albastre goneau nestăvilite printre colinele împădurite, hăt departe înspre singurătatea codrilor străvechi, înmiresmaţi şi virgini.

Totuşi aceste nobile excepţii de la haosul general nu făceau decît să-l adîncească prin opoziţie. Vai! se abătuse asupra noastră cea mai cumplită dintre toate cumplitele noastre zile[68]. Marea „mişcare" - acesta era cuvîntul de ordine - mergea înainte: o dezordine bolnavă, atît moral, cît şi fizic. Arta - Artele - se înălţau supreme şi, odată întronate, înlănţuiau intelectul care le instalase la putere. Omul, neputînd face decît să recunoască supremaţia Naturii, exulta copilăreşte în faţa noii şi mereu crescîndei sale puteri asupra elementelor Naturii înseşi. Şi tocmai cînd în închipuire se credea Dumnezeu, fu atins de o imbecilitate infantilă. Cum s-ar putea presupune din originea bolii sale, el se molipsi de sistem şi de abstracţiuni. Se înconjură de generalităţi. Din noianul de idei trăsnite, aceea a egalităţii universale cîştigă teren; iar în faţa analogiei şi a lui Dumnezeu - în pofida strigătului prevenitor al legilor *gradaţiei* dominînd atît de vădit peste toate lucrurile de pe Pămînt şi din Ceruri, se făcură tot felul de încercări disperate de instaurare a

Democraţiei universale. Dar acest rău îşi avea obîrşia în chip necesar în răul cel mare Cunoaşterea. Omul nu putea şi să cunoască şi să nu cadă în ispită[69]. Intre timp se înălţară puzderie de oraşe gigantice şi fumegînde. Frunzele verzi se chirceau sub răsuflarea fierbinte a furnalelor. Minunatul chip al Naturii se veştejea, ca şi cînd ar fi suferit ravagiile vreunei molime scîrbavnice. Şi mi se pare, dulce Una, că pînă şi sentimentul a tot ce era forţat şi artificial ne-ar fi putut opri aici. Dar acum se vede că, pervertindu-ne *gustul,* sau mai curînd neglijînd orbeşte cultivarea sa în şcoli, ne-am pricinuit propria destrucţie[70]. Căci în adevăr într-o astfel de criză singur gustul - acea facultate care, ocupînd o poziţie intermediară între intelectul pur şi simţul moral, n-ar fi trebuit din precauţie niciodată ignorată - acum, singur gustul ne-ar fi putut călăuzi blînd înapoi la Frumuseţe, la Natură şi la Viaţă. Vai! de nu era spiritul contemplativ pur şi măreaţa intuiţie ale lui Platon! Vai! de nu era (ποϖαιξρφ) pe care el a socotit-o pe bună dreptate învăţătura atotsuficientă a sufletului! Vai! de nu erau el şi ea! - căci era mare trebuinţă de amîndoi cînd amîndoi erau complet uitaţi ori dispreţuiţi [„Anevoie se va găsi o mai potrivită învăţătură decît aceea pe care experienţa atîtor veacuri a descoperit-o deja; iar aceasta constă pe scurt în gimnastica trupului şi în *muzica* sufletului", *Repub.,* Cartea a Ii-a. „Din această pricină e atît de însemnată educaţia muzicală; căci ea ajută ca Ritmul şi Armonia să pătrundă cît mai adînc în suflet, luîndu-l în deplină stăpînire, umplîndu-l de *frumuseţe* şi îndemnînd omul la *frumuseţe...* El va preţui şi va admira

[68] *Cf.* „în zilele de rău augur", în John Milton, *Paradisul pierdut,* Cartea a VII-a, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 231, în tălmăcirea lui Aurel Covaci.
[69] *Cf. Facerea,* 2:17: „..., căci în ziua în care vei mînca din el, vei muri negreşit".
[70] *Cf. Filipeni,* 2:12: „...duceţi pînă la capăt mîntuirea voastră...".

Frumosul; îl va primi cu bucurie în suflet, se va nutri din el şi-şi va impregna de el întreaga lui fiinţă.", *ibid.,* Cartea a III-a. Muzica (υοϖμξΤϑ) avea însă pentru atenieni un înţeles mult mai cuprinzător decît pentru noi. Ea cuprindea, pe lîngă armoniile ritmului şi ale tonului, dicţia poetică, sentimentul şi harul, fiecare în accepţiunea sa cea mai largă. Studiul *muzicii* însemna pentru ei de fapt cultivarea'gustului - a celui care recunoaşte frumuseţea - spre deosebire de raţiune, care se ocupă numai de adevăr."][71].

Pascal, un filozof pe care-l iubim amîndoi, a spus - cît de adevărat! - *„que tout notre raisonnement se reduit ă ceder au sentiment"*[72]; şi nu-i imposibil ca sentimentul naturii, dacă permitea timpul, să-şi fi recîştigat vechiul ascendent asupra brutalei raţiuni matematice a şcolilor.

Dar n-a fost să fie aşa. îmboldită prematur de patima cunoaşterii, vechea epocă a lumii îşi continua mersul înainte. Acest lucru marea masă a omenirii nu-l vedea sau, trăind lacom, deşi nefericită, se făcea că nu-l vede. Cît despre mine, hrisoavele Pămîntului mă învăţaseră să văd în ruina totală preţul celei mai înalte civilizaţii. Mă nutrisem de o anume preştiinţă a Destinului nostru comparînd China cea simplă şi robustă cu Asiria arhitectul, cu Egiptul astrologul, cu Nubia, mai iscusită decît amîndouă, mama turbulentă a tuturor Artelor[73]10. În istoria [„Istorie" de la ιχρροπε⌊ϖ, a contempla.][74] acestor ţinuturi am întîlnit o rază din Viitor. Realizările tehnice ale ultimelor trei fură boli locale ale Pămîntului şi în nimicirea fiecăreia în parte văzuserăm aplicate remedii locale; dar pentru restul lumii infectate nu puteam anticipa nici o regenerare decît în moarte. Pentru ca omul să nu dispară ca rasă am văzut că el trebuia „să *se nască iarăşi".*

Şi iată momentul, draga şi preafrumoasa mea, cînd zilnic ne lăsăm spiritele pradă viselor. Iată momentul cînd la asfinţit vorbeam despre zilele ce-aveau să vină, cînd scoarţa Pămîntului, cicatrizată de Industrie, după ce va fi îndurat acea purificare [Cuvîntul „purificare" pare a fi întrebuinţat aici cu sensul pe care-l avea rădăcina sa: grecescul trup, foc.] care doar ea ar fi putut să-i înlăture obscenităţile dreptunghiulare, avea să se gătească din nou cu verdeaţa, cu povîrnişurile şi cu apele surîzînde ale Paradisului şi să devină în cele din urmă un lăcaş potrivit pentru om[75]; pentru omul purificat prin Moarte, pentru omul al cărui exaltat intelect nu mai avea să fie otrăvit de cunoaştere, pentru omul mîntuit, regenerat, fericit şi acum veşnic, totuşi pentru omul încă *material.*

Una. Prea bine îmi amintesc acele conversaţii, dragă Monos; dar epoca focului pîrjolitor nu era chiar atît de aproape cum credeam noi şi cum într-adevăr ne îndemna să credem haosul de care vorbeşti. Oamenii

[71] Citatele sînt din Platon, *Republica,* II, 17 şi III, 12.
[72] Că întregul nostru raţionament e silit să cedeze sentimentului (fr., în orig.) - citat din Blaise Pascal, *Pensees (Cugetări),* VII, 4.
[73] Pe vremea lui Poe, nu puţini erau specialiştii care considerau cultura Nubiei (Libiei) şi a Etiopiei mai veche decît cea a Egiptului.
[74] Pasaj inspirat din *Enciclopedia* lui Bielfeld, Cartea a Ill-a, cap. 4, secţ. 1.
[75] Poe credea că profeţia biblică viza numai suprafaţa pămîntului. Vezi *Convorbirea dintre Eiros şi Charmion,* nota 6, *supra.*

trăiau; şi mureau singuri. Tu însuţi, învins de boală, ai intrat în mormînt, unde ai fost repede urmat de credincioasa ta Una. Şi deşi veacul ce s-a scurs de atunci şi al cărui sfîrşit ne apropie din nou, nu ne tortura simţurile adormite cu neastîmpărul duratei, totuşi, dragă Monos, a fost un veac.

Monos. Zi mai degrabă un punct din infinitul vag. Neîndoielnic că am murit în epoca de decrepitudine a Pămîntului. Cu inima istovită de nelinişti ce-şi aveau obîrşia în haosul şi în ruina generală am cedat febrei nemiloase. După cîteva zile de suferinţă şi multe altele de delir feeric, plin de extaz[76], ale cărui manifestări ţi s-au părut a fi însemnele suferinţei, în timp ce doream, dar eram incapabil să-ţi alung această amăgire, după cîteva zile am fost cuprins, precum ai zis, de o toropeală senină şi încremenită; iar cei din jurul meu au numit-o *Moarte.*

Cuvintele sînt lucruri vagi. Starea mea nu-mi răpise simţurile. Nu mi se părea mult deosebită de neasemuita pace a celui care, după un somn îndelung şi adînc, prăvălit în nesimţire, în soarele unei amiezi de vară, începe să-şi recapete încet-încet cunoştinţa doar graţie îndestulării sale cu somn, fără însă a fi trezit de zgomotele dimprejur.

Nu mai respiram. Pulsul era nemişcat. Inima încetase să mai bată. Voinţa nu mă părăsise, dar era neputincioasă. Simţurile erau neobişnuit de active, deşi ele acţionau periferic, fiecare preluînd la întîmplare funcţiunile celuilalt. Gustul şi mirosul se amestecau în chip nedesluşit, devenind unul singur, anormal şi intens. Apa de trandafir cu care mi-ai umezit gingaş buzele pînă în ultima clipă trezea în mine dulci năluciri despre flori - fantastice flori, mult mai frumoase decît oricare altele de pe bătrînul nostru Pămînt, dar ale căror prototipuri le vedeam înflorind aici în jurul nostru. Pleoapele, anemice şi străvezii, nu puneau nici o stavilă privirii. întrucît voinţa era paralizată, globurile nu se puteau roti în orbitele lor, dar toate obiectele aflate în cîmpul meu vizual se vedeau mai mult sau mai puţin distinct; razele ce cădeau pe retina exterioară sau pe cornul ochiului aveau un efect mai puternic decît cele ce atingeau suprafaţa frontală sau interioară. Totuşi, în primul caz acest efect era atît de anormal, încît nu-l deosebeam decît ca *sunet* - un sunet armonios sau discordant, după cum obiectele care apăreau la margini erau fie luminoase, fie învăluite în umbră, fie rotunde, fie unghiulare. în acelaşi timp auzul, deşi excitat la maximum, funcţiona fără greş, recepţionînd sunetele reale cu o precizie tot atît de mare ca aceea a sensibilităţii. Pipăitul suferise o modificare oarecum mai neobişnuită. Impresiunile sale erau recepţionate tîrziu, dar erau reţinute cu îndărătnicie, de fiecare dată dînd naştere celei mai intense plăceri fizice. Astfel, apăsarea degetelor tale gingaşe pe pleoapele mele, recunoscută mai întîi doar de văz, într-un tîrziu, mult după ce ele fuseseră retrase, îmi umpleau întreaga fiinţă de o imensă desfătare senzuală. Repet: desfătare senzuală. *Toate* percepţiile mele erau de natură senzuală. Informaţiile furnizate creierului de către simţuri nu erau cîtuşi de puţin ordonate de către inteligenţa neînsufleţită. Durere nu era decît puţină; plăcere era multă; dar deloc durere sau plăcere morală.

[76] George W. Rawlings, medicul care l-a tratat pe Poe în 1849, afirmă că, în momentele de luciditate, pacientul său vedea imagini feerice şi auzea sunete plăcute *(apud* T.O. Mabbott, *op. cit.,* p. 618).

Astfel, hohotele tale de plîns îmi pătrundeau în urechi cu cadenţele lor funebre, fiind înregistrată fiecare variaţie a tonului lor trist; dar ele erau sunete muzicale suave şi nimic mai mult; ele nu transmiteau raţiunii defuncte nici o idee despre suferinţele ce le dăduseră naştere; în vreme ce lacrimile grele şi neîntrerupte care-mi cădeau pe obraji şi care povesteau celor din jur de o inimă zdrobită pur şi simplu umpleau fiecare fibră a fiinţei mele cu un fior extatic. Şi într-adevăr aceasta era *Moartea* despre care aceşti priveghetori vorbeau cu reverenţă, în şoapte grave - tu, dulce Una, cu glasul întretăiat de vaiete.

M-au îmbrăcat în straie de mort - trei-patru siluete sumbre care se agitau grăbite încoace şi încolo. Cînd ele traversau cîmpul meu vizual le reţineam ca *forme*; dar cînd se deplasau spre margini imaginile lor îmi evocau ideea de ţipete, gemete şi alte manifestări cumplite ale terorii, ale ororii sau ale deznădejdii. Tu singură, îmbrăcată într-un veşmînt alb, scoteai sunete muzicale ori de cîte ori te învîrteai în jurul meu.

Ziua scăpata; şi pe măsură ce lumina pălea mă simţeam cuprins de un neastîmpăr tulbure - o nelinişte aidoma celei pe care o încearcă cel care doarme şi aude necontenit în urechi sunete reale şi triste - dangăte îndepărtate, solemne, la intervale lungi, dar egale, şi amestecîndu-se cu visuri melancolice. Sosi noaptea; şî o dată cu umbrele sale o grea suferinţă. îmi apăsa mădularele cu apăsarea ce ţi-o dă o greutate uriaşă, şi era vie. Mai era şi un sunet tînguitor, nu diferit de ecoul îndepărtat al talazurilor mării, dar mai susţinut, care, începînd cu cele dintîi umbre ale înserării, îşi sporise puterea o dată cu întunericul.

Deodată în încăpere fură aduse lumini, iar acest ecou fu brusc întrerupt de răbufniri dese şi inegale ale aceluiaşi sunet, dar nu atît de lugubre, şi mai puţin distincte. Apăsarea grea se ostoise în mare măsură; şi înfiripîndu-se din flacăra fiecărei lămpi (căci erau multe) începu să picure neîncetat în urechile mele un cîntecel melodios şi monoton.

Dragă Una, iar cînd, apropiindu-te de patul pe care stăteam întins, te-ai aşezat blînd lîngă mine, şi ţi-ai apăsat buzele dulci şi parfumate pe fruntea mea, din pieptul meu se înălţă tremurînd şi contopindu-se cu senzaţiile pur fizice pe care le trezea această împrejurare ceva ce părea înrudit cu sentimentul însuşi, un sentiment care, pe jumătate contempla, pe jumătate răspundea înfocatei tale iubiri şi tristeţii; dar acest sentiment nu-şi avea rădăcinile în inima paralizată, ci într-adevăr părea mai degrabă o umbră decît ceva real, şi care se stinse repede, mai întî* într-o linişte desăvîrşită, iar apoi într-o plăcere pur senzuală, ca mai înainte.

Iar acum, din naufragiul şi din haosul simţurilor de rînd părea să se fi născut în mine un al şaselea simţ în întregime perfect. în exerciţiul său am descoperit o sălbatică desfătare - totuşi o desfătare încă de natură fizică în măsura în care inteligenţa n-avea nici un rol. Freamătul din fiinţa animală încetase cu desăvîrşire. Nici un muşchi nu tremura; nici un nerv nu vibra; nici o arteră nu palpita. Dar în creier parcă ar fi rodit ceva, *ceva* pe care nici un cuvînt n-ar putea să-l transmită, chiar şi într-un mod vag, inteligenţei pur omeneşti. Hai să-i zic vibraţia pendulului mental. Era încarnarea morală a ideii abstracte de *Timp.* Prin absoluta egalizare a

acestei mişcări - sau a oricărei mişcări similare - fuseseră reglate ciclurile globurilor celeste înseşi.

Cu ajutorul său am măsurat neregularităţile pendulului de pe şemineu, precum şi cele ale ceasurilor priveghetorilor. Ticăitul lor îmi ajungea limpede la urechi. Cele mai mici deviaţii de la măsura exactă - iar aceste deviaţii erau obsedante - mă afectau întocmai cum pe Pămînt abaterile de la adevărul abstract afectau simţul moral. Cu toate că în încăpere nu erau două pendule care să bată secundele la fel, totuşi nu-mi era deloc greu să reţin constant în minte timbrul şi erorile de moment ale fiecăruia. Iar acest - acest sentiment viu, perfect, independent al *duratei,* acest sentiment existînd (cum omul nu l-ar fi putut concepe să existe) independent de oricare succesiune de evenimente, această idee, acest al şaselea simţ, răsărind din cenuşa celorlalte, era primul pas hotărît şi energic al sufletului atemporal pe pragul Veşniciei temporale.

Era miezul nopţii, iar tu încă stăteai lîngă mine. Toţi ceilalţi părăsiseră lăcaşul Morţii. Mă aşezaseră în sicriu. Lămpile ardeau pîlpîind; mi-am dat seama de acest lucru după tremurul acordurilor solemne.

Dar deodată aceste acorduri pierdură din claritate şi din volum. In cele din urmă încetară. Parfumul din nările mele dispăru. Nici o formă nu-mi mai tulbura viziunea. Apăsarea întunericului mi se ridică de pe piept. Fiinţa-mi fu zguduită de un şoc surd, ca acela produs de electricitate, urmat de completa pierdere a ideii de contact. Tot ce omul numeşte simţ se topi în conştiinţa unică a entităţii şi în sentimentul trainic al duratei. Corpul muritor fusese atins în cele din urmă de aripa fatalei *Descompuneri.*

Totuşi nu întreaga simţire mă părăsise; căci conştiinţa şi sentimentul rămas preluaseră unele din funcţiunile sale printr-un soi de intuiţie letargică. Contemplam schimbarea cumplită ce opera acum asupra cărnii şi, aşa cum în vis ne dăm seama uneori de prezenţa fizică a celui care se apleacă peste noi, tot astfel, dulce Una, simţeam încă într-un chip tulbure că tu şedeai lîngă mine. Asemenea şi cînd sosi amiaza zilei următoare nu mi-au scăpat mişcările ce te-au îndepărtat de căpătîiul meu, care m-au pecetluit în sicriu, care m-au aşezat pe carul mortuar, care m-au purtat pînă la groapă, care m-au coborît în ea, care au azvîrlit ţărîna grea peste mine şi care m-au abandonat astfel în beznă şi în putreziciune somnului meu trist şi solemn în tovărăşia viermelui.

Iar aici în temniţa ce are puţine taine de mărturisit s-au scurs zile şi săptămîni şi luni; iar sufletul privea îndeaproape cum zbura fiecare secundă şi fără efort îi înregistra zborul - fără efort şi fără intenţie.

Trecu un an. Conştiinţa *fiinţei* devenise cu fiecare ceas tot mai tulbure, iar aceea a simplei *aşezări* îi uzurpase în mare măsură poziţia.

Ideea entităţii se contopea cu aceea a *locului.* Spaţiul îngust din jurul a ceea ce fusese trupul ajunsese acunrsă fie trupul însuşi. în cele din urmă, cum adesea i se întîmplă celui care doarme (doar în somn şi în lumea sa poate fi imaginată *Moartea),* în cele din urmă, cum i s-a întîmplat adesea pe Pămînt celui care dormea adînc, cînd o rază fugară îl trezea pe jumătate, lăsîndu-l totuşi cufundat în vise, la fel şi pentru mine în

încleştata îmbrăţişare a *Umbrei* sosi *acea* lumină care singură ar fi avut puterea de-a trezi - lumina statornicei *Iubiri.* Oameni trudeau la mormîntul întunecat în care zăceam. Ei dădură deoparte pămîntul jilav. Peste oasele mele putrede coborîră sicriul Unei.

Şi din nou totul fu neant. Acea lumină nebuloasă se stinsese. Acel tremur imperceptibil se potolise. Se scurseră nenumăraţi *lustri.* Ţărîna se întoarse în ţărîna[77]. Viermele nu mai avea de mîncare. In cele din urmă sentimentul fiinţei dispăru cu totul, iar în locul său - în locul tuturor lucrurilor - domneau suveran şi perpetuu autocraţii *Spaţiu* şi *Timp.* Pentru *ceea ce nu exista,* pentru ceea ce n-avea formă, pentru ceea ce era neînsufleţit, dar nici nu conţinea materie, pentru tot acest nimic şi pentru toată această veşnicie mormîntul era totuşi un cămin, iar orele nimicitoare, tovarăşi.

NOTĂ

COLOCVIUL DINTRE MONOS ŞI UNA

(THE COLLOQUY OF MONOS AND UNA)

(A: Graham's Magazine, aug. 1841; *B: Tales,* 1845; *C: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

Este al doilea din trilogia dialogurilor lui Poe despre sufletele binecuvîntate din rai, celelalte fiind *Convorbirea dintre Eiros şi Charmion* (1839) şi *Puterea cuvintelor* (1845).

Aici, la fel ca în sonetul său de tinereţe dedicat „Ştiinţei” şi ca în *Insula zînei,* Poe respinge ideea de progres şi democraţie egalitaristă, optînd în schimb pentru mitul antic al „unei vîrste de aur” în istoria omenirii.

Eseul a fost scris probabil în mai sau iunie 1841.

Titlul macaronic (conflaţie a masculinului grecesc şi a femininului latin pentru „unu”) trimite la povestirea lui Bulwer-Lytton, *Monos and Daimonos:*

A Legend, sursa unei alte proze a lui Poe: *Tăcere - O fabulă.* Bulwer e menţionat de Poe într-o recenzie din *Southern Literary Messenger* (febr. 1836).

Tălmăciri. în franceză: Charles Baudelaire, *Le Coloque de Monos et Una,* în *Le Pays,* 23 ian. 1855, reed., cu titlul *Coloque entre Monos et Una,* în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857.

[77] *Cf. Facerea,* 3:19: „...căci ţărînă eşti, şi în ţărînă te vei întoarce”.

Nu-ţi pune niciodată capul rămăşag cu diavolul

O poveste cu morală

în româneşte de Liviu Cotrău

Con tal que las costumbres de un autor, zice Don Thomas De Las Torres în precuvîntare la ale sale *Poeme de dragoste, sean puras y castas, importa muy poco que no sean igualmente severas sus obras*[78] - însemnînd pe limba noastră[79] că, atîta vreme cît morala unui autor e fără cusur, n-are importanţă care-i morala cărţilor sale. Bănuim că Don Thomas zace acum în Purgatoriu din pricina afirmaţiei sale. Din punctul de vedere al justiţiei poetice ar fi într-adevăr un lucru cît se poate de deştept să fie ţinut acolo pînă ce *Poemele de dragoste* se vor fi vîndut din librării sau vor fi fost depozitate la arhivă, din lipsă de cititori. Orice operă de ficţiune *ar trebui să aibă* o morală; fapt cu totul remarcabil, criticii au descoperit că fiecare *are* una. Nu de mult, Philip

Melancthon a scris un comentariu pe marginea *Batrachomiomahiei,* dovedind că intenţia poetului era aceea de a sădi în sufletele oamenilor repulsia faţă de răzmeriţă. Mergînd un pas mai departe, Pierre La Seine a arătat că intenţia lui era aceea de a recomanda tinerilor cumpătare la mîncare şi băutură. Aidoma şi Jacobus Hugo s-a mulţumit să constate că prin Euenis Homer avea în vedere pe Jean Calvin, prin Antinou pe Martin Luther, prin lotofagi pe protestanţi în general, iar prin harpii pe olandezi[80].

---

[78] Cîtă vreme morala unui autor e pură şi castă nu prea are importanţă dacă operele sale sînt mai puţin austere (sp., în orig.). Doctrina era viu disputată la acea vreme în critica literară anglo-americană. Textul figurează în *Cuentos en verso castellano (Povestiri în vers castillan)* de Tomas Hermenegildo de las Torres, Zaragoza, 1828, pp. V-VII.

[79] în orig., *in plain English.*

[80] Poe se inspiră din H.N. Coleridge, *Introductions to the Study of the Classic Poets (Introducere în studiul poeţilor clasici),* Philadelphia, 1831. La p. 189, o notă de subsol dă următoarele:

„Philip Melanchton a scris un comentariu asupra luptei dintre broaşte şi şoareci, sugerînd că ţelul poetului era acela de a trezi ura faţă de tulburări şi răzmeriţe în minţile cititorilor.

Pierre la Seine credea că intenţia sa era de a recomanda tinerilor cumpătare la mîncare şi la băutură; - *De ce,* nu găsesc scris nicăieri. Fabrio *[ius, Bibliotheca Graeca]*: Cartea a Ii-a, cap. 2, r. 3”.

O altă notă la p. 89, consemnează:

„Jacobus Hugo era de părere că Homer, sub influenţă divină, a profeţit pieirea Ierusalimului sub ruinele Troiei; viaţa, miracolele şi patimile Mîntuitorului nostru şi istoria bisericii sub împăraţii din *Iliada.* El crede că Homer în sinea lui înţelegea prin harpii pe olandezi, prin *Euenis* pe John Calvin, prin Antinou şi *hades* pe Martin Luther, şi prin lotofagi pe luterani în general. Fabrio. Cartea I, cap. 6, v. 15”.

Scoliaştii noştri moderni nu sînt cu nimic mai prejos în ce priveşte perspicacitatea, căci aceşti indivizi demonstrează existenţa unui înţeles ascuns în *Antediluvienii,* a unei parabole în *Powhatan,* a unor vederi revoluţionare în *Cocoşul Robin* şi a transcendentalismului în *Degeţel*[81]*.* Pe scurt, s-a dovedit că nici un om nu se aşază la masa de scris fără un plan foarte amănunţit. în general, asta îi scuteşte pe autori de o serie de necazuri. Unui romancier, de pildă, nu trebuie să-i pese de morala sa. Ea este acolo - adică undeva, încît morala şi criticii pot să-şi vadă de treabă. Cînd se va ivi prilejul nimerit, tot ce-a vrut şi tot ce n-a vrut să spună acel gentleman va fi scos la lumină de *Cadranul* sau de *Gazeta de Mâine*[82]*,* împreună cu tot ce-ar fi trebuit să spună, precum şi cu restul pe care bineînţeles că a vrut să-l spună, astfel încît în final toate se vor lămuri pe deplin.

Aşadar, învinuirea ce mi se aduce de către unii ignoranţi cum că n-aş fi scris niciodată o povestire morală sau, mai precis, o povestire cu morală, e lipsită de orice bază serioasă. Nu ei sînt criticii chemaţi să mă-nţeleagă şi să-mi *dezvolte* morala: iată secretul! în curînd *Pisălogul Nordamerican* - gazetă trimestrială - îi va face să se ruşineze de prostia lor. Dar pînă atunci, ca să întîrzii un pic execuţia şi să îndulcesc acuzaţiile împotriva mea, vă ofer această istorioară tristă, istorioară a cărei peremptorie morală nu poate fi pusă la îndoială, căci pînă şi un alergător ar putea citi majusculele care compun subtitlul povestirii. Ar trebui să mi se recunoască paternitatea acestui aranjament, mult mai inteligent decît cel al lui La Fontaine[83] sau al altora care amînă pînă în ultima clipă impresia generala pentru ca să o introducă apoi pe furiş la sfîrşitul fabulei.

Defuncţi injuria ne afficiatur era una din Legile celor douăsprezece table, iar *De mortuis nil nisi bonum*[84] o excelentă poruncă, chiar dacă

Jacobus Hugo (Jacques Hugues) şi-a publicat *Vera historia Romana (Adevărata istorie romană)* la Roma în 1655. Comentariul lui Melanchton a apărut într-o ediţie a pseudohomericei *Batrachomyomachia* (Paris, 1542); iar Pierres La Seine (Pietro Lasena, un savant italian de origine franceză) a scris *Homeri Nepenthes, seu de abolendo luctu (Elixirul veseliei lui Homer sau despre abolirea tristeţii),* Lyons, 1624.

[81] *The Antediluvians, or The World Destroyed (Antediluvienii sau sflrşitul lumii),* poem narativ în 10 cărţi (Londra, 1839; Philadelphia, 1840) de poetul şi romancierul James McHenry (1785-1845). *Powhatan: A Metrical Romance (Powhatan: Un romanţ în versuri)* de Seba Smith fusese recenzat nefavorabil de către Poe în *Graham's* (iul. 1841). Cîntecul de leagăn *Who Killed Cock Robin? (Cine l-a omorît pe cocoşul Robin?)* şi *Degeţel,* povestea lui Charles Perrault, au intrat în patrimoniul literaturii pentru copii la începutul secolului al XIX-lea.

[82] Revista *The Dial,* fondată în 1840, era organul de presă al grupării transcendentaliste (Emerson, Margaret Fuller şi alţii). în orig. *Down-Easter,* gazetă fictivă, sugerînd probabil pe *Yankee,* revista lui John Neal, fondată la Portland, sau sugerată de titlul unuia dintre romanele sale, *The Down-Easters (Cei din Mâine),* 1833.

[83] *Jean de la Fontaine* (1621-1695), poet francez, autor al celebrelor *Fabule.*

[84] Primul text: „Morţii să nu sufere nici o ofensă" (lat., în orig.) nu face parte din vechile legi romane, ci are o origine obscură. Al doilea text: „Despre morţi să vorbeşti numai de bine" (lat., în orig.) e o maximă ce aparţine filozofului grec Chilon şi a fost consemnată de Diogenes Laertios în *Vieţile şi doctrinele filozofilor*

morţii în chestiune nu erau decît nişte coate-goale[85]. Intenţia mea, prin urmare, nu-i aceea de a-l ponegri pe Fifirone Afurisitu', defunctul meu amic. El a fost un cîine amărît, este adevărat, şi a avut parte într-adevăr de o moarte cîinească, dar n-ar trebui să-l ocărim pentru viciile sale, căci ele proveneau dintr-un defect al maică-sii. Aceasta îşi dăduse întreaga silinţă să-l ciomăgească de cînd era mititel, fiindcă în mintea ei deşteaptă îndatoririle erau socotite întotdeauna drept plăceri, iar copiii, precum cotletele sau măslinii Greciei moderne, cu bătaia devin invariabil mai buni. Dar biata femeie avu ghinionul să fie stîngace, şi decît să-l altoiască pe copil un stîngaci, ar face mai bine să-i dea pace.

Universul se roteşte de la dreapta la stînga, aşadar nu se cade să aghesmuieşti pruncul de la stînga la dreapta. Dacă fiece pălitură din direcţia cea bună sloboade cîte un beteşug, urmează că fiece scatoalcă din cealaltă direcţie vîră în el un oarecare procent de răutate. Fusesem adesea martor la pedepsele lui Fifirone, şi chiar după felul cum dădea din picioare îmi puteam da seama că pe zi ce trecea îi mergea tot mai rău. în cele din urmă am constatat cu lacrimi în ochi că în privinţa ştrengarului nu mai era nici o speranţă şi într-o bună zi, după o chelfăneală soră cu moartea, al cărei singur efect fu acela că obrazul i se înnegrise ca la un negrotei şi că-l apucară pandaîiile, nemaiputînd răbda, am căzut de-ndată în genunchi şi cu glas tînguitor i-am profeţit ruina.

Adevărul e că aplecarea lui spre viciu era fantastic de precoce. La cinci luni se înfuria atît de tare încît îi pierea glasul. La şase luni l-am surprins cum rodea un pachet de cărţi de joc. La şapte luni adesea înşfăca fetiţele şi le săruta. La opt luni refuza categoric să-şi pună semnătura pe angajamentul de abstinenţă. Samavolnicia lui lua cu fiece lună proporţii tot mai mari, încît la sfîrşitul primului său an de viaţă insistă să poarte *mustăţi;* ba mai rău, prinse obiceiul să înjure, să blesteme şi să facă pariuri.

Acest din urmă năravi, din cale-afară de vulgar, împlini în cele din urmă, cum prevăzusem, ruina lui Fifirone Afurisitu'. Viciul cu pricina „creştea şi se întărea pe măsură ce creştea şi se întărea şi dînsul”[86], pentru ca în ziua în care deveni bărbat să nu mai poată rosti o singură propoziţie fără s-o împăneze cu propuneri de prinsoare. Nu c-ar fi clocit în mintea lui gîndul de-a face rămăşag de-adevăratelea. Nici pomeneală! Voi fi cinstit faţă de prietenul meu şi voi zice că mai curînd ar fi preferat să clocească ouă. Pentru el toată treaba nu era decît o vorbă goală şi nimic mai mult, expresiile sale în legătură cu acest subiect neavînd nici un înţeles. Nu erau decît nişte amărîte de expletive - cuvinte imaginare menite doar să-i rotunjească propoziţia. Cînd spunea: - Punem pariu? nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l ia în serios. Dar eu nu mă puteam abţine să nu socot că era de datoria mea să-l pun la punct.

(Diogenes Laertios, *op. cit.,* Cartea I, „Chilon”, Editura Academiei, Bucureşti, 1963, p. 135).

[85] în orig. *dead small beer.* Adică „bere răsuflată”; joc de cuvinte: *dead* = mort (referinţă la „morţii în chestiune”), iar *small beer* = bere slabă.

[86] Formulare adaptată după Alexander Pope, *Essay on Man (Eseu despre om),* II, 136.

Năravul lui era imoral, şi i-am spus-o răspicat. Era vulgar, şi l-am rugat să mă creadă. Era condamnat de societate, aici nu spuneam decît adevărul. Era interzis printr-un decret al Congresului, aici n-aveam nici cea mai mică intenţie de a-l minţi. Am protestat, dar fără folos.

I-am explicat în zadar. Am stăruit, el zîmbea. L-am implorat, el rîdea.

Am predicat, el rînjea. L-am ameninţat, el înjura. L-am lovit, el a chemat poliţia. L-am tras de nas, el l-a suflat şi s-a oferit să-şi pună capul rămăşag cu diavolul că nu voi mai încerca niciodată acest experiment.

Sărăcia era un alt viciu pe care ciudatul defect fizic al mamei lui Afurisitu' i-l transmisese fiului ei. Acesta era îngrozitor de sărac, de bună seamă pricina pentru care expletivele din pariurile sale rareori atingeau latura pecuniară. Nu-mi amintesc să-l fi auzit spunînd vreodată: „Pun rămăşag cu tine pe un dolar”. De obicei zicea: „Pun rămăşag pe ce vrei tu”, sau „Pun rămăşag pe ce-ai tu curajul”, sau „Pun rămăşag pe o nimica toată”, sau chiar mai interesant „Pun capul rămăşag cu diavolul”.

Această din urmă vorbă părea să-l satisfacă în cel mai înalt grad, poate şi pentru faptul că implica riscul cel mai mic, căci Afurisitu' devenise un zgîrie-brînză cum nu s-a mai pomenit. Dacă l-ar fi ridicat cineva în braţe, ar fi constatat că avea un cap mic, a cărui pierdere ar fi fost şi ea mică. Dar nu-s decît nişte păreri personale şi nu-s deloc convins c-aş avea dreptul să i le atribui şi lui. în orice caz, vorba respectivă se bucura cu fiece zi de tot mai multă consideraţie, deşi a pune prinsoare pe propriii tăi creieri ca pe nişte bancnote dovedea o lipsă crasă de bun-simţ - dar din pricina firii sale sucite prietenul meu nu putea înţelege acest lucru. în cele din urmă renunţă la toate celelalte expresii, reţinînd-o numai pe ultima: *Pun capul rămăşag cu diavolul,* pe care o întrebuinţa cu o rîvnă şi un devotament neţărmurite, care-mi displăceau şi-n egală măsură mă uimeau. Mi-au displăcut întotdeauna situaţiile pe care nu le-nţeleg. Tainele îl fac pe om să cugete, periclitîndu-i astfel sănătatea. Adevărul e că *aerul* cu care Conu' Afuristu' pronunţa vorba sa nesuferită, *maniera* lui de-a o rosti ascundea ceva, ceva ce mai întîi îmi trezi curiozitatea, dar mai pe urmă mă nelinişti - ceva pe care, în lipsa unui termen mai precis, îmi voi permite să-l numesc *năstruşnic,* dar pe care dl Coleridge l-ar fi numit mistic, dl Kant, panteistic, dl Carlyle, şerpuistic, iar dl Emerson, hipermisticistic[87].

Începea să nu-mi mai placă defel. Sufletul lui Conu' Afurisitu' era în pericol. Am hotărît să uzez de întreaga mea elocinţă ca să-l salvez. Am jurat să-l servesc aşa cum Sfîntul Pattrick, cel din cronica irlandeză, a servit broasca-rîioasă, adică „trezind-o la realitate”. Fără zăbavă m-am dedicat misiei mele. Din nou m-am apucat să-l dojenesc. Din nou mi-am adunat forţele pentru o ultimă încercare de a-l reforma.

Ajungînd eu la capătul predicii, Conu' Afurisitu' se comportă foarte ciudat. Cîteva clipe rămase tăcut, iscodindu-mă cu privirea. Dar deodată îşi azvîrli capul într-o parte şi-şi încruntă fioros sprîncenele, după care îşi

[87] Majoritatea aluziilor lui Poe la Coleridge, Kant, Carlyle şi Emerson iau în derîdere ceea ce el socotea a fi un stil obscur, vag sau confuz.

desfăcu palmele şi-şi scuturǎ umerii. Apoi clipi din ochiul drept.

Apoi repetă operaţia şi cu cel stîng. Apoi îi închise pe amîndoi foarte tare. Apoi îi deschise pe amîndoi atît de larg, încît m-am speriat de eventualele consecinţe. Apoi, ducîndu-şi degetul mare la nas, socoti de cuviinţă să facă nişte gesturi indescriptibile cu restul degetelor. în final, cu mîinile proptite în şolduri se îndură să-mi răspundă.

Nu-mi amintesc decît punctele mai importante din discursul său.

Că mi-ar fi îndatorat dacă mi-aş ţine gura. Că n-avea nevoie de sfaturile mele. Că dispreţuia toate insinuările mele. Că era destul de mare ca să-şi poarte singur de grijă. Că îl consideram şi acum bebeluşu' Afurisitu'? C-aveam ceva cu el? Că voiam să-l insult? Că eram nebun?

Pe scurt, ştia maică-mea că lipsesc de-acasă? Punea această ultimă întrebare ca unui om de încredere şi se jura că va ţine cont de răspunsul meu. încă o dată mi-a cerut să-i spun pe şleau dacă maică-mea ştia că nu-s acasă. Tulburarea mea, zise el, mă dădea de gol, încît era dispus să-şi pună capul rămăşag cu diavolul că nu ştia.

Conu'Afurisitu' nu aşteptă răspunsul meu, ci, făcînd stînga-mprejur, mă părăsi cu o grabă nedemnă. E bine pentru el că a procedat astfel, fiindcă mă simţeam rănit în simţămintele mele. Pînă şi mînia reuşise să mi-o trezească, încît de data asta aş fi acceptat pariul său înjositor.

Aş fi cîştigat pentru Starostele dracilor căpşorul lui Conu' Afurisitu', căci pe drept cuvînt măicuţa mea *ştia* foarte bine că lipsesc temporar de-acasă.

Dar *Khoda shefa midehed*[88] - Cerul dă alinare - cum zic musulmanii cînd sînt călcaţi pe degetele de la picioare. Primisem insulta pe cînd îmi făceam datoria, şi-am răbdat-o bărbăteşte. Totuşi, eram convins acum că făcusem tot ce se putea pentru acest nenorocit, aşa că am decis să nu-l mai deranjez cu poveţele mele, ci să-l las în plata conştiinţei sale. Dar, deşi mă abţineam de la sfaturi, nu mă puteam îndura să renunţ definitiv la tovărăşia lui. Am mers chiar pînă acolo încît am început să-i răsfăţ pornirile mai puţin vinovate, trezindu-mă uneori că-i laud glumele nesărate, aşa cum epicurienii laudă muştarul, adică cu ochii plini de lacrimi - atît de tare mă îndurerau vorbele sale păcătoase.

Într-o zi frumoasă, ieşind noi la plimbare, braţ la braţ, am nimerit pe un drum ce ducea la un rîu. Am dat de un pod pe care am hotărît să-l trecem. Acesta avea un acoperiş care-l ferea de intemperii[89], dar cum nu erau decît cîteva ferestruici, înlăuntru domnea un întuneric tare neplăcut. De cum am intrat în pasaj, contrastul dintre lumina de afară şi bezna din interior îmi tulbură adînc sufletul. Dar nu şi pe al nefericitului Afurisitu', care se oferi să-şi pună capul rămăşag cu diavolul că eram ipohondru. El în schimb era de o veselie nemaipomenită - atît de deplasată încît mă cuprinseră bănuiala şi îngrijorarea. Nu era exclus ca el să fi suferit de transcendentalism. Dar nu mă pricep destul la simptomatologia acestei

[88] Text în persană.

[89] în America acelor timpuri, mai ales în regiunea nord-estică, podurile aveau de obicei acoperişuri de lemn.

boli ca să pot afirma acest lucru cu hotărîre, şi din nefericire nici unul dintre prietenii mei de la *Cadranul* nu era de faţă. Presupun că ar fi vorba de asta, bazîndu-mă pe un soi de „Merry Andrewism” auster ce părea să-l chinuie pe bietul meu amic, şi care-l transformase într-un Popa-prostu sadea[90]. Nu făcea altceva decît să se zbenguie şi să se vîre peste tot, poticnindu-se de tot ce întîlnea în cale, ba ţipînd, ba sîsîind tot soiul de cuvinte stranii, unele fără noimă, altele neobrăzate, şi mereu cu mina cea mai gravă din lume. Nu mă puteam nicicum hotărî dacă să-i trag un picior în fund sau să-l compătimesc, în cele din urmă, după ce traversarăm aproape întreg podul, am ajuns la capătul potecii, dar înaintarea noastră fu blocată de o cruce de barieră destul de înaltă. Eu mi-am continuat drumul netulburat, dînd deoparte crucea, aşa cum se obişnuieşte. Dar simpla ei rotire nu era pe placul lui Conu' Afurisitu', care ţinea morţiş să sară peste barieră, spunîndu-mi că poate executa în aer saltul de porumbel.

Ei bine, cinstit vorbind nu-l credeam capabil de aşa ceva. Cel mai bun săritor, în orice stil, era amicul meu, dl Carlyle, şi cum ştiam că nici măcar el nu s-ar încumeta să execute saltul, nu mi-l imaginam cîtuşi de puţin pe Fifirone Afurisitu' făcîndu-l. în consecinţă am revărsat asupra lui un potop de cuvinte cum că-i lăudăros şi că-i mai mare la vorbă decît la faptă. Mai tîrziu aveam să le regret, căci pe loc se oferi *să-şi pună capul rămăşag cu diavolul* că poate face saltul respectiv.

În pofida hotărîrii mele anterioare, tocmai mă pregăteam să-l mustru pentru sacrilegiul său, cînd aud lîngă umărul meu o tuse uşoară ce aducea mai mult cu *Hm!* Tresărind, am aruncat o privire curioasă în jur. în cele din urmă ochii îi căzură, într-un ungher al lemnăriei, pe silueta unui gentleman în vîrstă, scund, şchiop[91] şi cu un aer distins, întreaga lui înfăţişare era cît se poate de onorabilă, nu atît din cauza costumului negru pe care-l purta, cît a cămăşii sclipind de curăţenie şi a gulerului elegant răsfrînt peste cravata albă; părul îl avea despărţit pe frunte de o cărare, întocmai ca fetele. Mîinile şi le împreunase pe burtă meditativ, iar ochii-i erau daţi peste cap.

Cercetîndu-l mai îndeaproape, am observat că peste pantalonii scurţi purta un şorţ de mătase neagră, ceea ce-mi păru din cale-afară de ciudat. Dar înainte să am timp să fac vreo remarcă în legătură cu această întîmplare neobişnuită, mă întrerupe un al doilea *hm!*

La această intervenţie nu eram pregătit să răspund pe loc. Adevărul e că asemenea remarce laconice sînt aproape fără răspuns. Cunosc o gazetă care-a dat chix cu cuvîntul „Gogoşi”! Nu mi-e ruşine deci să mărturisesc că am apelat la ajutorul lui Conu' Afurisitu'.

- Afurisitule, am zis, unde eşti? N-auzi? Domnul a zis *hm!*

Pe cînd mă adresam astfel prietenului meu, îl priveam neînduplecat, căci, la drept vorbind, mă simţeam foarte derutat, şi cînd cineva se simte foarte derutat ar trebui să-şi încrunte sprîncenele şi să facă o mutră sălbatică, altminteri va părea un idiot.

---

[90] în orig. *Tom-Fool. Merry Andrews* şi *Tom Fools* sînt măscărici.

[91] în *Diavolul şchiop,* 1707, romanul atît de popular al lui Alain-René Le Sage, demonul Asmodeus e... şchiop.

- Afurisitule, am grăit, deşi numele aducea foarte tare cu o înjurătură (nici că s-ar fi putut ceva mai străin de gîndurile mele). Afurisitule, am îngăimat, domnul a zis *hm!*

Mi încerc *să-mi* apăr *vorba pe temeiul profunzimii ei; nici* eu *n-o* socoteam profundă; dar am observat că efectul cuvintelor noastre nu e întotdeauna direct proporţional cu însemnătatea pe care ele o au în ochii noştri; şi nici dacă l-aş fi ciuruit pe Conu' A. cu o bombă Paixhan[92] sau l-aş fi pocnit în scăfîrlie cu *Poeţii şi poezia Americii[93],* nu s-ar fi simţit mai năucit ca-n clipa în care i-am adresat aceste simple vorbe:

- Afurisitule, pe unde te-ascunzi? N-auzi? Domnul a zis *hm!*

- Aşa să fie? bîigui el într-un tîrziu, scbimbînd culoare după culoare, mai abitir ca piratul hăituit de o navă de război. Eşti sigur că *asta* a zis? S-ar părea deci că nu mai am nici o scăpare acum. Măcar să m-arăt viteaz. Fie: *hm!*

Asta păru să-l mulţumească pe venerabilul gentleman – numai Dumnezeu ştie de ce. Părăsindu-şi postul din ungherul podului, acesta înainta şchiopătînd şi cu un aer binevoitor luă mîna lui Afurisitu' şi o strînse cordial, privindu-l tot timpul în faţă cu aerul celei mai sincere mărinimii din cîte-şi poate imagina mintea unui om.

- Sînt absolut sigur că-l vei cîştiga, Afurisitule, zise el cu surîsul cel mai candid din lume, dar, cum prea bine ştii, de dragul etichetei trebuie să trecem printr-o încercare.

- Hm! răspunse amicul meu, scoţîndu-şi haina cu un oftat adînc şi legîndu-şi o batistă în jurul brîului, după care îşi schimonosi chipul în modul cel mai cumplit, aruncîndu-şi ochii pe spate şi strîmbîndu-şi colţurile gurii - hm! Iar după o pauză zise din nou hm! După asta nu ţin minte să-l fi auzit rostind alt cuvînt decît hm! Aha! am reflectat, fără să dau glas gândului, e într-adevăr nemaipomenită tăcerea lui

Fifirone Afurisitu'. Nu încape îndoială că-i urmarea vreunei trăncăneli anterioare. O extremă duce la alta. Mă întreb dacă n-a uitat întrebările încuietoare pe care mi le-a turnat cu toptanul şi pe nerăsuflate în ziua în care i-am administrat ultima lecţie. în orice caz s-a lecuit de transcendentalism.

- Hm! răspunse la asta Fifirone, ca şi cînd mi-ar fi ghicit gîndurile şi arătînd ca o oaie foarte bătrînă căzută în reverie.

Venerabilul gentleman îl luă apoi de braţ şi-l conduse în umbra podului, la cîţiva paşi de barieră.

- Stimabile, zise el, conştiinţa nu mă lasă să nu-ţi acord acest spaţiu de manevră. Aşteaptă aici pînă ce-mi reiau locul lîngă barieră, căci vreau să văd dacă o poţi sări în chip artistic şi transcendental, dar nu care cumva să omiţi vreuna din figurile saltului de porumbel. Doar o simplă formalitate, precum ştii. Semnalul va fi: unu, doi, trei, start!

---

[92] bombă de 500 kg utilizată la asediul Anvers-ului de marina franceză în 1832.

[93] E vorba de antologia lui R.W. Griswold, o carte *in octavo* de peste 400 de pagini. Primele trei ediţii au apărut în 1842 şi conţineau trei poeme ale lui Poe.

Atenţie la cuvîntul *start!* Aici îşi luă poziţia lîngă barieră, făcu o pauză, ca şi cînd ar fi meditat profund, *îşi înălţă privirea,* moment în care mi s-a părut că desluşesc un surîs imperceptibil pe buzele sale, apucă marginile şorţului, uitîndu-se îndelung la Afurisitu' şi în cele din urmă, conform înţelegerii, dădu semnalul:

Tc...ţ *Unu - doi - trei - start*!

Exact la cuvîntul *start,* bietul meu amic ţîşni într-un galop ameţitor. Crucea nu era prea înaltă, cum este aceea a dlui Lord, nici prea joasă, ca a recenzenţilor dlui Lord[94], aşa că eram aproape sigur că va reuşi s-o sară. Dar dacă nu va reuşi? Ah, aceasta era întrebarea - dar dacă nu va reuşi? Cu ce drept, ziceam eu, gentlemanul cel bătrîn îl silea pe un alt gentleman să sară? Cine era acest Bulinuţă şontorog? Dacă-mi *va cere mie* să sar, nu voi sări, să fie clar! Nu-mi pasă chiar *dacă ar fi necuratul!* Podul, cum zic, avea un acoperiş boltit într-un chip atît de caraghios, încît înlăuntrul său stăruia tot timpul un ecou extrem de neplăcut - ecou de care nu-mi dădusem seama înainte de-a nu rosti ultimele patru cuvinte.

Dar cele spuse, sau gîndite, sau auzite de mine nu ţinură decît o clipă. în mai puţin de cinci secunde de la start bietul meu Fifirone făcuse saltul. L-am văzut alergînd sprinten, desprinzîndu-se de podeaua podului şi-n timp ce se înălţa, executînd cele mai teribile mişcări cu picioarele. L-am văzut făcînd în aer un admirabil salt de porumbel chiar deasupra barierei, şi mi s-a părut cu adevărat ciudat că nu şi-a continuat zborul peste ea. Dar tot saltul n-a fost decît o treabă de un moment, şi înainte să apuc să reflectez la asta, Conu' Afurisitu' s-a prăbuşit drept pe spate, de aceeaşi parte a barierei de unde luase startul. în aceeaşi clipă l-am zărit pe venerabilul gentleman şonticăind cît îl ţineau picioarele, prinzînd şi acoperind cu şorţul ceva ce căzuse în el cu zgomot din întunericul arcadei aflate chiar deasupra barierei.

M-am minunat nespus de toate astea, dar n-am avut răgaz să meditez, căci Conu' Afurisitu' zăcea nemişcat ca un butuc. Am dedus că, fiind rănit în amorul propriu, avea nevoie de ajutorul meu. M-am grăbit să ajung la el şi-am descoperit că suferise ceea ce se cheamă un accident grav. Adevărul e că fusese deposedat de căpăţînă, pe care n-am reuşit s-o găsesc nici după o cercetare amănunţită, drept care am hotărît să-l duc acasă şi să chem homeopaţii. între timp îmi trecu prin minte o bănuială: am deschis fereastra cea mai apropiată a podului şi dintr-o dată tristul,adevăr mă străbătu ca un fulger. La vreo cinci picioare chiar deasupra crucii de barieră, tăind de-a curmezişul arcada podului, era întinsă o scoabă - o bară lată de fier cu baza pe orizontală - una din multele care întăreau structura pe toată suprafaţa ei. Reieşea limpede că gîtul nefericitului meu amic venise în contact direct cu tăişul scoabei.

N-a supravieţuit mult cumplitei sale pierderi. Homeopaţii nu-i dăduseră o doză suficientă de medicament[95], şi chiar şi acest puţin el ezită

---

[94] Poe va „desfiinţa” *Poemele* lui William W. Lord într-o recenzie în *Broadway Journal* (24 mai 1845).

[95] Homeopatia constă în administrarea în doze foarte mici a substanţelor care, în cantităţi mari, ar putea provoca unui om sănătos o afecţiune analoagă cu aceea

să-l înghită. Ca urmare, starea lui se înrăutăţi, iar în final muri - o pildă pentru toţi trăitorii sturlubatici. I-am înrourat mormîntul cu lacrimile mele, am brodat un semn heraldic[96] pe blazonul familiei sale, iar în contul cheltuielilor de înmormîntare am expediat transcendentaliştilor o notă de plată foarte modestă. Canaliile au refuzat s-o achite, drept care am pus imediat să-l dezgroape pe Conu' Afurisitu' şi l-am vîndut ca hrană pentru cîini.

NOTĂ

NU-TI PUNE NICIODATĂ CAPUL RĂMĂŞAG CU DIAVOLUL *(NEVER BET THE DEVIL YOUR HEAD)*

(A: *Graham's Magazine,* sept. 1841; *B: Broadway Journal,* 16 aug. 1845; *C: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

Poe face unele observaţii asupra acestei parodii în *Scrisoare către Joseph Evans Snodgrass* (19 sept. 1841): „Greşeşti în legătură cu *The Dial [Cadranul].*

N-am nimic de împărţit cu această gazetă ilustră, după cum nici ea n-are nimic de împărţit cu mine. Nu-mi amintesc ca ea să-mi fi pomenit vreodată numele sau să fi făcut aluzie la mine în mod direct sau indirect. înţepăturile mele la adresa ei sînt doar «la modul general». Povestirea în chestiune nu-i decît o simplă fantezie îndreptată împotriva nimănui în mod special, dar pocnind în dreapta şi-n stînga la lucrurile generale”. (EA. Poe, *Letters,* vol. I, p. 183.)

Sursa de inspiraţie o constituie o scurtă relatare din cap. 2 al romanului lui Charles Dickens, *Documentele postume ale Clubului Pickwick.* Iată textul în tălmăcirea lui Ion Pas şi Nicolae Popescu: „Din întîmplare, dl Pickwick şi cei trei tovarăşi ai săi hotărîră să facă şi ei primul popas la Rochester;... şi se învoiră să ocupe banca de dinapoia diligentei...

Capu, capu! Păzea capetele! strigă guralivul străin cînd ieşiră sub bolta scundă, care pe vremea aceea alcătuia intrarea în remiză. Cumplit loc - primejdioasă treabă - deunăzi, cinci copii - mama - o femeie înaltă, mîncînd sandvişuri - uită de boltă - trosc - buf- copiii se uită împrejur - capul mamei s-a dus -... capul mamei s-a dus - groaznic, groaznic” (Cartea Românească, Bucureşti, 1970, p. 20).

A fost scrisă probabil la începutul verii anului 1841. Se pare că Poe a plănuit să o includă în *PHANTASY-PIECES,* volum proiectat în 1841, căci ea figurează în cuprins între *Masca Morţii Roşii* şi *Eleonora.*

Titlul. Versiunea *A: Never Bet Your Head. A Moral Tale (Nu paria pe capul tău. O fabulă)*; *PHANTASY-PIECES*: *Never Bet Your Head.*

---

care este combătută. Pe la 1830 acest sistem terapeutic era încă o noutate în Statele Unite şi, întocmai ca mesmerismul şi frenologia, făcea numeroşi prozeliţi.

[96] în orig. *bar sinister*; în heraldică e însemnul bastardului; aici are un înţeles dublu, căci *a sinister bar* (= o bîrnă sinistră) se dovedeşte fatală protagonistului.

Eleonora

în româneşte de Liviu Cotrău

Sub conservatione formae
specificae salva anima.

Raymond Lully[97]

Descind dintr-o familie vestită pentru vigoarea imaginaţiei şi ardoarea pasiunii. Oamenii ziceau că-s nebun; dar a rămas un lucru nedesluşit dacă nebunia este sau nu sublimul inteligenţei, dacă tot ce înseamnă glorie - tot ce înseamnă profunzime - nu izvorăşte cumva dintr-o boală a gîndirii, din *stări.de* exaltare a minţii în dauna intelectului general.

Cei care visează treji iau cunoştinţă de multe lucruri ce scapă celor care visează doar în somn. în viziunile lor neguroase ei întrezăresc chipuri ale eternităţii, iar cînd se trezesc se înfioară la gîndul că yreme de o clipă au fost atît de aproape de taina cea mare. învaţă pe apucate cîte ceva despre cunoaşterea binelui şi ceva mai mult despre ştiinţa răului. Fără cîrmă sau busolă pătrund totuşi în imensul ocean al „luminii inefabile”[98] şi din nou, precum aventurierii geografului nubian, *agressi sunt mare tenebrarum, quid in eo esset exploraturi*[99]*.*

Vom spune aşadar că sînt nebun. Admit însă că în existenţa mea spirituală sînt două stări distincte - starea raţiunii lucide, de netăgăduit şi care ţine de memoria evenimentelor din prima epocă a vieţii mele, şi starea de umbră şi îndoială, aparţinînd prezentului şi amintirilor din ceea ce reprezintă a doua mare epocă a fiinţei mele. Prin urmare, ce vă voi povesti despre prima perioadă să credeţi; cît despre întîmplările petrecute mai tîrziu, acordaţi-le credit doar cît socotiţi de cuviinţă; ori îndoiţi-vă pe de-a-ntregul sau, dacă nu vă puteţi îndoi, jucaţi-l pe Oedip, cel cu ghicitoarea[100].

---

[97] Păstrîndu-şi forma specifică, îşi salvează sufletul (lat., în orig.). E aproape sigur că Poe a dat peste acest citat în Victor Hugo, *Notre-Dame de Paris,* Cartea a şaptea, cap. VI, roman din care a luat *motto-ul* final pentru *Insula zînei*; e puţin probabil ca Poe să fi cunoscut nemijlocit opera lui Eaymond Lully (1235-1315). Tălmăcirea citatului aparţine lui Gellu Naum (V. Hugo, *op. cit.,* Editura Tineretului, Bucureşti, 1967, p. 268).

[98] Ecouri din John Milton, *Paradisul pierdut,* Cartea a V-a, v. 734: „Fulgerul divin, inefabil”.

[99] Ei au venit pe marea umbrelor să afle ce se găseşte pe ea. (lat., în orig.). Geograful nubian e autorul lucrării *Geographia Nubiensis (Geografia Nubiei),* Paris, 1619, un compendiu în latină al compilaţiei *Nuzhat Al Mushtak* de savantul, poetul şi călătorul arab Al Idrisi (sec. al Xll-lea); Poe se inspiră din Bryant, *Ancient Mythology* (ed. a Ill-a, 1807, IV, p. 79). *Mare Tenebrarum* e numele dat de „nubian” Oceanului Atlantic.

[100] *Sfinxul,* un monstru avînd cap de frumoasă virgină, dar pieptul şi ghearele de leu, coada de balaur şi aripi de vultur la umeri, îi întreba pe călători: „Ce animal e acela care dimineaţa umblă în patru picioare, la prînz în două, iar seara în trei...?” Cei incapabili de-a răspunde erau aruncaţi de pe o stîncă de lîngă Teba (în Beoţia). Oedip i-a răspuns: „Acesta e omul care, fiind copil umblă de-a buşilea,

Cea pe care o iubisem în tinereţe, şi despre care aştern acum calm şi lămurit aceste amintiri, era singura fiică a singurei surori a mamei mele de mult răposate. Eleonora era numele verişoarei mele. Locuiserăm întotdeauna împreună, sub un soare tropical, în Valea Ierbii Multicolore. Nici un pas străin nu călcase vreodată în acea vale; căci ea *se* afla departe de lume, străjuită de un lanţ de munţi gigantici aple,cîndu-se ameninţător împrejuru-i şi împiedicînd lumina soarelui să pătrundă în ungherele-i tainice. Nici o potecă nu fusese bătătorită prin apropiere; şi ca să ajungem la căminul nostru fericit trebuia să dăm deoparte cu putere frunzişul miilor de copaci şi să călcăm în picioare petalele a milioane de flori parfumate. Astfel am trăit singuri-singurei fără a şti nimic despre lumea de dincolo de vale - eu, verişoara mea şi mama ei.

Din tărîmurile întunecate dindărătul munţilor, de undeva din capătul îndepărtat al domeniului nostru împrejmuit cobora la vale un rîu îngust şi adînc, mai luminos decît orice în afară de ochii Eleonorei; şi care, furişîndu-se cu nenumărate şi complicate ocoluri, se pierdea în cele din urmă printr-un chei umbros, săpat în munţi mai neguroşi decît cei în care-şi avea obîrşia. L-am numit „Rîul Tăcerii”, căci şuvoiul său părea să aibă un efect liniştitor. Nici un murmur nu se ridica din albia sa, iar şerpuitul său era atît de domol încît pietricelele de pe fund, pe care le priveam cu încîntare, nu se clinteau deloc, ci, precum nişte mărgăritare, păreau cuprinse de o nesfîrşită tihnă, fiecare zăcînd pe străvechiul ei loc aureolat de gloria eternă.

Malul rîului şi al puzderiei de pîrîiaşe scînteietoare ce se vărsau în el pe căi întortocheate, precum şi spaţiul dintre maluri şi adîncurile apelor, pînă la covorul de pietricele de pe fund - acest spaţiu, nu mai puţin întreaga suprafaţă a văii cuprinse între rîu şi munţii care o împrejmuiau, erau pretutindeni acoperite de o iarbă moale, verde, deasă, scurtă, perfect netedă, cu parfum de vanilie[101], dar pretutindeni atît de înstelată cu gălbenele, margarete, violete purpurii şi narcise de culoarea rubinului, încît neasemuita ei frumuseţe povestea inimilor noastre în tonuri vibrînde despre iubirea şi gloria lui Dumnezeu.

Iar ici-colo, în crîngurile înverzite, ca-n visele sălbatice, se înălţau arbori fantastici, ale căror trunchiuri înalte şi mlădioase nu stăteau drept, ci se aplecau cu graţie spre lumina ce scălda mijlocul văii la ceasul amiezii. Coaja copacilor, însemnată cu splendoarea jocului viu dintre abanos şi argint, era mai fragedă decît orice în afară de obrajii

Eleonorei; încît, dacă n-ar fi fost verdele lucios al frunzelor uriaşe care se desfăceau din vîrfuri în valuri lungi şi tremurate, dezmierdate de Zefiri, ţi-ai fi închipuit că aceşti copaci erau nişte şerpi monstruoşi din Siria, ce se-nchinau Soarelui, Suveranul lor.

Vreme de cincisprezece ani ne-am plimbat prin această vale, ţinîndu-ne de mînă, Eleonora şi cu mine, înainte ca fiorul dragostei să

---

deci cu patru picioare; apoi fiind tînăr, umblă... în două picioare; iar cînd îmbătrîneşte, se sprijină pe un ciomag... şi deci umblă în trei picioare”. (Dr. I. Kiriac, *Mythologie,* Tipografia Diril. C. Ionescu, 1922, p. 213).

[101] *Epidendron Flos Aeris* are într-adevăr un parfum de vanilie.

pătrundă în inimile noastre. Acest lucru se petrecu într-o seară pe la sfîrşitul celui de-al treilea lustru al vieţii sale şi al patrulea din a mea, pe cînd şedeam îmbrăţişaţi sub arborii serpentini, contemplîndu-ne propria imagine în apele Rîului Tăcerii. Nici unul dintre noi nu scoase un cuvînt tot restul acelei dulci zile; şi chiar şi a doua zi vorbele noastre fură puţine şi tremurate. îl ademeniserăm pe Zeul Cupidon din acea undă[102], iar acum simţeam că el aprinsese în noi sufletele înfierbîntate ale străbunilor noştri. Pasiunile, care de secole făcuseră faima stirpei noastre, veneau de-a valma, dimpreună cu nu mai puţin vestitele închipuiri, toate la un loc înlănţuind Valea Ierbii Multicolore într-o vrajă extatică. Cu fiecare lucru se petrecu o schimbare. Stranii flori scînteietoare, înstelate, prinseră viaţă pe arbori, unde niciodată nu fuseseră flori. Covorul cel verde căpătă nuanţe mai intense, iar cînd albele margarete se ofiliră una cîte una, în locul lor apărură zeci de narcise roşii ca rubinul. Şi viaţa pulsa pretutindeni pe potecile noastre, căci uriaşul flamingo, nemaivăzut pînă atunci, laolaltă cu toate celelalte păsări vesele şi strălucitoare, îşi etala în faţa ochilor noştri penajul stacojiu. Peşti de aur şi de argint se zbenguiau în rîu, din ale cărui străfunduri se înfiripă încetul cu încetul un murmur ce în curînd deveni un cîntecel de leagăn mai divin decît cel din harfa lui Eol[103] - mai dulce decît orice în afară de vocea Eleonorei. Şi tot acum un nor uriaş pe care-l zăriserăm de multă vreme în tărîmurile lui Hesper[104] apăru învăluit în roşu şi auriu şi, oprindu-se blînd deasupra noastră, coborî cu fiecare zi tot mai jos, pînă cînd marginile sale ajunseră să se odihnească pe crestele munţilor, preschimbînd întreaga lor întunecime în splendoare, iar pe noi fermecîndu-ne parcă pentru vecie în magica temniţă a gloriei şi a măreţiei.

Eleonora era frumoasă precum serafimii; dar ea era o fată simplă şi neştiutoare, ca viaţa scurtă pe care o petrecuse printre flori. în dragostea pătimaşă ce-i răscolea sufletul nu era urmă de viclenie, şi împreună cu mine îi cerceta cele mai tainice ascunzişuri, pe cînd ne plimbam împreună prin Valea Ierbii Multicolore şi povesteam despre marile schimbări ce avuseră loc în ultima vreme.

Într-un tîrziu, după ce într-una din zile vorbiserăm cu lacrimi în ochi despre cea din urmă şi tristă schimbare pe care trebuia să o îndure Omenirea, din acea clipă Eleonora nu conteni să zăbovească asupra acestui dureros subiect, revenind la el în toate conversaţiile noastre, aşa cum în cîntecele bardului din Schiraz[105] revin mereu şi mereu aceleaşi imagini cu fiecare variaţie semnificativă a expresiei.

Ea văzuse că degetul Morţii îi însemnase pieptul - că, asemenea efemeridei, frumuseţea ei atinsese perfecţiunea doar pentru a muri.

---

[102] După Eunapius, *Vitae Philosophorum (Vieţile filozofilor),* citat de Byron într-o notă la poemul său *Manfred* (II, ii, 93), neoplatonicianul Iamblicus i-ar fi scos pe Eros şi pe Anteros („Amor" şi „Amor reîntors") în chip de tineri din fîntînile de la Gadara.

[103] Zeul vîntului.

[104] *Hesperus* = Luceafărul; *Hesperia* - ţinuturile apusene.

[105] E vorba de persanul *Shams-ud-din Mahommed,* poreclit *Hafiz* („Cel ce ştie *Coranul* pe de rost"), ale cărui versuri întru lauda vinului şi a femeilor reprezintă proiecţia mistică a filozofiei sale. A murit în 1389.

Dar spaimele mormîntului erau toate adunate într-un gînd pe care mi-l împărtăşi într-o seară pe la asfinţit, lîngă Rîul Tăcerii. Suferea la gîndul că după ce-o voi fi îngropat în Valea Ierbii Multicolore aveam să părăsesc pentru totdeauna preafericitele ei cotloane pentru a dărui dragostea fierbinte pe care-o nutream acum pentru dînsa unei alte fecioare din lumea vulgară de afară. Şi atunci pe loc m-am aruncat la picioarele Eleonorei, jurîndu-mă faţă de ea şi faţă de Dumnezeu că nu voi lega niciodată căsătorie cu o altă fiică a Pămîntului, că nu voi întina amintirea ei dragă sau iubirea devotată cu care mă binecuvîntase.

Şi l-am chemat pe Atotputernicul Domn al Universului ca martor la solemna consfinţire a legămîntului meu. Şi dacă m-aş fi dovedit necredincios acelei promisiuni, blestemul pe care-l invocam în numele *Lui* şi al ei, o sfîntă din Helusion, cuprindea o pedeapsă a cărei cumplită oroare mă împiedică s-o aştern pe hîrtie. Şi la cuvintele mele ochii luminoşi ai Eleonorei deveniră şi mai luminoşi; şi oftă, ca şi cînd o povară de moarte i s-ar fi ridicat de pe piept; şi începu să tremure şi să plîngă amarnic; dar acceptă făgăduiala mea (era un copil doar!), şi astfel patul de moarte i se păru mai uşor. Şi nu multe zile după asta, pe cînd murea liniştită, îmi zise că pentru tot ce-i spusesem întru alinarea sufletului mă va veghea cu acelaşi suflet după ce ea nu va mai fi, şi dacă-i va fi cu putinţă mi se va arăta la ceasurile din noapte; dar dacă acest lucru, într-adevăr, nu stătea în puterea sufletelor din Rai, îmi va da adesea dovezi ale prezenţei sale, umplînd cu suspine adierile asfinţitului şi cu parfum din cădelniţele îngerilor aerul pe care-l respiram[106]. Şi cu aceste cuvinte pe buze se sfîrşi din viaţa-i neprihănită, punînd capăt primei epoci din a mea.

Pînă aici am povestit cu onestitate. Dar cum trec bariera ridicată în calea Timpului de moartea iubitei mele şi încep cu a doua eră a existenţei mele, simt cum pe creierul meu se lasă o umbră şi încep să mă îndoiesc de perfecta sănătate a memoriei mele. Dar să purced mai departe. Anii se tîrau greu unul după altul, iar eu locuiam încă în Valea Ierbii Multicolore - dar cu fiecare lucru se petrecu o a doua schimbare.

Florile înstelate se retraseră în trunchiurile copacilor şi nu mai apărură.

Nuanţele covorului verde păliră; şi, una după alta, narcisele roşii ca rubinul se ofiliră; şi în locul lor înfloriră zeci şi zeci de violete sumbre, clipind dureros ca nişte ochi mereu adumbriţi de rouă. Şi V^aţa se îndepărtă de potecile noastre; căci uriaşul flamingo nu-şi mai etala penajul stacojiu în faţa noastră, ci zbură întristat din vale către munţi împreună cu toate păsări vesele şi strălucitoare care-l însoţiseră la venire.

Iar peştii de aur şi de argint se strecurară prin strungă, îndreptîndu-se spre regiunea din valea domeniului nostru, fără să mai umple vreodată rîul cel dulce. Iar cîntecul de leagăn, care fusese mai blînd decît harfa lui Eol şi mai divin decît orice în afară de vocea Eleonorei, se stinse încet-încet în şoapte tot mai slabe, pînă cînd întreg izvorul reveni în cele din

---

[106] *Cf. Corbul,* w. 79-80: „Camera-mi părea ţesută de-o tămîie nevăzută/Arsă de-un Seraf cu paşii ca un clinchet pe covor", trad. Ştefan Augustin Doinaş, în E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme,* Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 135.

urmă la solemna sa tăcere de la început. Şi atunci în sfîrşit norul uriaş se înălţă şi, părăsind culmile munţilor învăluiţi în vechile tenebre, se întoarse în tărîmurile lui Hesper, ducînd cu sine din Valea

Ierbii Multicolore spectacolul infinit al gloriei şi al măreţiei sale.

Totuşi promisiunile Eleonorei nu fură uitate; căci auzeam clinchetul cădelniţelor îngereşti; şi pretutindeni în vale plutea boarea unui parfum sfînt; şi în ceasurile de singurătate, cînd inima-mi bătea nebuneşte, adierile care-mi răcoreau fruntea veneau încărcate cu dulci suspine; şi murmure nedesluşite umpleau adesea aerul nopţii; şi o dată - oh, doar o dată! - mă trezi din somn, din somnul de moarte, apăsarea unor buze imateriale pe buzele mele.

Dar chiar şi aşa golul din inima mea refuza să fie umplut. Tînjeam după dragostea care înainte îl umpluse pînă la revărsare. în cele din urmă valea, plină de amintirile despre Eleonora, mă întrista atît de mult încît am părăsit-o pentru totdeauna pentru deşertăciunile şi triumfurile tumultuoase ale lumii.

* * *

M-am pomenit într-un oraş străin, unde toate lucrurile păreau menite a-mi şterge din memorie visele dulci pe care le visam cu atîta timp în urmă în Valea Ierbii Multicolore. Fastul şi pompa unei curţi falnice şi zăngănitul delirant al armelor şi frumuseţea răpitoare a femeilor îmi suciră şi-mi îmbătară capul. Dar pînă acum sufletul meu rămăsese credincios făgăduielilor sale, şi în orele tăcute ale nopţii Eleonora îmi trimitea încă semnele prezenţei sale. Deodată aceste semne încetară; şi lumea se întunecă dinaintea ochilor mei; şi mă îngrozeam de gîndurile înfierbîntate care mă posedau, de ispitele cumplite care mă luaseră în stăpînire; căci de undeva dintr-o ţară îndepărtată şi necunoscută sosi la curtea regelui pe care-l slujeam o fecioară a cărei frumuseţe cuceri de-ndată întreaga mea inimă nevrednică - la altarul cărei frumuseţi m-am prosternat fără cea mai mică împotrivire, cuprins de cea mai arzătoare şi mai abjectă adoraţie a dragostei. Ce însemna oare pasiunea mea pentru tînăra fată din vale în comparaţie cu fervoarea, cu delirul şi cu extazul înălţător al veneraţiei cu care mi-am descărcat printre lacrimi întregul suflet la picioarele etericei Ermengarde? Oh, cît de luminoasă era serafica Ermengarde! Iar această idee nu lăsa loc în mine pentru nimic altceva. Oh, ce divină era angelica Ermengarde! Iar cînd mă cufundam în adîncurile ochilor ei grei de amintiri nu mă gîndeam decît la ei - şi la *ea.*

M-am căsătorit - şi nu mă temeam de blestemul pe care-l invocasem; şi pedeapsa lui nu m-a urmărit. Şi o dată - doar o dată, în tăcerea nopţii au pătruns printre zăbrelele ferestrei suspinele mîngîietoare care mă părăsiseră; şi ele se uniră într-un glas dulce şi familiar care-mi spuse:

- Dormi în pace! Căci Duhul Dragostei este suveranul care domneşte şi guvernează şi, primind-o în inima ta înflăcărată pe cea care este Ermengarde, tu eşti dezlegat, din pricini ce-ţi vor fi dezvăluite în Rai, de legămîntul tău faţă de Eleonora.

NOTĂ

ELEONORA

(A: The Gift, 1842; *B: Broadway Journal,* 24 mai 1845; *C: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

Deşi trece drept una dintre capodoperele sale, această feerie nu pare să-l fi mulţumit pe Poe. O povestire, notează el în *Graham's Magazine* (nov. 1841), „care nu se termină cum ar trebui, un subiect bun ratat din pricina grabei cu care-a fost tratat”. Are unele accente autobiografice, peisajul ficţional fiind inspirat de „Valea cascadelor lui Gwynn” situată în apropiere de Baltimore, la vreo 2 km de locuinţa lui Poe (John C. French, *Poe,* p. 329, *apud* T.O. Mabbott, *op. cit.,* p. 636). Poe, notează Vincent Buranelli, „şi-a iubit în mod sigur soţia şi probabil că a suferit mai mult decît ea în decursul celor şase ani de agonie cînd Virginia se stingea, simţindu-se cînd mai bine, cînd mai rău. Se poate ca ea să-l fi inspirat să scrie *Annabel Lee.* Sigur e că i-a servit ca model pentru Eleonora, verişoara şi soţia-copil din *Eleonora” (op. cit.,* p. 36). Ecouri din romanul *Paul et Virginie (Paul şi Virginia),* 1788, al lui Bernardin de Saint-Pierre, al cărui cadru e plasat pe insula Mauritius.

E probabil ultima proză a lui Poe în maniera extrem-arabescă. La 17 ian. 1841, acesta îi scria prietenului său LE. Snodgrass: „Am vreo două bucăţi proprii *in stătu pupillari* care te-ar lăsa cu gura căscată, măcar pentru concepţia lor absolut stranie. A duce la bun sfîrşit această concepţie e o dificultate care... poate fi biruită” (E.A. Poe, *Letters,* vol. I, p. 152).

Poe avea probabil *Eleonora* gata în primele două luni ale anului 1841, căci la 22 febr. unul dintre redactorii almanahului *The Gift* scria: „... piesa e acum în mîinile tipografului”. (Edward L. *Carey, apud* T.O. Mabbott, *op. cit.,* p. 637.)

Tălmăciri. In franceză: Charles Baudelaire, *Eleonora,* în *Revue franqaise,* 10 mart. 1859, reed. în *Revue fantaisiste,* 15 nov. 1861 şi în *Histoires grotesque et serieuses,* Michel Levy, Paris, 1865. în româneşte: Barbu Constantinescu, *Eleonora,* în Edgar Allan Poe, *Nuvele extraordinare,* Editura librăriei Socec & Co., 1910, pp. 193-205; I. Achimescu, *Eleonora,* în *Nuvele alese* de Edgar Allan Poe, Tipografia Dor. P. Cucu, 1912, pp. 18-27.

Titlul. John Dryden are o elegie intitulată *Eleonora* (1692), scrisă la moartea tinerei Contese de Abingdon, la rugămintea soţului ei, iar Jean-Pierre-Jacques-Auguste de Labouisse-Rochefort, *„le poete de l'hymen”,* celebrase, în *Les Amours*; â *Eleonore (Iubirile*; *către Eleonora),* 1817, frumuseţea şi virtutea soţiei sale (ni. 1833), originară şi ea din Insula Mauritius.

În versiunea *A* naratorul Pyrros, de la gr. trup (foc). O anume Contesă de Narbonne, patroană a trubadurilor, purta şi ea numele Ermengarde.

Trei duminici într-o săptămînă

în româneşte de Liviu Cotrău

- Barbar bătrîn şi nemilos, scorţos, îndărătnic, ruginit, ramolit, rablagit, decrepit! i-am zis în închipuire, într-o după-amiază, unchiului meu Gogoman[107], arătîndu-i tot în închipuire pumnul.

Numai în închipuire. Treaba e că atunci exista într-adevăr o oare-care discrepanţă - neînsemnată - între ce spuneam şi ce nu îndrăzneam să spun, între ce făceam şi ce plănuisem să fac.

Cînd am deschis uşa salonului, bătrînul marsuin şedea cu picioarele pe şemineu, cu un pahar de Porto într-o labă, făcînd eforturi deznădăjduite să dea de capăt cîntecelului

Remplis ton verre vide!

Vide ton verre plein![108]

- *Dragă* unchiule, am zis, închizînd încet uşa şi apropiindu-mă de el cu zîmbetul cel mai curtenitor cu putinţă, întotdeauna ai fost drăguţ şi atent, ţi-ai dovedit mărinimia în fel şi chip, încît - încît simt că-i suficient să-ţi reamintesc numai acest mic amănunt ca să fiu încredinţat de consimţămîntul d-tale deplin.

- Hm! răspunse el, băiat de treabă! Dă-i drumul!

- Sînt sigur, dragă unchiule [pungaş bătrîn şi-afurisit!], că n-ai intenţia să te opui cu-adevărat, serios, căsătoriei mele cu Kate. E doar o glumă a d-tale, ştiu - ha! ha! ha! - cît poţi fi de *simpatic* uneori.

- Ha! ha! ha! rîse el, fir-ai al dracului!

- Desigur, fără-ndoială! *Ştiam* că-i o glumă. De fapt, unchiule, tot ce dorim acum, Kate şi cu mine, este să ne sfătuieşti în, în legătură cu *data* - ştii, unchiule - pe scurt, cînd ţi-ar fi cel mai convenabil să facem nunta?

- Să facem, canalie! Ce-nseamnă asta? Aşteaptă mai întîi s-o desfacem!

- Ha! ha! ha! He! he! he! Hi! hi! hi! Ho! ho! ho! Hu! hu! hu! Oh, asta-i bună! Oh, mortală! Nemaipomenit de spirituală! Dar tot ce dorim *acum,* unchiule, este să ne spui data precisă.

- Precisă, eh?

- Da, unchiule - numai dacă nu te-ncurcă.

- Bobby, n-ar fi destul dac-aş fixa-o la întîmplare - cîndva într-un an sau doi de pildă? E neapărată nevoie să-ţi spun precis?

- Dacă nu te superi, unchiule - precis.

---

[107] în orig. *Rumgudgeon.* Calambur: engl. *gudgeon* = porcuşor, o specie de peşti uşor de prins, de unde sensul de persoană uşor de tras pe sfoară.

[108] Umpleţi din nou paharul /Goleşte-ţi paharul plin (fr. în orig.). Charles Nizard, *Des Chansons populaires (Cîntece populare),* 1867, 1, 104.

- Păi atunci, Bobby fiule, eşti băiat de treabă, nu-i aşa? Dacă vrei o dată precisă, acuşica îţi fac pe plac.

- Unchiule dragă!

- Tăcere, domnule! [acoperindu-şi vocea]. Acuşica îţi fac pe plac.

Vei obţine consimţământul meu - şi *comoara*[109]*,* nu trebuie să uităm comoara - ia să văd! cînd să fie? Azi e duminică, nu-i aşa? Ei bine, te vei căsători precis - precis, mă auzi? - *cînd vor fi trei duminici într-o săptămînă*! Mă auzi, domnule? Ce te holbezi aşa? Repet: o vei avea pe

Kate şi comoara ei cînd vor fi trei duminici într-o săptămînă, dar nu *pînă* atunci - pierde-vară ce eşti - nu *pînă atunci, chiar de-arfi să crap din pricina asta*! Mă cunoşti - *sînt un om de cuvînt* - acum, valea! Aici dădu pe gît paharul cu Porto, iar eu am zbughit-o din salon copleşit de disperare.

Unchiul meu Gogoman era, vorba cîntecului, un „gentleman distins şi venerabil”[110], dar spre deosebire de domnul din cîntec avea punctele lui slabe. Era un cutărică scund, burtos, încrezut, repezit, un fitecine semicircular, cu nas stacojiu, craniu pătrat, chimir lat şi-o părere extra-ordinară despre sine. Cu aerul cel mai nevinovat din lume îşi cîştigase, datorită accentuatului său spirit de *contradicţie* printre cei ce nu-l cunoşteau decît superficial, reputaţia de cîrcotaş. Ca multor altor oameni foarte cumsecade îi făcea şi lui plăcere să necăjească pe cîte unul, lucru ce, la prima vedere, putea fi uşor confundat cu reaua-voinţă. La orice rugăminte răspunsul său prompt era un *Nu!* categoric; dar în final, într-un lung, foarte lung final, extrem de puţine cereri erau refuzate.

Tuturor atacurilor asupra pungii sale el le opunea cea mai dîrză apărare, încît pînă la urmă suma extorcată era în general direct proporţională cu durata asediului şi cu încăpăţînarea rezistenţei. Cît priveşte actele de filantropie, nimeni nu dădea mai mult şi cu mai puţină simpatie.

Faţă de artele frumoase, îndeosebi faţă de literatură, nutrea un dispreţ profund. Acest dispreţ îi fusese inspirat de Casimir Perier, a cărui întrebare neobrăzată *A quoi un poete est-il bon*?[111] avea obiceiul s-o citeze cu o pronunţie foarte caraghioasă drept *nec plus ultra*[112] spiritului logic. Nu-i de mirare că propria mea slăbiciune pentru Muze îl nemulţumea peste măsură. într-o bună zi, cerîndu-i bani pentru o ediţie nouă din Horaţiu, mă asigură că expresia *Poeta nascitur, non fit*[113] însemna în traducere „poet

[109] în orig. *plum.* în argoul acelor timpuri cuvîntul însemna 100 000 de lire sterline.

[110] în orig. *„Fine Old English Gentleman”,* cîntec bazat pe o baladă din timpul domniei regelui Iacob I, figurînd în numeroase antologii.

[111] La ce-i bun un poet (fr., în orig.). *Casimir-Pierre Perier* (1777-1832), om de stat şi prim-ministru al Franţei (1831-1832). Opera sa *Opinions et discours (Opinii şi discursuri)* a apărut postum în 1838.

[112] Culmea (lat., în orig.).

[113] Poet te naşti, nu te faci (lat., în orig.) - expresie frecvent atribuită lui Horaţiu, dar care provine din Florus, *De Qualitate Vitae (Despre calitatea vieţii),* fragmentul 8: „în fiecare an se fac noi consuli şi proconsuli, dar nu se naşte în fiecare an un rege sau un poet” (Stevenson, *Home-Book of Quotations,* 1967).

nesuferit, necum potrivit", remarcă ce trezi în mine un puternic resentiment. Repulsia lui faţă de „umanioare" se accentuase mult în ultimul timp din pricina pasiunii sale cu totul întîmplătoare pentru ceea ce el socotea a fi ştiinţele naturii. Cineva îl oprise pe stradă, crezîndu-l ditamai doctorul Dubble L. Dee[114], conferenţiarul de la pseudo-fizică, împrejurare care-l deregla de-a binelea. La data acestei povestiri - căci povestire va fi pînă la urmă - unchiul meu Gogoman era paşnic şi înţelegător pînă nu-l apucau toanele. în rest rîdea de toţi şi de toate, politica lui îndărătnică fiind uşor de-nţeles. Credea împreună cu Horsley că „în privinţa legilor oamenii n-au altă treabă decît să li se supună"[115].

Îmi petrecusem întreaga viaţă în preajma acestui gentleman venerabil, căci, murind părinţii mei, îi fusesem dat în grijă ca o scumpă moştenire[116]. Sînt convins că tîlharul cel bătrîn ţinea la mine ca la propriul său copil - aproape dacă nu la fel de tare ca la Kate - dar, la urma urmelor, ceea ce-mi oferise dînsul nu era decît o viaţă de cîine.

Din primul şi pînă m al cincilea an îmi administra bătăi regulate. De la cinci la cincisprezece mă ameninţa în fiecare ceas cu Casa de corecţie.

De la cincisprezece la douăzeci nu trecea o zi fără să-mi promită că mă va lăsa pe drumuri, cu un singur şiling în buzunar. Eram un cîine amărît, e-adevărăt, dar asta făcea parte din firea mea - era o treabă de fidelitate. în Kate însă aveam un prieten de nădejde, iar eu ştiam bine asta. Era o fată tare bună, şi-mi zicea cu glas nespus de dulce că o voi avea (comoara şi restul) de-ndată ce-l voi fi înduplecat pe unchiul meu Gogoman să-şi dea necesarul consimţămînt. Biata fată! Abia împlinise cincisprezece ani, şi fără acest consimţămînt, puţina ei zestre bănească era inviolabilă pînă cînd cinci nemărginite veri „aveau să-şi tîrîie trupul la mal"[117]. Ce era atunci de făcut? La cincisprezece sau chiar douăzeci şi unu (căci trecusem deja de-a cincea mea olimpiadă), cinci ani de aşteptare sînt ca şi cinci sute. în zadar îl asaltam pe venerabilul gentleman cu stăruinţele noastre. Iată *opiece de resistance* (cum ar zice *Messieurs* Ude şi Careme)[118] ce se potrivea ca o mănuşă imaginaţiei sale bolnave, însuşi Iov s-ar fi indignat să vadă pe acest bătrîn şorecar chinuind de mama focului doi bieţi şoricei. în sufletul său nu dorea nimic mai tare decît unirea noastră. De la bun început fusese de acord cu asta, şi nu încape îndoială că ar fi dat zece mii de lire sterline din propriul buzunar (comoara lui Kate era a *ei proprie)* ca să poată găsi o scuză prin care să se conformeze

[114] E vorba de Dionysius Lardner.

[115] *Samuel Horsley* (1733-1806), pe atunci episcop de Rochester, a făcut această remarcă în Camera Lorzilor la 11 nov. 1795 *(The Parliamentary History of England,* XXXII, 258).

[116] Aluzie la W. Shakespeare, *Iuliu Cezar,* Act. III, Se. 2, v. 142: „Lăsîndu-l preţioasă moştenire/Urmaşilor", trad. Tudor Vianu, în Shakespeare, *Opere,* 5, Editura Univers, Bucureşti, 1986, p. 54.

[117] Alexander Pope, *Essay on Criticism (Eseu asupra criticii),* II, v. 157: „A *needless Alexandrine ends the song /That, like a wounded snake, drags its slow length along"* („Un alexandrin de prisos încheie poema /Care, precum un şarpe rănit, îşi tîrîie încet trupul").

[118] Piesă de rezistenţă (fr., în orig.). Francezii *Louis-Eustache Ude* şi *Marie-Antoine Careme* erau celebri autori de cărţi de bucate pe vremea lui Poe.

dorinţelor noastre fireşti. Pe de altă parte, ne dovediserăm cam imprudenţi atacînd *noi înşine* subiectul. Să nu se opună în atare împrejurări, cred sincer că era peste puterile sale.

Am pomenit deja că avea punctele lui slabe; dar vorbind despre ele nu cumva să se creadă că am în vedere capsomania lui, care în realitate constituia unul dintre punctele lui forte - *assurerement ce n'etait pas sa faible*[119]*.* Cînd zic slăbiciunea sa mă gîndesc la o anume superstiţie *bizară,* băbească, ce-l ţinea strîns în mrejele ei. Ajunsese de pomină în ce priveşte visele, prevestirile *et id genus omne*[120] de aiureli. De asemenea era nemaipomenit de tipicar în chestiunile mărunte ce ţin de onoare, căci în felul său era indiscutabil un om de cuvînt. De fapt ăsta era unul din *hobby-urile* sale. Nu-şi făcea nici un fel de scrupule din a ignora *spiritul* făgăduielilor sale, dar *litera* lor era respectată cu sfinţenie. Ei bine, tocmai această din urmă trăsătură a firii sale ne oferi - într-o splendidă zi, nu mult după discuţia noastră din salon - un avantaj nesperat, graţie ingeniozităţii lui Kate. Epuizînd astfel *în prolegomena,* după moda tuturor barzilor şi retorilor moderni, tot timpul şi aproape întreg spaţiul puse la dispoziţia mea, voi rezuma în cîteva cuvinte întreaga poveste.

S-a întîmplat - aşa a potrivit-o soarta - ca printre cunoştinţele din cadrul marinei ale logodnicei mele să se afle doi gentlemeni care tocmai puseseră piciorul pe ţărmul Angliei, după o călătorie de un an prin ţări străine. Însoţiţi de aceşti doi gentlemeni şi după o înţelegere prealabilă, verişoara mea şi cu mine i-am făcut o vizită unchiului Gogoman, într-o seară de duminică, pe zece octombrie[121] - exact *la trei săptămîni după memorabilul verdict ce ne-a frînt cu atîta cruzime speranţele. Vreo jumătate de oră conversaţia s-a derulat pe teme curente, dar în cele din* urmă am izbutit să-i dăm pe nesimţite următoarea turnură:

Cpt. Pratt. Aşadar am lipsit exact un an de zile. Astăzi se împlineşte exact un an, pe legea mea! Ia să văd! întocmai! Astăzi sîntem în zece octombrie. Domnule Gogoman, îţi aminteşti că anul trecut, la aceeaşi dată, ţi-am făcut o vizită ca să-ţi zic la revedere? Şi, că veni vorba, nu vi se pare o coincidenţă faptul că prietenul nostru, căpitanul Smitherton, a lipsit şi el exact un an? Astăzi se împlineşte un an?

Smitherton. întocmai! Un an de zile, nici mai mult, nici mai puţin, îţi aminteşti, domnule Gogoman, că am venit cu căpitanul Pratt exact la aceeaşi dată anul trecut ca să ne luăm rămas-bun?

Unchiul. Da, da, da. îmi amintesc foarte bine. într-adevăr, foarte ciudat! Amîndoi aţi lipsit exact un an. O coincidenţă nemaipomenită, într-adevăr! Ceea ce doctorul Dubble L. Dee ar numi un concurs extraordinar de împrejurări. Doctorul Dub...

Kate [întrerupîndu-l]. Adevărat, papa, nemaipomenită, cu atît mai mult cu cît căpitanul Pratt şi căpitanul Smitherton n-au plecat în aceeaşi cursă, după cum ştii.

---

[119] Cu adevărat nu era punctul său nevralgic (fr., în orig.).
[120] Şi tot soiul de (lat., în orig.).
[121] 10 octombrie 1841 a căzut într-o duminică.

Unchiul. Nu ştiu nimic, obrăznicătură! De unde să ştiu? Cred însă că treaba devine din ce în ce mai interesantă. Doctorul Dubble L. Dee...

Kate. Cum, papa? Căpitanul Pratt a înconjurat Capul Horn, în vreme ce căpitanul Smitherton a dat ocol Capului Bunei Speranţe!

Unchiul. Bineînţeles! Unul s-a dus către răsărit, iar celălalt către apus, şmechere Amîndoi au făcut înconjurul lumii. Apropo, doctorul Dubble L. Dee...

Eu [repede]. Căpitane Pratt, trebuie să veniţi la noi la cină mîine seară - dumneata şi căpitanul Smitherton - ca să ne povestiţi totul despre călătoria voastră. Vom face şi-un joc de whist şi...

Pratt. Whist, dragul meu? Uiţi că mîine e duminică. Poate în altă seară...

Kate. Oh, nu se poate ca Robert să fi ajuns atît de rău! *Azi* e duminică!

Unchiul. Adevărat! Adevărat!

Pratt. Vă cer iertare la amîndoi, dar nu cred să fi greşit. Sînt absolut convins că mîine este duminică pentru că...

Smitherton [foarte surprins]. Ce tot vorbiţi? Nu cumva *ieri* a fost duminică? Ia gîndiţi-vă!

Cu toţii. Precum zici! Habar n-ai!

Unchiul. Azi e duminică, vă zic - cum să nu ştiu?

Pratt. Oh, nu! Mîine-i duminică.

Smitherton. Sînteţi nebuni cu toţii! Fiecare! Sînt sigur că ieri a fost duminică cum sînt sigur că-n clipa asta şed pe-acest scaun!

Kate [sărind în sus cu nerăbdare]. înţeleg - înţeleg totul. Papa, treaba asta te priveşte în mod direct pe d-ta, ştii tu de ce. Daţi-mi voie şi-am să vă explic totul într-o clipă. E foarte simplu. Căpitanul Smitherton afirmă că ieri a fost duminică. întocmai! Are dreptate. Căpitanul Pratt susţine că mîine va fi duminică. întocmai! Şi el are dreptate. Adevărul este că toţi avem dreptate, şi iată cum *sînt trei duminici într-o săptămînă!*

Smitherton [după o pauză]. Pe onoarea mea, Pratt, Kate ne-a bătut pe toţi! Ce idioţi am fost amîndoi! Domnule Gogoman, lucrurile stau cam aşa: pămîntul, după cum ştiţi, are o circumferinţă de douăzeci şi patru de mii de mile. Bulgărele ăsta de pămînt se învîrte în jurul axei sale - se roteşte - înconjoară aceste douăzeci şi patru de mii mile de la apus către răsărit în exact douăzeci şi patru de ceasuri. înţelegi, domnule

Gogoman?

Unchiul. Adevărat! Adevărat! Doctorul Dub...

Smitherton [acoperindu-i vocea] Ei bine, sire, asta la o viteză de o mie de mile pe oră. Dar să presupunem că din punctul acesta navighez o mie de mile către răsărit. Fireşte, mă voi aştepta ca soarele să răsară cu exact o oră mai devreme ca aici,^ la Londra. Voi vedea răsăritul soarelui

cu o oră înaintea voastră. înaintînd încă o mie de mile în aceeaşi direcţie mă voi aştepta ca soarele să răsară cu două ceasuri mai devreme, iar după altă mie, cu trei ceasuri şi mereu aşa, pînă cînd voi fi făcut înconjurul întregului glob, ajungînd în acest punct în care, după parcurgerea a douăzeci şi patru de mii de mile spre răsărit, mă aştept ca soarele să răsară deasupra Londrei cu mai puţin decît douăzeci şi patru de ceasuri mai devreme, adică mă aflu cu o zi *în avans* faţa de timpul vostru. înţelegi, eh?

Unchiul. Dar... Dubble L. Dee...

Smitherton [cu glas tunător] Căpitanul Pratt, dimpotrivă, după ce a navigat către apus o mie de mile faţă de acest punct, era cu douăzeci şi patru de ceasuri, adică o zi, *în urma* timpului înregistrat la Londra.

Aşa se face că pentru mine ieri a fost duminică, pentru dumneata azi e duminică, aşa se face, aşadar, că pentru Pratt mîine va fi duminică.

Ba mai mult, domnule Gogoman, este absolut limpede că *fiecare* are dreptate, căci nu există nici un temei filozofic ca adevărul vreunuia dintre noi să aibă prioritate.

Unchiul. Nemaipomenit! Ce orb am fost! Kate, Bobby, asta pe mine mă priveşte, precum zici. Dar sînt un om de cuvînt, *notează asta!* O vei avea, băiatule (comoara şi restul), cînd vei pofti. S-a făcut, pe Jupiter!

Trei duminici toate într-un şir! Mă duc să aflu părerea lui Dubble L. Dee despre *asta.*

NOTĂ

TREI DUMINICI ÎNTR-O SĂPTĂMÎNĂ

(THREE SUNDAYS IN A WEEK)

(A: Philadelphia Saturday Evening Post, 27 nov. 1841; *B: Broadway Journal,* 10 mai 1845; *C: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

E singura povestire a lui Poe cu *happy end.* Fenomenul natfural pe care se bazează a fost observat prima oară de navigatorii spanioli şi portughezi care au ajuns pe diverse rute în China. Rabelais menţionează „o săptămînă cu trei joi" în *Gargantua şi Pantagruel* (Cartea a Ii-a, cap. 1). Dar Poe ar fi putut fî inspirat de o schiţă anonimă intitulată *Three Thursdays in One Week (Trei joi într-o săptămînă)* apărută în Philadelphia *Public Ledger* la 29 oct. 1841, sau poate de referinţa la „trei duminici în nouă zile" dintr-un articol semnat „Naval" şi tipărit în aceeaşi gazetă la 17 nov. 1841. Ţinta satirei lui Poe - evidentă pentru contemporani - era un anume Dionysius Lardner, doctor în drept, numit în 1827 profesor de filozofie naturală şi astronomie la Universitatea din Londra. Lardner avea să-şi cîştige celebritatea în Statele Unite în urma unei serii de conferinţe pe teme ştiinţifice. Poe îl socotea un şarlatan. Elemente autobiografice ar putea fi aluzia la căsătoria lui Poe cu verisoara sa, Virginia, şi o oarecare asemănare între *„Unchiul Gogoman"* şi John Allan, tatăl adoptiv al scriitorului.

Tălmăciri. E probabil prima proză a lui Poe tradusă în spaniolă: *La semăna de los tres Domingos,* fără numele autorului, în *El Museo Universal,* Madrid, 15 febr. 1857. Baudelaire n-a tradus-o. în româneşte: Ion Dragu şi Radu Drăgescu, *Săptămînă cu trei duminici,* în Edgar Poe, *Fantesii Humoristice,* Editura „Adevărul", Biblioteca „Dimineaţa", nr. 1924, pp. 5-16.

Titlul. Versiunea A şi *PHANTASY-PIECES*: A *Succesion ofSundays (O succesiune de duminici).*

Portretul oval

în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas

Egli e vivo e parlerebbe se non

osservasse la rigola del silentio.

Inscripţie sub o pictură italiană a Sf. Bruno[122]

Castelul în care valetul meu se hotărîse să intre cu de-a sila mai bine decît să mă lase să petrec o noapte sub cerul liber, grav rănit cum eram, era una dintre acele case pline de tristeţe şi măreţie care-şi ridicau de multă vreme frunţile încruntate prin Apenini - atît în realitate, cît şi în imaginaţia doamnei Radcliffe[123]. După cît se părea, fusese de curînd părăsit - şi nu pentru multă vreme. Am ales una dintre încăperile cele mai mici şi mai puţin somptuos mobilate. Camera, care se afla într-un turn mai îndepărtat, avea decoraţiuni bogate, dar vechi şi uzate. Pereţii erau tapetaţi şi împodobiţi cu numeroase şi diferite însemne heraldice, alături de neobişnuit de multe picturi mai moderne, expresive, în rame cu arabescuri de aur. Tablourile umpleau pereţii, şi nu numai pereţii, ci şi ungherele peste care dădeai la tot pasul în ciudata arhitectonică a castelului. Nu ştiu dacă din cauza delirului ce mă cuprindea, ori din alte pricini, dar aceste tablouri mi-au stîrnit un interes profund, aşa că i-am cerut lui Pedro[124]3 să coboare obloanele cele grele şi, cum se făcuse noapte, i-am poruncit să aprindă sfeşnicul cu braţe înalte de la capul patului meu şi să dea larg în lături pologul de catifea neagră, cu ciucuri, din jurul patului. Gîndul meu era ca, dacă nu voi putea să dorm, să încerc cel puţin să privesc pe rînd tablourile, avînd la îndemînă şi o cărţulie, găsită pe pat, cu descrieri şi aprecieri asupra lor.

Multă, multă vreme am citit din acea carte şi, cu un sentiment de evlavie, de intensă evlavie, contemplam tablourile. Orele treceau, repezi şi pline de încîntare, pînă cînd sosi adîncul miez de noapte. Cum lumina nu era prea bună, dar nu voiam să tulbur somnul valetului care abia aţipise, am întins cu greutate mîna şi am aşezat sfeşnicul astfel încît să-mi lumineze mai puternic cartea. Numai că această schimbare avu o urmare cu totul neaşteptată. Razele numeroaselor luminări (căci erau multe) luminau acum o firidă a camerei, care se aflase mai înainte într-un întuneric profund, ascunsă înapoia unuia dintre stîlpii patului.

Şi astfel mi-a apărut, în plină lumină, o pictură pe care n-o observasem pînă atunci. Era portretul unei tinere femei cu înfăţişare feciorelnică.

---

[122] E *viu* şi ar vorbi dacă n-ar ţine seama de regula tăcerii (it., în orig.). *Sfîntul Bruno* (1030-1101) a fondat Ordinul cartuzian, care cerea membrilor săi să păstreze tăcerea, cu excepţia unor anumite momente bine precizate.

[123] E vorba de castelul descris de prozatoarea engleză *Ann Ward Radcliffe* (1764-1823) în romanul gotic *The Mysteries of Udolpho* (Tainele din castelul Udolpho), 1794.

[124] *Pedro* e de asemenea numele unui personaj din *Afacere pierdută, supra.*

Am aruncat în grabă o privire asupra tabloului şi am închis apoi ochii. De ce? - nici eu nu mi-am dat mai întîi seama. Dar cum şedeam cu pleoapele închise, încercam să înţeleg de ce le închisesem. Şi mi-am dat seama că vrusesem să cîştig timp - ca să mă gîndesc, ca să mă încredinţez că ochii nu mă înşelau, ca să-mi liniştesc şi să-mi înfrînez imaginaţia, ca să pot să privesc cu mai multă luciditate şi siguranţă. După cîteva clipe mi-am îndreptat din nou privirea asupra tabloului.

Nu mai era nici o îndoială că ceea ce vedeam era aievea; şi prima rază de lumină care căzuse pe pînză împrăştiase parcă amorţirea somnului ce-mi cuprindea simţurile, aducîndu-mă la realitate.

Portretul, am mai spus-o, era al unei tinere fete. Artistul pictase doar capul şi umerii, în maniera numită în termeni tehnici *vignette* şi tabloul se apropia ca stil de portretele favorite ale lui Sully. Braţele, pieptul şi chiar şuviţele părului strălucitor se topeau imperceptibil în umbra vagă, şi totuşi adîncă, a fondului. Rama era ovală, bogat aurită şi cu incrustaţii în arabescuri. Era un tablou minunat, o adevărată operă de artă. Dar nici desăvîrşirea picturii, nici frumuseţea figurii imortalizate pe pînză nu erau cauza neaşteptatei şi puternicei mele emoţii. Şi cu atît mai puţin imaginaţia mea, care, trezită din amorţeală, ar fi putut atribui portretului însuşirile unei fiinţe vii. Mi-am dat seama îndată că particularităţile tabloului, maniera de *vignette,* rama ar fi distrus imediat o astfel de iluzie. Ba mai mult, nici n-ar fi lăsat-o să se nască. Meditînd stăruitor la toate acestea, am rămas astfel aproape o oră, poate, în capul oaselor, cu privirea pironită asupra portretului.

In cele din urmă, descoperind taina efectului pe care mi-l produsese tabloul, m-am lungit pe spate, în pat. Descoperisem farmecul picturii în absoluta *asemănare cu viaţa* a expresiei, care m-a făcut mai întîi să tresar, apoi m-a uluit, m-a subjugat şi m-a înspăimîntat. Cuprins de o teamă adîncă şi respectuoasă, am mutat sfeşnicul în poziţia lui de mai înainte. în felul acesta dispăruse din faţa ochilor cauza profundei mele agitaţii şi am început să cercetez cu nerăbdare cartea, căutînd descrierea picturii şi istoria ei. Am găsit filele rezervate portretului oval, şi iată lămuririle destul de vagi şi de ciudate pe care le-am citit:

„Era o fată de o rară frumuseţe, pe cît de fermecătoare, pe atît de plină de vioiciune. Blestemat a fost ceasul cînd l-a cunoscut şi l-a iubit pe pictor, cu care apoi s-a căsătorit. El era o fire pasionată, studios, auster, care, de fapt, se căsătorise dinainte cu Arta. Ea, o fată de o rară frumuseţe, pe cît de încîntătoare, pe atît de vioaie, era toată numai zîmbet şi lumină, zglobie ca un pui de ciută; iubind şi îndrăgind totul; urînd doar Arta care-i era rivală; temîndu-se doar de paleta, de pensulele şi de celelalte instrumente urîcioase care o îndepărtau de prezenţa iubitului ei. Cît de nenorocită s-a simţit cînd pictorul şi-a arătat dorinţa de a imortaliza pe pînză chipul tinerei sale soţii. Dar era o fiinţă ascultătoare, şi timp de mai multe săptămîni a stat resemnată, în încăperea înaltă şi întunecoasă din turn, unde lumina ajungea, pe pînza palidă, numai de deasupra patului. Pictorul însă era îndrăgostit de munca lui, care înainta din oră în oră, din zi în zi. Era un om pasionat, sălbatic, întunecat, care se pierdea deseori în reverie; şi nu vedea că lumina, pătrunzînd atît de palidă în

turnul singuratic, veştejea sănătatea şi sufletul soţiei sale, care se stingea cu încetul. Toţi îşi dădeau seama, în afară de el. Şi totuşi, tînăra-i soţie zîmbea mai departe, fără să se plîngă, înţelegînd pasiunea nebună, arzătoare a pictorului - care avea un mare renume - pentru munca lui. Acum pictorul lucra zi şi noapte la tabloul aceleia care-l iubea atît de mult, dar care se topea din zi în zi, în timp ce viaţa i se scurgea din trup. Cine privea portretul îşi exprima în şoaptă admiraţia pentru asemănarea lui cu originalul, minunîndu-se de măiestria pictorului şi slăvind dragostea profundă pentru aceea pe care o picta atît de minunat. Numai că, pe măsură ce tabloul se apropia de sfîrşit, nimeni nu mai era primit în camera din turn; în înflăcărarea lucrului pictorul se sălbăticise şi arareori îşi mai ridica privirea de pe pînză, chiar pentru a privi figura soţiei sale. Aşa că nu vedea cum culorile pe care le aşternuse pe pînză dispăreau din obrajii celei care-l inspirase. Trecură multe săptămîni şi nu mai rămăsese decît foarte puţin de făcut, doar o ultimă trăsătură de pensulă, peste buze, şi nuanţa ochilor, cînd sufletul tinerei lui soţii pîlpîi ca flacăra unui sfeşnic ce se stinge. Ultima trăsătură de pensulă fu aşternută, şi ultima nuanţă îşi găsi locul, şi o clipă pictorul rămase fermecat în faţa operei pe care o terminase. Apoi, privind-o întruna, începu să tremure, palid şi înspăimîntat, şi strigă din răsputeri: „*E viaţa însăşi”* şi se întoarse brusc să-şi privească iubita: „*Era moartă !*”.

NOTĂ

PORTRETUL OVAL *(THE OVAL PORTRAIT)*

(A: Graham's Magazine, apr. 1842; *B: Broadway Journal,* 26 apr. 1845; *C: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

În forma sa finală, *Portretul oval* e una dintre cele mai scurte şi mai cunoscute „arabescuri”. Ideea sa de bază, extrem de veche, e că spiritul poate găsi sălaş într-un facsimil. Egiptenii se închinau statuii lui *Ka* (ceea ce ocultiştii moderni numesc corpul astral), iar unele culturi arhaice de azi se tem de fotografie.

Portretul oval e ultima dintre prozele lui Poe care se ocupă de motivul dedublării *(Morella, Mistificare, Prăbuşirea Casei Usher* şi *William Wilson).*

Poe s-a inspirat dintr-o pictură a prietenului său, Robert M. Sully, un portret oval în mărime naturală, înfăţişînd o fată care ţine în palmă un medalion prins cu o panglică în jurul gâtului gol *(apud* T.O. Mabbott, *op. cit.,* p. 660). E posibil de asemenea ca Poe să fi cunoscut o istorisire despre Tintoretto (1518-1594), după care acesta şi-ar fi pictat fiica, pe Maria Robusti, ea însăşi talentată artistă, pe patul de moarte. Există şi unele note autobiografice. Ca şi eroina din schiţa lui Poe, geloasă pe pictura soţului ei, Virginia Poe a fost şi ea incapabilă să înţeleagă poezia bărbatului ei. în ian. 1842, Virginia a suferit un accident cerebral în timp ce cînta, boala ei gravă adîncind suferinţa lui Poe, *Portretul oval,* publicată la 15 martie, a fost scrisă probabil doar cu cîteva săptămîni înainte de apariţia sa, întrucît Poe era chiar redactorul revistei în care aceasta a văzut lumina tiparului.

Schiţa a suferit revizuiri drastice, avînd drept consecinţă o intensificare a efectului general.

Tălmăciri. Charles Baudelaire, *Le Portrait ovale,* în Le *Pays,* 28 ian.

1855, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857. în româneşte văd lumina tiparului, pînă în 1900, cinci traduceri, cea dintîi,

semnată „d'Artanian”, în *Revista literară şi politică,* VIII, 1887, nr. 9-12, pp. 589-595, reed. în *Viitorul,* 1,1889, nr. 14, pp. 2-3, urmată de alte trei anonime, în *Telegraful român,* II, 1891, nr. 734, p. 2; în *Naţiunea,* X, 1891, nr. 2530-33 şi în *Adevărul,* VII, 1894, nr. 1908, p. 2; şi de tălmăcirea „din franţuzeşte” a lui D. Florian, în *Curierul Olteniei,* X, 1900, nr. 337, p. 3, nr. 338, p. 3.

Titlul. Versiunea A şi *PHANTASY-PIECES: Life in Death (Viaţă în Moarte).* Titlul inspirat de *Balada bătrînului marinar,* a lui Coleridge, vezi *Berenice,* nota 8, *supra.* Paragraf iniţial în *A*: „Avusesem o febră foarte mare şi de lungă durată. Toate remediile aflătoare în această regiune sălbatică a Apeninilor au fost epuizate fără nici un rezultat. Valetul, singurul slujitor din castelul singuratic, era prea agitat şi ageamiu ca să se încumete să-mi ia sînge, din care, pe drept cuvînt, pierdusem enorm în încăierarea cu bandiţii.

Şi nici nu îndrăzneam să-l las să plece după ajutor. într-un tîrziu, mi-am amintit de un mic pachet de opiu, care se afla împreună cu tutunul în caseta cu narghileaua; căci la Constantinopol căpătasem năravul de-a fuma iarba cu drogul. Pedro îmi dădu caseta. Căutînd, am găsit narcoticul. Dar cînd să-mi tai o porţie, am avut un moment de ezitare. Dacă-l fumam, nu conta *cît* anume consumam. De obicei umpleam bolul narghilelei cu cantităţi egale de opiu şi tutun tăiat mărunt. Uneori acest amestec nu-mi dădea stări neobişnuite; alteori nici n-apucam bine să fumez două treimi din conţinutul pipei că anumite simptome alarmante de tulburare mintală mă avertizau să renunţ. Dar efectul se instala treptat, ceea ce excludea orice pericol. Aici însă era vorba de altceva.

Opiu nu mai băgasem în mine *niciodată* înainte. Am luat de cîteva ori laudanum şi morfină, aşa că, în ce le priveşte, n-aş fi avut nici o ezitare. Dar drogul solid nu-l văzusem niciodată întrebuinţat. Pedro nu ştia mai multe decît mine în legătură cu cantitatea ce trebuia luată; şi astfel, în această tristă situaţie nu-mi rămînea altceva decît să ghicesc. Totuşi, nu mă nelinişteam prea tare, căci am hotărît să procedez *pe etape.* La început aveam să iau o doză *foarte* mică. Dacă nu-şi făcea efectul, aveam s-o repet; şi tot aşa pînă ce voi fi găsit un leac febrei, sau somnul care-mi trebuia atît de mult şi care nu mai binecuvântase simţurile mele încordate de peste o săptămînă. Neîndoielnic că tocmai această încordare a simţurilor, acest delir deprimant, care deja mă apăsa, mă împiedica să percep incoerenţa propriei mele raţiuni; de aici iluzia că lucrurile din jurul meu erau fie foarte mari, fie foarte mici, deşi n-aveam nici un termen de comparaţie. în acel moment n-aveam habar că doza de opiu solid pe care eu o socoteam extrem de mică ar fi putut fi de fapt excesivă. Dimpotrivă, îmi amintesc bine că n-aveam dubii în ce priveşte cantitatea pe care mi-am propus s-o iau, căci o comparasem cu întreg bulgărele aflat în posesia mea. în concluzie, porţia pe care am înghiţit-o fără teamă era indiscutabil o parte foarte mică *din boţul pe care-l ţineam în mînă”.*

Masca Morţii Roşii

în româneşte de Ion Vinea

Moartea Roşie pustiise multă vreme ţinutul. O molimă mai hîdă şi mai fără leac nu se mai pomenise. Sîngele i-a fost Avatarul, şi pecetea - roşeaţa şi groaza sîngelui[125]. Te lua cu dureri ascuţite şi ameţeli neaşteptate, şi apoi, prin toţi porii, cu sudori necurmate de sînge, pînă la nimicire.

Petele purpurii de pe trupul şi mai ales de pe faţa victimelor alcătuiau semnul vestitor al ciumei, care le scotea din rîndul oamenilor şi le lipsea de ajutorul şi dragostea lor. începutul, desfăşurarea şi sfîrşitul bolii se petreceau toate într-o jumătate de ceas.

Dar prinţul Prospero era fericit, cutezător şi ager[126]. Cînd o bună jumătate a norodului de pe moşiile sale a fost secerat, el chemă dinainte-i o mie de prieteni zdraveni şi curajoşi, aleşi dintre cavalerii şi doamnele de la curtea sa, şi se însingura cu ei în depărtarea nepătrunsă a uneia dintre stăreţiile sale întărite. Era o clădire măreaţă şi larg încăpătoare, o plăsmuire a prinţului însuşi, după gustul său totdeauna excentric şi impunător. Un zid înalt şi trainic îi da ocol. Erau porţi de fier în acest zid. Curtenii, după ce intrară, aduseră forje şi ciocane grele pentru a înţepeni zăvoarele. Hotărîseră să împiedice intrarea sau ieşirea pricinuite de deznădejdea dinafară sau de nebunia dinăuntru. Stăreţia fu înzestrată din belşug cu de toate. Mulţumită acestor măsuri de prevedere, curtenii puteau să înfrunte primejdia de molipsire. Lumea dinafară să se descurce cum o putea. Pînă una-alta, ar fi o nebunie să gîndeşti ceva sau să te plîngi. Din grija prinţului, se strînsese acolo tot ce poate desfăta pe om. Erau măscărici şi comedianţi, erau dansatori şi muzicanţi şi tot ce e frumos pe lume, era şi vin. Toate acestea şi sentimentul de siguranţă se aflau acolo, înăuntru. Iar afară bîntuia *Moartea Roşie.*

Era către sfîrşitul lunii a cincea sau a şasea a retragerii sale, în vreme ce molima bîntuia cu mai multă furie afară, cînd prinţul Prospero îşi adună pe cei o mie de prieteni la un bal mascat de o nemaipomenită măreţie.

Această privelişte era ameţitor de plăcută. Dar mai întîi lăsaţi-mă să vă povestesc despre sălile în care se desfăşura. Erau şapte la număr - un şirag împărătesc. în multe palate, de altfel, asemenea şiraguri de încăperi alcătuiesc o lungă perspectivă în linie dreaptă, cînd uşile sînt date în amîndouă părţile de perete, astfel încît ochiul îmbrăţişează nestînjenit spaţiul în întregime. în cazul acesta însă, lucrurile stăteau cu totul altfel, aşa cum ne-am fi putut aştepta, dată fiind înclinaţia ducelui pentru tot ce e

[125] *Cf. Exodul,* 7:19-21: „...Ia-ţi toiagul, şi întinde-ţi mîna peste apele Egiptenilor... Ele se vor preface în sînge; şi va fi sînge în toată ţara Egiptului... şi toate apele rîului s-au prefăcut în sînge".

[126] Prinţul Prospero, asemenea personajului cu acelaşi nume din *Furtuna* lui Shakespeare, fuge de lume, dar spre deosebire de acesta va înceta să „prospere".

bizar. Încăperile erau orînduite într-un chip atît de neregulat, încît privirea nu putea îmbrăţişa dintr-o dată decît una singură. La fiece douăzeci-treizeci de paşi era cîte o cotitură neaşteptată şi la fiecare cotitură cîte o privelişte nouă. Pe dreapta şi pe stînga, în mijlocul fiecărui perete, cîte o fereastră gotică, îngustă şi înaltă, dădea într-un coridor închis, care şerpuia de-a lungul şirului de încăperi.

Vitraliile se deosebeau între ele, culoarea lor fiind potrivită cu tonul dominant al decoraţiei încăperii din care făcea parte. Aşa, de pildă, sala ce se afla la capătul de la răsărit era tapisată în albastru, deci de un albastru-viu îi erau şi plăcile de sticlă. în a doua încăpere toate ornamentele şi tapiseriile erau purpurii; aici vitraliile erau şi ele purpurii. A treia cu totul verde, şi la fel şi geamurile. A patra mobilată şi luminată portocaliu, a cincea, albă, a şasea, violetă. A şaptea sală era strîns învăluită în draperii de catifea neagră, care acopereau întreg tavanul şi pereţii şi cădeau în falduri grele pe un covor de aceeaşi culoare şi din acelaşi ţesut. Aceasta era singura încăpere în care culoarea vitraliilor nu se potrivea cu a decorului. Geamurile erau stacojii, de culoarea intensă a sîngelui. Şi în nici una din cele şapte săli nu era nici lampă, nici candelabru în belşugul de ornamente de aur risipite ici şi colo sau atîrnate din tavan. Şi nu se afla nici o lumină, fie de lampă, fie de sfeşnic în tot acest şir de încăperi. Dar în coridorul ce le mărginea, drept în faţa fiecărei ferestre, stătea cîte un trepied uriaş, purtătorul unui focar de jăratic; străbătînd prin geamurile colorate, razele aruncau o lumină orbitoare în sală. Şi astfel se iscau o mulţime de umbre fantastice şi jucăuşe. Dar în camera dinspre soare-apune şi în camera neagră efectul focarului de lumină şiroind prin geamurile de culoarea sîngelui pe întunecatele draperii era de o grozăvie fără seamăn şi dădea chipurilor celor ce intrau o înfăţişare atît de ciudată, încît prea puţini dintre oaspeţi aveau îndrăzneala să-i treacă hotarul[127].

Tot în această sală, pe peretele dinspre apus, se găsea şi un gigantic orologiu de abanos. Pendula lui se legăna încoace şi încolo cu o bătaie înăbuşită, monotonă şi grea; şi de cîte ori minutarul îşi sfîrşea ocolul - cadranului şi trebuia să bată ceasul, iată că din plămînii de aramă ai - - ornicului se înălţa un sunet puternic, limpede şi adînc, nemaipomenit - de muzical, dar al cărui timbru era atît de ciudat, atît de răsunător, încît la fiece oră muzicanţii din orchestră se vedeau siliţi să se întrerupă o clipă din cînt şi să dea ascultare sunetului; tot astfel dansatorii[128] se opreau fără voie din avîntul lor; o tulburare de o clipă cuprindea acea veselă adunare şi, cîtă vreme dangătul ornicului răsuna încă, vedeai pînă şi pe cei mai nebunatici că pălesc, şi pe cei mai vîrstnici şi mai aşezaţi că-şi trec mîna peste frunte, ca şi cum ar fi fost adînciţi în gînduri sau în visări nedesluşite. Dar de îndată ce ecoul amuţea, un rîset uşor cuprindea toată adunarea; muzicanţii se uitau unii la alţii şi zîmbeau gîndindu-se la propria lor

[127] Iată cîteva interpretări ale acestei structuri simbolice: cele şapte vîrste ale omului, ultima cameră semănînd cu un sicriu; cele şapte zile ale săptămînii; cele şapte păcate; cele şapte părţi ale zilei. De reţinut că albastrul şi roşul sînt polii busolei: începutul şi sfîrşitul.

[128] în orig., *waltzers.* Pe la 1842 valsul era socotit un dans întrucîtva *risque,* dar Poe însuşi se pare că l-a dansat cu Mary Andre Phelps (Woodberry, *The Life of E.A. Poe...,* 1909, II, 272, citind amintirile ei, *apud* T.O. Mabbott, *op. cit.,* p. 677).

slăbiciune şi nebunie şi îşi jurau unul altuia în şoaptă că nu se vor mai tulbura astfel atunci cînd ornicul va bate iar; şi iată, după trecerea altor şaizeci de minute (care cuprind cele trei mii şase sute de secunde ale timpului în zbor), răsunau din nou bătăile ceasului, şi iar se iscau tulburarea, tremurul şi îngîndurarea de mai înainte.

Dar, în ciuda acestor lucruri, veselă şi plină de strălucire era petrecerea.

Gusturile ducelui nu-şi găseau asemănare. Avea un ochi sigur în privinţa culorilor şi a veşmintelor. Dispreţuia podoabele la modă[129]. Cutezător şi înflăcărat în tot ce plănuia, era strălucit şi barbar în concepţiile sale.

Unii oameni îl puteau socoti nebun. Curtenii simţeau însă că nu era nebun deloc. Dar trebuia negreşit să-l auzi, să-l vezi şi să-l cunoşti de aproape ca să fii *sigur* că nu era.

Cu prilejul acestei mari petreceri, el a fost cel care a dat, în mare măsură, îndrumările asupra decorului şi a mobilierului celor şapte săli. Şi gustul său călăuzitor a hotărît în privinţa măştilor şi a costumelor. Desigur, totul era grotesc. Totul era învăpăiat şi strălucit, hazliu şi fantastic, în felul celor ce s-au văzut mai apoi în *Hernani*[130]*.* Se vedeau figuri fanteziste, în veşminte şi zorzoane fistichii.

Erau închipuiri ciudate, ca plăsmuirile unui nebun. Erau multă frumuseţe şi mult desfrîu, multe ciudăţenii, străbătute şi de un fior de groază; şi mai erau şi multe amănunte care-ţi puteau face silă. Şi pretutindeni prin cele şapte camere, sumedenie de vise se perindau. Şi visele acestea se frămîntau încoace şi încolo, răsfrîngînd în ele culoarea încăperilor, bătînd tactul năprasnicei orchestre, ca şi cum muzica n-ar fi fost decît ecoul pasului lor. Şi la răstimpuri răsuna glasul orologiului de abanos din sala de catifea. Şi atunci, o clipă numai, totul stă, totul tace, afară doar de glasul ceasornicului. Şi visele pe locul lor încremenesc, îngheţate. Dar ecoul repetat al orologiului amuţeşte - nu durase decît o clipă - şi, iată, un hohot de rîs uşor şi abia stăpînit se răspîndeşte după el pretutindeni. Şi atunci muzica se revarsă în valuri iarăşi, şi iarăşi visele se trezesc la viaţă şi se frămîntă încoace şi încolo, mai Vesele ca oricînd, răsfrîngîndu-se în geamurile multicolore, prin care, de pe trepieduri, razele pătrund şuvoi. Dar în camera cea mai de la apus dintre toate cele şapte, nici o mască nu mai cutează acum să intre; întunericul nopţii se înteţeşte mereu şi prin ferestrele de culoarea sîngelui o lumină de un roşu-aprins pluteşte în încăpere; şi negrul îndoliatelor draperii te înspăimîntă, iar cel care se încumetă să pună piciorul pe cernitul covor e întîmpinat de un dangăt al orologiului de abanos, un dangăt şi mai solemn şi mai poruncitor decît cel ce ajunge la *urechea* oaspeţilor care se răsfaţă în dezmăţul mai depărtat din celelalte săli.

Sălile acestea erau înţesate de lume şi în ele bătea cu înfrigurare

[129] Aceleaşi gusturi excentrice le învederează protagonistul din nuvela *Intîlnire, supra.*

[130] *Hernani* (1830), piesă de Victor Hugo, a fost mult discutată pe vremea lui Poe, el însuşi fiind impresionat de ea.

inima vieţii. Şi orgia creştea ca un vîrtej, pînă ce, într-un tîrziu, se auzi orologiul sun'înd miezul nopţii. Atunci, precum am mai spus, muzica tăcu. Şi dansatorii se opriră din legănarea lor. Şi peste tot şi toate se aşternu, la fel ca mai înainte, o nemişcare înfricoşată. Dar acum clopotul pendulei trebuia să sune de douăsprezece ori; şi poate că din pricina acestui răgaz s-au putut strecura şi altfel de gînduri în meditaţia celor care, printre toţi aceşti veseli oaspeţi, mai cugetau. Şi poate tot de aceea, mai înainte ca ultimul ecou al bătăii orologiului să se fi scufundat în tăcere, s-au găsit în această mulţime cîţiva inşi care au avut timp să-şi dea seama de prezenţa unei măşti ce nu atrăsese atenţia nimănui pînă atunci. Şi zvonul despre acest oaspe nou răspîndindu-se din şoaptă în şoaptă pretutindeni, se ridică din toată adunarea un murmur de uimire şi dezaprobare şi pînă la urmă de oroare, de silă şi de groază.

Se poate lesne înţelege că numai o arătare cu totul neobişnuită ar fi putut stîrni asemenea senzaţie într-o adunare de fantome de felul celeia pe care am descris-o. Drept este că dezmăţul acestei nopţi de bal mascat era aproape fără frîu. Dar în cruzimea ei, masca de care vorbim parcă întrecuse închipuirea lui Irod, nesocotind regulile destul de îngăduitoare ale prinţului în privinţa mascaradei. Şi în inima celor mai nepăsători sînt strune ce nu pot fi atinse fără a pricinui emoţie.

Chiar şi pentru cei mai decăzuţi şi pentru cei cărora viaţa şi moartea li se par deopotrivă o glumă există lucruri cu care nu se poate glumi, într-adevăr, toţi cei de faţă parcă au simţit cu putere lipsa de duh şi de cuviinţă din portul străinului. Era înalt de statură şi costeliv şi învăluit din creştet pînă-n tălpi într-un linţoliu. Masca ce-i acoperea obrazul înfăţişa atît de bine chipul unui cadavru înţepenit, încît şi cea mai cercetătoare privire anevoie ar fi descoperit înşelătoria; şi totuşi, oaspeţii aceştia nebuni şi veseli ar fi putut, dacă nu chiar să încuviinţeze, cel puţin să îndure toate acestea; dar masca mersese atît de departe cu îndrăzneala ei, încît îşi luase înfăţişarea *Morţii Roşii.* Veşmîntul îi fusese vopsit în sînge, iar fruntea ei largă şi trăsăturile obrazului fuseseră stropite cu acea grozavă culoare purpurie.

Cînd prinţul Prospero dădu cu ochii de această spectrală arătare (care cu o mişcare înceată şi solemnă, ca şi cum ar fî vrut să-şi susţină şi mai bine rolul, se plimba încoace şi încolo printre dansatori), a fost văzut în prima clipă scuturat de un puternic fior de groază sau de scîrbă. Dar în clipa următoare fruntea i se înroşi de o oarbă mînie.

- Cine îndrăzneşte, întrebă el cu glas răguşit pe curtenii din juru-i, cine îndrăzneşte să-şi bată joc de noi cu o blestemăţie ca asta? Puneţi mîna pe el şi demascaţi-l, ca să ştim pe cine anume o să spînzurăm la răsăritul soarelui, pe întărituri!

Prinţul se afla în camera de la răsărit, sau camera albastră, cînd a rostit aceste cuvinte. Ele au răsunat puternic şi limpede prin cele şapte săli, căci prinţul era un bărbat îndrăzneţ şi voinic şi muzica tăcuse la un semn al său cu mîna.

În sala de la soare-răsare, în sala albastră, se afla prinţul, şi sta în picioare, cu o ceată de palizi curteni lîngă el. La îndemnul său, făcură întîi

o mişcare înainte, ca şi cum ar fî vrut să se repeadă asupra nepoftitului, care în clipa aceea le era la îndemînă, iar acum, cu un pas măsurat şi hotărît, se apropia tot mai mult de cel care vorbise. Datorită însă unei spaime nelămurite, pe care cutezanţa nebună a straniei măşti o inspirase tuturor oaspeţilor, nu s-a găsit nici unul să pună mîna pe el; astfel încît, neîmpiedicat de nimeni, el trecu pe lîngă prinţ la o depărtare de un pas. Şi în vreme ce, ca un singur om, mulţimea oaspeţilor se retrăgea din mijlocul încăperilor către pereţi, el îşi văzu de drum fără oprire, dar cu acelaşi pas solemn şi măsurat care-l deosebise din capul locului; din camera albastră în aceea roşie, din camera roşie în aceea verde, din cea verde în aceea portocalie şi din aceasta în cea albă şi pînă în cea violetă, fără să se fi făcut o încercare de a-i aţine calea. Dar iată că tocmai atunci prinţul Prospero, nebun de mînie şi de ruşinea laşităţii sale de o clipă, se năpusti în goană prin cele şase încăperi fără ca nimeni să-l fi urmat - de groaza morţii care pusese stăpînire pe toţi. Ţinea în mînă un pumnal ameninţător şi, în vijeliosul său avînt, se apropiase la doi paşi de străinul ce se retrăgea mereu, cînd, iată, acesta din urmă, ajuns la capătul sălii de catifea, se întoarse deodată şi-şi înfruntă urmăritorul. Un strigăt ascuţit se auzi, şi pumnalul se rostogoli strălucind pe covorul negru pe care, în clipa următoare, se prăbuşi, fără de viaţă, şi prinţul Prospero. Atunci, cu năprasnicul curaj al deznădejdii, o mulţime mare de oaspeţi se năpusti deodată în sala cea neagră, punînd mîna pe nepoftitul a cărui înaltă statură se ţinea nemişcată şi ţeapănă la umbra orologiului de abanos. Dar rămaseră muţi de spaimă, dîndu-şi seama că acel linţoliu funebru şi acea mască de cap de mort pe care ei le înşfăcaseră cu o mînie atît de oarbă nu învăluiau nimic din ce putea fi atins.

Şi acum toată lumea află că *Moartea Roşie* era de faţă acolo. Sosise pe drum de noapte, ca un tîlhar[131]. Şi unul după altul se prăbuşiră veselii oaspeţi în sălile orgiei lor, aşternute cu o rouă de sînge. Şi fiecare dintre ei muri în deznădăjduita înfăţişare a prăbuşirii sale. Şi viaţa orologiului de abanos se stinse o dată cu viaţa celui din urmă dintre veselii oaspeţi. Şi flăcările trepiedelor îşi dădură şi ele sfîrşitul.

Şi bezna, şi ruina, şi *Moartea Roşie* îşi întinseră peste tot şi peste toate nemărginita lor stăpînire.

NOTĂ

MASCA MORŢII ROŞII

(THE MASQUE OF THE RED DEATH)

(A: Graham's Magazine, mai 1842; *B: Broadway Journal,* 19 iul. 1845; *C: Works,* 1850; *PHANTASY-PIECES,* numai titlul)

„Cei care vor să ştie cum să interpreteze *Masca Morţii Roşii...* sînt sortiţi să pătrundă într-o lume ciudată, confuză şi derutantă precum o gotică ţară a minunilor şi în unele privinţe tot atît de stranie ca locuinţa năpăstuită a lui Roderick Usher.” (J.P. Roppolo, *JAeaning and «The Masque ofthe Red Death»“,* în Poe *-A Collection of Criticai Essays,* ed. Robert Regan, Prentice-Hall, Inc., 1967, p. 134.)

[131] *Cf.* 1 *Tesaloniceni,* v. 2: „Pentru că voi înşivă ştiţi foarte bine că ziua Domnului va veni ca un hoţ noaptea”.

Poe pare să se fi inspirat din întîmplări reale, deşi acţiunea în sine a nuvelei e supranaturală. La Paris, în timpul epidemiei de holeră din anul 1832, lumea se dedase cu frenezie petrecerilor şi balurilor. Iată un pasaj pilduitor din *însemnările ocazionale* ale lui N.P. Wiilis: „La un bal mascat ţinut la Theâtre des Varietes... cu prilejul sărbătorilor de *Mi-Careme,* sau joia a treia din postul Paştelui,... s-au adunat vreo două mii de oameni... în costume de carnaval... şi unul dintre ei, fantastic de înalt, era personificarea *Holerei* înseşi, un schelet viu, cu ochii injectaţi şi cu alte accesorii oribile, toate simbolizînd o molimă umblătoare" *(Scrisoarea a XVI-a,* tipărită în *New York Mirror,* la 2 iun. 1832). în *Scrisoarea a XVIII-a,* Wiilis îşi informa cititorii că „două cazuri se petrecuseră înăuntrul palatului".

Cadrul nuvelei lui Poe evocă pe cel al *Decameronului* lui Boccaccio. E posibil de asemenea ca Poe să fi citit undeva despre orologiul catedralei din Strasbourg: cu puţin înainte de fiecare bătaie, în centrul orologiului îşi face apariţia o figură simbolizînd Moartea, care bate ora, lar la jumătate şi la sferturi iese statuia lui Hristos, care-o alungă pe aceea a Morţii. (Wilhem Ruland, *Legends ofthe Rhine,* Cologne, 1906, pp. 63, 64, *apud* T.O. Mabbott, *op. cit.,* p. 669).

„Moartea Roşie" e o molimă fictivă, dar numele ei aminteşte de „Moartea Neagră" *(Black Death)* sau ciuma ce s-a abătut asupra Europei între anii 1348 şi 1349, precum şi de „Moartea Albastră" *(Blue Plague)* din poemul *Revolta Islamului* de P.B. Shelley. Regele Gustav al III-lea al Suediei a fost ucis la un bal mascat în anul 1792, eveniment ce a inspirat opera *Un ballo in Maschera* (1859) a lui Verdi. Poe a compus *Masca Morţii Roşii* probabil în martie 1842.

Tălmăciri. în franceză: Charles Baudelaire, *La Masque de la mort rouge,* în *Le Pays,* 22 şi 23 febr. 1855, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857. în româneşte: Ion Luca Caragiale, *Masca,* în *Epoca literară,* I, 1896, nr. 1, pp. 2-3, reed. în *Curierul Olteniei,* XIII, 1903, nr. 536, pp. l-3 şi în I.L. Caragiale, *Opere,* II, ediţie îngrijită de Paul Zarifopol, Editura „Cultura Naţională", Bucureşti, 1931, pp. 395-340. Alte trei versiuni în româneşte văd lumina tiparului sub semnătura lui Ion Corbu [B, Nemţeanu], *Moartea roşie, înPagini literare,* 1,1908, nr. 13, pp. 194-197; I. Achimescu, *Masca, în Nuvele alese* de Edgar Allan Poe, Tipografia Dor. P. Cucu, 1912, pp. 62-70 şi Pompiliu Păltănea, *Moartea roşie,* în *Viaţa nouă,* VII, 1911, nr. 16, pp. 302-307.

Ti1u1. *A: The Mask ofthe Red Death. A Fantasy*; *PHANTASY-PIECES*: *The Mask of the Red Death. Masque* are şi sensul de „piesă-mască", pantomimă sau feerie din sec. al XVI-XVII.

Hruba şi pendulul

în româneşte de Ion Vinea

Impia tortorum longas hic turba furores
Sanguinis innocui, nom satiata, aluit.
Sospite nune patria, fracto nune funeris antro,
Mors ubi dira fuit, vita salusque patent.

(Catren scris pentru porţile pieţei ce urma să fie amenajată la Paris pe locul unde a fost clubul iacobinilor)[132]

Eram istovit - acea lungă agonie mă istovise de moarte; şi cînd, într-un sfîrşit, m-au dezlegat şi mi-au îngăduit să mă aşez, am simţit că puterile mă părăsesc. Sentinţa - cumplita sentinţă de moarte - a fost cea din urmă rostire care mi-a ajuns lămurit la ureche. După aceea, glasul inchizitorilor păru că se topeşte în zvonul nedesluşit al unui vis. în sufletul meu el trezi o idee de *rotire,* pesemne pentru că închipuirea mea îl asemuia cu vuietul unei roţi de moară[133]. Dar n-a ţinut decît un scurt răstimp, apoi n-am mai auzit nimic. Totuşi, cîtăva vreme am mai putut vedea, dar cît de groaznic exageram totul! Am mai putut vedea buzele judecătorilor înveşmîntaţi în negru. Mi se părea că sînt albe, mai albe decît foaia de hîrtie pe care aştern aceste cuvinte, şi subţiri - caraghios de subţiri - subţiate de expresia lor intensă de asprime, de neclintită hotărîre, de dispreţ neîndurat pentru chinurile omeneşti. Vedeam că pe aceste buze iau naştere poruncile care pentru mine erau poruncile sorţii. Le-am văzut rostind schimonosite osînda morţii. Le-am văzut potrivind silabele numelui meu şi m-am cutremurat, fiindcă nu mai urma nici un alt sunet. Am mai văzut, în cîteva clipe de groază nebună, unduirea lină, aproape nesimţită, a draperiilor negre ce învăluiau pereţii încăperii. Şi atunci, privirile îmi căzură pe cele şapte sfeşnice înalte de pe masă[134]. La început au luat chipul îndurării înseşi şi păreau îngeri albi şi plăpînzi, care veneau să mă mîntuie, dar deodată un leşin de moarte îmi năpădi sufletul şi simţii că mă înfior pînă în adîncul fiinţei, ca şi cum m-aş fi atins de firele unei baterii galvanice, în vreme ce îngereştile chipuri se preschimbau în stafii fără noimă, cu frunţile în flăcări, şi văzui că din parte-le nu voi avea ajutor. Mai apoi mi s-a strecurat în închipuire un gînd, ca un crîmpei de cîntec

---

[132] Aici, nelegiuita gloată a călăilor şi-a răsfăţat năprasnica-i mînie /De sînge nevinovat nesăţioasă. /Acum, nimicită fiind vizuina crimelor, tu, patrie, poţi fi fără grijă,/ Acolo unde moartea cea crudă a fost stăpînă, domneşte astăzi viaţa şi mîntuirea (lat., în orig.), trad. Ion Vinea. *Motto-ul* apare prima oară în versiunea *B.* Charles Baudelaire, într-o notă la versiunea sa, neagă faptul că Marche St. Honore, ridicată pe locul unde fusese Clubul Iacobinilor, ar fi avut porţi şi o inscripţie.

[133] *Cf. Manuscris găsit într-o sticlă,* supra: „Cînd pusei piciorul pe cea din urmă treaptă a scării, un zumzet asurzitor, asemănător celui iscat de o roată de moară care s-ar învîrti cu repeziciune, m-a uluit cu totul...”

[134] Pentru *şapte sfeşnice,* vezi „şapte sfeşnice de aur” în *Apocalipsa,* 1:12 şi „flăcările celor şapte lămpi” în *Umbră - o parabolă,* supra.

măiestru: „Ce dulce trebuie să fie odihna în mormînt!”.

Gîndul sosi încet şi tiptil, şi multă vreme trecu pînă ce l-am cuprins pe de-a-ntregul; dar tocmai cînd mintea în sfîrşit izbutise să-l simtă mai bine, să se împace cu el, chipurile judecătorilor pieriră ca prin farmec din faţa mea, sfeşnicele înalte se cufundară în neant, flăcările se stinseră cu totul; beznele întunericului năvăliră; orice simţire păru înghiţită de prăvălirea aceea bezmetică a sufletului în Hades. Iar lumea fu numai linişte, şi noapte, şi tăcere.

Leşinasem. Totuşi nu vreau să spun că-mi pierdusem cu desăvîrşire conştiinţa. Nu încercam să definesc sau măcar să descriu ce-mi mai rămăsese din ea; dar nu era cu totul pierdută. Nu! Nici în somnul cel mai adînc! Nu! Nici în delir! Nu! Nici în leşin! Nu! Nici în moarte!

Nici chiar în groapă nu e totul pierdut. Altminteri, n-ar mai fi nemurire pentru om. Trezindu-ne din somnul cel mai adînc, sfîşiem urzeala străvezie a *unui anume* vis. Şi atît de gingaşă era acea ţesătură, încît, o clipă după aceea, nici nu ne mai amintim ce am visat. întorcîndu-ne la viaţă din leşin, trecem peste două praguri: cel dintîi e simţul existenţei noastre mintale sau spirituale; al doilea e simţul existenţei fizice.

Dacă, ajunşi la al doilea prag, am putea să retrăim în minte impresiile celui dintîi, se pare că ar fi cu putinţă să găsim acele impresii pline de amintirile vii ale abisului de dincolo. Şi ce oare e acest abis? Cum vom putea măcar deosebi umbrele lui de-ale mormîntului? Dar, dacă impresiile culese în stadiul pe care l-am denumit pragul dintîi nu reapar la porunca voinţei noastre, totuşi, după un lung răstimp, nu se ivesc ele oare din nou, aşa încît ne minunăm de unde au putut veni?

Cel care n-a căzut în leşin niciodată nu va găsi stranii palate şi chipuri tulburător de cunoscute în strălucirile jarului; nu va zări plutind în văzduhul apropiat arătările triste pe care cei mulţi nu le pot vedea: nu va desluşi mireasma vreunei flori nemaivăzute; şi mintea lui nu se va răsfăţa fermecată de înţelesul unei cadenţe muzicale care niciodată nu i-a mai încîntat auzul.

In stăruitoarele şi îngăduitoarele mele străduinţe de a-mi reaminti şi în apriga mea luptă de a mai culege unele semne din acea stare asemenea neantului, în care sufletul mi se scufundase, au fost şi cîteva clipe cînd am visat că izbîndesc. Au fost şi scurte, foarte scurte răstimpuri în care am scos la lumină unele amintiri, despre care judecata mea limpede de mai tîrziu m-a încredinţat că nu puteau fi în legătură decît cu acele minute de aparentă lipsă de cunoştinţă. Acele umbre ale memoriei îmi şopteau ceva nedesluşit despre nişte măreţe întruchipări care m-au ridicat, purtîndu-mă pe tăcute în jos, mai jos, tot mai jos, pînă ce o cumplită ameţeală mă cuprinse numai la gîndul acelei pogorîri fără sfîrşit. Tot ele îmi spuneau ceva despre o nelămurită spaimă a inimii mele pricinuită de liniştea ei nefirească. Urmează apoi o impresie de nemişcare neaşteptată a tuturor lucrurilor... Ca şi cum cei care mă purtaseră (în ce spectral cortegiu!) ar fi depăşit în pogorîrea lor marginile nemărginirii şi s-ar fi oprit, sleiţi ei înşişi de searbădă lor trudă.

După aceea, îmi amintesc de ceva trist şi neguros; apoi totul a fost

o *nebunie,* nebunia unei memorii ce răscoleşte lucruri neîngăduite.

Cu totul pe neaşteptate, sufletul meu a avut din nou parte de sunet şi de mişcare; de zvîcnirea năvalnică a inimii şi de tic-tacul ei în auz.

Apoi, un repaos, în care totul e alb. Şi iarăşi sunetul, şi pipăitul, şi mişcarea se întorc dimpreună cu un fel de zbîrnîit dureros, ce-mi străbate tot trupul. Apoi, conştiinţa, ea singură, dar fără gîndire, conştiinţa că sînt în viaţă se ivi pentru un răstimp, care se prelungi multă vreme.

Apoi, ca un fulger, *gîndirea,* şi o spaimă cumplită, şi trudnica stăruinţă de a înţelege adevărata mea stare. Apoi, un aprig dor să alunec în nesimţire. Apoi, un iureş al sufletului spre viaţă şi o sforţare izbutită de a mă mişca. Iar acum, întreaga amintire a judecăţii, a judecătorilor, a draperiilor negre, a sentinţei, a slăbiciunii mele, a leşinului. Apoi, uitarea deplină a tot ce a urmat; a tot ce mai tîrziu, după mari stăruinţe, am ajuns în stare să-mi amintesc nelămurit.

In tot acest răstimp nu deschisesem ochii. Simţeam că zac pe spate, dezlegat. întinsei mîna şi ea căzu greoi pe ceva umed şi tare. O lăsai acolo cîteva clipe, în care timp m-am străduit să ghicesc unde mă aflu şi *ce* se petrece cu mine. Nu îndrăzneam să-mi folosesc văzul, deşi doream asta din tot sufletul. Mi-era frică de întîia privire pe care aş fi aruncat-o asupra lucrurilor din preajmă. Nu pentru că m-aş fi temut să văd ceva spăimîntător, ci pentru că mă îngrozeam că n-ar fi *nimic* de văzut. într-un tîrziu, cu deznădejdea în suflet, deschisei repede ochii.

Cele mai negre gînduri mi se adeveriră atunci. întunecimile nopţii veşnice mă învăluiau. Mă luptai să-mi trag răsuflarea. Mi se părea că beznele dese mă apasă şi mă înăbuşă. Aerul era nesuferit de greu.

Totuşi, stăteam liniştit şi mă străduiam să judec. Mi-am adus aminte de felul cum lucrează Inchiziţia şi am căutat să-mi dau seama din tot ce ştiam de adevărata mea stare. Sentinţa fusese dată; şi mi se părea că de-atunci încoace trecuse un răstimp foarte lung. Nici o clipă totuşi n-am crezut că am murit cu adevărat. 0 asemenea presupunere, în ciuda tuturor născocirilor citite, nu se împacă defel cu viaţa reală; dar oare unde mă aflam şi în ce stare? Ştiam că, de obicei, osîndiţii la moarte sînt arşi pe *rug*[135]*,* şi un astfel de lucru se întîmplase chiar în noaptea care a urmat zilei judecăţii mele. Fusesem oare aruncat din nou în temniţă, în aşteptarea jertfei apropiate, care nu trebuia să aibă loc decît peste cîteva

[135] în orig., *autos-da-fé* (sp.) = acte de credinţă; mai tîrziu termenul avea să desemneze arderea pe rug a ereticilor sau a evreilor. **Autodafé** reprezintă fie ceremonia în cursul căreia cei condamnaţi de inchiziţie pentru erezie erau puşi să revină la credinţa catolică părăsită, fie arderea pe rug a celor condamnaţi de inchiziţie ca eretici. Acelaşi termen se aplica şi pentru arderea cărţilor socotite eretice, datorită conţinutului lor păgân sau imoral. Etimologic, cuvântul provine din portugheză: *auto da fé*, respectiv latină: *actus fidei*, însemnând *act de credinţă*. Prima relatare scrisă despre un *autodafé* se referă la o execuţie din 6 februarie 1481, la Sevilla. Se estimează că numărul total de *autodaféuri* se ridică la circa 9000, din care o mare parte au fost ordonate de marele inchizitor Tomás de Torquemada (1420 - 1498). Execuţiile au continuat până în secolul XIX. Ultima execuţie - *autodafé* din Spania a avut loc în 1826, victima fiind un catalan pe nume Ripoll.

luni? Văzui îndată că nu poate fi vorba de aşa ceva. Victimele fuseseră cerute fără zăbavă. Mai mult încă, temniţa mea, ca toate chiliile osîndiţilor din Toledo, avea o pardoseală de piatră şi nu era cu totul lipsită de lumină.

Deodată un gînd îngrozitor făcu să-mi năvălească valuri de sînge în inimă şi, pentru scurtă vreme, căzui din nou în nesimţire. Cînd mă trezii, sării fără de veste în picioare, cu un tremur nestăpînit în tot trupul. Nebuneşte, mi-am întins braţele în sus şi jur-împrejur, în toate părţile. Nu simţeam nimic. Mă temeam totuşi să fac un pas, ca nu cumva să mă izbesc de zidurile unui *mormînt.* Sudoarea îmi curgea şiroaie şi mi se aduna în stropi mari şi reci pe frunte. în cele din urmă, chinurile îndoielii ajunseră de neîndurat şi înaintai cu băgare de seamă, întinzînd braţele şi holbînd ochii, în nădejdea de a descoperi o rază cît de slabă de lumină. Făcui cîţiva paşi, dar totul era întunecat şi gol.

Răsuflai mai în voie. Cel puţin atît părea vădit, că nu-mi fusese hărăzită mie soarta cea mai groaznică dintre toate.

Şi atunci, pe cînd înaintam mereu şi cu băgare de seamă, iată că toate zvonurile nedesluşite asupra grozăviilor din Toledo[136] mi se îmbulziră, cu miile, în amintire. Despre temniţele acestea se spuneau lucruri stranii. Le-am luat totdeauna drept născociri, erau însă prea stranii şi prea groaznice ca să poată fi repetate altfel decît în şoaptă.

Eram oare lăsat să mor de foame în această lume subpămînteană a întunericului? Sau ce altă soartă, poate mai cumplită, mă aştepta?

Cunoşteam mult prea bine felul de a fi al judecătorilor mei ca să mă mai pot îndoi că urmarea va fi numai moartea, şi o moarte de o grozăvie cu totul neobişnuită. Felul şi ceasul acestei morţi erau singurul lucru care mă îngrijora şi mă frămînta.

În sfîrşit, mîinile mele întinse dădură peste ceva tare. Era un zid foarte neted, lipicios şi rece, care părea făcut din blocuri de piatră.

Mă ţinui de el, umblînd cu toată grija şi neîncrederea pe care mi-o inspiraseră unele vechi istorisiri. Totuşi, această încercare nu-mi îngăduia cîtuşi de puţin să aflu mărimea temniţei mele, fiindcă aş fi putut să-i dau ocol şi să mă întorc la punctul de plecare fără să-mi dau seama, atît de neted şi de uniform era zidul. De aceea, am căutat cuţitul pe care-l aveam în buzunar cînd am fost dus în faţa camerei inchizitoriale; dar nu mai era acolo; hainele îmi fuseseră înlocuite cu un halat de şiac grosolan. Mă gîndisem să înfig tăişul în vreo crăpătură cît de mică a zidăriei ca să-mi pot da seama de unde am plecat; nu era cine ştie ce greutate, cu toate că pentru mintea mea învălmăşită părea la început ceva de neînvins. Am sfîşiat o bucată din tivul halatului şi am întins-o pe jos, în toată lungimea ei, perpendicular pe zid. Mergînd pe dibuite în jurul tainiţei, nu se putea să nu dau peste peticul acesta la capătul ocolului. Aşa, cel puţin, aveam de gînd. Dar nu ţinusem seama de mărimea temniţei, nici de propria mea slăbiciune. Am înaintat şovăind cîtva timp, pînă m-am împiedicat şi am căzut. Sleit de oboseală, am rămas locului şi, cum zăceam acolo, curînd m-a furat somnul.

[136] Toledo era centrul activităţilor Inchiziţiei.

La deşteptare, întinzînd braţul, am găsit lîngă mine o pîine şi un ulcior cu apă. Eram prea istovit ca să mă pot gîndi asupra acestui lucru, dar am mîncat şi am băut cu nesaţ. Puţin după aceea, am luat-o iarăşi în jurul tainiţei mele şi, cu mare trudă, am ajuns în sfîrşit la bucata de şiac. Pînă în clipa căderii numărasem cincizeci şi doi de paşi şi, pornind din nou, am mai numărat patruzeci şi opt de paşi pînă am ajuns la peticul de lînă. Erau deci, în total, o sută de paşi; şi, socotind doi paşi de fiecare iard, am presupus că temniţa trebuie să aibă cincizeci de iarzi de jur-împrejur. Dădusem, totuşi, peste multe unghere în zid, şi de aceea nu puteam ghici forma cavoului, căci nu mă puteam împiedica să cred că e vorba de un cavou.

Nu urmăream mare lucru în cercetările mele şi mai ales nu puneam în ele nici o nădejde. Totuşi, o curiozitate nelămurită mă îndemna să continui. Despărţindu-mă de perete, mă hotărîi s-o iau de-a curmezişul încăperii. La început am înaintat cu multă băgare de seamă, fiindcă podeaua, deşi părea făcută din ceva tare, era cleioasă şi nesigură.

În cele din urmă am prins totuşi curaj şi am mers fără şovăire şi voiniceşte înainte, străduindu-mă să ţin o linie cît mai dreaptă cu putinţă. înaintasem vreo zece-doisprezece paşi în felul acesta, cînd rămăşiţa tivului sfîşiat al halatului mi se încurcă în picioare. Căleai pe el şi mă prăbuşii deodată cu faţa în jos.

În tulburarea pe care mi-o pricinuise căderea, nu mi-am dat seama de o împrejurare întrucîtva surprinzătoare, care, totuşi, după cîteva clipe, pe cînd zăceam încă la pămînt, îmi atrase atenţia. Şi anume: stăteam cu bărbia sprijinită de podeaua temniţei, pe cînd buzele şi partea de sus a capului, cu toate că păreau mai jos decît bărbia, nu se atingeau de nimic. Totodată, fruntea îmi fu parcă scăldată în aburi lipicioşi şi un miros caracteristic de ciuperci putrede îmi pătrunse în nări. Am întins braţul şi m-am înfiorat simţind că am căzut chiar pe marginea unui puţ rotund, a cărui suprafaţă desigur n-aveam încă mijloace să o măsor. Scormonind în zidărie, chiar mai jos de ghizdurile fîntînii, izbutii să desprind o bucăţică şi o lăsai să cadă în abis. Vreme de cîteva clipe am urmărit-o cu auzul, cum răsuna izbindu-se de laturile puţului în prăbuşirea ei. într-un tîrziu, un plescăit de apă, însoţit de ecouri prelungi, mă înfiora. în aceeaşi clipă, chiar deasupra capului, se auzi un sunet, ca şi cum o uşă s-ar fi deschis şi închis în grabă, pe cînd o plăpîndă rază de lumină străbătu deodată întunericul şi se stinse tot atît de repede.

Mi-am dat limpede seama de osînda ce-mi fusese pregătită şi m-am bucurat în sinea mea de întîmplarea binevenită prin care am fost mîntuit. încă un pas dacă mai făceam, înainte de cădere, şi lumea nu mă mai vedea. Iar moartea pe care o evitasem era tocmai dintre acelea ce le socotisem nişte născociri fără de temei în poveştile despre Inchiziţie.

Victimele tiraniei ei n-aveau alt sfîrşit de ales decît sau o moarte în cele mai groaznice chinuri trupeşti sau o moarte în cele mai crunte dureri sufleteşti. Mie mi se hărăzise aceasta din urmă. Nervii îmi erau atît de zdruncinaţi de îndelungata mea suferinţă, îneît sunetul propriului meu glas mă făcu să tresar şi ajunsesem în toate privinţele făptura cea mai potrivită

pentru felul de tortură ce mă aştepta.

Tremurînd din tot trupul, m-am întors pe dibuite pînă la perete şi acolo am hotărît că e mai bine să pier decît să înfrunt grozăvia altor puţuri adînci pe care închipuirea mea le şi vedea semănate ici şi colo în cuprinsul temniţei. într-o altă stare sufletească, aş fi avut curajul să pun capăt suferinţelor mele aruneîndu-mă într-unui din aceste abisuri; dar acum eram cel din urmă dintre mişei. Şi nu puteam uita cele citite cu privire la aceste puţuri, şi anume: nu se potrivea cu planurile mult prea groaznice ale judecătorilor ca viaţa să fie curmată dintr-o dată.

Frămîntările minţii mă ţinură treaz cîteva ceasuri; dar, într-un tîrziu, adormii din nou. La deşteptare, am găsit lîngă mine, ca şi mai înainte, o pîine şi un ulcior cu apă. Mă chinuia o sete cumplită şi am golit vasul pe nerăsuflate. Pesemne că puseseră ceva în apă, fiindcă de îndată ce am băut, m-a copleşit o piroteală de neînvins. Am căzut într-un somn adînc, un somn la fel cu moartea. Cîtă vreme a ţinut, desigur că nu pot şti; dar cînd iarăşi deschisei ochii, puteam zări lucrurile din jurul meu. O lumină tulbure, ca de pucioasă, al cărei izvor nu-l putui descoperi din capul locului, îmi îngăduia să văd înfăţişarea şi întinderea temniţei mele.

Mă înşelasem cu totul în privinţa mărimii. întregul ocol al zidurilor nu trecea de douăzeci şi cinci de iarzi. Vreme de cîteva clipe faptul acesta trezi în mine o lume de gînduri deşarte şi tulburătoare - deşarte, într-adevăr! - căci în groaznicele împrejurări în care mă aflam, ce putea fi oare mai lipsit de însemnătate decît aceste biete dimensiuni ale temniţei mele? Sufletul meu însă găsea un ciudat interes în aceste nimicuri şi mă frămîntam, încercînd să descopăr greşeala ce o săvîrşisem în măsurătoare. Adevărul, în sfîrşit, ieşi fulgerător la iveală.

In cea dmtîi încercare a mea de a recunoaşte locurile am numărat cincizeci şi doi de paşi pînă în clipa cînd am căzut; trebuie să fi fost atunci la un pas sau doi de peticul de şiac; de fapt, aproape că isprăvisem cu înconjurul cavoului. Pe urmă am adormit, şi cînd m-am trezit, se vede că m-am întors la loc; am presupus astfel că circuitul ar fi aproape de două ori mai mare decît este în realitate. Fiind cu mintea tulbure, nu am putut băga de seamă că pornisem să dau ocol cu zidul în stînga şi că-l sfîrşisem cu zidul la dreapta mea.

Mă înşelasem de asemenea în ce priveşte forma încăperii. Umblînd pe dibuite, întîlnisem mai multe colţuri, şi am dedus că trebuie să fie de o formă foarte neregulată, atît e de mare puterea întunericului asupra cuiva care se trezeşte din letargie sau din somn! Nu erau alte unghiuri decît acelea ale unor mici scobituri, sau firide, la distanţe egale. Forma temniţei, în totul, era pătrată. Ceea ce luasem eu drept zidărie se arătau acum a fi nişte plăci uriaşe de fier, sau de alt metal, ale căror lipituri şi îmbinări alcătuiau adînciturile. întreaga suprafaţă a acestei căptuşeli metalice era zugrăvită grosolan cu toate născocirile respingătoare şi hîde pe care le-au scornit superstiţia macabră a călugărilor. Chipuri diavoleşti cu înfăţişare ameninţătoare, cu schelete şi alte imagini cu adevărat înfiorătoare se întindeau pretutindeni, sluţind pereţii. Am băgat de seamă că aceste grozăvii erau desenate destul de apăsat, pe cînd culorile păreau şterse şi

ofilite ca din pricina aerului umed. Tot acum am văzut că şi pardoseala era de piatră. La mijloc se deschidea puţul rotund din gaura căruia scăpasem; dar era singurul în toată temniţa.

Toate acestea le-am văzut nelămurit şi cu multă caznă, fiindcă în timpul somnului se petrecuse o mare schimbare. Acum zăceam lungit pe spate, pe un fel de cadru scund de lemn. Eram legat zdravăn de el cu o fîşie lungă care aducea cu o chingă. Era petrecută de mai multe ori peste trupul şi mădularele mele, lăsîndu-mi slobod doar capul şi mîna stîngă, atît cît să pot ajunge singur şi cu mare caznă la mîncarea pusă într-o strachină de lut, care se afla lîngă mine pe podea. Spre marea mea groază, văzui că mi se luase ulciorul. Spun „spre marea mea groază", fiindcă eram chinuit de o sete cumplită. Se pare că cei care mă prigoneau urmăriseră să-mi înteţească setea cît mai mult, căci mîncarea era cu carne şi bine piperată.

Uitîndu-mă în sus, am cercetat tavanul închisorii mele. Era înalt de vreo treizeci, patruzeci de picioare, şi construcţia semăna mult cu a pereţilor înconjurători. într-una din despărţiturile lui, un chip foarte ciudat îmi atrase întreaga luare-aminte. Era o figură a Timpului, zugrăvită aşa cum e înfăţişată de obicei, afară doar că în loc de coasă ţinea ceva care, la prima aruncătură de ochi, mi se păru imaginea pictată a unui uriaş pendul, aşa cum se vede în ornicele vechi. Era totuşi ceva în aspectul acestei maşinării care m-a îndemnat să o scrutez mai cu de-amănuntul. Cum priveam ţintă în sus la ea (fiindcă se afla chiar deasupra mea), mi s-a năzărit că o văd mişcîndu-se. O clipă mai tîrziu, această părere s-a adeverit. Avea o bătaie scurtă şi, de bună seamă, înceată. M-am uitat la ea cîteva minute, mai mult uimit decît înfricoşat.

În cele din urmă, obosit de urmărirea mişcării ei monotone, mi-am întors privirile la celelalte lucruri din tainiţă.

Un zgomot uşor mi-a atras atenţia şi, uitîndu-mă spre podea, văzui cîţiva şobolani uriaşi străbătînd-o. Ieşiseră din puţul pe care-l puteam zări la dreapta mea. Chiar pe cînd îi priveam, se căţărară în grabă, în cete întregi, cu ochi hulpavi, atraşi de mirosul cărnii. Mi-au trebuit multă caznă şi băgare de seamă ca să-i alung[137].

Trecuse o jumătate de oră, sau poate chiar o oră (fiindcă nu-mi putea da seama prea bine de trecerea timpului), pînă mi-am aţintit din nou ochii în sus. Ceea ce am văzut atunci m-a mirat şi m-a uluit.

Mărimea oscilaţiei pendulului crescuse cu aproape un iard. Ca o urmare firească, viteza era de asemenea cu mult mai mare. Dar ceea ce mă tulbura mai mult decît orice era impresia că se *coborîse* în chip vădit.

Mi-am dat seama acum - e de prisos să mai spun cu cîtă groază în suflet - că marginea lui de jos era alcătuită dintr-un corn de oţel sclipitor, lung de aproape un picior de la un capăt la celălalt; colţurile lui erau îndreptate în sus şi se vedea bine că marginea de jos era ascuţită ca un brici: un fel de brici masiv şi greu, care se lăţea şi se îngroşa de la tăiş în

[137] O transpunere în versuri a legendei după care arhiepiscopul Hatto al II-lea de Mainz (891-913) ar fi fost mîncat de şoareci în turnul pe care îl construise ca refugiu împotriva lor a apărut în *Knickerbocker Magazine,* nov. 1837, p. 403.

sus. Era atîrnat de o vergea groasă de aramă şi întregul pendul *şuiera* legănîndu-se în văzduh[138].

Nu mă mai puteam îndoi de soarta ce-mi fusese pregătită, de iscusinţa în materie de tortură a călugărilor. Iscoadele Inchiziţiei aflaseră că descoperisem *puţul* - puţul acela, ale cărui grozăvii fuseseră hărăzite unui eretic[139] atît de înrăit ca *mine, puţul,* această închipuire a iadului şi despre care zvonurile spuneau că e Ultima Thule[140] a pedepselor născocite de ei. Fusesem ferit de a mă prăvăli în puţ mulţumită unui accident cum nu se poate mai simplu şi ştiam că surprinderea pricinuită de căderea pe neaşteptate în capcana chinurilor alcătuieşte o bună parte din tot grotescul acestei morţi în temniţă. De vreme ce scăpasem de prăbuşire, planul lor diavolesc nu mai putea urmări să mă rostogolească în abis. Aşadar (în lipsa oricărei alternative), mă aştepta un alt sfîrşit mai blînd. Mai blînd! Am şi zîmbit, cuprins de groază - un zîmbet slab - cînd m-am gîndit cum folosesc atare vorbă.

La ce bun să mai povestesc acele ceasuri lungi, nesfîrşit de lungi, pline de o groază mai cumplită decît moartea, în cursul cărora număram oscilaţiile şuierătoare ale tăişului de oţel.

Încet, încet, abia simţit, se lăsa în jos, tot mai jos, tot mai jos, într-o pogorîre de care-mi dădeam seama numai la intervale ce mi se păreau veacuri. Au trecut zile întregi, au trecut multe zile poate, pînă ce ajunse să se legene asupră-mi atît de aproape, încît să-mi facă vînt cu tăioasa lui suflare. Izul oţelului ascuţit îmi pătrundea în nări cu de-a sila. Mă rugam întruna, mă rugam cerului, obosindu-l cu atîtea rugi, să-l facă să coboare

[138] O sursă posibilă e următoarea notă, adăugată la prefaţa (pp. XIX-XX) lui Llorente la *History of the Inquisition (Istoria Inchiziţiei),* Londra, 1826, notă reprodusă în Philadelphia *Museum* (apr. 1827, p. 333): „întîmplarea următoare arată că inchizitorii zilelor noastre nu sînt cu nimic mai prejos decît cei care-l urmau pe fanaticul Torquemanda. **** a fost prezent cînd în anul 1820 s-au deschis porţile Inchiziţiei la ordinul Cortes-urilor din Madrid. Douăzeci şi unu de prizonieri fură găsiţi în ea, fără ca unul din ei să ştie unde se află: unii stăteau închişi de trei ani, alţii de mai multă vreme, dar nici unul nu ştia exact fapta pentru care fusese acuzat.
Unul dintre prizonieri fusese judecat şi urma să ispăşească a doua zi. Pedeapsa lui era moartea prin *Pendul.* Iată această metodă de anihilare a victimei: condamnatul e fixat cu faţa în sus de jgheabul unei mese, iar deasupra lui stă suspendat un pendul, al cărui capăt e ascuţit. Acesta e în aşa fel făurit încît cu fiecare oscilaţie devine mai lung. Nenorocitul vede unealta de distrugere legănîndu-se deasupra lui şi lama ei ascuţită apropiindu-se cu fiecare clipă. într-un tîrziu, ea retează pielea de pe nas şi încet-încet, pătrunde tot mai adînc pînă ce viaţa încetează cu totul. Ne îndoim că Sfîntul Oficiu, în marea lui milă, a născocit vreodată o metodă mai umană şi mai rapidă de exterminare a ereziei sau de înlesnire a confiscărilor. Iar asta, nu uitaţi, era osînda Tribunalului Secret, *anno domini* 1820!!!".

[139] în orig., *recusant,* adică unul ce recade în erezie după actul de abjurare.

[140] Denumire dată de geografii Antichităţii unei insule situată în extremul nord al Oceanului Atlantic (poate Islanda sau I-le Shetland); *cf.* Vergiliu, *Georgice,* Cartea I, v. 30; *cf.* poema *Tărîm de vis,* vv. 5-8: „Din pala, ultima Thule plecînd, /Loc aspru, ciudat, sublim anotimp, /Afară din SPAŢIU, afară din TIMP", trad. Liviu Cotrău, Edgar Allan Poe, *Poezie-Drama,* Institutul European, 2001, p. 353.

mai repede. îmi pierdui cu desăvîrşire minţile şi mă căznii din răsputeri să mă avînt în sus, în bătaia cumplitului hanger. Şi apoi cădeam deodată într-un fel de nepăsare şi zăceam, zîmbind luminoasei morţi ca un copil în faţa unei jucării minunate.

Am mai trecut încă o dată printr-un asemenea răgaz de absolută nesimţire. A fost de scurtă durată; fiindcă, venindu-mi iarăşi în fire, am băgat de seamă că pendulul nu mai coborîse în chip vădit. Dar se poate să fi fost lung răstimpul; că mai erau - pe cît ştiam - şi nişte demoni care prinseseră de veste că am leşinat şi care puteau opri după voie bătaia pendulului. Cînd m-am trezit din nou, m-am simţit, vai, nespus de bolnav şi de istovit, ca şi cum aş fi răbdat de foame multă vreme. Pînă şi printre chinurile acestei clipe, firea omenească îşi cerea hrana. Cu o sforţare dureroasă, am întins braţul stîng, atît cît îmi îngăduiau legăturile, şi am apucat bietele rămăşiţe pe care mi le lăsaseră şobolanii. Ducîndu-mi o bucăţică la gură, mi-a fulgerat prin minte un gînd nelămurit de bucurie, de nădejde. Şi totuşi cum mai putea fi vorba de nădejde pentru unul ca mine? Era, precum am spus, un gînd pe jumătate închegat, cum i se întîmplă omului adeseori, unul dintre acele gînduri care nu se întregesc niciodată. Am simţit că era de bucurie, de speranţă; dar am simţit de asemenea că pierise dintru început. M-am străduit în zadar să-l desăvîrşesc, să-l recapăt. Suferinţele îndelungate îmi nimiciseră aproape toate puterile obişnuite ale minţii. Eram un imbecil, un idiot.

Oscilaţia pendulului făcea unghi drept cu trupul meu întins. Am văzut cornul lui aşezat în aşa fel încît să treacă prin regiunea inimii.

Are să-mi sfîşie niţel şiacul halatului, are să se întoarcă, iar şi iar, să-şi recapete mişcarea. Oricît i-ar fi de mare oscilaţia (cam de vreo treizeci de picioare şi mai bine), precum şi forţa şuierătoare a pogorîrii - care ar fi de ajuns ca să despice pînă şi aceşti pereţi de fier - el, totuşi, timp de cîteva minute n-avea să facă altceva decît să-mi sfîşie halatul. M-am oprit la gîndul acesta. N-am îndrăznit să trec dincolo de această idee.

Am adîncit-o cu atenţie încăpăţînată, ca şi cum, înfăţişînd-o astfel, aş fi putut opri pe loc coborîrea tăişului de oţel. M-am silit să-mi îndrept gîndul înspre sunetul pe care-l va face tăişul cînd va trece prin veşmîntul meu, înspre acea anumită senzaţie, ascuţită şi pătrunzătoare, pe care o produce asupra nervilor o stofă cînd e zgîriată. Am frămîntat în minte toate aceste nimicuri, pînă ce mi s-au strepezit dinţii.

Se lăsa în jos, tot mai jos, fără preget. Găseam o plăcere sălbatică să măsor şi să compar iuţeala lui de legănare cu cea de coborîre. Spre dreapta... spre stînga... departe... mai departe... cu ţipătul unui duh blestemat!... cu pasul tiptil al tigrului... drept spre inima mea! Rîdeam şi urlam rînd pe rînd, după cum mă stăpînea un gînd sau altul.

Mai jos, fără greş, şi fără înduplecare, tot mai jos! Vîjîia la trei degete de pieptul meu! M-am străduit din răsputeri, cu turbare, să-mi desfac braţul stîng. Era liber numai pînă la cot. Puteam să mişc mîna, cu multă caznă, de la talerul de lîngă mine pînă la gură, dar mai departe, nu. Dacă aş fi izbutit să rup legăturile mai sus de cot, aş fi putut apuca pendulul şi încerca să-l opresc. Era ca şi cum aş fi încercat să opresc o

avalanşă!

Mai jos, tot mai jos, neîncetat, neînduplecat. Gîfîiam şi mă zbuciumam la fiece vibraţie. Mă ghemuiam, zvîrcolindu-mă, la fiece legănare, îi urmăream cu privirea mişcările - cînd în sus, cînd în jos - cu nerăbdarea celei mai neînchipuite deznădejdi; apoi ochii mi se închideau spasmodic la coborîre, deşi moartea ar fi fost o uşurare cum nu se poate spune.

Dar tremuram din tot trupul la gîndul că o mişcare abia simţită a maşinăriei ar putea să repeadă această secure ascuţită şi scînteietoare în pieptul meu. *Nădejdea* era cea care-mi făcea nervii să se încordeze şi să mi se strîngă tot trupul. Era *nădejde* - nădejdea care biruie chiar şi pe eşafod şi care le şopteşte osîndiţilor la moarte pînă şi în temniţele Inchiziţiei.

Văzui că după zece, douăsprezece oscilaţii, oţelul are să vină în atingere cu halatul. O dată cu această observaţie, toată liniştea pătrunzătoare şi ascuţită a deznădejdii puse pe neaşteptate stăpînire pe mintea mea. Pentru întîia oară după atîtea ceasuri - după atîtea zile poate - *gîndeam.* Aşadar, îmi veni în minte că fîşia sau chinga care mă înfăşură era *dintr-o bucată.* Nu eram legat şi cu altă funie. Cea dintîi lovitură a acelui corn asemeni briciului, în orice parte a chingii, are s-o despice, în aşa fel încît am s-o pot desface de pe trupul meu cu mîna stîngă. Dar, în cazul acesta, ce groaznică era apropierea tăişului de oţel! Ce primejdie de moarte mă pîndea o dată cu cea mai uşoară tresărire! Dar era oare cu putinţă să nu fi prevăzut ciracii gîdelui această eventualitate şi să nu fi luat nici o măsură? Se putea oare ca fîşia să mi se încrucişeze peste piept tocmai în calea pendulului?

Temîndu-mă să nu-mi văd spulberată acea sfioasă şi - după cum părea - ultimă nădejde, mi-am ridicat capul destul de sus ca să-mi pot vedea mai bine pieptul. Chinga îmi înfăşură strîns mădularele şi trupul întreg, afară numai de poteca pe unde avea să treacă *tăişul ucigător.*

De-abia lăsai capul în jos, pe locul său dintîi, cînd îmi fulgeră prin minte un gînd pe care l-aş descrie mai bine ca fiind jumătatea neformată încă a ideii de scăpare, pomenită mai înainte, şi din care doar o parte îmi plutise nelămurit în minte pe cînd îmi duceam hrana la buzele arse. Gîndul întreg prinsese acum viaţă - sfios, nu prea desluşit, nu prea cuminte, totuşi pe deplin închegat. Am început de îndată, cu înfrigurata energie a deznădejdii, să încerc să-l duc la îndeplinire.

De mai multe ceasuri, peste tot locul din preajma scîndurii joase pe care zăceam mişunau în voie şobolanii. Sălbatici, îndrăzneţi şi hulpavi îşi aţinteau asupră-mi ochii lor roşii; parcă n-aşteptau decît să rămîn nemişcat ca să facă din mine prada lor. „Cu ce fel de hrană, ntă întrebai, au fost obişnuiţi în fîntînă?!”

În ciuda sforţărilor mele de a-i împiedica, înghiţiseră aproape tot conţinutul talerului, afară de o mică rămăşiţă. Căpătasem deprinderea să-mi legăn mîna, fără încetare, în jurul talerului, dar, cu încetul, această mişcare inconştientă şi neschimbată nu mai avu nici un efect.

Adesea, în lăcomia lor, lighioanele îmi înfigeau în degete colţii

ascuţiţi.

Cu firicelele de carne unsuroasă şi piperată frecai zdravăn chinga, oriunde am putut ajunge. Apoi, luînd mîna de pe podea, rămăsei nemişcat, fără să suflu.

La început, vietăţile acelea nesăţioase au fost uimite şi înspăimîntate de această schimbare, de faptul că orice mişcare încetase. Au dat îndărăt îngrozite, multe din ele s-au ascuns în fîntînă. Dar asta a durat doar o clipă. Nu mă bizuisem degeaba pe lăcomia lor. Văzînd că am rămas nemişcat, una sau două dintre cele mai îndrăzneţe se căţărară pe culcuşul de scînduri, adulmecînd spre chingă. Parcă a fost semnalul unui iureş de pretutindeni. Din puţul fîntînii se năpusteau mereu, cete, cete. Se agăţau de scîndură, alergau de-a lungul meu şi năvăleau asupră-mi cu sutele. Mişcarea măsurată a pendulului nu-i tulbura cîtusi de puţin. Ferindu-se de loviturile lui, îşi făcură de lucru cu chinga unsuroasă. Se îmbulzeau, mişunau, grămădindu-se peste mine în muşuroaie tot mai mari. Mi se zvîrcoleau pe grumaz, boturile lor reci îmi căutau buzele; eram aproape înăbuşit de apăsarea gloatei lor; o scîrbă fără nume pe lumea asta îmi umflă pieptul şi-mi îngheţă, vîscos, inima, încă o clipă, şi simţii că bătălia va lua sfîrşit. îmi dădeam bine seama că legăturile slăbesc. înţelesei că trebuie să fie şi tăiate în mai multe locuri. Cu o hotărîre supraomenească, stăm *neclintit.*

Socoteala mea nu dăduse greş, şi nici nu suferisem în zadar. într-un tîrziu, am simţit că sînt *liber.* Chinga atîrna în zdrenţe sub mine. Dar iată că bătaia pendulului îmi apăsa pieptul. îmi sfîşia halatul de şiac.

Tăiase şi rufa de dedesubt. Se mai legănă de două ori şi simţii o durere ascuţită în toţi nervii. Sosise însă ceasul mîntuirii. La un semn făcut cu mîna, liberatorii mei, îmbulzindu-se zgomotos, o luară la goană.

Cu o mişcare hotărîtă, prevăzătoare, înceată şi piezişă, m-am strecurat afară, lunecînd din strînsoarea chingilor, pînă dincolo de atingerea hangerului. în sfîrşit, eram liber, cel puţin deocamdată.

Liber!... dar în gheara Inchiziţiei. De-abia mă ridicasem de pe groaznicul meu pat de lemn şi pusesem piciorul pe pardoseala de piatră, cînd deodată mişcarea diabolicei maşinării încetă şi o văzui trasă în sus, prin tavan, de o putere nevăzută. A fost o învăţătură de minte care mi-a umplut sufletul de deznădejde. Fără doar şi poate că fiecare gest al meu fusese supravegheat. *Liber*! De-abia scăpasem de moarte, de chinurile unei anumite agonii, şi eram dat pradă altor chinuri, mai rele decît moartea! La gîndul acesta, mi-am rotit cu înfrigurare ochii peste pereţii de fier care mă înconjurau. în încăpere se petrecea ceva neobişnuit, o anumită schimbare, de care nu mi-am putut da bine seama la început, dar care era vădită. După cîteva minute ameţitoare, pline de năluciri şi cutremurări, mi-am chinuit mintea în zadar cu fel de fel de presupuneri fără temei. în răstimpul acela mi-am dat seama pentru întîia oară de izvorul acelei licăriri de pucioasă care lumina tainiţa.

Venea dintr-o crăpătură, lată cam de un deget, ce se întindea jurîmprejurul hrubei, la poalele zidurilor, care, din această pricină, arătau ca şi cum ar fi fost cu totul despărţite de podea. Am încercat, dar desigur în

zadar, să mă uit prin acea deschizătură.

Tocmai cînd mă ridicai de jos după ce făcusem încercarea, mi se desluşi deodată în minte misterul schimbării petrecute în încăpere.

Băgasem de seamă că, deşi contururile figurilor de pe pereţi erau destul de apăsate, culorile lor păreau totuşi ofilite şi şterse. Aceste culori căpătaseră acum o strălucire orbitoare, o strălucire fără de seamăn, ce se înteţea din clipă în clipă şi dădea zugrăvelilor şi diavoleştilor chipuri o înfăţişare care ar fi zdruncinat şi nervi mai tari decît ai mei. Ochi de demoni, de o sălbatică şi macabră agerime, mă aţinteau, scînteietori, de pretutindeni, de acolo de unde nu puteau fi văzuţi mai înainte, lucind cu lugubra strălucire a unei flăcări pe care nu puteam să mi-o închipui ireală.

Ireală! Chiar pe cînd stăm şi răsuflăm, îmi pătrunse în nări aburul fierbinte încins. Un miros înecăcios se răspîndi în temniţă. O văpaie tot mai aprinsă se înteţea din clipă în clipă în acei ochi fioroşi, pironiţi asupra chinurilor mele. O lumină purpurie şi bogată se revărsa peste sîngeroasele grozăvii zugrăvite. Gîfîiam! Abia mai îmi trăgeam răsuflarea. Nu mai încăpea îndoială asupra scopului urmărit de călăii mei... oh! cei mai neînduplecaţi dintre călăi... oh! cei mai demonici dintre oameni! M-am tras din faţa metalului arzător înspre mijlocul hrubei...

Pe lîngă teama de nimicire prin foc ce mă ameninţa, gîndul la răcoarea din fîntmă mi se revărsa în suflet ca un balsam. M-am repezit pînă la marginea ei dătătoare de moarte, mi-am holbat ochii spre fund. Strălucirea tavanului învăpăiat o lumina pînă în adîncurile cele mai tainice.

Timp de o clipă, totuşi, o clipă de groază, mintea mea n-a vrut să dea crezare înţelesului celor ce am văzut. Dar într-un sfîrşit el şi-a tăiat drum prin sufletul meu cu de-a sila, arzînd ca un foc în mintea mea cutremurată. Oh! De-aş avea glas să vorbesc! Oh! Ce grozăvie! Oh!

Mai bine orice altă grozăvie, numai asta nu! Cu un răcnet, mă repezii departe de marginea puţului, îmi îngropai faţa în palme şi izbucnii într-un plîns amar.

Căldura creştea cu repeziciune, şi încă o dată privii în sus, tremurînd ca scuturat de friguri. Se făcuse în hrubă încă o schimbare, dar de astă dată o vădită schimbare în *formă.* Ca şi mai înainte, m-am străduit zadarnic la început să-mi dau seama sau să înţeleg ce se petrece. Dar n-am fost lăsat multă vreme în îndoială. Pentru că îi scăpasem de două ori din gheară, răzbunarea Inchiziţiei se grăbea cît putea şi nu mai era de glumit cu regele tuturor spaimelor. încăperea fusese pătrată. Văzui că două dintre unghiurile ei de fier erau acum ascuţite, şi, prin urmare, celelalte două, obtuze. Cumplita deosebire dintre ele creştea repede, cu un fel de vaiet surd şi plîngător. într-o clipă, încăperea îşi schimbase înfăţişarea, căpătînd forma unui romb. Dar prefacerea nu se opri aici; nici nu nădăjduiam, nici nu doream să se oprească. Mi-aş fi lipit de piept zidurile înroşite, ca un veşmînt de veşnică pace.

„Moarte, am strigat eu, orice fel de moarte, dar nu în puţ!”

Ce nebunie! Nu eram oare ţinut să ştiu că *numai şi numai în puţ* trebuia să mă împingă fierul cela încins? Puteam eu oare să înfrunt

dogoarea lui arzătoare? Şi chiar de-aş fi putut, cum să mă împotrivesc apăsării lui? Iar acum rombul se alungea mereu, tot mereu, cu o iuţeală care nu-mi mai lăsa răgaz pentru gîndire. Centrul acestuia şi, fireşte, lăţimea lui cea mai mare veneau tocmai deasupra abisului larg deschis.

Am sărit înapoi, dar pereţii în închidere mă împingeau înainte, fără putinţă de împotrivire. în cele din urmă, pentru trupul meu chinuit şi plin de arsuri nu mai rămase loc pe pardoseala temniţei nici cît să pun piciorul. Nu mai luptam, dar chinurile sufletului meu izbucniră într-un ultim urlet lung şi puternic, de deznădejde. Simţii că mă clatin pe marginea puţului şi-mi întorsei privirea...

Deodată, o larmă asurzitoare de glasuri omeneşti! O izbucnire puternică de trîmbiţe nenumărate. Un vuiet sălbatic, de mii şi mii de tunete. Zidurile de foc se dădură repede înapoi. O mînă întinsă mă apucă de braţ în clipa cînd mă prăbuşeam, leşinat, în abis. Era a generalului Lasalle. Oştirea franceză intrase în Toledo[141]. Inchiziţia încăpuse pe mîinile duşmanilor săi.

NOTĂ

HRUBA şi PENDULUL

(THE PITAND THE PENDULUM)

(A; *The Gift,* 1842; *B: Broadway Journal,* 17 mai 1845; *C: Works,* 1850)

Hruba şi pendulul e mai degrabă un studiu asupra groazei decît o povestire morală, cum ar fi vrut poate Poe s-o conceapă." (V. Buranelli, *op. cit.,* p. 72.) E una dintre cele mai populare nuvele poeşti, „a cărei originalitate constă în adunarea şi combinarea unui şir de experienţe nu întru totul neverosimile ale protagonistului" (Woodberry, *op. cit.,* p. 343).

Poe s-a inspirat din literatura de groază tipărită în paginile revistei *Blackwood's*; cît priveşte episodul central, sursa o constituie probabil un paragraf din lucrarea lui Thomas Dick, *Philosophy of Religion (Filozofia religiei),* 1825, IV, rv. „O dată cu intrarea francezilor în Toledo, în timpul ultimului război peninsular, generalul Lasalle a vizitat palatul Inchiziţiei.

Numărul mare de instrumente de tortură, mai ales cele pentru răsucirea mădularelor, ori cazanele ce produc o moarte lentă, au trezit oroare chiar şi în minţile soldaţilor înăspriţi în focul luptei". E posibil ca Poe să fi consultat *Anales de la Inquisicion de Espana (Analele Inchiziţiei din Spania)* de Juan Antonio Llorente (1756-1823), 2 vol., Madrid, 1812, sau, mai probabil, articolele din reviste bazate pe cartea lui Llorente.

Nuvela lui Poe era gata în vara anului 1842. Titlul ei figurează în cuprinsul volumului *PHANTASY-PIECES,* dar e tăiat cu o linie.

Tălmăciri. în franceză: Charles Baudeîaire, *Le Puits et le pendule,* în *Revue de Paris,* oct. 1852, reed. în *Le Pays,* 3 şi 4 aug. 1854 şi în *Nouvelles histoires extraordinaires,* Michel Levy, Paris, 1857. în româneşte: *Puţul şi pendula,* tălmăcire anonimă, în *Independenţa,* IV, 1861, nr. 17-21; *Groapa cu apă şi pendulul,* tradusă de I.M. Cotorobeş, în *Tribuna,* VII, 1890, nr. 178-182; *Puţul şi pendula,* tălmăcire anonimă, în *Lectura,* I, 1907, nr. 7, pp. 431-441.

[141] *Generalul Antoine-Chevalier-Louis Corbert, Comte de Lasalle,* a intrat în Toledo în 1808 în timpul războiului peninsular. Poe recenzase cartea lui W.F. Napier despre acest război în revista *Graham's* (nov. 1841).

Grădina-peisaj

în româneşte de Liviu Cotrău

Grădina - iată! ca o preafrumoasă fată,
Visînd parcă în somnul tainic ce-o vrăjea,
Cu ochii-nchişi la bolta spre infinit căscată;
De-azur în rai ţinutul cel mîndru împletea
Cunună de lumină - imensă - ce-nflorea:
Petalele lucinde şi rouă sclipitoare,
Scîntei rotunde prinse de frunzele de-azur,
Păreau scăpărătoare stele-n albastra înserare.

Giles Fletcher[142]

Nicicînd nu s-a pomenit bărbat mai vrednic decît prietenul meu, tînărul Ellison[143]. Era vrednic, căci norocul revărsase neîncetat asupra lui belşug de daruri cum nu s-a mai văzut. Din leagăn şi pînă în mormînt el fu mîngîiat de boarea celei mai înfloritoare prosperităţi.

Cuvîntul „prosperitate" nu-l întrebuinţez aici cu înţelesul său pur lumesc sau exterior, ci ca pe un sinonim al fericirii. Persoana despre care vorbesc părea hărăzită a povesti învăţăturile nebunatice ale lui Turgot, Price, Priestley şi Condorcet[144] - a ilustra prin exemplul personal ceea ce fusese doar pura himeră a perfecţioniştilor. în scurta existenţă a lui Ellison îmi pare că am văzut respinsă dogma după care în alcătuirea fizică şi spirituală a omului sălăşluieşte un principiu ascuns - duşmanul Fericirii. Cunoaşterea intimă şi pasionată a carierei sale m-a făcut să înţeleg că mizeria speciei umane izvorăşte în general din încălcarea cîtorva legi simple ale umanităţii, că noi, ca specie, avem în stăpînire izvoare încă tăinuite de Mulţumire şi că pînă şi acum, în orbirea şi întunericul ce-au cuprins toate speculaţiile prezente în legătură cu marea chestiune a Condiţiei Sociale, nu e cu totul exclus ca Omul, luat ca individ, să poată fi fericit în anumite împrejurări mai neobişnuite şi complet neprevăzute.

Tînărul meu prieten era adînc pătruns de asemenea idei; şi cu atît mai demnă de reţinut este observaţia potrivit căreia viaţa lui de necurmate bucurii se datora în mare măsură predestinării. într-adevăr, e limpede că, fără această intuiţie filozofică ce adeseori înlocuieşte cu succes experienţa, dl Ellison s-ar fi trezit, graţie norocului său fantastic în viaţă, în vîrtejul comun al Nefericirii care se cască înaintea celor foarte înzestraţi. Dar intenţia mea acum nu e nicidecum aceea de a scrie un eseu

---

[142] *Motto-ul* îl constituie strofa 42 din poemul religios *Christ's Victorie and Triumph in Heaven and Earth* (Izbînda şi triumful lui Hristos în cer şi pe pămînt), 1610, de poetul englez *Giles Fletcher cel Tînăr* (1588-?1623).

[143] *Ellison* e o conflaţie a două nume: *Thellusson* (vezi nota lui Poe la povestire) şi [Charles] *Ellis,* partenerul de afaceri al lui John Allan (tatăl adoptiv al lui Poe), a cărui feerică grădină Poe a frecventat-o adesea în copilărie.

[144] Pentru toţi aceşti autori, vezi schiţa «*Vedetism»,* nota 7, *supra.*

despre Fericire. Ideile prietenului meu pot fi rezumate în cîteva cuvinte. El nu admitea decît patru legi invariabile, sau mai bine zis condiţii elementare ale Fericirii. Cea mai însemnată i se părea exerciţiul fizic în aer liber. Sănătatea obţinută pe alte căi, spunea el, nu merită acest nume. Arăta spre lucrătorii ogoarelor - singurii oameni care, dintre toate păturile sociale, sînt în chip proverbial cei mai fericiţi, după care dădea ca exemplu infinitele voluptăţi ale vînătorului de vulpi. A doua condiţie era iubirea de femeie. A treia, dispreţul faţă de ambiţie. A patra, neîncetata urmărire a unui ţel, susţinea că, toate celelalte lucruri fiind egale, intensitatea fericirii depinde de gradul de spiritualitate al ţelului respectiv[145].

Spuneam că Ellison era vrednic, căci norocul revărsase neîncetat asupra lui belşug de daruri cum nu s-a mai văzut. în farmec şi frumuseţe îi întrecea pe toţi bărbaţii. Avea o inteligenţă atît de sclipitoare, încît toate cunoştinţele şi le însuşea în chip firesc şi intuitiv, fără pic de trudă. Familia sa era dintre cele mai ilustre din imperiu. Soţia lui era cea mai gingaşă şi mai credincioasă dintre femei. Domeniile sale fuseseră dintotdeauna fără hotar. Dar cînd împlini douăzeci şi unu de ani se descoperi că soarta îi rezervase una din acele surprize extraordinare care provoacă uimirea celor din jur şi care nu rareori schimbă din temelie întreaga constituţie morală a norocoşilor beneficiari. Cam cu o sută de ani înainte de majoratul dlui Ellison, într-o regiune îndepărtată se sfîrşise din viaţă un anume domn pe nume Seabright Ellison. Acest gentleman reuşise să adune o avere fabuloasă şi, neavînd rude foarte apropiate, prin minte îi trecu ideea năstruşnică de a lăsa averea să se acumuleze vreme de un secol după moartea sa. Ocupîndu-se în amănunţime şi cu pricepere de feluritele chipuri în care ea putea fi investită, o lăsă moştenire celui mai apropiat urmaş în viaţă care avea să poarte numele de Ellison la capătul celor o sută de ani. S-au făcut numeroase încercări de anulare a acestei dispoziţii testamentare, dar toate au eşuat din pricina caracterului lor *ex post fado*[146]*.* Acest lucru însă trezi invidia guvernului, care nu ezită să dea un decret prin care interzicea pe viitor asemenea acumulări de capital. Totuşi, decretul nu-l împiedică pe tînărul Ellison - urmaşul strămoşului său Seabright - ca la cea de-a douăzeci şi una aniversare a zilei sale de naştere să intre în posesia unei averi de *patru sute cincizeci de milioane de dolari*[147].

---

[145] Condiţiile de fericire expuse de Poe seamănă cu idealurile aristocraţiei sudiste, exceptînd probabil „urmărirea neîncetată a unui ţel".

[146] Acţionînd retrospectiv (lat., în orig.).

[147] O întâmplare aidoma cu cea imaginată în această povestire s-a petrecut nu de mult în Anglia. Numele fericitului moştenitor (în viaţă încă) este Thelluson. Am dat peste ea prima oară în *Călătoria* prinţului Puckler Muskau. Dînsul pomeneşte de suma de nouăzeci de milioane de lire sterline, adăugînd cu mult patos că „însăşi ideea de a poseda o avere atît de mare, laolaltă cu perspectivele pe care aceasta le deschide, are ceva sublim în ea". Preluînd afirmaţia prinţului, am păstrat întocmai suma menţionată în relatarea sa - fără îndoială mult exagerată. [N.A.]. Bogatul negustor englez *Peter Thellusson* (1737-1797) a stârnit vîlvă prin testamentul său excentric: soţia şi copiii săi aveau să primească 100 000 de lire, iar restul averii, evaluată la 600 000-800 000 de lire, era lăsată să se acumuleze în timpul vieţii copiilor, nepoţilor, strănepoţilor şi urmaşilor lor care vor fi existat la moartea sa. în 1799 acest testament a fost validat de către baronul

Cînd fu confirmată ştirea că, într-adevăr, la atît se ridica moştenirea, se făcură bineînţeles o sumedenie de speculaţii asupra felului în care avea ea să fie întrebuinţată. Proporţiile ei gigantice, precum şi faptul că era imediat disponibilă, îi tulbura şi-i năucea pe toţi cei care se gîndeau la ea. Pe deţinătorul chiar şi al unei sume *apreciabile* de bani ţi-l puteai imagina realizînd o mie şi unu de lucruri. Cu o avere doar cu puţin mai mare decît a oricărui alt cetăţean, ţi l-ai fi putut uşor închipui abandonîndu-se pînă la exces distracţiilor mondene; ori vîrîndu-se în politică; ori ţintind vreun portofoliu ministerial; ori cumpărîndu-şi un titlu nobiliar; ori construind uriaşe monumente arhitecturale; ori colecţionînd obiecte de artă; ori jucînd rolul de generos patron al Literelor şi Artelor; ori înscriindu-şi numele printre marile instituţii filantropice. Dar avînd în vedere averea neverosimilă aflată acum în stăpînirea tînărului moştenitor, toate aceste ambiţii, ca de altfel orice ambiţie comună, păreau lipsite de sens. S-a recurs la cifre, dar cifrele mai rău încurcau. Reieşea că pînă şi cu o dobîndă de 3 la sută venitul anual de pe urma moştenirii urca la nu mai puţin de treisprezece milioane cinci sute de mii de dolari, adică un milion o sută douăzeci şi cinci de mii pe lună, sau treizeci şi şase de mii nouă sute optzeci şi şase pe zi, sau o mie cinci sute patruzeci şi unu pe oră, sau douăzeci şi şase de dolari pe fiecare minut de viaţă. Calea obişnuită a speculaţiilor fu astfel în întregime bătătorită. Oamenii nu mai ştiau ce să creadă. Unii au mers pînă acolo încît să presupună că dl Ellison va renunţa neîntîrziat la cel puţin două treimi din averea sa ca un lucru absolut de prisos şi că prin împărţirea acestui belşug va pricopsi o armată întreagă de rude.

N-am fost surprins totuşi să aflu că el de mult luase o decizie în legătură cu întîmplarea care stîrnise atîtea controverse printre prietenii săi. Nici n-am fost prea surprins de ceea ce hotărîse. In sensul cel mai larg şi mai nobil al cuvîntului el era poet, căci mai presus de toate înţelegea adevărata natură, măreţele ţeluri, suprema glorie şi demnitate ale sentimentului poetic. Simţea instinctiv că expresia cea mai deplină a acestui sentiment constă în *crearea unor noi forme de Frumuseţe.* Anumite însuşiri, rodul educaţiei primite în copilărie sau poate al firii sale, dădeau concepţiei sale morale o nuanţă pe care am putea-o numi materialistă; şi e foarte probabil că tocmai această orientare materialistă să-l fi convins pe nesimţite că cel mai propice, dacă nu singurul domeniu legitim de incarnare a sentimentului poetic consta în crearea unor noi modele de frumuseţe pur *fizică.* Astfel se întîmplă că nu deveni nici muzician, nici poet, întrebuinţînd acest din urmă termen în accepţiunea sa obişnuită. Ori poate că n-a devenit nici una, nici alta, fiindcă s-a ţinut strict de una dintre ideile sale, amintită mai înainte, şi anume că unul din principiile esenţiale ale fericirii pe pămînt este dispreţul faţă de ambiţie. Nu e posibil într-adevăr ca *deasupra* unor genii *de primă mărime,* şi în chip necesar minate de ambiţie, să existe alte genii *superioare,* mai presus de ceea ce numim ambiţie? Şi nu-i cu putinţă oare ca genii mult mai mari decît Milton să fi preferat să rămînă „mute şi neştiute”? Socot că lumea n-

---

Loughborough, dar un an mai tîrziu, prin „Decretul Thellusson”, Parlamentul interzicea asemenea transferuri de moştenire. Suma acumulată, iniţial estimată la 19 [nu 90] milioane de lire, a fost în realitate mult mai mică. [N. Ed.]

a văzut încă şi nici că va vedea vreodată, doar dacă printr-o serie de întîmplări neprevăzute vreun geniu superior va fi silit la eforturi nu tocmai plăcute, acea supremă şi triumfătoare desăvîrşire a Artei de care este fără doar şi poate capabilă natura omenească.

Dl Ellison nu deveni nici muzician, nici poet, deşi nu era om mai îndrăgostit ca el de Muzică şi de Muză. în alte împrejurări decît jcele hărăzite de soartă nu-i exclus ca el să fi devenit pictor. Sculptura, deşi un domeniu prin natura sa riguros poetic, avea o cuprindere şi o semnificaţie prea limitate ca să-i fi reţinut cîndva atenţia în mod deosebit. Iar de-acum am amintit deja *toate* domeniile în care acest sentiment poetic, chiar şi în accepţiunea sa mai largă, îşi poate găsi căile de exprimare. Mă refer la sensul cel mai larg şi mai împărtăşit al ideii conţinute în expresia „sentiment poetic". Dar dl Ellison socotea că cel mai bogat şi absolut cel mai firesc şi mai nimerit domeniu fusese neglijat orbeşte. Nici o definiţie nu pomenea de *grădinarul-peisagist* ca poet; şi totuşi prietenul meu nu putea să nu reţină faptul că prin crearea *Grădinii-peisaj* i se oferea adevăratei muze cea mai măreaţă ocazie. Aici, în nesfîrşita combinare de noi forme de Frumuseţe se deschidea, într-adevăr, cel mai bogat cîmp invenţiei sau imaginaţiei, elementele de combinat fiind, dintotdeauna şi în proporţie covîrşitoare, dintre cele mai minunate din cîte se găseau pe pămînt. în puzderia de forme şi de culori ale arborilor şi ale florilor recunoştea efortul cel mai direct şi mai energic al Naturii întru crearea Frumuseţii fizice. Iar întru călăuzirea sau concentrarea acestui efort, sau şi mai potrivit, întru adaptarea lui la ochii care aveau să-l vadă pe pămînt, înţelegea c-ar trebui să întrebuinţeze cele mai bune mijloace, să lucreze cît mai eficient, împlinindu-şi astfel destinul de Poet.

„Întru adaptarea lui la ochii care aveau să-l vadă pe pămînt." Prin explicaţia pe care o dădea acestor cuvinte dl Ellison a contribuit mult la rezolvarea a ceea ce întotdeauna mi se păruse o enigmă. Mă refer la faptul (pe care doar cei ignoranţi îl dispută) că în Natură nu afli acele combinaţii de peisaje pe care-i capabil să le zămislească un pictor de geniu. Paradisurile strălucitoare din pînzele lui Claude[148] nu pot fi găsite în realitate. Chiar şi la cele mai încîntătoare peisaje naturale vei descoperi un defect sau un exces - o grămadă de excese şi de defecte.

Chiar dacă părţile componente, luate separat, ar întrece în măiestrie fie şi pe cel mai talentat artist, îmbinarea acestor părţi va fi mereu susceptibilă de perfecţiune. Pe scurt, nu există poziţie din care, privind atent, ochiul artistului să nu poată surprinde un cusur în ceea ce cu un termen tehnic se numeşte *compoziţia* peisajului natural. Şi totuşi cît de inteligibil e totul! în toate celelalte privinţe sîntem instruiţi pe bună dreptate să considerăm supremaţia Naturii. în privinţa detaliilor evităm concurenţa. Cine se încumetă să imite culorile unei lalele sau să corijeze proporţiile unei lăcrimioare? Criticul care afirmă despre o sculptură sau despre un portret că „Natura trebuie mai curînd înnobilată decît imitată" se înşală. în pictură sau în sculptură, orice combinaţie de *aspecte* ale frumuseţii umane nu face decît cel mult să se apropie de frumuseţea

[148] Artistul e *Claude Lorrain* (1600-1682), pictor francez, unul dintre maeştrii peisajului.

omenească vie şi vibrantă care ne bucură existenţa de zi cu zi. Byron, care adeseori a greşit, n-a greşit spunînd:

Văzut-am frumuseţe mai vie, mai reală, Decît cea fără noimă din piatra ideală[149].

Numai în privinţa peisajului se adevereşte principiul criticului; simţindu-l adevărat aici, doar impulsul îndrăzneţ al spiritului de generalizare l-a îndemnat să-l declare adevărat în *toate* domeniile Artei. Repet: *simţindu-l* adevărat aici. Căci simţirea nu-i nici fandoseală, nici himeră.

Matematicile nu oferă demonstraţii mai absolute decît *sentimentul* pe care Arta sa îl transmite artistului. Nu numai că el crede, dar *ştie* precis că adevărata Frumuseţe e alcătuită exclusiv din asemenea îmbinări aparent arbitrare de materie sau formă. Totuşi, motivele sale nu s-au maturizat îndeajuns ca să capete expresie. Rămîne ca o analiză mai profundă decît a cunoscut pînă acum lumea să le cerceteze în amănunţime şi să le exprime. Cu toate acestea el e întărit în opiniile sale, izvorîte din instinct, de glasul tuturor confraţilor săi. Să admitem că o compoziţie e defectuoasă; să admitem că se operează o corecţie în simpla îmbinare a formelor sale; să admitem că această corecţie e supusă judecăţii tuturor artiştilor din lume; fiecare va recunoaşte că ea a fost necesară. Ba mai mult: pentru remedierea defectului din compoziţia respectivă fiecare membru al confreriei va *sugera,* independent de ceilalţi, o corecţie identică.

Repet: *Natura* e susceptibilă de „înnobilare" numai în ce priveşte aranjamentul sau combinarea elementelor peisajului; prin urmare susceptibilitatea ei de perfecţionare doar sub acest unic aspect era un mister pe care nu izbutisem să-l descifrez pînă atunci. Dl Ellison a fost acela care mi-a sugerat pentru prima oară ideea că ceea ce noi socoteam drept perfecţionare sau înnobilare a frumuseţii naturale însemna într-adevăr acest lucru, dar numai din *punctul de vedere* al pămîntenilor sau oamenilor; că orice modificare sau perturbare a decorului primitiv ar putea avea un efect negativ asupra tabloului, dacă am reuşi să ne imaginăm acest tablou privit *pe toată întinderea sa* dintr-un punct îndepărtat de pe cer. „E uşor de înţeles", afirma dl Ellison, „că ceea ce-ar putea corecta un detaliu examinat din apropiere ar putea vătăma efectul general, sesizat de la o distanţă mai mare". Vorbea cu căldură despre acest subiect, subliniind nu atît imediata sau evidenta lui importanţă (care e mică), cît natura concluziilor la care el ar putea conduce, sau sugestiile colaterale pe care le-ar putea corobora sau susţine. *E posibil să existe* o categorie de fiinţe, cîndva omeneşti, dar acum ascunse privirii oamenilor, pentru ale căror contemplare şi aleasă preţuire a frumuseţii, mai mult decît pentru ale noastre, Dumnezeu a izvodit marea grădină-peisaj a *întregului pămînt.*

În cursul discuţiei noastre tînărul meu prieten nu pierdu ocazia să

---

[149] în orig. „*I've seen more living, beauty, ripe and real, /Than all the nonsense of this stone ideal".* Versuri trunchiate din poemul lui Byron, *Don Juan,* Cîntul al doilea, strofa 118, w. 7-8: "*I've seen much finer women, ripe and real"* (...văzut-am vii femei, trad. Aurel Covaci, în Byron, *Opere,* 3, Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 103).

citeze cîteva pasaje dintr-un scriitor care se spune c-ar fi tratat bine această temă[150].

„Cît priveşte grădina-peisaj", scrie el, „există de fapt doar două stiluri: natural şi artificial. Primul caută să evoce frumuseţea originară a naturii, adaptîndu-şi mijloacele la decorul din jur; cultivînd arbori în armonie cu colinele şi şesurile învecinate; descoperind şi punînd în practică minunatele raporturi de mărime, proporţie şi culoare, care, ascunse privirii omului de rînd, se destăinuie pretutindeni cercetătorului experimentat într-ale naturii. Roadele stilului natural în arta grădinăritului se văd mai curînd în lipsa oricărui defect sau nepotrivire în precumpănirea unei armonii şi ordini perfecte decît în producerea unor minuni sau miracole speciale. Stilul artificial are tot atîtea varietăţi cîte gusturi sînt de satisfăcut. El are un anume raport general cu variatele stiluri din arhitectură. Sînt aleile şi refugiile impunătoare din Versailles; terasele italiene; şi vechiul stil englezesc, mixt şi variat, care se leagă întrucîtva de arhitectura gotică elizabethană. Orice s-ar spune împotriva abuzurilor stilului artificial, îmbinarea artei pure cu decorul natural al unei grădini îi sporeşte enorm frumuseţea. Aceasta place ochiului, întrucît oferă atît un spectacol al ordinii şi al proiectului, cit şi o lecţie morală. O terasă cu o veche balustradă, năpădită de muşchi, evocă imediat ochiului minunatele forme ce s-au perindat pe acolo odinioară. Chiar şi cea mai palidă urmă de artă e o mărturie a grijii şi a interesului omenesc".

„Din ce-am spus pînă acum", zise dl Ellison, „vei înţelege că resping ideea exprimată aici de «evocare a frumuseţii originare a naturii».

Frumuseţea originară nu e niciodată egală cu cea care poate fi recreată.

Fireşte, contează enorm alegerea unui loc cu *posibilităţi*[151]*.* Ceea ce-am spus în legătură cu «descoperirea şi punerea în practică a minunatelor raporturi de mărime, proporţie şi culoare» nu e decît o exprimare vagă, care poate însemna mult mai puţin sau nimic, şi care nu-i cîtuşi de puţin un îndreptar. Că adevăratele «roade ale stilului natural în arta grădinăritului se văd mai curînd în lipsa oricărui defect sau nepotrivire decît în producerea unor minuni sau miracole speciale» e o propoziţie mult mai nimerită pentru a descrie modesta inteligenţă a gloatei decît visurile înaripate ale omului de geniu. Meritul sugerat e în cel mai bun caz unul negativ, ţinînd de o anume critică mioapă, care în literatură l-ar ridica în slăvi pe Addison. Adevărat, cîtă vreme meritul constînd în simpla evitare a oprobriului se adresează direct inteligenţei, putînd fi astfel prefigurat de *Regulă,* supremul merit care arde şi palpită în sînul invenţiei sau al creaţiei nu poate fi înţeles decît în lumina roadelor sale. Regula nu se aplică decît calităţilor cumpănirii, virtuţilor ce neagă sau înfrînează. Dincolo de acestea arta criticii nu poate decît să sugereze.

Putem fi învăţaţi să durăm o *Odisee,* dar în zadar ni se va spune

---

[150] Citatul lung care urmează e din revista *Arcturus* (iun. 1841, p. 36).

[151] în orig. *capabilities,* de la „Capability Brown" [Launcelot Brown], arhitect şi peisagist englez (1716-1783), astfel poreclit pentru obiceiul său de-a evalua „capacităţile" terenurilor pe care urma să le înfrumuseţeze.

cum să concepem o *Furtună, un Infern, unPrometeu înlănţuit, o Privighetoare,* ca aceea a lui Keats, de pildă, sau ca «Planta sensibilă» a lui Shelley[152].

Dar odată lucrul făcut şi minunea înfăptuită, iată cum capacitatea de înţelegere devine universală. Sofiştii şcolii *negative,* care, neputînd să creeze, luaseră arta în derîdere, aplaudă acum cel mai tare. Ceea ce în stare de embrion, de crisalidă, le jignea raţiunea rece şi calculată, odată ajunsă la matura sa realizare, nu încetează să le stîrnească admiraţia dintr-un instinct al frumosului sau al sublimului".

„Cît priveşte notaţiile autorului nostru pe marginea stilului artificial", urmă Ellison, „ele ridică mai puţine obiecţii. «îmbinarea artei pure cu decorul natural al unei grădini îi sporeşte enorm frumuseţea.»

E un lucru adevărat; la fel de adevărată e şi observaţia privind sensul interesului uman. Repet: principiul formulat aici e de netăgăduit, dar *s-ar putea* să existe ceva chiar şi dincolo de el. S-ar putea să existe ceva în deplin acord cu principiul sugerat - ceva de neatins cu mijloacele de care dispune omenirea, totuşi ceva care, odată atins, ar conferi *grădinii-peisaj* un farmec infinit mai stăruitor decît cel izvorît doar din interesul pur *omenesc.* Un adevărat poet, beneficiind de resurse băneşti extraordinare ar putea, păstrînd totuşi ideea necesităţii *artei,* a *interesului* sau a *culturii,* să-şi îmbogăţească atît de mult proiectele cu noi şi variate forme de frumuseţe, încît să poată transmite sentimentul unei intervenţii *supranaturale.* Se va vedea că, odată realizat acest lucru, el va păstra toate avantajele *interesului* ori ale *proiectului,* eliberîndu-şi în acelaşi timp opera de rigorismul şi tehnicismul Artei. Chiar şi în cea mai neagră pustietate, chiar şi în cel mai sălbatic şi mai neumblat ungher al Naturii neprihănite se vădeşte *arta* unui Creator; totuşi, *această* artă se vădeşte doar spiritului reflexiv; ea nu posedă nicidecum forţa irezistibilă a sentimentului. Prin urmare, dacă ne imaginăm acest sens al Proiectului Divin ca fiind *armonizat* într-un grad măsurabil; dacă ne închipuim un peisaj ale cărui *stranietate*[153]*,* urieşenie, desăvîrşire şi splendoare vor inspira toate laolaltă ideea de cultură sau grijă sau supraveghere din partea unor inteligenţe superioare, totuşi înrudite cu oamenii - atunci sentimentul *interesului* va fi păstrat, în vreme ce Arta va căpăta aerul unei Naturi intermediare sau secundare – o Natură care nu e nici Dumnezeu, nici emanaţia lui Dumnezeu, dar care totuşi e Natură în sensul că e opera îngerilor care planează între om şi Dumnezeu".

În hotărîrea de a-şi sacrifica imensa avere întruchipării unei asemenea viziuni, în exerciţiile fizice în aer liber - urmarea faptului că veghea

---

[152] Deprecierea *Odiseei* e reflexul neîncrederii lui Poe în poemele epice; *cf.* E.A. Poe, *Principiul poetic:* „în ce priveşte *Iliada,* avem, dacă nu dovezi certe, cel puţin motive întemeiate să credem că a fost concepută ca o serie de poeme lirice; dar chiar dacă acceptăm intenţia epică, pot spune doar că lucrarea se bazează pe o imperfectă concepţie asupra Artei. Epopeea modernă este numai o imitaţie oarbă şi superficială a acestui presupus model antic" (Edgar Allan Poe, *Principiul poetic,* Editura Univers, Bucureşti, 1971, p. 2).

[153] Poe insistă adesea că frumuseţea trebuie să aibă „o anume doză de stranietate", vezi *Ligeia,* nota 5, *supra.*

personal la executarea planurilor sale -, în *ţelul* pe care aceste planuri îl revelau continuu şi neîncetat, în înalta spiritualitate a ţelului însuşi, în dispreţul faţă de ambiţie, ceea ce-l făcea mai curînd să simtă decît să afecteze şi, în sfîrşit, în tovărăşia şi dragostea unei soţii devotate spera

Ellison să găsească - şi într-adevăr *a găsit* - izbăvire de grijile curente ale Omenirii, precum şi o fericire mult mai intensă decît a luminat vreodată răpitoarele reverii ale Doamnei de Stael[154].

NOTĂ

GRADINA-PEISAJ

(THE LANDSCAPE GARDEN)

(A: Snowden's *Ladies Companion,* oct. 1842; *B: Broadway Journal,* 20 sept. *1845; C: Works,* 1856)

E cea dintîi proză a lui Poe despre „Frumosul pur", fără nici o notă de tristeţe sau umor. înainte îl încercase un oarecare dispreţ faţă de chietişti, dar aici apare ca un emul al lor.

Poe va reveni asupra povestirii, iar fructul acestei reelaborări avea să fie o versiune lărgită intitulată *The Domain of Arnheim (Domeniul Arnheim),* preferată de editorii mai recenţi ai operei lui Poe, cu excepţia lui T.O. Mabbott, care, urmîndu-i pe A. Harrison şi R. Griswold, o include în volumul II al ediţiei sale.

Sursele de inspiraţie sînt menţionate de Poe în cuprinsul povestirii. Bogatul protagonist provine, cum arată şi nota de subsol, din relatarea prinţului Herman Piickler-Muskau din al său *Tour in England, Ireland, and France (Călătorie în Anglia, Irlanda şi Franţa),* Philadelphia, 1833. A doua sursă e citată în paragraful al zecelea al povestirii fără precizarea provenienţei sale: o recenzie nesemnată, „American Landscape Gardening" („Grădina-peisaj americană"), la cartea lui Andrew J. Downing, *A Treatise on the Theory and Practice ofLanscape Gardening... (Tratat de teorie şi practică în arta grădinii-peisaj),* New York, 1841, recenzie apărută în revista newyorkeză *Arcturus* (iun. 1841).

Interesul constant al lui Poe pentru această artă e confirmat de conferinţa sa asupra *Principiului poetic* (1848), unde notează: „Desigur, Sentimentul Poetic se poate manifesta în diferite moduri - în Pictură, în Sculptură, în Arhitectură, în Dans, mai ales în Muzică - şi, în mod mai special, avînd un cîmp larg de desfăşurare, în compoziţia Grădinii-Peisaj" (Edgar Allan Poe, *Principiul poetic,* Editura Univers, Bucureşti, 1978, p. 101).

Povestirea lui Poe a fost scrisă probabil curînd după despărţirea autorului de *Graham's Magazine* în primăvara anului 1842. La 18 iul. 1842, a fost oferită redactorilor J. şi H.G. Langley de la *Democratic Review* „în eventualitatea că-i va plăcea dlui [John L.] O'Sullivan". Dar cum sus-numitul proprietar n-a cumpărat-o, povestirea avea să vadă lumina tiparului, spre dezamăgirea lui Poe, în Snowden's *Ladies' Companion* pentru luna oct. 1842. Iată-l pe autor plîngîndu-i-se lui Robert Hamilton, unul dintre redactorii revistei:

„Dragul meu Hamilton.

Văd că aţi tipărit *Grădina-Peisaj* în ultimul vostru număr - dar, o, Jupiter, gafele tipografice! Erai bolnav sau ce naiba s-a întîmplat?

---

[154] *Madame de Stael* [Anne Louise Germaine Necker] (1766-1817), celebră scriitoare franceză, teoreticiana a romantismului european. Poe o aşază alături de autorii preocupaţi de ideea perfectibilităţii umane.

Ţi-am scris de curînd în legătură cu *Misterul Mariei Rogêt.* Dacă găseşti că nu-i potrivită pentru revista voastră, aş fi bucuros să o răscumpăr, dar în caz că vreţi s-o păstraţi, fă cumva, pentru Dumnezeu, să-mi trimiteţi şpalturile; sau, în orice caz, citeşte-le tu. Erori ca acelea din *Grădina-peisaj* ar *ruina* complet o povestire ca *Maria Rogêt"* (Scrisoare publicată de J.W. Ostrom în *American Literature,* mart. 1957).

C o n t e n t s

PRIMELE SCRIERI ÎN PROZĂ 1826-1831....2
Un vis....2
POVESTIRI ALE CENACLULUI *IN FOLIO* 1831-1835....5
Cenaclul *In Folio*....5
Introducere la volumul Povestiri ale Cenaclului *In Folio*, rămas în proiect....5
Metzengernstein....12
Duc de L'Omelette....20
O poveste din Ierusalim....25
Respiraţie pierdută....31
Afacere pierdută....44
Bon-Bon....54
O dihanie cît patru. *Omul-girafă*....70
Manuscris găsit într-o sticlă....79
Întîlnire....90
Vedetism....102
Umbră - O parabolă....110
Tăcere - O fabulă....114
Berenice....118
Morella....127
Hans Phaall....134
Regele Ciumă....171
ALTE POVESTIRI 1836 – 1839....181
Autografie....181
Jucătorul de şah al lui Maelzel....203
Mistificare....222
Ligeia....230
Cum se scrie un articol pentru revista *Blackwood*....245
La ananghie....256
Dracul în clopotniţă....263
Omul făcut bucăţi....271
Prăbuşirea Casei Usher....280
William Wilson....297
Convorbirea dintre Eiros şi Charmion....315
De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mîna în eşarfă....321
Prefaţă (la volumul Povestiri groteşti si arăbeşti - 1840)....326
INTERLUDIU 1840....328
Instinctul contra raţiunii - O pisică neagră....328
Omul de afaceri....330
Birjele....338
Filozofia mobilării....339

Omul mulţimii.....345
POVESTIRI 1841-1842.....353
Crimele din Rue Morgue.....353
O pogorîre în Maelström.....382
Insula zînei.....396
Colocviul dintre Monos şi Una.....402
Nu-ţi pune niciodată capul rămăşag cu diavolul.....410
O poveste cu morală.....410
Eleonora.....419
Trei duminici într-o săptămînă.....425
Portretul oval.....432
Masca Morţii Roşii.....436
Hruba şi pendulul.....442
Grădina-peisaj.....455